PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BP
50
D699

Dozy, Reinhart Pieter Anne
Tarih-i islamiyet

4269
12/93

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
Ontario Council of University Libraries

http://www.archive.org/details/trhiislmyet00dozy

Dozy, Reinhart Pieter Anne

كتبخانهٔ اجتهاد عدد ١٥

Târîh-i islâmiyet

دوقتور عبدالله جودت

تاريخ اسلاميت

جلد اوّل

(آمستردام) و (قوپنهاغ) فنون آقاده‌میای قرالیلری اعضاسندن،
اینستیتو دو فرانس » و مادرید آقاده‌میای تاریخی اعضای
مخابره‌سندن ، (لاید) دارالفنونده پروفه‌سور

دوقتور ر . دوزی

نك

ESSAI

SUR

L'HISTOIRE DE L'ISLAMISME

نلی كتاب‌مشهورینك بعض حواشی علاوه‌سیله ترجمهٔ كامله‌سیدر.

مصر

مطبعهٔ اجتهاد

١٩٠٨

BF
50
D699

کافهٔ حقوقی مترجمنك در

مترجمنك زیرده کی مهریله ممهور اولمایان نسخه لر ساخته در .

افادهٔ مترجم

تاریخ ؛ اوقوماق طریقیله باصره یه ، ایشیتمك طریقیله سامعه یه وبونلردن بیری ویاهرایکیسی ایله ده وجدان دیدیکمز مرکز ادراك وملاحظه یه احوال وتقلبات جهانی نقل ایدن عادتا بیر « سبنه ماتوغراف » منزله سنده در . تعریف وتعبیر دیکرله ، تاریخ ؛ « روتوش » سز یعنی خطوط وآنات حقیقیه سی اصلا نزییید وتخفیف اولونمامش ، اصلنه تماماً آینه نما بیر فوطوغراف لوحه سی کبی در . حقیقی تاریخ بویله در ، بویله اولماق لازم در . بویله اولمایان وتاریخ نامی ویریلان کتابلر یا غافلانه یاخود غافل شکارانه آثاردن در . حقیقی تاریخ نامنك لوازم ومخصوصاتی بحق حائز بیر [تاریخ اسلامیت] وجوده کتیریله رك دین قارداشلرمزك پیش اطلاع وملاحظه سنه عرض ایدیلمك لازمدی . وجوده کتیریله رك دییورز ، چونکه اوچ مهم لسان اسلام اولان عرب ، فارس ، تورك دیللرنده یازیلمش بویله بیر تاریخك بولونمادیغنی تحقیق ایتدك . بو یوقسوللغك سببنی ، ازجمله ، مسلمان حکمدارلرینك استبدادنده

آرامالی در : تاریخ ، اقسام علومك أك زیاده كوزآچانی در ؛ كوز آچیقلغیله استبداد و اغفالك بیر پرده یاشایاماياجاغی عیان در . كوزی آچیلان اهالی ، ظلمی كورور ؛ حریتی كورور ؛ عدالت ایستر ، حقیقت ایستر . اللهك كولكهسی یم دیبه رك ظلم وخیانتده خلقتك أك ظالم ، أك خائن اعجوبه لرینی كولكهده براقان جبابرهٔ اسلامك جهالتلری ؛ شیخ سعدی نك

پریشانیٔ خاطر دادخواه
براندازد از مملکت پادشاه !

تنبیهنده كی حقیقت مدهشه یی ادراك خصوصنده عرفان نمادر .

***

بز ، مسلمانلرك بیر [تاریخ اسلامیت] ه اولان احتیاجلرینی شدت كافیه ایله حس ایتمكده ایدك . اوصاف مطلوبه یی حائز بیر [تاریخ اسلامیت] ی (هوللاندا) لی مستشرق شهرت كیر پروفهسور دوقتور (دوزی) نك آثار فاضلانهسی آرهسنده بولدوق . « الحكمة ضالة المؤمن حیثما وجدها التقطها » حكمنه اقتفا ایتدك :

ESSAI
SUR
L'HISTOIRE DE L'ISLAMISME

عنوانیله فرانسزجه یه مترجم اولوب بو یوك بیر احاطهٔ نظر

ودرين بر امعان كوستر مكله ممتاز وقطعياً بى طرف بر عقل سليم محصولى اولان بو كتابى توركجه يه نقل ايتدك . « مؤلف ؛ هوللاندالى ، غير مسلم در و بناءً عليه اغيار دين دن در بياناتى شايان اعتماد اولورمى ؟ » يولنده بر سوأل مقدره شويله جواب ويريرز : مسلمانلق، اسم ايله، اوروج ايله ، نمازايله دكل در، [الدين المعامله] ؛ دين معامله دن عبارت در . ديمك در . بوتون ساعات حياتنى تدريس ومطالعه ايله كچيرن وعباد اللهك تنوير اذهانه ، خلقه نافع اولمايه چاليشان ، عالم ، فاضل دوقتور (دوزى) ؛ اعمال وآمالى قاره ، آواره حميدلردن بيك قات زياده مسلمان در . « المسلم من سلم الناس من يده ، واسانه » و « خير الناس انفعهم للناس » وَطلب العلم ساعةً خير من عبادة الف سنة] دين بزم پيغمبر مزدر . عالم ، فضيلتكار اولان هر فرد ، مسلم در . جاهل ، فاسد الاخلاق اولان بر كيمسه احفاد رسول اللهدن بيله اولسه مسلم دكلدر . عرفان وَفضيلت بوتون اديانى بر دينه يعنى حق وحقيقت دينه ارجاع ايده جك در وَ ايتمكده در:

« جنك هفتاد دوملت همه را عذر بده
چون نه ديدند حقيقت درافسانه زدند ! »

***

دوقتور (دوزی) اسلاميتك تاريخنى بوندن تقريباً قيرق سنه اوّلنه كلينجه‌يه قادار يازمشدى . قيرق سنه اوّلدن بوكونه قادار اسلاميتك تاريخى محب فاضلمز (آ . گى) أفندي حضرتلرى (نك قيرق سنه‌دن برى اسلاميت) عنوانلى مقاله سندن اقتباس اولونمشدر . (آ . گى) افندى كنج بيرمستشرق‌در ؛ احوال اسلاميه‌يه وغوامض دين اسلامه اويله بيردرجهٔ عاليه‌ده مطلع دركه علماى اسلام آره‌سنده عديلى كوسته‌ريله‌مز دينيلسه جائزدر .

(منابع اسلام) ناميله فرانسزجه نشر ايتمك اوزره اولديغى جلدعظيمدن كنج مستشرقك نه‌قادار تعب ناپذير بيرمدقق ، نه‌يمان بيرهمت ادراك صاحبى اولديغى آكلاشيلاجاق‌در .

***

ترجمهٔ اثرده تعقيب ايتديكمز اصول ، ديندارانه بيراعتنا ايله دائماً تعقيب ايتمكده اولديغمز اصول دركه اصل كتاميت متنيه‌سنى محافظه ايتمك‌دن عبارت‌در . طرفمزدن متن كتابه علاوه اولونان دورت حرف دركه معترضه اشارتى داخلنه موضوع‌در : صلى الله عليه وسلم يرينه (ص . ع .) رضى الله عنه يرينه (ر . ع) حرفلرندن عبارت‌در ،

بعض ملاحظه وعلاوه‌لر ؛ حاشيه صورتنده صحائفك

نهايتلرينه قيدايديلمش وزيرلرينه ع . ج . امضاسى قونولاراق مؤلفك حاشيه‌لرندن تفريق اولونمشدر

بوكون أهل اسلام ايچين (تاريخ اسلاميت) دن داها زياده نافع ، مطالعه وملاحظه‌سى داها زياده قطعى اللزوم بير كتاب يوق در اعتقادنده‌يز . خرافات واغفالات ايله دولو آثار غافلانه ويامغفلانه‌نك موسم رواجى ، سايهٔ فيض تكاملده ، چوق‌دن كچدى .

نه‌قادار عنيف اولورسه اولسون ، معتقدات و حسيات اولين‌مزه نه قادار مغاير بولونورسه بولونسون ، حقيقت ايله يوز يوزه‌كله بيلمك جسارتنه مالك اولمالى‌يز ، بيكيتلك يالكز دشمن قورشونه كوكس كرمك دكل‌در . حقيقت وحق‌ك سلطنت صمدانيه‌سى اوكنده نفس جاهلمزك عزت بى‌عزتى آتوب حقيقت‌ك زخم علويت نشانيله نشانلانمايه قدرت كوسترمه‌لى‌يز ، وَ ، اصل بويله بير شجاعت روحيه ايله بهادر اولديغمزى اثبات ايتمه‌لى‌يز . دين معامله‌دن عبارت‌در ديمك اولديغنى سويله ديكمز

الدين المعامله

حديث شريفى ايجه ملاحظه اولونورسه ، عموميتمز اعتباريله ، بزمسلمانلرك نه‌قادار بددين وياخود بى‌دين اولديغمز آكلاشيلير . افضل عبادات ، انسان كندى نفسندن باشلايارق وحتى فداى نفس ايله باشلايارق كافهٔ عباداللهه نافع وخادم

اولماق در . دین بلند اسلامك بو دقیقهٔ اجتماعیه سنه مطلع اولمایان جهلهٔ عباد تکاران ؛ حضرت مولانا جلال الدین رومی نك.

سر بزمین دم بهوامی کند ،
کوی عبادات خدامی کند !

بیت مشهورینه ماصدق اولماق دن خالی اولمازلر . جهل وظلم ایله حقیقی مسلمانلق بیریرده یاشاماز. مسلم کلمه سی سلامت کلمه سندن مشتق أولدیغی نظر اعتباره آلینیرسه، جهالت وظلمك بولوندیغی یرده اسلامیتك یاشایاماياجاغی واسلامیتك حکمران اولدیغی یرلرده جهالت وظلم جایکیر اولاماماق لازم کلدیکی بلامشکلات آکلاشیلیر .

ماضی نك معاملات وانقلاباتنی ملاحظه وسرکذشت أباء واجدادن استفاده ایده رك حال حاضرك لوازم والجا أتیله بالموازنه بو موازنه دن حیات بخش بیر نتیجه ، نجات آور بیر درس انتباه آلماق : مطالعهٔ تاریخ دن مقصود ، ایشته بودر . تکرار وتأیید ایده رز، بوأثرك ترجمه و نشرندن مراد، مطالعه سندن بویله بیردرس آلینا بیله جك بیرکتابی أهل اسلامك حضور اذعانه تقدیم ایتمك در.

والسلام علی من اتبع الهدی !

١ نیسان ١٩٠٨ مصر

دوقتور عبدالله جودت

جلد اول ، تاریخ اسلامیت ، ك خطا و صواب جدولی

صحیفه :	سطر :	یاکلش :	دوغری :
١٤	٣	افکاری‌لر	افکاری
١٨	٢٠	معکب	مکعب
١٩	٨	صنمی	صنمی
١٩	٩	صنمق	صنمی
٢٠	١٨	ابن قطیبه	ابن قتیبه
٢٣	٤	بنی میلتان	بنی ملکان
٣١	٥	دوغمشدر	مکده دوغمشدر
٣٣	٣	زرع	حصاد
٣٣	٥	سوس	تمر الارك
٣٦	١٥	[ص.ع]	[ص.ع] ك
٤٣	١٩	نجی	١٦ نجی
٥٣	١٨	دیدینك	دینکك
٥٥	٧ نجی سطرك قیریلان کلمه‌لری :		دیبه باغردی؛ محمد
٥٩	٢	سی	نفسی ایچون
٥٩	٧	خصنده	آدم عمرك شخصنده
٦٢	١٠	شاهالی	شاید اهالی
٦٨	٩	سیرلر	اسیرلر
٧٨	٩	ار	اونا
٨٦	١	(اوس)	قطع
٨٩	١٥	احتیاط	احتیاطاط

۱۰٦	۱۷	ددی	ك ترددی
۱۱۷	۲۱	تقدیر	تقدیم
۱۲۱	۱٦	(شالمان) ی	(شارلمان ی)
۱۳۸	٤	صوکره	صوکره محمد [ص.ع]
۱٤٤	۱۲	زیکنلکی	زنکینلکی
۱٤٤	۱٤	خستلقدن	خستهلقدن
۱٦٦	٦	Lind	Kind
۱۷۳	۱۳	بو	بونا بیر یالانجیلق
۲۰٤	۱۱	قامنده‌زرشتی	اقـامنده زردشتی
۲۱۸	۱٥	معارف	معاف
۲۲۲	۱۰	بیلمایور	یابیلمایور
۲۲٥	۱۰	والی	والیٔ
۲٤۱	۱٥	حکم‌الله	حکم‌الله
۲٤٥	٦	« اسیونالیست »	« راسیونالیست »
۲٤۹	۱	ابن خالدون	ابن خلدون
۲٤۹	۱۲	تاناری	تارتاری.
۲٥۰	۱٤	مقابل	متمایل
۲٥٥	٤	الله اعلم جمالیسی	« الله » علم اجمالیسی
۲۸٤	۱٤	بیوردی	دیبوری.

عربستانك دين ابتدائيسى

يديخجى عصر ميلادينك نصف اوّلى اثناسنده ، (بيزانس) و (ايران) ايمپراطورلقلرنده . هرشى جريان طبيعيسنى تعقيب ايدييوردى . آسيانك غربى يه تملك ايتمك داعيه‌سى بوايكى حكومت آره‌سنده دائمى بيرمدار منازعه اوليوردى ، ظاهراً آبادان ايديلر ، حكمدارلرينك خزينه‌لرينه آقوب كلن ويركيلر ، مبالغ عظيمه تشكيل ايتمكده ايدى ؛ پايختلرينك احتشام وزينتى ديللرده داستان اولمشدى . فقط بو ، ساده بيركورونوشدن باشقا بيرشى دكلدى ، چونكه كيزلى بيرخسته‌لق بوايكى ايمپراطورلغى كميريوردى : أزيجى بيراستبداد آلتنده بوكولمش اولاراق ياشايوردى ، هرايكى طرفده خاندان حكمداريك تاريخى ، بيرسلسلهٔ شنايع تشكيل ايدييوردى ؛ هرايكى طرفده حكومتك تاريخى ، اموردينيه‌دهكى اختلافاتدن متولد بيرسورو

قهر و تعدادن متشکل بولونیوردی . ایشته بو صبره ده ایدی ، که وقتیله متعدد قبائل بدویه یه منقسم وأ کثر اوقاتده یکدیکرلریله محارب ایکن شیمدی ایلك دفعه اولاراق بیرلشمش یکی بیر قوم ك ، آزمعلوم اولان چولدن بیردن بیره خروج وصحنهٔ عالمده ظهور ایتدیکی کورولدی .

مفتون حریت ، طعام ولباسنده ساده ، نجیب ومسافر پرور ، شن وفطین . فقط عینی زمانده مغرور ، تیتیز ، احتراصاتی اویاندیریلدیغی وقت منتقم ، صاح ناپذیر وَبی رحم اولان بوقوم درکه اعصار دیده فقط ایچندن بینمش اولان (ایران) ایمپراطورلغنی بیقدی ؛ (قنسطنطین) ك خلفلرینك أللرندن أك کوزل ولایتلرینی آلدی ، آزبیر زماندن بری مؤسس بیر (جرمانیا) قرالیتنی آیاقلری آلتنه آلاراق متباقی اوروپایی تهدیده قویولدی ، حالبوکه عینی زمانده بوقوم نوطالعك غالب اوردولری دنیانك دیکر بیر اوجنده ، (هیمالایا) طاغلرینه قادار کیرییوردی . فقط بوقوم ، بیرچوق دیکرلری کبی بیرقوم فاتح ، بیرقوم کشور کشا دکلدی ، زیرا او ، عینی زمانده بیر یکی دین نشر ایدییوردی . ایرانیلرك ثنائیتی (*) ومتردیء خریستیانلق اوکنده صاف بیر وحدت ربانیه اعلان ایدییورایدی ،

(*) Dualisme

که میلیونلرجه آدملر طرفندن قبول ایدیلمش وفی یومنا هذا بوتون بنی بشرك اوزنده بیرینك دینی تشکیل ایتمکده بولونمشدر.

عمومی بیرطرزده ، هرکسك تتبع وفهم ایده بیله جکی بیر یولده، بودینك تاریخی یازمایه تشبث ایتدك، بودین ناصل وجود بولدی، وَنه کبی ترقیات ایله دین سابقدن چیقدی، حل ایدیلمه سی لازم کان ایلك مسئله بودر. فقط بو ایلك آدیمده بلکه أك مهم اولان بو ایلك آدیمده کندیمی بیرغریب مشکلات ایچینده بولیورم وَبو ایشه تشبث ایتدیکم وقت درپیش ایتمه دیکم شیلر شیمدی اوکمه چیقیور . باقکز ناصل : مؤلفلرینك غیرتلرینه ـ علملرینه وفیض ذکالرینه بیان تقدیر واخلاص ایتمك دن چکینمه دیکمی سویله مکله برابر شونی ده سویله مه یه مجبورم که عرب لرك دین قدیملری ومنشأ اسلامیت حقنده أك یکی اولاراق یازیلان اثرلر بنی خوشنود ایتمیوردی ، چونکه مسئله ؛ اساساً، وقتیله اولدیغندن داهازیاده وضوح کسب ایتمه مشدی ، بوجهتله تکرار تدقیقاته کیریشمه یه کندیمی مجبور کوردم ؛ لاکن باشقابیر نقطهٔ حرکت اتخاذ وَ شیمدی یه قادار طوتولان یولدن غیری بیر یول تعقیب ایتدیکم ایچین کندیمی صوك درجه ده حیرته دوشورن وفقط بیرقاچ صحیفه ده اتیانی ممکن اولمایان بیرنتیجه یه واصل اولدم . فی الحقیقه بونتیجه .شبهه سز، داهازیاده مهم

بیرچوق دیکر نتائجه صمیمی بیرصورتده ارتباط ایدییور .
عمومیتله قبول ایدیلمش حکم ونتیجه‌لره طبان طبانه ضداولان
بنم استنتاجاتم پك غریب کورونور ؛ فنوندہ، هیچ بیرکیمسه قول
مجردینه ابنانیلماسنی طلب ایده‌مه‌یه جکندن، بوحکم ونتیجه‌لری
عرض واتیان ایچین ، مفصل ، عالمانه ، اجنبی حروفات ایله
(*) محرر مستشهدات مطلوبه اوزه‌رینه مبتنی دلائله مراجعت
ایتمك لازم کلیردی ؛ وبوحالده ،بو کتاب کندیلرینه مخصوص
قارئلرجه ، شبهه‌سز ، مطلوب حاصل اولمایاجاق ایدی . بناءً
علیه طرز رؤیتمك عرض وایضاحنی باشقا زمان ایچین صاقلامایه
مجبورم(**) فقط مبحث حاضر ایچین نه یاپاق لازم؟ عمومیتك
قبول ایتمش اولدیغی افکاری آلاراق کندی فکرلریمه کوره
بیرآز تعدیل ایتمکمی ؟ بوممکن دکل‌در ، زیرا مختلف الجنس
ایکی « سیستم » ، یکدیکریله ائتلاف قبول ایتمز . بوندن باشقا

[*] یعنی حروفات عربیه ایله .

[**] دوقتور دوزی‌نك
Die Israeliten zu Mekka von Davids Zeit bis ins, fünfte Jahrhundert unserer Zeitrechnung.
یعنی « داود زمانندن بشنجی عصر میلادی‌یه قادار مکده .وسوی‌لر»
عنوانلی اثرینه مراجعت اولونا . بو اثر [لایدن] شهرنده ۱۸٦٤
تاریخنده طبع ایدیلمش‌در .

حقیقتك آنجاق بیر قسم جزئیسنه مالك اولماق‌نه‌یه یارار ؟ بعد الملاحظه ، یالکز بیر طریق بولیورم‌که او ده عمومیتله مرعی افکاری‌لر بالتعقیب ، دیکرلری طرفندن وازجمله محمد [ص.ی.]ك ترجمهٔ حالنی یازانلرك الك یکیسی والك مکملی اولان شپره‌ذکر Sprenger طرفندن استحصال اولونان نتائجی آنیانه‌حصر نظرایتمك‌در . لاکن عینی زمانده‌شونی‌ده سویله‌مه‌لیم‌که ، آلیتنجی عصر میلادیده عربستانك حال دینیسی حقنده‌بیان ایده‌جکم شیلرك مسئولیتنی اوزه‌ریمه آلیورسه‌م‌ده متباقی‌زمانلر ایچین ایش اویله دکل‌در . بیر ده ، آکلاشیلماسی قولای‌اولان اسباب‌دن دولایی . دورمتقدمی ،

(دوزی)مناسك حجده‌کی اسماء‌جغرافیائیه و علمیه‌نك عربجه اولمایوب عبرانیجه اولدیغی‌مشمول‌نظرایتمشدر : مکه ، بئرسباعه [زمزم قویوسنك اسم‌قدیمی] حج ، الخ . کلمه‌لری‌کیبی . غایت صیقی بیر احتجاج و بیرچوق براهین سایه‌سنده ، (دوزی) ، کعبه آیین‌ابتدائیسی‌نك ، حکمدار (داوود)دن صوکره (فلسطین)ی ترك ایدن [بنی‌شمعون]قبیله‌سی طرفندن مرعی‌الاجرا « یهودی پاسقالیه‌سی » آیینی اولدیغی نتیجه‌سنه واصل اولمشدر . بو عبرانی‌لر قدیم مؤرخ‌لرك (بنی‌جرهم) نامی آلتنده ذکر ایتدیکاری طائفهٔ‌یهود در . قبائل‌عرب بونلرك یرلرینه قائم اولدیلر و مدلولنی خاطرلاماقسزین آیینی‌ی محافظه‌یه دوام ایتدیلر .

ایشته (دوزی)نك ذکر ایتدیکی آثرینك خلاصة‌الخلاصه‌سی بودر . (دوزی)نك بو کتاب‌مهمی آلمانجه اولاراق (کتبخانهٔ‌خدیوی)ده موجوددر

ع . ج .

ممكن مرتبه مختصراً عرض واتيان ايله اكتفا ايده جكم .

بو قيد احتياطى دن صوكره ، عربستانك دين ابتدائيسنك ناصل تصوير اولوندیغنی نقل ايده جكم :

عربلر ، « الله تعالى » يعنى خداى اعظم ديديكارى بير ذات اعلا طانيورلردى : الله ، بزم كبى بير شخصيته مالك در (*) كندیسنه آزچوق منقاد اولان موجودات مخلوقه دائره سنك خارجنده بولونور . اونا ، سماوارضك خالقى ومسوك درجه ده عالى وعاقل بير ذات نظريله باقيليردى ؛ ياغمورى اوكوندەريرى جهانى او اداره ايدر . فقط راهبلرى يوقدى ، اونا مخصوص معبدلرانشا اولونمازدى ، الله دن باشقا « جن » (*) لرى ده تمجيد ايدرلردى . بعض كره هفته لرجه دولاشيلان چوللر ، طاغلر بوجنس مخلوقات ايله دولودر . آجلق ، صوسزلق ، چولك صاف وكزنده ، هواسى ؛ روحى اودرجه تنبيه ايدر ، هواى نسيمينك أبخره سى وانكسارات ضيائيه سى اوقادار عجيب در كه

[*] بو اعتقاد اولين قرأنك « خلق الانسان فى صورته لخ » آيتنده عيان و پاينده در . ع . ج .

[**] همان كافهٔ اقوامك لسان و اساطيرنده همان عينى هجالرله موجود و مذكور اولان génie كلمه سى ايله جن كلمه سى آره سنده كى قرابت لفظيه و عينيت معنا شايان دقت در . قرأنك دفعات ايله تكرار ايتديكى « الانس والجن ... » تعبيرلرى ده عربلرك پك قديم اولان اعتقادلرينك طنين باقيسى در . ع . ج .

جن لرك فريادايتديكلارى ايشيديلير وَاونلر ، تحف ويا اعجازنما صوركونا كونده ، اكثريا ، كورونورلر ، جن لر ؛ بزم نوعمزه مماثل وَبزم كيبى منتشر بير نوع تشكيل ايدرلر . فقط اونلرك وجودلرى بزم وجودلريمز كيبى دكلدر ؛ اونلر آتش دن ياخود هوادن متشكل وجودلردر ، كه نظر بشره ، آنجاق بطريق الاستثنا مرئى اولورلر . بك چوق فنالق و پك چوق ايبلك ياپابيليرلر ؛ بنابرين اونلرى مساعد ولطفكار قيلماق ، اونلرى تمجيد ايتمك ، اونلره خدمت ايتمك ، اونلره طاپينماق اقتضا ايدر . ايشى قولايلاشديران شوكيفيتدركه هر جنك بير مسكن ثابتى واردر . طاشلرده ، آغاجلرده ، هيكللرده بيتوتت ايدرلر . هر قبيله نك بعض كره مجتمع بير قاچ قبائلك خصوصى جن ى ، طاشى ، آغاجى ومخصوص تصويرى وارايدى كه بونلرك اوكنده بير عائلهٔ معينه وظائف رهبانيه يى اجرا ايدردى . اكثراوقاتده بو اشياى معبوده كه بير صدا چيقاربرلردى [سويله مه يه حاجت يوق راهبلر بو صدايى ترتيب وتنظيم ايتمه بى بيليورلردى] بوصدا عينى نوعدن اولان ديكر موجوداتى يكديكرلرندن تميز ايتديريرو وَعينى زمانده معجزه خدمتنى كورووردى . هر قبيله كندى صنمنه متين بير صورتده مربوط ايدى ؛ زيرا صنم ، قبيله ايچين بير نوع ملك تشكيل ايدييوردى وَ راهبلر ،

الهلرينك داها دوغروسی ، كندیلرینك منفعتلرینی ، « الله تعالی » نك زیانه اولاراق ، اكثریا صیانت ایدرلردی . قرأنك ومفسرلرینك بیر صورت عمومیه‌ده نقل ایتدیكلری بیر عادت صافدلانه‌دن ایدیان استدلال بودر ؛ فقط پیغمبر [ص . ع] ك ترجمهٔ حالی‌نك اسكی بیر محرری ؛ بو عادتی ، (یمن) ده كندی نامله‌یله مسمی بیر اراضی اشغال ایدن (خولان) قبیله‌سنه ، حصراً ، عطف ایدییور . بو عادت شوندن عبارت ایدی كه الهلره تخصیص اولونان وَ بو غدای ایله دوه یاورولرندن متشكل بولونان نذر (*) لر ایكی حصه‌یه تقسیم اولونوردی . بونلردن (الله) ه دوشن حصه فقرانك وَقبیله‌یه كلن سیاحین اجنبیه‌نك احتیاجلرینی تهوینه‌صرف ایدیلمك لازم ایدی ، صنملره عائد اولان دیكر حصه هم نذر اولورهم‌ده راهب‌لرك حفظ واعاشه‌لرینه یارادوردی . لاكن اكر تصادفاً ، الله ، صنمك حصه‌سنه دوشن نذره نسبةً داها ایی بیر نوعدن بیر نذر آلیرسه ، صنم ، ویرمك ایچین او ایی حصه‌یی ، « الله » ك ألندن آلیرلردی وَ (الله) ه كوزل حصه‌یرینه فناسی ویریلیردی .

[*] نذر ، فرانسزجه Offrande مقابلی‌در. سامی بك مرحوم بو كلمه‌یی قاموسنده « حق تعالی نامنه نذر اولونان شی » دیه ترجمه ایتمش‌در . ع . ج .

الله ايله ، مادون الوهيت‌لر آره‌سنده موجود مناسباته كلينجه ، بو نلرى اونك قيزلرى زعم ايديبورلردى؛ فضله اولاراق بو مادون الوهيت‌لر الله‌ك تماماً تحت امرنده ايدى‌لر. بو الوهيت‌لر ، حكم سوررلردى ؛ فقط حكمدارى طرفندن كندى‌سنه اقتدار ويريلن بير والىء ولايت كبى حكم سوررلر وَ انسانلر ايله الله آره‌سنده واسطه‌لر تشكيل ايدرلردى .

عربستان وسطاده مركز آيين (مكه) ايدى . بو شهر بشنجى عصر ميلادى‌ايچينده ، أك كيش يرى يدى‌يوز قدمى كچه‌ين و أك اكسز يرى آنجاق‌يوز قدم چيقان‌غايت‌طار و٢٠٠ : ٥٠٠ قدم ارتفاعنده چيپلاق طاغ‌لرله محاط قوملى بير واديده (قريشى) لر طرفندن بنا اولونمشدى ؛ لاكن شهرك مدار افتخارى اولمش اولان « حرم شريف » ، احترام پناه (كعبه) (*) معبدى ، هرنه قادار دفعات ايله تجديد وَ ياخود يكيدن انشا ايديلمش ايسه‌ده ، شهردن داها زياده قديم ايدى . كعبه ، كيره‌چسز اولاراق يكديكرى اوزه‌رينه موضوع فقط چوخه‌ايله‌مستور قاباطاشلردن متشكل دورت ديوارايدى . ديوارلر آدم بويندە ايدى وتشكيل ايتديكى حريم ايكى‌يوز قدم كليردى .

[*] كعبه‌نك معناى لغويسى زار [طاولا زارى]در . زيرا او زاقدن كعبه منتظم بير معكب كبى كورونور .

اوچنجی عصر میلادینك نصف اولنـدن بری الك معتنا صنم ، عقیق‌دن معمول و بیر رئیس معرفیتله دیار اجنبیه‌دن کتیریلمش بیر هیکل اولان (هبل Hobal) ایدی. بو، قریش قبیله‌سنك الهی ایدی ؛ لاکن اصـل کعبه قریشیّلرك ملکی دکلدی ؛ في الحقیقه کعبه بیرسجـیهٔ عمومیته مالك ایدی و مشـترك بیرمنفعت پولیتیقیه‌نك بیراشـدیردیکی بیر چوق قبیـله‌لرك معـبد عمومیسـنی تشـکیل‌ایدییوردی . هرقبیله کندی صنمی بو معبـده قویمشـدی . بیر حالده که کعبه اوچیوز آلتمش صنمی محتوی بولونیوردی : وسربستیء آیین اودرجه بویوك ایدی‌که دیرکلرك اوزه‌رنده ابراهیمك ، ملائكك مادر با کر (مریم) وچوجوغی عیسی‌نك رسملری دخی کورولوردی ؛ فقط اوراده‌کی اشـیانك ألك مقدسی (حجر اسود) تسمیه اولونانی ایدی ، مسلمانلرك ادعا ایتـدیکلرینه کوره اولجه بیاض ایکن ، معبدده دفعات ایله واقع حریق‌لر سببیله سیاه اولمشدر . بو طاش بالآخره تاریخ اسلامیتده‌اهمیتلی بیر رول اجرا ایتمشدر وَ في یومنا هذا مسلمانلرجه مقدس عداولونماقده‌در . اهل اسلام علمای عقائدینك (حجر اسود) حقنده‌کی نقل وحکایه‌لری بیرفصل آتیده بیان ایدیله‌جك‌در . (حجر اسود)ی کورمش‌اولان اوروپالی‌سیاحلرجه اوزه‌رنده

سیرك بیرصورتده سیوری بلورات ارائه‌ایدر . طونوق بیرزمین اوزه‌رنده اوته سنده بریسنده قیرمزی بیرپارچه (فلدسپات) کورواور . قیرمزیمتراق اسمر و عادتا سیاه بیر بازالت برکانی در . حجر اسودك باشندن مختلف شیلرکچدی ومتعدد دفعه‌لر قیریلدی ، بیر وجهله‌که شیمدی جمع اولونمش اون اون ایکی پارچه‌دن مرکب‌در . بیرچوق کیمسه‌لر اونی، بیرحجر سماوی، تلقی ایدرلر.

بیرچوق فرسخ کیکیشلکده اولان مکه اراضیسی، کعبه‌یه احتراماً مقدس وتعرض‌دن مصون عد اولونوردی: هیچ بیرکیمسه بواراضی داخلنده تعرضه اوغراتیلامازدی، هیچ بیر حیوان اوراده اولدورولمزدی وَ هرییل ، سنه‌نك صوك آینه دوغرو، اجرای مناسك ایچین مختلف محللردن حرکت ایدن خلق اورایه آقین آقین کلیردی .

بونکله برابر التینجی عصر میلادیده . آیین ؛ معنای ابتدائیسنی غائب ایتمش ایدی . خرافات پرورلر ایچین آیین . قابا بیر «فه تیشیزم »ه یعنی جمادات پرستلك ه منقاب اولیوردی، محمد (ص . ع .)ك معاصرلرندن بیری (*) شویله یازار :

[*] ابو رجاء العطاردی . بو ذات حقنده معلومات مفصله آلماق ایچین (ابن قطیبه)یه مراجعت اولونا؛ صحیفه ٢١٩ مسند الدارمی de DarîmîMosnad ده،أل یازیسی ٣٦٤ ، دفتر : ٢ صاغ صحیفه.

کوزل بیر طاش بولدیغمز وقت اونا طاپیوردق، کوزل بیرطاش بولمازسه‌ق بیر یره قوم یغیوردق ، اوزه‌رینه سوتی چوق بیر دوه کتیر یوردق ، سوتنی او یغینك اوستنه آقیتیوردق ، صوکره او موقعده قالدیغمز مدتجه اونا طاپیوردق ، بوقومك قسم اعظمی بالعکس، آغاچدن یاخود طاشدن آلهلره اینانمیاجاق بیر درجهٔ عالیهٔمدنیته واصل اولمشدی . صورت ظاهره‌ده حالا الهلری تمجیدایدییورلردی، اونلرك حریملرینی زیارته کیدییور و مطنطن احتفالات ایله جوارلرینی طواف ایدییورلردی . معبدده قربانلر کسیورلردی وقربانلرك قانیله ، طاشدن یاخود آغاچدن الهلرینی تدهین ایدییورلردی . مشکلات ایچینده بولوندوقلری واستقبال‌دن خبر آلماق ایسته‌دیکلری وقتده کاهنلره مراجعت ایدییورلردی؛ فقط آرتق ایمان قالمامشدی . ویردیکلری خبر چیقمادینی وقت ویاخود ارتکاب ایدیلمش بیر جنایتی میدانه چیقارمایه جسارت ایتدیکلری وقت کاهنلر قتل عام ایدیلیردی . باشلری‌پك صیقیشدینی وقت الهلردن بیرینه بیر قویون‌قربان ایتمه‌یی وعد أیتدیکلری واقع اولوردی ، فقط تهلکه برطرف اولدوقدن صوکره پاره ایله اشترا اولونان قویون یرینه هیچ بیر قیمتی بولونمایان وقیمتی یاقالانماق زحمتندن عبارت بولونان

بیردیشی کیك قربان ایدرلردی ؛ بیر طاش پارچه‌سی اوقادار شیئك فرقنه وارماز دیرلردی ؛ خوشلرینه کیدن خبرلر ویردیکلرینی ایشیتدیکاری وقت وآنجاق او وقت کاهنلر مظهر احترام اولیورلردی . بیرکون بیر عرب پدرینك اولدورولمه‌سی انتقامنی آلماق ایسته‌یوردی ، کهانتله استشاره ایتمك اوزره ، بیاض طاش‌دن بیر کتلهٔ مربعه اولان (خلصه) * معبدینه کیردی ؛ کهانت . اوچ‌اوق‌واسطه‌سی ایله اجرا اولونیوردی . اوقلردن بریسی امر ، دیکری نهی ودیکر اوچنجیسی‌ده بکله‌مه‌یی اخطار ایدییورایدی . بکله‌مه‌یی آمر اولان اوقی چکدیکندن استخراج وَ تفألی تکرار ایتدی : اوچ دفعه‌صره‌سیله آمر انتظاراولان اوقی چکدی . اوزمان‌اوقلری قیردی وقایایه دوغرو آتدی ؛ « سفیل ! قانمه کیریلن سنك

(*) « ذوالخلصه » یمنده خثعم و بجیله قبیله‌لرینك بیر معبدی درکه ایچینده معبوده واردی . « کعبة الیمانیه » تسمیه اولونوردی. (بخاریٔ شریف)ده جلد ٥ صحیفه ١٦٤ و ١٦٥ بو معبده متعلق ایکی حدیث شریف مذکوردر . آرزو ایدنلر اورایه مراجعتله توسیع معلومات ایده بیلیرلر . مذکور کتاب شریف مصرده مطبعهٔ امیریه‌ده ١٢١٢ سنه‌سنده مطبوع و موقوف نسخه‌لردندر .

ع . ج .

بابك اولمش اولسه‌يدى انتقامنى آلماقدن بنى منع ايتمزدك دكلمى! » ديه باغيردى. أك كوچوك بر سبب‌لهلهره قيزيبورلردى وحقيقتلرينى ، آدم عقللى ، يوزلرينه ووريبور ، اونلرى تحقير ايديبورلردى . بو وجهله‌در، كه بركون (بنى‌ميلئان) قبيله‌سندن بر آدم ، قبيله‌سنك صنمى اولان (سعد)ه ، كه چولك اورته‌سنده بر قايادن عبارت‌ايدى ، بر قاچ دوه كتيردى ، حسن نظرينى قازانماق ايچين بونلرى هدية سعده تقديم‌ايتمك ايسته‌يوردى . لاكن مراسمك اجراسنه و برمعتاد قربانك‌قانيله صنمى تدهينه باشلاندينى صره‌ده دوه‌لر اوركه‌رك قاچديلر بونك اوزه‌رينه دوه‌لرك صاحبى او درجه‌حدته كلدى كه بردن بر طاش آلدى و « الله جزا كى ويرسين دوه‌لريمى اوركوتدك » ديه‌رك صنمك اوزه‌رينه فيرلاتدى . دوه‌لرى آرامايه كيتدى و اونلرى بولوب بر يره طوپلادينى وقت ترجمه‌سى زيرده مندرج نظمى ارتجالاً سويله‌دى :

« سعده كلدك كه ايشلريمزى دوزلتسين ؛ فقط او بالعكس ايشلريمزى بوزدى. بزمده آرتق سعدايله هيچ بر ايشمز يوق.

سعد ، چولك اورته‌سنده ، نه‌فائده نه ايله‌كه دعوت ايتمه‌ين بيرقايا پارچاسندن باشقا بيرشيمى‌در ؟ » بنى حنيفه‌لر ، صنملرينه قارشى اوقادار آز احترامه مالك اولديلركه اونى

یدیلر . حقنی سویله‌مه‌لی‌که اونلرك الهی بیرنوع خورما خوریله سوت‌دن وتره‌یاغندن معمول‌ایدی و او اثناده قیله‌لرنده‌بویوك بیر قیطلق حکم سوریبوردی .

کورولیور،که آرتق الهلره ایمان ایدیلمه‌یوردی ؛ فقط الهلرك فوقنده الله تعالی واردی ، لاکن الله عربلر ایله دوغرودن دوغرویه مناسبتده دکلدی ، اویله حقنده چوق بیرشی بیلمه‌یورلردی . الله‌ك راهبلری بولونمادیغندن ارادتی عربلره تبلیغ ایتمه‌سی ومقدرات بشر مسئله‌سی اوزه‌رینه برصورت حل ویرمه‌سی ایچین کیمسه اهتمام ایتمه‌مشدی . بوبابده افکار مختلف ایدی . بعضلری واردی‌که بو حیات‌دن صوکره بیرحیاته اعتقاد ایدییوردی . یالکز انسانلرك دکل حتی حیوانلرك‌ده اولدوکدن صوکره دیریله‌جکنه اینانیوردی ؛ زیرا عربلر بعث کونی یعنی تکرار دیریلدیکلری کون یایان یورومه‌یه لزوم کورمه‌مه‌لری ایچین مزارلرینه بیرر دوه دفن ایدییورلری ؛ یاخود بیردوه‌یی مزارلرینك اوزه‌رنده‌آجلق‌دن اولمه‌یه ترك ایدییورلردی . فقط اکثریت عظیمه‌بواعتقادی کولونج بولیوردی وشاعرك شوسوزلرینی هرطرفده بیلیورلردی:

یاشاماق ، اولمك. صوکرده دیریلمك:
احمقجه ماصال هپ بونلر ای قادین !

بوندەده موجب تعجب هیچ بیرشی یوق ، زیرا « هندو جرمەن » عرقی ایچین پك معزز اولان بوفکر . یعنی فکر بعث بعد الموت ، سامی Sémites لر ایچین اجنبی در . یهودیلردخی ، بوفکری ، انجاق مدت نفی لرینك صوکلرینه دوغرو ایرانی لردن آلدیلر و حتی تاریخ میلادینك بدایتلرنده، اورتودوقس لرك کثیرالنفوس فرقەسی اولان صادقی لر Saducéens طرفندن بوفکر بعث قبول ایدیلمەمشدی . محمد (ص . ع) دخی، بوعقیدەیی تبلیغ و نشر ایتدیکی وقت هیچ بیر زمان مصادف ولمادیغی بیر درجهٔ شدیدەده مقاومت کوردی ،والیوم بدوی بو عقیدەیه قارشی پك لاقیددرلر .

شیمدی ، مادام که عرب لرك دینی بوقادار چوروك تمللر اوزەرنده ایدی ؛ اونلره قولایلقله بیر دیکردینك مثلا خریستیانلغك موسویلکك قولایجه قبول ایتدیریله جکنه قائل اولمایه متمایل بولونولور وفی الحقیقەده ، بیر درجەیه قادار ایش بویله ایدی . ایکی جهت جریان ایله، جنوباً (حبشستان)، و شمالا (سوریه)طریقلریله عربستانه دخول ایدن خریستیانیت اورادە بعض مرتبه حسن قبول بولمشدی . (یمن)ده (نجران) شهری چوق دن خریستیان اولمشدی ؛ همان کاملاً خریستیان اولمش اولان (سینا) شبه جزیرەسی پك چوق ماناستر وکلیسانی

شامل ایدی ؛ (سوریه) عربلری دین عیسوی ایله متدین ایدیلر . فقط همان هرطرفده بو کیفیت بیر امر حقیقی اولماقدن زیاده بیر کیفیت ظاهریه ایدی ؛ قومك نوه سنك ، اصل چکیردکنك مقامی اولان عربستان مرکزی ، تأثیرات خریستیانیتدن یاپك آزمتأثر اولمش ویاخود هیچ متأثر اولمامش ایدی . علی العموم اوزمانکی خریستیانلق ؛ معجزه‌لریله ، اقانیم ثلاثه عقیده‌سیله وچارمیخه کریلمش الهی حقنده نقل ایتدیکی حکایاتیله، ذکی ومستهزی عرب ایچین آنجاق پك آز جالب نظر ایدی. ٥١٣ تاریخ میلادیسنه‌دوغرو (حیره Hira)(*) ملوکنده (منذر ثالث الخ) ی خریستیان ایتمك ایسته‌مش اولان پسقپوسلر دبو حقیقت پك ایی کوسته‌ریلدی. قرال، پسقپوسلری دقتله دیکله‌یوردی ، ضابطلرندن بیریسی کلدی ، قرالك قولاغنه بر شی سویله‌دی ، بو سوزك تأثیریله قرالك بیر دن بیره درین بیر کدره مستغرق اولدیغی کورولدی. پسقپوس‌لر. باکمال احترام ، بو حالك سببنی صوردوقلری وقت قرال « هیهات ! شیمدی میکائیلك وفاتی خبرینی آلدم ! » جوابنی ویردی. پسقپوسلر «شوکتمآب، ممکن دکل ! سزی آلداتیورلر ملائك لایموت درلر » دیدی. او وقت. قرال « تمام ! یاسز ، بالذات الاهك اولدیکنه بنی اینانديرمایه چالیشیورسکز ! »

(*) (حیره) و ملوکی حقنده تفصیلات ایچین طلعت حرب بکك [تاریخ دول العرب والاسلام] نك جلد اولنده ص ١٧٨ : ٢٠١ مطالعه اولونا . عربجه‌در . ع . ج .

دیدی . موسویلك عرب‌لری داها زیاده جلب ایدییوردی. ایمپراطور (آدریه‌ن) علیهنه واقع قیامك هزیمتندن صوکره بیر چوق یهودی‌لر عربستانده ملجأ بولمشلر وبو مملکتك بیر چوق قبائلی بونلرك دینی قبول ایتمشلردی . دینلرینه صورت صمیمیه‌ده مربوط اولان محتمل که یالکز بونلرایدی. حتی موسویلك ، یمن حکومتنده دین رسمیٔ حکومت اولمشدر. فقط بونلرك کافه‌سنه رغماً ، مرور زمانله عرب‌لری ، خوشنود ایده‌مه‌یوردی . موسویلك آنجاق بیر قوم منتخب ایچین یاپیلمش‌در ، بوتون انسانیتك دین مناسبی اولاماز. تا(قدس)ك تحریبندن بری ازجمله تظلم‌لردن و تصوف آمیز امیدلردن مرکب اولان دین‌موسویّ ، قویّ وترقی‌یه میال بیر قومك خوشنه کیده‌مز .

عرب‌لرك کتلهٔ عظیمهٔ آحادی دیکر بیر دینه مالك اولماق احتیاجی حس ایتمش‌لردر دیمك دوغرو اولاماز عرب ، حرّ بدوی ، دفعات‌ایله نظردقته عرض ایده جکمز وجهله ، فطرةً دیندار دکل‌در ، هم ده هیچ بیر وقت اونی دیندار قیامایه موفق اولونمادی . او ، اشعارنده‌بیله حقیقیات‌دن آیریلمایان پراتیك ، مادی بیر آدم‌در ؛ وقوهٔ خیالیه‌یه‌همان‌همان هیچ مالك بولونمادیغندن .حکمی عقل‌دن زیاده خیال اوزه‌رینه

اولان باطنیات دینیه یه آز صالحدر . مؤسس اولان آیین ، هرنه قادار بویوك بیر مزیتی اولماسه‌ده ، اکثریت ایچین کافی کلیوردی واقعا بو دوغرو درکه عاقل کیمسه‌لر ، الهلره اینانمایوورلردی ؛ فقط بو کیفیت الهلرك لغو اولونماسی ایچین بیر سبب کافی تشکیل ایتمیوردی ؛ هیچ کیمسه اینانمایه مجبور دکلدی ؛ صنملرله استهزا ایدیله بیلیر وحتی اونلر ، آلا بیلدیکنه شتم وتحقیر اولونابیلیردی . پدرلرینك آیینی اولمش اولان بیر آیینی لغوایتمك وقع ملیه وعربك آبا واجداد ایچین پرورده ایتمکده اولدیغی احترام نامحدوده ناخوش کلیوردی . قدیم عرب ایچین ، دین ؛ بوکون بدوی عرب ایچین اولدیغی کبی کلیاً غیر جالب اعتنا بیر شی ایدی . دور بت‌پرستی شاعرلری دین‌دن همان هیچ بحث ایتمزلر . نغمه‌لرنده ، الهلرك آدلرندن وَ مختلف مناسکك ذکریله مذهب قدیم حقنده پك آز تفصیلات‌دن باشقا بیر شی بولونماز ؛ مافوق الطبیعیات ایله اتعاب زهن ایتمکسزین حیات حاضر ایچین یاشا یورلردی وَ بوخصوصده قوملرینك صادق ترجمان حسیاتی ایدیلر .

« نکله برابر دائما بولوندیغی وجهله ، بوقاعدهٔ عمومیه یه استثنالر واردی ؛ خریستیانیت‌دن یاخود موسویت‌دن آز ویاچوق استعاراتده بولوندوقلرینه کوره یکدیکرندن فرقایلاشان

لايعد مذاهب موحدين عقيدەلرينى نشره بوسبوتون نتيجەسز اولاراق جهد ايديبيور دكل ايديلر . و آلتينجى عصر ميلادى نك بعض شاعرلرنده وحدت خدايه درين بر ايمانك ، اعمال واهمالاتمزك بزى ايچنه آتديغى مسئوليت خصوصنده زنده دار بر تيقنك اثرلرى بولونور . بويله دوشونلر (حنيف) تسميه اولونورلردى ؛ لاكن بر فرقهٔ مذهبيه تشكيل ايتمزلردى هيچ بر رابطه ايله يكديكرلرينه مربوط دكلردى ، يعنى حنيف تسميه اولونان صابئىّ ابراهيمىلر كبى بر آيين مشتركلرى يوقدى .[*] بو ايكى حنيفلر آره سنده شوخصوصده بيرلك وار ايدى كه هر ايكى حنيفلر هم عيسويتى هم موسويتى رد ايدەرك ابراهيمك دينيله متدين اولیورلردى ، او ابراهيمك ، كه خريستيانلرك وَموسويلرك كنديلرينه تعليم ايتديكى وجهله اسماعيل معرفتيله عرقلرينك مولدى وَمكه كعبەسنك بانيسى ايدى ، بونلرك عقيدەلرى ، بو براتيك قومه موافق كلەجك بر صورتده بسيط ، معقول وَاني يابيلمش ايدى . اساس اعتباريله ، حنيفلك عربستانك دينى اولا بيليردى ؛ فقط

[*] حنيف اصلاً ملحد ديمك در ؛ بونى « شيرەنكەر » ايى مشمول نظر ايتمشدر . بونكله برابر انجاق بك آز موفقيت كورن طرز رؤيتنى تعديل ايتمەيه مجبور اولدم . لاكن حقيقت حالده حنيف لرك نه اولدوقلرينى آنجاق بالاخره كوستەره بيليرم ؛ بوبابده ، قارئلره بدايت اثردەكى بياناتمى خاطيرلاتيرم : صحفيه ...

بونك ايچين بير علم حال ثابت ، بير سلسلهٔ مراتب روحانيه، بير محكم تشكيلات، دينّ مناسك وَ هر شيدن اول بير تصديق ربّانى ، ياخود ربانى تلقى اولونان بير تصديق لازم ايدى . حنيف لكه بونلرك جمله‌سنى وبرمك محمد (ص . ء .) ايچين آيير يلمش اولان وظيفهٔ عظيمه اولدى . ذاتاً حد ذاتنده كوچ اولان بووظيفه ايكى قات مشكل اولیوردى ؛ چونكه عرب لر بير دينه احتياج حس ايتمه‌ديكدن باشقا ، مراسم مذهبيه‌دن، نظريات مافوق الطبيعه‌دن ابانرى آشكار ايدى؛ بنابرين بو وظيفه يى ايفا ايتمك ايچين متين بير اطمئنان قلب ، صار صيلماز بير ايمان مقتضى ايدى .

مبحث

۲

محمد (ص . ع) هجرت‌دن اول

عنعنهٔ اسلامیه‌یه کوره محمد [ص . ع]، ۵۷۱ سنهٔ میلادیسی نیسان آینك ۲۰ نجی کونی دوغمشدر . بو تاریخ صرف اعتباری‌در . بالذات محمد [ص . ع] بیله بابکه ولادتنك تاریخ حقیقیسنی اصلا بیلمه‌مش‌در . چوجوق دنیایه کلمزدن اول ، پدری عبدالله، که بیر مکه کاروانی ایله (سوریه)یه کیتمشدی ، عودتنده ، خسته دوشه‌رك ، یکیرمی بش‌یاشنده اولدیغی حالده (مدینه)ده وفات ایتدی . بیر یجیك اولادینه بویوك بیر شی بیراقمادی. بوتون ثروتی بش‌دوه ، بیر قاچ قویون ایله بیر کوله‌دن عبارت ایدی، که تقریباً ایکی بیك فرانقاق بیر قیمت تشکیل ایدردی. فامیلیاسنه کلینجه ، مکه‌ده

بعض مرتبه اعتباره مظهر وَ حجاجه ویرمك ایچین صوینی چکمك حقیله ، مشهور زمزم قویوسنه مالك ایدی ؛ فقط نه أك زیاده اصیل لردن ، نه ده أك زیاده صاحب نفوذ وقدرت اولانلردن دکلدی . متفق [حلیف] لری ومحمی لری یك آز ایدی او زمانکی عائله لرك قدرت ونفوذینی ایسه بونلرك عددلرینه کوره تقدیر ایتمك لازم کلیر. محمد [ص ٠ ع] آلتی یاشنده اولدیغی حالده ، یك عصبی المزاج وَ یك حرارتلی بیر قادین اولدیغی آکلاشیلان والده سی امینه یی غائب ایتدی . یتیم واوکسوز چوجوغی ، بویوك پدری عبدالمطلب یانینه آلدی ؛ عبد المطلب اونی پك سوییور وَ بالذات کندی اولادلرندن داها زیاده مظهر اعتنا وحمایه ایدییوردی. ایکی سنه صوکره ، بویوك پدری دخی وفات ایدینجه محمد [ص ٠ ع] ، عمجه سی ابو طالب یانینه کچدی . ابوطالب سخی بیر آدم ایدی ؛ فقط او درجه فقیر ایدی که عائله سنك حوائج ضروریه سنی تأمین ایده مه یوردی . بناءً علیه محمد [ص ٠ ع] کندی معیشتنی تدارك ایتمك ، باشنك چاره سنه باقمق مجبوریتنده بولوندیغنی کوردی . چوبانلق ایتمه یه باشلادی ؛ مکه لی لرك کچی لرینی وَ قویونلرینی محافظه ایدییوردی ؛ چوبانلق ایسه ، عرب لرك نظرنده محقر بیر ایش در ؛ بو جهتله چوبانلغی اکثریا قادینلره

و اسیرلره ترك ایدرلردی. محمد (ص . ع) ك چوباناق دن آلدیغی معاش پك جزئی ایدی . بونك ایچین بر واسطهٔ معیشت تأمین ایتمك اوزره (سوس cissus) میوه‌لرینی زرع ایتمه‌یه دخی قویولدی . یکرمی دورت یاشنده محمد [ص . ع]، سیاح صفتیله، زنگین بر دول قادینك، خدیجه‌نك خدمتنه کیردی . خدیجه ایکی دفعه تزوج ایتمشدی . کاروانلرله بویوك تجارت یاپیوردی . اوقادار خوشنه کیتدی، که خدیجه دست ازدواجنی محمد [ص . ع]ه تقدیم ایتدی. خدیجه آرتق تازه دکلدی، یاشی قیرقه یاقلاشیوردی؛ لاکن کنجلك وکوزللك خصوصلرنده کی نواقصی زنگینلکی ایله تضمین اولونیوردی؛ استقبال معیشتی هیچ‌ده پارلاق کورونمین محمد [ص . ع] ازدواج تکلیفنی قبول ایتدی . خدیجه‌ایچین بو ازدواج ؛ محبت وَ حرمت اوزه‌رینه مؤسس بر ازدواج ایدی . فقط محمد [ص . ع] . اونك محبتنی محبتله قارشیلادی: وفاتندن پك چوق زمانلر صوکره دخی خدیجه‌نك فضائلنی ثنا ایدردی وَ اونك تذکاری ایچین وقت وقت بر قویون بوغاز لایاراق أتی فقرایه تقسیم ایدردی . خدیجه‌نك وفاتندن اوچ سنه صوکره تزویج ایتدیکی ودیکر آلتی قادین ایله محمد [ص . ع .]ك فراش زوجیتنه مشترك بولونمش اولان عایشه،

« محمد [ص . ع .]ك زوجه‌لرى ايچنده خديجه قادار حسد ايتديكم يوقدر ، چونكه او « ديشسز اختيار قادين »ى طائفهٔ نسانك نمونه‌سى اولاراق دائماذ كروشنا ايديبور » ديه‌ى عادت ايتمشدى . فقط خديجه دخى عقل وعرفانجه ، زمانده كى قادينلرك كافه‌سنك فوقنده‌ايدى . ازدواجندن صوكره‌ده محمد (ص. ع .) خديجه‌يه تابع اولماق‌دن فارغ اولمادى؛ خديجه ثروتنك اداره‌سنى حفظ ايتمك فطانتنه مالك اولدى، زوجنه محتاج اولديغى شيلرى و ياخود زوجنه ربرمك ايسته‌ديكى شيلرى ويريردى بو ازدواجدن دوردى قيز ايكيسى اركك اولاراق آلتى اولاد دنيايه كلدى ؛ فقط اركك‌چوجوقلر پك كوچوك سنده ايكن وفات ايتدى‌لر .

بو ازدواج واسطه‌سيله ، معيشتك أزيجى انديشه‌لرندن قورتولان محمد [ص . ع .] سناً ترقى ايتديكجه بوآرام ورفاه مادّى‌يه مقابل ديكر آرامسزلقلرك طعمه‌سى اولدى . بير چوق جهتلرجه محمد [ص . ع .] وطنداشلرندن فرقلى ايدى ، اونلره بكزه‌مزدى. اونلرك اكثريسى كيبى براتيك، اعتدال دمله هرشيئى حساب ايدر ، شن ، توانا ، منحصراً حال حاضرى مشمول نظردقت‌ايدر بير آدم دكادى . بالعكس حياتك على العاده وظائفنى ايفايه مناسب كله‌يوردى . حتى

مرسليتندن صوكره ، دين ايله هيچ مناسبتى اولمايان هرايشه ، ارقداشلرى طرفلرندن صوقولمايه كندينى ترك ايتدى . عربلر آره‌سنده نادر اولاراق بو بير خيالات اندود ايدى ، والده سنه چكديكى ظن اولونان مزاجى ، صوك درجه‌ده عصبى ايدى ؛ اكثر اوقاتده ؛ مغموم ، متفكر ، بى آرام ايدى ؛ آز سويلردى ، وَ ، بلا لزوم ، هيچ سويله‌مزدى . كريه رايحه‌لر كنديسى ايچين ناقابل تحمل ايدى ، خسته اولديغى وقت آغلاردى ، چوجوق كبى هونكور هونكور آغلاردى . بونكله برابر حديد بير خياله مالكدى . وَ اكثريا تكرار اولونديغى كبى عالى اولان شى ايله دكل ، چونكه اونك حقيقةً بويوك اولان شى حقنده بير فكرى يوقدى ، فقط احتشام بلاغت ايله جذب اولونديغنى حس ايدييوردى ، معلوم اولديغى اوزره ، بوسجيه‌ده اولان آدملردر ، كه افكار دينيه‌يه أك زياده سهولتله ميال اولورلر . محمد [ص . ع .] ايچين ده ايش بويله اولدى : ديكرلريله ، يهودى‌لرله ، خريستيانلرله ، حنيف لرله ، وَ ياخصوص زيد بن عمرو ايله مسائل دينيه اوزه‌رينه مباحثه ايتمه‌يى سوردى ، زيد ابن عمروى ، نه موسويلك ، نه عيسويلك خوشنود ايده‌مه‌مشدى ، قومنك دينى على ملاء الناس رد ايتمشدى ، دين حقيقينك ايزى

آراماق مقصدیله دورادور سیاحتلر اختیار ایتمشدی وَشیمدی (حرا) طاغی اوزه‌رنده منفیاً یاشـایوردی. چوق کچه‌دن ، محمـد [ص . ع .] ، حنیف‌لرك افکارینه تقرب ایتدی ، وَ الله حقندکی فکرلرینی اصنامك موجودیتیله تألیف ایده‌مه دیکندن نهایت‌الامر ، اصنامك موجودیتنده تردده وَ اونلری انکاره واردی .

بونکله برابر بوطرز رؤیت محمد [ص . ع .]ك شخصنه، منحصراً ، مخصوص دکلدی ؛ همشهریلرندن بیر چوقلری‌ده کندیسی کبی دوشونیورلردی . یالکز محمد [ص . ع .] بیر نقطـه‌ده همشهریلرندن آیریلیوردی . محمـد [ص. ع .] اللهك مبعوثی اولدیغی اعتقادنده بولونیور وَ کندیسنی اوصفتله تقدیم ایدییوردی .

بوفکر وَ اعتقاده، اوناصل وارمشدی ؟ (مانه ریالیزم)ك مؤاخذه‌سنه چاریپلماق تهلکه‌سنی کوزه آلاراق دیمه‌یه مجبورزکه بوحادثه‌نك ایضاحنی ، محمد [ص . ع .] مضطربی اولدیغی مرضده آرامالی‌در . اوّللری ، علماء ، محمد [ص . ع .]ك خسـته‌لغنك صرعه اولدیغی اعتقادنده بولونیورلردی . (*)

(*) [لوندره] دار الفنونده طب قانونی پروفه‌سوری بولونان ماودس‌لەی Maudsley جنایت و جنون Le Crime et la Folie عنوانیله فرانسزجه‌یه مترجم کتابنك La zone mitoyenne سرنامه‌لی مبحثنده بو مسئله مطالعه اولونمش‌در . کتاب مبحوثك ٥٢ نجی صحیفه‌سی ، بالخاصه ، مشمول نظر دقت اوالمالی‌در .

فقط محمد [ص.ع.]ك ترجمهٔ حالی نك صوك محرری (شیره نگار) که یالکز مستشرق دکل طب ده ده دوقتورلردر. محمد [ص.ع.]ك خسته لغته «هیسته ریای عضلی» نامنی ویرییور، محمد [ص.ع.]ده اولدیغی درجه سنه واصل اولونجه، بوخسته لغه، بزم مملکتلریمزده، بعضاً. قادینلرده وداها زیاده نادر اولاراق ارککلرده تصادف اولونور. خسته لق. حمله لردن، فوران لردن عبارت ایدی. حمله، خفیف اولدیغی وقت، بوخسته لغه خاص اولان او تقلص وانبساط عضله عرضلری کورولیوردی. دوداقلر و دیل تیتره یوردی؛ کوزلرك بیر مدت کاه بیر طرفه کاه دیکر طرفه دونیوردی.

باش، عادتا بیر ماکینه کیبی کندی کندینه حرکت ایدردی. عینی زمانده باش آغریسندن مضطرب اولوردی. حمله، شدتلی اولدیغی وقت ایسه، بالعکس، بیر داء الجمود ایدی؛ خسته یره دوشردی؛ یوزینی آتشین بیر قیرمیزیلق قاپلاردی، تنفسی کسب صعوبت ایدردی. بوخسته لغك بیر خصوصیتی واردر، که اوده دیکر خسته لقلرك اعراضنی التباس ایتمه سیدر. بو بیر حقیقی پروته Protée در (*)، بیر مرض، بوقلمون اعراض

[*] پروته Protée، اساطیرده بیر اله دریائی درکه پدری (نه پتون) دن استقبالدن خبر ویرمك موهبه سنی آلمشدی؛ فقط اکثریا

در ، که کاه بیر التهاب رئتان ، شکلنده ، کاه بیر قاچ ساعت ظرفنده موجب موت اولاجاغی ظن اولونان بیر التهاب قلب شکلنده، کاه انسانی بوغان بیر آستما(عسرت تنفس) شکلنده کورونور؛ حاضرون ثلاثه دوشرلر؛ فقط یاقیندن باقیلینجه کورولورکه . بو عوارض مدهشه‌نك اساسی اهمیتسز بیر «هیسته‌ریا»دن عبارتدر، که چوجوقلرده کولمك آغلامایی نه درجه سرعتله تعقیب ایدرسه بو خسته لقده صحت وشطارت ایله او درجه سرعتله تعقیب واقامه اولونور . وَ عربستانده حمای نائبه مرض حاکم اولوب صحتك کافهٔ اختلالاتی حما ایله مترافق بولوندیغندن تجـد[ص.ع]ٔ پاروقزیسما (*) لری اکثریا بو شکلی یعنی حماشکلنی آلیوردی . یوزی صولاردی؛

سویله‌مك‌دن امتناع ایدردی ، وکندیسنی سویلتمك ایچین سوأللرله تضییق ایدنلرك أللرندن قورتولمق ایچین ایسته‌دیکی کیبی تبدیل صو رت ایدردی. فیلسوفلر . بو مصالده، اسرارینی آلمق ایچین اجبار اولونمق لازم کلن طبیعتك کنایه‌سنی کورمشلردر . اکثریا مابینجیلری، دالقائوتلری ده اله پروته‌یه تشبیه ایدرلر ؛ چونکه اونلر (پروته) کیبی تبدیل سیما و افادهٔ وجهیه‌لرینی اخفا ایتمکی بیلیرلر . بوکلمه ، متلون الطبیعه بیر آدمدن کنایة قوللانیلاراق لسانه منتقل اولمشدرکه هرجائی ، بی رنك و ثبات مقامنده استعمال ایدیلیر . ع . ج .

[۱] پاروقزیسما Paroxisme خسته‌لغك اشتدادی . حدت و غضب کیبی حالارك صوك درجهٔ شدته وارماسی ، فوران . ع . ج .

تیتر و اوریه ریردی ، و نهایت ، یوزینه یووارلانان بوبوك تر داملالری قیامت بحرانك قوپدیغنی اشعار ایدردی .

بزم ایچین اهمیتلی اولان . هیسته‌ریانك اعراض روحیه‌سی در . اکثر احوالده ، بیر مرض جسم اولماقدن زیاده بیر مرض روح‌در . مرض ، حقیقتده موجود اولماقدن زیاده خیالده موجود در . هیسته‌ریایه مبتلا قادین‌لر ، بیر بالونك ویاخود بالو نوعندن بیر اکلنجه‌نك موسیقیسنی ایشیده‌رك بیر دن بیره خسته‌لقلرندن شفا بولورلر . خسته‌لعك سجیه اوزه‌رینه تأثیری‌ده بو یوك در ، مشهور شون‌لاین Schönlein دیر ، که هیسته‌ریایه مبتلا اولانلرك کذب واغفاله یا فوق العاده میل واستعدادلری اولور ، یاخود کذب واغفاله قطعیاً میل واستعدادلری اولماز . بعض مرتبه کندی کندیلرینی آلداتیرلر ؛ مع هذا بونی نه راده یه قادار یاپدیقلرینی تعیین ایتمك صوك درجه‌ده کوچ‌در ؛ تعبیر دیکرله ، بونلرده ، طعمه‌سی اولدوقلری خیال حس (*) اغفال‌دن اصلا تفریق وتمیز

(۱) خیال حس Illusion موجود بیر شیئی حال حقیقیسنك غیری بیر حالده حس و تلقی ایتمك مرض عقلیسی « ضلالات حس » ایله « خیال حس » آره‌سنده‌کی فرق شودر : ضلالات حس مبتلالری هیچ موجود اولمایان سسی و شیئی ایشیدیر و کورورلر . خیال حس مبتلالری موجود بیر سسی ویا شیئی غیری بیر شی حسیله ایشیدیر و کورورلر . بیری خیال ، خلق ایدر . دیکری اشیای حقیقیهٔ موجوده‌نك تأثیرلرینی یاکلش تلقی ایدر .

ع . ج .

ایدیلهمز . بوندن شو نتیجه دخی چیقار ، که حیاتنك صوك دورنده ، [چونکه حیاتنك دور اولنده مرسلیتنه ایمان ایتدیکی شبههسزدر] مرسلیتنه حالا اینانیورمی ایدی وقسه اینانمایورمی ایدی؛ بونی بیلمك محالدر. بونی نفی ایدن دلیللر موجود اولدیغی کبی تصدیق ایدن دلیللرده موجود در . وبو ایکی نوع دلائل، قوتجه همان همان یکدیکرلرینه مساوی درلر.

بیرده ، « هیستهریا » مبتلالری علی العموم شهوانی وپك متهیج درلر ، محمد [ص . ع .] ده بویله ایدی ، اویانیق اولدوقلری حالده رؤیا کورورلر ؛ اونلرده ضلالات حس Hallucination (*) لر ، خیال حسلر ، استغراقلر موجوددر . وَبو حالده افاده ایتدیکلری فکرلر ، دوغرودر ، عقل سلیمك امتحانلرینه مقاومت ایتمیه بیلیرلر ؛ مع هذا اوفکرلر بیرنوع طراوت وَعلویته مالك درلر وَاونلری اوقادار بیر حرارت واطمئنان ایله درمیان ایدرلرکه اوحالده التباس ایتدیکلری رنك ظاهریٔ اصلیت اوفکرلری بعض کیمسهلر عندنده درعقب رغبت واعتماده مظهرایدر . رنك ظاهریء اصلیت دییورز ، چونکه وحی و الهاملر ، وحی

(١) اصل و اساسی اولمایان بیرشیئی کورور کبی اولمق حال- مرضیٔ روحیسی ء . ج .

والهام اولونان كيمه‌لرك ايچنده ياشاديقلرى جمعيتك فكر وروحنك لون مابه التميزيني حائز بولونور . بوفكرى ، اونلرة عادى بير آدمك مقتدر اولامياجاغى بير درجه‌ده ، زياده بير صافيت وقوت ايله افاده ايدرلر . أك مشهور كشفى Visionnaire لرك بعضلرنده بو اقتدار پك كيچ اولاراق كندينى كوسترمشدر ؛ مثلا (سوه دون بورك) (*) ايلك كشفنى كوردكى وقت اللى سكيز ياشنده ايدى ، محمد [ص.ع.] دخى قيرقنجى سال حياتى كچمشدى . بوصيره‌ده محمد [ص.ع.] دينى فكرلرينك ايچنه مستغرق ايدى . لايموتيت روح ، مجازات ومكافاتك ابديتى ، ذهنى مشغول ايدن مسئله‌لر ايشته بونلردى وبيرقاچ دفعه‌لره كشف » لرله اويقوسى مختل اولدى .

بوحالات تنبيه ايچنده ايدي ، كه مكه‌دن بيرساعت مسافه‌ده كائن (حرا) طاغنك اوزه‌رزنده ، تعيين اولونامايان بيردورده ، عائله‌سيله برابر ياشايوردى . روحنك ذاتاً آلتى آى‌دن برى آزغين طوران فورطونه‌لرى كوپوروب جوشماق‌دن فارغ اولمامشدى ، اكثريا نماز قيلار ، اوروج طوتاردى ، بوكيفيت

(١) سوه‌دن بورك Swedenborg ايسوچلى بير فيلسوف متصوف‌دركه ١٦٨٨ ده دوغمش ١٧٧٢ ده أولمش‌در .

ایسه ، معلوم اولدیغی اوزره ، کشفی Visionnaire لرك استعدادلرینی صوك درجه‌ده تحریك وتنبیه ایدر ، مردمکریز اولمشدی ، یالکزلق آرایوردی ، و ، بوهجری محلده ، راحتسز ایدیلمکسزین . درین تفکرات ومطالعاتنه طالیوردی . کندیسنی احاطه ایدن اشیا . اونی داها زیاده بیرحالت رقّاقیت وآسودکی یه قویا بیله جـك طبیعتده دکلدی ، بو یرده همان هیچ یشیلمك کورولمز ، کورولن آنجاق یالچـین قایالر ، صارپ اینیشـلر ، دهشـتلی اوچوروملردر . بوراده ، سسیله قولاغی تسریر ایده‌جك آقار صویوق‌در ؛ بوراده آیاق هیچ بیر لطیف چمن اوزه‌رینه باصماز ، بوراده کوز ، باصره‌یه نشاط ویره بیله‌جك چیچکلر هیچ بولماز ویورغون سیاح ، آلتنده دیکلنمك ایچین بوراده آغاچ کولکه‌سـنه راست کلمز ، دره‌لرده ، طاغلرك باشلرندن یووارلانمش ، جسیم طاشلر وقایا کتله‌لری یاتار ، کونشـك پك کسکین ضیاسنی ، بولوندوقلری جهته عطف نظر ایدن کوزلری عادتا یاقاجاق بیر صورتده عکس ایتدیریر ، وَاوزرلرنده یوروینلرك آیاقلرنده قابارجقلر حاصل ایده‌جك درجه‌ده ایصینیرلر . « کشف » لره حقیقةً پك مساعدیر !

محمد [ص . ع] ایلك دفعه وجد وحاله بو راده کلدی ؛ سیوری بیر تپه‌ایله منتهی اولان وانفرادی حسبیله ، کندیسنی

احاطه ایدن شیلرك جمله‌سنك فوقنده بولونان (جبل حرا) (جبل النور) اولدی.(*)

بیر ذات فوق الطبیعه، رؤیاسنده محمد[ص.ع.]ه کوروندی. عنعنهٔ تاریخیه بونی جبرائیل (یاخود جبریل) تسمیه ایدر؛ فقط قرأنده «بیر أمین»، «بیر وجود عظیم القوه» ویاخود ده «روح المقدس» تسمیه اولونور. جبرائیل، آنجاق محمد[ص.ع.]ك مدینه‌ده‌کی وحی‌لرنده ذکر اولونور. وَ قطعیته قریب بیر احتمال ایله محتمل در که مراد ایتدیکی، «روح المقدس» در. نه اولورسه اولسون بو ذات فوق الطبیعه، محمد (ص.ع.)ك اوزه‌رینه شدتله آتیلدی واونا «اقرأ!» دیدی. بو کلمه‌نك معناسی حقنده پك جوق مناقشه ومباحثه‌ده بولونولدی. بیر جوق مسلمان‌لر علی العاده مدلولی اولان «اوقو!» معناسیله آلدیلر. بو کیفیت ایسه، «روح

(*) (جبل نور)، [جبل حرا]نك ایکینجی آدی‌در. بو طاغه عائد ایکی حکایه واردرکه «پسیقولوجیای تاریخی» نقطهٔ نظرندن شایان دقت‌در: بونلردن بیری «امام سهیلی» دن مروی‌در. [روض الانف] عنوانلی اثرنده مندرج‌در. دیکرینك راویسی[مرجانی] در و [بهجة النفوس] آدلی کتابنده مندرج‌در. بونلرك نظر ملاحظه دن کچیریلمه‌سی، کتاب مترجمزك نجی صحیفه‌سنده «جن‌لرك فریاد ایتدیکی ایشیدیلیر» عباره‌سنك حکمت و ماهیتی: کلاشیلیر: [مرأت مکه] نك ۱۱۵۷ نجی صحیفه‌سنه باقه‌کز. ع. ج.

المقدس» آلنده ایبك‌دن معمول، و محمد[ص.ع.]ك اوقوماسی لازم کلن کلمه‌لرله مستور بیر پرده طوتیوردی، دیمه‌یه اونلری مجبور ایدر . بو ادعانك ایسه‌هیچ بیر دلیل مثبتی یوق‌در . بیر عالم آلمان بونك معناسنك اساساً ؛ یهودی‌لرك وعیسویلرك کتاب مقدسلرینی « اوقو ! » اولدینی فکرنده بولوندی ؛ لاکن بوفکر ؛ محمد[ص.ع.]ك ، دائما ، بیاناتی بیر کتاب‌دن استنباط ایتمش کبی دکل ، دوغرودن دوغرویه کندیسنه واقع اولان وحی‌دن آلمش کبی درمیان ایتمه‌سی کیفیتیله قابل تألیف دکل‌در . دیکر بیر طرز تفسیر داها واردرکه داها قوی وَ عقل سلیم اوزه‌رینه مؤسس اولدیغندن « اقرأ ! » یا « اوقو » کلمه‌سی « انصح » یعنی وعظ ونصیحت ایت معناسیله ترجمه ایدر . بزم بو طرز تفسیر وتلقی‌یی قبول ایتمه‌مز لازم کلدیکی اعتقادنده‌یز . جوابی‌ده عینی معنالیله بولورز . بو حاله محمد[ص.ع.]ك ویردیکی « انا ما اقرأ » جوابی « بن واعظ دکلم» دیمك اولور . ذات مافوق‌الطبیعه ایکینجی دفعه اولاراق محمد [ص.ع.]ك اوزه‌رینه واراراق « اقرأ » امرینی تکرار ایتدی . محمد[ص.ع.] سوزنده ثبات ایتدی . روح، امرینی اوچنجی دفعه اولاراق تکرار ایتدی .

بو نقطه‌یه قادار عنعنهٔ اسلامیه‌یی پك اعلا قبول ایده‌رز ؛

فقط بونا مقابل ده شو فكرده بولونورز كه اوروپالی علماء، عادتلرينك خلافنه اولاراق ، صوفو مسلمانلرله (١) متحد الرأی اولوب، روحك، اوچنجی دفعه « اقراء » ديمكله اكتفا ايتمه يوب ٩٦ نجی سوره نك ايلك بش آيتنی ده اقو ديغنی تأييد ايتديكاری وقت پك آز مشكل پسند كورونمشلردر . بويله حالارده عنعنهٔ اسلاميه آنجاق پك آز اعتماده لايق اولابيلير لر . بير ده ديكر بير قوله كوره (٢) ، مبحوث عنه آيه لر آنجاق مدينه ده وحی اولونمشلردر وَ ايلك كشف ده بو آيه لر محانده ميدر ديـه سوأل اولونابيلير وَ ظن ايده رم كه ويريله جك جواب بير جواب تصديقی اولماماق لازم كلير . مذكور آيه لر بر وجه آتی در :

اقرأ باسم ربك الذی خلق،
خلق الانسان من علق،
اقرأ وَ ربك الاكرم،
الذی علم بالقلم،
علم الانسان مالم يعلم،

---

(١) صوفی باشقا صوفو باشقادر . صوفی و تصوف كلمه لرينك مدلول حقيقيسنی آكلاماق آرزو ايدنلر [فنون و فلسفه] عنوانلی كتابچه مزه مراجعت بويورسونلر . ع . ج .

(١) بو قول، [شپره نكدر] ك كتابنك بيرنجی جلدينك 342 نجی صحيفه سنده و ٦ تحتنده بولونور. بن بو قولی مدافعه ايتم بوده اوته كی قادار عبث در . حاشيهٔ مؤلف

فكر مجه. صوك ایکی آیة کافی درجه‌ده اثبات ایدر ، که بوراده « اقرأ » نك مدلولی علی العاده معناسی اولان « اوقو » در. دیکر تفسیرلرکه (تولدده) ایله (شپره‌نکه‌ر)ك در ، صوك درجه‌ده زورله بولونمش تفسیر لردر ، ومجرای کلامه عادتا جبراً کیررلر . بن‌ده کندی طرفمدن صورارم : بوآیه‌لر ، محمد[ص.ع.]ك صفت نبوتنی بیر تصدیق نشانهٔ مخصوصیله نشانه دارمی‌درلر؟ اکر ، حقیقتده ،(روح)ك بوندن داها ای سویله‌یه‌جك بیر سوزی یوق ایدیسه ملاحظه ایتمکسزین کله یه بیایردی ، ومحمد[ص.ع.]ك حقنده نه قادار آز ای دوشونولسه ، نه قادار امی قیاس اولونسه ینه بویله کله‌لرك محمد(ص.ع.)ی تأثریاب ایده‌بیلمه‌سی قبول اولونامز. بوآیه‌لر قرائته یعنی قرائت قرأنه بیر تشویق وتحریك‌دن باشقا بیرشی دکل‌در . بو نطق محمد[ص.ع.]ه دکل ، بلکه غیر مؤمن ویانیم مهتدی بیر دیکر شخص غیر معینه خطاب اولونیور . مع مافیه عنعنهٔ تاریخیه‌نك منشائی قولایلقله ایضاح اولونور . یالکز شوراسی معلوم ایدی که روح « اقرأ » دیمشدی . باشقا شیلرده علاوه ایتدیکی ، وعلاوه اولونان سوزلرینك قرأنده بولوندیغی ظن وخیال ایدیلدی . بیر کره بو طریق تلقی یه دوشولونجه ٦٩ نجی سوره ده توقف ایتمك لازم

اولدی ، زیرا ، هیچ بیر وجه مناسبتی اولمایان دیکر بیر فقره (سوره ۱۷، آیة ۱۵) مستثنا. اقراء کلمه‌سی یالکز اوراده یعنی ٦٩ نجی سوره‌ده بولونیوردی . کیفیت ایشته شو وجه ایله دربیش ایدیلمك لازم کلیر : تفکرات دینیه‌سنه مستغرق اولدیغی حالده ، محمد [ص.ع] ، اعتقادینی ، همشهرلری آره‌سنده نشر و اعلان ایتمه‌یی دوشونیوردی ، فقط بونك ایچین کافی درجه‌ده مهارت وقوته مالك اولوب اولمادیغنی بیلمه‌یوردی . مع هذا ، ریاضت وَ کندیسنی احاطه ایدن یك اداء هولناك طبیعت ؛ مخیله‌سنی دائما داهازیاده تنبیه ایدیوردی ؛ تفکرات وتخیلاتی کندیسنی اویقوسنه قادار تعقیب ایدر ؛ اوزه‌رینه ناکهانی بیر ضجرت ، بیر کابوس چوکر وَ سمادن کان بیر امری ایشیتدیکنی خیال ایدر ایدی.

هر حالده ، محمد[ص.ع.]هنوز بالذات مطمئن دکلدی . روح ، زیارتی تکرار ایدر فکرنده بولونمشدی . ایش هیچ‌ده اویله چیقمادی . آوکونلر دهشتلی بیر محاربهٔ باطنیه‌یه دایانمایه مجبوراولدی . قارانلق درەلرده ، تك وتنها طولاشیوردی . وقتیله مضطربی اولمش بولوندیغی ظن اولونان خیال حس Hallucination لر، ضجرتی تزیید ایدیوردی. کندیسنك چاغیر یلدیغنی ایشیدییور کبی اولیوردی ؛ هر طرفه

دونیور ، باقیور فقط هیچ بیر کیمسه یی بولمایوردی. بالذات کندی ، ملکات عقلیه‌سنك مختل ، کندیسنك مجنون اولدیغنی ظن ایدییوردی . اضطراباتی اوقادار ناقابل تحمل اولدی که نهایت الامر کندیسنی حیاتدن بی زار ، حیاتدن یورولمش حس ایتدی . حیاتنه بیر خاتمه چکمك ایسته‌دی وَ بیراوچوروم‌دن کندیسنی آتماق فکریله کاه (جبل حرایه) ، کاه (جبل ثبیر) ه چیقمایه باشلادی . اونك روحنه بالکز یکی بیر کشف آرام وسکون بخش ایده بیلیردی، ونهایت روحی کوردی وَروح ، اونی تسکین، وَمجنون اولمادیغنی ، ایفا ایدیله‌جك عالی بیر مأموریت مخصوصه‌سی بولوندیغنی وَ بیر یارلاق مکافات کندیسنی بکله دیکنی تأمین ایتدی . روحك سوزلرینی ایشیتدیکنی متعاقب یره دوشدی . اوندن صوکره ، عائله‌سی نزدینه عودته مسارعت ایتدی . بی تاب وتوان دوشمشدی و بیر حمله‌نك قریب الورود اولدیغنی حس ایدییوردی. ایلك کلمه‌لری ده « بنی أورتکز ، بنی أورتکز ! » اولدی . اونی أورتدیلر ، یوزینه صو سرپدیلر. روح،

یاایهاالمدثر الخ دییه‌رك اونی پنجهٔ حمله‌دن چکوب قورتاردی. عنعنهٔ تاریخیه بیان ایدر، که بوالهام‌دن صوکره وحی‌لر لاینقطع یکدیکرینی تعقیب ایتدی . یعنی محمد[ص.ع.] بوندن صوکره

روحك تجليسنى وياخود خيال حسى بكله مكسزين ، كندينده سويله‌ين صوتى بير الهام ربانى يرنده طوتيوردى . (*)

بو آنده محمد[ص.ع.] ، بونك ذره قادار شبهه كتورور يرى يوقدر ، حسن اعتقاد اوزره ايدى ، كشفلرينه ومأموريت مخصوصهٔ قدسيه‌سنه و (پول) ويا لاعلى التعيين بير ديكرى قادار محكم وصميمى اولاراق اعتقاد ايديبوردى . عادى بير يالانجي ، ميليونلرجه آنسانلرك قبول ايتديكى و بير آيين جهاني اولان بير دين تأسيس ايتمه‌يه مقتدر اولامازدى ، متين وصميمى بير اطمئنانه مالك اولماقسزين محمد[ص.ع.] اون‌سنه‌دن‌زياده بير مدت، كنديسنى بكله‌ين تحقيرات ومهالكه قارشى قويامازدى .

ايمان، ايمانى جاب ايدر . محمد[ص.ع.] افراد عائله‌سى واحباسى‌اوزه‌رنده بونك تجربه‌سنى يابدى،ايلك اوّل‌زوجه‌سى خديجه ايله تجربه ايتدى، بودقيقه‌دن اعتباراً خديجه، بير ملك الصيانه كبى زوجنك اطرافنده بولوندى ، اونكله استهزا

[*] اصلى : ترجمه‌سى :
يا ايها المدثر ، — اى اورتولو آدم !
قم فانذر ، — قالق وقورقولو خبرى ويرء
وربك فكبر ، — و ربكه تعظيم ايت ،
وثيابك فطهر، — و البسه‌كى تطهير ايت ،
والرجز فاهجر، — و افعال ذميمه‌دن اوزاق اول ،
ولا تمنن تستكثر، — و اجراى سخا ايدركن بير منفعت دوشونمه،
ولربك فاصبر ، — و ربك ايچين صبر ايت .

ایتدیکلری وقت خدیجه تسلیه ایدییوردی ، تسلطات دن مضطرب اولدیغی وقت خدیجه اوناجسارت الهام ایدییوردی ، متزلزل اولدیغنی کوردیکی وقت اونی تقویه ایدییوردی ؛ متعاقباً قیزلری کلدیلر ، محمد[ص.ع.]ك عمجه‌سی ابوطالبك اوغلی (علی) کذالك اونلره التحاق ایتدی . علی اون یاشنده بیر چوجوق ایدی ، که بیر قحط سنه‌سنده ، عمجه سنك بارمعیشتنی تخفیفاً کندی ئه‌وینه آلمشدی .

بونی متعاقب کوله زید کلدی ، زید حالا کوله می ایدی یوقسه محمد[ص.ع.]آزاد ایدوب اولاد ایتمشمی ایدی . بوراسی لایقیله معلوم دکلدر . محمد[ص.ع.]ك أك عزیز دوستی . وَ دین حق تحرّی ایتدیکی صیره‌ده محرم اسراری بولونمش واستقامتی وَ ثابت سجیه‌سی ایله عمومك مظهر اعتماد واحترامی اولمش اولان (ابو بکر) همان ایمان ایتدی ، محمد[ص.ع.] ، صوکره‌لری « ابو بکر مستثنا ، هرکس بنم رسول‌الله اولدیغمه ایمان ایتمزدن اوّل آزجوق تردد ایتدی » دیردی . عنعنهٔ تاریخیه ایلك بش مهم اهتدایی ابو بکره عطف ایدر . واقعا بو بیر مبالغه کیبی کورونور . شوراسی هرحالده محققدر ، که دین جدیدی نشر ایتمه‌یه چوق غیرتله چالیشیور وَ بونك ایچین نقداً فدا کارلق ایتمه‌یی سوییوردی . دیکر ذوات ده محمد[ص.ع.]ی تصدیق ایتدیلر ؛ اولا ، بیری اون آلتی دیکری اون یدی یاشنده ایکی کنج اولدی که هم زوجه‌سنك هم کندیسنك

اقرباسی بولونان (زبیر) ایله محمد[ص.ع.]ك دیکر اقرباسی (سعد ابن أبی وقاص) ایدی، صوکره تجاردن (عبدالرحمن ابن عوف) وَ(طلحه) ایمانه کلدی، متهیج مظلم (عثمان ابن مظعون) که داها قبل الاهتدا هیچ شراب ایچمه‌یور ایدی، خصیه‌لرینی چیقاراراق چله کش حالنده دنیایی دولاشماق تصور نده بولونمشدی؛ محمد[ص.ع.]ك دلبرقیزی رقیه‌نك دست ازدواجنه نائل اولماق مقصدیله اهتدا ایدن یاقیشیقلی ظریف الاطوار عثمان ابن عفان، (*) ایلك اهتدا بونلردندر. دیکر مهتدی‌لرك کافه‌سی اجنبی، کوله وَ قادین ایدی، بیر الله واحده اعتقاد وَعملارندن مسئولیت‌لری فکری ٪۱ کثریسنده بیر کشف ورهبر احتیاجی اولمادیر مشدی؛ محمد[ص.ع.]، معجزه‌لریله بو احتیاجی تسکین ایتدی. وَ محمد[ص.ع.]ك کندیسی بالذات کوردیکی کیبی، خسته‌لغنك حمله‌لرنده، مأموریت مخصوصهٔ قدسیه‌سنك اثبانی کوردیلر. پك زیاده حائز حرمت وَ اعتبار اولان خدیجه‌نك اهتدای نسوان اوزه‌رینه پك چوق تأثیر اجرا ایتدیکی تخمین اولونور. نزول وحیك بشنجی سنه‌سی عمر[ر.ع.] اسلامیتی قبول ایتدی. یکیرمی آلتی یاشنده، قوی البنیه، یوکسك بویلو بیر آدم ایدی؛ بیر حالده‌کی بیر جماعتده بولوندیغی وقت اهل جماعتك الك یوکسکی اولوردی. بونکله برابر ماهر ایدی، اونا «ایکی آللی آدم لقبی» ویریلمشدی؛ چونکه صول آلنی ده صاغ آلده‌کی عینی

(*) اوچنجی خلیفه اولان عثمان[ر.ع.] بو عثماندر

مهارتله قوللانیردی. اصابت نظر صاحبی ایدی، سریع التصمیم، متین، جسور وَ حتی اجراده شدید ایدی؛ بو اوصافه صفت استقامتی علاوه ایدردی وَ هرنه قادار آهنك سلاستی آلتنده قورنازلق اخفا ایدیورایدیسه ده بونکله برابر خودپرستلك دن عاری ایدی وَ شخصیّ اسباب ایله اصلا حرکت ایتمزدی. بو آدمك دین اسلامی قبول ایتمه‌سی او قادار اهمیتلی ایدی که عنعنهٔ تاریخیه‌نك بونی بیر کرامته عطف ایتمه‌سنده موجب تعجب هیچ بیر شی کورولهمز. شعره محبتاً بوراده بومنقبه‌یی ذکر ایده‌رز:

نقل ایدرلر: محمد [ص. ع.] عمرك یاخود کندیسنه دشمن جان اولان ابوجهلك اهتداسیله دینی اعلا ایتمه‌سنی الله‌دن مناجات ایتدی. دعاسی مستجاب اولدی. في الحقیقه بیر کون عمر قلیجیله مسلح اولاراق جیقیویردی کندیسنه راست کلن بیر (زهری Zohrite)(*) ایله آره‌لرنده شو محاوره جریان ایتدی.

— «نره‌یه کیدییورسین، عمر؟»

— «محمدی، ائتلاف قدیمزی بوزان، عاقللرمزه مجنون دیین، دینمزی تحقیر وَ اله‌لرمزه کفر ایدن او صابئی‌یی بولمایه کیدییورم، اونی أولدورمك ایسته‌رم.»

— «(هاشمیّ) لرك و (زهریّ) لرك انتقامندن قورقمایورمیسین؟»

(*) بو ذات نعیم بن عبدالله ایدی. ع. ج.

« ظن ايده‌رم‌كه سن ده صابئی اولمشسين وَ دين‌مادر زادكی ترك ايتمشسين . »

ـ بونده اوقادار حيرت ايده‌جك بير شی بولونماز ؛ فقط داها غريب بيرشی بيليورميسين؟ بنم اعتقاده‌مله اوغراشاجاغكه كندی أك ياقين اقرباكك نه اعتقاد ده بولوندوقدرينی كورسه‌ك داها ابی ايدرسين؛ »

ـ اك ياقين اقربام ؟ كيمی مراد ايدييورسين ؟ »

ـ « سنك اوز همشيره‌ك فاطمه ايله زوجی سعيدی. مسلمان اولدی‌لر، محمدك امتی اولدی‌لر، بندن زياده اونلره باق »

عمر ، پرتهور، انشته‌سنك خانه‌سنه قوشدی. تمام او صره‌ده، انشته‌سی سعيد ايله زوجه‌سنك يانده مؤمن‌لردن حباب بولونيور وَ (طه) سوره‌سنی اوقويوردی. عمرك آياغنك سسنی ايشيدير ايشيتمز صاقلاندی، عمر كيردی.

ـ « شيمدی بوراده ايشيتديكم فيسيلدی نه ايدی؟ »

ـ « حوادث يوميه‌دن بحث ايدييوردق . »

ـ « ايناناماما، ظن ايده‌رم‌كه سز صابئی اولديكز »

ـ (سعيد)سوزه قاريشاراق، «ئی اولديسه‌ق نه‌وار! اكر حقيقت سنك ديدينكك غيری بير دينده بولونورسه؟» ديدی.

عمر يرندن فيرلادی. انشته‌سنی ياقالادی، زوجنك امدادينه

قوشدیغی صیره‌ده عمر ، فاطمه‌یه‌اویله شدتلی بیرضربه ووردی که یوزندن قان روان اولدی. او زمان هر ایکیسی بیردن « ئه‌وت مسلمانز، اللهه وَ رسولنه اینانیورز ، بزه نه ایسترسه‌ك یاپ » دییه باغیردیلر.

قانك مشاهده‌سی عمرك آتش حدتی سوندورمشدی ، کوستردیکی شدته ندامت ایدییوردی ، عمر ، « شیمدی اوقودیغکزی ایشیتدیکم صحیفه‌یی بانا ویریکز محمدك نه یومورطلادیغنی کورمك ایسته‌رم » دیدی. فاطمه « اونی سانا تودیع ایتمه‌یه جسارت ایتمه‌یز » جوابنی ویردی.

عمر ، »بوتون الهلرمزه قسم ایده‌رم که اوقودوقدن صوکره اونی سزه اعاده ایده‌رم » دیدی .

فاطمه « خایر ، برادر، طاهر دکلسکز یالکز متطهرلر بو صحیفه یه تماس ایده بیلیر » دیدی .

عمر یرندن قالقدی بیقانمایه کیتدی ، آنجاق بیقاندیقدن صوکره همشیره‌سی صحیفه یی کندیسنه‌ویردی بیر قاچ آیت اوقودوقدن صوکره عمر « نه قادار کوزل ! نه قادار بویوك! » دییه باغیردی. بونك اوزه‌رینه (حباب) اختفا کاهندر چیقدی. بیر کون اول محمد[ص.ع.]ك نه دیدیکنی حکایه ایده‌رك عمرك اسلامیتی قبول ایتمه‌سنی‌بك رجا ایتدی. عمر جواباً «اسلامیتی

قبول ایده‌جکم، محمد زه‌ده‌در ، کیده‌یم بولایم »دیدی .
حبـاب، « او ، بیر چوق دینداشـلریله برابر (جبل صفا)
قربنده (ارقم)ك خانه‌سنده‌در » دیدی . عمر اورایه کیتدی
قاپی یی چالدی . اوراده موجودلردن بیری ، کلنك کیم
اولدیغنی کورمك ایچین بیر دلیك‌دن باقـدی . دهشت زده
اولارق چکیلدی وَ «یارسول الله ایشته عمر قیلیجیله مسلح »
[ص٠ع]ك عمجه‌سی اولوب بیر قاچ کون
اول اسلامیتی قبول و بالاخره (اسدالله) لقبنه کسب لیاقت
ایتمش اولان(حمزه) « بیراقك کیرسین، اکر حسن نیتله کلیورسه
او ـ ـن معامله ایده‌رز سوء نیتله کلیورسه کندی قیلیجیله
کندیسنی أولدورورز » دیدی اوزمان محمـد [ص٠ع] ده
« کیرسین » دیدی . قاپی یی آچدیلر ؛ محمد [ص٠ع] عمری
قارشیلادی ، اونی البسـه‌سنده طوتاراق « سـنك مقدراتك ،
قضای بد طالعك سانا اصابت ایتمه‌سنی ضروری قیلاجاق بیر
یولده الی نهایه ضلالتده اصرار ایتمك دکل‌در » دیه باغیردی.
عمر « یارسول الله بن سانا کلدم ، که الله و رسوله ایمـان
ایتدیکمی اعلان ایده‌یم »دیدی.

بو مهیج و هائله‌نما حکایه ، منقبه اعتباریله ، هیچ شبهه
یوق ، بلند بیرقیمته مالك‌در ؛ فقط تحقیقات اخیره‌دن صوکره

بو، تاریخ کبی آرتق قبول اولونامز. بو بیر منقبه درکه، هم عمرك اهتداسنی مؤثر بیر صورتده تصویر ایتمك همده بو اهتدانك علویت قرآن ایله وقوعنی اثبات ایتمك ایچین تصوّر اولونمش در. عینی مقصد وعینی تمایل بوندن داها اسکی بیر حکایه ده تکرار بولونور. بو منقبه ده عمر بالذات شویله نقل ایدر: پیغمبره مخالفت (یعنی پیغمبرله مناظره و مباحثه) ایچین دیشاری چیقمش اولدیغم صره ده، کعبه جوارنده محمد (ص ٠ ع) ك ٦٩ نجی سوره یی ابتداسندن اوقودیغنی ایشیتدم. ایشیتمکده اولدیغم سوزلره حیران اولدم. وایچمدن «بو بیر شاعر اولماق کرك» دیدم. محمد «بو بیر شاعر لسانی دکل، سزك آز ایمانکز وار» آیتنی اوقودی. اوزمان شاعر دکل فقط کاهن اولدیغی فکرنده بولوندم. چونکه دوشونمکده اولدیغمی، ضمیریاتمی بیلیوردی. الخ بودقیقه ده ایمان قابمده درین کوکلر صالدی.»

عمرك اهتداسی حقنده دیکر بیر اوچنجی عنعنه واردر؛ که داها زیاده بسیط در. فقط بوراده اونك حکایه سنی یاپماق هر حالده فائده سزدر، چونکه مقصد وتمایلجه منقبهٔ سابقه ایله تماماً موافق در. شونی نظردقته عرض ایتمه یی ترجیح ایده رز: بو حکایه لرك صاحب حسن نیت اولان موجدلری

اونوتمشلردرکه محمد [ص . ع]ك وحی‌لری کافی درجه‌ده معروف ایدی، بو وجهله . هیچ شبهه‌یوق ، عمر . اونلری ، نبوت محمدیه‌نك بشنجی سنه‌سنده ایلك دفعه ایشیتمش دکل‌در . عمرك اسلامیتی قبول ایتمه‌سی آنی اولمادی ، ودین جدیده ، مناقبك دیدیکی قادار آتشین بیر دشمن‌هیچ‌اولمامش‌در بو راسی پك جای‌شك کورولهبیلیر : زیرا ، انشته‌سی سعید ، بالاخره (کوفه) کرسیسی اوزه‌رنده علی ملاء الناس بیان ایتدی‌که عمر کندیسی آچیقدن آچیغه اسلامیته کیرمزدن‌اول کندیسنك وزوجه‌سی فاطمه‌نك اعتقادلرینی تصدیق ایتمشدی. ایشته حقیقت شو ایدی : عمر مسلمان اولاجاق اولورسه عائله‌سی اونی حمایه ایتمك ایسته‌مه‌یوردی ؛ کندیسنه قوتلی بیر حامی تأمین ایتمکسزین اسلامیته کچمك عمر ایچین حیاتی تهلکه یه قویماق ایدی(عاص بن وائل السهمی)نك شیخصنده بویله بیر حامیٔ مقتدر بولدیغی وقت ، آنجاق او وقت حسیاتی اظهار ایده بیلدی .

عمرك اسلامیتی قبول ایتمه‌سی **پك** بویوك بیر اهمیته مالك اولدی . عمر وابوبکر اولماسه‌یدی، شبهه‌سز ، اسلامیت اصلا مظفر اولامازدی . محمد [ص . ع .] ملهم ایدی؛ فقط امر اجراده پراتیك‌لك وعزم جهتلری ناقص ایدی. بونا قارشیلق،

ابو بكر بوخصلتلرك بير نجيسنه يعنى پراتيكلكه مالكدى ؛ عمر ده ده ايكينجيسى يعنى عزم واردى . اونلر پيغمبرى تماملايورلردى. محمد [ص.ع.] عادتا اونلرله يك هويت اولمشدى وَ دائما : « بن، ابو بكر وَ عمر فلان ويافلان يره كيتدك ؛ بن، ابو بكر وعمر فلان يردن كليورز ؛ بن، عمر و ابو بكر فلان ويافلان شيئى ياپدق ؛ » ديمه‌يى اعتياد ايتمشدى . اونلردخى كنديلرنده كى نقصانى حس ايدييور وكندى كفايسز لكلرينى بيليورلردى . ابو بكر ؛ پيغمبرك اصليت وهيجانيله ، عمر ؛ پيغمبرك ضعيفلغى ومعاونتهاولان احتياجى ايله پيغمبره مجلوب اوليورلردى ؛ زيرا تضادى سومك طبيعت بشر اقتضاسندن در وَ قوتلى آدم، صمدانى يى صعيف اولانده آرار، يولور: بو وجهله دركه او كوجلو، قوتلى، سراپا چليك زرهلرله مستور شووالييه‌لر ، ازجمله ، مادر باكرك [يعنى مريمك] قولارى اره‌سنده طوتديغى كوچوك چوجوغك اوكنده‌ديز چوكمه‌يى ، ركوع ايتمه‌يى سورلردى (*) . تريبوم ويرا Triumvirat يعنى « اوچلر حكومتى » تمام ايدى : محمد [ص.ع.]؛ ملاحظه

[*] بو فقره‌ده ياووز سلطان سليمك
شيرلر پنجه‌ء قهرمده اولورکن لرزان
بنى بيركوزلرى آهوبه زبون ايتدي فلك.
بيتنك بير رنك مؤداسى خيال ميال كورونور. ع.ج.

ایدردی ، ابو بکر نسویلردی ، عمر ناجرا ایدردی . انسان سی ... سویله مکله کندیسنه مضرتدن باشقا بیرشی حاصل ایتمه جکی کافهٔ احواله — وبو احوال ، حیاتده یك متعددر — ابو بکر کلامه آغاز ایدر وَ بیر فکر ائتلاف جویانه وَ تزلزل ناپذیر بیر متانتله سویلردی . امر ایتمك ، تهدید ایتمك لازم کلدیکی . قوهٔ جبریه استعمالی مقتضی اولدیغی وقت ایجاب ایدن ر خصنده بولونیوردی . محمد [ص.ع.] ك عمره اوقادار اعتمادی وارایدی ، که بیرکون مکه ده بالذات کندی حرمنده فکر عصیان ظهور ایتدیکی وقت عمر [ر . ع] ای کیف مایشاء ایجابنه باقمایه ترك ایتدی ؛ وعمر دخی بیر صورت حاکمانه ده . حرمك اطاعت وآسایشنی اعاده ایتمه یی بیلدی . عمرك قاباسی وباستونی حرمك دلبرُسا کنه لری أوزه رینه ، پیغمبرك الهامات الهیه سندن زیاده تأثیر اجرا ایتدی . حتی وحیلر اوزه رینه بیله عمرك تأثیری عظیم اولدی . بعض امرلرك ، عمر طرفندن لزوم کوسته ریلدیکدن صوکره سمادن نازل اولدیغنی محمد [ص.ع.] اعتراف ایدردی . اکر بیر روح مؤمن ، بویله خصوصلرده ، بیر لحظه ، تفکر ومحاکمه ایده بیلسه ایدی ، بوکفیت [یعنی عمر طرفندن کوسته ریلن لزوم اوزه رینه اوامرك سمادن نزولی کیفیتی]

پیغمبرك روح مؤمننده وَ بوتون مسلمانلرك روحلرنده . محمد [ص . ع .] ك وحی لرینك الهیّ المنشاء اولماسی حقنده شبهه تولید ایتمك لازم کلیردی .

کورولیورکه اسلامیتی ایلك قبول ایدنلر آره سنده هنوز ذکا اصحابی واردی ؛ فقط بونلر أك یوکسك صنفه منسوب دکل ایدیلر ؛ اکثریسی بالعکس أك متواضع ، عاجز صنفدن ایدی . بوندن باشقا محمد [ص . ع .] ك طرفدارانی پك زیاده محدود العدد ایدی ؛ عمرك اسلامیتی قبول ایتدیکی صره ده عددلری نهایت اللی ایکی کیشیه بالغ اولیوردی . ناس‌ك اکثریث عظیمه سی یکی دینه قارشی ، یکی عقیده یه قارشی قیدسز قالیوردی وَ احوال معلومه ده باشقه دورلو اولامازدی . غیر معلوم اولان شیدن هیچ بیر شی آکلا یامادیقلرندن . یکیلك‌ك و اصلیتك ویردیکی قوهٔ انجذاب کندیلرنده یوقدی ، حقیقت حالده بو ، حنیفلك ایدی . محمد [ص . ع .] ، دخی کندیسنه وطرفدارلرینه حنیف یاخود مسلم اسمنی ویربیور وبواسم ایله اللهه . وَ نه قادار غریب ، نه قادار سرت ، نه قادار مستبدانه کورونورسه کورونسون اوامر الهیه یه تسلیم اولان انسان معناسنی مرادایدییوردی . بواسمی حنیفلر کندی کندیلرینه ذاتاً ویرمشلردی کورونیور . عمرك اهتداسی منقبه سنده

کورولدیکی وجهله ، مکه‌لی‌لر مؤمنلره ، علی العاده ، صابئی اسمنی ویریبیورلردی ، (بیان ایتمش اولدیغمز اوزره حنیف‌لرك بیرنوعی‌ده صابئی ابراهیمی تسمیه اولونیوردی) عقیدهٔ نوظهورك بدایت امرده یکانه یکیلکی — زیرا اونی پیغمبر آنجاق بالآخره وتدریجاً توسیع واکمال ایتدی — ئه‌وت‌عقیدهٔ نوظهورك بدایت امرده یکانه یکیلکی ، محمد [ص . ع .]ك کندیسنی مبعوث الهی اولاراق تقدیم ایتمه سندن عبارت ایدی . بناءً علیه ، حنیف‌لك ایچین هیچ بیرنفرت وابالری اولمایان کیمه‌لرك قبول ایدممه دیکی شی ایشته بوایدی ، دیکرلری. ایسه‌بویله بیر ادعایی یعنی‌اللّه‌ك مبعوثی اولماق ادعاسنی کولونج بولیورلردی . پیغمبر حقنده هرکس عینی صورتله حکم ویرمه یوردی ؛ بعض کیمسه‌لر بوخسته فقیر آدمه (یعنی محمد (ص.ع.)ه آجیورلردی،اونا طبك معاونتی تدارك ایتمك آرزو ایدییور لردی . دیکر بعض کیمسه‌لر اونی بیرکاهن یاخود بیر شارلاتان ، بیر حیله‌کار عد ایدییورلردی، دیکر بعض آدملرده اونی بیر مجنون یرینه قویوردی ؛ هله مستهزی‌لرك عددی پك‌چوق ایدی . محمد (ص . ع .)ك بیر بولدن کچدیکنی کوردوکاری وقت « ایشته اللهك اوغلی‌که سمادن بزه حوادث کتیرییور » دیرلردی . تقریباً یکیرمی بش

كيشى‌دن عبارت اولان وملكه جمهوريتى اداره ايدن اشرافه كلينجه، مسئلهنك هر جهتى كنديلرينه تهلكه‌لى كورونيوردى. (ملكه جمهوريتى اداره ايدن ديدك ، بو حالده ملكه ده اداره دن بحث ايديله بيلرسه قبيدينى علاوه ايتمه‌لى يز چونكه اداره كله سنى مدلول حقيقيسيله آليرسه‌ق اداره ملكه‌لى لرده بدوى‌لرده اولديغندن داها آز اولاراق موجود ايدى .) اوليغارشيا (*) لره خاص كوره‌نن . اوتيزىء ذكاء ايله محمد (ص . ع .) ك بيله فرقه وارماسندن اوّل فرقهٔ اشراف شونى‌ده آكلامش ايدى‌كه يكى عقيده ك مظفريتى؛ بيرانقلاب اجتماعى وَ پوليتيقى‌نك ورودينه علامت اولاجاق. شاير هالى بير كون حيات ديكر (آخرت) ايچين ياشاياجاق ولورسه ، اشرافك نفوذى ، اللهك ارض اوزه‌رنده ذاتماسى بولونانك نفوذينه ترك مقام ايده‌جكدى وَ بو ذاتمای خدا .طلب‌وادعاسنى مفاتيح سما اوزه‌رينه اعلا ايتمكله قالمايوب حكومت جسمانيه‌يه ده استحقاق دعواسنده بولوناجاقدى . بو آدملر آره‌سنده [يعنى اشراف ملكه اره‌سنده] شايان دقت وياخود نجيب سجيه‌لر، كسكين ذكالر دخى‌واردى . بالاخره شامده اجراى

[*] Oligarchie نفوذ و اداره بير قاچ عائلهٔ متنفذه‌نك ألنده بولونان حكومت .

ع . ج .

خلافت ایدن خلفانك جدی، وَ مکّه‌نك اك معتبر رجالندن وَ امویه‌لرك شیخی بولونان (ابوسفیان) درایتی واعتدال وَ وقاری ایله مکه زادکان قدیمك انموزجی ایدی . یکی دین ، کین وخصومت ایتمه یوردی — بونی زوجه‌سی (هند)ك احتراصاتنه براقیوردی — فقط نقطهٔ نظر غرورندن اونا استحقاف ایله باقیوردی . پك عالیمقام بیر ذاتك کندی مادونلری حقنده کی معامله‌سنه مشابه بیر صورتده اولاراق محمد [ص . ع .]ه قارشی تزاکتك اشکال خارجیه سنی محافظه ایدییوردی ؛ لاکن ، کیزلیدن کیزلیه اونك علیهنه اینتریقه‌لر چویرییوردی وَ اسلامیتی قبول ایدن اعضای عائله‌سنه آز حمایه ارزان ایدییوری . شرافتجه دکل ثروتجه و اعضای عائله‌سنده کثرتجه عائه‌لرك کافه‌سنه متفوق اولان (مخزومی) لرك شیخی (ولید ابن مغیره) ، دین جدیدك أك آتشلی خصملرندن بیری ایدی ؛ فقط عینی زمانده نجیب وشو والیه ادا بیرآدم ایدی . (عثمان ابن مخزوم) هر حمایه‌دن محروم اولاراق کندیسنه دخالت واسترحام معاونت ایتدیکی وقت ایسته‌دیکی کیبی دوشونمك وحرکت ایتمك حریتیله برابر اوناخانه‌سنی آچدی ومحمیسنه ایدیلن هر حقارته بالذات کندیسنه یاپیلمش نظریله باقاجاغنی اعلان ایتدی . دین جدیدی قوهٔ حبریه ایله

دكل اقناع طريقيله چوروتمك ايسته يوردى . بونك ايچين اطرافنه فطانت وعلم اصحابنى طوپلاياراق محمد [ص٠ ع٠]ى كذب وتضاد ايله اتهام ومتهملكنى اثباته جهد ايدييوردى . بو ، پيغمبر ايچين تهلكه‌لى بير خصم ايدى. محمد (ص٠ع٠) دخى ، اونك جهنمده مقامى اسفل سافلين اولديغنى اعلان ايده‌رك مقابله ايتدى . لاكن بو وحى مكه‌لى‌لرك استهزاسنى شدتلى بير صورتده تحريك ايتدى ، زيرا بو وحى جهنمك محافظلرينك مقدارينى اون‌دوقوز عدديله تحديد ايدييوردى؛ بونك اوزه‌رينه‌مكه سا كنلرندن بيرى‌اون‌دوقوز محافظ جهنم‌دن اون يدينى كندى حسابنه آلديغنى وديكر متباقى ايكيسنى بير ديكر كيمسه كندى حسابنه آلاجاغنى اميدنده بولونديغنى مقام استهزاده ايراد واعلان ايتدى .

زادكانك خصومتى واينانمازلغك ، تعبير ديكر له ، اكثريت عظيمه‌نك عقل سليمى‌قارشيسنده ، محمد (ص٠ع٠) پك مشكل بير موقعده بولونيوردى . بير نجى شروعلرى غايت متواضعانه اولمشدى؛ كنديسنى پيغمبر اولاراق بيلديرمه‌مشدى . بالكزأل آلتندن طرفداران قازانمايه باقمشدى ؛ لاكن دوردنجى وبشنجى‌سنه‌سنده،عقيده‌سنى آچيقدن آچيغه اعلان ونشر ايتمه‌سنه دائر سما دن كنديسنه امر نازل‌اولدى؛

درحال فورطونه قوپدی . آتشین مجدّد ، بوکونکی تعبیر له دین رسمیٔ حکومت اولان اصنامه هجوم ایدییوردی وَ بالطبع اشراف بو منظر اوکده بی حس وحرکت بیر سیرجی قالامازلردی ، بونکله برابر اشرافك اقتداری چوق اوزاغه کیتمهیوردی . مکهنك بولوندیغی حالده بولونان حر بیر مملکتده هرکس فامیلیاسی طرفندن حمایه اولونور وفامیلیا رئیسندن غیری هیچ بیر کیمسه حریت شخصیه دائرهسنی کوچولتهمز ایدی . بونا بناءً اك نجیب مکهلیلر ، محمد (ص . ع)كٔ عمجهسی وحامیٔ طبیعیسی (ابو طالب)ك یانه کیتدیلر ، یا برادرزادهسنی سکوته مجبور ایتمهسنی یاخود اونك اوزهرندن حمایهسنی آلماسنی رجا ایتدیلر ؛ (ابو طالب)طلبلرك هر ایکیسنیده غایت نازکانه لسانله رد ایتدی ؛ دین جدیدك هداری کورونمهمشدی ، اسلامیتی هیچ بیر زمان قبول ایتمهدی ؛ فقط دوغرو وَ مفتون حریت اولان قلبی ، هیچ بیر کیمسهنك قناعت وجدانیهسنی اظهار ایتمكدن منع ایدیلمهسنه تحمل ایدهمهیوردی . ودائما بو « پرهنسیپ »ه صادق قالدی . داها صوکرهلری نجبای مکه اصرار ایدهرك آرتق تجدید طلبله قالمایوب بونا تهدیدات ده علاوه ایتدیکلری وقت ابو طالب تلاشه دوشمكدن کندیسنی منع ایدهمهدی واقرباسنی بیر حرب

داخلی دن اسیر که مه سنی برادر زاده سنه رجا ایتدی . فقط کندیسنی احیا ایدن ایمان ایله پر اولدیغی حالده اونا شوجوابی ویردی : « والله ! الله مظهر مظفریت ایتمزدن ، یاخود بن اثنای اجراده اولمزدن اوّل ، بو بویوك ایشی ترك ایتمك شرطیله ، صاغ طرفمه کونشی ، صول طرفمه قمری قویسه لرینه ترك ایتم ! . » اوزمان ابو طالب ، اغلایاراق کیدن برادر زاده سنی کیری چاغیراراق : « ایسته دیکمکی سویله ، بن حمایه می اوزه رکدن چکمه یه جکم ، بونی سانا عهد ایدییورم » دیدی .

مع هذا ابو طالب برادر زاده سنك یالکز حیاتنی حمایه ایده بیلیردی ؛ فقط استهزالره ، تحقیرلره قارشی اونی تأمین ایتمه یه مقتدر دکلدی . تزییفات و تحقیرات ده اکسیك اولمادی . قرأنك آیتلرینی اوقودیغی وقت ، بیر حریف یاقلاشیور ، بیر ماصال حکایه ایدییوردی ، بیر دیکری بیرشعر اوقوردی ، داها بیر دیکری ده موسیقی چالاردی ؛ اونا چامور آتارلردی ؛ خلاصهٔ کلام اونی جریحه دار ایتمك ، اونی تعجیز ایتمك ایچین آچلاق وقابا هر واسطه یه مراجعت ایدرلردی . بلا شك اونك أك زیاده کوجنه کیدن شی موعظه لرینك نتیجه حاصل ایتمه مه سی ایدی . کرك بو دنیاده کرك آخرتده مجازات ایله تهدید ایده رك ربی لره الهام خوف ایتمه یه چالیشیوردی . و بوبابده ، احادناس

اوزه رینه أك زیاده اجرای تأثیر ایدن شیئك خوف استقبال اولماسی کبی حدذاتنده دوغرو اولان بیر پره نسیپ نقطهٔ حرکت اتخاذ ایدییوردی . لاکن بو تهدیدات مکه لیلر اوزه رنده تأثیر حاصل ایتمه یوردی . حیزفعله چیقدیغی کورولمکسزین بو دنیاده بیر مجازاتی اولدن اخبار ایتمکله محمد [ص. ع.] کندیسنی کولونج ایتمکدن باشقا بیر شی یاپمایوردی. مکه لیلری ، عقباده بیر مجازات ایله تهدید ایتمك فائده سزایدی چونکه مکه لیلر بیر حیات ثانیه اینانمایورلردی. محمد [ص. ع.] بوخصوصده اونلرك فکرلرینی دکیشدیرمه یه بالا فائده چالیشیوردی؛ بزم نظرمزده آز نازکانه اولان هر نوع غریب اثباتلره بلافائده مراجعت ایدییوردی. بوبابده اونلری اقناعه موفق اولمادیغی مدتجه جهنمی تصویر وتعریفی، بو تعریفاتی نه قادار مدهش وهائل بیر صورتده درمیان ایتمه یی التزام ایدییوردیسه، ینه کندیلرینه مرسل پیغمبرلره اینانمادیقلری ایچین دوچار قهر و هلاك اولان امتلره دائر حکایاتندن داها زیاده تأثیر ساز اولامایوردی . قرآنك بیر قسم مهمنی تشکیل ایدن بوحکایه لر، محمد [ص.ع.]ه نفع دن زیاده مضرت کتیردی، اکثریت اعتباریله بو حکایه لر (تورات) شریفده ده موجود اولان حکایه لردندر. فقط محمد[ص.ع.]؛ (تورات)

داخلی دن اسیرکه‌مه‌سنی برادر زاده‌سنه رجا ایتدی . فقط کندیسنی احیا ایدن ایمان ایله پر اولدیغی حالده اونا شوجوابی ویردی : « والله ! الله مظهر مظفریت ایتمزدن ، یاخود بن اثنای اجراده اولمزدن اول ، بو بویوك ایشی ترك ایتمك شرطیله ، صاغ طرفمه کونشی ، صول طرفمه قمری قویسه‌لر ینه ترك ایتم ! . » اوزمان ابو طالب ، اغلایاراق کیدن برادر زاده‌سنی کیری چاغیراراق : « ایسته دیککی سویله ، بن حمایه‌می اوزه‌رکدن چکمه‌یه‌جکم ، بونی سانا عهد ایدییورم » دیدی .

مع هذا ابو طالب برادر زاده‌سنك یالکز حیاتنی حمایه ایده بیلیردی ؛ فقط استهزالره ، تحقیرلره قارشی اونی تأمین ایتمه‌یه مقتدر دکلدی . تزییفات وتحقیرات ده اکسیك اولمادی . قرأنك آیتلرینی اوقودیغی وقت ، بیر حریف یاقلاشیور ، بیر ماصال حکایه ایدییوردی ، بیر دیکری بیرشعر اوقوردی ، داها بیر دیکری ده موسیقی چالاردی ؛ اونا چامور آتارلردی ؛ خلاصهٔ کلام اونی جریحه‌دار ایتمك ، اونی تعجیز ایتمك ایچین آچلق وقابا هر واسطه‌یه مراجعت ایدرلردی . بلا شك اونك أك زیاده کوجنه کیدن شی موعظه‌لرینك نتیجه حاصل ایتمه‌مه‌سی ایدی . کرك بو دنیاده کرك آخرتده مجازات ایله تهدید ایده‌رك ربی‌لره الهام خوف ایتمه‌یه چالیشیوردی . وَ بوبابده ، احادناس

اوزه‌رینه أك زیاده اجرای تأثیر ایدن شیئك خوف استقبال اولماسی کبی حدذاتنده دوغرو اولان بیر پره نسیپی نقطهٔ حرکت اتخاذ ایدییوردی . لاکن بو تهدیدات مکّه‌لی‌لر اوزه‌رنده تأثیر حاصل ایتمه‌یوردی . حیزفعله چیقدیغی کورولمکسزین بو دنیاده بیر مجازاتی اولّدن اخبار ایتمکله محمد [ص. ع.] کندیسنی کولونج ایتمکدن باشقا بیر شی یاپمایوردی. مکّه‌لی‌لری ، عقباده بیر مجازات ایله تهدید ایتمك فائده‌سزایدی چونکه مکّه‌لی‌لر بیر حیات ثانی‌یه اینانمایورلردی. محمد [ص. ع.] بوخصوصده اونلرك فکرلرینی دکیشدیرمه‌یه بالا فائده چالیشیوردی؛ بزم نظرمزده آز نازکانه اولان هر نوع غریب اثبـاتلره بلافائده مراجعت ایدییوردی. بوبابده اونلری اقناعه موفق اولمادیغی مدتجه جهنمی تصویر وتعریفی، بو تعریفاتی نه قادار مدهش وهائل بیر صورتده درمیان ایتمه‌یی التزام ایدییوردیسه، ینه. کندیلرینه مرسل پیغمبرلره اینانمادیقلری ایچین دوچار قهر و هـلاك اولان امتلره دائر حکایاتندن داها زیاده تأثیرسـاز اولامایوردی . قرآنك بیر قسم مهمنی تشکیل ایدن بوحکایه‌لر، محمد [ص.ع.]ه نفع‌دن زیاده مضرت کتیردی، اکثریت اعتباریله بو حکایه‌لر (تورات) شریفده‌ده موجود اولان حکایه‌لردن‌در. فقط محمد[ص.ع.]؛ (تورات)

وَ (انجيل)ى بيلمه‌ديكندن. آز چوق غيرمؤمن اسرائيلى اولدوقلرى ظن اولونان ديكر كيمسه‌لره مناقب يهوديه‌يى حكايه ايتديريردى وصوكره بو منقبه‌لرى كندى ايسته‌ديكى كيبى استعمال ايدردى . محمد (ص. ع.)ك بو مناقبى طرز استنباطى مكه‌لى لرجه غيرمعلوم قالمادى تغشيش تاريخ وَيا جهالت تهمتيله محمد (ص. ع.)ى اتهام ايچين مكه‌لى لرك يهوديلر كتيرتديلر .

ديمك اولايوركه بويوك ايش ايله‌ريله‌مه‌يوردى وَعينى زمانده، اهتدا ايدنلرك، ذى اقتدار حاميلرى اولمايانلرى، باخصوص سيرلر وَ قادينلر تسلطاته وَأك شديد سوءمعاملاته معروض ايديلر. قادين وَ اركك اسيرلردن بير قاچى ايمان متينلرينك جزاسنى أولومله‌ريله چكديلر وَ بوصورتله دين اسلام يولنده ايلك جانفدالر، بيرنجى شهيدلر اولديلر؛ اسيرلرك بعضلرى ابوبكر طرفندن صاتين آلينمدى. زيرا محمد (ص. ع.) بونى يابامايوردى چونكه احوال ماليه‌سى فنالاشمشدى. فقط يالكز اسيرلردن دكل حر مهتدى لردن ده ايمانلرينى انكار ايدنلر اولدى. بوحاله، بالذات محمد (ص. ع.)، أك مضطرب اولانلره مكه‌يى ترك ايله‌خرستيان مملكتى اولان (حبشستان)ه كيتمه‌لرينى نصيحت ايتدى. كيتديلر؛ فقط محمد (ص. ع.) عادتا بوسبتون يالكز قالدى وَ وضعيتى اوقادار فنالاشدى ،

او قادار کوجلشدی. که اشراف مکه ایله بیر ائتلاف دوستانه عقدینه مجبور اولدی . اشراف مکه ، عادتا مکه‌نك الهی اولان (هبل)ك محمد (ص. ع.) طرفندن طانیماسنه پك اعتنا ایتمه‌یور ایدی. بو کیفیت اونلر ایچین وجود وَ عدمی سیان بیر کیفیت ایدی. اشراف مکه، أكْ نفوذلی قبائل متجاوره‌نك الهلرینی وَ از جمله (لات)ی. (عزّی)یی وَ (منات)ی طانیماسنی محمد (ص. ع) دن طلب ایدییوردی . وَ فی‌الواقع بو، مکه‌لی‌لر ایچین حیات وَ ممات مسئله‌سی ایدی. مکه‌لی بو قبائل ایله خوش کچینمه‌یه مجبور ایدیلر وَ بونك بیرنجی شرطی‌ده اونلرك باشلیجه الوهیت‌لرینی طانیمالری ایدی بونی یاپمایاجاق اولسه‌لردی کاروانلرینه هر طرفدن یوللر قاپانیردی ، وَ اوزه‌رنده مکه‌نك بولوندیغی اراضی مقدسه حقیقتده عموم قبائل متفقه‌نك مالی اولدیغندن، مکه‌لی‌لر بورادن قوغولماق تهلکه‌سنه بیله دوشیورلردی . قرأنك ۲۸ نجی سوره‌سنك ۵۷ نجی آیتنده « اکر دینکی قبول ایده‌جك اولورسه‌ق مملکتمزدن قوغولورز دیدیلر » دینیلیورکه اصلی شودر « وَقالوا ان نتبع الهدی مَعكَ نتخطف من ارضنا » بوحالده اصلا بیر میل وَ مربوطیت ایله دکل صرف اسباب پولیتیقیه ایله بو اوچ صنمی طانیماسنی محمد (ص. ع.)ه تکلیف ایتدیلر وَ بونی یاپدیغی حالده کندیسنی مرسل الهی طانیاجاق

قلرینی وعد ایتدیلر. عاقبت محمد (ص. ع.) تکلیفه رضاداده اولماق ضعیفلغنده بولوندی : او زمان کندیسنه بیر سوره (٥٣ نجی سوره) وحی اولوندی. بوسوره‌یی، جماعت اهل مکه‌یه اوقودی که سوره شو آیت‌لری محتوی ایدی : « افرأیتم اللات والعزی ومنات الثالثة الاخری تلك الغرانیق العلی، ان شفاعتهن لترتجی . یعنی « (لات)ی، (عزا)یی و دیکر اوچنجی (منات)ی کورویورمیسکز بونلر نجیب غرنوق (*) درلر بونلرك شفاعتلری محقق امید اولونور »

سوره‌نك صوك کلمه‌لری و « الله سجده وعبادت ایدیکز » دیمك اولان (فاسجدوا لله واعبدوا) کلمه‌لرینی تلفظ ایتدیکی وقت عموم : آنلرینی طوپراغه قادار ایندیردیلر ، سجده‌یه واردیلر.

(*) « تلك الغرانیق العلی . ان شفاعتهن لترتجی » عباره‌لری وحی‌لر جمع اولونورکن (قرآن)ه ادخال اولونمامشدر، قرآنده یوقدر. غرانیق کلمه‌سی غرنیقك جمعی درکه یا قوغوقوشی معناسنه یاخود. طورنه قوشی معناسنه کلیر یاخود دد تازه کنج دلی قانلی دیمك اولور. قورقارم. که [شیره نکه‌ر] جلد ٢، صحیفه ١٧] بونی، جرمانیا و یونان میتولوجیلرینك طورنه Cygne لرینه تقریب ایتمکده آلدانیور . بانا اویله کلیر. که محمد [ص. ع.] صوك درجه‌ده مبهم و جناسلی بیرلفظی بالالتزام انتخاب ایتمشدر. بزم « جزویت اوق » [یاخود جزویت نکته‌سی] دیدیکمز بودر. بو غرانیق کلمه‌سی نك تحتنده هرکس ایسته‌دیکی معنایی بولا بیلیوردی. الوهیت‌لره تطبیق اولوندیغی وقت، فی الحقیقه. هیچ بیر معناسی یوقدر.

محمد (ص. ع.) مظفر اولمشدی . بوتون مکه خلقی اونی مبعوث الهی اولاراق طانیمشدی. لاکن بو مظفریت ایچین أك صمیمی ، أك مقدس قناعت وجدانیه‌سنی فدا ایتمشدی. دینك بالذات پره‌سیپ‌نی انکار ایتمشدی. قدیم خصماسی اونی استحقاردن کندیلرینی آلامیورلردی، صمیمی طرفدارلرینك ایمانلری صارصیلمشدی . چوق کچمه‌دن بو ایشك فرقنه وارمش و وجدانی اویانمش اولماق کرکدر . عنعنهٔ تاریخیه‌یه کوره بوحال چارچابوق کچمشدر؛ عنعنهٔ تاریخیه دیرکه درحال تعذیر ایچین جبریل اونا یعنی محمد (ص.ع.) ه کوروندی. او ده همان ایرته‌سی صباحی، او بدطالع سوزلرینی کیری آلدی. عنعنهٔ تاریخیه‌دن باشقا شی ایسته‌مك حقلی اولماز . علمای دین ایچین، بو خطایی قبول ایتمه‌یه مجبور اولماق ذاتاً آز باعث ذل دکلدی ، بیر چوق صوفومؤلفلر طرفندن، مسئله، مسکوت عنه کچیلمش‌در. دیکر بعضلری ایسه قباحتی شیطانك اوزه‌رینه یوکلتمشدر: کویا شیطان محمد (ص.ع.)ك صداسنی تقلید ایتمش ؛ مؤلفین متأخرینك اکثریسی طرفندن ایسه کاملاً انکار اولونمشدر. فقط شونا اینانیلمایه اسباب موجوددرکه اصنامی مصدق سوزلرینی کیری آلمازدن اول بیرمدت کچمشدر؛ زیرا حبشستانه هجرت ایدنلر ، محمد (ص. ع.) ایله . وطنداشلری آراسنده

بر ائتلاف حاصل اولدیغی شایعه‌سی اوزه‌رینه عودت ایتدیلر ، اکر محمد (ص. ع.) خطاسنك فرقنه واروب درحال تعمیر ایتمش اولسه‌یدی ائتلاف حوادثی حبشستانه‌کی مهاجرینه قادار هیچ ده کیتمزدی .

بو مشئوم ائتلاف تشبثی مکه‌لیلرك ده جانتی صیقیوردی . حبشستاندن عودت ایدنلر مسئله‌یی ، کندی ضررلرینه اولاراق ، اوکرندیلر ؛ بونلردن بر چوغی سوء معامله‌یه اوغراتیلدیلر ، اشکنجه آلتنه آلیندیلر وَ حبشستانه یکی بر هجرت ضروری اولدی . محمد (ص . ع) ه کلینجه اونی طرد ایتمك یاخود أولدورمك ایسته یورلردی ، لاکن عائله‌سنك ثبات تزلزل ناپذیری بو پلانك اجراسنه مانع اولدی . اوزمان عائله ، عادتا حال محجوریته قوندی : بونلرله ازدواج عقد ایتمه‌مك ، تجارتده بولونماماق وَ اونلره هیچ بر حمایه ارزان ایتمه‌مك اوزره . دیکر قریشی‌لر آره‌لرنده تحریراً بر معاهده یاپدیلر . بو بویوك بر مصیبت ایدی ؛ بعد ما بو عائله قریشی‌لرك کاربانینه التحاق ایده‌مه‌یوردی ، عائله ایسه بر کاربان چیقارتاجاق و اونی کندی باشنه مدافعه ومحافظه ایده‌جك درجه‌ده نه زنکین نه ده قوتلی دکلدی . بو صورتله عائله مدار معیشتنی غائب ایتمشدی ؛ نهایت الامر بر ائتلاف حاصل اولونجه‌یه

قادار ایکی یاخود اوچ‌سنه عائله بو حالده قالدی .

بیر آز زمان صوکره محمد (ص . ع) ، زوجه‌سی خدیجه‌یی و عمجه‌سی ابو طالب‌ی غائب ایتدی . از جمله بوصوك ضربه کندیسی‌ایچین پك محسوس اولدی . آرتق ، فی الحقیقه هیچ بیر حامیسی یوقدی . هر زماندن زیاده وطنداشلرینك تحقیراتنه معروض . اولدیغندن اکثریتله اونك یعنی ابو (طالب‌ك) خانه‌سنده قالیردی . بو صره‌ده ایدی‌که دین جدیدك دشمن بی‌امانی اولدیغی حالده دیکر عمجه‌سی (ابولهب)نك محمد (ص . ع) ك حامیسی اولدی . زیرا اعضای عائله‌سنك حریت شخصیه‌سنی محافظه کندیسنجه‌متباقی هر شی‌دن زیاده ملتزم ایدی . ابولهب ، برادر زاده‌سنه : « برادرم صاغ اولدیغی وقت یاپدیغك کبی ایسته دیکك یره کیت . ایسته دیککی یاپ ؛ اللهه قسم ایده‌رم بن صاغ اولدوقجه‌سانا هیچ بیر فنالق یاپیلمایاجاق . » دیدی . قریشلرك قسم اعظمی بوطرز حرکتی شرفلی ودوغرو بولیوردی . فقط محمد (ص . ع) ك اك شدتلی ایکی دشمنی ، عمجه‌سنی بوندن جایدیراجاق بیر واسطه کشف ایتدیلر . اونلر ابولهبه « برادر زاده‌ك ، پدرکك نرده بولوندیغنی ده سویله دیمی ؟ » دیدیلر . ابولهب برادر زاده‌سنه صوردی ؛ او ده « اقربانك یانده » جواب مغلقی ویردی . ابولهب بوجواب‌دن

تمامیله خوشنود اولاراق ، برادر زاده‌سنك ایکی دشمننی بولمایه کیتدی وَ برادر زاده‌سنك ویردیکی جوابی کندیلرینه تبلیغ ایتدی . منافقلر « شبهه‌سز ؛ فقط جهنمده دیمك ایسته‌یور » جوابنی ویردیلر محمد (ص . ع)ك یانه عودتنده ، ابولهب « پدرمك جهنمده اولدیغنه ناصل اینانیورسین ؟ » دییه صوردی بو واضح سوأله اوده عینی درجه‌ده واضح بیر جواب ویردی . وبویله یاپمش اولماسی اونك ایچین بیر شرف‌در ، زیرا بو خصوصده قناعت وجدانیه‌سنی باکمال صمیمیت افاده ایتمکله صوك حامیسنی غائب ایدییور وحیاتی تهلکه‌یه قوییور ایدی.

اوزمان باشقا طرفده استناد وطرفدارلر بولمایه چالیشدی واولادلنی اولان زید ایله(طائف)شهرینه کیتدی. اورایه وصولنده . شهرده أك زیاده نفوذ صاحبی اولان اوچ برادری آیری آیری زیارت‌ایتدی ؛ بونلری کندیسنه طرفدار ایتمه‌یه جهد ایتدی . فقط اونلر آنجاق آجی استهزالرله مقابله‌ده بولوندیلر . اونلردن بیری اونا « الله بیر پیغمبر کوندرمك ایسته‌سه ایدی ؛ عجبا سندن دها ایسنی بولامازمی ایدی ؟ » دیدی . دیکری « بن سانا باشقا . بیر شی سویله‌مك ایسته‌مم : اکر سن ادعا ایتدیکك وجهله ، الله‌ك بیر مبعوثی ایسه‌ك ، سن ، کندیسیله مباحثه‌یه جسارت ایده بیله جکم درجه‌دن‌یك

عالی بیر درجه‌ده عالی بیر ذاتسین ؛ اکر ، بالعکس ، سن بیر یالانجی ایسه‌ك اوحالده سنكله مباحثه ایتمك بنم ایچین تنزل در اعتقادنده‌یم » دیدی . ایش بو راده ده‌قالمادی : اوچ‌قارداش ، آحاد ناسی وَ اسیرلری محمد [ص . ع]ك عاینه تحریك ایتدیلر . شدتلی بیر طاش یاغموری آتشده‌بی تاب اولدیغی حالده . علی العجاله شهری ترك و یورکی حزن وکدرله دولو اولاراق مکه‌یه عودت ایتمه‌یه مجبور اولدی .

اون سنه‌دن زیاده بیر مدت بو صورت ایله کچمشدی. محمد [ص . ع]ك طرفدارانی هنوز آنجاق قلیل العدد ایدی . محمد [ص . ع] بشنجی عصر میلادی نهایتلرینه دوغرو مدینه خطه‌سنی قبائل یهودیه نك أللرندن آلمش اولان ایکی قبیله‌ده یعنی (خزرج) و (اوس) قبیله لرنده بیر صورت غیر منتظره‌ده بیر استناد بولدیغی صیره‌ده ، هرشی دین جدیدك ، آثار براقماقسزین ، نابود اولاجاغنی کوسته‌رییوردی.

مدینه‌لی‌لرله مکه‌لی‌لر . عینی عرقه منسوب اولماق جهتیله یکدیکرلرینه نفرت وخصومت اوزره ایدیلر . بو حسه ، مکه‌لی‌لر ، استحقار حسنی ده علاوه ایدییورلردی ؛ زیرا مدینه اهالیسی زرّاع ایدی وَ بوتون عرب‌لرك افکار عمومیه‌سنده زرّاعلق آز شرفلی بیر صنعت ایدی . بوندن باشقا مدینه‌ده

پك چوق يهودى واردى . مختلف (خزرج) و (اوس) عائلهلرى . شهرك شيمدى رعايا حالنده بولونان اسكى صاحبلرينك دينلرينى قبول ايتمش اولدوقلرندن مدينهلىلرك اكثريسى مكهلىلرك دينى اولان دين ايله متدين اولمالرينه رغماً ينه مكهلىلر بوتون مدينه اهاليسنى يهودى عد ايتمهيه وبو جهتله اونلره بير نظر غرور ايله باقمايه . اونلرى كندىلرينك دونلرنده كورمهيه پك زياده مائل ايديلر .

محمد [ص . ع] وطنداشلرينك بو اعتقاد باطلنه اشتراك ايديبوردى. فقط كندى عرقنك تاجرلرينه وبدويلرينه دين اسلامى قبول ايتديرمك دن نا اميد اولديغى وحياتنك تحت تهلكده اولديغنى دوشوندىكى جهتله بوبابده كى فكرلرينى اونوتاراق . هانكى طرفدن كليرسه كلسين هر معاونتى قبول ايتمهيه بالطبع مجبور اولدى .

محمد [ص . ع]ك عقيدهسى مختلف مدينهلىلر اوزهرينه ذاتاً عظيم تأثير اجرا ايتمشدى : اولا . مكهلىلرك فنا كور ديكى شيئى مدينهلىلرك ايى كورمهيه ، طيمى اولاراق . مائل ايديلر . بيرده يهودى تبعه ، حاكميتى كندىلرندن آلوب يهودىلره ويره جك اولان مسيحك وروديله مدينهلىلرى اكثرياتهديد ايديبوردى: محمددن بحث اولونديغنى ايشيتديكلرى

وكنديسنى الهك مرسلى اولاراق تقديم ايتديكى سويله ديكارى وقت ، ورودينى يهوديلرك أخبار ايتديكى (مسيح) كلدى ظن ايتديلر . بناءً عليه اونلر دوشو نيورلردى كه أك زياده موافق تدبير اولان حركت ، كنديلرندن اول يهوديلر پيغمبرى تصديق ايدوب اوكلرينى قاپامالرينه ميدان ويرمه‌مه‌يه باقدر ، و اكر يهوديلردن اول پيغمبرى تصديق ايدرلرسه پيغمبر كنديلرينك اولاجاق ، عليهلرينه يهوديلرك چويرمك ايسته‌مش اولدوقلرى سلاح ، خصملرى يعنى يهودىلر عليهنه چويريله‌جك . مدينه ، منادى اختلافاتك طعمه‌سى اولماقده ايدى . وَ سكون اسايشه شدتلى بير احتياج حس اولونيوردى ، و اوكونه‌قادار كيمسه‌شهره سكون و آسايش ندارك ايده‌مه‌مشدى .

بوتون بو اسبابه بناءً مدينه‌لىلر محمد (ص . ع)ى تصديق ايتمه‌يه پك زياده مائل ايديلر .

مذاكرات ومكالماته كيريشيلدى . نهايت ٦٢٢سنهٔ ميلاديه سنك بهارنده محل ملاقات مكه ايله(منى) اره‌سنده‌كى يولك اوزه‌رنده وَ بويولك طارلاشدينى وبرزاويه (عقبه) تشكيل ايده‌رك يوقارى جيقمايه باشلادينى محلده ، رؤساى مدينه ايله محمد [ص . ع .] ك آره‌سنده قطعى بير ملاقات واقع اولدى .

بوراسی محمد [ص٠ ع٠] ایله مدینه‌لی‌لرك اکثریا قونوشد وقلری محل ایدی . بو دفعه‌صوك مقاوله ایچین کیجه انتخاب اولونمشدی. محمد[ص٠ع٠]عمجه‌سی عباس ایله برابر ایدی ، مع‌هذا بونك مرسلیتنه اینانمایوردی . بروجه آتی سوزلری، که‌حقیقته بك‌ده‌تامیله مطابق دکلدی ، سویله‌یه‌رك قونفرانسی آچدی : ای اهـل خزرج ! محمد (ص . ع .) ه معلومکز اولان دعوتنامه‌یی ایصال ایتدیکز . او ، قبیله سنك أك ایی عائله‌لرندن بیرینه منسوب‌در وَ هرنه قادار ایچکزدن بعضلری اونا اینانمایورسه‌ده بزجمله مزحمـایتمزی اوکا سزاوار کورو یورز، اونك تولدی اعتباریله بزاونا حمایه‌مزی ارزان ایدییورز وَ چونکه بز اونك اقرباسی‌یز . محمـد (ص . ع.) ، سزك دعوتکزك نوعندن اولان دیکر دعوت‌لری رد ایتدی ؛ مع مافیه سزککنی قبول ایتدی ؛ چونکه سزك شکیمه‌کز وار . شجاعتکز وار، فن‌حربه آشناسکز، بیرصورتده‌که عرب‌لردن هیچ بیر قورقاجاغکز یوق‌در . پلان لریکزی ایی ملاحظـه ایدیکز ، و بیر قرار قطعی آلدیغکز وقت بیشوالرکزدن واکثریت‌دن اصـلا آیریلمایکز ؛ زیرا اك دوغروسوز اك ایی سوزدر ده . » بونك أوزدرینـه بیر مدینـه‌لی سوزه باشـلایاراق « نطقکی ایشیتدك ، الله قسم اولسون ! سزه

بیلدیر دیکمز مقصد دن غیری بیرمقصدمز اولسه یدی اونی سویلردك : فقط بز ، محمد (ص . ع .) ه صادق اولمایه واونی حمایه ایتمك ایچین کندی حیاتمزی فدا ایتمه یه قرار ویردك . » دیدی .

اوزمان حضرت پیغمبر قرآندن بعض صحیفه لر اوقویاراق عقیده سنك محتویات اساسیه سنی بیان ودین اسلامی قبول ایتمه یه اونلری دعوت ایتدی . قبول ایتدیلر واوناصادق قالاجاقلرینه یمین ایتدیلر ، هیجانه کلدیلر واوقادار شماتت ایتدیلرکه عباس اونلری سکوته دعوت وتدبیرسز لکلری اوزه رینه نظردقتلرینی جلب ایتمه یه مجبور اولدی .

اون ایکی حواری انتخاب ایتمش اولان عیسایه امتثالاً محمد (ص . ع .) ده اون ایکی نقیب انتخاب ایتدی : بونی متعاقب جماعت داغیلدی .

بو واقعه مکه لی لرك نظر دقتلرینه هیچ ده مستور قالمادی . ایرته سی کونی مکه لی لردن بیر چوق کیشی لر مدینه لی لرك خیمه لرینه کلدی . « ایشیتدك که بوکیجه وطندا شمزله بیر ملاقاتده بولونمشسکز و بوانشاده ، اونا دیکر باشقا شیلردن ماعدا ، اوزه رمزه حرب آچمایی وعد ایتمشسکز . بوکیفیت بزم کوجمزه کیدیور زیرا عربستانده هیچ بر قبیله یوقدر

که سزك قبیله کزله ایسته دیکمز قادار صالح ومسالمتله یاشاماق ایسته‌یه‌لم . » دیدیلر مدینه‌لی‌لردن ، ملحد اولوب اجتماعده بولونمامش اولانلر یرلرندن فیرلایوب . آیاغه قالقدیلر کندیلرنجه مقدس اولان شیلرك کافه‌سی اوزه‌رینه قسم ایده‌رك اسناد واقعك بی اساس اولدیغنی وبویله‌شی‌دن هیچ بیرخبرلری اولمادیغنی سویله‌دیلر . مسلمان مدینه‌لیلر ایسه ، مکه‌لی‌لر کیدر کیتمز همان مسقط رأسلرینه عودته مسارعت ایتدیلر . مع مافیه مکه لی‌لرطرفندن تعقیب وبونلردن ایکیسی دردست ایدیلدی ، دردست اولونانلردن بیری قیلیجینك معاونتیله سیلنی تخلیه ایتدی . واقعا دیکری اسیر ایدیلدی باغلاندی مکه‌یه کوتو رولدی ؛ فقط بونك مکده بیرمیزبانی بولوندیغندن چوق‌چکمه‌دن سربست براقیلدی .

بو وقوعات اوزه‌رینه مکه مسلمانلری فراره‌حاضرلانیور - لردی . اوزمانه قادار ، تزییف ایتمش اولدوقلری افراط‌پرست وطنداشلرینك بیر استنادکاه بولاراق ، شهرمقدس‌ه (یعنی مکه‌یه) خصم اولاجاغی کسدیریله‌بیلن بیر قوهٔ پولیتیقیه‌حائز آلمالرینه نظربی‌قیدی ایله بالطبع باقامازلردی . مع‌هذامکه‌لی‌لر دین‌جدیدی وطنداش‌قانی ایچنده بوغمایه‌جسارت‌ایتمه‌یورلردی ، داها دوغروسی بونی‌یاپمایه مقتدردکللرڈی ؛ زیرا عائله‌روابطی

دین روابطندن داها قوتلی ایدی ، وَشاید حرب داخلی باشلامش اولسه‌یدی بیر چوق ملحد عائله‌لر ، وظائف عائلیه سوقیله ، مسلمان اقربا‌لرینك طرفنی التزام ایده‌جکلری درپیش ایدیلمك لازم کلیوردی ، بنابرین ، مسلمانلر بولوك بولوك مدینه‌یه کیتدیکلری وقت . کیفلرینه براقدیلر ؛ اونلره ناقابل اقتحام مشکلات چیقارمادیلر . لاکن (ابوبکر) و (علی) ایله بیرلکده یالکز قالمش اولان محمد [ص . ع .] دخی ، نهایت کیتمه‌یه مجبور اولوبجه ، رونمای تهدید اولان تهلکه‌لك اوکنی آلماق ایچین بیر غیرت ، بیر تجربه داها اجراسنی لازم کوردیلر . قریشلرك رؤساسی . محمد (ص . ع .) ك اقربا‌سی خارج اولاراق جملهٔ حکومت دائره‌سندن اجتماع ایتدیلر . حاضر بولدن بیری شو سوزلری سویله‌یه‌رك مجلس مذاکره‌یی آچدی : « ایشارك نه‌راده‌یه کلدیکنی کورویور سکز . یاقین بیر زمانده ، قبائل اجنبیه‌دن اولان فرقه‌سیله اوزه رمزه هجوم ایتمه‌سی محتمل‌در . بنا ، علیه استشاره ایدیکز وبویله وخیم بیر حادثهٔ محتمل الورودی منع ایده بیله‌جك وسائطی کوسته ریکز . » محمد (ص . ع .) ی مؤبداً حبسه محکوم ایتمك تکلیف اولوندی . فقط بو واسطه غیر کافی کورولدکده قبول اولونمایه‌جه (ابوجهل) مرعائله‌دن بیر معتبر ذات انتخاب ایدیلمه‌سنی تکلیف ایتدی . اون بیر کیشی دن

مركب بوهئت عينى زمانده محمد (ص٠ع٠) اوزه‌رينه يردن هجوم ايده‌رك اولدوره جكلر ايدى (ابوجهـل) علاوةً « بو وجهله جنايت مشترك اولاجاق ومحمد (ص٠ع٠) كٔ حامى‌لرى (بنو عبدمناف) . محمد (ص٠ع٠) ك موتى انتقامنى جملەسندن آلامایاجاق وبير ديت ايله اكتفا ايده جـك دركه بونى مع الممنونيـه تأديه ايده‌رز » ديدى . بو تكليف اتفاق اراء ايله قبول ايديلديكندن محمد (ص٠ع٠)ك موتنى صوك درجه‌ده تهلكه‌لى اولمشـدى . يالكز حيـله اونى قورتاره بيليردى ، حيله‌يه‌ده مراجعت ايتدى . مكه‌لى‌لر طرفندن تحت ترصده بولوندیغندن . قويو يشـيل جبه‌سنى (على)يه ويردى وياتاغى اوزه‌رنده ياتماسنى امر ايتدى . دائمـا ياتماقده اولديغى يرده اويودیغنى واللرندن قورتولامایاجاغنى دشمنلرينه ظن ايتديره رك كنديسى كيزليجه ابوبكرك خانه‌سنه كيتدى . ابوبكر ايسه دورت آى‌دن برى ايكى ايى دوه ايله بير قيـلاغوزى آماده بولوندوريپوردى . هر ايكيسى ، ابوبكرك خانه‌سـنك آرقه طرفنده بير پنجره دن‌چيقوب كيتديلر . (جبل ثور)ك بير مغاره‌سنده كيزلنديلر ، اوراده اوچ كون قالديلر ؛ اقشاملرى ابوبكرك قيزى (اسما) اونلره اغـديهٔ لازمه‌يى كتيريردى . اختفا كاهلرى كشف اولونمادى . بوش‌ره ، مكه‌لى‌لر ، محمد

[ص . ع .]ك باشنی کتیره‌جك اولانه یوز دوه مکافات وعد ایتـدیلر . فراریلری بولوندوقلری یرده آرامادیلر ، زیرا (جبل‌تور) مدینه‌نك جهت معکوسـه‌سنده‌در ، مکه‌نك بیر بوچوق ساعت مسافهٔ جنوبنده‌در . والحاصل محمد[ص . ع.] وَ ابوبکر قلاغوزله برابر یوله دوشدیلر وَ صاغ سالم مدینه‌یه واصل‌اولدیلر . اوچ کون صوکره (علی) کلدی اونلرەالتحاق ایتدی . محمد [ص . ع .]ك فرارنده ذی مدخل اولدینی ایچین آنجاق بیر قاچ ساعت حبس اولونمشدی .

مبحث

۳

محمد (ص . ع) بعد الهجرت

مدینه ده یاپیلماسی لازم کان شی آیین دینك تنظیمی ایدی. محمد (ص . ع) ك بیر نجی ایشی ده بو اولدی . بیر جامع یاپدیردی بو جامع ، شیمدی موجود اولان جامع لره نسبةً ، شبهه سز ، کوچوك ایدی ؛ فقط عرب جمعیتنده بویوك بیر ساده لکك هنوز حکم سوردیکی اوزمانه کوره بویوك وواسع ایدی واوچ نوع استعمالنه یعنی محل عبادت، حکومت دائره سی، وقبول صالونی اولاراق استعماله پك اعلا الویریشلی کلیوردی. یومیه بش وقت نمازك زمانلری مؤذن واسطه سیله اعلان اولونوردی . بیر حبش کوله اولان وابو بکر کندیسنی صاتین آلدیغی کونه قادار پك تعدیات و تسلطات کورمش بولونان (بلال)

ایلك دفعه بو مأموریتی آلدی . گورو کسکین اولان صوتی بو مأموریته اونی صورت مخصوصه ده مستعد قیلیوردی . اوزمان ادخال اولونان وشیمدیيه قادار مستعمل بولونان «فورمول» بروجه آتی در : الله اکبر ، الله اکبر ، الله اکبر الله اکبر. أشهد ان لااله الا الله . أشهد ان لااله الا الله. أشهد ان محمداً رسول الله ، اشهد ان محمداً رسول الله ، حی علی الصلاة حی علی الصلاة حی علی الفلاح حی علی الفلاح ؛ الله اکبر الله اکبر لا له الا الله. صباح اذانندہ ؛ عبادت اویقودن خیرلی در معناسنده اولان « الصلاة خیر من النوم » عبارهسی مکرر اولاراق علاوه اولونور . هرکونك نمازلری جامعده قیلینماق لازم دکلدی. هرکس نمازینی خانه سنده ادا ایتمهیه مأذون ایدی ؛ فقط جمعه کونلری جامعده عمومی بیر عبادت واردی بیر سبب مشروع اولمادقچه هیچ بیر مؤمن جمعه نمازندہ بولونماماق ایده مزدی . بوکون محمد [ص . ع] بر معتاد ادای نمازدن صوکره ، بیر خطبه یاخود بیر موعظه اوقورایدی. (*)

آیین دن باشقا محمد [ص . ع]ی مشغول ایدن دیکر چوق شیلر واردی: اولا، مدینه یی اداره ایدن ایکی قبیله نك یعنی (اوس) وَ (خزرج) قبیله لرینك خصومتنه بیر نهایت ویرمك لازم ایدی . واقعا محمد [ص . ع] بو عداوت قدیمه یی

(*) ابتدای اسلامده خطبه صلاة جمعه دن صوکره اوقونوردی . ع . ج .

بوسبوتون (اوس) ایتدیرمه‌دی ؛ فقط هر ایکی قبیله محمد [ص . ع .]ك نفوذ روحانیسینه اولدینی قادار نفوذ جسمانیسنه‌ده منقاد اولدوقلرندن بونلرك محاسدلرینك آرتق بوتوك اهمیتی یوقدی. هر ایکی قبیله عینی نامی یعنی انصارنامنی الدیلر ؛ صکره ؛ مهاجر مکه‌لیلرله مدینه‌لیلر آراسنده قولایلقله ظهور ایده بیله جك محاسده‌نك اوکنی آلماق لازم کلیورایدی . محمد [ص . ع] بو مقصدله اونلر آره‌سنده ، « اخوت » تسمیه‌اولونان قارداشلغی تأسیس ایتدی . مهاجرلرك هر بیری مدینه‌لیلردن بیر قارداش انتخاب ایتدی وبو مربوطیت اوقادار صمیمی ایدیکی اوز قرداشلغك روابطندن بیله داها زیاده قوتلی ایدی زیرا وفات حالنده قارداش قارداشنك یکانه وارثی اولیوردی . (*)

بونکله برابر محمد (ص. ع.)ك کیزلی دوشمنلری وارایدی آجیقدن آجیغه خصومت کوسترن دشمنلری‌ده واردی «عقبه» بیعت‌علنیه‌سی ایدنلر مدینه‌لی‌لرك قسم‌عظیمنك وکیلی ایدی هرحالده عمومی دکل ایدی‌شهرده، محمد (ص. ع.)ك مأموریت مخصوصه‌سنه اینانمایان داها بیر خیلی کیمسه‌لر وار ایدی. بونلردن بعضلری مکه‌یه کیتدیلر و محمد (ص. ع.)ك

(*) بو قانون آنجاق بیر بوچوق سنه دوام‌ایتمش وبدرمحاربه‌سندن صوکره لغو ایدیلمش‌در.

دشمنلرینه التحاق ایتدیلر بعضلری ده مدینه ده قالدیلر و حتی ظاهراً دین اسلامی قبول ایتدیلر. مقاومت کوسترمه دیلر؛ لاکن کیزلیدن کیزلیه وطنداشلرینك حرکتلرینی تقبیح ایدییورلردی وپیغمبرك علیهنده الرندن کلدیکی قادار جالیشیورلردی یونلر مفسدین، اخوان کاذبه، ریاکاران و قرأنك تعبیرنجه منافقین فرقه سنی تشکیل ایدییورلردی فقط أك بویوك صعوبت یهودیلردن کلیوردی. محمد [ص. ع.] اونلره خصم اولماقدن اوزاق اولاراق، بالعکس جانب قلوبه جالیشیوردی. دینلرینك نشأت قدسیه سنی هر زمان تصدیق ایتمشدی. پیغمبر نامنه اولان مأموریت وَ صفاتنی اثبات ایچین، دائما اونلرك مقدس کتابلرینی، شهر آیین لرینی. اوروج لرینی، مناسك دینیه لرینی دلیل اولاراق کوسترمش وَ بونلری اونلردن آلمشدی. مؤمنلر نماز قیلارکن یوزلرینی قدس جهتنه چویرلردی. تعبیر دیکرله قدس اونلرك قبله سی ایدی. کفارت ذنوب کونلرینی، او کونلرده اوروج طوتاراق تجیل ایدرلردی. خلاصهٔ کلام محمد [ص. ع.]، کندیسنی پیغمبر طانیمالری شرطیله، اونلره ممکن اولدیغی قادار موافقت وَ ملاطفت کوسترمك ایستردی. مدینه یه واصل اولور اولمازدخی آیین دینی لرینی اجراده سربست وَ مالارینه تصرفده بلامداخله امین اولاجاقلرینی کندیلرینه

تأمین ایتمشدی. یهودیلر، کتاب مقدسلرنده محمد [ص. ع.]ك کلهجکنك اخبار ایدیلمش اولماسنی تسلیم ایتمك ایسته‌مه‌یورلردی وَ تام بو نقطه‌یی تصدیق ایتمه‌لرینی ایسته‌ین محمد [ص. ع.]، بو خصوصده‌کی تعنتلری سبیله یهودی‌لره حدتی کیتدیکجه آرتیوردی. بیر درجه‌ده‌که وحی‌لرنده اونلری حضرت موسی علیهنده کفتکوده بولونمش. پیغمبرلرینی أولدورمش، مسیح‌لرینی رد ایتمش اولانلرك ذریت لایقه‌لری دیه تحقیر ایتدی. وقتیله ارزان ایدیان موافقت وَ ملاطفت‌دن وَ عادات دینیه‌لرینی تقلیددن آرتق بحث ایدیلمز اولدی. قدس یرینه مکه تکرار قبله اولدی. یهودی‌لرك صیام‌لری یرینه صوم رمضان اقامه اولوندی. ایکی فرقه‌نك آراسی اوقادار آچیلدی‌که قریباً بیر کورولتونك قوپماسنه انتظار ایتمك لازم کلیوردی.

بونکله برابر محمد [ص. ع.]، مدینه‌یه مواصلتندن بری، مکه‌لی‌لردن انتقام آلمق فکرینی پرورده ایدییوردی. بو پلانی درعقب حیزفعله چیقارامایوردی، چونکه اول‌باول تنظیم ایدیله‌جك دیکر ایشلر واردی ومدینه‌لی‌لر بیر حرب تجاوزی‌یه تشبثی دکل بیر حرب تدافعی اجراسنی کندیسنه قارشی تعهد ایتمشلردی. معمافیه محمد [ص. ع.] مکه‌لی‌لرك کاروانلرینی اورمانی مهاجرینه‌امر ایتدیکی وقت آلتی آی آنجاق کچمشدی.

یغما ایدیلدی، قان دوکولدی، و او زمان حرب مقدس‌ك یعنی جهادك مجبوری یعنی فرض اولدیغنه دائر وحی‌لر کلدی و اثنای جهاد ده أولنلره جنت وعد اولوندی ؛ ٦٢٤ سنهٔ میلادیه‌سنك کانون ثانی آینده (بدر) محاربهٔ مهمه‌سی وقوعه‌کلدی.

ریاستنده (ابوسفیان) ك بولوندیغی و٦٢٣ سنه‌سنده محمد [ص. ع.) هجومندن قورتولان عظیم بیر کاروان ، اوصیره‌ده، قیمتدار اشیای تجاریه‌یی حامل اولاراق، (سوریه)دن عودت ایدییوردی. محمد (ص. ع.) کندی کندیسنه ، کاروان بو دفعه ألمدن قورتولاماز، دییوردی. کاروانه هجوم ایتمك ایچین تدارکاتده بولوندی، فقط سفر پلانلرینی کیزلی طوتمایی داها اوکرنمش اولدیغندن ابش اویله اولدی که ابوسفیان داها سوریه حدودنده ایکن تشبث‌دن خبردار ایدیلدی. بنابرین، بلاتأخر ابوسفیان، کندیسنی حمایه ایچین بیر اردو طلبی مقصدیله مکه‌یه بیرساعی کوندردی و کندیسی ده بحر احمر سواحلنه أك یاقین یولی سرعتله فقط احتیاط لازمه ایله تعقیبه قویولدی .

مع هذا ، محمد (ص. ع .) ك صبری دوکه نیوردی و کاروانی بیر دفعه داها ألندن قاچیرماقدن قورقدیغی جهتله، جاسوسلرینك عودتی بکله‌مه‌دی، مسلمانلره ، کندیسیله برابر حرکت ایتمك امرینی ویردی . یغمایه قویولماق آرزوسیله بیر

جوقلری اونی تعقیب ایتـدیلر ، زیرا بو آرزوی غارت ، ایماندن داها بویوك بیرقوهٔ محرکه تشکیل ایدییوردی . فقط هرحالده عـددلری‌یك چوق دکلدی ، اوچیوزدن‌یك زیاده دکللردی. محمد [ص . ع .] ، کاروانلرك موقف معتـادی اولان و (بدر) تسمیه اولونان محلده ابوسـفیانی علی‌الغفله دوچار هجوم ایتمك امیدنده ایدی. اورایه کوندرمش اولدیغی ایکی جاسوس بو امیدینی تأیید ایتدی . بوجاسوسلر بدردن عودتلرنده ، ایکی کونه قادار ، کاروانك (بدر)ده بکلدیکنی خبرویردیلر. فقط ابوسفیان مدینه‌جوارینه یاقلاشدیغی صیره‌ده احتیاط وتدابیرینی ایکی‌قات چوغالتمشدی ، (بدر)ه مواصلتنده اوراده اجنبی‌لر کورولمش اولدیغنی اوکرندی؛ بونلرك مدینه‌لی جاسوسلر اولدیغنه قناعت کامله حاصـل ایتـدی . بونا بناءً کاروانی صاغ جانبه توجیـه ایتدی ولا ینقطع کیجه کوندوز کاروانی ایله‌ریلتدی، بیر صورتله که آز زمان ظرفنده تهلکه‌نك خارجنـده بولوندی ، او زمان امدادیه اولاراق بیر مکه اردوسنك عزیمت ایتمش اولدیغنی اوکرندی . بونك اوزه‌رینه درحال بیرایکینجی ساعی کوندردی. بیرکونا راحتسزلق اولمادیغنی وامدادیه جنودی محللرینه عودت ایده‌بیله‌جکنی اخبار ایتمه‌یه ساعی‌یی مأمور ایتدی .

اون ویا اون ایکی کون اوّل کاروان ایچین امدادطلب ایدن ابوسفیانك بیرنجی ساعی سنك مکه‌یه ناگهانی ورودیله مکه خلقنی شدید بیرتلاش وهیجان استیلا ایتمش ایدی ؛ چونکه بللی باشلی مکه‌لیلرك جمله‌سنك کاروانده حصه‌سی واردی، بو جهتله کاروانك صاغ سالم کلمه‌سنده هرکس‌یك زیاده منفعت دارایدی ؛ مدافعه‌یه‌یك بویوك شوق وغیرتله حاضرلاندی . اکثریتی بالذات چیقمایه قرار ویردی . بیرطاقیملری ایسه بدل شخصی ویردیلر وَ ایکی اوچ کون ظرفنده تقریباً ۹۵۰ کیشیدن متشکل بیر لشکر حرکت ایتمش بولونیوردی . فقط (جحفه)ده ، ابوسفیانك کاروان ایچین بوتون تهلکه‌نك برطرف اولدیغی وعساکر معاونه‌نك عودت ایده‌بیله‌جکی خبرینی کتیرن ایکینجی ساعیسنه تصادف اولوندی . رؤسا ، عودت ایتمه‌لیمی ایتمه‌مه‌لیمی مسئله‌سنی موقع مذاکره‌یه قویدیلر؛ جبانته حمل اولونور خوفیله بیرچوق کیمسه‌لر عودته مخالف بولوندیلر ، بنابرین اکثریت (بدر) اوزه‌رینه یورودی ؛ حالبوکه اوچیوز نفردن مرکب اولان (زهری)لر ایله دیکر قبائله منسوب بیرقاچ کیشی مکه‌یه عودت ایدییوردی . چونکه کاروان تحت امنیتده بولوندیغندن بوندن صوکره هرسوق عسکریی بونلر بی فائده کورویورلردی .

بعض سیاحین ، مکه اردوسنك ظهورندن کندیسنی خبردار ایتدیکلری صره ده محمد [ص . ع .] دخی کاروانی غفلةً باصمایی دائما امید ایده رك ایله ریله یوردی . بیر مجلس استشارهٔ عسکریه عقد اولوندی محمد [ص . ع .]له برابر هرکس دشمندن اجتناب ایتمه مك رأینده بولوندی باخصوص که غایه جالیندیغی تقدیر ده کاروانی تعقیب ایده رك ضبط ایتمك امیدنده بولونیلیوردی مع هذا ایله ریلدی. (بدر)ه مواصلات ایدیلدیکی وقت محمد [ص . ع .] اردوکاهی ایلك قویونك جوارنده قورماق ایسته دی . اوزمان محمد [ص . ع .]ه بیر مدینه لی « ای پیغمبر بو خصوصده بیر وحی وارمی یوقسه کندی باشکه می حرکت ایدییورسین ؟ » دیدی. محمد [ص . ع .] ، کندی باشمه حرکت ایدییورم دیدی . مدینه لی « اویله ایسه موقع ایی دکل ؛ ایله ریله مه لی یز ، اردوکاهمزی صوك قویونك قربنده قورمالی یز تاکه دشمن صوسز قالسین » دیدی محمد [ص . ع .] بو فکری درحال تصدیق وتعقیب ایتدی. مع هذا اقشام اولمش قارانلق باصمش ایدی . ایچنده محمد [ص . ع .] ایله ابو بکرك استراحت ایتمه لری ایچین خورما دالارندن ، علی العجله ، بیر قولوبه اعمال ایدیلدی . کیجه یاغمور یاغمایه باشلادی؛ یاغمور باخصوص، مکه لی ترك بولوندیغی

جهتده شدتلی أولدی . بیر حالده که اوزرنده یورومه یه مجبور أولدوقلری اراضی، ایله ریله مه لرینه آنجاق مشکلات ایله مساعد اولاجاق درجه ده ایصلاق بولونیوردی.

صباحلاین ایکی لشکر صف حرب تشکیل ایتدیلر . ذاتاً احوال ارضیه سبیله صیقیلمش اولان مکه لیلر طلوع ایدن کونشك اشعه سی دوغرودن دوغرویه کوزلرینه ووردیغی جهتله ده مضطرب بولونیورلردی. فقط محمد [ص.ع] دخی، عدداً بو قادار فائق بیر قوهٔ عسکریه یه قارشی ایده جك اولدیغی حربك نتیجه سی حقنده پك اندیشه ناك ایدی ؛ باخصوص که اسلامیتك طالعی بو حربك نتیجه سنه باغلی ایدی . ابو بکر ایله ، کوچوك قولوبه یه کردی کمال حرارتله مناجات ایتمه یه قویولدی .

محاربه باشلادی ؛ فقط مسلمانلر ، پیغمبرك ، کندیلرینه ویرمش اولدیغی نظام اوزره وَ موقعلرنده قالدیلر . دشمن اوزرینه انداخت ایتمکله برابر. هجومه تکرار باشلاماق ایچین محمد [ص.ع]ك ویره جکی اشارتی بکله یورلردی . قیشك فورطونه لی بیر کونی ایدی . وادیده سرت بیر روز کار أسیوردی. محمد(ص.ع.)بو کیفیتدن استفاده ایتمه ی بیلدی « بو جبرائیل درکه بیك ملك ایله دشمنلرمزی قارشیلامایه بیر

قاصیرغه کیبی اوچوب کیدییور» دییه باغیردی. علاوةً «ایچکزدن بو کون دشمن ایله باکمال شجاعت حرب ایدهجك و اوك طرفلرنده الینمش یارهدن أوله جك اولانلر جنته کیرهجکلردر» دیدی. بو صیرهده بیر قاچ خورما یمکده اولان اون آلتی یاشنده بیردلی قانلی خورمالری سرعتله ألندن آتدی و «ناصل! جنته کیرمك ایچین، انسان کندیسنی بو حریفلره اولدورتمك دن باشقا بیر شی لازم دکل ها؟» دییه باغیردی. بو کلهلری تلفظ ایدهرك قیلیجنی چکدی، دشمنك اوزهرینه آتیلدی. وشدتله آرزو ایتدیکی شی، چوق کچمهدن، کندیسنی بولدی.

نهایت، چوق زمان دنبری بکلهنیلن اشارتی محمد [ص. ع] ویردی. بیرآووچ چاقیل طاشی طوپلادیوَ «یوزلری مستکره اولسون! وَ، مسلمانلر هجوم ایدیکز!» دییهرك طاشلری مکهلیلره دوغرو آتدی. زمان ایی انتخاب اولونمشدی. مکهلیلر رجعت ایتدیلر؛ چیکنه دیکاری آغیرقوم، حرکتلرینی دوچار فلج ایدییوردی و رجعتلری، چوق کچمکسزین فراره منقلب اولدی. محمد [ص. ع] ك أك بی امان دشمنلرندن بعضلری مقتول، بعضلری ده اسیر دوشدی. وقتاکه حرب ختام بولدی وپك چوق اولان غنائم حرب تقسیم اولوندی، دشمنك جنازهلری بیر قویویه دولدورولدی. محمد [ص. ع] أولولره

توجیه خطاب ایدەرك هر بیرینی اسمیله چاغیردیقدن صوکره شو سوزلری ایرادایتدی : « ای بیر پیغمبرك لایقنزوطنداشلری! سز بانا بیر یالانجی یه ایدیله‌جك معامله ده بولوندیکنز؛ حالبوکه باشقالری بنم مرسلیتمه اینانیوردی ؛ سزبنی اوز وطنمدن قوغدیکنز؛ بنم علیهمه سلاحلاندیکنز، حالبوکه باشقالری بانا بیر پناه ویردیلر وَبنی مدافعه ایتدیلر . ئی شیمدی ، اللهك ، بنم آغزمله ، علیهکزده تقریر ایتدیکی تهدیدات اجرا اولوندیمی ؟ »دیدی علوی فکر وحسیات شاعرانه‌دن معرّای خالص عرب اولان حاضرون . بو سوزلردن بیر شی آکلاما یورلردی . آی نه در بو ! یارسول‌الله أولولرەمی سویله یورسکز ؟ »دیه سوأل ایتدیلر . محمد [ص . ع] اونلره « معلومکزاولسون که هر نه قادار بانا جواب ویره‌مه‌یلرسه‌ده اونلر بنم سوزلریمی ، سزك ایشیتدیککز قادار ایشیدیرلر » جوابنی ویردی .

بو نکته برابر . محمد [ص . ع]ك عطش انتقامی هنوز سونمه‌مشدی : اسیر آلینمانلردن اولوب کندیلرینه محمد [ص . ع]ك صورت مخصوصه ده قیزغین بولوندیغی آلتی کیشی امر پیغمبری ایله أولدورولدی . متباقی اسرا یه حسن معامله اولوندی ؛ اکثریسی دین اسلامه کیردیلر. بیرطاقیملری

مكه‌لى‌لر طرفندن اشترا اولوندى .

(بدر) ده ايكى قات فضله بير قوتده اولان دشمن اوزه‌رينه ايديلن غلبه بالطبع بير معجزه اولاراق كوسته ريلدى. بو مظفريت محمد [ص. ع]ك شوكتنى تأييد ايتدى وَ مدينه يهوديلرينه وَ بوشهرده بولونان ديكر خصماسنه ، حدتنك بوتون ثقلتنى حس ايتديرمك ايچين فرصت دن استفاده ايتدى .

ايلك قربان بير قادين اولدى . بو قادين (اوس) قبيله‌سنه منسوب بير عائله‌دن (أسماء) ايدي كه اجدادينك دينندن واز كچمه‌مشدى . بدر محاربه‌سندن صوكره ، بعض منظومه ترتيب ايتمش وبونلرده ، بالذات كندى قبيله‌سنك أك ممتاز رجالنى أولدورمش اولان بير آدمى ايچلرينه بالقبول مظهر اعتماد ايتديكلرينى موأخذه ايده‌رك وطنداشلرينه مجنون ديبوردى . مسلمانلرك صوك درجه ده قيزديقلرينى كوره‌رك (زيرا بير عربك هجويه‌يى عفو ايتديكى نادردر) محمد [ص . ع .]، « بنى بو قادين‌دن كيم قورتاراجاق ! » ديه باغيردى. (عمير) ايشيتدى وَاسما يى كيجه‌نومه مستغرق بولوندينى اثناده أولدوردى . ايرته‌سى كونى جامعده محمد [ص. ع .]اونا سوأل ايتدى و بروجه آتى محاوره اره‌لرنده

واقع اولدی .

م — « مروانك قیزینی أولا ورد کمی؟ »

ع — « ئەوت ؛ فقط سویله بابا ، یاپدیغم ایش دن دولایی قورقاجاغم بیر شی وارمی ؟ »

م — قطعیاً . خایر ؛ بو . اهمیتسز بیر شی دن عبارت در . »

بونك اوزەرینه محمد (ص . ع .) اهالیه توجیه خطاب ایدەرك شو سوزلری علاوه ایتدی:

« اللهه و پیغمبره یارارلق ایتمش اولان بیر آدم کورمك ایستر میسکز؟ ایشته !» . بنه عینی درجەده اکراه انکیز دیکر بیر قتل، بیر قاچ هفته صوکره واقع اولدی. قباحت عینی جنس دن ایدی؛ فقط بو دفعه موضوع بحث سن شیخوختك صوك زمانلرینه واصل اولمش بیر آدم ایدی. بو آدم (ابو عفك) نامنده بیر یهودی ایدی که مسلمانلرك علیهنده بیر هجویه یاپمشدی. محمد (ص . ع .) ك بیر سوزی اوزەرینه، حرفی حرفنه باقیلاجاق اولورسه بیر امر اولمایان بیر سوزی اوزەرینه، بوده اویورکن بوغازلاندی. (*)

*] [سیر نبی] نامندەکی کتاب معروفنده ، [سید احمد ابن زینی دحلان] ، [ابو عفك] ك ١٢٠ یاشنده اولدیغی حالده امر پیغمبری ایله ، بیر یاز کیجەسی ، [سالم ابن عمیر] طرفندن اولدو رولدیکنی یازییور

ع . ج

فقط بو بیر مقدمه‌دن باشقا بیرشی دکلدی. بیر آزصوکره محمد (ص. ع.) تأثیرات غیظی بوتون بیر قبیله‌یهودی‌یه چکدیردی. مدینه‌نك مستحکم بیرواروشنده (بنی قینقاع) قبیله‌سی یاشایوردی. بونلرك صنعتلری قیلیچ پرداخلاماق وقویو مجیلق ایدی. بونلرله مسلمانلرك آره‌لرینك بوزولماسنه سبب‌نه ایدی لایقیله معلوم دکل. واقعا عنعنهٔ تاریخیه بونك سببنی کوسته‌رییور؛ فقط طرفکیرانه‌در؛ برمعتاد بوتون قباحتی یهودیلرك اوزه‌رینه آتیور، دیکر طرفك نقلیات تاریخیه‌سیله قارشیلاشدیروب فونترول ایتمك ممکن دکلدر، چونکه موجود دکل در. هر نه حال ایسه محمد[ص . ع .] نهایت بیر بهانه بولدی ؛ بنی قینقاع لری محاصره ایتدی؛ اون بش کون محاصره دن صوکره تسلیم أولدیلر . محمد [ص . ع .] بونلرك جمله‌سنك باشلرینی کسدیرمك ایسته‌یوری ؛ برکت ویرسین که مدینه‌لی‌لر ایچنده متنفذ بیردوستلری واردی بو آدم اونلر ایچین رجاده بولوندی وَ بیك مشکلات ایله حیاتلرینك باغیشلانماسنی محمد[ص. ع.] دن استحصال ایتدی . مالاری مسلمانلر آره‌سنده تقسیم اولوندی وکندیلری نفی ایدیلدی. سوریه‌نك حدودی اوزه‌رنده اذرعات Adhraat ه (*) کیتدیلر و اوراده یرلشدیلر .

[*] بو شهر ، حوران سنجاغی داخلنده‌در و شیمدی حجاز شومندوفرینك مهم ایستاسیون‌لرندن‌در . ع . ج .

مکه ایله مدینه آره‌سنده کی حرب دخی دوام ایتدی .
ابو سفیان مدینه اراضیسی اوزه‌رینه بیر دفعه سوق عسکر
ایتدی . مسلمانلر بیر مکه کاروانی ضبط ایتدیلر . و (بدر)
مغلوبیتنك پارلاق بیر انتقامنی آلماق ایچین مکه ده حاضرلقده
بولونیلیوردی . یولنده، بدرده اوقادارقان دوکمش أولدوقلری
کاروان دن حاصل اولان تمتعی بویوك بیر اردونك پیزینه
صرف وفدا ایتمه‌یه اتفاق آرا ایله قرار ویرمشلردی ؛ اطراف
مکه ده بولونان متفقلر سلاح آلتنه دعوت اولونمشدی وَ ٦٢٥
سنهٔ میلادیه‌سنك کانون ثانی آینده اوچ بیك کیشی مکه
اوزه‌رینه یورودی . ماشلرنده (أبو ... ن)ك زوجه‌سی هند)
اولدیغی حالده بیر چوق قادینلرایردو ایله برابر کیدییورلردی.
زیرا (بدر) محاربه‌سنده پدرینی، قارداشنی، عمجه‌سنی غائب
ایتمش اولان(هند) انتقامه صوصامش ایدی. مکه‌لیلر ساحل
بوینده‌کی یولی تعقیب ایتدیلر، (مدینه)یه پك یاقین بیر یره
واصل اولدیلر. (جبل احد)قربنده اردوکاهلرینی قوردیلر وَ
جوار کویلری تخریب وَ یغمایه قویولدیلر.

مدینه‌ده، دشمنی شهرده بکله‌مکمی یوقسه قارشیلرینه
چیقماق می موافق در؟ بونی بیلمك ایچین استشاره اولونیوردی.
فنا اشارتلی رؤیالر کورمش اولان محمد [ص.ع.] بو ایکی

شق دن بیرنجیسنه طرفدار ایدی، اختیار رؤسا دخی بو شقی اك زیاده موافق تدبیر بولیورلردی؛ لاکن شبان.که (بدر)ده اولدینی قادار سهل بیر مظفریته پك امید وار ایدی. شهرده قالمایی بیر جبانت کبی تلقی ایدییوردی وَ شهردن چیقمایه قرار ویردیرمه‌یه میسر اولدیلر. بویله‌ده یابیلدی؛ فقط آنجق بیك کیشی محمد [ص.ع.]ی تعقیب ایتدی، بونلردن منافقین تسمیه‌اولونان اوچ‌یوزی‌ده حرب باشلامازدن اوّل چکیلدیلر. بناءً علیه قوّتلر پك غیرمتساوی ایدی؛ اوچ بیك مکه‌لی‌نك قارشیسنده آنجاق یدی‌یوز مسلمان واردی. محمد [ص.ع.] بو ضرری محکم بیر موقع طوتاراق تضمین ایتمه‌یه باقدی. عساکرینی. (جبل‌احده)صیرتلرینی ویرمجك صورتده نظامه قویدی. صوکره، دشمن سواریسنك کیره‌بیله‌جك اولدینی یکانه محل اولان صول جناحی اك ایی تیراندازلریله قاپادی وَ هرنه‌اولورسه‌اولسون موقعلرینی ترك ایتمه‌مه‌لرینی کندیلرینه امر ایتدی.

رئیسلری اولان ابوسفیانك شدید بیر نطقی وَ (هند)ك و دیکر قادینلرك اوقودوقلری حرب شرقیلری ایله مکه‌لیلرك ذاتاً بویوك اولان خصومتی داها زیاده آتشین اولدی.

محاربه عادت اولدینی اوزره، طرفیندن بیرر کیشینك

اوروشماسیله باشلادی. لاکن مکه‌لی‌لر بختیار اولمادیلر. ایلك میدان اوقومش اولان بیرنجی علمدارلری خصمنك یالین قاپیجی آلتنده ترك حیات ایتدی؛ بونك اقرباسندن بش کیشی، که یکدیکرینی متعاقب بایراغی قالدیردیلر، عینی نصیب ایله نصیبه‌دار اولدیلر. مکه‌لی‌لر صارصیلمش ایدی: بیرقاچ مسلمان اونلرك صفلری آره‌سنده بیر کچید آچاراق، اردوکاهی و دشمنك اشیالرینی یغما ایتمه‌یه قویولدیلر. محاربه آرتق قازانیلدی ظن ایدییورلردی. تیراندازلر یغما آرزوسنه مقاومت ایده‌مه‌دیلر. عربلر ایچین یغما، غنیمت هر شیدن اقدم‌در. وَ تیراندازلر غنیمتی باشقالری قاپدیغنی کورنجه محمد [ص.ع.]ك امر قطعیسنی اونوتدیلر و رئیسلرینك نصایحا کیده‌سنه اهمیت ویرمه‌یه‌رك، یغمایه اشتراك ایتمك ایچین موقعلرینی ترك ایتدیلر. مکه‌سواری عساکرینه قوماندا ایدن (خالد) درعقب فرصتدن استفاده ایتدی. سواریلرله، دشمنك آرتق قپالی اولمایان صول جناحنی صاردی و موقعلرینی اشغال ایتدی. قاریشقلق ناقابل تصویر و مغلوبیت تمام اولدی. محمد [ص.ع.]ك عمجه‌سی حمزه [اسدالله] ووروللدی؛ حمزه‌یی اولدورمك ایچین هندك آیلقلهیانه آلمش اولدیغی زنجی حمزه‌یی حربه‌سیله أولدوردی. بالذات محمد [ص.ع.] دخی صوك درجه‌ده بیر تهلکه‌ده بولوندی؛

بر طاش آلت دوداغنی یارلادی و اوك دیشلرندن بیرینی قیردی. شدتلی بر ضربه، باشنده‌کی **زره** یاغمورلغنك یوز طرفنده‌کی حلقه‌لرینی ایدن ایی‌یه ایچری کچیردی. محمد [ص. ع.] یره‌دوشدی، مکه‌لیلر أولدی دیه باغیرینشدیلر. مع‌هذا، محمد[ص.ع.] یالکز بایلمشدی کندیسنك صادقلرندن بر قاچ کیشینك معرفتیله، فقط بیك مشکلات ایله، تخلیص اولوندی.

مسلمانلر قایالرك آراسنده بر ملجأ بولدیلر مکه‌لیلر ایسه مظفریتلرینی هیچ استعمال ایتمه‌دیلر. اوزون بر مدت محمد [ص. ع.] أولدی ظن ایتدیلر. بو وجهله حرب بیتدی فکرنده بولونیورلردی، زیرا مدینه‌لیلره قارشی دکل محمد [ص. ع.]. قارشی غوغا ایدیورلردی. محمد [ص.ع.] أولدوکدن صوکره بونکله هرشی پایان بولیوردی. خلاصهٔ کلام، پیغمبرك جسدینی بلافائده تحری ایتدیکدن صوکره، قورتولمش اولدیغنی آکلادیلر. بونکله برابر(مدینه) اوزه‌رینه یورومه‌یه تشبث ایتمه‌دیلر. اکر بونی یاپمش اولسه ایدیلر، دشمنك انهزال عمومیسی جهتیله، بلکه شهری ضبط ایدرلردی، لاکن؛ طار سوقاقلرده بیر محاربه‌یه کیریشمکدن احتراز ایدییورلردی وَ، باخصوص، مقصد اصلی‌یی استحصال ایتمش

وَ (بدر) مغلوبیتك سوردیکی لکه یی سیلمش اولدوقلرندن یاواش یاواش نکبه دوندیلر.

احد مغلوبیتی محمد [ص. ع.] ای مشکل بر موقعه دوشو- رییور ایدی. عدولری، ازجمله یهودیلر شاد وَ خرّم ایدیلر. « بك اعلا کورولدی که محمد [ص. ع.] بر پیغمبر دکل ، دیکر جنرالرکبی بر جنرال در زیرا حقیقی بر پیغمبر هیچ بر زمان کندیسنك اولدینی کبی مضمحل وَ مغلوب ایدیلمه مشدر» دییورلردی. بك صمیمی مؤمنلر بیله ایمانلرنده متزلزل اولدیلر. (بدر) مظفریتنده معاونت الهیه نك برآیاتی، محمد [ص. ع.] كْ حقیقةً پیغمبر اولدیغنه بالذات الله بر شهادتی کورمشلردی: فقط عینی صورتله دوشونولدیکی حالده. (احد) مغلوبیتندن، بونك ضدّی اولان بر نتیجه استنتاج ایتمك لازم کلیوردی. ایشلرینی دوام ایتدیرمك، طرفدارانینه تازه دن جسارت الهام ایتمك ایچین محمد [ص. ع.] بوتون درایت باریکنی، بوتون ایجه لکنی استعماله محتاج اولدی. ازجمله، اوچنجی سوره نك قسم آیسنده کی ملاحظات ایله بو مقصدی استحصاله طاوراندی. الله اوراده « مؤمنلر ، عدم اطاعتاریله مغلوبیتی کندی کندیلرینه جلب ایتدیکلری وقت، مؤمنلره الله مظفریت ویرمشدی بو کیفیت. حقیقی دیندارلری منافقلردن تفریق

ايتمك ايچين بك لازم بير امتحاندن باشقا بير شى دكلدى . فقط مأيوس اولمامالى ايدى مؤمنلرك ثبات وَجسارت كوسترمه لرى شرطيله، تشبثى شعشعه لي بير موفقيت تتويج ايده جك ايدى » ديبوردى.

هيچ شبهه يوق. مغلوبيتك براقديغى سوء تأثيرى، مظفريات عظيمه وَ غنائم كثيره داها اني ازاله ايده بيليردى ، لاكن ايلك زمانلرنده پارلاق هيچ بيرشى اولمادى. واقعا مكه قربنده مستحكم بيرقريه ده ساكن اولان (بنى نضير) قبيلهٔ يهوديه سى قوغولدى وبونلرك اراضيسنك مكده مهاجرين اسلامه تقسيمى بونلرده بعض مرتبه سعهٔ حال حصوله كيردى . ديكر طرفدن، مختلف قبائل متجاوره اوزه رينه محمد[ص . ع.]كْ اجرا ايتديكى حربلر جالب نظر دقت واعتنا بير شى كوسترمه دى . بودورده شايان دقت اولان آنجاق محمد [ص . ع .]ك حرمنك تاريخى در ، بوتاريخ قرأنده اوقادار معتنا بير موقع اشغال ايدركه مسكوت عنه كچه مه يز ، .

خديجه نك وفاتندن بير قاچ آى صوكره محمد [ص . ع .] مكه ده تكرار أولنمش وَ دين جديده بك متمسك بير دول قادين اولان (سودا) بى تزويج ايتمشدى ؛ بوندن باشقا صميمى محبى ابوبكرك هنوز آلتى ويابدى ياشنده بولونان وَ (عايشه)

اسمنده بير كريمه سيله‌ده نشانلانمش ايدى . اوچسنه صوكره اونى مدينه‌ده تزويج ايتمشدى : أليلك بير ارككله. سنه مخصوص اويونجا قلرله اوينايان اون ياشنده بير چوچوغى بير لشديرن غريب بير ازدواج ! فقط بوچوجوق عقلاً وبدناً چابوق تكمل ايتمشدى. زكى ودبرى (عايشه) زوجى اوزه‌رينه حيرت انكيز بير نفوذ قازاندى . بالآخره بوايكى قادينه محمد [ص . ع .] محبى عمرك قيزى (حفصه) بى . (بدر)ده ترك حيات ايدن بير مسلمانك دول قاريسى اولان (زينب)ى ، (أحد)ده آلدينى جريحه‌دن متأثراً وفات ايدن بير مؤمن‌دن دول قالان (ام‌سلمة) بى علاوه ايتدى : بو بش‌قادينه انحصار ايتمه‌دى . بيركون ، اكثريا يادينى وجهله . (زيد)كْ ، كوله سى ايكن آزاد ايدوب اولادلغه قبول ايتمش اولدينى (زيد)ك خانه سنه كيتدى . (زيد) خانه‌سنده دكلدى : فقط زيدك زوجه‌سى (زينب). ئه وده كيندينى حفيف لبا-نى ممكن اولدينى قادار نظامه قوياراق محمد [ص . ع .] ى ، ئه‌وه كيرمه‌يه ابرام ايتدى . فقط محمد [ص . ع .] (زينب)ى ، لباسنى نظامه قويونجه‌يه قادار ، بك اعلا كورمش وحسن وجمالندن بك زياده شدتله تأثرياب اولمشدى. يارحمن الرحيم انسانلرك قلبلرينى دكيشديرمه‌يى نه‌ايى بيلورسين‌دييه باغيردى.

چکیلدی کیتدی؛ لاکن (زینب) ، حسن وجمالنك اویاندیردیغی حیرانیتدن آز مفتخر دکلدی وَ زوجی ئه وه کلدیکی وقت وقوع حالی حکایه ایتمکده تردد ایتمه‌دی . (زید) درحال محمد [ص . ع .]ك یانه گیتدی وَ ، آرزو ایتدیکی تقدیرده زوجه سندن آیریلمایه آماده اولدیغنی بیان ایتدی . محمد [ص.ع.] بو تقدمه‌یی رد ایتدی مع هـذا اویله بر صورتده رد ایتدی که تکلیف اولونان طلاق کیفیتی نك محمد [ص . ع .]ك خوشنه گیده جکنی زید قولایجه آکلادی . پیغمبر [ص . ع .]ك پك زیاده بکنمه‌سی کندیسنی بوقادار زیاده مفتخر قیلان بیر قادینی زید بلکه‌ده محافظه ایتمك ایسته‌مه‌یوردی . تطلیق‌ده ایتدی ؛ مع هـذا اونی تزویجه داها جسارت ایتمه‌دی. اگر (زید) ایله مناسبات صمیمیه‌سی بولونمایه‌یدی ، عرب‌لرك بوکبی مسئله لرده‌کی افکارینه نظراً ، هیچ بیرکیمسه‌نك تعییبنه اوغرامامقسزین بونی یاپمامسی ممکن اولوردی؛ فقط (زید) اونك اولادلغی ایدی ، عرب‌لر ، بیر اولادلغك مطلقه سیله أولنمه‌یی بیر قائم یدرك. کلیتیله‌ئه‌ولنمه‌سی قادار آزجائزعدایدرلر. هرحالده محمد [ص . ع . ددی اوزون سورمه‌دی : (عایشه)نك یاتنده بولوندیغی بیرکون ، کندیسنه استغراق پیغمبرانه‌سنك بیر نوبتی کلدی ؛ کندی کندیسنه کلدیکی وقت تبسم ایتدی

وَ «(زينب)كثه‌وينه كيتسينلر، اوناسويله سيندلركه الله كنديسنى بانا زوجه اولاراق ويردى . بير وحى (كه ٣٣ نجى سوره‌ده بولونور) اولادلقلر أوز اولاد كبى دكلدر وَ اونلرك تطليق ايتديكلرى قادينلر بابالقلرى ايله بلاشك ازدواج ايده بيليرلر» دييه‌رك بدكولره سكوت امر ايتدى . الله « زيدك زوجه‌سى اولدوقدن صوكره اونى سانا تزويج ايتديردك تاكه اولادلقلرينك مطلقه لريله ازدواج ايتمك مؤمنلر ايچين آرتق كناه اولماسين ؛ ارادة الهيه موجبنجه حركت ايتمه‌لى‌در » دييوردى . (١) بزى ، بالطبع اغضاب ايدن(*) بو وحى بردور متقدمده كلمش اولسه يدى ، اغلب احتماله كوره أك صادق طرفدارلرك بيله ايمانته پك زياده فنا تأثير ايدردى . چونكه بو وحي آنجاق خودكاملق اهام ايتمشدى ؛ فقط ايمان اوقادار درين كوك صالمش ايدى كه بو وحي ديكر وحى لركبى كمال اعتمادايله قبول ايتديلر .

[١] آيت قرآنيه‌نك اصلى : « فلما قضى زيد منها وطراً زوجناكها لكى لايكون على المؤمنين حرج فى ازواج ادعيائهم اذاقضوا منهن وطراً وكان امرالله مفعولا »

(*) Der Stil des Mohammed unterscheidet sich nicht von dem anderer frömmelnder Schirken: Gott im Munde, die Welt im Herzen.

Sprenger, I, p. 404.

بیر آز صوکره بیر دیکر وحی مقتضی اولدی بونا ایسه (عایشه) سببیت ویردی . محمد [ص . ع .] اجرا ایتدیکی بیر سفر عسکریده اونی برابر آلمشدی . لاکن ، عودتده محفه‌سی آچیلدیغی وقت عایشه‌یی ایچنده بولمادیلر ، بیر آز صوکره ، مهاجرین‌دن (صفوان)ك عودت ایتدیکی کورولدی ؛ اوزه‌رنده عایشه بولونان دوه‌سنی یولارندن چکه‌رك کلیوردی . عایشه‌نك قولنجه . عایشه کردانلغی دوشورمشدی . آرامایه کیمشدی بوانناده دوه‌جی محفه‌یی ، عایشه ایچنده ظن ایده‌رك دوه‌نك اوزه‌رینه قویمشدی . بویله بیر سهوده بولونماق قولای ایدی چونکه عایشه نارین و آز آغیر ایدی ، عودتنده ، کیسه‌یی بولامادیغندن پك زیاده حیرت و تعجبه دوشمشدی ، سهو واقعك فرقنه وارارق ، کندیسنی آرامه‌یه کله جکلری امیدیله . البسه‌لرینه صاریلاراق صبورانه بکله مشدی ؛ بینه بیر تصادف ایله کیریده قالمش اولان صفوان اوزمان چیقاکلدی ؛ عایشه‌یی طانیدی ، حالنك غرابتنه حیرتی افاده ایتدی ؛ دوه سسنك اوزه‌رینه بیندیردی ، مدینه‌یه کتیردی ، فقط هرنه قادار عجله وسرعت کوسترمدی ایسه‌ده‌بینه عسکره یتیشه‌مه‌دی .

(عایشه)نك قصه‌سی بویله ایدی . عایشه ایچین باعث اسف بیر حال اولاراق . دائما شریر وبدکو اولان عربلر ماجرایی

بوسبوتون باشقا صورتله تفسير ايديورلردى . بالذات محمد [ص . ع] دخى هيچ راحت دكلدى وعايشه‌يه پك زياده باردانه معامله ايتدى . عايشه ، بو كيفيت‌دن پك زياده شدتله متأثر اولدى وَ خسته دوشدى ياخود خسته دوشدى كورونديى ؛ پك مكمل كورونه بيلن بو واسطه بو دفعه پك موفقيت بخش اولمادى . محمد [ص . ع .] دارغينلغنده ثبات ايتدى . اوزمان ، عايشه ، پدرينك خانه‌سنه عودت ايتمك ايچين اذن ايسته‌دى : اذنك ويرىلديكنى كوردى . عايشه نك ذكور واناث دشمنلرى‌ده شاد وخرّم ايدى . زوجنك كوستردىكى معامله‌يه نظراً عايشه‌نك قباحتى ظاهراً ثابت‌ايدى! مسئله محمد [ص . ع] ايچين پك مزعج ايدى . بونابير نهايت ويرمك ايسته‌دى وكرسى‌به چيقوب حاضرونه خطاباً « بنم شخصمه عائد شيلره قاريشماق سزك نه كزه لازم ؟ بنم عُومده اقامت ايدنلره افترا ايتمه‌يه ناصل جرأت ايدييورسكز ؟ بن اونلر حقنده ايبلك‌دن باشقا بيرشى بيلمه‌يورم . » ديدى . فقط ايشى بيتيرمك ايچين بوكافى كلمه‌دى . في‌الحقيقه عايشه نك عفتنى آ تشين بير اخلاص ايله‌مدافعه ايدن كيمسه‌لر واردى ؛ فقط اودورده بو عفت هنوز ثبوت بولمامش اولديغندن ، (عايشه) نك معصوميتنى پك زياده شبهه‌يه دوشورنلر دخى

واردی ، ایشته منازعات شدیده‌نك منبعی. محمد [ص . ع]، (عثمان) ایله(علی)دن رأی و نصیحت صوردی. بیر نجیسی ، بوکوه‌زه‌لکاره افترا انکیز نظریله باقدیغنی بیان ایتدی . فقط (علی) دها مدبّر اولدی—(عایشه)یونی(علی)یه هیچ بیر زمان عفو ایتمه‌دی — وبیر تحقیقات اجراسنی توصیه ایتدی . فقط تحقیقاته ناصل کیریشمه‌لی ؟ شاهدلر یوقدی، بوکون دخی بزم یاپاجاغمز شیئی یاپماق لازم کلیوردی : عایشه‌نك قولنه دوغرو نظریله باقماق یاخود یالان عداتمك . نه مجرمیتی نه‌ده معصومیتی مرتبهٔ ثبوته واردیریلا مایوردی. محمد [ص . ع .] دخی یونی آکلامشدی . (عایشه) نك یانته کیتدی واونا « حقکده سویله‌نن شیلری بیلیورسین . الله دن قورق ! اکر کنا هکار ایسه‌ك ندامت کتیر؛ زیرا الله‌ندامت کتیرنلری عفو ایدر » دیدی . (عایشه) صوصدی؛ اومید ایدییوردی که کندیسنك حکایهٔ ماجراسی وجهله ایونی جواب ویریرلر. فقط اونلردخی سکوت ایتدیکلرندن نهایت بیردن بیره هونکور هونکور آغلامایه باشلادی و « والله سویله‌یورم بحث ایتدیکك مسئله حقنده کتیره‌جك ندامتم هیچ بیرزمان اولمایاجاقدر ؛ بکله‌یه جك هیچ بیر امدادم یوقدر؛ اکر اعتراف ایدرسه‌م‌الله بیلیرکه معصومم اکرانکار ایتسه‌م کیمسه

بانا اینانماز، بنم یاپا بیله جکم بیرشی وارایسه اوده (یوسف) ك پدری (*) کیبی » بانا یاقیشان معین آنجاق الله در دیمکدر.» دیدی . بوسوزلری مدهش بیر سکوت تعقیب ایتدی . محمد (ص . ع .) اوزمان بیر استغراق پیغمبرانه یه دوشدی اوستنی أورتدیلر باشنك آلتنه بیر یاصدق قویدیلر غالبا کندی کندیسندن بی خبر اولاراق بویله جه بیر مدت قالدی کندی کندینه کلدیکی وقت أورتولری اوزه رندن آتدی ، ناصیه سنی ایصلاتان بویوك تر داملهلرینی سیلدی وَ « عایشه ، ممنون اول: الله سنك معصوم اولدیغکی وحی ایتدی »دیه باغیردی. عایشه جواباً آنجاق « الحمدلله » دیه بیلدی .

بونی متعاقب ، محمد (ص٠ع٠) اهالیی طوپلادی ومسئله یه دائر کندیسنه نازل اولان وحیلری اونلره تبلیغ ایتدی. دورت شاهد کتیره مکسزین بیر متأهل قادینی زوجنه خیانت تهمتیله اتهام ایدن هرکیم اولورسه اولسون سکسان عدد قیرباج ضربه سی یمك لازم کله جکنی بیان ایدن بو وحیلر ٢٤ نجی سوره ده بولونور. مفتریلردن ایکی کیشی بو جزایه چارپیلدیلر. بونلردن بیریسی شاعر مشهور (حسن ابن ثابت) ایدی ؛

(*) او صرده « یعقوب» اسمی خاطرینه کلمه دیکنی و بو سببله « یوسف ك پدری »تعبیر طویلنی قوللاتدیغنی (عایشه) حکایه ایدر .

او ، مغبر ايتمش اولديغى وچارچاوق اختيار روحى اوزەرينه اولكندن داها بويوك بير نفوذ قازانمـاى بيلمش اولان بير قادينه قارشى كين بسـله مەيەجك درجـەده كندى منافعنى آكلايوردى . بناء عليـه ، بالآخره ، (عايشه)نك علينده هجويەلر يازاجاغنـه ، اونك عفتنى ، ملاحتنى ، ذكاسـنى وباخصوص — چونكه عايشەنك أك زياده ايسته ديكى بوايدى — زاكت وظرافتنى ترنم ايتدى. بو منظومەلر كندىسنه اصلا الهام ندامت ايتمەدى، زيرا سعادتنى بومنظومەلر سايه سـنده ألدەايتدى .

ايش ختام بولمشدى . استقبال ايچين قالان : متأهل بير قادينك زوجنه خيانت ايتديكنه لا اقل دورت شاهد كتيرمەسى استلزام ايدن قانون عجيب اولدى .

بير آز صوكره محمد [ص. ع.] حرم ايشلرندن داهـا زياده مهم مشغوليتلرله مشغول اولدى. مدينەدن طرد اولونان رؤساى يهوديه مكەلىلرك كينى آتشلەمش وَ جوارك قبائل بدويەسنى او درجه موفقيتله تحريك ايتمش ايدىكه ٦٢٧ نجى سـنهٔ ميلاديەنك بدايتلرنده ٠٠٠ و١٠ كيشيلك بير اردو ، ٤٠٠٠ ى مكەلى اولاراق ، مدينه اوزەرينه يورودى. اردو اوچ قولدن متشكل ايدى وَ بدايت امرده قوماندان (ابو

(*) مع مافيه بالذات زوج استثنا ايديلر: اونك بش دفعه تكرار ايديلن يمينى اثبات كافى عد ايديلير .

سفیان) اولدی ؛ فقط حرب باشلادیغی وقت بیر محاربه اثناسنده اوج رئیس قوماندانی نوبتله اوزرلرینه آلدیلر .

محمد [ص. ع.] ، تشبثدن او قادار کیچ خبردار اولدی که وسائط مدافعه‌سنی تهیئه ایتمك ایچین پك کوجلیکله وقت بولدی . دشمنك استقبالنه چیقماق خاطره بیله کتیریلمه‌یور دی ؛(احد)محاربه‌سنك نتیجه‌سی بیر درس عبرت بیر مثال ایدی . بنا برین شهرده قالیندی ؛ فقط اسرای عسکریه‌دن اولاراق عربستانه کلش اولوب، باشقا مملکتلرده خیمه‌کاهلری و شهرلری ناصل مدافعه ایتدیکلرینی بیان (سلمان فارسی) نك توصیه‌سی اوزرینه . عادتا یوکسك بیر قلعه دیواری تشکیل ایده‌جك بیر صورتده یکدیکرلرینه یاقین بنا ایدیلمش خانه‌لر نهایت بولوب محافظه‌سز قالمایه باشلادیغی نقطه‌سندن اعتباراً مدینه اطرافنه درین بیر خندق قازدیردی وَ طوپراق‌دن بیر استحکام یاپدیردی . استحکام انشاسی التی کون ظرفنده ختام بولدی؛ ۳۰۰۰ کیشیدن مرکب مدینه اردوسی خندق‌لك آرقه طرفنه یرلشدیریلدی. اعداء بو یکی تعبیة الجیشه حیرت ایتدیلر وَ تجربه اونلره کوسترددی،که بو جهتله اوکلری کسیلدیکی حالده بویوك بیر شی یاپامایاجاقلر. واقعا،بنی(قریظه) قبیلهٔ یهودیه‌سنی محمد [ص . ع.]نك طرفندن آیرمایه وَ

كندى طرفلرينه كچيرمه‌يه موفق اولديلر. فقط بوندن نتيجه
له نه‌جك تهلكه‌يه قارشى تدبير آلدى وَ متحدلرك اجرا ايتديكارى
هجوملر موفقيتسز قالدى. بو عدم موفقيت ايله ذاتاً جسارت
لرى قيريلمش اولان اعدايه محمد [ص. ع.] باكمال مهارت،
قريظه‌لر حقنده شبهه القا ايتديكى وقت بو انكسار جسا-
رت داها زياده اولدى. وَ أك نهايت. وقتاكه بير كيجه،
قيش موسمنده مدينه‌ده كثير انوقوع اولديغى وجهله، بير
فورطنه. بير قاصيرغه قوبدى. روزكار و ياغمور آتشلرينى
سوندوردى، چادرلرينى دويردى. ابوسفيان «قالديرك اردوكاهى،
هله بن كيديورم» ديه باغيردى. و على العجله مكه‌يه عودت
ايتدى. قالانى ده اونى تعقيب ايتدى: صباحلاين آرتق
هيچ بر كيمسه كورونمه‌يوردى. مناجاتلرينك قبول
اولوندىغنى و دشمنلرينى الله فورطنه ايله طرد ايتديكنى بيانله
محمد [ص. ع.] مفتخر اولا بيلدى. اونلرك آرقه‌سنى تعقيب ايتمه‌يى
دوشونمه‌دى. بوحالده متحدلرك آرزو ايتديكى شيئى يعنى دوز بير
صحرا ده محاربه ايتمك فرصتنى ويرمش اولوردى فقط اونلر ايچين باشقا
لرى تأديه ايتمه‌يه مجبور اولدى. اونلرك آجيسى باشقالرندن
آلندى: داها لباسلرينك توزى هنوز سيلكه‌لنمش اولديغى
بير صيره‌ده، جبريل، محمد [ص. ع.] ه، (قريظه)لر اوزه

رینه یورومك امرینی کتیردی . مدینه‌نك ایکی و یا اوچ فرسخ جنوب شرقیسنده کائن قلعه‌لرینك اوکنه وار- دیلر. طول مدت محاصره آلتنده قالابیلمك ایچین حاضرلقده بولونمامش اولدوقلرندن بیر قاچ کون صوکره تسلیم اولدیلر. کوره‌جکلری طرز معامله‌یی متفقلری اولان مدینه‌لی (بنی اوس)لر تعیین ایتمك شرطیله عرض اطاعت ایتدیلر . (بنی اوس)لر اونلرك مرحمةً بیراقیلمالری خصوصنده اصرار ایتدیلر . محمد[ص. ع.] اونلری « نه دوراو معامله کورمه‌لرینی سزلردن بیریسی تعیین ایدرسه سزجه کافي اولورمی ؟ دیيه سؤال ایتدی . (اوس)لر بو تکلیفی قبول ایتدیکلرندن محمد [ص . ع .] ، (سعد ابن معاذ)ی حکم نصب ایتدی.

(بنی‌اوس) قبیله‌سنك رؤساسندن اولان (سعد ابن معاذ) هنوز مدینه‌ده تحت‌تداویده بولونیوردی ، چونکه بیر اوق خندق جوارنده. اونی تهلکه‌لي بیر صورتده یارالامش‌ایدی. یاراسی ایلنمه‌یه یوزطوتمشدی فقط. خیانتلرندن طولایی ، اسکی متفقلری (بنی‌قریظه)لر، قارشی درین بیرکین بسله‌یور- دی. محمد [ص . ع] بونی بیلیوردی، بو سببله اونی حکم انتخاب ایتدی.(سعد) اردوکاهه چاغیریلدی. یولده کیدرکن ،

اسرا حقنده ملایمانه معامله ایتمه‌سنی آرقاداشلری کندیسندن رجا ایتدیلر .

(سعد) هیچ بیر جواب ویرمه‌دی. محمد [ص.ع.]نك کلدیکنی کورونجه، (سعد)ه «ویردیکك حکمی سویله» دیدی . اوزمان (سعد)نك وطنداشلرینه «حکمم نه‌اولورسه اولسون قبول ایده‌جکسکزه اللهه قارشی سوز ویرییورمیسکز؟» دیدی. ویردیکلری جواب. جواب تصدیقی اولدیغندن (سعد) سوزه آغاز ایله «حقیقت حالده بنم حکمم شودر: ارکککارك باشلری کسیله‌جك؛ — قادینلر وَ چوجوقلر اسرا اولاراق صاتیلاجاقلر؛ — اموال غنائم اردونك عسکرلرینه تقسیم اولونه‌جاق.» — بونك اوزه‌رینه محمد[ص.ع.] «یدینجی قات سمانك اوزه‌رنده عرش نشین اولان اللهك ویرمش اولدیغی حکمی ویردك» دیدی،

اسرا، مدینه‌یه سوروکلندی ؛ بویوك چارشی‌نك اوست طرفنده قویولر قازیلدی؛ سکزیوز یهودی بولوك بولوك کتیریلدی، باشلری کسیلدی وَ قاداورالری قویولره آتیلدی. قادین وَ چوجوقلر، (نجد) بدویلرینه اسلحه وَ آت مقابلنده صاتیلدی.

مدینه‌جوارنده اوطوروب آچیق‌دن آچیغه محمد[ص.ع.]ه

مخالفت ایدن بو صوك دشمنلر بیتیریلمش دیمکدی . بو فعل؛ ظالمانه، مخالف انسانیت، صفتلریله یاخود لاعلی لتعیین دیکر بیر صفت محقره ایله توصیف اولونسون؛ پك اعلا؛ لاکن بو فعل یالکز محمد [ص. ع.]ك اوزه‌رینه یوکله‌تیلمه‌سین ؛ زیرا بو عملك مسئولیتی اونك منسوب اولدیغی بوتون عرقه‌دوشر. دیکر بعض اقوام سامیه بیر مملکتی ضبط ایتدیکلری وقت او مملکتك ساکنه‌سنی کاملاً امحا ایتدیلر وَ بو قتل عامی ، اسمی نه اولورسه اولسون . الوهیتك اراده‌سی اوزه‌رینه اجرا ایتدیلر. شیمدی [یعنی اوزمان] طعمهٔ فلاکت اولمش وَ عربستانده متمکن بولونمش یهودیلر ، ارض مقدس‌دن [*] چیقمش بیر پیغمبرك آره‌لرنده ظهور ایتمش اولدیغی کورمك شانسنه مالك وَ ذی شوکت اولسه‌لر ایدی. یهودیلرك کنعانی‌لره یاپمش اولدقلرینه و (لوتر Lüther)ی اوقادار شرمسار ایدن ومع هذا تماماً سامی اولان او (کتاب ئه‌ستر Esther)د[**] باقیلیرسه تصدیق اولونا بیلیر، که اونلر

(*) یهودیلر ، پیغمبرلرك آنجاق ارض مقدسده تولد ایده بیله‌جکنه معتقد ایدیلر .

[**] [کتاب ئه‌سته Le livre d'Esther]؛ عهد عتیقك متشکل اولدیغی کتابلردن بیری‌در ، ئه‌سته‌ر[بابل]شهرنده متولد و[بنیامن] قبیله‌سندن بیر یهودی قیز ایدیکه وزیر (آمان)نك فکرینه رغماً ، [ایران] حکمداری [آسوئه‌روس] ه دست ازدواجی تقدیر ایده‌رك وطن اسرائیلی‌یی تخلیص ایتمشدی . (راسین)ك أك پارلاق اثرلرندن اولان (ئه‌سته‌ر) فاجعه‌سی بو وقعه‌یی مصوردر . ء . ج .

عرب‌لره داها ایی معامله ایتمزلردی. و صوکره (اذار) آینك اون اوچنجی کونی، یتمش بش بیك دشمنی أولدوردیلر. اون دوردنجی کونی استراحت ایدەرك بوکونی بیر یوم مسرت و ضیافت اتخاذ ایتدیلر. » دینیلیردی.

محمد [ص.ع.]ك اعتباری ۰ و لهام ایتدیکی هیبت دائما بویومکده ایدی. مختلف قبائل متجاوره اعتقاد و ایمان ایله اولماقدن زیاده قورقو و یاخود غارت سوداسی ایله عرض اطاعت ایتدیلر. آرادن آلتی سنه کچمشدی، که محمد [ص.ع.] و طرفدارانی مکه‌نك معبد مقدسنی [بیت اللهی] زیارت وایفای حج ایتمه‌مشلردی. بونلرك ایفا و اجراسی آرتق لازم ایدی. زیرا هم اوللری محمد[ص.ع.) بوعادات دینیه‌یه اشتراك ایدردی هم ده قرأنده، بو عادات دینیه‌نك توصیهٔ اجراسنده اصرار اولونمش و دین جدیدك فرائض اساسیه‌سندن کوستەریلمش ایدی. بناءً علیه کندیسنك رخاوتله توصیف و بو صفتله موأخذه ایدیلمه‌سنی ایستەمه‌دیکی تقدیرده محال مقدسه‌یی زیارت ایچین بیر تشبثده بولونماسی لازم کلیوردی. بونی آکلادی وکندیسنه بیر کشف واقع اولدی. کال مسالمتله کعبه‌یی طواف و کافهٔ مناسك حجی ایفا ایتدیکنی رؤیا ایتمده کوردی. بو رؤیانی أمتنه تبلیغ ایتدی و بونلرك هر بری، بو رؤیانك حیز فعله چیقماسنی،

عیناً واقع اولماسنی آرزو ایتمه‌یه باشلادیلر. ذی‌الحجه آینده اجرا اولونان حج کبیری دکل. ذی‌القعده شهر مقدسنده یاپیلان حج صغیری ایفا ایتمه‌یه قرار ویردیلر، چونکه بو آیده قبائل متجاوره ایله چاربیشماق تهلکه‌سی داها آز ایدی. و ذی‌القعده آینده حرب ایتمك منهی اولدیغندن. مکه‌لی لرك مسلمانلری، راحتسز ایتمکسزین ایفای حج ایتمه‌یه براقاجاقلری امید اولونیوردی. بنابرین مدینه‌لی لر وعرض اطاعت ایتمش اولان قبائل متجاوره دعوت اولوندیلر. فقط قبائلك اکثری پك صوئوق داورانديلر؛ وقت‌لری اولمادیغنی سویله‌یورلردی. بیر وجهله که جمعاً یکون اونبش بیك کیشی محمد [ص. ع.]ه رفاقت ایتدی. حجاجك طاشی‌یه بیله جکی سلاح‌دن یعنی قینلی بیر قلیچ‌دن غیری بیر سلاح ایله مسلح دکل ایدیلر.

محمد [ص. ع.]ك ورودی، مکه‌ده بویوك تلاش‌لر اویاندیردی؛ چونکه محمد (ص. ع.)ك تأمینات مسالمت کارانه سنه اینانیلمایور. بیر خدعه‌دن، بیر خیانت‌دن قورقیلیوردی؛ بناءً علیه متفق‌لری دعوت ایده‌رك کچیدی قاپامایه قرار ویریلدی؛ بوصورتله محمد [ص. ع.] اوکنده مکه اردوسنی بولدی. وجبراً کچوب کیتمك غیر ممکن اولدیغندن. اراضیٔ مقدسه‌نك حدودی اوزه‌رنده (حدیبیه)یه دوغرو خاپا یریول

طوتدی. بو حالده . مذاکره یه کریشیلدی وَ مؤداسی بر وجه آتی اولان معاهـده نك عقدی نتیجه سنه واریلدی : اون سنه مدت تعطیل مخاصمات ایدیله جك، هرایسته ین محمد[ص.ع] طرفنه کچه بیله جك وَ عینی زمانده مکه لیلرك طرفنه کچمکده ده هرکس حر اولاجاق ؛ فقط وصایت آلتنـده اولانلر ایله کوله لردن افندیلرینك ویاوصیلرینك مساعـده سی اولماقسزین محمـد [ص . ع .]ك طرفنه کچنلر اعاده ایدیله جك ؛ محمـد [ص.ع.] وامتی بوسـنه مکه یه کیتمه یه جکلر؛ فقط کله جك سنه بونی ، یاپابیله جکلر اوراده اوچ کون قالاجاقلردر انجاق سـلاح اولاراق قینلی بیر قیلیچدن غـیری اسلحه یی حامل بولونمایاجاقلردر .

کعبه یی زیارت امیدنده ایکن شـیمدی حـدیبیه ده قربان کسمکله ! کتنفا ایتمـه یه مجبور اولان کوته بین کیمسه لر ایچین بو معاهده تماماً بیر غفلت ایدی فقط محمد [ص.ع.]، که دور بین ایدی ، بو معاهـده یه بویوك اولدیغی قادار غـیر منتظر بیر موفقیت نظریله ، بحق ، باقیوردی وَ حتی بونی مظفریت صفتیله توصیف ایدییوردی وَ ، فی الحقیقه ، بو ، ایله ریه دوغروآتیلمش بیر آدیم ایدی . محمد (ص . ع.) بعدما بیر حکمدار مستقل طانینمش ایدی . اون سنه لك بیر

تعطیل مخاصمه دین جدیدی مکه یه نشر ایتمك ایچین وقت وَ فرصت ویرییوردی وَ عینی زمانده محمد [ص ٠ ع ٠] باشقا طرفلرده فتوحاتنه دوام ایده جکدی . معاهده یه . معناً دکلسه ده لفظا رعایت ایتدی وَ شیمدیلك مکه لی لردن بیر قورقاجاغی بولونمادیغندن نظریتی باشقا طرفه عطف ایتدی . حج اثناسنده کندیسنه رفاقت ایتمك دن امتناع ایدن بدویلری جزالاندیرماقله ایشه باشلادی و انتخاب ایتدیکی نوع جزا اونلر ایچین أك آجی اولماق لازم کلیردی ؛ (سوریه)ده یاخود باشقا یرلرده جدّی محاربه لر اجرا ایتمه مش اولانلری، غنائم آلینا بیلن اسفار عسکریه یه اشتراك دن منع ایتدی . ینه بو دورده ایدی که، اوزمانه قادار مملکتنك خارجنده غیر معروف اولان پیغمبر ، غریب وجرأت کارانه بیر مراجعتده بولوندی: مجاور اولکالرك رئیسلرینه . (روما) یاخود (بیزانس) ایمپراطورینه (*) ، (ایران) شاهنه ، حبش قرالنه ، (یمامه) (٠) حکمدارینه . (سوریه) وَ (مصر) والیلرینه مکتوبلر

[٠] بو دورده ، یعنی [شارلمان] ی طرفندن [روما غرب ایمپراطورلغی]نك تأسسندن اول یالکز بیر روما ایمپراطورلغی یعنی (روما شرق ایمپراطورلغی) واردی ٠ بنابرین بز کتابمزده ذکری لازم کلدیکجه ساده جه « روما ایمپراطورلغی » دیه جکز ٠

[*] (جزیرة العرب)ك (نجد) ایله (بحرین) آره سنده کائن بویوك بیر خطه سی در ٠ (مسیلمة الکذاب) بورادن چیقمشدر . (یمامه)نك اسم قدیم و دیکری (جو)در ٠ بو اسم چوقدن بری متروك اولدیغندن حدودی لایقیله تعیین اولونامایور.

ع. ج.

کوندردی ؛ بو مکتوبلرده کندیسنه اطاعت و بیان ایتدیکی دینی قبول ایتمه لرینی طلب ایدییوردی . ایمپراطور (هه راقلیوس) کندیسنه مخصوص اولان مکتوبی . قدسه اجرا ایتدیکی بیر سیاحت اتناسنده آلدی . (هه راقلیوس)ك عهد حکومتی پك اوزون مدت مصائب ایچنده دوام ایتمشدی : آلدن ایرانیلرك (سوریه)یی ، (مصر)ی (آسیای صغرا)یی آلمش وَ حتی (ایستانبول)ی تهدید ایتمش ایدی ؛ فقط محمد (ص . ع .)ك مدینه یه هجرتنه مصادف زمانلرده طالع حرب کندی طرفنه دونمشدی ؛ (هه راقلیوس) آسیای صغرایی استرداد و مرکز حربی (ایران)ك قلبکاهنه نقل ایدرك ، (نینی و)ده قازاندیغی غالبیت ایله ایرانك شوکت عسکریه سنه بیر ضربهٔ مهلکه ووردمش وَ حقیقی صلیبی تکرار آلده ایتمشدی . شیمدی بو صلیب تشریفات واحتفالات ، دبدبه واحتشامات ایله (بیت مقدس)ه اعاده ایدیلیوردی . وبو مقصد ایله (قدس)ه حجی پیاده اولهرق اجرا ایدییوردی . ایشته بو احوال ایچنده محمد [ص . ع .]ك مکتوبنی آلدی . سویله مکسزین آکلاشیلیرکه مکتوبه هیچ اهمیت ویرمه دی (ایران) شاهی آلدیغی مکتوبی ییرتدی ، بیك پارچه ایتدی ؛ لاکن کندیسنك یمن والیسی ، که ایمپراطورلغك ضعیفلغنی بیلیوردی ، آز

زماندن بری عصیان ایتمش وَ محمد [ص . ع]ك حاكمیتی طانیمش ایدی ؛ واقعا بدایتده بو اطاعتی ، آراده‌كی مسافهٔ عظیمه سبیله ، حقیقی اولماقدن زیاده لفظی مراد اولدی . رومالی مصر والیسی استعدادات دوستانه ابراز ایتدی و هدیه‌لر كوندردی . (حبشستان)ك خریستیان قرالنه كلنجه، بو قرال، كه‌مكه‌دن فرار ایتدیكلری هنكامده كندیلرینه اولكاسنی ماجاء آچاراق مسلمانلره ذاتاً وقتیله خدمت ایتمشدی ، محمد [ص . ع]ك مكتوبنی ناصل تلقی ایتدی لایقیله معلوم دكلدر. (یامه) حكمدار عیسویسی ، محمد [ص . ع]ك تحریراتنه حوالهٔ سمع اعتبار ایتدی ؛ فقط حكومته اشتراك ایتمك ایسته یوردی محمد (ص . ع .) ایسه بو طلبی علو جناب ایله رد ایتدی . ٧ —

٦٢٨ ده (خیبر) یهودیلری اوزرینه علی الغفله هجوم وكندیلری اطاعته مجبور ایدیلدی؛ بونلر محصولدار اراضی‌یه ، وَ دوقوز قلعه‌یه ومتعدد قریه‌لره مالك ایدیلر؛ سنهٔ آتیه‌نك شباط [ذوالقعده] آینده ، محمد (ص . ع .) ایكی بیك كیشی ایله مكه‌یه اجرای حج ایتدی . هرشی مكمل كچدی ؛ مكه‌لی لر، متجاورتیه‌لرك اوزرینه چكیلمشلردی وَ حجاجی راحتسز ایتمه دیلر ؛ فقط محمد [ص . ع .] اوچ كون دنصوكره

داها قالماق ايسته‌ديكى وقت ، بونا قائل اولمايا جاقلرينى محمد [ص . ع]ه بيلديرديلر ، اوده ، مسلمانلرينى آلدى چكيلدى كيتدى . بنه بعض يكى طرفدار قازانمايه وقت بولمشدى ازجمله (خالد) ، او (احد) مظفريتنى قازانان و بالآخره الله‌ك قيليجى لقبنه كسب استحقاق ايدن اوجسور جنرال ايله معركه فاتح مستقبلى (عمرو) قازانيلمش ايدى .

محمد[ص.ع.] فرقه‌سى ، بو صورتله قوتلشمش ايدى وحتى ، ياقين زمانده مكه‌نك صاحبى اولماق اميدينى بسله‌يه‌بيليردى ؛ ديكر طرفدن ايسه ، محمد[ص.ع.]ك امريله اوچ يك كيشيلك بير مسلمان اردوسنك (سوريه) اوزه‌رينه اجرا ايتديكى بير سفر حربيده چوق فلاكته اوغرادى . سرحده واصل اولديغى وقت مسلمان اردوسى ، نسبةً پك كثرتلى و بوندن باشقا ، چولك نيم‌عيسوى قبائلى طرفندن تقويه اولونان بير روما اردوسنك قارشيسنده بولوندى . أك زياده مدبر اولانلرك توصيه ايتديكلرى وجهله عودت ايده‌جكلرى يرده ، آليقجه بير استعجال ايله دشمنك اوزه‌رينه آتيلديلر . نتيجه ، (موته) هزيمت مدهشه‌سى اولدى . مع‌مافيه محمد[ص.ع.]ك بوشهرلرده قوه‌معنويه‌سنك تكرار تأسيسى ايچين چوق زمان لازم اولمادى ، حدودك بير چوق قبائلى ايكينجى بير مسلمان اردوسنه التحاق

ایتدی، اوقادار ایی بیر حالده که دشمن حربه کیریشمه یه جسارت ایتمه دی و رجعت ایتمك طرفنی التزام ایتدی.

(حدیبیه) ترك مخاصمات معاهده سنی چاقایتمك وأك طاتلی أملنی حیزفعله چیقارماق یعنی مکه نی فتح ایتمك ایچین محمد[ص.ع.] بیر بهانهٔ کافی بولدیغی زمان مذکور ترك مخاصمه معاهده سی ایکی سنه دن بری دوام ایدییوردی. مکه نك جوارنده مقیم و محمد[ص. ع.]ك تحت حمایه سنده اولان بیر قبیله ، مکه لیلرك متفق اولان دیکر بیر قبیله طرفندن، بیر کیجه علی الغفله دوچار هجوم و بو وقعه ده بیر قاچ کیشی تلف اولمش ایدی. بو کیفیت معاهده یی بیر صورت مثبته ده هتك دیمکدی، باخصوص که هجوم ایدنلر انچنده کندیلرینی طانیتمامایه چالیشمش اولمالرینه رغماً ینه طانینمش اولان مکه لیلر واردی. تعرض دیده قبیله انتقام دییه باغیردی: اونلرك انتقامنی آلماق ایسه محمد[ص.ع.]ك جانبه منت ایدی، مکه لیلر بهوده اولاراق (ابوسفیان) ی مدینه یه کونده رهرك اعتذار ایتدیلر و ترك مخاصمات معاهده سنك تجدیدینه غیرت ایتدیلر (ابوسفیان) هیچ بیرشی استحصال ایده مکسزین عودت ایتمه یه مجبور اولدی ، مکه لیلر مشکل بیر موقعده بولوندوقلرینی آکلادیلر. تهلکه نك، هرحالده، قریب الظهور اولمادیغنی ظن ایدییورلردی . بونده آلدانیورلردی. محمد

[ص ٠ ع]. مسقطرأسی اولان شهر اوزه‌رینه بویوك بیر سفر حربی اجراسی ایچین درحال تدارکات‌لازمه‌یه شروع ایتدی. بونی أك خفی بیر صورتده ، أك درین اسرار ایچنده یاپدی : پلانتی ، نه أك محرم دوستی ابوبكره نه‌ده زوجهٔ مرحومه‌سی عایشه‌یه بیلدیرمه‌دی ، و باشقا بیر طرفه كوچوك بیر مفرزهٔ عسكریه كوندره‌رك ، انظاردتی نیت حقیقیه‌سندن چویردی. عینی زمانده، كندیسنك متفق اولان یوتون قبائل بدویه‌یه، مدیسه‌ده كندیسنه التحاق ایتمه‌لری یاخود، مكه یولنك بعض محللرنده كندیسنی بكله‌مه‌لری امرینی تبلیغ ایتدی . شهرده‌كی طرفدارلرینه فكرینی آنجاق صوك دقیقه لرده بیلدیردی وَ عینی زمانده ، مكه‌ده هیچ بیر كیمسه‌نك بیر شی‌دن خبردار اولماماسی ایچین دقت ایدیلمه‌سنی صورت مخصوصه‌ده تنبیه ایتدی. صوكره. بلا تأخر. یوله دوشولدی. (١ كانون ثانی ٦٣٠) بدویلر یكدیكرینی متعاقب التحاق ایتدیلر وَ چوق كچمه‌دن اردونك مقداری سكیز اون بیك كیشی‌یه بالغ اولدی. یورویش اوقادار سرعتلی اولدی‌كه داها یدیجی یاخود سكیزنجی كون(مكه)یه بیر كونلك بیر مسافه‌ده اردوكاه قورولە بیلیندی .

هنوز عسكر یولده بولوندیغی اثناده ، وصوك دقیقه‌ده ،

آرتق محمد [ص . ع .]ك مظفريتنده شبهه ايده ه ديكى بير آنده ، (عباس) ، برادر زاده سنك يانه كيتمش واسلاميتى قبول ايتمش ايدى ' او زمان محمد [ص. ع.] ايله ، (مكه)نك رئيس الرؤساسى (ابوسفيان) آره سنده توسطجى اولمشدى . پك زياده محتمل در . كه (عباس) محمد [ص . ع .]ك امريله (ابوسفيان)ايله ايشى ترتيب ومذاكره ايتمشدى ،(٥)لاكن ايش اودرجه كيزلى طوتولمش دركه عنعنهٔ تاريخيه . هيچ بير شى اوكرهنه مشدر . عنعنهٔ تاريخيه‌نك بزه تسليم ايتديكى حكايه، عجيب وَ بير درجه‌يه قادار اسرار آميزدر . ايشته حكايه :

متجاورتيه‌لر اوزه‌رنده هركسك بويوك بير آتش ياقماسنى محمد [ص . ع.] طرفدار لرينه امر ايتدى . آره دن چوق كچمكسزين . تقريباً اون بيك آتشك ياقيلديغى كورولمه بيلدى. وپيغمبرك موجوديتنك بونمايش غير منتظرى، هرنوع مقاومتك بى‌سود اولديغنه مكه‌لى‌لرى اقناع ايده‌جكى اميده بولونيودى، عنعنهٔ تاريخيه بونى متعاقب ديورکه مكه‌لى‌لر ، محمد[ص.ع.]ك سفر حربيسى حقنده هنوز قطعى هيچ بير راپور، هيچ بير تقرير آلماشلردى ؛ فقط اشراف، سكون ظاهرى دن اولديغى

[*] بوبابده Life of Mahomet عنوانلى Muirك كتابنك IV نجى مبحثنك ۱۲۰ : ۱۲۲ صحيفه‌لرنده درميان ايتديكى پرفراست مطالعاته مراجعت اولونا .

قادار . فورطونه‌نك قريب‌الظهور اولديغنى اشعار ايدن مغاق شايعه‌لردن تلاش وهيجانه دوشمشلردى . بونك ايچين تحقيق كيفيت ايتمك اوزره ابوسفيانى كوندرديلر . اقشام رفاقتنده ايكى كيشى (*) اولديغى حالده (ابوسفيان) مدينه‌يه كيدن يوله دوشـدى. قارانلق آرتديقجه ، آتشلر نظردقته داهازياده چاربيور وَ بو اوچ يولجينك مكالمه‌لرينك موضوعنى تشكيل ايدييوردى. بوصيره‌ده بيردن بيره (ابوسفيان)، كندى اسميله چاغيريلديغنى ايشيتدى : « سنميسين ؛ » — ابوسفيان جواباً « نه وت بنم . نه خـبر . » ديدى . شخص مجهول سوزه باشلاياراق: اوراده . محمد [ص . ع.] اون بيك طرفداريله اردوكاه قورمش. يافديقلرى بيكلرجه آتشى كورويورميسين؛ بانا اينان . بزه التحاق ايت ، يوقسه والده‌ك وَ عائله‌ك خاقى سـنك اوزه‌رينه آغلايا جاقلردر . » ديدى . بويله سويله‌ين (عباس) ايدىٔ . عنعنهٔ تاريخيه‌نك نقلنه كوره ،عباس پيغمبرك بياض اسـترينه بينه‌رك ، صلح طلب ايتمه‌يه وبو وجهله مكه‌يى قورتارمايه اقناع ايچين مكه‌لى‌لره كونده‌ره بيله جكى بير آدمه راست كلير اميدبله . مكه يولنه دوشمش ايدى . عباس سوزه

(*) شوراسى پك زياده شايان اخطاردركه بو ايكى كيشى‌دن بيرى پيغمبره خصم دكلدى ديكرى ايسه حتى اونك متقللرندن ايدى .

دوام ایده‌رك « بین استرمك ترکیسنه . سنی پیغمبرك یانه کوتوره‌یم ، اوندن عفو دیلرسین » دیدی . (ابوسفیان) موافقت ایتدی و آره‌دن چوق کچمکسزین پیغمبرك چادیرینه واریلدی . عباس ایچه‌ری کیردی وَ دوستنك کلدیکنی بیلدیردی . محمد [ص . ع .]« چادیرکه کوَر . صباحلاین باتا کتیریرسین » دیدی .

ایرته‌سی کون علی الصباح رسول اکرمك چادرینه کلدیکلری وقت محمد [ص . ع .] « ، یا ابو سفیان شیمدی قانع اولدکمی که الله‌دن باشقا الله یوق در ؟ » دیدی . ابوسفیان « صاحب کرم حکمدار ، اکر الله‌دن باشقا بیر الله اولمش اولسه‌یدی بانا داها ایی امداده بولونوردی » دیدی محمد [ص . ع .] « بنم رسول الله اولدیغمی‌ده تصدیق ایدییور میسین . » دیدی .

ابوسفیان ، صاحب کرم حکمدار ، بنی معفو کور بوخصوصده بعض مرتبه شبهه‌م وار » جوابنی ویردی .

عباس « بدبخت . نه یابیورسین شبهه ایدیله‌جك زمان دکل ! رجا ایده‌رم همان شهادت کتیر یوقسه باشك یره دوشه‌جك » دیدی .

ابوسفیان ایشی آکلادی ، او زمان ، لااله‌الاالله محمداً رسول

الله » کلمات مشهوره سنی تلفظ ایتدی مشرك، مؤمن اولمشدی
نیته کیم ، بالآخره (ساقسون) لر . (شارلمانی) واسطه‌سیله
پروتستان ایدیله جکاردی . نه قادار یازیق ، که بیر آز
آشاغیده کوروله جکی وجهله، بونی بوقادار چابوق اونوتدی(*)

محمد (ص ۰ ع ۰) سوزه دوام ایدرك «هایدی شیمدی؛
چابوق مکیه کیت. سنك خانه‌کده بیر ماجاء آرایاجاقلره هیچ
بیر قدلق یاپیلمایاجاق ؛ سانا سویله به جکم شیئه ایی دقت ایت:
اهالیه سویله، و اونلره دی که قاپالی بیر ئه‌وده یاخود کعبه .
بولونا جانلرك هیچ بیری ایچین قورقاجاق بیرشی یوقدر» دیدی .

ابوسفیان عودت ایچین حاضرلغنی کوردی ؛ فقط بوائناده
عسکر سلاحلرینی طاقمش و یوله دوشمك ایچین تجمع ایدییور
دی. عباس‌ك یانده موقع آلان ابوسفیان ، اوکلرنده بایراق
اولدیغی حالده مختلف قبائل‌ك کچدیکنی حیرتله کوردی. نهایت
« عباس، سنك برادرزاده‌ك حقیقةً پك ذی شوکت بیرحکمدار»
دییه باغیردی . عباس« بیر حکمدار ! اونوتدکمی که او. بوندن

(*) محمد (ص ع ۰) ایله (ابوسفیان)ك ملاقات و محاوره‌لری
(تاریخ ابن اثیر)ك ایکینجی جلدینك ۹۳ نجی صحیفه‌سنده و (نهایت
الایجاز فی سیرة ساکن الحجاز) عنوانلی کتاب تاریخینك ۲۳۸ نجی
صحیفه‌سنده مذکوردر . بونلرك هر ایکیسنده ابوسفیانك محمد
[ص. ع.]ه حکمدار. امیر ویا بونا مماثل بیرکلمه ایله خطاب ایتدیکنه
دائر اشارت یوقدر. ع. ج.

داها زیاده‌در، او بیر پیغمبردر » دیدی . ابوسفیان « صحیح هایدی، حانه‌مه کیتمك ایسته‌یورم » جوابنی ویردی .

وَ بو اونوتوجی وَ ناقابل اصلاح آریستوقراط (*) عجلةً مکه‌یه عودت ایتدی . مکه‌یه واصل اولور اولماز آوازی یتیشدیکی قادار بوکسك سسله شوسوزلری سویله‌دی: قریشلر! محمد ایزمه باصاراق کلیور ؛ مقاومتکز غیرممکن اولان بیر اردوسی وار؛ بنم خانه‌مه کله‌جك. یاخود کندی خانه‌سنه قاپاناجاق و یاخود کعبه‌ده تحصن ایده‌جك اولانلر هرتهلکه‌دن مصون اولاجاقلاردر. » دییه باغیردی. همان هرکس ذکر اولونان محللرده بیر ملجأ آرادی.

خلق ایچین ایش بو وجهله کچدی؛ لاکن کیجه‌لین عباسك ابوسفیانه راست کلمه‌سی بیر اثر تصادف اولمایوب اولجه واقع دانیشما کوروشمه اثری اولدیغنی تخمین ایتمك ایچین اسباب قویه موجوددر . اکر اویله ایدی ایسه لایقی اولدیغی اوزره اونا حق ویریلمك لازم کلیر . کندیسی وشام تخت حکمداریسنی اشغال ایدن نسلی شبهه‌سز «مؤمن» عنوانله طابکار اولاماز وَ صوفو مسلمانلر اونك ایچین «روح معندی حقایق دینیه‌یی ادراکه غیر صالح ایدی» دیمکده حقلی درلر ؛ فقط اوذکی، فهیم وعفیف بیرآدم ایدی بوتون حیاتی بونی اثبات ایدرکه وطننی جان وَ کرکلدن

[*] آریستوقراط — اشراف و نجبادن اولان کیسه .

سوییوردی قونجه غـیر مساوی بومبارزه‌یه دوامـك مکه‌یی خراب ایتمکله نتیجه‌له‌نه جکنی یك اعلا بیلیوردی ، حقیقت حالده ، قدیم آتش کینلرینی‌قان سیللری اقیتاراق سوندورمك مدینه‌لی‌لرك جانلرینه منت ایدی . تخمین ایدیلدیکی وجهله ، ممکن درکه ، مدینه‌ده زیارتی اتناسنده محمد [ص.ع.] پیغمبرله متارکه‌یه کیریشمش واودقیقه‌دن اعتباراً ایشی اونکله برابر ترتیب واحضار ایتمش ایدی ؛ فقط بو فرضیه قبول ایدیلمه دیکی حالده بیله صوك دقیقه لرده ، امنیتی سوء استعمال ایتمش اولماسی وبونی‌ده مملکتنه محبت سائقه‌سیله یاپدیغی ممکن‌در ؛ زیرا اونك بوسوء استعمالی سایه سنده درکه (مکه)نك فتحی همان هیچ قان دوکولمکسزین واقع اولدی ؛ اونك کبی حرمت عمومیه ایله محاط بیر رئیس اعظم‌دن غیری هیچ بیر کیمسه،بوخصوصده اجرا ایتدیکی‌ایشی اوزه‌رینه آلامازدی؛ زیرا ، صوك درجـه‌یه قادار محاربه ایتمـك مخاطراتنی کوزه آلدیراجاق هنوز یك چوق کیمسه‌لر واردی ،

مسلمان اردوسی مکه‌یه یاقلاشدیغی وقت محمد [ص.ع.] دورت قوله آییردی بو دورت قولك هر بیری شهره‌مختلف یول‌لردن کیره جك ایدی . عندالزوم بوقوللر یکدیکرینه استناد ایده‌جك‌دی ،عندالزوم دیبورز چونکه بیر مقاومت‌له

وقوع بولاجاغنی هیچ بیرشی اشراب ایتمه یوردی . عساکر اوامر قطعیه آلدیلر ، سلاحه مراجعت واستعمال شدت ایدیلمه یه جکدی. لاکن مدینه لی لر بونی بویله آکلامابورلردی: مکه لی لرك مدینه لی لر حقنده چوق کره ابراز ایتدیکلری استحقارك انتقامنی آلمق ایچین نام فرصت دن استفاده ایتمك ایسته یورلردی وَ جنرالاری (سعد بن عباده) آواز باندایله شوسوزلری باغیرمایه باشلادی :

« یوشهرده یاشایانلر ، کیملر اولورسه اولسون بوکون جمله سی هلاك اولمالیدر » بو آمال ، محمد [ص . ع .] ك دخواهنك تماماً ضدینه کیدییوردی . وبو ظهوراندہ هرشی رئیسك آلنده بولوناجاغنی بیلدیکندن ، قوماندانلغی (سعد) دن آلوب انتقامه پدرینه نسبةً داها آز صوصامش اولان اوغلی (قیس)ه ویردی .

دورت فرقه دن بیری که بدویلردن متشکل و (خالد)ك قوماندا سی آلتنده ایدی مقاومته تصادف ایتدی ، محکم بر صورتده موقع آلمش اولان ومحمد [ص . ع .]ك أك آتشین دشمنلری بولونان کیمسه لر طرفندن اوق ضربه لریله قارشیلاندی ؛ لاکن خالد اونلری ، آز زمان ظرفنده فراره مجبور ایتمه یه موفق اولدی وَمکه سوقاقلرنده اونلری تعقیب ایتدی . اوستنه

چيقمش اولديغى تپه‌دن محمد [ص . ع] وقوع حالى كورديكى وقت صوك درجه‌ده‌جانى صيقيلدى . « نه ديمك ! سلاح استعمال ايتمه‌مه‌يى صيقى صيقيه امر وتنبيه ايتمه مشمى ايدم » ديه حدتله ياغيردى . لاكن كيفيتك صورت حصولنى كنديسنه ايضاح ايتديكلرى وقت « للهك ترتيب ايتديكى طرز ، طرزلرك أك ايسيدر » ديدى .

آرتق محمد [ص . ع .] مكه‌نك صاحبى ايدى . كعبه‌يه كيتدى ، عصاسيله حجر اسوده ، احترام كارانه تماس ايتدى معبدى (بيت الله ى) بدى دفعه طواف ايتدى . اصنامى تخريب امرينى ويردى . امر اجرا اولوندى . اون ياخود اون ايكى كيشى استثنا ايديلەرك بيرعفوعمومى ارزان اولوندى . استثنا طوتولانلرك يالكز دوردى اعدام ايديلدى . بونلرك اوجى اعدامه مستحق ايدى . دوردنجيسى بير مغنيه ايدى كه پيغمبر علىهنده هجويه‌لر اوقوماق‌دن فارغ اولمامشدى . بوايسه يوقاريده كورولديكى وجهله ، بير عربك نادراً عفو ايده بيله‌جكى بير حقارت‌در . بناءً عليه مكه‌نك اثناى فتحنده محمد [ص.ع.]ك معامله‌سى ، عمومىتى اعتبارايله كرمكارانه كورونور . هيچ بير قوم ، اهل مكه قادار اونا ذيت ايتمه مشدى ، يكيرمى سنه متمادياً اونكله استهزا ايتمش ، اونى تعرضاته اوغراتمش . اونى

چوروتمه یه چالیشمش ایدی . مع‌مافیه یکانه جنایتلری فرقه دکیشدیرمك دن عبارت اولان (قریظه) قبیلهٔ یهودیه‌سنی اوقادار بی‌رحمانه قتل‌عام ایتدیرن محمد [ص. ع .] مکه‌لی‌لرك جمله‌سنی عفو ایتمش ایدی بوایکی حالده محمد [ص. ع.] ك طرز معامله لرنده‌کی اختلاف نره دن کلیور؟ مکه‌لی‌لره بوقادار حلم ایله معامله ایتمه‌سی منفعت شخصیه سائقه‌سیله می در . سیاسة می در ؟(*) آصل سبب هیچ‌ده بونلرده دکلدر . عرب‌ك ایکی وزنی، ایکی اوچوسی واردر: اجنبی‌لرك سوء معامله‌سنی شدتله جزالاندیرر، منسوب اولدیغی قبیله‌نك سوء معامله‌سنی عفو ایدر . اك آغیر بیر صورتده عزت نفسنی یارالامش اولسه بیله قبیله‌سنی قتل‌عام ایتمك شویله طوسون حتی شدتلیجه جزایه اوغراتان بیر عرب بولونماز اعتقادنده‌یم . بو کیفیت عرب جمیتنده عقل ایردیرله‌مه‌ین بیر شی اولوردی . قبیله‌سنه محبت ، عرب ایچین، معلوم اولان حسیاتك أك مقدسی ، أك

(*) مویر Muir ، کتابنك دوردنجی جلدینك ۱۳۳ نجی صحیفه‌سنده، بو مسئله‌یه دائر، بروجه آتی بیان فکر ایدر:

« It was indeed for his own interest to forgive the past, and to cast all its slights and injuries into oblivion. But it did not the less require a large and generous heart to do this ».

که حرفیاً « ماضی‌یی عفو ایتمك و اهانت و خسارلری اونوتمه‌یه نسیان آتماق، حقیقة، منفعتی مقتضیاتندن ایدی . لاکن بونی یاپماق ایچین بویوك و عالی جناب بیر قلبه لزوم آز دکلدی . » دیمکدر .

صمیمی اولانی‌در. بیر شاعر: «قبیله‌کی سو چونکه سن قبیله‌که ، قوجه‌یی قاریسنه باغلایان رابطه‌لردن داها زیاده صیقی رابطه‌لرله مربوطسین »دیمشدر. بو ایکی حالده (یعنی (بنی‌فریظه) ایله مکه‌لی‌لرم ایتدیکی مختلف معامله‌لرده) محمد [ص. ع.]، نه تعبیه ته‌ده تنایه جسبان دکلدر : محمد [ص . ع .]ك یرنده بولوناجاق اولسه لاعلی‌التعیین همان هر وطنداشنك یاپاجاغی کیبی یاپیوردی. باشقا دورلو هیچ‌دکل.

مکه‌لی‌لره کلینجه، اونلرده دکیشدیره‌مه‌یه‌جکاری بیر شیئه منقاد اولدیلر. اساساً اونلرك حاللری پك‌ده مرحمته شایان دکلدی. واقعا ، درحال دکلسه‌ده هرحالده ینه اولدوقجه سرعتله دین‌اسلامی قبول ایتدیلر؛ یونی یاپمایه پك آرزولری یوقدی؛ لاکن ظواهر، خارجی اجرای دین کافی کلیوردی . بونی تعویضاً « هه‌ژه‌مونیا » (*) اکتساب ایتمش، وعربستانك عموم اقوامی اوزه‌رینه حکمراناق قازانمش بولوندیلر.

زیرا، محمد [ص .ع]ك ارتحالنی متعاقب کورولەبیلدی‌که هرنه قادار دین‌اسلامی ظفریاب ایدن مدینه‌لی‌لر ایسه‌ده هه‌ژه‌مونیانك مالکی اونلر ایدی. ذی‌شوکت وطنداشلرینك

(*) هه‌ژه‌مونیا - Hégémonie — اسکی‌یونان حکومات و ممالکنده بیرنجیلك صفتنی حائز شهر و بو شهره ویریان تفوق.
— قاموس فرانسوی — ش. سامی

مراد وَ دعواسی کندی مراد وَ دعوالری اولمشدی. بوحالده علیهنده حربه دوام ایتمك شویله طورسون اونك اطرافنده کمال صداقتله حرب ایتمه‌لرنده وَ، مدینه‌ده اولدیغی کبی. مکه‌ده نیات سوء اربابندن بیرفرقه تشکل ایتمه‌مه سنده حیرت ایدیله‌جك نه واردر؟

شهر مقدسك فتحی دعوایه حقیقةً ختام چکمشدی؛ اسلامیت غلبه ایتمشدی؛ (عربستان)ك هیچ بیر طرفنده، محمد [ص.ع.]ه مخالفت ایده‌جك هیچ بیر قوت قالمایوردی، وَ مخالفت ایتمه‌یی دنه‌ینلر جرأتلرینه چارچابق ندامت کتیردیلر. هر طرفدن سفارت هیئتلری کلیوردی. قبیله‌لر «باقالم کیم داها اوّل قبول اسلامیت ایده‌جك» دیه‌رك بو خصوصده مسابقه ایدییورلردی. الکاوزاق قبیله‌لربیله کیری قالمادیلر؛ دین جدیدی قبوله قبائل خریستیانیه، قبائل مشرکه قادار اشتیاق کوستردیلر. وَ بعدما، محمد [ص. ع.] بیر طرفه عسکر سوق ایتدیکی وقت اوتوز بیك کیشیلك بیر لشکرك باشنده بولونوردی. یالکز منظر خارجی مشمول نظر ایدیلنجه، وقتیله دین خصوصنده بو قادار بی قید وَاعتنا اولان عربستان، بیردن بیره مؤمن و دیندار اولمش دینیلیردی. مذهب تبدیل لری نك اکثریا صورت وقوعی اولان صورت عجیبه، واقع

و مشهود اولمامشدی. طائف شهرنده اقامت ایتمکده اولان (ثقیف Thakif) قبیله‌سنك صورت اهتداسی ایله بوبابده بیر حکم ویریلمسین.

مکه‌نك فتحندن صوکره طائف اوزه‌رینه یورومش وَ بیر وَیانه محاصره‌دن فراغت ایدرکن آلمشدی، اوزمان قبائل متجاورده‌یه‌شهرك اراضیسی اوزه‌رنده اوقادار تخریبات، اوقادار نهب و غارت اجرا ایتدیردی که اهالی، صلح استحصالنه مأموراً ایلچیلر کوندردیلر. ایلچیلر: اکر اوچ سنه‌داها(لات) صنمنی محافظه ایده بیلیر و نمازدن معفو طوتولورلرسه کندیلری وَ وطنداشلری اسلامیتی قبوله مهیا اولدوقلرینی بیان ایتدیلر. محمد [ص. ع.] «اوچ سنه بت پرستلك! بو پك چوق مدت. هم ده نمازسز بر دین نه‌در؟» دیه جواب ویردی. او زمان ایلچیلری طلبلرنی آزالتدیلر وَ بیر چوق پازارلق‌دن صوکره. شرائط آتیه‌یی قبوله اتفاق ایتدیلر:

(ثقیف)لر عشر ویرمه‌یه جکلر؛ جهاده اصلا اشتراك ایتمه‌یه جکلر؛ نماز ایچین سجده ایتمه‌یه جکلر، (لات)ی بر سنه داها حفظ ایده‌جکلر ویرسنه‌دن صوکره بوصنمی بالذات کندیلری تخریبه مجبور اولمایاجاقلر. محمد [ص. ع.] بعض اندیشه‌لرده بولونیور وَ افکار عمومیه‌نك اظهار ناخشنودی

ایتمه‌سندن قورقیوردی . فقط ایلچیلر اونا « اگر عربلر نجین بویله بیر معاهده عقد ایتدك دیرلرسه بونی الله امر ایتدی دیرسین ، ایشك ایچیندن چیقارسین » دیدیلر . بویله قطعی المفاد بیر سبب و برهان بولونجه معاهده نامه‌یی سویله‌یه رك کاتبنه یازدیرمایه باشلادی. کاتب معاهده نامه‌نك عشره، جهاده متعلق بندلرینی یازمشدی . نماز مسئله‌سنك صره‌سی کلینجه محمد [ص.ع.] او قادار ننك و ندامت حس ایتدی که یازدیرمایه دوام ایتمه‌دی . ایلچیلردن بیری یرینه کچه‌رك معاهده نامه‌نك نمازه متعلق ماده‌سنی املا ایتدی ؛ لاکن کاتب؛ محمد [ص. ع .]ه باقیور، اونك امرینی بکله‌یوردی . او ایسه سکوته دوام ایدییوردی . شدیدالاحتراصات بیر آدم اولان (عمر) او زمان آیاغه قالقدی و قیلیجنی چکرك باغیردی : «سز بیعمبرك قلبنی بوزدیکز، الله قلبکزی آتشله طولدور سون ! »

اونلر : « بز سانا دکل محمد [ص . ع]ه سویله‌یورز » جوابنی ویردیلر .

او زمان محمد [ص. ع] «دوغروسی بن بویله معاهده‌یی کورمك ، ایشیتمك ایسته‌مه‌یورم ، اسلامیتی کاملاً قبول و کافهٔ اوامرینی اجرا ایتمه‌لیسکز عکسی حالنده اعلان اولوناجاق

حرب در والسلام » دیدی .

ایلچیلر «هیچ اولمازسه (لات)ی آلتی آی داها حفظ ایتمه مزه مساعده ایت » دیدیلر محمد [ص . ع .]، « خایر » دیدی .

ایلچیلر : « بیر آی . او حالده . » دیدیلر . محمد [ص . ع .] : « بیر ساعت بیله اولماز » دیدی .

بوحالده ایلچیلر هیچ بیر شی استحصال ایده‌مه‌مشلردی . (ثقیف)لر اسلامیتی کافهٔ اوامر و نواهیسیله قبوله مجبور اولدیلر ؛ چونکه تکرار محاربه‌یه کریشمه‌یه جسارت ایتمه‌یور لردی وَ (لات) ، قادینلرك داد و فریادلری ، آه و آینلری آرده‌سنده تخریب اولوندی ؛ — بیر صنمه ارزان اولونان میل و محبتك یکانه نشانه‌سی ، یکانه مثالی بوندن عبارت اولدی . زیرا دیکر هر طرفده . (لات) ك تخریبنه قارشی بی قید و اعتنا بولونیلیوردی وَ بالذات (طائف)ده ارکاك‌لر ، (لات) ك حالندن پك آز متأثر اولدیلر . بیر مدت (لات)ك محافظه اولونماسنده اصرار ایتمه‌لری ، خرافات پرور کیمسه‌لر و باخصوص قادینلر بو صنمه اعتنا کوسترمه‌یکاری ایچین اولدیغنی کندیلرنجه همان هیچ سزای اهمیت اولمادیغنی بیان ایتمه‌یه قادار واردیلر . شبهه‌سز بو لاقیدیٔ عمومی سببیله‌در که دین قدیمی بو قا-

دار سهولتله ترك ايتديلر : فقط دين، جديدك اشتياق و هيجان ايله قبول ايديلمه‌سى ايچين چوق زمان ايسته‌دى . دين اسلامى قبول ايديبورلردى ؛ چونكه قتل عامه منجر اولاجاق بير حرب دن قورقيورلردى وَ چونكه يغمايه، غنيمته اشتراك ايتمك ايسته‌يورلردى . (*) اسلاميته ، ميل وجدانيلرينه قارشى كله‌رك كيريبورلردى ؛ عشر ويرمه‌ني منافع ماديه نقطهٔ نظرندن تقبل كوريبورلردى . آيين دينك «سهره مونيا»سنى كوچ وجان صيقيجى بوليورلردى ، نماز اثناسنده سجده‌يه وارماق ،جبهه‌لرينى طويراغه قادار ايندير مك تذلل انكيز فريضه سنى ، عزت نفسه دوقونور بير وضع وحركت تلقى ايديبورلردى . عموميتله . اسلاميته بير امر موقت نظريله باقيليوردى ؛ شيمديلك اونى قبول ايتمش كيبى كورونمك لازم كليوردى ، فقط محمد (ص. ع) وفات ايدينجه بوتون بنا بيقيلاجاقدى . اونك دينندن اثر قالمياجاق وهرشى حال اوّلنه رجوع ايده جكدى. طائف لى (ثقيف) قبيله سنك قبول اسلاميت ايتمه‌سى ده پك آز جدّى ايدى . بونى كورمك

(*) [اجتهاد]ك ١نجى سنه‌سنك ٢نجى نومروسنك ١٢و ١٣نجى صحيفه‌لرى مشمول نظردقت و ملاحظه ابديلسين ، تاكه ژاپونلرك، « روسيا-ژاپون » محاربه‌سى اثناسنده مسلم و غيرمسلم بوتون اقوامه ويرمش اولدوقلرى بير درس فضيلت آكلاشيلسين. ع.ج.

قولای در ؛ دیکر اهتـدالر داها آز جدّی ایدی . زیرا ، آره‌دن چوق کچمکسزین بوتون عربستان اسلامیتی رد ایتدی، نقیبی‌لر اسلامیتـه صادق قالدیلر ؛ اکر بوراده جـدیت‌دن صمیمیت‌دن بحث اولونا بیلرسه بنه اونلرك اهتداسی الك زیاده صمیمی اولانی‌در .

محمـد [ص . ع] ، بالذات ، اینانیلیرمی ، بنایی طوتان عمللرك هنوز نه‌قادار قوتسزاولدیغنی حس ایتمه‌مش کبی کورونور. استحصال ایتدیکی مظفریتلرك تقویه‌سنه باخاصه صرف دقت ایده‌جکی یرده ، اوزاق یرلرده تشبثات فاتحانه‌ده بولونمق ، روما ایمپراطورلغنه هجوم ایتمك فکریله ذهنی اشغال ایدیبوردی. بو بیرخیال پرستلك یاخود نقصان فطانت اثریمی ایدی ؟ بونی قبول ایتمك کوچ‌در ؛ زیرا عرب‌لرك صبرسزلغی اودرجـه‌ده ایدی‌که محمد [ص . ع]ك ارتحالنی بکلیه‌مه‌یه‌رك داها حیاتنده عصبان ایتمه‌یه قادار واردیلر وَ رغماً علی هذا ، محمد[ص.ع] اسکی پلانلرینی محافظه‌یه اهتمام ایدیبوردی ؛ رغماً علی هذا ، کندیسی أولوم‌دوشکنده ایکن (سوریه)اوزرینه‌بیراردوسوق ایدیبوردی . داها ایسی بوحال ، اونك ایچین ، بیر فطانت سیاسـیه ایدی دیه‌لم . اوبك اعـلا آکلایوردی‌که عربلری اسلامیته ایصندیرماق ایچین خارجـده حرب وبول غنیمت

یکانه واسطه‌لر ایدی . ایشته بو سببله درکه تومك ضعفیت ایمانی بك اعلا بیلدیکی حالده سیستمنده ثبات ایتدی .

صوك دملری یاقلاشیوردی . بونی کندیسی حس ایدیوردی . ٦٣٢ سنه سنك مارت آینده صوك دفعه اولاراق حج ایتدی کندی فکرنجه وظیفهٔ عظیمه سنی ایفا ایتمش . بتیرمش ایدی ، « الله! نامه‌می کتیردم وَ مأموریتمی ایفا ایتدم » دییوردی . قوای بدنیه‌سی کوزه چارپار بیر صورتده آزالیوردی ؛ صاچلری آغارمشدی ، بلی بوکولمشدی . اختیاراق زماندن اول اختیار اولمشدی ؛ متمادیاً اوزه‌رینه اجری تضییق ایدن متعدد غائله‌لر ومضطربی اولدیغی خسته‌لق ایله باشقا دورلو ناسل اولا بیلیردی ؟ حزیران آینده خسته دوشدی ؛ بلذات کندیسی بوخسته لغك صوك خسته لمی اولا جاغنه امین ایدی . بیر دورلو اویوپامادی بیر کیجه یاواشجه قالقدی یانده بیر خدمتجی بولوندیغی حالده ، بیرچوق دوستلرك مدفون بولوندیغی مدینه مزارلغنه کیتدی ، اوراده مستغرق افکار اولاراق ساعتلرجه قالدی ؛ صوکره یوکسك سسله اموات ایچین دعا ایتدی وَشویله سویله‌دی «حقیقت حالده سز وبن ربمزك وعد لرینك ایفا اولوندیغنی کوردك سزمسعودسکز چونکه سزك حالیکز سزدن صوکره‌به قالانلرك حالنه پك چوق مرجح در ،»

حانه‌سنه عودت ایدرکن خدمتجیسنه « عمری تمدید ایتمك یاخود حضورالله‌ده بولونماق شقلرندن بری انتخابده حر اولدم ؛ بن بوصوك شقی انتخاب ایتدم . » دیدی

حماسی کیتدیکجه زیاده‌لشدی . (عایشه) زوجنه الك مشفقانه اخلاص‌واهتمام ایله خدمت ایدییوردی . آرده صیرده داها لطیفه ایدییوردی . ادویه‌یه هیچ اعتمادی یوقدی فقط زوجه لری کندیسنك بیخ‌ددبولوندیغندن استفاده ایده‌رك بیرعلاج ویرمشلردی . کندی کندیسنه کلدیکی وقت علاجك ناخوش طعمنی اغزنده حس ایتدی و عائله‌سنی بوفنا طعملی علاجدن کوزی اوکدم ایچمه‌یه مجبور ایتدی ؛ هیچ بر مقاومت کورولمکسزین امری اجرا ایدیلدی .

فقیرلری اونوتمادی، هیچ بیرزمان زیکنلکی آزرو ایتمه‌دی وَ بر مقدار پاره‌سی اولدیغی وقت تصدق ایچین صرف ایتمك عادتی ایدی، بونکله برابر خستلقدن بر مدت اول صاقلاماق اوزره (عایشه)یه بیر کوچوك مبلغ ویرمشدی خسته اولدیغی وقت همان بوپاره‌یی محتاجینه توزیع ایتمه سنی طلب ایتدی وَ متعاقبا خفیف بر اریقویه دالدی ، اویاندیغی وقت ، امر ایتدیکی شیٔ اجرا ایدوب ایتمه‌دیکنی (عایشه)یه صوردی ، عایشه « داها ایتمه‌دم » جوابنی ویردی . درحال پاره یی

كتيرتدى، كندىلرينه توزيع اولونماسى لازم كلن فقير فاميليا لرى سويله‌دى وبونك اوزه رينه « ايشته‌بن شيمدى راحتم بو آلنون تصرفده اولديغى حالده ربمك حضورينه چيقماق حقيقت حالده بنم ايچين ياقيشيق آلمازدى . » ديدى.

حزيرانك ٨ نجى پازار ايرتەسى كونى صباحى كندىسنى پك راحت حس ايتدى . مدينه جامعى لبالب دولوايدى ، چونكه هركس محمد [ص . ع .] ك احوال سحيه‌سى حقنده معلومات آلماق ايسته يوردى . بوصره‌ده ، امامتى ، خسته لغى اثناسنده محمد [ص . ع .] ك توكيل ايتديكى ، ابوبكر اجرا ايديوردى محمد]. ص . ع .] ، كه هيچ بكله نيلمه يوردى. بالذات چيقا كلدى ؛ يورويشى متزلزل ايدى قولتوغنه كيريلمك لازم كليوردى ؛ فقط يوزنى تنوير ايدن ابتسام خوشنودى‌يى هركس كوره بيلدى : بو ابتسام ، وظيفه‌سنى ايفا ايتمه‌يه ميسر اولديغنى كوردىكى ايچين حس ايتديكى بختيارلغك ، بلكه بير علامتى ايدى .

صوك دفعه اولاراق اهالى‌يه امامت ايتدى. سسى حالا اوقادار گور . اوقادار قونلى ايدى كه جامعك ديشاريسندن بيله ايشيديليور دى.« اللهه قسم ايده رم ، هيچ كيمسه بنم عليهمده بر شى بولوب سويله‌يه‌مز ، اللهك جائز كورمه ديكى

هيچ بيرشيئى جائز اعلان ايتمه‌دم. وَ اللهك كتابنده نهى ايتمه ديكى هيچ بير شي نهى اعلان ايتمه‌دم » ديدى . (سوره) اوزه‌رينه سفر ايده جك اولان اردونك باش قوماندانلغنه تعيين ايتديكى (اسامه) ايله‌ده وداعلاشدى وَ اونا : « اشكر كله يورو ، ايله رى : توفيق حق رفيقك اولسون » ديدى.

بونك اوزه رينه ، (عايشه)نك حجره سنه عودت ايتدى وَ يورغونلق‌دن بى تاب اولديغى حالده ياتاغنه اوزه‌رينه اوزاندى . بير قاچ كله‌دن ، قيصه دعالردن باشقا آغزندن بير سوز ايشيديامه دى : « الله ، حالت نزعده بانا معين اول !— جبرائيل ، پك ياقينمه‌كل ! — الله مغفرتكى بانا رايكان ايت وَ بنى سماى عليينده اصدقام ايله بير لشدير . جنانده ابديت!» صوكره هرشى صوصدى .باشى (عايشه)نك سينه‌سى اوزه‌رينه دوشدى ! — (عربستان)ك پيغمبرى ياواشجه. وَكمال حضور ايله اويقويه دالمشدى .

مبحث

٤

قرأن ، حديث و مناقب

محمد [ص . ع .]ه كلن وحيلرى حاوى اولان وعين زمانده ترجمهٔ حالنك أك مكملى اولماسيله أك شايان اعتماد منبعى اولان كتاب ؛ بير مثلى بولونماز درجهده خارج العاده لكلر وعدم انتظام كوستهريور . بوكتاب تواريخك، موعظهلرك، قانونلرك الخ، بيرمجموعهسى در . بونلرنه تاريخى بير صرهيه نهده ديكر بير ترتيب واصوله رعايت اولونماقسزين يكديكرينك يانه قونولمشدر . وحيلر ، پك نادر اولاراق اوزون ايدى . اكثريا وحيلر ايكى آيهدن عبارت بولونوردى ، كه بونلر محمد

[ص . ع .] حياتده ايكن قيد وياخود يالكز جه حافظه يه توديع اولونوردى : چونكه بت پرستلك دورينك يالكز يكديكردن ايشيدرك حفظ و نسلدن نسله نقل ايديلمش اولان شجره لرى ومنظومه لرى ارائه و اثبات ايدركه محمد [ص . ع .] ك معاصرلرى . اكثر آز يازان اقوام ايچين واقع اولديغى اوزره ، غريب بير قوة حافظه يه مالك ايديلر . بير هيئت مجموعه تشكيل ايدن هروحى ه محمد [ص . ع] ، سوره ياخود قرأن اسمنى ويريوردى . بو كلمه لردن بيرنجيسى عبرانى در . و ، معناى اصليسى اعتباريله ، بير ديوارده بير صيره طاش و ، بو مشابهتله . بير مكتوبده ويابير كتابده سطر ديمك در . ثيمدى آلمزده يولوندينى اوزره قرآنده سوره كلمه سى ، Chapitre مبحث . كلمه سنك مدلولندن پك زياده واسع بير مدلوله مالك در . قرأن كلمه سى ، اساساً ، بير مصدر دركه اوقوماق ، انشاد ايتمك . عرض ايتمك ديمك در . بو تسميه دخى يهوديلردن استعاره اولونمشدر ؛ يهوديلر قرأ فعلنى ، ازجمله كتب مقدسه يى مطالعه ايتمك مناسبيله قوللانيرلر ، لاكن بالذات محمد [ص . ع .] دخى قرأن اسمى آلتنه يالكز آيرى آيرى هر وحيي قويمايور بلكه بير چوق وحيلرك ياخود ده عموم وحيلرك هيئت مجموعه سنى وضع ايدييوردى .

محمد [ص . ع .]ك زمانندن اولاراق ، هرحالده متون قرآنیه‌نك مكمل بير مجموعه‌سی هيچ يوقدر . اكر ايلك اوچ خليفه جمع وتأليف قرآن خصوصنده داها آز اهتمامكار اولسه‌يدی لرقرآن اونوتولماق مخاطره‌سنه ك معروض اولوردی. قرآنك مختلف پارچه‌لرينی ايلك دفعه جمع ايدنلر (ابوبكر) ايله محی (علی) اولمشدر. في الحقيقه، هجرتك اون بيرنجی و ياخود اون ايكينجی سنه‌سی ساخته پيغمبر (مسيلمه) مغلوب اولدیغی وقت، قرآنك اولدوقجه اوزون پارچه‌لرينی ازبردن بيان بير حيوق كيمسه‌لرك، مبارزه‌يه خاتمه چكن محاربه‌ده تركحيات ايتمش اولدوقلری كورولدی؛ (عمر) دخی، قرآنی بيان كيمسه لرك، آز زمان ظرفنده نابود اولمالرندن قورقايه باشلادی ؛ بونك ايچين، قرآنك اجزای متفرقه‌سنی جمع ايتمه‌يی خليفه‌يه توصيه ايتدی . محمد [ص . ع .] بو درجه مهم بير ايشه شروع ايتمك اقتدار و صلاحيتنی ويرمه‌مش بولوندیغی جهتله، ابوبكر، بير مدت تردد دن صوكره، تكليفی قبول ايتدی و محمد [ص . ع]ك كاتبی بولونمش اولان كنج (زيدابن ثابت)ی بو ايشه مأمور ايتدی. بو ايشی يايمايه زيدك بك كوكلی يوقدی، چونكه. كندی تعبيرينی قوللانيورز، بيرطاغی يرندن قالديروب باشقا بير طرفه قويماق، بو ايش دن داها قولای ايدی. نهايت

اطاعت ایتدی و (عمر)ك اداره‌سی آلتنده اولاراق . كاغد یاخود «پارشومه‌ن» پارچه‌لری، خورما یاپراقلری و طاشلر اوزه‌رینه قید ایدیلمش اولان و قسماً یالكز بعض كیمسه‌لرك حافظه‌سنده موجود بولونان اجزای قرآنی طوپلادی. بوجمع و تألیفده تعقیب ایتدیكی اصول ترتیب بزجه غیرمعلومدر. بو صورت جمع و تألیفك اهمیتی بویوك دكلدی، چونكه بونك هیچ بیر كونا حكمی یوقدی و عمومه مخصوص اولمایوب (ابوبكر) و (عمر)ك استعمال خصوصیسنه مخصوص ایدی. مسلمانلر قرآنی ایسته‌دیكلری كبی اوقویورلردی. یاواش. یاواش صورت جمع و تحریرلر. یكدیكرندن فرقلی اولمایه باشلادی. بو كیفیت احتلافاته میدان ویردیكندن اوچنجی خلیفه عثمان، قرآنك رسمیّ و هركس ایچین مجبوری القبول بیراستنساختك یاپیلماسنی تصمیم ایتدی. بیرنجی استنساخی یاپمایه مأموراولان (زید) ایكینجی استنساخی دخی یاپمایه مأموراولدی. ایلك یابدیغی نسخه (زید)ك رفاقتنه ویرلن قریشیلر طرفندن اساس اولاراق آلیندی : آلمزده یكانه اولاراق موجود نسخهٔ قرآن بو ایكینجی استنساخدر . زیرا (عثمان) بوتون دیكر نسخه‌لری محو ایتدیردی. اثنای استنساخده نیت خالصه محافظه اولوندومی وبو استنساخ قرآنی بلاتغشیش

نقل و اعطا ایدییورمی ؟ بو مسئله (وایل Weil) طرفندن منفیاً و (موير Muir) و (نولدەقه Nöldecke) طرفلرندن تصدیقاً حل اولونمشدر. بانا کلینجه بن بوبابده بیان فکر ایتمك ایستەمم زیرا آنجاق یکی باشلاماقده اولان انتقادوتدقیق قرأنك بوبابده بزه هنوز بیر نتیجهٔ قطعیه ویرمەمش اولدیغی اعتقاد ندەیم؛ شرق کتاب مقدسنك موثوقیت متنی نەقادار احتیاط ایله قبول ایتمك لازمکلیر! یهودیلرك مثالی بزه بونی آشکار اولاراق کوستەریر: داها محمد [ص. ع.]ك صاغلغنده (تورات)ك بیر چوق یرلرینی یهودیلرك تغییرایتدیکلری معلوم ایدی. و محمد [ص. ع.] بوندن دولایی اونلری معاتب ایدردی. کیفیت بوکون الك آشکار بیرصورتده اثبات اولونمشدر. عینی زمانده تاریخ یهودیت دن. یهودیلکك تولدینه باعث اولان و بعض نقطهٔ نظردن تولد ایتمەسنی ضروری قیلان اسباب طی اولونمشدر. (٥) طرح و علاوه ایچین یهودیلرك مالك

[ ] بو اثبانی. از جمله « بردسلاو » شهرینك متبحر باش خاخامی « دوقتور غایکر Geiger »

Urschrift und Übersetzungen der Bibel in ihrer Abhängigkeit von der innern Entwickelung des Judenthums.

یعنی یهودیتك تکملات داخلیەسنه تعلق نقطهٔ نظرندن تورات متن ابتدائیسی و ترجمەلری »عنوانیله ١٨٥٧ تاریخنده [بردسلاو] شهرنده طبع ایدیلمش اولان اثرنده یاپمشدر. بدر بیر فطانتك و یکیرمی بش سنەلك بیر تدقیق و تتبعك ثمرەسی اولان بو کتاب. تنقید تورات‌ی. بیر سورو مدخللردن. تفسیرلردن بك چوق زیاده ترقی ایتدیردی.

اولدوقلری عینی اسباب محمدیلرده یوق ایدی . بونی تسلیم ایده‌رم ؛ فقط بو کیفیت اونلرك دیکر اسبابه مالك بولونابیلمه‌لرینه مانع دکلدر ؛ شونی‌ده نظردقتدن اوزاق طوتمامالی‌که (تورات)ده اجرا اولونان تعدیلاتی یارماقله دوقونولاجاق درجه‌ده میدانه چیقاران وسائطدن بیری قرأن ایچین موجود دکل‌در ، هرحالده مسلمانلر ، یهودیلر کیبی بیر عنعنهٔ تاریخیه‌یه مالکدرلر . بو عنعنهٔ تاریخیه داها زیاده یاقیندن معاینه وتحقیق اولوندیغی وقت قرأنك تنقیدی ایچین مهم خدمتلرده بولونماسی محتملدر . نیته کیم عنعنهٔ یهودیه (تورات)ك تنقیدنده بوخدمتی کوردی .

ناصل اولورسه اولسون و (قرأن)ك آز ویا چوق موثوقیتی حقنده ویریله‌جك حکم نه اولابیلیرسه اولسون ، شورا سی محقق درکه بو کتابك ترتیب عمومیسی ، سوره‌لره یاخود باب‌لره تقسیمی تماماً کیفیدر . و باشقا دورلوده اولامازدی . مندرجاتنه نظراً بیر ترتیب اجراسی ممکن دکلدی ، چونکه محمد[ص .ع.] یالکز بیر وَ عینی وحیده یکدیکرینه تماماً مباین شی‌لردن بحث ایدییور . تاریخ صیره‌سی داها آز تعقیب اولونا بیلیردی . اوّلا ، چونکه بالذات محمد[ص.ع.] بیر قاچ محلده أك قدیم وحیلره یکی وحی‌لر علاوه ایتدی ؛

ثانیاً ، چونکه (قرآن) تألیف اولوندیغی زمانده ، آیتلك هانکی تاریخده وحی ایدیلدیکنی کونی کونینه بیله جکلردن هیچ بیر کیمسه حیاتده قالمامشدی . (قرآن) تألیف اولوندیغی صیرده (قرآن) تاریخ نزول صیره‌سیله‌می تألیف و ترتیب اولوندی دیه کندیسندن صورولان بیر کیمسه یك حقلی اولاراق شو جوابی ویرمشدر : « حتی بوتون انسانلر وَ جن‌لر بونا چالیشمش اولسه‌لردی ینه باشه چیقارا مازلردی . » بنابرین سوره‌لرك اوزونلغنی ، ترتیب ایچین قاعده اتخاذ ایتمکله اکتفا اولوندی . أك اوزون سوره أك اول کلیوردی ، صوکره اوزونلقجه اونا تقرب ایدن کلیور و بو طرز ایله ترتیبنه دوام اولونیوردی . بیر صورتله‌که صوك سوره عینی زمانده اك قیصه سوره‌در . بو قاعده‌یه‌ده صورت مطلقه‌ده رعایت اولونمامشدر .

بوندن نتیجه‌له‌نیرکه یك‌زیاده مختلف تاریخلرده وارد اولان وحی‌لر شیمدی بلا نظام یکدیکرینه قاریشمش بولونور ؛ و بویله بیر قاریشیقلق باشقا هیچ بیر کتابده حکمران دکل‌در ، و از جمله بو کیفیت‌درکه (قرآن) ك قرائتنی بو قادار چتین ، بو قادار صیقینتیلی قیلار (*) اکر کتاب ، دورلره کوره ،

[*] قرائت « قرآن »ك چتین و صیقینتیلی اولماسی قرآني آکلایا ـ راق اوقویان اوروپا مشتشرقلرینه مخصوص و منحصردر . هیچ بیر شی

تنظيم ايدبلمش اولـهيدى . شبهه‌سز داها زياده لذتله اوقو نوردى . دور قديمده مسـلمان علمـاى دين طرفندن بو خصـوصده جهدلر صرف أيدبلدى . (قرأن)ك نظام و ترتيب حاضرينى الهى قياس ايدن علماى متأخرين ايچـين . (قرأن) ك سوره‌لرينى تاريخ صـيره‌سيله ترتيب ايتمـك بير ايتانسزلق اماره‌سى‌در . يالـكز علماى دين اولمايلرى سبب يكانه‌سـيله فنى بير نقطهٔ نظردن موقـع آلامايلر . اوروپالى علما دخى، بعض موفقيتله دسترس اولماقدن محروم قالماقسزين، عينى دنه‌مه‌لرده ، عينى تجربه‌لرده بولوندبلر . (قرأن)ك اسلوبنده مختلف خصوصيت‌لر واردر كه بو تحقيقاته بير استقامت ويرمه‌يه يارايه بيلير بو وجه ايله دركه مكه وحى‌لرى مدينه‌نك آغـر ومطنب فقره‌لرينه نظراً دينج وكر آتش‌در ؛ بونا . ديكر اسلوب مخصوصاتى . وقوعات تاريخيـه‌يه بعض تلميحاتى‌ده علاوه ايديكز اوحالده بيرچوق بارچه‌لرك يابيلديغى دورى تعيـين ايده بيلير سكنز . لاكن . بو . بوتون قرأن تاريخ صيره‌سـيله تأليف وترتيب اولونا بيلير ديمك دكل‌در ؛

ياخود هان هيچ بير شى آكلاماقسزين پاپغان كيبى اوقويان و عصرلردن برى اجدادى بو صورتله اوقومانى معتاد اتمش اولان بزلر ايچين بو چتينلك و صيقينتيلى اق يوق‌در . بيرنجى سنه [اجتهاد]ك ٢ نجى نمرو سنك فرانسزجه قسمنده « ابوالعلاء المعرى »عنوانلى مقاله‌نك مطالعه‌سنى توصيه ايده‌رز ع . ج .

مختلف زمان لرده یاپیلش اولا بیان دیکر بیر چوق شیلر هرحالده قالیر .هیچ بیر عالمك سیستمی ، هیئت کاملهسیله ، دیکر علما طرفندن هنوز قبول اولونمامشدر . هرنه قادار مسلمان جامعنده (یعنی هیئت علمای دینیهسی نزدنده) قبول اولونان‌دن داها ایی بیر نظام ، بیر ترتیب صیرهسی بولماق بزم ایچین پك ممکنهده ینه اهل اولان بوتون ذوات طرفندن مظهر قبول اولا بیلهجك بیر اصول ترتیب تکلیف ودرمیان ایتمك ممکن اولاجاغنده پك متردد م . (*) بونك ایچین الزم پك چوق منابع بزده نقصان‌در . هرحالده ظن ایدهرم ، که (رودوول Rodwell)ك اخیراً یابدیغی کیبی ، قرانی تاریخ صیره سیله جمع وتألیف ایتمك زمانی هنوز کلمه مشدر . صوفو مسلمانلر ایچین قرآن یعنی کلام الله ، که مخلوق دکل در ، وکرك معناً وکرك شکلاً ك مکمل کتاب در واونلرك فکرلری طبیعت احواله کوره‌نه دورلو اولماق لازم کلیرسه اویله‌در.لاکن شوراسی خایلی عجیب درکه مسلمانلرك اعتقاد

[*] « شیره‌نکهر »ك اونوتمش اولدیغم و عینی صورت حکمده بولونان ، شو سوزلرینی تصادفاً تکرار بولدیغم وقت متن کتابده‌کی سطرلری یازمشدم .

« Leider finden wir uns hier auf dem weiten Felde der Hypothese umdwerden wohl nie ins Reine Kommen ».

که « مع‌التأسف ، بوراده ،عرصهٔ فسیحهٔ فرضیات اوزه‌رنده بولونورز و هیچ بیر زمان بیر نتیجهٔ قطعیه‌به واصل اولامایز» دیمکدر .

على العمياسنك . بكله نيلمه يه جك درجه ده بزم اوزه ريمزه اجراى تأثير ونفوذ ايتمش اولماسى در. مكه سوره لرنده بولونان طمطراقلى طرز بيانه و اكثريا مكرر و بى-سروبن تشبيه لر يينه پك جدى اولاراق شعر نظريله باقديلر وبنابرين اونى حيرت وتقدير ايله كوردىلر ، بوتون كتابك اسلوبنه ، لسانجه، نمونهٔ صافيت نظريله باقيلدى . ذوق لرى مناقشه ايتمك كوچ در . بوبابده هركسك بير فكرى واردر و اوفكر ندن نادر اولاراق واز كچيريله بيلير . فقط بنم فكرم صورولورسه بن شونا قائلم ، كه آز معروف كتب قديمهٔ عربيه ايچنده قرأن قادار . آز حسن ذوق كوسته رن، قرأن قادار آز اصلى اولان، قرأن قادار افراط درجه ده مطنب واوصاندريجي بير كتاب طانيما يورم . حكايانده بيله — حكايات ايسه أك ابى قسميدر — پك چوق تكرر وار . عرب لر على العموم صنعت حكايه ده استاد عد اولونورلردى ؛ حكايه لرينك قرائتى ، مثلا (مقامات) ده(*) پك چوق اولاراق تصادف اولونان حكايه لرينى اوقوماق حقيقى بير تلذذ صناعت كاردر ، بوحكايه لرده هرشى بودرجه مؤثر وَ هائله انكيز بير صورتده تصوير اولونمشدر . محمد (ص . ع .) دخى اكثريا حكايه ايديبور ؛ اكثريسى

(*) (مقامات حريرى) مرادا ولونيور . ع . ج .

تورات)ده‌وَ (زبور)ده عیناً موجود اولوب یهودیلردن ایشیتدیکی مناقب انبیانی حکایه ایدییور (*) ؛ مکه‌لی‌لر وذوقلری اوقادار فناده دکلدی ، هنـد وَ ایران حکایه لرینی دیکله مه‌ی محمـد (ص . ع.)ك حکایه‌لرینی دیکله‌مك‌دن داها زیاده سویییورلر ایدی. واقعا شکل. اصلیتی حائزدر ؛ فقط اصلیت دائمـا وهر خصوصده بیر مزیت دکل‌در . عرب‌لر نزدنده اسلوب عالی، یانظم یاخود نثر مسجع ایدی . اوزمان هرکسـك بیلدیکی صناعت نظمه محمد [ص .ع.] آشنا دکلدی ؛بناءً علیه نظماً سویله‌مه‌دی وَ حتی شعر ایچین کندیسنده بویوك بیر استکراه حس ایدردی ؛ ذوقی پك عجیب ایدی!هنوز برحیات‌اولان ویاخود آز زمان‌دن بری وفات ایتمش بولونان اك بویوك شعرای عربه . افکاردینیه‌یی ناظمانه وزنه صوقان پك عادی شاعرلری. ناظملری ترجیح ایدردی. شـعره خصم ایدی وخصم‌ده اولماسی لازم کلیردی. چونکه شعراسکی حیات شاطر اصنام پرستی‌نك حقیقی لسان بیانی ایدی . بنابرین وحی‌لری

[*] بو تشبیه ایچین، (غایکه‌ر Geiger) ك
Was hat Mahomet aus dem Judenthum aufgenomen ?
یعنی [محمد یهودیت‌دن نه‌لر اقتباس ایتدی ؟] عنوانیله مفنون کتابی اوقوماق پك استفاده‌لی‌در . بو کتاب ۱۸۳۳ده طبع ایدیلمشـدر . بعض یرلری کیری‌در، فقط اونی تصحیـح و عمومیتله اکمال ایده‌جك یلکه یـنه (غایکه‌ر)دن باشقا بیر کیمسه یوق‌در .

ایچین . سویله یله جك . ایکیسی ویاداها زیاده‌سی مقفا قیصه عباره لرله افاده ایتمك دن عبارت اولان نثرمسجع استعمال ایتمه‌یه مجبور ایدی. أك اسکی سوره‌لرده بو اسلوبك قواعدینه رعایتکار قالدی ، بیر صورتله که بوسوره‌لر له قدیم عرب کاهنلرینك اخبار غیب (*) لری آره سنده چوق مشابهت موجود در .

بونکله برابر ، بالآخره مذکور قواعددن . یاواش یاواش اوزاقلاشدی . لزومندن زیاده اوزون عباره‌لر یاپدی وقافیه خصوصنده پك چوق تساهله بولوندی : که حسنیات اولماق شویله دورسون . حقیقی خطالر تشکیل ایدر : بو خطالر ، کلام الله اولان کتابك غیری بیر کتابده بولونمش اولسه یدی پك شدتله میدان مؤاخذه‌یه قونولوردی . لساندهده استاد دکلدی . قرأنده تصادف اولونان کثرتلی تکرارلر بونی قسماً ایضاح ایدر ، محمد [ص . ع .] صعوبتله ترکیب کلام ایدردی . فکرینی افاده ایچین کلمه‌لری درحال بولدیغی نادراً واقع اولوردی . بو جهتله فکرینی مختلف صورتلرله افاده ایتمه‌یه چالیشیردی ، قرأنده عینی فکرلرك مختلف کلمه لرله متمادیاً تکرر ایتمه‌سی بوندن در . متعدد مثالر سزه کوسته

[*] اخبارغیب Oracles مقابلی در . ع . ج .

ركه محمد [ص . ع .] . فكرك شكل حقيقيسى ،
طرز حقيقى افاده‌سنى مكرر دنه‌مه‌لردن صوكره بولوردى .
لسانده تاميله فصيح دكلدر . واقعا محمد [ص . ع .] . لسان
عربك هنوز چيچك آچديغى . هنوز تولد وتشكل حالنده
بولوندىغى بير زمانده ياشايوردى ؛ بيلندن مستغنى دركه اونك
طرز تحريريله « قلاسيك » محررلرك اسلوبى آره‌سنده‌كى انجيلك
روجه‌سى ايله فصيح روجه بيننده موجود فرق عظيم بولونامز ؛
هرحالده فرق حس اولونور درجه‌ده در : قرآنده ، يهودى ،
سريانى . وحبشى لسانلرندن اخذ اولونمش ملز كلمه‌لر پك
چوق در . كندى لسانلرندن غيرى بير لسانه آشنا اولمايان
مفسرين عرب . معناى حقيقيلرينى كشفه موفق اولاماقسزن
بوملز كلمه‌لرى ايضاح ايتمك ايچين قفالرينى پاطلاتمشلردر . قرآنده
متعدد صرف خطالرى واردر ؛ بو نوع دن قرآنده آز خطا
كورمه مز شوندن دركه صرفيون عرب دوغرو كوسترمك
ايسته ديكارى بو خطالردن قاعده‌لر ويلخود قاعده‌يه استثنالر
تأسيس ايتديلر ؛ خرافات اسلاميه نك قيود وموانعى داها ايى
چاك ايديلديكجه وَ لسان عربك عوامضنه . دهاسنه داها زياده
اطلاع حاصل اولاراق . مثاللرينى اصلا آلمايان دكلسه‌پك نادر
اولاراق قرآندن آلان وهنوز داها حر بير نقطه‌ٔ نظرده

بولونان لسانيون عرب‌ك اصوللرينه داها زياده عطف نظر دقت واعتنا ايديلديكجه ، قرآنده خطابای لسانيه‌نك پك اكسيك اولمادیغی تدریجاً آكلاشيلا جاق‌در . بو كيفيت يعنی لسانيون عرب‌ك قرآن دن‌پك نادر اولاراق مثال آلمالری كوسته‌ریر كه علمای لسان‌عرب ، بوبابده‌كی فكرلرینی بيان ايتمه‌یه جسارت ايده‌مه مكله‌برابر (قرآن)ه قلاسيك بيركتاب نظريله باقمايور وَ لسان خصوصنده بير مقتدا Autorité عد ايتمه یورلردی .

بوندن باشقا ، قرآنك محمد [ص.ع.]ك معاصرینی اوزه رينه آنجاق پك آزنفوذ و تأثيری اولدی . عرب‌لر تمدن و تكمل‌ك پك يوكسك بير مرتبه‌سنه واصل اولمشلردی ـ تمدن مادّی‌یی دكل، تمدن عقلی‌یی مراد ايدييورم ـ حالبوكه محمد [ص.ع.] . باشقا طرفلرده امثالی پك چوق بولونمش اولان بير جاذبه‌دار ، بير هيجان پرور ، بير مفرط ايدی . كه وطنداشلرندن بير چوغی عقلاً ، علماً ، ذكاءً وحتي اخلاقاً اونی كچيوردی ، ابراز ايتديكی احتساسات ديندرانه سنه اكثر معاصری لاقيد قاليورلردی . في الواقع قرآنی كوزل وعلوی بولماق ايچين اعتقاد ، عقل سليمی بروجه پيشين سوندورمش اولماق لازم كليوردی ، اهالينك اكثريت عظيمه‌سی ايسه

بو رادّهٔ ایمانیه‌یه هنوز کلمه مشدی .

(قرآن)ك پارچه‌لرینك . کویا، یاپدیردیغی اوقونان، واهتدالرك قسم اعظمی تاریخه دکل مناقب دینیه حوزهٔ عائدیتنه داخل در . حقیقت حاله . تاریخ بزه بیلدیریور که آحادناس، قرآنی یا پك آز طانیور و یا هیچ طانیما یوردی وَقرآنی طانیماق ایچین ده هیچ اندیشه‌ده بولونمایوردی .

(قرآن) ، مسلمانلرك ایمان ومشوارلرینك قواعد ینك أك بیر نجی مرتبه سنده ایسه، سنت ایکینجی موقعی اشغال ایدر .

(قرآن) کفایت ایتمز ؛ چونکه شرق اقوامی، بیردن‌لك مؤسسندن یالکنز مسائل دینیه‌نك حلنی ایسته‌مز ؛ تنسیقات پولیتیقیه لرینی وَ حقوق لرینی تعیین ایتمه‌سنی وَأك کوچوك تفصیلاتنه واریجه‌یه قادار حیات یومیلرنی نظام آلتنه آلماسنی ده ایستر . ناصل کیینمه‌لی درلر . صقالارینی ناصل طارامالی ، ناصل یمه‌لی، ناصل ایچمه‌لی درلر ، بونلرك کافه‌سنی تعیین ایتمه‌سنی ده دن مؤسسندن طلب ایدرلر . بوتون بوشیلر قرآنده هیچ بولونمادیغندن پیغمبرك اقوال و اعمالنه مراجعت ایدیلدی . داها محمد [ص . ع .] حیاتده ایکن ، بعض قرار لرینك تحریراً تعایم اولوندیغی قبول اولونا بیلیر ؛ لاکن عمومیت اعتباریله عنعنهٔ سماعیه ایله محافظه اولونمشدر . بونلری قید

وضبط ايتمك عادتی آنجاق ايكينجی عصر هجريده عمومی اولدی و بير آز مدت صوكره . حديثلری جمع ايتمه‌يه باشلانيلدی ، بونی داها اوّل يازمامش اولمالری شايان تأسف‌در . امور دينيه‌ده پك لاقيد اولان امويلر زمانده تشكيل ايديلمجك بير كليات حديث . محتمل كه اولدوقجه آز مغشوش اولوردی ؛ فقط ايلك مجامع حديث : تخت حكمداری‌به دسترس اولماق ايچين تغيير ياخود تصنيع ايديلش حديثلر ميدانه‌سورمش اولان (عباسی‌لر) زمانده باشلار . بير اصول دينی ويا پوليتيقی‌يی مدافعه ايتمك ايسته‌ين‌لديكی وقت بالذات وبالخاصه تصنيع ايديلن بير حديثی ايراد ايتمك ايشدن بيله دكل ايدی . بو سوء استعمالك آلديغی وسعت . حديث جمع ايدن مسلمان مؤلفلرينك شهادتيله معلومدر . بو وجهله‌دركه حديثلری جمع ايچين بير خايلی مملكت دولاشمش اولان (بخاری) ، استماع ايتديكی ٦٠٠٠٠ نقل و روايتلر ايچينده موثوق اولاراق آنجاق ٧٢٧٥ حديث بولوندیغنی بيان ايدر . اثر عظيمنه يالكز بو حديثلری قبول ايتمشدر ؛ فقط حديثلرك موـ ثوقيت و ياخود مغشوشيتنی تعيين ايچين ، رقباسی كيبی تعقيب ايتديكی قاعدهٔ انتقاديه كافی دكلدی . كاملاً خارجی بير علامته اعتنا ايدييوردی . هر حديث ، باشليجه ايكی قسمی حاوی

در : اوّلا، معتمدبه‌لرك يعنى حديثى يكديكرينه نقل و روا يت ايدن كيمسه‌لرك اسم و كنيه‌لرى ؛ صوكره ، متن حديث. محمد [ص . ع .]ك اصحابندن برى طرفندن نقل ايديلمش اولونجه و متعاقباً يكديكرلرينه حكايه و نقل ايدن معتمد به‌لرك اوزون ليسته‌سنك لايق اولديغى اعتماده دينيله جك بيرشى اولمايجه حديث، صحيح اولاراق قبول ايديلمك لازم در . شبهه‌سز بو محك تميز اصلا آتيلمامالى در ؛ بز دخى ، معتمد به‌لرك اسم و سجيه‌لرينه غايت اعتنا ايله دقت ايتمه لى ز ؛ اوروپا تنقيدى، مسلمانلر عندنده تماميله شايان اعتماد ديه مقيد اولان بعض كيمسه‌لرى يالانجى صفتيله رسواى ايتدى ؛ بو وجهله موثوقيت مسئله‌سنى تدقيق خصوصنده كنديسنه محكم بير تمل ياپدى ؛ ـ فقط بو محك تميز كفايت ايتمز، بير اشارت خارجيه‌يه اعتنا كوسترمه‌مه‌لى، فقط حديثك قيمت ذاتيسنى تحقيق ايتمه‌لى، صحيحه بكزه‌يوب بكزه‌مه‌ديكنى، شايان اعتماد ديكر بيانات ايله موافق دوشوب دوشمه‌ديكنى معاينه ايتمه‌لى. خلاصهٔ كلام حديثك صحت باطنيه‌سنى تقدير ايتمه‌لى در؛ مسلمان جامع الحديث‌لرى اوراله قادار كيتمه‌يور لردى؛ مسلمانلقلرينه زيان كتيرمكسزين بونى ياپمايه ، ايمان حوزه‌سندن اتقان [يعنى فن] حوزه‌سنه كچمه‌يه مقتدر اولاماز

لردی، قومنه مخصوص تنکیٔ اعتقاد ایله مشحون بیر انکلیزك مسلمان لردن بو قادار مستقل ، بو قادار قیود دن عاری بیر اصول ایسته‌مه‌سنی کوره‌رك غریب بیر تأثیر حس ایدییورز . دوغروسی، تسلیم ایتمه‌لیزکه دیکر هیچ بیردین، داها تاریخ موجود دیتنك اوچنجی عصری ابتداسندن اعتباراً. اوزدرینه موضوع اولدیغی اساسلری، مسلمانلرك یاپدیغی کبی، تحت معاینه. وتحقیقه چکمه مشدر. زیرا بو معاینه، پره نسیب نك عدم کفایتنه رغماً شدید ، جدی صفتیله توصیف اولونابیلیر. شونی ده علاوه ایده‌لم. که ایکینجی و اوچنجی عصر مجریده اسلام علمای دینی، بوکون صلاحیت علمیه‌لری دائره‌سی داخلنده، انکلیز علمای دینه ارزان اولونمایان بیر حریت تحقیق ومعاینه یه مالك ایدیلر؛ بوندن ماعدا بو علمای دین اسلام، محمد [ص . ع]ی بیر کمال مجسم، بیر « ئیده‌آل » کبی تصویر و تصوّر ایتمه‌یه باقمایاراق اخلاص ایله صداقت ایله، چالیشدیلر . بالعکس بو علمای دین بزه، محمد [ص . ع]ی اولدیغی کبی، ضعیفلقلریله، قصورلریله تقدیم ایدییورلر؛ محمد [ص . ع] حقنده خصملرینك نه دوشوندوکلرینی نه سویله دیکلرینی کمال صفوتله بزه بیلدیرییورلر. اکثریا بر چوق جلی حقیقتلری احتوا ایدن او آجی استهزالری بیله مسکوت عنه کچمه‌یورلر. مثلا (طائف)لی بر آدمك شو

سوزلری بو نوع دن در : « مادام که الله حقیقةً بیر پیغمبر کوندرمك ایسته یوردی سندن داها ایی بیریسنی بولامازمی ایدی؟» بو بلکه بیر فکر شخصی دن عبارت در. حدیث کتابلرنده ساخته فقره لر بولوندیغنه حیرت ایتمه یورم [چونکه بو طبیعت حال اقتضاسندن در] فقط او قادار اقسام صحیحه یی [بخاری نك نصی، أك شدید منقدلرجه، بو صحیح صفتنه لایق در] حاوی اولوب بو قسم غیر مغشوشده، بیر مؤمن خالصی اوتاندیرماسی لابد اولان او قادار شیلر بولونماسنه حیرت ایدییورم.

بزی اسکی عرب لر معیشتنك تماماً اورته سنه کوتورن حدیث لرك مطالعه سی (قرأن)ك مطالعه سندن داها زیاده مراقلی، داها زیاده جالب دقت در؛ بیرجهتجه، هرحالده قرأنك دونده در وَ بوندن دولایی اسلامیتی ابتداده بولوندیغی مرتبه دن آز عالی بیر مرتبه یه دوشوردی. اسلامیت معجزات سز بیر دین ایدی. بك آشکار بیر صورتده قرأن دن مستبان اولورکه محمد (ص . ع .) معجزات یاپماق ادعاسنده هیچ بیرزمان بولونمامشدر. بویله بیر دین، تاریخ تکمل بشرده شایان دقت بیر حادثه، طریق ترقیده آتیلان بویوك بیر آدیم اولمش ایدی؛ وَ اکر اسلامیت عربستانك حدودی داخلنده محصور قالمش اولسه یدی بو (پروتستیپ)ك صافیت نامه سنده محافظه سی هیچ ده غیر ممکن

شيلر عداڈنده بولونمازدی. فقط. چوق کچمکسزین بو حدود دن دیشاری چیقدی: پیغمبرلرینك معجزاتی حکایه ایدن اقوام ابله تماسده بولوندوقجه عرب لرکندیلرنده بوخصوصده نقصان اولان شیئی علاوه ایتمیه ربط امل ایتدیلر . هرحالده شاعرك:

Das Wunder ist des Glaubens liebstes Kind;

سوزینی مسلمانلرده تطبیق ایده بیلمزدن اول داها بیر چوق عصر کچمك لازمکلیوردی، که

«اعتقادك معجزات اك سوکیلی اولادیدر»

دیمك در . ایلك زمانلرده . معجزات حکایه لرنده پك مسرف بولونولمادی .

صورت تحصانی ده کوسته رمك بو روایتلردن بیر قاچ دانه سنی ذکر ایده جکز.

بدایت مرسلیتنده، محمد [ص . ع .] ، کندیسنك دخی ضلالتده بولونمش یعنی آیین اصنام پرستیه اشتراك ایتمش اولدیغنی تسلیم ایدییوردی(١) ؛ فقط عینی زمانده، کندیسنك قلبنی الله آچمش اولدیغنی (٢) بیان ایدییوردی . بو افادهٔ مجازیه حرفی حرفنه آلینیدی وَ روایت آتیه یه وجود ویردی.

[١] « قرآن » ٩٣ ، آیت ٧
[٢] « قرآن » ٩٤ ، آیت ١

بو روايت‌ده محمد [ص . ع .]ك آغزيته قونولدى : « بير كون . كه كعبه قربنده بير طرفك اوزدرينه يانمشدم . بيرايسى كلدى كوكسمدن كوبكمه قادار وجودمى آچدى قلبمى آلدى . صوكره ايمان ايله دولو آلتون بير لگن كتيريلدى ؛ قلبم اونك ايچنده يقانيلدى صوكره يرينه قونولدى . » (بخارى)ده موجود واك قديم اولان بو حديثه گوره تطهير قلب . بير آز آشاغيده بحث ايده جكمز معراج دن اول واقع اولديغى محققدر ؛ فقط ديكر جامعين حديث» محمد [ص . ع .]ك پيغمبرلكى حققنده هدايت ربانيه‌نك ظهورندن اول تطهير قابك وقوع بولمش اولماسنى داها زياده مناسب كورديلر . بنابرين منقبه بو جهتدن تعديل اولوندى . لاكن محمد [ص . ع .]ك بير زمان ضلالتده بولونمش اولماسى ناخوش اولديغندن تطهير قلب كيفيتى تدريجاً داها كيرى يه آتيلدى: اولاً يكرمينجى سال حياتنده صوكره، اون بيرنجى سال حياتنده تطهير قابك وقوعنى سويله ديلر بوصوك شق اك مناسب كلن ايدى . چونكه مسؤليت بوياشده باشلار . اك صوكره تطهير قابك تاريخ وقوعنى محمد [ص . ع .]ك سن صباوتنه قويديلر ، بوحالده ، كوبده (بنى سعيد) قبيلهٔ بدويه‌سنده محمد [ص . ع .]ك آلديغى تربيه‌يه متعلق بير حكايه بو دوره ربط

ایدیلدی. فقط حکایه حدذاتنده بك آز شایان اعتماد کورونور. بو شکل اخیرده حکایه بروجه آتی در. راوی (بنی سعد) قبیله‌سی نسوانندن حلیمه‌در : بیر کون زوجه‌له وَیکی دوغان چوجوغمله برابر خانه‌مدن چیقدم، قبیله‌مدن دیکر قادینلر ایله برابر . بیر مرضعه‌لك وظیفه‌سی آراماق اوزره مکه‌یه کیتدم . سنه قورولق بیر سنه ایدی.! بیه‌جکمزده قالمامشدی . یانمزده بیر قیر دیشی أشك ایله بیرده دیشی دوه واردی‌که بیر داملة سوت ویرمه یوردی . اویویا مایوردق چونکه چوجوغمز بو تون کیجه آجلق‌دن باغیریپوردی . بنم سوتمده دوه‌نك سوتی قادار آزدی . ایله ریسی ایی اولور امیدیله چار ناچار یولجیلغه دوام ایتدك . مکه‌یه وصولمزده سوت ویره‌جك چوجوقلر آرادق پیغمبر اولاجاق چوجوغی هرسوت اناسنه تکلیف ایتمشلردی فقط سوت انالردن هیچ بیری أونی. آلماق ایسته‌مه یوردی ، وجمله‌سی « بو بیر یتیم » بناءً علیه قازانیلاجاق بو یوك بیرشی یوق » ، دییوردی . معلوم اولمالی درکه بز چوجوق پدرلرینك بزه یول پاره ویره‌جکنی امید ایدییوردق، آرتق پدری بولونمایان بیر چوجوغك والده سندن بویوك بیراجرت ارضاع بکله‌مه‌یوردق. بزمله برابر اولان قادینلرك، بندن ماعدا ؛ کافه‌سی سوت ویره‌جك چوجوق بولمشدی .

قوجه‌مه ، بن دوستلرینك یانه ، سوت چوجوغی آلماقـزین عودت ایتمك ایسته‌مه‌یورم. شویتیم چوجوغی بولوب کتیرمه‌یه کیده جکم » دیدم . قوجه‌م « حقك وار ، کیدرسه‌ك بلکه الله بزه اوغور آچار » دیه جواب ویردی . کیتدم ، واقعا باشقا بیرچوچوق بولسه ایدم اونی آلمایاجاقدم ، یتیم‌چوجوقله کاروانه عودت‌ایتدم چوجوغی یانه‌آلدم، مه ویردم، طویجه‌یه قادار أمـدی ، صوکره کندی چوچوغمـه مه ویردم اوده طویجه‌یه قادار أمدی . بونی متعاقب هر ایکیسی‌ده اویودیلر وَ بیر زمان‌دن بری‌ایلك دفعه‌راحت بیر گیجه یوزی کوردك. بونك اوزه‌رینه قوجـه‌م دوه‌نك یانه کیتدی مه‌لرینی سوتله طولو بولدی ، دوه‌نی صاغمایه قویولدی . وجمله مزك ایچمه مزه کافی سوت بولدوق . ایرته‌سی کونك صباحی قوجه‌م بانا « شبه‌سز سن اوغورلو بیر چوجوق بولدك » دیدی . اثنای عودتده بنم دیشی‌اشکم اوقادار شوق ایله دورت‌نعل کیدییور ایدی‌که آرقاداشلرم بنمله‌برابرعینی یورویشی محافظه ایده‌مه‌دیلر. وباشقا بیر حیوان آلمش اولدیغمه ذاهب اولدیلر ، بنی سـعد لیلرك مملکتی قادار محصولاتسز هیچ بیرمملکت یوق‌در ؛ فقط عودت ایدر ایتمز سورولرمن چوق سوت ویریر اولدیلر ؛ حالبوکـه قومشولرمزك سوتلری یوق ایدی ، چوبانلرینه

«حیوانلری، حلیمه‌نك سوروسنك اوتلادینی یایلایه کوتورمك آ» دیپورلردی . چوبانلر اویله یاپدیلر فقط بیهوده. بو وجهله درکه برکت وثروته مالك بولونیوردق ایکی سنه صوکره چوجوغی سوت‌دن کسدم . چوجوق سوت قارداشی کیبی صورت مکمله‌ده بویودی ؛ اونی والده‌سنه کوتوردك ، فقط بزه کتیرمش اولدیغی مختلف فیض وبرکت سبیله چوجوغی حفظ ایتمك ایسته‌دیکمزدن والده‌سنه‌تندرستیٔ تام کسب ایدنجه‌یه قادار اوغلکری یانمزده براقا کز مرجح‌در، قورقارم که مکه نك فنا هواسی صحتنه ضرر کتیرسین » دیدم . تکرار یانمزه آلمامزه مساعده ایتدی .

بوندن بیر آی صوکره ، چادیرلرمزك آرته سنده ، اوتلایان سورومز یانندہ سوت قارداشیله برابر بولوندیغی صیره‌ده ایدی . که چوجوق بزه « بیاض کیفمش ایکی کیشی بزم قریشی‌لی یاقالادی . طوبراغك اوزه‌رینه یاتیردی ، جسمنی آچدی » دیه‌بزه باغیردی . قوجهم وبن اورایه قوشدق . محمد [ص . ع .]ای آیاقده فقط بکزی قاچمش بولدوق ، کندیسنه نه‌اولدیغنی صوردوق . جواباً ایکی آدمك کلوب وجودینی یاردیغنی وبیرشی آرادیغنی فقط آرادیقلری شیئك نه اولدیغنی بیلمه دیکنی سویلهدی . چادیرمزه عودت ایتدك

قوجه‌م بانا « بو چوجوغه بیر حمله کلمش اولماسندن قورقارم» دیدی . والده‌سنه کوتوردك ، سبینی سوأل ایتدی ، چونکه چوجوغی یانمزده، داها حفظ ایتمك ایسته دیکمزی کندیسنه بیلدیر مشدك « چوچوغ. ز ش ، بویودی ، اونك ایچین ألمدن کلنی یاپدم. کندیسنه بیر زیان کلمك‌دن قورقیورم بونك ایچین اونی سزه کتیردم» دیدم. والده « حقیقی سبب بو دکل نه‌اولدیسه بانا سر بسته جه حکایه ایت دیه جواب ویردی . هرشیئی کندیسنه‌سویله‌مه‌یه بنی زورلارکن «ابلیس‌ك طعمه‌سی اولماسندن قورقیورسین دکلمی ؟» دیه بانیردی« ثوت» دیه جواب ویردم ، تکرار جواب ویردی دیدی که » اوّل لله هیچ بیر شی اولماز اونك اوزه رینه ابلیس‌ك هیچ تأثیری یوقدر . اوغلم امور معظمه‌یه مدعودر ، اونك حکایه سنی سانا ایتمه دمی ؟ . اوندن کبه اولدیم وقت بندن اویله پارلاق بیر نور چیقدی که «بصره»نك (*)سرایلرینی کورمه‌مه مساعد اولیوردی . اونی دنیایه کتیردیکم وقت مینی مینی اللرینی طوپراغك اوزه‌رینه قویدی و باشنی سمایه قالدیردی . براق اونی بو رایه . کیت ایشکه . »

[*] « بصره » عربلر ایچین پك مهم بیر تجارت شهری ایدی. بیر خریستیان پسقپوسلغنك مرکزی اوراده ایدی، و یونان مدنیتنك حکمران اولدیغی شهرلر ایچینده أك قریب اولانی ایدی .

مرور زمان ایله ، مسلمانلر ، خریستیان تبعه‌لریله هر تماس و مناسبتده بولوندوقجه منقبه‌نك بو شكلی بیله آرتق اونلره كافی كلمه‌دی ؛ زیرا محمد، [ص . ع .] عقیده‌یی بیر آز تعدیل ایتمكله برابر ، حضرت (عیسا)نك و والده‌سنك معصیت اولین Péché originel دن بری اولدیغنی تصدیق ایتمشدی . و خریستیانلغك مؤسسنده ، مسلمانلغك مؤسسی اوزه‌رینه بویله بیر تفوقی قبول ایتمك مؤمنلر ایچین دائمی بیر عار ایدی . بو سبیله‌درکه یكی بیر عقیده تولد ایتدی . محمد[ص.ع.]ك حضرت (آدم)دن اوّل بیر صافیت كامله حالنده خلق ایدیلمش اولدیغنه اعتقاد اولوندی .

فقط پیغمبر ایچین اللهك یاپدیغی أك بویوك معجزه معراج اولدی . بونا سبیبیت ویرن شی شو اولدی : مكه‌ده صوك سنه اقامتنده ، محمد[ص.ع.]ك ، غالبا یهودیلر واسطه‌سیله تحریك اولونان خصماسی محمد[ص . ع .] ه دیدیلركه « پیغمبر لرك وطنی سوریه‌در ؛ بناءً علیه اگر سن حقیقةً پیغمبر ایسه‌ك كیت اورایه ، عودت ایتدیكك وقت سانا اینانیرز » . اویله كورونیورکه محمد، [ص . ع .] بو اعتراضك اساسلی اولدیغنه قانع اولدی و عنعنهٔ تاریخیه‌سنه اعتماد اولونورسه ارض مقدسه سیاحت پلانتی آز چوق تصور وتقریر ایتدی .

فقط کیجه‌لین کندیسنه اولان بیر کشف ، بیر تجلی اونی بو سیاحتك زحمتندن قورتاردی . محمد [ص٠ع٠] ، بیر صورت اعجازکارانه‌ده (قدس شریف)ی زیارت ایتدی وَ واقعه‌یی قرأن)ده (سوره ۱۷ آیت ۱) وجه آتی اوزره حکایه ایتدی :

« سبحان الذی اسری بعبده لیلاً من المسجدالحرام الخ..» یعنی «حمد اولسون اونا که انسای لیلده عبد مسجدالحرامی، داها اوزاق اولان او دیکر مسجده نقل ایتدی . اونك اطرافنی مبارك قیلدق تا که معجزاتمزدن بعضیلرینی اونا کوسته رهلم . محقق در الله هر شئی ایشیدیجی وَ کوروجی در . »

خصمای ، بو فکری کولونج بولدیلر ، حتی مؤمنلر بیله بو معجزه حقنده شبهه‌یه دوشدیلر، بیر درجه‌ده که بعضلری بو بیر لانجیاق نظریله باقدیلر و تبدیل مذهب ایتدیلر . بو قارشی محمد[ص٠ع٠] ، اللهه ، شو سوزلری سویلتمه‌یه کندیسنی مجبور کوردی . (قرأن» ، سوره ۱۷ آیت ٦۲ :)

« سانا کوردوردیکم کشفك انسانلری امتحان ایتمك‌دن غیری بیر مقصدی یوقدی . »

دیمك بو بیر رؤیادن عبارت اولمش ایدی . فقط بیر قاچ

سنه صوکره ایمان کسب صلابت ایدنجه ابتدا کی فکرینه رجعت ایتدی و سیاحت لیلیه‌سی (معراج) حقنده ، طرفدارانه، یکی تفصیلات حکایه ایتدی. قادلی آت(براق) اوزه‌رینه راکب اولدیغی حالده (جبرائیل) واسطه‌سیله (قدس شریف)ك مسجدینه. (مسجد اقصایه) کوتورولمش ایدی ؛ (قدس شریف)دن سمایه کیتمش و نهایت حضور خالقه واصل اولمش و طرفدارانه بش وقت نمازی فرض قیلماسی امرینی طرف خالقدن آلمش ایدی . بالآخره ، قوهٔ خیالیه بو حکایه‌یی پارلاق رنکارله تزیین ایتدی ؛ فقط وقعه‌یی (قرأن)کا شعار ایتدیکی وجهله بیر سیاحت فکریه، بیر تجلی کیبی می یوقسه بیر سیاحت جسمانیه و حقیقه کیبی می قبول ایتمه‌لی‌در . بو خصوصده مسلمانلر آره‌سنده اختلاف واردر.

عمومیت اعتباریله پیغمبرك ترجمهٔ حالی پك کثیر العدد و اکثر کره شمرك بوتون شعشعه‌لریله شعشعه‌دار منقبه‌لرله آراسته‌در . شبهه‌سز بوندن درکه أك تازه تفاسیرده باخصوص محمد [ص . ع .]ك کنجلك زمانیله مکه‌ده اقامتی زمانینه متعلق موادده حقایق تاریخیه طانیمامز بیر حاله کلمش در . فقط أك اسکی ترجمهٔ حال‌لر ، مهارت انتقادیه یاردیمیله ، حقیقتی

انسانه‌دن علی‌العاده تفریق ایده‌میه‌جك درجه‌ده ایی اعجازات علاوه ایتمه‌مشلردر .

محمد[ص . ع .] هیچ بیر زمان بیر مخلوق فوق‌الطبیعه یاخود بیر مخلوق اساطیر اولمامشدر. (*)

مبحث

٥

عقیده وآیین

اسلامیت قادار آز اصلیتی اولان دین یوقدر . اساس اولاراق « حنیف »لك و « زرد دشت »لك تحت تأثیرنده توسع ایتمش اولدیغی وجه اوزره « موسوی »لك. عربستانك دن‌قدیمندن وخرستیانلقدن ایدیلمش بعض استعارات ،

[*] « قرآن »ده « انا بشر مثلکم یوحی الی » دیه‌سی انسانلرك خارجنده بیر انسان اولدیغنی ادعا ایتمه‌دیکنه دلیل قطعی‌در .

ع . ج .

نهايت، محمد [ص . ع .]ك أك بويوك و أك صوك نبي‌الله اولديغى اعتقادى : ايشته مكه‌لى پيغمبرك وعظ و نشر ايتمش اولديغى بوتون « سيستم » . بوتون منظومهٔ امور مذهبيه بونلردن عبارت. قرآن، نه درين فكرلرى نه‌ده علوى و دلربا بير لسان ايله افاده‌ايديلمش نظريات شاعرانه‌يى محتوى دكل‌در، و ديكرلرندن اقتباس ايتمه‌ديكى بير شكل تمثالى ايله الباس ايده‌رك مسائل معظمه‌يى حل ايتمه‌يه غيرت ايتمز. اسلاميت . شبهه‌سز دينلرك أك، نثرى، أك بك‌ادا اولانى اولديغى كبى تعديله و ياخود تكمله‌ده أك آز مستعد اولانى‌در. بو كيفيت ناصل ايضاح ايديلير؟ عرب قومنك بالذات سجيه‌سيله : عرب‌لر مثبت و قطعى اولان شيلره صورت مخصوصه‌ده اعتنا كوسته ريبورلردى . اساسدن زياده شكلده شعر آرايورلردى و خلاصهٔ كلام عرب‌لر ، ديكر اديانك حصوله كتيرديكى شعر طفوليت ايله شاطر و زنده اولان اواقوام عتيقه‌دن زياده. اون دوقوزنجى عصرك متكمل ، ملاحظه كار خالقته بكزه يوردى ، صوكره . محمد [ص . ع .]ك بو كيفيتده مدخل وتأثيرى واردى : او بير متفكر عميق دكلدى ، فقط بياغى هزلى بير متهيج ايدى ؛ اصليته ميال اولماق شويله دورسون؛ بوتون شان وشرفى اصليت‌دن تباعده وضع ايدردى؛ چونكه

نشر ایتدیکی دینك کندیسندن داها قدیم اولان پیغمبرلر طرفندن هر زمان اشعار ایدیلمکده کلدیکنی تکراردن فارغ اولمایوردی . دیکر بر اوچنجی سبب داها واردرکه نظردن قاچیرمامالی در . دیکر مملکتلرده دین تدریجاً بویودی ، بالذات پیغمبر دکل ، اونك تلمیذلری یازیپوردی ، بوجهتله هر مؤلف کتاب مقدسه کندی شخصیتنی ، مارقه‌سنی آزچوق باغیوردی . بو کیفیت بك شکل لکی بالطبع نزع ایدییور وَ الفاظ وافاده‌یه اهمیت ویرمه‌یوب متنك اصل روحنه نفوذ ایتمه‌یی اعصار آتیه‌یه تکلیف ایدییوردی . بویله بر شی عربستان ایچین هیچ یوق . عربستانده هرشیئی : دینی . اخلاقی ، حتی حقوقی تنظیم ایدن تك بر آدمدر ، بر کتاب درکه تغییر ناپذیر ارادات الهیه‌یی احتوا ایدن بر تك آدم طرفندن یاپیلمشدر . اسلامیتده ، بو سبیله ، بویوك بر ثابتیت ، حرکتسزلك واردر ، بونا اعتراض اولونامازز : فقط بو کیفیت شایان تبریك اولماق شویله دورسون بالعکس بونا تأسف اولونمالیدر ، زیرا ترقیٔ مادی انسانیته مودوع وظیفه‌در : حرکتسزلك ، اولوم دیمکدر ، وَ حرکتسزلك ، مع التأسف ، اسلامیتك پره نسیبی‌در . امور دینیه‌ده بر دفعه حقیقت طانینان هرشیئك بوتون اعصار آتیه طرفندن

حقیقت اولاراق لزوم قبولنی بیر لحظه قبول ایتمه‌ك بیله ، مع مافیه ، بونك ایچین ، بیر شكل معین حقوقك كافهٔ ازمنه‌یه موافق كله جكی ادعاسنده بولونمایه حقمز اولاماز . ایشته اسلامیتك حالی بو مركزده‌در . (قرأن)ك قوانینی حالا مرعی الاجرادر وَ اسلامیت موجود اولدوقجه مرعی الاجرا اولاجاقدر . هایدی بو قوانین ، تأسیس اولوندیغی زمان ایچین ایی اولمش اولسون ، اوزمان حقیقی بیر ترقی وجوده كتیرمش بولونسون ، بونلرك كافه‌سنی بلا مشكلات قبول ایده رز ، لاكن (شارلمانی)ك قانونلری‌ده زمانی ایچین فوق العاده ایی ایدی ، بونكله برابر اوزرلرینه شالمانیك حكم سوردیكی بوتون اقوام . مذكور قوانینی دائما محافظه وتعقیب ایتمه‌یه محكوم اولسه‌لردی بونلرك حالاری‌نه اولوردی ؟ اوروپای غربی ایچین ترقی غیر ممكن اولمازمی ایدی ؟

شرایع قرأنیه ، هرحالده ، بزم دائرهٔ بحثمزه داخل دكل در وَ بز (قرأن)ك یالكز عقیده جهتنه حصر نظر ایتمه‌لیز ، عقیدهٔ قرأنیه اكثریا تحلیل ایدیلمش وپك آز حائز اصلیت بولونمش اولدیغندن أك زیاده كوزه چارپان جهتلری آلاراق اجمال ایده‌جكز . اللهك بیرلكی . دینك ایلك شرطی‌در . ایكنجیسی ؛ محمد [ص . ع .]ك پیغمبرلكی ، رسول الله

اولماسی در . محمد [ص . ع .]ك اللهی ؛ عرب‌لرك دین ابتدائیلرینك (الله تعالی) سنه ، موسوی لكك ، (یهوه) سنه ، وحید الاله وهنوز مصون فساد مجوسی لكك (آهوراماز دا Ahuramazda) سنه بكزر . حكایهٔ خلقت : یهودیلردن آلینمش در ؛ دین ابتدائی‌نك جن‌لری حفظ وفقط ملائك وشیاطین‌ه تحویل اولونمشدر . بو اصول : (زورو آستر)ك یعنی (زر دشت)ك هند الوهیت‌لری (دیوا les Devas) حقنده استعمال ایتدیكی اصول‌در ، باشقا مثال ذكر ایتمه‌مك ایچین یالكز بونی درمیان ایدیبورز . ملائكی تهایل ایتمك حرام‌در ؛ اونلر روز قیامتده أوله‌جك اولان مخلوقات فانیه‌در . شیاطین‌ك رئیسی هم لسان عبرانی‌دن مأخوذ شیطان . هم‌ده لسان رومی‌نك Diabolos كلمه سندن محرف ابلیس اسملرینی طاشیر ؛ فقط ثنائی الاهیكی مجوسی لكك «اهریمن»ی یهودیلكده معنای حقیقیسنی اصلا اكتساب ایده‌مه‌مش اولدیغندن قرأنك رئیس شیاطین وتبعه‌سی حقنده‌كی فكری داها زیاده خریستیانانه در ، یعنی بورادہ یهودی المنشاء اولماقدن زیاده مجوسی لكه موافق‌در (*) شوقادار وار ، كه محمد [ص . ع .] بیر نقطه‌ده

(*)

« The Zoroastrian idea of the Devil and the infernal Kingdom coincides entirely with the Christian ». Haug. *Essays on the sacred language, and religion of the Parsees.* (Bombay. 1862. p. 263.

كليسانك عقيده سندن آيريلير: كليسا شيطان اهتدا ايتديرمك غير قابل اولديغى فكرينى صورت دائمه‌ده محافظه ايتدى. حالبوكه اونا كوره شيطانلر قابل اهتدادرلر، حتى بير چوقلرينى بالذات كنديسى ايمانه كتيرمشدر.

اللهك وحى‌لرى وپيغمبرلر كتب مقدسه معرفتلريله اجرا اولونور. هردورك كنديسنه مخصوص وحى وارد ركه الله، احتياج زمانه كوره تعديل ايدر. اكر محمد [ص.ع.] كندى وحينى بوتون وحى‌لرك اك مكمل وأك صوكنجيسى اولاراق ويرمش اولسه يدى حد ذاتنده كوزل اولان بوفكر، محصولدار اولوردى. داها اول (آدم عليه السلام) پيغمبرلك موهبه‌سنى آلمشدى: پيغمبرلرك عددى پك بويوك در: اكثريتله عددلرى ١٢٤٠٠٠ تخمين اولونور؛ فقط بونلردن أك بويوك آلتى‌سى: (آدم)، (نوح)، (ابراهيم)، (موسى)، (عيسى) وَ محمد [ص.ع.] در. قرأن حضرت (عيسى) نك تولد فوق الطبيعه‌سنى قبول ايدر — اختصاره رعايةً ديكرلرندن بحث ايتمه‌يه جكز، فقط (عيسى) اللهك اوغلى دكلدى، كلمه‌نك معناى مخصوصيله بير «انسان» ايدى و محمد [ص.ع.] كنديسندن بحث ايدركن اللهك بير عبدندن باشقا بير شى اولماديغنى بيان ايدر. كنديسنك دكل، يالكز اللهك «كل شئ

عالم، يعنى هرشيئى بيليجى اولديغنى سويلر ، الله روز قيامتده اونا بيه جك : « ياعيسى بن مريم ، انسانلره . والدهله برابر بنى الهك بانده ايكى اله اولاراق قبول ايديكز » ديدكمى ؟ وَ (عيسى) جواب ويره جك : « بو فكر بندن پك اوزاق ! بنم اولمايان بر اسمه ناصل طلبكار اولابيليرم ؟» قرآنك عروج عيسايى قبول ايدوب ايتمه ديكى وضوح ايله كورونمه يور . معجزه لره كلينجه ؛ عيسى بيرچوق معجزه كوسترمدى ، داها والده سنك ممه سندده اولديغى زمان اجراى معجزات ايديبوردى وَ داها صوكره لرى أولولره اثناء حيات ايتدى ، الخ. فضله اولاراق ، خاچه گريان كنديسى دكل در . (عيسى) ظن ايديلمش اولان ديكر بيرى در . دينك باشليجه موضوعى ، بوتون ديكر پيغمبرلر ايچين اولديغى وجهله الهك بير لكى ايدى .

انسانك ايفا ايده جك بش وظيفه سى واردر : اسلاميت باشليجه ايكى عقيده سنى قبول ايتمك ، نماز قيلماق ، اوروج طوتماق ، زكات ويرمك ، حجه گيتمك . « اسلام شرطلرى» دينيلن شرائط بونلردر .

سمايه سياحتى (ليلة معراج) زمانده محمد [ص . ع .] تبليغ اولونان و(قرآن)ده مقيد بولونمايان — زيرا (قرآنده)

یالکز اوچ وقت نماز امر ایدر - بر وحی مقتضاسنجه، هر مؤمن طهارت مفروضه‌یی اجرادن صوکره کونك بش معین وقتنده بش دفعه نماز، ترجیحاً جامعده، قیلمالیدر. محمد[ص . ع .]، نمازك محتویسندن زیاده مراسمیله اتعاب ذهن ایتدی. زیرا (قرآن)ك معین پارچه‌لریله، مخصوص فورمول‌لردرکه نمازده اوقونور. بناءً علیه قلب دن کان دعا، مناجات موضوع بحث اولاماز دیمك‌در: وَ، مسلمان ملکتلرنده، آیین متردیء، آرتق، دوداقلرینك ماکینه کبی حرکت ایتمه‌سندن عبارت بولونیورسه قباحت، قسم اعظمی اعتباریله، پیغمبره راجع کورولمه‌لی‌در. حال بوکه وضعیتلر، ژه‌ستلر، باشك و وجودك أکیاوب بوکولمه‌سی صورت مدققانه‌ده هپ بالذات کندیسی و داها زیاده اولاراق دین اسلام علمای متأخرینی طرفلرندن تعیین و ترتیب اولوندی.

جمعه کونی بویوك نماز، جماعتله ادا اولونور. فقط یهودی لرك (سبا) یعنی جمعه ایرته‌سی کونی یاخود خریستیان‌لرك پازار کونی کبی، جمعه کونی بیر یوم استراحت دکل‌در: نماز وقتنك غیری ساعتلرده هر کس هر کونکی ایشیله مشغول اولور.

اوروج ، بوتون رمضان آینده مفروض در . آنجاق بعدالغروب یمك ، ایچمك جائزدر . محمد [ص . ع .] بو نظامی ، بیر زمانده اصدار ایتدی . که هنوز سنهٔ قمریهٔ ثابته تعقیب اولونیوردی ، یعنی آرده صیرده ایچینه لاحق بیر آی صوقارق سنهٔ شمسیه یه مساوی قیلینیوردی ؛ بوجهتله رمضان آیی مطرداً قیشه تصادف ایدییوردی ، بوقاعده نك اجراسی بدایت امر ده کوچ اولمادی ؛ ذاتاً محمد [ص . ع .] ، مؤمنلره مالا یطاق وظائف تکلیف ایتمه یه دائما اعتناکار اولمشدی . لاکن ، وقتاکه بالآخره ، سنهٔ قمریهٔ غیر معینه تأسس ایتدی وَ رمضان آیی بعض کره موسم صیفه تصادف ایدر اولدی . یازك اوزون وَ نفس کسیجی صیجاق کونلرنده صباحدن اقشامه قادار آغزه بیر داملهصوقویمایه جسارت ایتمهمك بویوك بیر چله حکمنی آلدی . بنابرین ، رمضان کونلری مسلمانلرك مغموم ، ناخوش طبیعتلی اولملرینه و اونك نهایتی صبرسزلقله بکلهمهلرینه حیرت ایتمهملی در . فقط رمضان آیی کچنجهده شوال آینك بیرنجی کونی . یعنی عید فطری ، تورکلرك کوچوك بیرامی عالم اسلامده بیر مثلی داها بولونمایان بیر نشاط و سرور ایله تمجید ایدرلر . که بو شنلك بعض مملکتلرده اوچ کون دوام ایدر . داها علی الصباح سوقاقلر

بر غلبه‌لك منظری عرض ایدر . سوقاقلر ، آقین آقین جامعه کیدن جماعاتی زوره احاطه ایده بیله‌جك درجه‌ده کثیش در . هر کس الك ایی البسه‌سنی کیینیر ؛ مسرت ، هر یوزده‌او قونور . دوستلر سوقاقده یکدیکرلرینه راست کلدیکاری وقت بر بیرلرینی تبریك و تهنئه ایدرلر . اوپوشورلر . جامعده بایرام نمازی ادا ایدیلدیکدن صوکره زیارتلر باشلار . هر یرده أك نفیس طعاملر ، الك معطر شرابلر بولونور و فقیرلر زنکینلرك سفره آرتیقلریله کندیلرینه ضیافت چکرلر .

(قرأن) متعدد دفعه‌لر ، علی‌العموم خیرات و حسناتی مدح وتوصیه‌ایتمش در . فقط تصدق مجبوری یعنی فقرا منفعتنه موضوع بیرنوع تاقزه ، بیرنرخ تشکیل ایدن زکات احادیث‌ده منفرداً ذکر اولونانی در . اساساً زکات فقیر مسلمانلره یار - دیم ایتمك ، اسرایی . صاتین آلاراق . اسارت‌دن قونارماق ، جهادك مصارفنی تدارك ایتمك الخ خصوصلرینه مخصوص ایدی ؛ فقط بالآخره ، بیت المالك بالذات سرمایه‌سی اولدی ؛ و هر کسك ویره‌جکی مبلغك مقداری صورت قطعیه‌ده اولا - راق حکام شرع طرفندن تعیین ایدیلدی .

ذکور و اناث هر حر و بالغ مسلمانك مدت حیاتنده بر کره اولسون ایفا ایتمه‌یه مجبور اولدیغی بشنجی فریضه

(مکه)نی زیارت ، حج ایتمك‌در . بو حج ، کافهٔ مناسکیله برابر دین قدیم‌دن استعاره اولونمشدر . شوقادار وارکه بعض نقطه‌لری تعدیل اولوندی وَ مناسك مبحوثه بیر معنای اسلامی آلدی. بو مراسم غایت قدیملکی جهتیله، محمد[ص.ع.] زمانندهکی عرب‌لر ایچین تمامیتی محافظه ایتمه‌مشدی . اونلر (حج) ی بیر اثر اعتیاد اولارق اجرا ایدییورلردی . اسلامیت بونی محافظه ایتدیکی جهتله بچین محافظه ایتدیکنی ایضاح ایتمه‌سی لازم کلدی . بناءً علیه کعبه‌یه ، حجر اسوده . (مقام ابراهیم) تسمیه اولونان دیکر بیر طاشه ، زمزم چشمهٔ مقدسه و دیکر مقدس محلاره ، عقیدهٔ جدیده نك روحندن الهام اولونان یکی بیرحکایه ، بیر تاریخ عطف و اسناد اولوندی. بو تاریخ داها دوغروسی بو سلسلهٔ مناقب هیچ شبهه یوق تدریجاً بویودی ، توسع وَ تکمل ایتدی. فقط حکایه ایتدیکمز طرزده (زیرا بو مناقب باشقا طرزده دخی حکایه اولونور .) تاریخ هجری‌نك ایکیوزنجی سنه‌سنه دوغرو هنوز موجود بولونمش اولدیغی تخمین اولونور . تاریخ ، اساسی اعتباریله بر وجه آتی تصور اولونمشدر .

آدم بهشت سماوی‌دن طرد و کرهٔ ارض اوزه رینه وضع اولوندیغی وقت اللهه تظلم ایتدی « هیهات ! آرتق ملائکه‌نك

سلرینی ایشیتمه یورم » دیدی . الله « بو . سنك نتیجهٔ معصیتك در : فقط کیت بانا بر معبد انشا ایت. ملکلرك بنم عرش عظمتمك اطرافنده یاپدیقلرینی کوردیکك وجه اوزره سن ده اومعبدك اطرافنی . بنی دوشونه رك طواف ایت . » دیدی . آدم . مکه جوارینه واصل اولدی . ایراده معبدك تملرینی آندی . ملکلر بنی طاغدن عظیم قایا حطه لری کتیربیورلردی اصل معبد سمادن ایشه بوتمل اوزه رینه ایندی. آدمه . قیرمزی حجر یاقوتدن متشکل بیر چادیر دخی جنت دن کونده ریلدی بو چادیرك استراحت محلی بیر کوشه طاشی ایدی اوزمان دها بیر بیاض یاقوت اولان بوطاش کناهکارلر طرفندن تمس ایدیلدیکی ایچین قارادی : بو طاش معهود (حجر اسود)در . اثنای طوفانده معبد وَ چادیر سمایه چکیلدی . فقط (حجر اسود) مکه یه قریب اولان (ابوقبیس) طاغنده صاقلانیلدی . بالآخره معبدك یری انسانلره معلوم قالدی وَبیر محل مقدس کیبی زیارت اولونماق دن خالی قالمادی . والحاصل (هاجر) و (اسماعیل) ایله برابر ابراهیمك کلدیکی و اونلری حالرینه ترك ایتدیکی یر دخی بوراسی در . هاجرك کتیردیکی صو . آرهدن چوق کچمکسزین توکندیکندن صوسزلقدن هاجر و اسماعیل چوق زحمته

دوچار اولدیلر. کوزینك آلابیلدیکی مسافه‌لرده هیچ بیر فردذی حیات کورمه‌یوردی. داها ایله‌ری‌یی کورمك ، استکشاف ایتمك ایچین (جبل‌صفا)نك اوزه‌رینه چیقدی ، صوکره جبل‌صفانك قارشیسنده بولونان (مروه) تپه‌سنه چیقدی: فقط هیچ بیر کیمسه‌یی کورمه‌دی . عودتنده چوجوغنی صوسزلق‌دن أولمك اوزره بولدی . نه‌یاپاجاغنی شاشیراراق ایکی تپه‌یه علی‌العجله تکرار عودت ایتدی وَ کمال اضطرابندن بیر تپه‌دن دیکرینه متعدد دفعه‌لر قوشدی وَ نهایت نامید اولاراق کلدیکی وقت اوغلك یاتمده صویك قایناديغنی کوردی . مطرهسنی طولدورمازدن اوّل آقوب کیتمه‌سنی منع ایتمك ایچین صویك اطرافنه قومدن بندجکدی صوکره اوغلی وَ کندیسی ایچدیلر. بو منبع بالآخره (زمزم) قویوسنك قازیلدیغی محلده نبعان ایدییوردی . اسماعیلی بیر زیارتی اثناسنده، کوستردیکی بیر یرده بیر معبد انشا ایتمك امرینی اللّه‌دن آلمش اولدیغنی ابراهیم، اسماعیله حکایه‌ایتدی. بابا وَ اوغول همان ایشه باشلادیلر وَ طوپراغی قازارکن آدمك قویمش اولدیغی قدیم معبد تملرینه تصادف ایتدیلر. طوافه هانکی نقطه‌دن باشلایاجاغنی بیلمك ایچین، کوشه‌لردن بیرینه کوزه چارپار بیر طاش قویماق ایسته‌یوردی ؛ اسماعیل

بو یولده بیر طاش آراماقده ایکن (جبل ابو قبیس)ده آرامه‌یه کیتمش اولدیغی (حجر اسـود)ی جبرائیل کتیردی. ابراهیم اونی آلدی کوشه‌یه وضع ایتدی. دیوار آرتق یتیشه‌مه‌یه‌جکی درجه‌ده یوکسلدیکی وقت اسماعیل دیوارك اوکنه بویوك بیر طاش قویدی وَ بجاب ایتدیکجه طاشك موقعنی دکیشدیردی.

معبدك انشاسی ختام بولدیغی وقت بابا اوغول، جبرائیلك امریله، معبدك اطرافنی، هردفعه‌سنده دورت کوشه‌سنه تماس ایتمه‌یه دقت ایدرك، یدی دفعه دور ایتدیلر: صوکره ایکی دفعه رکوعه واردیلر، معبدك دیوارلرینك اثنای انشاسـنده (ابراهیم)ه اسکله خدمتنی کورمش اولان بویوك طاشك آرقاسنده دعا ایتدیلر. جبرائیل، دیکر مقدس محللرده اجرا ایدیله‌جك مناسکی اونلره تعلیم ایتدی. اوّلا هاجرك، کمال اضطراب ایله، دولاشماسنی تخطراً (مروه) وَ (صفا) تپه‌لری آراسنده بولونان یولی سریعاً دولاشماق لازم ایدی. صوکره جبرائیل اونلری (مینا) وادیسنه کوتوردی؛ فقط اورایه واصل اولدوقلرنده (ابلیس)ظهور ایتدی. جبرائیل «آرقاسـندن طاش آتکز» دیدی ابراهیم اطاعت ایتدی؛ یدی کوچـوك طاش آندی. بونك اوزدرینه ابلیس غائب اولدی؛ وادی‌نك اورتـه‌سـنده وَ نهایتنده یینه تکرار کورونوندی. هردفعه‌سنده ابراهیم اونی

یدی کوچوك طاشله قوغدی. حج اثناسنده (منا) وادیسنه طاش آتماق عادتی بوندن منبعث در. نهایت، جبرائیل واسطه سیله کوتورولهرك (مزدلفه)یی وَ (عرفات)ی زیارت ایتدیکدن وَ اوراده اجرا ایدیلهجك مناسکی اوگرندیکدن صوکره، ابراهیم، کعبه یه و دیگر محال مقدسه یه اجرای حج ایتملری لزومنی عموم انسانلره تبلیغ ایتمك امرینی آلدی. ابراهیم «بنم سسم اونلره اصلا یتیشه مز» دیدی؛ الله «سانا امر ایتدیکمی اجرا ایت، بوتون انسانلرك سنی ایشیده بیلمه لری چاره سنی بولا بیلیرم» دیدی. ابراهیم، بویوك طاشك اوزه رینه چیقدی. طاش او درجه یوکسلدی که یوکسکلکده بوتون طاغلری گچدی. جهات اربعه یه دونه رك «ای انسانلر! بیت قدیمه اجرای حج ایتمك امر اولوندی، رگ زه اطاعت ایدیگز!» دیه باغیردی. و هر مملکت دن «لبیك، اللهم لبیك» جوابی ویربلدی. اثنای حجده دائما قوللانیلان بو قدیم «فورمول» عرب لرك ویرمك دن حظ آلدیقلری ایضاحاته نظراً «سانا عبادت ایتمه یه حاضرز، ای الله، حاضرز» دیمك در. بووقعه نك یادگاری اولاراق درکه ابراهیمك آیاقلرینك یری بو طاشك اوزه رنده قالمشدر؛ بوگون بیله بوطاش (مقام ابراهیم) نامیله یاد اولونور.

ایشته بو صورتله درکه مسلمان علمای دینی ، « ژنه‌زك » [یعنی تورات‌ك مبحث تکوینك] بیر حکایه سندن وَ ابراهیم‌ك عربستانه سیاحتندن باحث بیر قصهٔ یهودیه‌دن استعانه ایدرك ، غایت قدیم عاداتی ، دین جدید ایله توافق ایتدیرمك مسئلهٔ مشکله‌سنی حل وایضاح ایتمه‌یه دسترس اولمشلردر . ایضاح ، هرکسی خوشنود ایتمه‌دی ؛ لاکن آحاد ناسه کفایت ایدییوردی وَ بو ایضاح‌ك فطینانه اولان جهتلرینی انسان ثنادن کندیسنی منع ایده‌مز .

حج حقنده اکثریتك نه دوشوندیکی ومناسکی حقنده‌نه معنا ویردیکی معلوم بولوندیغندن شیمدی بو عادتك بیر توصیف مختصریتی یاپابیلیرز .

اول باول ، اراضیٔ مقدسه‌نك حدودینه واصل اولور اولماز و آبدست آلیر آلماز ، لباس حج یعنی احرام کیینمك اوزره البسهٔ معتاده چیقاریلیر . احرام یرك دن یاخود یاموقدن ، عمرل بز پارچه سندن عبارتدر ؛ یاریسی بالك اطرافنه صاریلیر دیکری یاریسی صاغ قولك بیر قسمنی غیرمستور براقاجاق بیرصو رتده ویون واوموزلراوزه‌رینه آتیلیر ، هرنوع سرپوش ممنوع در ، یالکز اختیارلر وخسته‌لر مستثنا طوتولور . بونلرده یینه استثنائیت‌ی صدقه ایله صاتین آلمایه مجبوردرلر . قوندوره‌یرینه

نعلین گیمه‌لی یاخود آیاق قابینه‌ك اوست طرفی کسیامه‌لی در . قادین‌لرك احرامی بیر مانطو ایله بیر یوز أورتوسندن مرکب در .

ذوالحجه آینه‌ك یدینجی کونی ، مکه قاضیسنك ، اوکله نمازندن صوکره ویردیکی بیر وعظ ایله عیدباشلار ویو وعظده ایفا ایده جکلری مناسکی حاضرونه اخطار ایدر . سکیزنجی کونی (مینا)یه کیدیلیر : اورایه ، ایکی ساعت دوام ایدن غایت آهسته بیر یورویشله واصل اولونور . اصل حقنه باقیلیرسه (مینا)یه کوندوزك نصفنده وارماق ، اوراده کیجه‌یی کچیرمك و (عرفات)ه آنجاق ایرتهسی کونی صباحی کیتمك لازم کلیردی ؛ فقط یولده مکث وتوقف ایتمك پك زحمتلی اولدیغندن ، بو تنبیهه رعایت اولونماز . (*) طورماقسزین کچیلیر . مکه‌دن ، پیاده یورویشله ، آلتی ساعت مسافه‌ده بولونان جبل عرفاته

[*] چاپولجی بدوی‌لردن خوفاً ، اون‌ایکینجی عصرده ده بو تنبیهه رعایت اولونماموردی . [«ابن جبیر»ك ، Wright معرفتیله مطبوع سیاحتنامه سنه مراجعت اولونا . صحیفه ۱۷۲] اون‌دوردنجی عصرده ، بالعکس ، کیجه‌یی (مینا)ده کچیریلوردی . [Sanguinetti و Défrémery نك معرفتلریله مطبوع «ابن بطوطه» سیاحتنامه‌سنك ۱ نجی جلدینك ۳۹۶ نجی صحیفه‌سنه باقیکز .]

متوجهاً درحال حرکت اولونور . کیجه بو جبل مقدس اوزه رنده وَ ازون وادیده کچیریلیر : فقط اویومایی دوشونن پك آز کیمسه‌لر بولونور . زاهدلر یوکسك سسله دعا اوقورلر ، دیکرلری نشئه‌لی شرقی‌لر ترنم ایدر یاخود قهوه‌لرده وقتلرینی کچیریرلر . (عرفات)ك الك بویوك تشریفاتی ، آیك دوقوزنجی کونی بعد الظهر ساعت اوچده باشلایوب غروب شمسه‌قادار دوام ایدن اوزون بیر وعظ در . بو وعظ اوقادار اهمیتلی عد اولونورکه بونی دیکه‌مه‌ین (مکه)نك بوتون مقدس محللرینی زیارت ایتمش اولسه‌ده ینه (حاجی) عنوانه صلاحیتدار اولاماز. واعظ، اکثریا مکه قاضیسی‌در ، بیر دوه اوزه‌ربنه بینمش اولدیغی حالده وعظنی عربجه اولاراق ویریر ، هر دورت وبابش دقیقه‌ده توقف ایدر وَ مغفرت ربانیه‌یی تضرعاً قولارینی یوقاری قالدیریر: بو فاصله اثناسنده حجاج، لباسلرینك اتکلرینی تحریك وَ هوای نسیمی ایچنده [لبیك اللهم لبیك] فریادلرینی طنین‌انداز ایدرلر . قانونك تنبیهنه کوره، واعظك کوزه چارپار بیر اشارت تهییج ویرمه‌سی لازم‌در. اوده. مندیلیله کوزینی سیلمك‌دن حالی اولماز. حاضرونك‌ده صوك درجه‌ده متهیج اولمالری وَ بویوك معصیتکارلر اولدوقلرینی اعتراف ایده‌رك مبذول کوزیاشلری

دولمه‌لری لازمدر. [*]

وقتا که نهایت کونش، طاغلرك آرقه‌سندن غروب ایدر، واعظ کتابی قاپار وَ (مزدلفه)یه دوغرو یاریش طرزنده آلابیلدیکارینه قوشمایه باشلارلر. او زمان ناقابل تصویر بیر قاریشیقلق حصوله کلیر. چونکه هر کس اولانجه قونیله قوشار وَ مختلف مملکتلر کاروانلرینك هربیری، (مزدلفه)یه باشقالرندن اوّل واصل اولمای بیر نقطهٔ شرف عد ایدرلر. پیاده‌لر، تسکره‌لر، دوه‌لر ایکیده بیر پیقیلیرلر؛ صوپا ایله یاخود دیکر اسلحه ایله اوروشورلر. کیجه مطنطن بیرتنویرات یاپیلیر. او قادار کوزل اولورکه «سمانك بوتون پیلدیزلری یره اینمش قیاس اولونور.» [*]

آیك اونده، سنه‌نك أك بویوك بایرامی یاپیلیر، بوکون

[*] اون ایکینجی عصرده ایش. حالا بو مرکزده ایدی. حاجی زاهد (ابن جبیر)، «اوزمان اولدیغی قادار بیرکون ظرفنده بو قادار کوزیاشی دوکولدیکی اصلا کورولهمشدر» دیور. [صحیفه ۱۷۶] فقط شیمدی ایش اویله دکلدر. عصرمزده (۱۹ نجی عصرده) اجرای حج ایتمش اولان (بورقهارد Burckhardt)ه نظراً، یالکز اوزاقدن کلن اجنبیلر فریاد ایدر و آغلارلر عربلر و تورکلر قونوشورلر، و لطیفه ایدرلر، راحتجه چوبوقلریني ایچرلر یاخود، البسه‌لرینی صاللایان کیمسه لری، قابا «ژه‌سث»لرله تقلید ایدهرك مناسکی مسخره‌یه چویرمهیه چالیشیرلر.

[*] ابن جبیر

قوربان کونی یاخود تورکلرك بویوك بایرامیدر . علی الصباح، قاضی بیر کون اولکی وعظ یولنده فقط اوندن بك قیصه بیر وعظ داها ویریر بونی متعاقب قربان بایرامی نمازینه باشلانیر. نماز ختام بولدوقدن صوکره، بیر کوبی مشتمل (منی) وادی ئنکنه یاواش یاواش کیدیلیر. اوراده طاش آتمایه باشلانیلیر. بو طاشلر آجی بقله بویوکلکنده در ، و اساسنه باقیلیرسه. (مزدلفه) ده طوپلانیلمالی درلر. فقط اکثر کیمسه لر، قانونك تنبیهنه رغماً، بو طاشلری، بیر دفعه قوللانیلمش اولدیغی حالده. (منی)ده طوپلارلر. ایلك یدی طاش، وادی نك مدخلنده و یولك اوستنده بولونان و آلتی یدی قدم ارتفاعنده اولان بیر نوع ستونه یاخود قابا طاشدن بیر قلهیه آتیلیر؛ صوکره یدی طاش ده ، وادینك اورته سنده عینی جنسدن بیر ستونه آتیلیر. نهایت یدی طاش دخی وادینك اقصای غربنده بیر طاش دیواره آتیلیر. عینی زمانده « بسم الله الله اکبر رغماً للشیطان ورضاً للرحمن » دعاسی اوقونور. بوندن صوکره قربان باشلار، حجاج کتیردیکلری قربانلری ذبح ایدر و عموم امت محمد دنیانك هانکی طرفنده بولونورسه بولونسون عینی زمانده قربان کسرلر.

بو بیر درجه یه قادار حجك ختامی در؛ لباس حج صویونو

لوب هرکونکی لباس تلبس اولونابیلیر وکعبه‌یه اجرای طواف ایچین مکه‌یه عودت اولونابیلیر . لاکن اکثریا (منی)ده ایکی کون داها قالینیر و آیك ۱۱ و ۱۲نجی کونلری طاش آتمایه تکرار باشلانیلیر؛ بو حالده ۱۱نجی کون «یوم الراحة» تسمیه اولونور و ۱۲نجی کون بعدالظهر مکه‌یه عودت اولونور ؛ حجاج بو آراده یکی پرده‌سی اورتولمش اولان کعبه‌یه واریر ، بعض دعا اوقورلر، (حجراسود)ك قارشیسنه کچرلر ، اونا صاغ الاریله طوقونورلر یاخود، غلبه‌لك مساعده ایده‌جك اولورسه. (حجراسود)ی اوپرلر. کعبه‌یی یدی دفعه طواف ایتمه‌یه باشلارلر، بو یدی دوردن ایلك اوچی سریع یورویشله اجرا اولونور. هر طوافك کندیسنه مخصوص و اوقونماسی واجب قیلینمش دعاسی واردر. هر طوافی اجرا ایتدیکجه (حجراسود)ه تماس ایدر یاخود اونی اوپرلر . صوکره استغفار اولونور، یعنی اجرا ایدیلمش کناهلرنك عفواولونماسی نیاز اولونور، پك یاقین اولان مقام ابراهیمه کیدیلیر ، اوراده تکرار دعا اولونور؛ اورادن (زمزم)ك مقدس قویوسنه کیدیلیر اوراده ایسته‌نیلدیکی قادار یاخود ازدحامك مساعد اولدیغی قادار صو ایچیلیر؛ نهایت (صفا) مرتفاسندن (مروه) مرتفاسنه یدی دفعه سرعتله قوشولور.

بويايلديقدن صوكره ، آنجاق اجمالاً ذكر ايتديكمز وأك كوچوك تفصيلات وتفرعاتنه قادار تحت نظامه آلينمش اولان مناسك حج ايفا ايديلمش اولور ؛ مناسك حجك تفصيلات مبحوثه‌سنى پك آز حاجيلر بيلمرلر ؛ مع هذا بوكيفيت حجاجك قيمت حجنى هيچ بير كونا آزالتماز .

بو مناسكك غرابتى ، مناقبه پك بويوك اعتماد كوسترمه‌ين بعض زاهد اسلام علماى دينك بيله نظرينه چارپمشدر ، اونلر ، بير معبدك اطرافنى دور ايتمك ، ايكى مرتقا آره‌سنده آلا بيلديكنه سكيرتمك ، كوچوك طاشلر آتماق الخ كيفيتلرينك تزييد تقوايه هيچ بير كونا مدار اولماديغنه قائل درلر ، فقط بو مناسكى ، بزم ضعيف عقلمزك ايرمه ديكى بر حكمت ربانيه نك اشارتى ، ياخود الهك ناقابل ادراك واسرارانگيز اولان ارادتنه بير امتحان اطاعت كبى قيد وشرح ايده‌رك ايشك ايچندن چيقمشلردر . ديكر جهتدن مسلمان فيلسوفلر ، اولدوقجه بير جرأتله ، كعبه اطرافنده‌كى طوافلرده ، اجرام سماويه نك دور وحركتلرينك بير تصوير تمثاليسنى (*) كور مشلردر . بزده دخى مناسك الحجك تاريخاً ايضاحنه هنوز تشبث اولونمادى وَ درميان ايتمش اولديغم (*) اسباب دن طولايى بوبابده‌كى فكريمى بيان ايتمك بجه هنوز غير ممكن

[*] Représentation symbolique

*] بو كتابك ١٣ و ١٤ نجى صحيفه‌لرينه مراجعت اولونا.

در بونا تأسف ایدەرم . سویلەیه بیلەجکم شیئك کافەسی شوندن عبارتدر : مناسك الحج تعبیری ، ایله افادهٔ جامعه سیه یاد اولونان بو مراسم ، که معناسی محمد [ص . ع] جه ده غیر معلوم ایدی همده اونا پك کوچ اولاراق معلوم اولا بیلیردی ، اصلانه عبث درلر نەده کیفی درلر ؛ هاجرك وَ اسماعیلك نەده ابلیسك بونده هیچ بیر دخل وتأثیرلری یوق در. ناقابل اعتراض بیر صورتده پك قدیم اولان مقام ابراهیم تسمیهسی ، ایضاحی قولای بیر تحف یا کلشلق اوزەرینه مبنی در. او بابده بیر آز داهـا اوزون معلوماتلری اولسەیدی مسلمانلر هر حالده ، مراسم دینیه لرندن ممنون اولورلرمی ایدی ؟ بونده تردد ایتمك جائزدر .

دین اسلامك امر ایتدیکی دیکر وظائف اخلاقیەیی مسکوت عنه کچه بیلیرز ؛ زیرا اخلاق عموم ادیانده همان همان عینی در . حقنده بیر قاچ کلمه سویلەمەمز لازم کلن بیر وجیهٔ خصوصیه ، جهاد وار ، اوروپاده ، پك اوزون مدت ، بو بابده پرورده ایدیلمش اولان فکر دوغرودکل در ؛ تعاقب افکاره دقت اولونورسه ، قرآن عموم غیر مؤمنلره قارشی حرب ایتمەیی آمر هیچ بیر حکمی محتوی دکل در ؛ بدایت امرده بیله محمد [ص . ع .] صوك درجەده غیرمتعصب کوروندی ،

زیرا، آیندلرینك شکلی نه اولورسه اولسون اللهه وروز قیامته اینانان واجرای فضیلت ایدن کیمسه‌لرك سلامتی قبول ایدییوردی. فقط تصادف ایتدیکی مقاومت طرز رؤیتنی تبدیل ایتدی و دین اسلام آنجاق اوزمان، یالکز باشنه سلامت معنویه‌یه چیقارابیله‌جك بیر دین اولدی، مع مافیه، اعدای اسلام آنجاق بیر حال تعرض آلدیغی وقت جهاد، مسلمانلر اوزه‌رینه فرض اولور. بوك غیری بیر معنا، محضا علمای دینك کیفی تفسیرلرینك نتیجه‌سی اولور، دیکر بیر خطاده اسلامیتك جبروقوت استعمالیله نشر اولونمش اولماسی فکر نده بولونماق در. بو وجهله انتشار ایدن: بلاشك، شوکت سیاسیه‌در، دین دکل‌در، ایله‌ریده کوره‌جکمز وجهله خلیفه‌لر. مهتدی‌لر یاپمایه‌جالیشماق شویله طورسون اقوام مغلوبه‌نك قبول اسلامیت ایتمه‌سنی، اسباب مالیه‌دن طولایی، بویوك برعدم خوشنودی ایله کوردیلر.

قومار و شرابی محمد [ص . ع .] دخی منع ایتدی. ایجاب حالده، سوزمثالی، بعض شیلر استحصال ایده بیلمك ایچین هرشی ایسته‌دی.

عربلر بویوك میخوارلر ایدیلر وبوندن طولایی عادتا مفتخر ایدیلر؛ حتی مدینه‌ده محمد [ص . ع .]ك امتندن

جامعه سرخوش اولاراق كلنلر واردی . بوحالده سرخوشلغه قارشی حركت ايتمك لازم كليوردی و شراب يالكز سوء استعمالنی نهی ايتمك بير نتيجه حاصل ايتمه‌ديكندن ، كاملاً وقطعياً شرب خمر . تحريم ايديلدی ، عمر ، قيرباجله ضرب اولونماق جزاسنی تأسيس ايده‌رك تحريم خمری تأييد و تصديق ايتدی ، بودخی بوبوك بير موفقيت‌ويرمه‌دی : اسلاميت موجود اولالی‌دن بری هر زمان مسلمانلر شراب ايچديلرهم‌ده جوق ايچديلر ، يالكز قانونه حرمةً ، على ملاء الناس ايچمه ديلر وَ ايچمك ايچين كيزله‌نيلير .

قوانين طعام ، يهوديلرده اولديغنه نظراً يك آز صيقی‌در . عربلرك صوك درجه استكراه ايتديكلری لحم‌خنزير حرام قيلينمدی ؛ وَ اقاليم حارّه‌ده على‌العموم شحم استعمالی امراض مدهشه‌ومستكرهه توليدايتديكندن ممنوعيت مبحوثه ، تسليم اولونمالی‌در كه شرق‌دين‌لرينك غايت حكيمانه بير احكاميدر (*) عسخاتو توجيايه يعنی (علم آخرت) ه كلينجه قرأن ، اولدوكدن صوكره ديريلمه‌يی قطعی‌المفاد بير لسان ايله تبليغ ودور وقوعنی روزقيامتك حلولی كونله تعليق ايله تعيين ايدر ، يهودی وَ مجوسی دينلری‌ده عينا بويله ياپارلر ؛ (قرأن)، دخی (تورات) كبی ، اموات‌ك ، اولدوكلری وقت لابس اولدوقلری

[*] احكام كلمه‌سنی مفرد كبی قوللانيورز دهای‌لسان بونی تجويز وحتی استلزام ايدر . ع . ج .

البسه ایچنده اولاراق دیریله جکلرینی علاوه ایدر . (*)
جهنمك تصویرنده‌ده بیر اصلیت . بیر یکیلك یوقدر : بیر تقلیدك تقلیدیدر . یهودیلر ئه‌سخاتولوجیالرینی مجوسیلكدن استعاره ایتدیکلری وقت ، جنت ایچین اسم اولاراق ، ایلك جفت بشرك یعنی آدم ایله حوانك ساکن اولدینی باغچه‌نك اسمندن داها مناسب بیر اسم بولامادیلر . دوزخ ایچین بیر اسم انتخاب ایتدیکلری وقت داها آز مصیب‌الید اولدیلر . في الحقیقه ، دوزخه گه‌حنون [توارتك « گه‌حنه‌سی] تسمیه ایتدیلرکه معناسی وادیء « حنون » دیمکدر ، حنون (قدس) جوارنده بیر وادیدر . یهودیلر بوراده جوجوقلرینی مولوخ (**) لك شرفنه بوغازلارلردی . فقط دلکشا اولدینی قادارده محصولدار ایدی . محمد [ص.ع.] یو ایکی اسمی وَ عینی زمانده جهنم حقنده‌کی فکرلرینی اونلردن آلدی ، خاخاملر عندنده معتقد اولدینی وجهله‌ده ، جهنمك یدی عدد قاپیسی یاخود یدی عدد دائره‌سی موجود وهرقاپی ویادائره نك خصوصی بیر نوعده اهل عذابی ، اهل جهنمی واردر . بونا مقابل ،

[*] Was allerding nicht wunderbarer ist als in ihrem Körpern (Geiger).

[**] «روح‌الاقوام» عنوانلی اثر مترجمزك ۲۴۳ نجی صحیفه‌سنده (مولوخ Moloch) حقنده معلومات واردر . ع.ج.

دلکشا باغچه‌لریله ، اهل جنته معطروبی خمار شراب‌لر تقدیم ایدن غلمانیله ، یعنی کنج ارکك چوجوقلریله ، قاره کوزلو حوری‌لری یعنی کنج قیزلریله جنتك توصیفی داها زیاده اصلیتی ، یکیلیکی حائزدر (١) جنت ایله جهنمی یکدیکرندن آییران و اعمال حسنه و اعمال سیئه‌لری متوازن کیمسه‌لرك اسکانه مخصوص بولونان مسافهٔ بینیه، (عرفات طاغی) دخی یهودی‌لردن آلینمادر.

انظار مزی هانکی طرفه عطف ایتسه‌ك بو بحثك بدایتنده سویله‌دیکمز شیئه رجعت ایتمه‌مز لازم‌کلیر: اسلامیتده اصلیت،

[١] (سه‌له Sale)نك ١٨٣٦ده مطبوع قرآن ترجمه‌سنه یازدیغی دیباجه‌نك ٧٧نجی صحیفه‌سنده درمیان ایتدیکی فکرینه کوره «حوری‌لر» زردشتی‌لكدن مأخوذدر. اخیراً، راست‌نویس، و مزیت‌دن غیرمحروم بیر وطنداش محرر (سه‌له)نك فکرینی آلامش و حتی «حوری‌لر»ی عرب یهودیلره عطف ایتمه‌مش اولسه‌یدی بو خطابی میدانه قویمازدم. شونی اخطار ایله اکتفا ایده‌جکمکه (سه‌له) حیاتنی (صددر)عنوانلی فارسی بیر کتابك بیر استشهادی اوزه‌رینه استناد ایتدیریبور و(هایده Hyde) طرفندن ترجمه ایدیلن بو کتاب هیچ‌ده مقتدابه دکلدر. بو کتاب ١٥٠٠ سنهٔ میلادیه‌سنه دوغرو یازیلمش و بیر چوق مبادیٔ اسلامیه‌یی محتویدر. بنابرین مبحوث‌عنه «حوران بهشت» مسلمانلرك حوری‌لردن باشقا بیر شی دکلدر. [قلوقه‌ر Kleuker ك « زنداوستا Zend-Avesta » ترجمه‌سنك ١نجی ذیلنك، ٢نجی قسمنك ٢٣٦نجی صحیفه‌سنه مراجعت اولونا] بناءعلیه زردشتی‌لك ایله توافق‌ده ایتمه‌ین بو حوری‌لری ابداع ایتمك شرفی محمد [ص.ع.أه براقیلمالی‌در.

یکیلك یوقدر. فقط یکی و درین فکرلر تفحص ایدن فیلسوف انتظار نده بوشه چیقارسه ده شونی دربیش دقت ایتمك لازم در: دین اسلامیت‌ك بو اصلیتسزلیکی و بیر دین تشکیل ایتمك ایچین مختلف ادیانی بو صورتله ترکیب ایتمه‌سی درکه دیکر هر سبب دن زیاده، اسلامیت‌ك سرعت انتشارینی ایضاح ایدر. آیین جدید ده هر قوم آز چوق دین قدیمی بولیوردی. اسکی اعتقاد نه مردود نه‌ده محکوم دکلدی، فقط یالکز تعدیل ایدیلمش ایدی: پك بویوك بیرصلابت اعتقادیه یه مالك اولمایان کیمسه‌لرك جمله‌سی، منافع مادیه‌لری ایجاب ایتدیردیکی تقدیرده، اولجه حقیقت اولاراق قبول ایتدیکی شیئك تکمل و تفرعنی اسلامیتده کوره‌بیلیرلردی. واقعا هر قوم ایچین ایش بو مرکزده اولمایوردی. دینلرندن، محمد [ص.ع.]ك أك چوق استعاراتده بولوندیغی قوم، دین جدیدی قبوله أك آز متمایل بولونیوردی؛ زیرا هر نه‌قادار کرك محمد [ص.ع.] زمانده کرك صوکره‌لری یهودیلردن بعض تك‌توك اهتدا ایدنلر اولدی ایسه‌ده اکثریت عظیمه موسویلکه صادق قالدی وَ هانکی ممکنده اولورسه اولسون یهودی الاصل یهودی بیر خلقك جملةً بیردن دین اسلامی قبول ایتدیکلرینه بیر مثال کوسته‌ریله‌من ظن ایدرم. بالعکس سوریه‌ده، مصرده، آفریقای

شمالی ده، ایسپانیاده خریستیان‌لردن دین اسلامه کیرنلر او نسبتده کثیر ایدی. فی‌الواقع احکام مذهبیه‌لرینك بیر چوغنی اسلامده تکرار بولیور وَ قرآنك (عیسی) یه مخصوص مبحثندن خوشنود قالیورلردی. فقط جمله اهتدالرك أك زیاده اهمیتلیسی ایرانی‌لرك اهتداسی اولدی؛ اسلامیته متانت و قوت ویرمش اولانلر عرب‌لر دکل ایرانی‌لردر و عینی زمانده أك زیاده جالب نظر اعتنا مذهب‌لر اونلرك اورته‌سندن چیقمشدر. شبهه‌سز، محمد [ص. ع.]. عقیده‌سنك ایرانی‌لر اوزه‌رینه اجرا ایده‌جکی نفوذ عظیمی وقتیله کشف ایتمه‌دی؛ زردشتی‌لکدن بتعبیر دیکر، مجوسیلكدن پك چوق شیلر اقتباس ایتدیکنك فرقنده اولمایوردی. افکار یهودیه وعظ و نشر ایتدیکنی ظن ایدییوردی، و بیلمه‌یوردی که ایکینجی بیر آلدن (زند - آوه‌ستا) آلیوردی وَ تکرار موقع نشره چیقاردیغی (زندر - آوه‌ستا) ایدی. حقیقتحال ایسه بویله ایدی. (بابل) نفی وَ یهود Judée اوزه‌رینه ایرانی‌لرك حاکمیتی اثنالرنده مجوسی‌لکك یهودی‌لر اوزه‌رینه اجرا ایتمش اولدیغی نفوذی اجمال ایتمك ایسته‌سه ایدك، موضوع بحثمزدن پك زیاده آیریلیردق. (پنتاتوك) دن یعنی (تورات)ك «اسفار خمسه» سنك منشأندن بحث ایتمك وَ

اکـثریت قوم یهودك . بالآخره حال اولدن داها زیاده تباعد ایتمش اولان دینك ناصل تصفی و او زمانك هنوز ثنائی الاله اولمایوب وحیدالاله اولان مجوسیتی تحت تأثیرنده ناصل تعالی ایتدیکنی موضوع بحث ایتمك لازم کلیردی .(١) « ژهووا » طرفندن تعیین ایدیلمش رئیس روحانی ، ارادا تنك اجرا مأموری ،« (ژهووا) نك کزیده‌سی » (کیخسرو) ك دینی فی‌الحقیقه بویله ایدی ، نیته‌کیم نفی‌ك نهایتلرینه دوغرو یازمش اولان و اثری ایزائی Isaï (٢) نك نهایتنده بولونان پیغمبر اونی بویله ذکر ایدر. (٣) Mage del'Orient دینی نفوذینك بالآخره لاینقطع بویودیکنی کورووردك ، بر درجه‌ده که [تلمود] بیر چوق اقامنده زرشتی بیر کتاب حالنی آلمش‌در . فقط بزم تعقیب ایتدیکمز مقصد ایچـین ، دینك بیر چوق نقاط اساسیه‌سنی ایرانی‌نك (قرأن)ده بولدیغنی نظردقته عرض ایتمك کفایت ایدر. فی‌الحقیقه ، (آهورا مازدا)یی و(اهریمن) ی(الله) وَ (ابلس) اسملری آلتنده

[١] بو کیفیت (دارا)نك قیودات کوفیه‌سندن مستبان اولور .

[٢] دورت بویوك انبیای یهودیه‌دن بیری در که قرال (مانا‌سه)طرفندن أولدورولمشدر. ع.ج.

[٣] ایزائی. ٤٠-٦٦ ٢) ایزائي، ٤٤،٢٨: ١ ٣) س‌مایو ٠١ ٠٢

(قرآن)ده بولیوردی . آلتی دورده خلقت عالم ؛ (ملائك) و (شیاطین) . چوجوقلرك بوتون معصومینه مالك اولان ایلك انسانلر ؛ پیلان قیافتنه کیرن (اهریمن)ك تقدیم ایتدیکی میوه‌یی قاری‌یه یدیرمه‌سی؛ بودیخ Boudebech ك ۳۱ نجی مبحثنده‌کی نغمهٔ قدیمه‌نك مؤلفنه پك مشابه بیر صورتده محمد [ص . ع .] طرفندن اثبات اولونان بعث بعدالموت، (جنت) ، (جهنم) وَ اوزه‌رنده انجاق صالح کیمسه‌لرك روحی کچه پیلن حالبوکه اهل معصیت اولانلرك روحی کچه مه‌یوب جهنمه دوشن کوپرو ، صراط ؛ کچرکن سویله‌یه‌لم ، بو بیر فکردرکه (قرآن)ده افاده ایدیلمه‌مش اولدینی حالده (قرآن)ده آرانمش‌در. حالبوکه عنعنه اوزه‌رینه مبتنی‌در . صایدیقلرمزدن باشقا داها بیر چوق دیکر اعتقادات مشترکه بولونا بیلیردی . بو نقصان اصلیت‌درکه اسلامیتك سرعت انتشارینی تسهیل ایتمش وَ اوندن بیر دین عمومی یاپمشدر . پك صیقی اولاراق وحید الاله اولان سجیه‌سنك و عظیم ساده‌لکنك کندیسنه ویردیکی تفوقه رغماً ، اکثر محمد [ص . ع .] درین بیر حکیم اولسه و داها زیاده استقلالی یعنی باشقالریله ارتباط و علاقه‌دن عاری بیر مستقل بولونسه ایدی، محتمل که دین اسلام بوقادار قولایجه بیر دین عمومی، بیر دین منتشر اولمازدی .

مبحث
٦

ارتداد ؛ حقیقی مؤمن لرك مغلوبیتی و اقوام مغلوبه نك تبدیل مذهب ایتمه سی

خلیفه لر :

٦٣٢	ابوبكر	٦٤٤	عثمان
٦٣٤	عمر اول	٦٥٤	علی

خلفای امویه :

٦٦١	معاویهٔ اول	٧١٥	سلیمان
٦٨٠	یزید اول	٧١٧	عمر ثانی
٦٨٣	معاویهٔ ثانی	٧٢٠	یزید ثانی
٦٨٣	مروان اول	٧٢٤	هشام
٦٨٥	عبدالملك	٧٤٣	ولید ثانی
٧٥٥	ولید اول	٧٤٤	یزید ثالث
		٧٤٤ — ٧٥٠	مروان ثانی

شیمدی رشتهٔ حکایه مزی تکرار اله المامز وَ ارکك اولاد براقاقسزین وخلف تعیین ایتمکسزین محمد [ص . ع .]ك وفات ایتدیکی زمانه ارجاع نظر ایتمه‌مز لازم‌در .

زمان، صوك درجه‌ده بیر زمان بحران ومشکلات ایدی . اسلامیتك حیاتی بیله‌تهلکه‌ده بولونیوردی . چارچاپوق شیوع بولان پیغمبرك یالکز خبروفاتی خالص دوستلرینه ، ذاتاً بیریلدیریم ضربه‌سی ووردی . بعض کیمسه‌لر اونی لایموت قیاس ایدیوردی . بعض‌لری‌ده هیچ اولمازسه‌داها اوزون بیر مدت اونامونك ایایشمه‌یه جکنی دوشونمشلردی. باخصوص عمر بویله‌ظن ایدییوردی . محمد [ص . ع] پیغمبر تسلیم روح ایتدیکدن بر آزصوکره عمر . عایشه‌نك اوطه‌سنه کیردی ، قادناوره‌یی ستر ایدن أورتویی قالدیردی ، خواب ایدیه طالمش اولان استادینك ، یك‌ایی طانیدیغی ، ملاحم وجهیه‌سنی طوزمدت تماشا ایتدی. اونده هرشی اوقادار آسوده ، اوقادار ساکن اوقادار طبیعی ایدی . که آجی حقیقتی قبول ایده‌میوردی . عمر « پیغمبر أولمه‌مش ، یالکز بایغین»دیه باغیردی. اوراده بولونان (مغیره)، یاکیلدیغنی عمره اثبات ایتمیه بلا فائده اوغراشدی . عمر «خایرسن یالان سویله یورسین رسول الله أولمه‌دی ، سن بونا اینانیورسه‌ك

بو غلط حسكك - بنى سنك عاصى روحك در . بوتون كفار ومنافقين ى بيتيرمزدن أوّل پيغمبر وفات ايتمه يه جك ؛ » ديه باغيردى . بونك اوزه رينه جامعه كيتدى ، فوج فوج قوشوشوب اورادە ذاتاً طويلانمش اولان خلقه توجيه خطاب ايدەرك . نيات سوء اربابى محمد [ص٠ ع]ك حقيقةً تكميل انفاس ايتديكنه سزى اينانديرمايه اوغر اشيورلر . ايش هيچ ده اويله دكل در . او ، ربنك نزدينه كيتدى ، نيته كيم امتى اونك ايچين وفات ايتدى ديديكلرى بير آنده عودت ايتمك اوزره (موسى) قيرق كون غائب قالدى .

« اللهه قسم ايدەرم ! پيغمبر ده بو وجهله عودت ايده جك وَاونا أولدى ديمه يه جسارت ايدنلرى جزالانديراجاق در » بو سوزه اينانيلدى . بك آز بير زمان أوّل محمد [ص٠ ع]ى عينى محلده كورمش وَ ديكله مشلردى ؛ عمرك حقلى اولديغنه اينانماق ايستەمەلرنده حيرت ايديله جك نه وار ؟ لاكن اوصيره ده ابوبكر كلدى . جامعدن كچدى عمرك احتراصلى سوزلرينى بير لحظه ديكله دى . بونى متعاقب عايشه نك اوطه سنه كيتدى ، اوده ، جنازه نك اوزه رنده كي أورتويى قالديردى . ابديا اويومش اولان دوستنك يوزينى اوپدى « آه صاغ ايكن لطيف ايدك ، كوزل ايدك ، أولدك ينه لطيفسين ، كوزلسين » ديه رك آغلادى .

صوكره ، كمال احتياط واعتنا ايله جنازه‌نك باشنى قالديردى ، يك ايى طانيديغى ملامح وجهيه‌سنى تماشا ايده‌رك « ئه‌وت أولمشسين . هيهات ، اى يك سوكيلى دوستم . سن كه بنم ايچين بابام‌دن ياخود آنام‌دن داها زياده معزز ايدك ! سن عذاب موتى طاتدك ، بوكاسه‌يى بير ايكينجى دفعه داها بوشالتديرمايا جاق درجه‌ده نظر سيحانيده ذى قيمتسين » ديدى . باشى ياواشجه تكرار ياصديغنك اوستنه وضع ايتدى . دوستنى تكرار اوپدى . أوستنى أورتدى تكرار جامعه عودت ايتدى . اوراده عمرى عينى آتش ايله خلقه سويلر بولدى ، « عمر ، صوص . كيت اوطور ، راحت اول ! » ديبه باغيردى . لاكن عمر ، بنه سوزينه دوام‌دن وازكچمه‌ديكى ايچين ابوبكر ، عمره آرقاسنى چويره‌رك وبالذات كنديسى جماعته سويله‌مه‌يه باشلادى ؛ بونك اوزه‌رينه هركس ابو بكرى ديكله‌مك ايچين عمرى براقدى .

« جناب قادر كل :

انك لميت وانهم لميتون (*) [يعنى يامحمد بهمه حال سن أوله جكسين ، بهمه‌حال اونلرده أوله جكلر] آيتنى پيغمبرينه وحى ايتمه‌دى‌مي ؟ وَ (احد) محاربه سندن صوكره‌ده ديكرشو !

[*] قرآن - سوره ٣٩ آيت ٣١

وَ ما محمد الاّ رسول قد خلت من قبله الرسل
أفائن مات اوقتل انقلبتم على اعقابكم وَ من
ينقلب على عقبيه فلن يضر الله شيئا وسيجزى
الله الشاكرين (*)

[يعنى محمد بير رسول دن باشقا بير شى دكلدر. اوندن اولّه بيرچوق لرى كلوب كچمشدر. او أولور وياخود أولدرولورسه كيرى دونه جكميسكز كيرى دونن الله به بير ضرر ايتمز الله ايسه نعمت اسلامك شكرينى بيانلره مكافات ايده جكدر] آيتنى پيغمبرينه وحى ايتمه ديمى؟ بنابرين محمده طاپانلر بيلسينلركه محمد حقيقةً أولدى فقط الله طاپانلر بيلسينلركه الله ياشايور و أولمز. » ديدى. نه (عمر) نه ده اهالى بوآيت لرى تخطر ايتمه مشلردى فقط ساكن. آغير بير آدم اولان (ابوبكر) بونلرى ذكر و اخطار ايدينجه. پيغمبرى آرتق بير داها كوره مه يه جكنى هركس آكلادى.

غايت مهم بير مسئله نك حلى قالیوردى. محمد [ص.ع.] خلافنى تعيين ايتمه مش اولديغندن قديم عادتى تعقيب ايتمك. بير رئيس انتخاب ايتمك لازم كليوردى. فقط بو رئيسى كيم تعيين ايده جك ايدى؟ عموم مسلمانلرمى؟ بو طرز تعيين شيمه سزموافق اصول اولوردى؛ لاكن عدم امكان موجود ايدى. زيرا مشكل زمانلرك ياقلاشديغى و بير چوق قبائلك ترك دين اسلام ايده جكى بك

[**] قرآن - سوره ٣ آيت ١٣٨

قولای کشف اولونیوردی.

انتخاب، الك ایله‌ریده بولونان و (هه‌ژه‌مونیا)یه مالك اولان قبیله طرفندن اجرا ایدیلمك لازم‌گلیوردی. مدینه‌لی‌لر، حقسز اولماقسزین، بورولی کندیلرینه عطف ایدیورلردی. چونکه اسلامیتی مظفر ایدن اونلر ایدی. اجتماع ایتدیلر. کیمی انتخاب ایده‌جکلردی؟ تردد ممکن دکلدی: حزرج قبیله‌سنك رئیسی قهرمان وَ اصیل (سعدابن‌عباده) طبیعی اولاراق نامزد ایدی. مبتلا اولدیغی وخیم بیر خسته‌لقدن او صیره‌ده تماماً شفایاب اولمامش بولوندیغندن، کندیسنی بیر یورغانه صاردیروب مدینه‌لی‌لرك جماعتنه کوتورتدی و سسی هوز، کندیسنی ایشتدیرده‌یه‌جك درجه‌ده ضعیف اولدیغندن سویله‌دیکی سوزی دوستلرندن بیرینه تکرار ایتدیریوردی. اسلامیته هر قبیله‌دن اوّل گیردیکلرینی، اسلامیتك مظفریتی تأمین ایتدیکلرینی و بنابرین ریاست‌اموری یالکز اونلر طلب و ادعا ایده‌بیله‌جکلرینی افرادقبیله‌سنه اخطارایتدی. سوزلری عمومی آلقیشلرله تاقی اولوندی و جماعت درحال (سعد)ی (محمد)ه خلف اعلان ایتدی.

مع‌هذا اقلیت، قرارلرندن مهاجرینك هیچ ممنون قالمایه‌جاقلری احترازینی درمیان ایتدی. دیکرلری «ئه‌ی نه‌وار! او حالده اونلره دیرزکه بز امیریمزی انتخاب ایتدك سزده

سزككنى انتخاب ايدكز آيريلالم؛ زيرا بز باشقا بيرينك اوزه‌
رمزه حكمران اولماسنه قائلانامايز.» جوابنى ويردىلر.
بونكله برابر (ابوبكر) ماجرادن خبردار ايدى. (عمر) و (عبيده)
ايله برابر على العجله مدينه‌لى لرك اجتماع كاهنه كيتدى. اورايه
واصل اولوراولماز (عمر) همان خطابته باشلاماق ايسته‌دى.
ابوبكر، عمرك احتراصندن وتدبرسزلكندن قورقديغى جهتله
اونى طوردوردى «براق بن اوّلا سويله‌يم، صوكره سن هر
ايسته‌ديككى سويله‌يه‌بيلرسين» ديدى. (ابوبكر) كمال اعتدال ايله
افادهٔ مرام ايتدى، مدينه‌لى لرك دين‌ايتمش اولدوقلرى خدمات
عظيمه‌يى تصديق ايتدى. لاكن عينى زمانده، (هه‌ژه‌مونيا) يه
اونلردن زياده مهاجرينك داها زياده حقى اولديغنى وبوندن
باشقا مهاجرين محمدك قبيله‌سندن اولوب اونك دعواسنى ايلك
اوّل قبول و التزام ايدنلرك و بو دعوا يولنده يعنى اسلاميت
يولنده دوچار اضطراب و عذاب اولمش بولونانلرك‌ينه مهاجرين
اولديغنى كوسترمه‌يه چاليشدى. «بزدن صوكره سزبرنجيسكز
بناءً عليه أميرى بزدن، وزراءة سزدن آلينسين» سوزينى ده
علاوه ايتدى. او زمان، اوته‌كيلر هر فرقه كندى رئيسنى
انتخاب ايتمه‌سنى تكليف ايتدى‌لر. (عمر) « اصلا! ايكى امير
اولاماز. سزك انتخاب ايده‌جككزى عربلر قبول ايتمزلر،

زیرا پیغمبرلری سرك قبیله کزه منسوب دکلدی، پیغمبرك بیر اقرباسی، ایشته اطاعت ایده جکلری کیمسه؛ وَ رد ایده جك اولورلرسه قبوله مجبور ایتمه‌ی بیلیرز» دیه باغیردی.

مباحثه پك شدتلی اولدی. آز قالدی که مباحثه‌دن مضاربه‌یه انتقال ایدیلسین. لاکن اوزمان (ابوعبیده) « پیغمبره ایلك یاردیم ایدن سزلر اولایکز ؛ انحادی ایلك بوزان‌ده سز اولمایکز دیدی. (سعد)ك اقرباسی و فقط رقیبی اولان (بشیر) درحال آیاغه قالقدی وَ مکه‌لی مهاجرلرك حقه‌قنی تصدیق ایتدی. بو کیفیت بعض (خزرجی)لره وبا خصوص مدینه‌لی دیکر قبیله‌یه یعنی (نی اوس) قبیله‌سنه تأثیر ایتدی. اسکی بیر خصومت ایله (خزرج) لردن آیریلمش اولان بو قبیله، اوزرلرینه (سعد)ك حکم سورمه‌سنی پك آرزو ایتمه‌یورلردی. بیر صورتله که اجتماعه ، معاونتلرینه، مهاجرینك استنادایده‌بیله‌جکی (اسلم)قبیله‌سنك کلدیکی کورولدیکی وقت، (اوس) قبیله‌سی، کندیلرنی مهاجرینه طرفدار اعلان ایتمه‌یه حاضرلانیورلردی. بناءً علیه زمان، مساعد ایدی وَ (ابوبکر) بوندن استفاده‌یه مسارعت ایتدی. (عمر)ی و (ابوعبیده)یی آللرندن طوتدی. بونلردن بیریسنی انتخاب ایتمه‌لرینی مدینه‌لی‌لره تکلیف ایتدی. لاکن هر ایکیسی بیر

آغزدن سن بزدن داها زیاده دکرلیسین او زات آلکی که سنا عهد اطاعت ایده‌لم، بیعت ایده‌لم» دییه باغیردیلر؛ بونی یاپایلم‌لرینه وقت قالمازدن اول، (بشیر) (ابوبکر)ه دوغرو قوشوب کلمشدی. و (ابوبکر)ه اللری آره‌سنده بیعت ایدن (بشیر) اولدی. (بنی‌اوس) اونا امثال ایتدیلر؛ اوزمان اسلملر، جم غفیر اولاراق کیردیلر و (بوبکر)ی تصدیق ایتدیلر . ازدحام و هیجان صوك درجه‌ده ایدی. خزرجی (حباب) داها مقاومت ایتمك ایسته‌یوردی حرب نداسی ایتدی وقیلیجنی چکدی؛ لاکن (عمر) قیلیجی آلدن چکوب آلدی. امیدی بوشه چیقان (سعد)، یاناغی اوزه‌رنده‌چیکنه‌نیاوب أزیلمك تهلکه‌سنده معروض بولونیوردی؛ اونا رعایت ایتمه‌لری ایچین سعدك دوستلری جماعته بلا فائده باغیریبورلردی. (عمر)، داها ایله‌ری واراراق، بو خصم بی مدافعه‌یه غلیظ شتم وکفرده‌بولونماقدن صیقیلمادی، بیر حالده که (بوبکر) آره‌لرینه کیرمه‌یه مجبور اولدی. (*)

الك بویوك بیر شورش ـ بونی بالآخره مدینه جامعنده (عمر) علی ملای لناس اعتراف ایتدی ـ أك بویوك قار-

(*) [طبری] نك ذکر ایتدیکی بیر مدینه‌لینك حکایه‌سنی تعقیب ایتدم . حکایه‌ده بیر صفت کاشفهٔ حقیقت وارکه مکه‌لیلرك نقلیاتندن اکثریا غیر موجوددر .

يشيقاق ايچنده، محمد [ص .ع.]ك خلقى، تعبير مأنوسله، خليفه انتخاب اولوندى. فقط قازانيلمش ايكى نقطه واردى؟ اولا: مكه‌لىلر هيزه‌مونيسايه، تقدمه مالك بولونيوردى؟ ثانياً: محمد[ص.ع]ك خلفى اولارق بير آدم انتخاب ابديلدى كه محمد [ص . ع .] ك أك صميمى دوستى ايدى. محمد [ص. ع .] بير خالف تعيين ايتمك ايستهمش اولسهيدى بهمه حال اونى تعيين ايدردى، ابوبكر [ر.ع .] اسلاميتك مظفريتنده تزلزل ناپذير بير ايمان متين ابله تميز ايديبيوردى. كنديسنى احاطه ايدن مشكلاته، بو حيثيتلرله قارشى كلهبيله- جك بير حاله بولونيوردى.

احوال، حقيقةً، صوك درجهده بحران انگيز ايدى. قبائلك بير چوق زماندن برى صبرسزلقله بكلهديكلرى وفات محمد [ص.ع.] هر طرفده اختلال قوپارتدى. و هر طرفده قيامىلر غلبه چاليوردى: ولايتلرندن قوغولان مسلمان رؤسا و مأمورين هر كون كليور مدينهده بير ماجاء آرايورلردى و اك جوار قبائل. شهرى محاصريه حاضرلا- نيوردى. (ابوبكر) بونلره ناصل مقاومت ايدهجكدى. عسكر يوقدى: البته بولونان قوة عسكريهيى، محمد[ص . ع .]ك ارادت وجهله، و تهالكيى وقوعندن اول كورهرك، عسكرك

تأخير سوقنى رجا ايدن اسلام مبعوثلرينه رغماً، (سوريه) اوزه‌رينه كوندرمشدى. كوندرمه‌سنى رجا ايدنلره (ابوبكر)، «محمدك ويردیكى امرى ابطال ايتمك ايستەمم . مدينه، سباع وحشيه‌نك طعمه‌سى اولاجاق اولسه بيله ينه عسكر، محمدك ارادتى اجرا ايتمه‌لى‌در» جوابنى ويرمشدى.

تهلكه بويوك ايدى، مع‌هذا، ظن اولونديغى قادار بويوك دكلدى. خصمك شوكتى، قوة ماديه‌سيله دكل، فقط وسائط معنويه‌سيله، يوانده حرب ايتديكى مقصدك ايلكيله اولچولمك لازم كليوردى. ئى، بو مقصد نه ايدى؟ دريندن درينه كوك صالمش بير قناعت وجدانيه وبونك ايمان قويسى‌مى ايدى؟ بوحالده غلبه‌سى بى شك اولوردى. فقط ايش هيچ‌ده اويله دكلدى.

دن قديم ايچين حرب ايتمه يورلردى ؛ آيين جديدى فوق الطاقه بولدوقلرى، ايچين وانجاق بونك ايچين سلاحه صاريلورلردى . بو سبب ؛ هيجان الهام ايده بيله‌جك ياخود قهرمانانه وحقيقةً بويوك ايش‌لر اجرا ايتمه‌يه تحريك ايده بيله جك بير سبب دكلدى . عصيانجيلرك رئيسلرى بونى . بالذات كنديلرى ده‌حس ايديبيورلردى. بوحالده كنديلرى‌ده ادعاى نبوّت ايتمك فكر بد طالعنده بولونديلر . « محمد

[ص . ع .] بو موفقیتنی بو فکر سایه‌سنده قازانمشدی» دیيورلردی ؛ اونلر دخی بو بابده بیر تجربه‌ده بولونماق ایسته یورلردی . یالکز بیر شیئی اونوتیورلردی‌که : محمد[ص.ع.] متین بیراطمئنان ایله حیات‌دار ایدی؛ اونلرده ایسه‌بو یوقدی. دوکدوکاری بوتون قابلره رغماً عصیان. کولونج بیر سجیه‌دن باشقا بیر شی ابراز ایتمه‌دی ، او زمان کچن احوال ، اسلامیتك تأسیسی زمانینده کی احوال ایله مقایسه اولونورسه بلا اختیار ، بیر درامك « پارودیا » (*) سی کوز اوکنه کلیر. چیرکین ونحیف بیر آدم اولوب (یمامه)ده پیغمبر رولی اوینامش اولان (مسیلمه) بایاغی بیر شارلاتان ایدی‌که طاربوغازلی بیر شیشه‌ده بیر بومورطه کوسته‌ریيوردی ؛ کفنه کوره بیر قرأن طاسارلادی وَ مؤمنلرینه ، ایسته دیکلری قادار شراب ایچمك مساعده‌سنی ویردی. اونك ایچین جالب اسف بیرحال اولاراق ؛ مه زوبوتا میالی بیر خریستیان قادین اولان وبویوك بیر اردونك باشنده بولونان نبیه (سجاح) طرفندن آبلوقه ایدیلدیکنی کوردی . هرناصلسه ینه بیرچارهٔ سلامت بولدی . (سجاح)ه بك چوق هدیه‌لر کوندردی وَ

(*) [پارودیا Parodie] آثار ادبیه‌دن جدی بیر کتابك مفهومنی تغییر و تبدیل ایله هزلیات صورتنه تحویلی ؛ بیر شیئك کولونج و قابا بیر صورتده تقلیدی . ع . ج .

خفی بر ملاقاته دعوت ایتدی . بو ملاقات واقع اولدی واوزون مدت دوام ایتدی . (سجاح) ، طرفدارلرینك یانینه عودت ایتدیکی ونتیجهٔ مذاکره کندیسندن صورولدیغی وقت « مسیلمه‌نی حقیقی بر پیغمبر بولدم وکنم زوجم اولدی . » جوابنی ویردی . تمیمیلر «البته بزه ده بر دوکون هدیه‌سی پاپار ، دکلمی ؟ » دیه صوردیلر . «بوبابده بزشی سویله‌مه‌دی» دیدی پیغمبرمزك . بزشی احسان ایتمکسزین ئه‌ولنمه‌می ، هم‌سزه هم بزه بر عیب‌در . «بزم ایچین اوندن بر هدیه ایسته مه‌لیسین» دیدیلر . بو اثناده مسیلمه قلعه‌سنه تحصن ایتمشدی . منادی کلدیکی وقت قاپیلری آچدیرمادی ، کندیسندن نه ایسته‌دیکنی قلعه دیواریمك اوستندن صورماقله اکتفا ایتدی . نه ایسته‌دیکلرینی اوکره‌نجه « پك اعلا ! اعلان ایدیکزکه حبیبك اوغلی ، اللهك رسولی مسیلمه ، محمد [ص . ع .]ك کندیلرینه فرض ایتدیکی بش وقت نمازدن بریسنی وصوکنجیسنی (تمیمی)لره معارف طوتیور . » دیه جواب ویردی . و او زمانلردن بری تمیمیلر حتی اسلامیتی تکرار قبول ایتدیکلری ویاخود قبول ایتدیکلرینی سویله دیکلری وقتده بیله کونده یالکز اوچ دفعه نماز قیلدیلر .

جدیتدن قطعاً محروم اولان بونون بو کره‌ده متین بر

اطمئنان، تذلزل نابذير، قوى بير ارادة صاحبى اولان وهردورلو
ائتلافى كمال غرور ايله ردايدن بير آدم ايله چارپيشاجاقدى .
اكر ابو بكر ايسته‌مش اولسه يدى ، زكات دن معاف طوتماق
ايسته‌جك‌يه اولورسه بش وقت نمازى قيلمايى كنديسنه وعد
ايدن مختلف قبيله‌لره بير آز مسامحه كوسته‌ره‌رك بونلرك
معاونتنى ، هيچ اولمازسه‌بى طرفلغنى تأمين ايده بيليردى؛ بو
صاحبى قبول ايتمه‌سى ايچين باشايجه مسلمانلرك توصيه‌لرينى
ابو بكر رد ايتدى . « مسلمانلقى يالكز بير قانون ، منفردوًا
قابل تقسيم بير قانون طانير ؛ اوامردن بيرينى اجرا ديكرينه
تجاوز ايتمك جائز دكلدر . » ديه جواب ويردى . سجيه
سنك متاتى وعصبانجيلر بيننده‌كى نفاق كنديسنه مأمولك
فوقنده بويوك بير قوت وبريبوردى . قبائل مجاوره چارچابوق
تحت اطاعته آلينمش اولديغندن ، اولجه كنديسنى قهرمان
كوسترمش وشيمدى بيغمبرلك اوينامايه باشلامش اولان طايحه
نك جته‌لرى اوزه رينه (خالد) هجوم ايتدى . (طايحه) بيغمبرلك
اوينادينى جهتله محاربه‌يه اشتراك ايتمه يوردى ، عباسنه
حاربلمش اولديغى حالده . ميدان حربدن اوزاق بير برده ،
سمادن بير وحيك كلمه‌سنى بكله يوردى ؛ كلمه‌سى ايچين چوق
اوزون زمان لازم اولدى : بونكله برابر وحى ، عسكرى مغلوب

اولمایه باشلادیغی وقت کلدی : عسکرلرینه : « ألکزدن کلیرسه بنم کبی باپکز » دیدی وآتنك اوزه‌رینه آتلایاراق دولو دیزکین فرار ایتدی . مسلمان لرك یاپدیقلری قتال، مدهش اولدی. في الحقیقه بو حرب. بالآخره (ایران) و(روما) ایمپراطورلغنه قارشی آچیلان حرب لردن داهازیاده قانلی اولدی . عرب لر ؛ مسلمانلرجه معلوم جنایاتك أك شنیعی مرتکب اولمشلردی: ارتداد ایتمشلردی وارتداد أولوم ایله جزالاندیریلیر . بو نقطه‌ده قانون مرحمت ناپذیردر . ابو بکرك خالده ویردیکی امردخی « مرتدلری، بلا مرحمت، قیلیچ، ایله آتش ایله محوایدیکز » مألنده ایدی.

معند بیر مقاومت دن صوکره ، (مسیامه)لك اون بیك راده سنده اولان طرفدارانی دخی مغلوب وصوکنجی نفرینه قادار قتل عام ایدیلدی ، بوتون عربستان قانه بویاندی ؛ فقط اسلامیت هر طرفده مظفر اولیوردی. عرب لر دین محمدی‌نك حقیقتنه مطمئن دکل ایدیلرده ، قارشیسنده هیچ بیرمقاومت بیر ایشه یارامایان بیر شوکت و شکیمه‌یه مالك اولدیغنی تصدیق ایتمه‌یه مجبور اولدیلر . مظفریت قازانیلیر قازانیلماز ، (ابو بکر) . وحشی بدویلری (ایران) و(روما) ایمپراطورلغی اوزه‌رینه سوق ایتدی .احوال یالکز سطحیاً

محاکمه اولونورسه بو بیر حرکت جرأتکارانه ایدی؛ حقیقتده پك معقول ایدی . موقع اجرایه قونولان ، محمد [ص . ع .]ك پلانی ایدی . بو پلان تحت اطاعتـه آلینانلره دوشونمـك زمانی بیر اقـاماقدن وَ فتوحات ایله ، شان عسکری ایله ، غنیمت ایله اونلری اسلامیته ربط ایتمـكدن عبارت ایدی ، اوندن صوکرده آرتق ارتداد ایشـیدیلمز اولدی ؛ چونکه ارتداد اعدام ایله جزالاندیریلمش ایدی . ظواهر اسلامیت محافظه اولوندی فقط بوندن ایلهری یه کیدیلمهدی . مهاجرینك، مدینـه لیلرك وبونلره التحاق ایتمش اولان بیر قاچ ذواتك تشکیل ایتدیکلری طبقهٔ اساسیه مستثنا قرأنه واوامرینه آشنا کیمسهلر بك آز ایدی . آفریقاده بیر لشمش اولان عربلر، بوندن بیر عصر صوکره داها . محمد [ص. ع .]ك شرابی منع ایتدیکنی بیلمه یورلردی ، عینی دوره دوغرو . قبائل مصر، اسکی ایی زمانك صنم پرستلکندن پك چوق بحث ایدیبورلر. اسلامیتدن هیچدم اورمایورلردی . (قادسیه)ده ایرانیلر اوزه رینـه قازانیلان مظفریتی متعاقب [٦٣٥] هرکس حصه سنی آلدیقدن صوکره فضله داها پك چوق اموال غنائم قالدی . بونك ایچین ، اوزمان حکمران اولان خلیفه ،عمر، متباقی غنائمی، قرأندن الك اوزون سوره یی ازبر بیلنلره توزیع

ایتمه‌سی اردو جنرالنه یازدی . جنرال ، محاربه‌ده الك بویوك یارارلق کوسترمش اولانلری چاغیردی واصیل (عمرو ابن معدی کرب الزبیدی المذحجی) یه قرآن دن نه بیلدیکنی صوردی جواباً « هیچ بر شی بیلمه یورم ؛ بن (یمن) ده اسلامیتی قبول ایتدم ، قرآن ایله مشغول اولایاماجاق درجه‌ده چوق محاربه لرده بولوندم » دیدی . جنرال ، طائفه‌لی (بشر) ه « یاسن ؟ » دیدی . بشر « اوح ! بن (عمرو) ك بیلدیکندن داها اوزونی بیلیورم : « بسم الله الرحمن الرحیم » جوابنی ویردی . فقط اونك‌بد، قرآن دن بیلدیکی بوندن عبارت ایدی .

بوندن باشقا هرنه قادار ، اسلامیته آرتق مخالفت بیلمایور و فتوحات دوام ایدییورایدیسه‌ده مکه زادکانی ایله بدویلر قبائلی ، دین جدید مؤسسلرینك قازاندیقلری مظفریتی کندیلرینه عفو ایتمه‌یور و اوزرلرینه حقیقی مؤمنلرك اجرا ایتمك ایسته‌دیکاری نفوذ و حاکمیت ایله‌اویوشمایورلردی . ظاهراً اورته‌ده پره‌نسیب مسئله‌سی دکل اشخاص مسئله‌سی واردی . مع‌هذا حقیقتده نزاع‌ك موضوعی ، هرنه قادار آزچوق مکتوم اولسه‌ده ، بیر پره‌نسیب ایدی . منازعه ، عمرك خانی اوچنجی خلیفه عثمانك مقام‌امامته کچمه‌سیله باشلار [٦٤٤] . او زمان یتمش یاشنده بولونان عثمان [ر . ع .] لزومندن زیاده یوموشاق

و بایاغی بیر آدم ایدی. که عائلهسنه، مکه زادکان مدینه و اموی لره یعنی یکیرمی سنه ظرفنده محمد [ص.ع.]ك خصمی اولمش اولان واهل سنت اولمالری هنوز پك شبهه کوتورن کیمسه لره قارشی بویوك بیر تمایلی واردی. حتی اختیار خلیفه یی قتل ایتدیرمه یه قادار واران حقیقی مؤمنلرك قیل و قالاری اوکنده اونلر، عثمان [ر.ع.] سایه سنده أك یوکسك مأموریتلره کچدیلر. عثمان [ر.ع.] ك قتلندن صوکره محمد [ص.ع.]ك دامادی علی [ر.ع.] مقام امامته کچدی؛ فقط هر طرفده تصدیق اولونمادی. (سوریه)؛ والیسی معاویه ابن ابوسفیان ایچین کمال هیجان ایله سلاحه صاریلدی. و بونك غایه سی صمیم قلبلرنده خصم اسلامیت اولان فرقه نك غالبیتی اولدی. فقط حقیقی مؤمنلر عرض اطاعت ایتمه دیلر و معاویه نك خلفی اولان (یزید اوّل)ك عهد حکومتنده مبارزه تکرار باشلادی. علی [ر.ع.]ك کوچوك اوغلی (حسین) امامته ادعای حقوق ایتدی؛ فقط بیرقاچ طرفدارانی ایله برابر بالذات کندیسی ده کربلاده خصمانك طعمهٔ شمشیری اولدی. ایشته او زمان، اصحابدن بیرینك اوغلو اولان (عبدالله ابن زبیر) مکه ده رفع لوای عصیان ایتدی. طبیعتاً پك تحمالی اولان خلیفه، بوتون بیر سنه اونی کندی باشنه براقدی؛

زيرا (عبدالله) مكه‌دن چيقماديغى جهتله (يزيد) اونى تهلكه‌لى كورميوردى؛ بوندن باشقا احتياطاً و حقيقى مؤمنلرك حدتى پك زياده تحريك ايتمه‌مك ايچين، پت‌پرستلك زمانىنده بيله تعرض‌دن مصون و امين عد اولونان اراضى اوزه‌رنده، بلالزوم قطعى، قان دوكدورمك ايستەمه‌يوردى. نهايت صبرى دوكنديكى وقت، كنديسنى خليفه طانيماسنى (عبدالله ابن زبير)دن طلب ايتدى. (عبدالله) قبول ايتمه‌دى. او زمان خليفه غضبه كله‌رك، زنجيرلر ايچنده اولاراق حضورنده اثبات‌وجود ايتمه‌ديكجه عاصى‌نك اطاعتنى قبول ايتمه‌مه‌يه يمين ايتدى. بير آز صوكره، غضبى سكونت بولونجه يمينه متأسف اولدى. زيرا اساساً ايى قلبى واردى، و عبدالملك عزت‌نفسنى جريحه‌دار ايتمكسزين يمينى طوتماق ايچين بير چاره دوشنوب بولدى. ازجمله اونا، هديه اولاراق بير كوموش زنجير ايله، آلتنده، ايسته‌ديكى تقديرده زنجيرى كيزله‌يه بيله‌جكى غايت محتشم بير مانطو كوندرمه‌يه قرار ويردى. بو غريب هدايانى حاملاً بير هيئت‌سفارت، شام مقرحكومتندن، مكه‌يه حركت ايتدى. عبدالله، هديه‌لرى بالطبع قبول ايتمه‌دى. وَ ايلچيلر محاكمه‌لربله اونى بو قرارندن واز كچيرمه‌يه بلافائده سعى ايتديلر. هيچ بير حالده اراضى

مقدسه اوزه‌رنده. کندی علیهنده استعمال جبر و شدته جسارت اولونمایاجاغنی خیال ایدییوردی. بو نوعدن بیراندیشه نه خلیفه‌یی، نه سوریه عرب‌لرینی طوردورامایاجاغنی ارکان سفارت قطعی بیر صورتده کندیسنه تأمین ایتمش اولدوقلری حالده بنه وحت امنیتده بولوندیغی فکرنده ایدی.

مع‌هذا. خلیفه‌نك عواقب غضبنی ایللك چکه‌جك (عبدالله) دکلدی. آتش غضب اوّلا سکان مدینه اوزه‌رینه دوشدی. فنا بیر زعمك حکمران اولدیغی بو شهر بعض آرضی‌نك تصرفی مسئله‌سندن دولایی حکومت ایله دائما معارضه‌ده ایدی. خلیفه‌نك یکنی اولان والی مدینه. بو مشکلاتك تسویه‌سی ایچین سرای خلیفه‌یه کیتمه‌لرینی اعیان مدینه‌یه توصیه اتمشدی. بورایه موافقت ایتمشلر. وکیندیلریی قازانمایی شدته آرزو ایدن خلیفه طرفندن صوك درجه نزاکتله قبول اولونمشلردی. فقط ذاتاً اصیل و تربیه‌لی بیر آدم اولان (یزید) أك بویوك رئیس روحانیسی اولدیغی دینه رعایت خصوصنده پك او قادار اعتنا کار اولمادیغندن. اهل سنت مدینه‌لی‌لری؟ بلا اختیار، صیقمش ایدی. مدینه‌یه عودتلرنده، خلیفه‌یی أك مظلم رنکلر آلتنده تصویر ایتدیلر: «شراب ایچیوردی، کیتاره چا-

ليوردى، كوندوزى آو كوپكلريله محاط اولارق كچيريپور-
دى .(٥) وَكيجه‌لرى بويوك پول كسيجى‌لرك صحبيتنده كچير-
يپوردى» ديپورلردى. بويوك پول كسيجى‌لر تعبيريله بدوى-
لرى مراد ايديپورلردى. فى‌الواقع (يزيد) بونلرك آره‌لرنده
تربيه ايدلمش اولديغندن، معلوم اولديغى اوزره فرصت
ظهورنده حدود دخى اولان بو چول حرّ اولادلرينه
چوق اهميت ويرپيوردى علاوةً «(يزيد) هيچ نماز قيلما-
يوردى، بير غبر مؤمن ايدى» ديپورلردى. آز چوق
اساسلى بوتون بو اتهاماته هيچ اصل و اساسى اولمايان وفقط
بير اموى حقنده هر دورلو فنالغه اينانمايه دائما آماده مد-
ينه‌لى‌لر اوزرنده درين بير تأثير حاصل ايدن ديكر اتهامات
دخى علاوه ايديپورلردى. جامع، درحال غريب بير طرز
ترك وابانك صحنهٔ اجراسى اولدى بوتون مدينه‌لى‌لر اورايه
طوپلانديلر: صوكره هر بيرى اكتسا ايتديكى البسه‌دن بير
پارچه‌سنى چيقاردى و«قفتانمى ناصل آتيورسهم» ياخود
«صاريغمى ناصل آتيورسهم» و ياخود «نعلين‌مى ناصل
آتيورسهم (يزيد)ى ده اويله‌جه آتيورم» ديپه باغيرراق
آتدى. متعاقبا، شهرده بولونان امويلرى طرد ايتديلر؛
فقط يكى بير خليفه تعيين ايتمك پلانتى نتيجه‌پذير ايده‌مه

(*) محمد [ص . ع] ك آوه درين بير نفرتى واردى.

دیلر، چونکه مدینه‌ده ساکن قریشی‌لر مدینه‌لی‌لری مدینه‌لی‌لرده قریشی‌لری تصدیق ایتمك ایسته‌مه‌یورلردی. خلیفه انتخابی ایچین (ایزید)ك تحت حکومت‌دن سقوط ایتمش اولانجی زمانه انتظار ایدیلمه‌یه قرار ویریلدی.

بو، مجنونانه بیر تشبث ایدی او قادار کسب عظمت ایتمش بولونان بوتون بیر ایمپراطورلغك عساکرینه قارشی منفرد بیر شهر نه یاپابیلیردی. سرای خلیفه‌ده یاشایان و افندیسی طرفندن مدینه‌یه کونده‌ریلمش اولان بیر مدینه‌لی دخی همشهرلرینه بونی کوسترمه‌یه چالیشدی. احتراص کوزلرینی قارارتمش اولان مدینه‌لی‌لر، بوهمشهرینك کندیلرینه کمال حسن نیتله ایتدیکی نصایح واخطارانه هیچ قولاق آصمادیلر. بناء علیه خلیفه، قوهٔ جبریه‌یه مراجعت ایتمه‌یه کندیسنی مجبور کوردی. مدینه اوزه‌رینه بیر اردوسوق ایتدی وقوماندانسنی، اسلامیت‌دن داها زیاده «باغانیزم» یعنی بت پرستلکه یاقین اولان (مسلم) ه بالتفویض کندیسنه شوامری ویردی: ملاحظه ایتمك ایچین مدینه‌لی لره اوچ کون مساعده ایت. بو مهلتك ختامنده اطاعت ایتمك‌دن امتناع ایدرلرسه اوزرلرینه یورو، بنم اسیرلرم اولدوقلرینه یمین ایتمه‌یه اونلری مجبور ایت. بو یمینی ایتمك ایسته مه‌ینلرك

قفالرینی کسه جکسین . »

مدینه لی‌لر تسلیم اولماق ، عرض اطاعت ایتمك سوزینی ایشیتمك ایسته‌مه‌دیلر وَ دشمنك قارشیسنه کیتدیلر . هر ایکی طرف عزم وشدتله دوکوشدی [حراء محاربه‌سی ٦٨٣] هر ایکی جهتك قنز غینیلغی یکدیکرینه معادل ایدی . مدینه‌لی‌لر مدهش بیرتعصب ایله متحرك وحیات دار ایدیلر. کندیلرینه سعدا . وسوریه‌لی عسکرلره مشرك نظریله باقیورلردی ، اونلر اولدوکلری حالده کندیلرینی اهل جهنم آره سنده بولاجاقلردی حالبوکه کندیلر [یعنی مدینه‌لی‌لر] أولدوکلری تقدیرده مقیم دارالنعیم اولا جاقلر ایدی . اوزون مدت مشکوك قالان نتیجهٔ حرب نهایت خیانت واسطه سیله تعین ایتدی . مدینه‌لی بیر فامیلیانك باشدن چیقاریلمش، اخلاقنی صاتمش وَ سوریه عساکرینك بیر مفرزه سنه بیر قاپی آچمش ایدی : مدینه‌لی لر بیردن بیره ، آرقه لرنده سوریه‌لی‌لرك نعرهٔ مظفریتلرینی ایشیتدیلر . هرشی أللدن کیتمشدی . شهر دشمنك تحت اشغالنده بولوندیغندن، قورتولماق غیرممکن اولیوردی . واکثریسی‌ده سلامتی خاطرلرینه بیله کیترمه دیلر. حیاتلرینی ممکن اولدیغی قادار بهالی صاتمایه جهد ایدییورلردی.أولنلر ایچنده ، یدی‌یوز حافظ قرأن بولوندی؛

بونلرك ايچنده اصحاب كرامدن سكسان كيشى واردى. بدر محاربه سنده معه‌لى‌لر اوزه‌رينه ايلك مظفريتي اتناسنده محمد [ص. ع.]له برابر جنك ايتمش اولانلردن ، بويوم فلاكتدن صوكره ، كيمسه قالامشدى .

سوريه سواريارى شهره كيردبلر . آتلرينى نه ياياجاقلرينى بيلمه ديكلرندن جامعه سوردبلر و مرقد پيغمبرى ايله منبرك آره‌سنه محمد [ص . ع .]ـه رياض جنتدن بير روضه تسميه ايتديكى محله آتلرينى باغلادبلر ! شهر اوچ كون على الدوام يغما ايديلدى . نه قادين‌لر ، نه جوجوقلر معارف طونولمادى. بوندن صوكره ، مدينه‌لى‌لر ، داها دوغروسى مدينه‌لى‌لردن شهرده قالانلر ، چونكه اكثريسى فرار ايتمشدى . يزيدك امراسى اولدوقلرينى وكندبلرينى كيفى ايسته‌ديكى كبى آزاد ايتمك ياخود صاتماق خصوصلرنده مختار بولوندبغنى يمين ايله اقرار ايتدبلر ، بوتون مامليكلرى ، قادينلرى ، چوجوقلرى حياتلرى اوزه‌رينه يزيدك نامحدود بيراقتدار تصرفى اولدبغنى تصديقه مجبور اولدبلر .

بالآخره ، على الدوام ، اموى‌لر طرفندن سوء معامله‌يه ، تسلطه ، تضييقه معروض اولدوقلرينى كوردوكلرندن ، اسلاميت مؤسسلرينك اولاد واحفادى باشقا بيرطرفه كيدوب

اراده تمکن ایتمك دن باشقا بیر چاره بولمادیلر . اونلرك ایچندن پك چوغی ده بونی یاپدی : آفریقا آردوسنه کیردیلر وداها صوکره اردو ایله ایسپانیایه کچدیلر .

(مسلم) مکه یی ده اطاعت آلتنه آلمایه مأمور ایدی . موت بو مأموریتی ایفایه مانع اولدی ؛ فقط . خلیفه‌نك قراری ایله (مسلم)ك قبیله سندن اولان حسین قومانداده اونك یرینه کچدی. مکه یی محاصره ایتدی وَ [منجنیق واسطه سیله] کعبه اوزه‌رینه جسیم قایالر آتدی بونلرك آلتده کعبه بناسنك ستونلری بیك پارچه اولدی . نهایت کعبه‌یی کاملاً یانغینه ویرمه‌یه ده موفق اولدی . بو وقعه‌ده درکه (حجراسود) ایلك فلاکتنه اوغرادی : آتشه مقاومت ایده مه‌یه‌رك دورت پارچه‌اولدی. فقط مکه ینه آلیمادی . (زیدك) موت غیر منتظری وبوندن نتیجه‌له‌نن شورش ؛ محاصره‌یی رفع واردویی سوریه‌یه اعاده ایتمه‌یه حسینی مجبور ایتدی.

بو احوال سایه‌سنده . مکه‌لی دعواکار (عبدالله ابن زبیر)ك حاکمیتی مکه‌یه منحصر قالمادی باشقا طرفلرده ده تصدیق اولوندی . مع هذا آره‌دن چوق کچمه‌دن ، امویلر تکرار کتدیلرینی طوپلادیلر وَ (عبدالملك) اثنای خلافتنده ، تکرار مکه (عبدالله)ك آلنده قالان شهر یکانه اولدینی وقت.

حجاج‌ك قوماندانی آلتنده بر اردو، اراضیٔ مقدسه‌یه دوغرو ایله‌ریله‌دی و شهرك اوكنه محاصره‌یی وضع ایتدی. اوآراده یكیدن انشا ایدیلمش اولان كعبه‌نك اوزه رینسه تكرار طاش‌لر صاووروللدی ، فقط بیر كون بو عملیات اتاسنده شدتلی بیر قورطونه اولدی وَ بیلدیریم اون ایكی عسكری ووردی . بو وقعه‌یه ، عمومیتله مقام مقدسه ایدیلن حرمتسزلكك جزاسی نظریله باقیلدی وَ عسكرلر ایش‌دن امتناع ایتدیلر حجاج همان قوللارینی صیوا یاراق بیر طاش آلدی منجینیقك اوزه‌رینه قویدی «بوتون بو شیلردن هیچ بیر معنا چیقماز ، شهری طانیرم چونكه بوراده دوغمه . قورطونه بوراده كثیر اوقوع‌در » دییه‌رك ایلری ایشاتدی محاصره‌یه كمال شدتله بیرچوق آیلر دوام اولوندی ، عبدالله أولونجه شهر آلیندی(٦٩٢)

بو وجهله، اسلامیته خصم اولان فرقه ایكی شهر مقدسی آلمادیقجه، مدینه جامعنی آخوره تحویل ایتمه‌یجه. كعبه‌یی یاقمادیقجه. و ایلك مسلمانلرك اولاد و اخفادینی نهایت درجه‌ده تذلیل ایتمه‌یجه راحت ایتمه‌مش ایدی. بیر اقلیت‌ك تحت اطاعته آلوب اسلامیتی قبوله مجبور ایتدیكی قبائل بو موفقیت مضاعفه‌یی او اقلیته بهالی‌یه مال ایدییوردی. امویلر دوری

عموماً) بت پرستلکك عکس العملندن، غلبه سندن باشقا بیرشی دکلدی. خلیفه‌لر بیله، بك آز استثنا ایله، لاقیدلر، یاخود غیر مؤمن‌لر ایدی‌لر. بونلردن ولیدثانی اودرجه ایله‌ری کیتدی که جماعتله نمازلرده اوطه‌لقلرینی کندیسنه توکیل ایدییوردی وَ قرأنی اوقنه نشان اولاراق قوللانیوردی. فتح اولونان بلاد اهالیسنك، سوریه خریستیانلرینك، قبطی‌لرك، عجملرك، افریقای شمالی بربری‌لرینك اعتدالرینی تسهیل ایتمه‌یورلردی، و مسبی اولان عینی سبب‌دن دولایی بو اعتدالری عدم خوشنودی ایله کوریبیورلردی. فی‌الحقیقه، برمقتضای قانون، ادارهٔ اسلامیه‌ده یاشایان اهالیٔ غیرمسلمه بیر جزیه ویرمه‌یه مجبوردر، فقط اسلامیتی قبول ایدر ایتمز بو ویرکی‌دن معاف طوتولورلر. بو احکام، اسلامیت‌ك انتشارینه بك چوق یاردیم ایتدی: میلیونلرله آدملر ترك‌دین و قبول اسلامیت ایتدیلر؛ چونکه عندلرنده منفعت مالیه دیکر هر ملاحظه‌یه غلبه ایدییوردی. فقط بو اعتدالر خزینهٔ دولت ایچین بك خسارانکیز ایدی. بووجهله درکه مصرك ویرکیسی حتی خلیفه عثمانك زمانندہ، بك آز مدت صوکره معاویه‌نك زمانندہ‌کی مقدارینه نسبتاً، بیرنصف مقدار داها زیاده فضله ایدی، چونکه بو مدت ارهسنده خریستیان قبطی‌لرك قسم اعظمی اسلامیته کیرمشدی. قسماً

دین ایچین اولان لاقیدلکلریله قسماً اسباب مالیه ایله. خلیفه‌لر اهتدلری مشکلاته دوشوریيورلردی. بونلردن بیرچوقلری یکی مسلمانلری جزیه‌دن معاف طوتمایورلردی، یاکز ظاهراً مسلمان اولمش اولدوقلرینی و اسلامیتك اوامرینه اعتنا ایتمه‌دیکلرینی بهانه ایدییورلردی. بوتون خلفای امویه ایچنده یالکز (عمر ثانی) یکانه اولاراق حقیقةً مؤمن و متقی بیر امیر اولدی. منفعت مالیه اونا تأثیر ایتمه‌یوردی؛ دیکر طرفده، نشر دین أك معتنا أمل ایدی. مأمورینه اولجه مرعی پره نسیپه ضد اولان بو پره نسیپ ایله ادارهٔ مصلحت ایده‌مه‌دیلر. بیر مأمور، خلیفه‌یه: «مصرده ایش، شیمدی دوام ایتدیکی کبی دوام ایدرسه، خریستیانلر بلااستثنا کافةً مسلمان اولاجاق و حکومت بوتون وارداتی ضایع ایده‌جك‌در» دییه یازدی. عمر «بوتون خریستیانلرك اهتدا ایتمه‌سنه بویوك بیر بختیاراق نظریله باقارم، زیرا الله رسولنی، پیغمبرلك وظیفه‌سنی ایفا ایتمك ایچین کوندردی. ویرکی تحصیلدارلغی ایتمك ایچین دکل» دیدی. بر چوق ایرانی لرك محضا جزیه‌ویرمك‌دن قورتولماق ایچین مسلمان اولدوقلرندن وکندیلرینی سنت ایتدیرمه‌دیکلرندن اشتکا ایدن (خوراسان) والیسنه‌ده عینی صورتله جواب ویردی: انسانلره دین حقی تبلیغ ایتمك ایچین درکه الله، محمدی کوندردی. یوقسه انسانلری

سنت ایتمك ایچین دكل! » دیدی. قانونك احكامنی، كورونیوره، یك حرفی حرفنه نظر اعتنایه آلمایوردی: بیر چوق اهتدالرك صمیمیت دن، اخلاص دن محروم اولدیغنی بیلمه یور دكلدی. فقط عینی زمانده، مهتدیلرك چوجوقلری و طورونلری اسلامیتده تربیه ایدیلدیكلری حالده بیر كون بلكه عربدن قادار ایی و حتی عرب لردن داها ایی مسلمانلر اولاجاقلرینی كشف ایدییوردی و بوندن اصابت ایتدی. بویله مهتدیلرك اكثریتك حالنه كلینجه، امویلرك بوتون دور حكومتلرنده مسلمانلرك محدود بیر مضاده آلینان «اسلام» اسمنی ویردیكلری مرتبهٔ دینده قالدیلر. دینده باشلیجه اوچ مرتبه تفریق اولونور و عنصیات بو بابده فقرهٔ آتیه یی حكایه ایدر:

بیر كون جبرائیل بیر عرب قیافتنه كیره رك، محمد [ص.ع.] ك یانه كلدی. دیزی دیزینه طوقوناجاق درجه ده یاقینه اوطوراراق اونا صوردی:

« یا رسول الله، اسلام نه در؟ »

محمد [ص . ع .] جواب ویردی، دیدیكه: الله دن باشقا الله اولمادیغنی وبنم رسول اولدیغم تصدیق ایدیلدیكی، منتظماً نماز قیلینمه سی، زكاة ویرپلدیكی، رمضانده اوروج طوتولدیغنی وَ. اقتدار اولدیغی تقدیرده حج اجرا ایدیلدیكی

وقت اسلام واردر . جبرائیل « حقك وار . یا ایمان نه در ؟ » دیدی . محمد [ص.ع.] « ایمان الله ، ملکلرینه کتابلرینه ، پیغمبر لرینه ، یوم قیامته ، خیر وشرك مقدریت ازلیه‌سنه اینانماق‌در » جوابنی ویردی .

جبرائیل « تمام . یا احسان نه‌در ؟ » دیدی محمد [ص. ع.]، جواباً احسان « الله ، کویا سن اونی کورویور کبی عبادت ایتمك در . زیراسن مرنه‌قادار کورمزسه‌ك ده اوسنی کورور » دیدی .

بو معنا ایله اسلام شرائط خمسهٔ اساسیه‌یه رعایت ایتمك دینك اولور . اموی‌لر زمانینك عرب‌لری بومرتبه‌ده ایدی ، مستثنا اولاراق بونلرك بیر چوغی ایچین دین الله اینانماق‌دن باشقا بیر شی دکل وقرآنك

«قالت الاعراب آمنا قل لم تؤمنوا ولکن قولوا أسلمنا ولما یدخل الایمان فی قلوبکم »آیته تماماً ماصدق ایدیلر [کهبدوی‌لر دیورلر : بز ایمان ایدییورز ، اونلره جواب ویر (*) : اصلا ایمان ایتمه یورسکز ، داما دوغروسی ، اسلامیتی قبول ایتمك دیکز ؛ زیرا ایمان هنوز قلبلریکزه کیرمه‌دی » دینك‌در]

[*] نظردن دور طوتمامالی‌درکه قرآن الله کلامی‌در و جوابی عقیباً محمدك آغزینه قویان‌ده الله‌در .

فقط اوزمانكی عربلرك وحكمدار لرينك لاقيد لكلرينه رغماً . نشر دين ايچين ايتديكلری جهدك آزلغنه رغماً ، بو انتشاری تسهيل دن زياده تصعيب ايتمك اعتيادلرينه رغماً اسلاميت بلاد مفتوحه اهاليسی اره سنده حيرت انكيز بير سرعت ايله انتشاردن كيری قالمادی . بو بير حادثه ايدی كه جهان بير مثلنی داها كورمه مشدی وَ (*) ايلك نظرده غريب ونا قابل ايضاح كورونور . باخصوص كه دين جديد هيچ بير كيمسه يه زورله قبول ايتديريلمه دی ، محمد [ص.ع] سربستئ مذهب و آيين امر ايتمش ايدی . حقيقت حالده ، بير كتاب مقدسی اولانلرك ، بير وحيه اينانانلرك يعنی يهودی لر وَ خريستيانلرك ، بير وركی [جزيه] ويرمك سر بستئ آيينلرينی محافظه ايتمه لرينی محمد [ص . ع .] بير قاعده اولاراق تأسيس ايتمشدی . فقط بالذات كنديسی ، بو امتيازی . (بحرين) ده ساكن اولان زر دشتی لره يعنی دين بهلوی سالكلرينه ده ارزان ايده رك داها ايله ری كيتمشدی ، (*) (عثمان) افريقای شمالی بربری لرينی يهودی لره ،

(*) « Die massenhafte Annahme einer neuen Religion in Folge einer fremden Eroberung ist etwas dem ganzen alterthum Unbekantes, der Islam steht darin ganz einzig da ».

Von Golschmid.

(*) Beladzori, éd. de Gœje, p. 79.

خریستیانلره زردشتیلره تمثیل ایتدی . [2] قدیم بربرلرك دینلری حقنده ، دوغروسی ، هیچ بیرشی بیلمه یور دکلسه‌ك ده‌پك محدود معلوماته مالکز فقط بوقومك سجیه سنه نظراً بیر حکم ویریله‌جك اولورسه بودینك بیر دین الهی اولماقدن زیاده بیر آیین رهبانی تشکیل ایتدیکی تخمین اولونا بیلیر ، هرحالده بربرلرك کتاب مقدس‌لری یوقدی بوکیفیت اعتراض کوتورمز . بوتدن‌پك آشکار استنتاج اولونورکه سر بستی مذاهب آلابیلدیکنه ایله‌ریه کیدییوردی وَ بلکه محمد [ص.ع.]ك ایسته‌مه‌مش اولا یعنی درجه‌ده‌ایله‌ریه کیدییوردی ، بوندن باشقا ، حاکمیت اسلامیه خریستیانلر ایچین بیر تخفیف آلام بیر تسلی ، بیر نعمت ایدی چونکه ، شرق خریستیان لرینك قسم اعظمی ، ایستانبول مابین ایمپراطوریسی‌طرفندن دوچار تضییق وتسلط اولان مذهب‌لره منسوب ایدیلر ، حالبوکه اسلامیت ، بالطبع ، خریسیانلغی ایسته دیکلری کبی آکلاماقده اونلره حریت تامه ویریور وَ قدیم وجدید عموم مذاهبه‌عینی حمایه‌یی ارزان ایدییور ایدی . روما ایمپراطورینه ویرمه‌یه مجبور اولدوقلری آغیر ویرکی‌لرك یکی حکومت طرفندن طلب اولونمادینی وآلنان حزیه نك معتدل اولدیغی دخی‌علاوه اولونورسه ، اسلام حاکمیتی روما حاکمیتنه ترجیح

(*) Beladzori, p. 80.

ایتدیکلرینه وَ عرب لرك علیهنده چالیشماق شویله طورسون فتوحاتلرنده عرب لره کمال فعالیتله معاونتده بولونمالرینه حیرت ایدیله جك بیر شی قالماز . او حالده ، بالآخره نیچین دینلرنده قالمادیلر ، حکمدارلرینك آرزوسنه اکثریا مخالف اولاراق اسلامینی نیچین قبول ایتدیلر ؟

بو نتیجه یی مختلف سببلر انتاج ایتدی . منفعت مادیه یی ذاتاً بیان ایتدك . جزیه حقیقت حالده معتدل ایدی . اونی ده ویرمه مه یی داها زیاده سویبورلردی . بیرده حس وقع و حیثیت و حرص و طمع ایشك ایچینده واردی . غیر مسلملره حریت دینیه ویریلییوردی فقط ایشته او قادار ؛ خریستیانلر امت اسلامیه ایله عینی سویهٔ اعتباره قونولما - یورلردی و اونلره آشاغی بیر عرق نظریله باقیلیوردی . خریستیانلرك رعایته مجبور اولدیغی و (عمر) ك تصدیر ایتدیکی احکام قانونیه یك محقر ایدی . یکی کلیسالر ، یکی « قاپه له » لر یاخود یکی ماناسترلر انشا ایتمه یه مأذون دکل ایدیلر حتی بونلردن خراب اولانلری تعمیر ایتمك احکام عمومیه جه مساغ ایدیسه ده عمر[ر.ع.]ك بیر قرار مخصوصی ایله بوده ممنوع اولدی . هر مسلمان کیجه و کوندوز کلیسالره کیرمه یه صلاحیتدار ایدی . کلیسالر دائما مسلمان

سیاحلره آچیق طوتولمق لازم ایدی و هر یکیرمی دورت ساعتده اوچ دفعه تنظیفنه باقیلماق مجبوری ایدی . کلیسالر اوزه‌رینه صلیب قونولامازدی. خریستیانلر کتاب مقدسلرینی مسلمان سوقاقلرنده کوسته‌ره‌مزلردی و جوارده مسلمان بولونوسه کلیسالرده یوکسك سسله دعایاخود تغنی ایتمه‌یه مجبور ایدیلر. تدفین‌لر ، جنازه آلایی مسلمان محله‌لرینی کچرکن ساکتانه و شمعه‌سز اولاراق ، اجرا ایدیلمك مقتضی ایدی: باشقا- لرینی خریستیانلغه دعوت و ادخاله چالیشمالری و ایچلرندن مسلمان اولماق ایسته‌ینلره نه وجهله اولورسه اولسون پایبند اولمالری دخی ممنوع ایدی ، کافهٔ احوالده ، خریستیان‌لر ، مسلمان‌لره حرمت و اطاعت ایتمه‌یه بورجلو ایدیلر ؛ مسلمان لر اوطورمش بولونورلرسه خریستیان‌لر آیاقده بولونمایه مجبور ایدیلر . عرب قوستومی ، یعنی کسوه‌سنی کیینه مزلردی ؛ کندی کسوه‌لرینی محافظه ایتمه‌یه و بوندن باشقا ، فرق و تمیز اولونمالری ایچین ، خصوصی بیر نوعده بیر کمر باغلامالری ده ملتزم ایدی . خلاصهٔ کلام ، عربجه تکلم ایتمکده ، مهرلری اوزه‌رینه کلمات عربیه حك ایتدیرمکده ، عرب اسملری طاقینماقده ، آتلری ایچین اگر قوللانماقده ، سلاح طاشیماقده ، مسلمان کوله و

یا جاریه‌یه متصرف اولماقده مختار دکل ایدیلر .

قابل انکار دکلدر، که ایلك زمانلرده. بو احکام قانونیه، حرفی حرفنه نادراً تطبیق و اجرا اولوندی . قانونی اجرا ایدنلر ، بالذات قانوندن داها زیاده حریت پرور ، داها زیاده منصف ایدی . حتی بعض کره اهالیٔ خریستیانیه ایله معاهده‌لر یاپیورلردی. بو معاهده‌لر ، اونلری بالاده مذکور قیودك بیر جوغندن قورتاریوردی . (*) لاکن بونلرك کافه‌سنه رغماً ، خریستیانلرك ، مسلمانلر نزدنده، موقعی . یهودیلرك قرون وسطاده اوروپاده‌کی و الیوم اکثریت انامك افکارنده‌کی موقعلرینه تقریباً معادل ایدی . خداوندلرینك نظرلرنده ناصاف و ملوث بیر عرق استکراه‌انگیز تشکیل ایدیوردی. بیر مسلمان بیر خریستیانله باخصوص بیر راهبله قونوشدیغی وقت. البسه‌سنه دوقوناراق تلویث اولونماق قورقوسیله اوزاقجه طوروردی. [*] مسلمانلغه کیرن خریستیان، شیمدی بزده کنیسنی تعمید ایتدیرن یهودیه مثال اولاراق، نوعما پاك‌اولیور، مسلمانله

(*) Beladzori, éd. Gœje, p. 121.

(*) Histoire des Musulmans d'Espagne. (یعنی ایسپانیا مسلمان لرینك تاریخی) عنوانلی کتابمزه مراجعت اولونا .

آزچوق مساوی اولیوردی. آز چوق دیورز. زیرا دائما پك آریستوقراتمشرب، یعنی اصالتهٔ پك اعتناکار اولان عرب، مهتدی خریستیانه غرر و عدم تنزل و نظریله باقیوردی؛ فقط ابتدا، هر حالده داها ایی بیر موقعه دوغرو آتیلمش بیر قدمه ایدی. مرور زمانله اصل ونوتولیوردی و مهتدی خریستیانلرك ذریتلری شو نتیجه یه واصل اولیورلر ایدی: متصنع بیر شجره واسطه سیله کندیسنه عربی بیر منشأ اسناد ایدییوردی.

شونی ده علاوه ایدیکزکه واقعا ولادةً خریستیان اولان وفقط او زمانك جهالت عمومیه سی جهتیله. عقائد خریستیانیه یه دائر چوق بیر شی بیلمه ین سوریه و مصر خریستیانلری ایچین خریستیانلق دن سلامیتهٔ کچمك اوقادر کوچ دکلدی. اولاً، اسلامیت دوغرودن دوغرویه یاخود بالواسطه عیسویت دن بیر چوق عقیدهلر آلمشدی؛ ثانیاً قرون وسطاده جهان شمول بیر صورتده منتشر بیر حکم لله فکری. بو مناسبتده ده تأثیر اجراسندن خالی قالمادی. غلبه چالان حقلی در فکرنده بولونیورلردی: مسلمانلق ده خریستیانلغه غلبه چالمشدی؛ بناءً علیه دین حق خریستیانلق دکل مسلمانلق در. اکر بویله اولماسه یدی اکر، پاپاسلرك ادعا ایتدیکلری وجهله، بیر ساحته پیغمبر،

بير حيله‌كار ايدى ايسه دينه سالك اولانلرك لايعد ظفرلرى، اعجازنما فتوحاتى نجيجن بيركرامت، بير معجزه ايله توقيف اولونمادى؟ شبهه‌سز، معجزه‌لر هركون وحتى الكوچوك مناسبتده واقع اولیوردى؛ شيمدى، كه بير معجزه كليسانى تخليص ايده‌بيليردى، شيمدى، كه بير معجزه ممالك وسيعهٔ خريستيانيه‌يى غيرمؤمنلرك استيلاسنه قارشى حمايه ايده‌بيليردى. شيمدى اونى بيهوده بكليورلردى.

بو وجهله، كليسانك دهشتلى بير سوءاستعماله اوغراتمش اولديغى معجزاته اعتقاد شيمدى بالذات كليسانك علينه دونيوردى. محض اصابت! معجزات وقوعه كلمشدى، بوتون اعزّه‌نك كرامت‌لرندن. معجزه‌لرندن داها بويوك معجزات كوسته‌ريلمشدى: اوّلجه غيرمعلوم بير قوم يكديكرينى متعاقب اك بويوك مملكتلرى فتح ايتمش ايدى، فقط بو كرامات، بو قومك نشر ايتديكى دينك علينده شهادت ايتمك شوله‌طورسون هلمده بير ٌينه تشكيل ايدييوردى.

بناءً عليه خريستيانلرك اسلاميته كيرمه‌لرينى، قسماً منفعت شخصيه‌يه و متذلل بير موقعدن قورتولماق آرزوسنه عطف لازم كليرسه‌ده، خرستيان‌لردن بير چوقلرينك قناعت وجدانيه ايله اسلاميته كيردیكلرى ثابت‌در.

فقط یکی دین ایچین داها زیاده حائز اهمیت اولان کیفیت بك چوق ایرانی‌لرك اسلامیته کیرمه‌لربدر.

« برهمنی »لکك بیر شیعیتندن متولد اولان دین قدیمك مؤسسی (زارتوستراسپاتا Zarathustra Spata) ایدی، و بونا خلف اولان بوبوك راهب‌لرك معرفتیله توسیع و اکمال ایدیلمش اولان بو دین‌ده عرب‌لر ایرانی‌لری استیلا ایتدیکلری وقت، قوت و صافیتنی غائب ایتمشدی. ایرانك (اسکندر کبیر) طرفندن فتحی اثناسنده، بو دین دین رسمی اولماقدن بیر دفعه ساقط اولمشدی و بوضربه‌دن صوکره، کورونیورکه، آرتق بیر داها بلنی دوغرولتامادی . فی‌الحقیقه بیر دفعه «ساسانیان»لر نزدنده بیراستناد بولدی. اوچنجی عصر میلادیده بو سلالهٔ تاج‌ایرانه صاحب اولماق ایسته‌دیکی وقت. مجوسیلکی احیا ایتمه‌یی وعد ایده‌رك اهالی‌یی کندیسنه جلب ایتدی. بوسلاله حکومتك مؤسسی اکثریا« تخت حکومت» نفوذدینی‌نك، نفوذدینی« تخت حکومتك استنادکاهی‌در» دیرایدی، خلفلری دخی دین زردشتی پاپاسلریله صیقی بیراتحاددن غیری بیریرده سلامت کورمیورلردی. فقط حکمدارلرك بوحمایه‌لرینه رغماً مجوسیلکك قوتلی بیر قابلیت حیات بیر داها بولمادیغی کورونیور. چونکه قوتلی تأثیرات خارجیه کندیسنی حس ایتدیرمشدی، وایچلرنده

افکار یونانیه و خریستیانیه دخی بولنان افکار جدیده ایرانه گیرهبیلمشدی. بو خصوصده آز تدبیرلی اولان (خسرو)، (نوشروان)؛ (ژوستینیه‌ن)ك قهر ایتدیکی حکمای یونانیه‌یی یانلرینه قبول ایتدی و (فلاطون)ك، (آریستوت)ك اثرلرینی ترجمه ایتدیردی. داها پك ایرکن و بلکه یونانیلرك هند ده حاکمیتلری زمانینده [1] بودیست [2] میسیونرلر عقیده‌لرینی ایران ولایتلرنده نشر ایتمش ایدیلر. «بوددا بیر نبی‌الله ایدی. خالق ایله مخلوق آره‌سنده بیر واسطه ایدی، بو دنیا ایچین دکل آخرت ایچین یاشاماق لازم‌در» دییورلر ایدی. [3] بو وجهله درکه حال اجتماعیده اصلاحات طلب ایتمکله برابر مجوسیلکه یکی عقیده‌لر قاریشدیران مذهب‌لر تحصل ایتدی: مثلا تناسخ Métempsycose. که بوددیست‌لکه. براهمانلغه عینی درجه‌ده مخصوص‌در، ایلك آدمه الله طرفندن وحی اولونماسی، زمان بی‌حدودك الله اعلا اولماسی عقیده‌سی، اللهك اجرای حکومت

(1) Cf. Chwolsohn, Die Ssabier und der Ssabismus, I, p. 134.

(2) رأی، شیمدی بیر چوق کیمسه‌لر طرفندن مقتدا به اولان [بارنوف Barnouf] ه کوره [بوددا] قبل‌المیلاد ٤٤٥ سنه سنده وفات ایتمشدر.

(3) (رمینو) نك فکرنجه (مسعودی) دخی بویله سویله‌یور. Mémoire sur l'Inde, p. 90.

ایدن پرنسده تشخصی [*] الخ کبی. بویوك مذهب‌لر دخی داها کوچوك مذهبلره تقسیم اولونوردی. حاصل کلام، ایران بویوك بیر تخمر دینی‌نك صحنهٔ تکونی اولدی. هرنوع آیین‌لر اورادہ بیر مرکز بولور، اوراد یکدیکرینه راست کلیردی. بویله حاللردہ اکثریا واقع اولان شی بوراده ده واقع اولدی: کافهٔ وحیی رد ایدن‌در اسیونالیست» *لرك، فیلسوف‌لرك ظهور ایتدیکی کورولدی، بونلرك ایچنده، ابرانده غایت قدیم سیستم اولان دین طبیعی طرفدارلری‌ده واردی هم‌نوعی سومك لازم اولدیغنی، کندی نفسنه غلبه ایتمك، شهوتی ضبط ایتمك، اصلاح نفس ایتمك، صبور اولمق لزوملرینی تعلیم ایدییورلردی؛ بوندن باشقا، بو دین طبیعی سالکلری بیر ذات اعلایه، قدرت فاطریه وَروحك لایموتیتنه اعتقاد ایدییوردی. دیکرلری بونلره هیچ ده اینانمایورلردی، کلهنك اك واسع معناسیله حر اندیش ایدیلر. بو قور قونج محددلری آتش ایله قیلیج ایله محوایتمك ایچین قرال‌لر وراهب‌لر بلافائده آل آله ویرییورلردی. بو تضییقات وتسلطانك یکانه نتیجه‌سی راهبلره

(*) [تیبت]ده « لاما » یه انسان شکلنه کیرمش الوهیت نظریله باقیلدیغی مجهول دکل‌در [تیبت] حکومتنك حکمدارینه (لاما) دیرلر.

(*) (راسیونالیست Rationaliste) روحی و الهام و وحیی انکار ایدن فلسفه طریقنه منسوب کیمسه.

وحكومته قارشی شدتلی بیر قیز غینلق تولید ایتمك اولدی . وَ بو کیفیت، بالآخره . ایرانك عربلر طرفندن فتح و تسخیر اولونماسنی . روما ایمپراطولغنك بیر بویوك قسمنك فتح وتسخیری قادار قولای قیلدی : داها زیاده وخیم بیر شی وارسه اوده بالذات کلیساده بیرشیعیتك حصوله کلمه‌سی اولدی.

(*) فرقه‌لردن بیریسی آتشپرستلر فرقه ی ایدی‌که کشورك قسم غربیسنده یعنی (میدیا)ده وَ (ایران)ده اك قوتلی اولانی اولوب کتاب مقدسلری حرفی حرفنه (آوه‌ستا) ایدی فرقهٔ دیکر (زندیق)لر فرقه‌سی ایدی‌که قسم اعظمی باقتریانه Bactriane (*) ده بولونیوردی . (زند)ی ومتنك تفسیر

(*) Haug, Essays, p. 11.

(*) (باقتریانه) حقنده محترم ش . سامی بك مرحوم [قاموس الاعلام]ك ١٢٠١ صحیفه‌سنده معلومات آتیه‌یی ویریر :

« (خراسان)ك جهت‌شرقیه‌سنده، (افغانستان)ك شمالنده و (ماوراء النهر)ك جنوبنده اولاراق مرکزی (بلخ) شهری اولان خطه‌یه یونان قدیم جغرافیونی طرفندن ویریلن اسمدر . بوراسی اقوام ایرانیه‌نك وطن اصلیسی اولوب (کشتاسب) و (اسفندیار)ك زمانینده ایرانك مرکزی بولونمش و (زردشت) دخی بوراده ظهور ایتمش ایدی . بویوك (اسکندر)ك وفاتندن صوکره، بوخطه، قبل المیلاد ٢٥٦ تاریخنه قادار. سلوسی لرك حکمی آلتنده قالمش و بعده اوراده مستقل بیر (ماکدون) حکومتی تشکل ایده‌رك تقریباً ١٠٠ سنه ظرفنده ٦ حکمدار کلمش؛ بونلردن صوکره بوخطه دخی (اشکانیان)ك یدضبطنه کچوب یینه (ایران)ه التحاق ایتمش در »

ع. ج.

تلميحيسنى تعقيب ايديبوردى وَ اونى ، بالآخره ايرانىلرك قرأن ايچين ياياچاق اولدوقلرى كيبى عرفياً تفسير ايتسەلرايدى عقيدهٔ اوليەدن آنجاق پك آز شيلر قاليردى . عربلر فتح ايتديكلرى وجوسيلك بو دفعه ابدياً دين رسمى اولماقدن ساقط اولديغى وقت مملكتك حال دينيسى بومركزده ايدى. بودين ايچين بو بير ضربهٔ مهلكه اولدى باشقا دورلوده اولامازدى ، زيرا دين وحكومت اودرجه صيقى صيقيه متحد ايدىكه بيرينك سقوطى ديكرينك سقوطنى جالب اولماق ضرورى ايدى . مجوسيلك ، هر حالده . بيردن بيره سونمەيەجك ايدى بير چوق ايرانىلر بودينه صادق قالديلر . وتا اونىنجى عصره قادار ايرانده بير كوى يوق ايدىكه بير آتشكدەسى بولونماسين. لاكن بو دين متمسكلرينك عددى آزاليورايدى: اورتودقس(*)لر وَ ملحدلر فوج فوج اسلاميته كيريبورلردى . منفعت شخصيه بوراده ده رولنى اجرا ايديبوردى . ايرانىده خريستيان كيبى جزيه ويرمك دن معاف اولماق ايسته يوردى . فضله اولاراق ايرانى . حريص ايدى ، بير غرور وبير شاىلى ماضى ايله مفتخر ايدى ؛ عرب

[*] اورتودقس - بيردينك احكام اساسيه سنه موافق عمليه بولونان . اهل دين . اهل سنت .

استيلاسنده كنديسنى وضع ايتديكى موقع ذلت دن آنجاق مسلمان اولاراق قورتولا بيليوردى . آنجاق بو صورتله ، ادارهٔ حكومته اشتراك ايتمه دسترسن اولابيلردى بيرده اسلاميته كچمك ، يوقاريده كوسترمش ولديغمز وجهله ، اوقادار كوچ دكلدى . اسلاميت . ايرانى بى ، كندسنه تماماً اجنبى بير دائرهٔ افكاره نقل ايتمه يوردى ؛ بالعكس هر ايكى دين پك چوق عقائد مشتركه يى حاوى بولونيوردى . مذهب ملحده ايله مثلا (مانه س)[٠] و(مازداق) مذهبلريله اسلاميت داها زياده نقاط تماسيه يه مالك ايدى ؛ چونكه خريستيانلق ، اسلاميت اوزه رينه اجرا ايتديكى قادار بو مذهب لر اوزه رينه ده اجراى تأثير ايتمشدى .

ايرانك قبول اسلاميت ايتمه سى . بير نقطه يه قادار . اسلاميت ايچين پك فائده لى اولدى . عرب لر لاقيد كوروندوكلرى ولاقيد قالاجاق اولدوقلرى حالده ، ايرانى لر ، بونا مقابل ، بير ايمان ودين ايچين پر آتش غيرت ايديلر ، بوندن باشقا تتبعات علميه يه مألوف ايديلر وَ بو سايه ده « ته أولوجيا »ى اسلامك يعنى علوم دينيهٔ اسلامك موجدى اولدىلر ، مؤرخ

[*] (مانه س) مذهبى دين زردشتى دن مأخوذدر . بير حسنات وبيرده سيئات الهنه اعتقاد ايتمك اساس دينى در . ع . ح .

عرب ابن خالدون « اسلاميتك بويوك منفعتنه اولاراق ، احاديث شريفه‌يى ازبرله‌يوب حفظ ايدنلرك اكثريتى ايرانى لردن مشكل در ؛ دينك احكام قانونيه‌سنى تدقيق ايدنلر وقرأنك اكثر مفسرلرى حقنده ايش بويله‌در دينيله بيلير » ديبور .

بناءً عليه ايرانى‌لر سايه‌سنده‌در ، كه اسلاميت ، جهانده بير قوت اولدى ، عرب‌لر واسطه‌سيله بونى اصلا اولاما ياجاقدى . بو خصوصده تاريخ اسلاميت (بود ديزم) وَ عيسويت‌تاريخلرينه بكزر محل تولدى‌اولان‌هنده‌ده (بود ديزم) (براهمانيزم) ، قارشى مبارزه‌سنده هلاك اولدى ؛ بونا مقابل ديكر مملكتلرده ، اقوام طرفندن ، (چين) ده (سيلان) ده (تاتارى) ده . (ماوراى غانز) شبه جزيره‌سنده . (ژاپونيا) ده قبول اولوندى . موسويلك‌دن نشأت ايدن عيسويلك ، يهو - ديلر طرفندن رد اولونديغنى كوردى ؛ روما عالمنده قبول اولوندغنى كوردى ، كه اونى ، حقيقتده اولماقدن زياده اسماً او . ينه ، قبول ايتدى وَ بوتون قوام اهميتنى اوچنجي بير قومدن ، جرمن‌لردن آلدى .

لاكن بو اهتدا ، يعنى عخملرك دين اسلامه كيرمه‌لرى ، اسلاميت ايچين بو قادار اهميتلى ، بوقادار باعث فلاح

اولماقله برابر بونك جهت مضر و خطر انكيزى بولوندى .
مهتديلرك چوغى صميمى دكلدى ، بو صورتله ، اسلاميته
اينانمايان بير طاقيم كيمسه‌لر جامعه ، يعنى حرم دينه قبول
اولوندى . بيرى اسلاميت‌ك كافى درجه‌ده ويرمه‌ديكنى
بوليوردى . ديكرى پك زياده ويرديكنى بوليوردى : ناكافي
درجه‌ده ، چونكه پك معضل بير آيينه آليشمش اولان
عجم ايچين اسلاميت پك زياده ساده. پك زياده قورو، پك
زياده نثريّ يعنى جهت شاعرانه‌دن محروم ايدى . لزومندن
زياده ، چونكه بير چوق حر انديش‌لر عندنده ، نه قادار
ساده اولسه‌ده لاعلى‌التعيين هر دين قادار آز مرغوب ايدى.
بوندن‌دركه مذاهب اسلاميه‌ده ايكى نوع تمايل يوز كوسته-
رير ؛ بيرى دينه مختلف آيين‌لردن استعاره ايديلمش عقيده
لر علاوه ايتمك ايستر . ديكرى اسلاميتى ممكن اولديغى قادار
زياده ساده‌لكه . هيچه ارجاع ايتمه‌يه مقابل بولونور . بعض
كره بو ايكى نوع تمايل يكديكرينه اويغون اولور ، زيرا
اينانمايان‌لر پك چوق اينانانلرى قوللانمايى بيليورلردى: بوكا
نيات شخصيه و مقاصد پوليتيقه‌يى ده علاوه ايديكز :
غرور ملى ايله ، اجنبى بويوندوروغنى آتماق و (ايران)‌ك
استقلالنى تأسيس ايتمك آرزو اولونيوردى. بوتون بوشيلردن متنوع

مذهبلر حصول بولدی که اکثر زمانده دینی اولدیغی قادار سیاسی بیر مقصده مالك اولدیلر. آتیده‌کی مبحثلر بو مذهبلرك کافه‌سنی دکل فقط یالکز اك اساسی اولانلرینی طانیتدیراجاقدر. زیرا بزم مقصدمز بیر تاریخ مذاهب ویرمك اولاماز؛ باشلیجه تمایللری تعقیبه حصر نظر ایتمه‌مز مقتضیدر، آزاهمیتلی تفرعاتی مسکوت عنه کچه‌بیلیرز. بیر فکر باطل اعتقادی ایله متحرك اولاراق، مسلمان مؤلفلر تماماً بو اصوللك عکسنی اجرا ایتمشلردر. فکر مذهبی، اسلامیتده ذی حکم اولدیغی وقت بیرحدیث تصنیع اولوندی (زیرا، شبهه‌سز بو بیر تصنیعدر) که اونا کوره کویا حضرت پیغمبر «بنم امتم ۷۳ مذهبه آیریلاجاق بونلرك ۷۲ یسی اهل جهنم اولاجاق و یالکز بیریسی سلامت بولاجاق» دیمش صوکرا زردشتی‌لرده ۷۰ مذهب، یهودی‌لرده ۷۱ مذهب، خریستیانلرده ۷۲ مذهب بولوندیغنی علاوه ایتدیلر. وحتی بیردینك علویتنی اعداد مذهبنك آزلغنه چوقلغنه کوره تعیین ایتمه‌یه قادار کیتدیلر. بنابرین ۷۰ مذهبه مالك اولان مجوسیلك أك اشاغی مرتبه‌یی اشغال ایدییوردی. یهودیلك بیر درجه داها یوقاری ایدی، خریستیانلق ایکی درجه یوقاری ایدی؛ نهایت ۷۳ مذهبیله اك باشده اسلامیت کلیوردی. بزم نظرمزده پك غریب اولان بوتون بو سیستم،

٧٠ وَ ٧٢ ارقام مذكوره ويامقدسه سنك زمان اوائلدن برى، آسياده، مالك اولمش اولدوقلرى قيمت تمثاليه اوزرينه مبنى در. بو منشائى آسترونومياده كشف ايتديلر: في الحقيقه ٧٠ كون، قديم سنهٔ قمريه‌نك و ٧٢ كون قديم سنهٔ شمسيه‌نك بشنجى سنه‌لرينى تشكيل ايدر. فكر مجوسيت‌دن اقتباس اولونمشدر. بونك حقنده بم ديلديكم مثال‌لرك أك قديمى ويرن (ياسنا Yasna)در. بو كتاب شيمديكى حالده ٧٢ فصله منقسم در وَ (هاوغ Haug) ديبوركه «بو تقسيم على العميه بير تقسيم دكل در؛ بالالتزام يابيلمشدر، زيرا ايكى فصل، ٦١ نجى و ٧٢ نجى مكرر در وَ ١٨ نجى فصلنده يالكز (ياستا) نك (غاثا) لر شعبه‌سنك ابيانى واردر. [١] بو وجهله، بتعبير ديكر (ياسنا) وَلا ٧٠ مبحثه تقسيم اولوندى [٠] [سنهٔ قمريه‌نك ½ ى] و بالآخره ٧٢

(١) [هاوغ] Essays عنوانلى كتابنك 133 نجى صحيفه‌سنه مراجعت ايديله. بو مثالك بويوك اهميتى واردر، چونكه أك قديم در. و كيفيتك نشئتكاهنى كوسته‌رير؛ Steinschneider ك، « آلمان جمعيت شرقيه‌سى » مجموعه‌سنك ١٧ نجى جلدينك 145 نجى صحيفه سندن ابتداءً

Die Kanonische Zahl der muhammedanischen Secten und die Symbolik des Zahl 70-73, aus jüdischen und muhammedanisch-arabischen Quellen nachgewiessen.

عنوانيله يازديغى و ذاتاً بك زنكين اولان قوله‌قسيونه بو مثال‌ده علاوه اولونمالى در. اكر (هاوغ) ، (شتاين شنايدهر)ك اثرينه

مبحثه تسليم ايديلدى [سنه شمسيه نك ½ ى] بابل نفيى آشناسنده بو فكر مجوسى، پك چوق ديكر فكرله برابر يهودى لرده‌كى داها صوكرلرى ده يهودى لردن محمدى لره انتقال ايتدى؛ فقط محمدى لر، بو فكرك منشائنى بيلمه‌ديكلرندن و مذاهبى اوچ دينه [۷۲—۷۰] دكل فقط دورت دينه عطف ايتمه‌لرى لازم اولديغندن ۷۲ دن فضله بر عدد آلديلر. هرحالده اونلر عندنده ۷۲ عدد بنك مسلمانلره عطف اولونماسى پك شايان دقت در.

بنابرين بو عددلرى معنای موضوعلريله آلماق لزومى كورولیور. فقط مسلمان تهئولرجيا شناسلرى بونلره ياپديلر. ۷۳ مذهب اسلام تعداد ايتمه‌يى وظيفه‌لرندن عد ايتديلر. بير دقيقه‌لك ملاحظه، خط حركتلرنده‌كى دليلكى كنديلرينه آكلاتيردى. مثلا. اون ايكينجى عصرده برحيات بولونان (شهرستانى) ۷۳ مذهب بولديغى وقت. بونلردن يكيرى حصوله‌كله‌جكنى [بيته كيمده خصوصله كلدى] و بوحالده كنديسنه، نه اكسيك نه زياده، تمام ۷۳ مذهب بولدوران حسابنك قيمتى قالمايا جاغنى دريش ايتمه‌لى ايدى. دنيك كه محتمل اولديغى اوزره مطلع اولسه‌يدى ياكلش ايضاحاتنى ويرمزدى (12 × 6° مضروبلرينى بولديغى زعم ايدييور و آلتى gahânbàr6 ى ياخود ادوار خلقتى دوشونيور.)

[*] Steinschneider, loc. cit. p. 158 n. 53.

اکر فضله تعداد ایتدی ایسه بونا مقابل محررین جدیده اوندن
یك آزینی آلدیلر، و بو اوغورسز فکر، یعنی مطلقا ٧٣ مذهب
بولماق مجبوریتی، تاریخ اسلامیتی شکلندن چیقارماق، و یك
زیاده قاریشدیرماق نتیجه‌سنی انتاج ایتدی. (شهرستانی) نك
یاپدیغی کبی مؤلفلر، مذاهبی مذاهب اساسیه و مذاهب نالیه
نامله‌یله تفریق ایتمك لطفنده بولوناجاق اولورلرسه انسان
کندیسنی بك زیاده بختیار عد ایتمه‌لی در.

مبحث

٧

بیرنجی مذهب‌لر

«الله اعلم» جمالیسی، تقدیر وَ ارادهٔ جزئیه ؛ (عراق) ده اسلامیتك قبول اولوندیغی دورده مناقشاتك باشلیجه موضوعلری ایشته بونلر ایدی ، وقوعه کلهجك شیلری محمد [ص . ع .] اولدن کشف ایتمه مشدی . چونکه تهئولوجیاشناس دکلدی ، بیر دینك بومؤسس پر هیجانندن ، بو خواجهٔ انامدن بو قاداری طلب اولونماق لازم دکلدی ، مسائل تهئولوجیائیه اونا بیکانه ایدی ، اطرافنده کیلره‌ده آز بیکانه دکل‌دی . الاهه فطانت ، قدرت ، حیات . ارادت ، کبریا ، جلال ، احسان ، بصر ، سمع ،کلام ، حتی بیر وجه وَ اللر کیبی صفات بشریه عطف ایتمش ایدی . تلمیذلری ، بلا شك ، اونك سوزلرینی معنای موضوعلریله تلقی ایتمه

یورلردی و الالهك انسانه بکزه دیکنه اینانمایور لردی : فقط اللهك علم اجمالیسنی تمامی تمامنه تعیین ایتمك ایچین ده اشغال ذهن ایتمه‌یورلردی ؛ محمد [ص. ع .]ك خبر ورديکی اللهك، کتدیلرنجه ذاتاً معلوم (لله تعالی) اولدیغنی بیلیورلردی ، بو اونلره کفایت ایدییو. ایدی . مختلف مناسبتلرده ، بیغمبره ایراد ایتدیکلری مسائلك مافوق الطبیعه نوعنده اولمایوب منحصراً اهمیت عملیه‌یی حائز مسائل اولماسی کیفیتی ایشته بوندن‌در . تقدیر ، بتعبیر دیکر مقدرات دخی اونلری چوق راحتسز ایتمه یوردی وَ محمد [ص . ع .]ك دخی بوبابده معین ومقرر بیر سیستمی یوقدی . بو وجهله در ، که قرآن، هر کسك طالعی یالکز اولجه مقدر اولماقله قالمایوب یازی ایله ده مضبوط ومقیددر» دیر ؛ بیرصورتله که (شیره‌نکار)ك کمال اصابتله نظردقتدن عرض ایتدیکی وجهله بیر درامك صحیفهٔ نماشایه وصمی . شاعرك متن درامنه نسبةً نه ایسه حیات‌ده بو کتاب مقدرات اوکنه اودر ؛ [*]فقط . اعمال صالحه‌یی انسانلره اجرا ایتدیکدن صوکره ملکلرك قید ایتدیکلرینی‌ده قرآن مکرراً سویلر . ینه بو وجهله در . که منفعتی ایجاب ایتدیر دیکی وقت . مثلا مدینه‌لیلر محاربه‌یه کیتمکده تردد ایتدیکلری زمان ، تقدیر سیستمندن استفاده ایتمشدی .

[*] ضیا پاشا ، الله ایچین و دنیا حقنده بیر تیاترو خانه یاپمش صوکره عالم قویمش آد . دیمشدر .

بویله حالارده : «هر انسانك مدت عمری اولدن تحدید اولونمشدر ؛ وقت مرهون کلنجه دشمنك قارشیسنده اولهك ده دوستدیکك آرهسنده بولونسهك ده هپ بیر درهاجل سابه امان ویرمز . » دینیلیردی . فقط قورو وَفکر ایچین مشئوم اولان بو نظریه یی معقولانه تطبیق ایتمك اصلا موضوع بحث اولمایوردی . نعمت ومغفرتك نتیجهٔ یمار ولدیغنی کثرتیا تأیید ایتدیکی کبی عینی اکثریت وتکرارله بونك عکسنی دهتأمین ایدر . انتخاب وتقدیر عقیده سی محمد[ص.ع.]ك الله حقنده ایدندیکی فکردن ایستر ایسته مز شبهان ایدییوردی وَ بوسبیله درکه بوعقیده یی صورت جدیه تعلیم ایتدی دیمکده انسان شبهه سز حقلی در ؛ فقط عقل وقلبك عصیان ایتدیکی واقع اولیوردی وبونلر غلبه چالدیغی زمان کندی سیستمنه اینانماز اولدی، وبو وجهله بالطبع، قول وفعلك یکدیکرینه عدم مطابقتی حاله دوشیوری .

عربستانده ، ثابت بیر «پره نسیپ »ك عدم موجودیتنه ؛ شاید بونادقت اولوندیغی وقت اولدی ایسه نادراً دقت اولوندی ، فقط (عراق)ده ، بوقدیم (بابل)ده ، عرق سامی عرق ایر انك تصادف واختلاط ایتدیکی وَ بیر آز صوکره مرکز علوم وبالآخره عباسیلر زمانندهمرکز حکومت، پایتخت اولان بو یرده ایش

باشقا دورلو اولدی. بوراده، بالخاصه (بصره) شهرنده درکه بیرنجی عصردن اعتباراً بیر مکتب تهئولوجیائی‌نك تشکلی کورولدی : أك مشهور معلمی حسن البصری درکه، پیغمبرك بیر آزادلیسی اولان زید ابن‌ثابت ایله زوجات پیغمبر یدن بیرینك جاریه‌سنك اوغلی ایدی. حسن. دینی پك مظلم بیر منظر آلتنده کوریبوردی ، اونك ایچین قورقو اخلاقیتك اقصی « پرەنسیپ » ی جهتندن ایدی. « قرآنی اوقویان وقرآنه اینانان کیمسه بو دنیاده اکثریا پر خشیت ودهشت اولور وَ اکثریا اغلار » دیین اوایدی . معاصرلرندن بیری اونك حقنده شویله بیان فکر ایدر: « حسن‌دن داها محزون چهره‌لی هیچ بیر کیمسه‌یی کورمه‌دم ؛ بن اونا هرتصادف ایتدیکجه ، بانا ، بویوك بیر مصیبته اوغرامش بیر آدمك تأثیرینی اجرا ایدییوردی » مسلمان مسلك ریاضتنك . چله کشلكك مؤسسلرندن ده بیری بحق عد اولونور . بونکله برابر اهل سنت ایدی . اولماسه‌ده هرحالده اهلی سنت عد ایدرلر . (*) فقط اونك سایه‌سنده واونك اداره سی آلتنده درکه تهئولوجیای مدرسوی Thélogie scolastique تشکل ایتمشدر : بو ایسه قرآن واحادیثه اینانمایه آرتق

[*] بنجه خایلی محتملدرکه [حسن البصری] نك شاگردلرینك موقع بحث و مذاکره‌یه قویدوقلری مسائل مختلفه کندیسنك ایدی . تدبیره رعایة بونلری بالذات کندیسی تعلیم ایتمیور و تلمیذلری واسیطه‌سیله نشر ایدییوردی .

انحصار ایدیلمه‌دی. اسلامك عقائداساسیه سنی تحری واولری تفسیر وایضاح ایتمه‌یه کیریشیلدی دیمك‌در ، بوصورتله ، محمد [ص . ع .]ك بعض کره کندی کندیسنه ویاخود عقل ومحاکمه یه مغایر بولوندیغنی کشف ایتمه‌مك ممکن دکلدی . حسن‌ك اکثریسی ایرانی اولان تلمیذلری، اولدوقجه سرعتله بونك فرقه واردیلر وتلمیذلردن ، [غالبا عجم اولان] (واصل ابن عطا) اعتقاد اهل سنتدن، دورت نقطه‌ده آیریلدی، اللهك صفاتی انکار ایدییوردی وبونك ایچین شو پره نسیپ اوزه‌رینه بناء فکر ایدییوردی . هرکیم بیر فکری وبیر صفتی ابدی طانیرسه عینی زمانده، بوصورتله ، ایکی الله قبول ایدر. کندیسنده بو عقیده یالکز تخم حالنده یوز کوسته ریر ، فقط شاکردلری فلسفهٔ یونانیه تحت تأثیرنده بونی حیز فعله چیقاردیلر . ثانیاً ارادهٔ جزئیه یی مدافعه ایدییور. ارادهٔ جزئیه دیکرلری طرفندن ده تدریس اولونمشدی یاخود اوصره‌ده (حسن)ك دیکر تلمیذلری وحتی بعض مؤلفلره کوره بالذات (حسن) دخی التزام ایدییوردی . پره نسیپ اولاراق شونی درمیان ایدییوردی : الله عاقل وعادل در . اونا فنا وناحق هیچ بیرشی اسناد اولونامز . انسانلره اجراسنی امر ایتدیکی شیئك عکسنی بایدیرماسی ممکن دکل در ، وَ ، بو وجهله اولجه مقدر اولان و باشقا دورلوسنی یاپماق انسان

ایچـین ممکن بولونمایان افعال‌دن طولایی الله انسانلره مجازات یاخود مکافات ایده‌مز . بوندن انسانك خیر وشری اختیاریله حصوله کتیردیکی نتیجـه‌سنی جیقاریبوردی . بو عقیـده‌یی مخالفلری کیبی آیات قرآنیه‌یه استناد ایتدیریبوردی، . لاکن کندیسی‌ده، بالمحاکمه. عقل ومنطقه‌موافق دکلدی . چونکه انسانلره واقع اولان شیلرك کافه سنك مقدریتنی قبول ایدییور ویالکز انسان عملندن نشأت ایدن شیئی مستثنا طوتیوردی. اوچنجی بدعتی بیر نوع عرفات قبول ایتمك‌دن عبارت ایدی. ازجمله بیر کون بیریسی حسن‌ك یانه کلدی و : «استاد، زمانمزده بیر مذهب ظهور ایتدی‌که بویوك کناه ایشله‌مش اولانلره غیرمؤمن نظریله باقیور[١] دیکر بیرمذهب، بالعکس اعمالك قسم اساسیٔ ایمان‌دن اولمـادیغنی ادعا ایدییور. بونلرك سیستملرینه کوره اکر ایمان موجود ایسه اعمال، نه‌مومه‌ضرر ویرمه‌یور وعینی وجهله عدم ایمانه مترافق اعمال حسنه فائده‌سز قالیور.[٢] بوبابده سنك رأیك نه‌در؟» دیدی. حسن، ملاحظه‌یه قویولدی؛ فقط جواب ویرمه‌دن اول، (واصل)؛ «بن ادعـا ایده‌رم‌که آغیر بیر صورتده معصیت ایشله‌ین بیر مؤمن نه‌اهل

(١) بیر مذهب خارجیی مراد ایدییور .

(٢) بو مذهب مرجئه‌نك‌در .

جنت عدادندن در نه ده اهل جهنم عدادندن در فقط، ایکیسنك آره سنده بولونور.» دیدی. بونك اوزه رینه یرندن قالقدی درس آرقداشلرینه فکرینی داها زیاده تفصیلات ایله ایضاح ایتمك اوزره جامعك، باشقا بیر طرفنه کیتدی؛ بو کیفیت، حسن البصریه «واصل، بزدن آیریلدی» دیدیرتمش وبونك ایچین واصل و پیروانی کندیلرینه اکثریا ویریلن اسملردن بیرینی یعنی [معتزلیون] نامنی آلمشلردرکه (آیریلانلر) دیمك در دوردنجی بدعتی، (عثمان)ك وفاتندن صوکره، تحت حکومت ایچین نزاع ایدن مؤسسین اسلامیته عائددر. (واصل)، بو شخصلری، پك آشاغی وضع ایدییور، نیته کیم دوغروسی ده بونك لایق ایدیلر. چونکه، اونلرجه دین، سایه سنده مقاصد حریصانه لرینه واصل اولماق ایسته دیکلری بیر واسطه دن غیری بیر شی دکلدی.» اونلرك شهادتلرینی قبول ایتمك یکدیکرینه لعنت ایدن ایکی آدمك شهادتلرینی قبول ایتمك قادار آز موافق قانوندر.» دییوردی.

ذاتاً فاضل و عالم بیر آدم اولاراق معروف بولونان وَ مذهب معتزلیه یاخود مذهب قدریه تسمیه اولونان مذهبك مؤسسی اولان بو (واصل)ك عقیده سی ایشته بوایدی. بالذات کندیلری کندیلرینه عدالت وَوحدانیت طرفدارانی نامی ویریورلردی.

وخصم لرینك كندیلرینه ویردیكلری اسماره باخصوص قدریه، [یاخود قدریون] اسمنه بیر تحقیر نظریله باقیورلردی؛ چونكه، شبهه‌سز موضوع یعنی غیر صحیح بیر حدیث افواه ناسده دور ایدییورایدی كه بونا نظراً محمد [ص.ع.] «قدریه بو جماعتك [یعنی جماعت اسلامیه‌نك] مجوسی‌در» دیمش ایدی.

بالآخره، (آریستوت)ك فلسفه‌سی تحت تأثیرنده بو عقیده تنقیح اولونارق نشر ایدیلدی. مذاهب تالیه‌یه آیریلدی، بوایسه بیر مقتضای طبیعی ایدی. بوتون معتزله. بیر چوق نقطه‌لرده متفق بولونیورلردی. اللهده وجود صفاتی انكار ایدییورلردی، و عقیدهٔ وحدانیته طوقونابیله‌جك هرشیئی ردایدییورلردی. اللهدن هرعدالتسزلك فكرینی تجرید ایتمك ایچین افعال‌نده انسانك حریت كامله‌یه صاحب اولدیغنی تصدیق ایدییورلردی؛ سلامت ایچین لازم كافهٔ حقایق‌ك حوزهٔ عقلیده، حوزهٔ ادراك بشریه بولوندیغنی. وبونلرك یالكز نورعقل سایه‌سنده، كرك قبل الالهام كرك بعد الالهام اكتساب اولونابیله‌جكنی وبیر صورتله كه انسانك هرزمان و مكانده بو حقیقتلره مالك بولونماسی لازم كلدیكنی تعلیم ایدییورلردی. لاكن بو مسرودات اساسیه‌یه، مخالف مذهبلر كندیلرینه خاص دیكر مسرودات علاوه ایدییورلردی. بونلرك بیر چوغی، تهٔولوجیانی غایت عمق

نظرله تدقيق و تدوين ايتديلر ؛ بعضلرى ده بالعكس ، بك اينجه معانى و نكته‌لره طالديلر ياخود ده اسلاميتك روحندن بك تباعد ايتديلر . مثلا مذهب لرك ايچنده ، تناسخه قائل اولانلر بولونيوردى كه هر نوع حيوانات‌ك بير جماعت تشكيل ايتديكنى وكندى نوعلرندن بير پيغمبرلرى اولديغنى ادعا ايدييورلردى . بك غريب شى در : مذاهب مذكوره ، بوعقيده يى قرأن‌ك ايكى آيتى اوزه رينه بنا ايدييورلردى . عينى جنس دن ديكر دليلكلرده واردى . فقط معتزلى لردن بعضارينك خطالرندن دولايى عموم معتزلى لرى مسؤل طوتماق حقسزلق اولور وَ هر حساب و تدقيق دن صوكره يينه معتزلى لر ، حرمتله ذكر اولونمايه لايق قالير لر . كندىلرينه دين‌ك اينانمايى امر ايتديكى شى لرى ميزان ملاحظه و تفكره چكمرك اسلاميتك (راسيو نااليست) (*) لرى اولديلر . بو وجهله در . كه اونلرك تأييد لرندن بيريسى ده ، پيغمبر هر نه قادار عكسنى سويله‌مش ايسه ده ، (قرأن)ك حقيقةً مخلوق اولماسى كيفيتيدر . « اكر قرأن مخلوق اولماسه‌يدى ايكى ابدى موجودى قبول

[*] راسيونااليست Rationaliste روحى و الهامى انكار و هر شيئك عقل ايله اولديغنى التزام ايدن طريق فلسفه سالكى .

ع . ج .

ایتمك لازم کلیردی . « دییورلردی . (قرأن) یاخود (کلام‌الله) مخلوق بیر شی عد اولوندیغی حالده الوهیتك عدم تبدلی جهتیله . اساس الوهیته عائد کبی نظر اعتباره آلینماز ایدی؛ بو سبیله ، بوتون عقیدهٔ وحی ، یاواش یاواش تملندن صارصیلمش بولوندی وَ بیر چوق معتزلی‌لر ، (قرأن) قادار ابی و یا (قرأن)دن داها ابی بیر شی یازما نك غیر ممکن اولمادیغنی آچیقدن آچیغه سویله‌یورلردی. (قرأن)ك الهیّ المنشاء اولماسی وَ وحی علیهنده پروتستو ایدییورلر دیمکدی. الله حقنده ایدیندیکلری فکر اهل سنت‌ك الله حقنده ایدیندیکی فکردن داها صاف ، داها بلند ایدی . الله‌ك جسمانی هیچ بیر تصورندن بحث اولوندیغنی ایشیتمك ایسته‌مه‌یورلردی . محمد [ص . ع .] ، « بدر » محاربه‌سندن صوکره بدر تام قری کوردیککز کبی ، بیر کون ربکزی کوره‌جکسکز» دیمش ایدی ، اهل سنت طرفندن حرفی حرفنه و معنای موضوعیله تلقی اولونان بو سوزلر ، کندیلری ایچین دائما بیر یکی ایسقاندال ، یکی بیر رسوایلق اولیوردی . اهل سنت ، دخی « انسان، أولدوکدن صوکره ، الهی جان کوزیله ، یعنی عقل ایله کوره‌جکدر. » دییه‌رك بو سوزلری تفسیر ایدییورلردی.

اللهك ، كافرى خلق ايتمش اولديغنى ادعا ايتمه‌يه مساعده ايتمه‌يورلردى . (خير و شر اللهدن‌در) دستور متخذندن بك آز خوشنود كورونيورلردى .

(قرأن)ك ذكر ايتديكى معجزاتى قبول ايده‌مه‌يورلردى. (موسى)نك كوتورديكى اسرائيللى‌لره كچيدويرمك ايچين دكزك قورورديغنه ، عصاى موسانك ييلانه تحول ايتديكنه ، (مسيح)ك أولولرى دريلتديكنه اينانمايورلردى ديمكدر. بالذات محمد [ص . ع .] بيله اونلرك هجومندن مصون قالمايا جاقدى : بير مذهب وار ايدى كه « پيغمبرك بك چوق قادين تزويج ايتديكنى و معاصرلرندن (ابوزرالكفارى)نك داها زياده اعتدال و تمكين صاحبى، داها زياده تقوى پرور بولونمش اولديغنى ايله‌رى سورمورلردى . بو ايسه تماماً دوغرو ايدى .

ديكر بير مذهب ، (جبريه) مذهبى مختلف نقطه‌لرده معتزلى‌لر ايله موافق دوشيورلردى. اونلر دخى بير چوق صفاتك وحدانيت الهيه ايله تأليف ايديله‌مه‌يه‌جكى اعتقادنده بولونيورلردى ؛(قرأن)ك خلق ايديلمش اولماسى فكرينده التزام ايديورلردى . بونلردن بعضلرى امور پوليتيقيه‌ده معتزلى‌لردن داها زياده حريت پرور ايدى . بونلر ، از

جمله ، خليفه‌نك مطلقا قريشى اولماق لازم كلمه‌سنى وديكر قبيله آدملرينك ده بو منصبى احراز ايده بيلمه‌لرينى قبول ايدييور لردى : « اكر بير قريشى و بير نبطى (*) عينى زمانده مقام خلافته طالب وَ هر ايكيسى عينى اوصافى حائز اولسه‌لر

(*) (عراق)ده زراعتله مشغول اولان نبطيلر ، عربى المنشأ اولدوقلرى حالده نيم عرب كبى نظر اعتباره آلينيرلردى . فقط عينى زمانده بوتون عرب‌لرك اك اشاغيسى . أك زياده شايان استحقار اولانى عد ايديليردى . [حاشيهٔ مؤلف]

نبطيلر حقنده بروجه آتى معلوماتى مرحوم محترم ش . سامى بكك[قاموس الاعلام] ندن [صحيفه ٤٥٥٨] استنباط ايدييورز. نبط Nabatheens(جزيرة‌العرب) ايله (عراق) و (شام) آره‌لرنده و على‌الخصوص فرات وادىسنك آشاغى طرفلرنده ساكن بولونمش بير قوم‌در. (بنى اسرائيل) بونلره عرب نظرنه باقديقلرى و (بنى اسرائيل)دن عد ايتديكلرى حالده عرب‌لر اونلره «سريانى» و يا «كلداني » لرك بير شعبه‌سى نظريله باقارلردى و چوق دفعه «كلدانى » و « سريانى »لره بو اسمى ويريرلردى بناءً عليه بو اسمك مدلولى مبهم بير حالده‌در . عرب «كلدانى » ايله « سريانى » جنس لرندن مركب و « ملز » بير قوم بولونمش اولماسى دخى ملحوظ‌در. « الفلاحة النبطيه» عنوانيله عربيه ترجمه اولونمش بير كتاب مشهور واردركه كرك فن زراعت و كرك نبط قومى حقنده معلومات نافعه‌يى جامع اولديغندن اوجله بعض اوروپا مستشرقينى طرفندن نشري نيت اولونمش ايسه‌ده اجرا اولونوب اولونماديغى مجهول‌در . ايستانبولك بعض كتبخانه‌لرنده موجوددر . ع . ج .

بز نبطی‌یی ترجیح ایده‌رز چونکه اونك منسوب اولدیغی قوم، قریشی‌لر قادار نه کثرتلی نه‌ده ذی قوت اولمادیغندن قانونه مخالف حرکت ایتدیکی تقدیرده کندیسنی خلع ایتمك بزم ایچین پك زیاده داها قولای اولور . » دیینلر بونلرك ایچینده واردی .

دیکر بیر مسئله وار ایدی که بونده معتزلی‌لر ایله طبان طبانه ضد بولونیورلری، تقدیری مدافعه ایدییورلردی و بو عقیده ، اونلرك سیستمنده او درجه معتنا بیر موقع اشغال ایدییوردی. که نامارینی بوندن آدیلر: بیر کور آلت مرتبه سنه ایندیریلجه‌یه قادار بشرك قدر و قیمتنی آرالتیوردی . چونکه بشرك فاعلیتنی (ارادة ذاتیه‌سیله فاعلیتنی) و اجرای فعل و تأثیر اقتدارینی تصدیق ایتمکدن امتناع ایدییورلردی.

اللهك صفاتنه کلینجه . مذکور ایکی مذهب أك شدتلی خصملرینی (صفاتیون) ده بولدیلر ، (صفاتیون) صفات اللهی قبول ایتمکله قالمایوب بو صفاتی اوقادار حرفی حرفنه، او قادا معنای موضوعلریله قبول ایدییورلردی که قابا بیر « آنتروپو مورفیزم » (*) ه دوشییورلردی . بو الحادی [یعنی علی‌العاده عقائد دینیه‌دن بو خارجه

(*) آنتروپومور فیزم Anthropomorphisme اللهك. انسان صورت و سیرتنده بولوندیغنی زعم ایدنلرك مذهبی . ع.ج.

چیقان] مذهب‌لر قارشیسنده . حقیقةً سفیل بیر موقعده بولونیورلردی ؛ فلسفهٔ یونانیه آشنا اولمادیقلرندن و اصلحهٔ منطقیه‌یی استعماله خصملری کبی مقتدر بولونمادیقلرندن اونلره بوی اوله‌جك بیر حاله دکللردی. تمام متوسط بیر موقع طوتمایه جهد ایدییورلردی . (قرآن) مجازی اولاراق تفسیر ایدیلمه‌مه‌لی ، لاکن دائما حرفی حرفنه معنای موضوعیله‌ده نظر اعتباره آلینمالیدر. آکلاشیلمایان، ایضاح اولونامایان شیئهٔ بزم ضعیف عقلمزك ایرمه‌دیکی بیر سر نظریله باقمالی و هر حاله اونا اعتقاد ایتمه‌لیدر ، دییورلردی. « اللهه کلینجه ، هیچ بیر شیئك اونا بکزه‌مه‌دیکنی بیلیورز. ایله‌ریسنه کیتمه‌یز . (قرآن)ده(رحمن الرحیم عرشی اوزه رنده اوطورور)یاخود(أللرمسله یاراتدیقلرم) مألنده اولان آیتلری اوقودیغمز وقت بو تعبیراتی ایضاح ایتمك مجبو ریتنده دکلز ، بز منحصراً اللهك بیر اولدیغنه اینانمایه مجبو رز. بونا ایسه هر شبهه‌دن بری بیر حقیقت کبی اینانمقده‌یز» دییورلردی . هیئت روحانیهٔ اهل سنتك ، نه قادار صاف درونلقله اعتراف عجز ایتدیکلری کورولیور . بو ایسه هر حاله، مدبر اولماق‌دن کندیلرینی منع ایتمه‌یوردی. اماملرندن بیری احتیاط و تدبیرده او قادار ایله‌ری کیتدی، که ایرانی

لره قرأنی تفسیر ایتدیکی یرکوره الله عائد اولدوقجه (ید) ، (بصر) (قاعد) تعبیرلرینی ترجمه‌دن صرف نظر ایتدی . فضله اولاراق جامع اهل سنت سوأل صوماق و محاکمه و ملاحظه ایتمك مراقبی یجیمسز اولدیغی قادرده نا بمحل بولیورلردی . بو وجهله‌در که مذاهب اربعهٔ اهل سنت‌دن بریسك مؤسسی اولان تهئولوجیاشناس (مالك) بجازاً « الله عرشی اوزرنده اوطورور » بو معلوم بر شی‌در ؛ ناصل‌ینه (یعنی ناصل اوطو دیغنه) عقلمز ایرمز . بونا اشانماق لازم‌در . بوبابده سوأل صورماق ضلالت‌در » دییوردی . آه ! بویله ضربات حاکمانه ایله ، بویله کسوب آتماق ایله ، متضالین سکوته مجبور ایدیلسه‌یدی ! فقط ایش قطعیاً بو مرکزده اولمادیغندن ، و متضالین یعنی عقاید دینیه‌نك خارجنه صاپانلر ، اهل سنت جامعنك سرد ایتدیکی وثائقك هیچ‌ده وثائق اولمادیغی فکرنده بولوندوقلرندن ، اهل سنت ، مدافعه ایتدیکاری دعوانك ایپلکنه بالذات کندیلری دخی مطمئن بولونمایان کیمسه‌لرك سلاحلرینه مراجعت ایتدیلر : حکومتك معاونتنی ایسته‌دیلر و خصملرینی قهر ایتمه‌یه حکومتی تحریك ایتدیلر . وقعه خلفای امویه‌دن (عبدالملك)ك زمانده ایدی . لاینقطع تکرر ایدن

اغتشاشات، بو حکمداری شدت و استبدادایله ادارهٔ حکومت ایتمه‌یه مجبور ایتمشدی؛ عینی زمانده اختلافات حسیات دینیه‌دخی جمعیت آره‌سنده بیر قاریشیقلق قوپارماقله تهدید ایدییوردی؛ حکومت ده اهل سنت امامارینك فکرینی قبول ایتدی. پك کویشك بیر مسلمان اولماقله برابر. (عبدالملك) أك مشهور معتزلی‌لردن بیرینی اوّلا اشکنجه آلتنه‌آلدی صوکره آصدیردی. مع‌هذا، مذهب معتزلیون بویله معامله‌لرله ضعیفلامادی. و بیر معتزلی علمادن بیری بوبابده پك مصیب اولاراق « بو آدمار مؤمن‌لری آصیورلر صوکره بوتون افعالنزك اوامرالهیه‌یه موافق اولدیغنی ادعا ایتمه‌یه جسارت ایدییورلر . » دیر.

فقط جامع اهل‌سنت ایچین داها مشکل وقت‌لر کله‌جکدی. حکومت جسمانیه‌نك یاردیمنی غائب ایتدیلر: ارادهٔ جزئیه‌عقیده سنك بیر طرفداری (یزیدثالث) تحت حکومته کچدی؛ وَ. بو کوندن اعتباراً معتزلی‌لرك قوتاری کوندن کونه بویودی.

شیعه‌یه قادار موضوع بحث اولان مذهب، حکومت ایچین دکل. جامع اهل‌سنت ایچین تهلکه‌لی ایدی؛ بالعکس دیکر ایکی مذهب، تقریباً عینی برهنسیبده ایکی فرقه اولدوقلری حالده مرور زمانله طبان طبانه ضد نتیجه‌لره واصل اولمشلردی و دینی فکرلره مقاصد پولیتیقیه دخی مزج ایدییورلردی؛

حکومتی بك مشکل بیر موقعه قویدیلر. بونلر خارجیلر وشیعیلر ایدیلر.

بالآخره خارجی نامنی آلمش اولانلر اساساً (علی)نك طرفدارانی ایدیلر، فقط (علی)نك اموی‌لردن معاویه‌یه قارشی (صفین) محاربه‌سنی یاپدیغی صیره‌ده، اوزون بیر مقاومتدن صوکره، اختلافك ایکی حکم واسطه‌سیله حل اولونمانه علی راضی اولدیغی وقت علی‌دن آیریلدیلر. خارجه چیقان آیریلان دیمك اولان خارجی اسمی بوندن کلیر، داها دوغروسی، عرب مؤرخلری طرفندن، بو مذهبك منشائی بویولده کوسته ریلمشدر، فقط مسئله‌نك بیر تدقیق عمیقی بو رأیك، تعدیل اولونماسی لزومنی کوسته‌ریر. (صفین) محاربه‌سنده، علی‌نی ترك ایدن ۱۲۰۰ کیشی‌نك ایچنده بك مختلف عنصرلر واردی. بونلر ایچنده بلندپایه آدملر وارایدی که محمد [ص ع.]ك وفاتی متعاقب قیام عمومی‌یه اشتراك ایتدیکلرندن شکله جزالاندیریلمش وَ مدینه زادگانندن انتقام آلماق ایچین ایلك کلن فرصته کمال حرص ایله صاریلمشلردی؛ بو دور ده بونلر هر نه قادار عظیم بیر رول اجرا ایتمش ایدیلرسه‌ده، دوغروسی ایسته‌نیلیرسه، بونلر خارجی مذهبی عداداندن عد اولونامازلر. بو مذهب، از جمله متقی و اهل سنت آدم

لردن مرکب ایدی،که چوق نماز قیلار و اوروج طوتارلر دی فقط اهل سنتلکی ، علینك و مدینه‌لی دوستلرینك طرز تلقیسندن باشقا بیر طرزده تلقی ایدرلردی . مقاصد حریصانه‌لرینه واصل اولماق ایچین دینی آلت ایدینن اصحاب محمدی‌نك ریا کارلقلرندن جوقدن بری دلکیر اولدوقلرندن (صفین) محاربه‌سنده دیکر فرقه‌یه التحاق ایتدیلر ؛ لاکن بو فرقه ایله قاریشدیریلامازلر . حقیقت حالده بونلر حکومت جمهوریه طرفدارلری ، ده موقراط (*)لر ایدی‌لر . تخت حکومته (قریشی)لرك حق منحصرینی ، یعنی تخت حکومته چکمك یالکز اونلرك حقی اولدیغنی قبول ایتمك ایسته‌مه‌یورلردی . اونلرك فکرنجه أك ایسی هیچ بیر حکمدارك بولونمامامی ایدی . فقط مطلقا بیر حکمدار بولونماق لازم کلیرسه عموم طرفندن انتخاب اولونمالی ایدی وَ ، بو حالده . انتخاب ایدیله‌جك اولان حکمدار هانکی قبیله‌یه و جمعیتك هانکی صنفنه منسوب اولورسه سیان اولاجاقدی. بو حکمدار منتخب؛ بیر نبطی ، بیر قریشی ، بیر کوله ، بیر حر اولا بیلیردی . أل ویریر که ناموسلی و عادل اولسون . هر

[*] | ده‌موقراط] ، اهالینك و عوامك احرای حکومت ایتمه سی طرفداری اولانلره ویریلن اسم‌درکه آریستوقراط بونك ضدی در .

ء . ج .

کـك ایفایه بورجلو اولدیغی و ظائف اخلاقیه‌یه کلینجه، بو خصوصی پك صیق طوتیورلر ایدی، زیرا آغیر کناهی کفر ایله سیان طوتیورلر و بویله معصیت ارتکاب ایدن کیمسه‌نك اهل جهنم اولدیغنی تعلیم ایدییورلردی .

چار جابوق پك بی پروا بیر موقع آلدیلر . کندیلرینی تکرار طرفنه جلب ایتمك ایسته‌ین علی‌نك مقدمات ائتلافیه‌سنی مغرورانه رد ایتدیلر ، مختلف محللره مأمورلر کوندردیلر. علی‌نك طرفدارانـه سرت معامله ایتدیلر . (نهروان) ده[*] [واسط ایله بغداد آره‌سنده] بیر موقع مستحکم طوتدیلر . او زمان(علی)اوزرلرینه یورودی. مواصلتنده،(علی)یه و طرفدارانـه مشکلات احداث ایتمکدن باشقا بیر مقصـدی اولمایانلر داغیلدیلر ؛ عددلری ۱۵۰۰ الی ۱۸۰۰ رادەلرنده بولونان حقیقةً دیانتکار آدملر موقعلرینی محافظه و تسلیم اولماقدن مصرانه امتناع ایتدیلر . اعدا طرفندن احاطه اولوندیلر وَ پك آزی جانلرینی قورتاره بیلدی .

بو بویوك مغلوبیته رغماً مذهب موجود اولمایه دوام ایتدی

[*] «معجم البلدان» اسمیله مشهور جغرافیالغتنك مؤلفی اولان «یاقوت حموی»نك قولنجه « نهروان» اراضیسی، دجـله نهرندن آیریلمش بویوك بیر جدولك صویله احیا اولونور بیرمملکت ایدی . الك مهم معموره‌لری« جرجرایا »، « اسکاف » و « صافیه »ایدی .

ع . ج .

و امویلرك عهد حکومتلرنده علی التزاید انتشار ایتدی. مذهب، باشلیجه ایشجی صنفه منسوب کیمسه‌لردن مرکب ایدی وَ بنابرین ، مساوات و اخوتی وعظ ایدییوردی. اهل مذهب بو مقصدله (قرأن)ك بوتون مسلمانلر، قارداشدرلر دیمك اولان (انماالمؤمنون اخوة) آیتندن استشهاد ایدییورلردی . «بزم قبیله‌مزك هانکی قبیله اولدیغنی یاخود احوال اجتماعیه مزی بزه صورمایك ، جمله‌مز اسلامك اولادلریز» دییور لردی . اللهك دیکرلر اوزه‌رینه تقدیم ایتدیکی آدم، او آدم درکه اللهه أك زیاده اظهار شکران ایدر دییورلردی . بیرده پك مسـالمتکارانه طوریپورلردی ، علی ملاءالناس تدریس و تعلیم ایتمه‌یورلردی . رئیسلرینی عزل ایتمشلردی. چونکه حکومته اطـاعتلرینی و مذهب‌لرندن اولمـایان کیمسه‌لرله مناسبتده بولونمالرینی تجویز ایتمه‌یوردی . مع هذا ، اموی‌لر و زادکان عراق [چونکه بونلر أك کثرتلی اولاراق عراق ولایتنده بولونیورلردی .]بونلری تهلکه‌لی عد ایدییورلردی . و حقیقةً ده تهلکه‌لی ایدیلر. اکر جامع اهل سـنتك مقدس طانیدیغی کیمسه‌لرك جملهً مرائی حریص‌لراولمش اولدوقلرینی بیان ایتمکله قالسه‌لردی حکومت اونلری کندی حاللرینه براقیردی، چونکه بو نقطه‌ده امویلرله تماماً هم فکر ایدیلر،

فقط مسامحه ایده‌مدیکاری شی، بو دفعه اهل‌سنت‌ك فکرینه اشتراك ایده‌رك اموی‌لری کافر اعلان ایتمه‌لری وتحت‌حکومته کلمك حقنك قریشی‌لره خاص اولدیغنی طانیمالری اولدی.

(مروان اول)ك عهدسلطنتنده عراق والیسی (عبیدالله) اونلری اك بویوك شدتله تضییق و تعقیب ایتمه‌یه باشلادی.

بو فلاکته، شـایان حیرت بیر متانتله کوکس کردیلر اللهه متوکلاً، دعا ایده‌رك و قرآن اوقویه‌راق متین بیر خطوه ایله دار آغاجنه چیقیورلردی. ایچلرندن هیچ بیری حیاتی قورتارمق ایچین هیچ بیر زمان ویردیکی سوزدن نکول‌ایتمه‌دی. بیر کون بیر خارجی سوقاقده توقیف اولوندی. خارجی، پولیسه «بیر قاچ دقیقه مساعده ایت ئه‌ویمه کیده‌یم آبدست آلایم نماز قیلایم» دیدی. پولیس «صوکره عودت ایده‌جکمه کیم کفیل اولاجاق؟» دیدی. خارجی جواباً «الله» دیدی، و عودت ایتدی. [*] بیر دیکری که محبسده ایدی، تقوی

[*] عهده وفا خصوصنده‌کی فضیلتك أك بول بولوندیغی و بونا مماثل دیکر فضائل جلیله‌نك عینی اعتنا ، عینی فداکاری ایله اجرا ایدیلدیکی بیر قوم کورولمك ایسته‌نیرسه ظهور اسلامدن بش آلتی عصر اول یاشاماقده ، چالیشماقده ، مهم بیر مدنیت تشکیل ایتمکده بولونمش اولان [روما] لیلرك تاریخی کوزدن کچیریلسین. بونلردن بیر مثال [استبداد] عنوانلی اثر مترجمزك ١٥٦ نجی صحیفه‌سنده بولونور .

و بلاغتيله زندانجيسنى بيله مرحمته كتيردى. زندانجي اونا «سنك عقيده‌ك بانا كوزل و مقدس كورونيور؛ بونك ايچين سانا خدمت ايتمك ايسته‌يورم. على‌الصباح شفق سوكر سوكمز عودت ايده‌جكمى بانا وعد ايدرسه‌ك، كيجه، عائله‌كى كورمه‌يه كيتمه‌كه مساعده ايده‌رم» ديبوردى. اوتەكى «بونى سانا وعد ايده‌رم» ديدى. بير جوق مدت ايش اويله أولدى؛ يعنى خارجى كيجه‌لرى عائله‌سنك نزدينه كيدر كوندوزلرى على‌الصباح حبسخانه‌يه عودت ايدردى. لاكن بير كيجه، خارجى، عائله‌سنك ياننده بولوندينى بير صيره‌ده آرقاداشلرى كلديلر، جلادلردن بيرينك قتل اولوندينى كندىسنه حكايه ايتديلر؛ والى‌نك بوندن پك زياده غضبه كلديكنى و بير حالده كه حال حاضرده نه‌قادار محبوس خارجى وارسه جمله‌سنك قفالرينك كسيلمه‌سنى امر ايتديكنى ده علاوه ايتديلر. حبسخانه‌سنه كيتمه‌مه‌سنى شدتله رجا ايديبورلردى. بونلرك رجالرينه، زوجه‌سنك و چوجوقلرينك كوزياشلرينه رغماً سوزلريني ديكله‌مه‌دى. «ويرديكم سوزه وفا ايتمه‌مش اولسه‌يدم حضور اللهه چيقابيلير مى ايدم؟» ديبوردى.

قادينلر، ارككلردن، داها آز قهرمان شعار دكللردى. اسمنك بير كون اوّل (عبيدالله) طرفندن ذكر اولوندينى

[بو ایسه (عبیدالله) ك آغزنده بیر حكم اعدامه معادل ایدی] متقیه (بالجه) به خبر ویردیكلری و صاقلانماسنی توصیه ایتدیكلری وقت صاقلانماق‌دن امتناع ایتدی. بنی توقیف ایتدیرمسه الله اونی جزالاندیرسون. بنم ایچین ئه‌ولرده تحریات اجرا ایدیلمه‌سنی ایستمم، بنم ایچین اخوانمزدن بیرینك مظنون اولماسنی آرزو ایتم.» دیدی. آسوده و متوكل اولاراق، جلادلرینك ورودینه منتظر اولدی، جلادلر اونی، مدهش اشكنجه‌لره قویدوقدن صوكره أولدوردیلر.

فقط بو صبر، هر حالده، جوق زمان سورمه‌یه‌جك ایدی. مذهبك وعموم مسلمانلرك نظرنده بویله بیر اطاعت و تسلیمیت، سزاوار تقدیر اولماق شویله دورسون، بیر عاجزیت، بیر ضعیفلق تلقی اولونیوردی. هیئت دینیهٔ اسلام یالكز روحانی سلاحلر قوللانمامالی‌در، اونا، دیكر سلاح‌لرده لازم‌در. بناءً علیه، دوچار قهر و تسلط اولان مذهب، جمعیت خفیه‌یه استحاله ایتدی و هر دفعه‌كه خارجی‌لردن بیرینك قفاسی كسیلیردی، ایرته‌سی كونی جلادینك مقتول بولوناجاغنه امین اولونابیلیردی. آرادن چوق كچمه‌دن بیر قیام وقوعه كلدی. وقتاكه اراضی مقدسهٔ مكه، خلیفه‌نك عساكریله تهدید اولوندی خارجی‌لر، (آرزق)ك اوغلو (نافع)نك قوماندا سی آلتنده، اهل

سنت فرقه‌سنك، خلافت ادعاسنده بولونان امیری (عبدالله ابن زبیر)ك معاونتنه شتاب ایتدیلر و شهری، بویوك شجاعتله مدافعه ایتدیلر. لاکن اهل‌سنت ایله آره‌لرنده وفاق اوزون مدت ممکن اولمادیغندن مکه‌یی ترك ایتدیلر و هر طرفده حکم سورن قاریشیقلق دن، احواز[خوزستان] ولایت ایرانیه‌سنه صاحب اولماق ایچین، استفاده ایتدیلر.

بو دوردن اعتباراً خارجیلر و علی‌التخصیص رئیسلرینك پدرینه نسبةً ازرقیلر تسمیه اولونان احواز خارجیلری، مذهبلرینه منسوب اولمایانلرله مناسباتی منع ایتمه‌یه انحصار ایتمه‌دیلر. اوزون مدت دوام ایدن تسلطات و تضییقات‌دن تنیز اولمش و انتقامه صوصامش بولوندوقلرندن دیدیلرکه مادام‌که بوتون دیکر آدملر کناهکار و یاخود غیرمؤمن‌در [کناهکار وغیرمؤمن اونلرك نظرنده بیر ایدی] الله قومنی تشکیل ایتمکده‌اولان ازرقیلرك دینی قبول‌دن امتناع ایتدیکلری حالده بیر قتل عام حربی یاپماق لازم‌کلیر. هیچ بیر کیمسه حتی قادینلر، مه‌ده‌کی چوجوقلر بیله معاف طوتولمایاجاقلردی. بالذات کندی مذهبلرندن اولوب یوموشاق سجیه‌لی یاخود آز متعصب اولانلره کلینجه بونلر حقنده‌ده عینی صورتله بی‌رحم ایدیلر. هیچ بیرکیمسه اسباب‌جسمانیه ایله و یاخوف

ایله ایمانی کیزله یه مه یه جك، مبارزه یه اشتراك ایتمه ین کیم اولورسه اولسون غیر مؤمن، کافر نظر یله باقیلماق لازم کله جکنی وبنابرین اعدام ایدیله جکنی اعلان ایدییورلردی.

بیر جوق زمان بو ظالم خارجیلر ملکلرینه مجاور اولان عراقك داهیه سی اولدیلر. اوزرلرینه کوندریلن بوتون اردولری مغلوب ایتدیلر، وَ نهایت الامر (مهلب) (*) خلیفه دن سر دار اکرملکی آلدیغی وقت بصره یی ده تهدیده باشلامشلردی. خلیفه آکلامشدی که، میدان حربده أولمك، جنته کیتمك ایچین کندیلرینه أك امین واسطه اولان بو متعصبلری تحت اطاعته آلماق ایچین یالکز مهارت عسکریه کافی دکلدی. بیر مهارت کرامتکارانه ایله. خلیفه، وقتیله اوقادار لاقید اولان عراق خلقنی حقیقی قهرمان دینیلره تحویل ایتدی. بو قانلی محاربه اون سکز سنه دوام ایتدی، نهایت خارجیلر آسیاده اطاعت آلتنه آلیندی، فقط هر حالده، ایله ریده اکثریا قیام ایتمه یه جك بیر حالده اطاعت آلتنه آلینمادی. بوندن باشقا بونلرك اکثری قهر و تدمیردن قورتولمش و افریقای شمالی چوللرنده بیر ملجاء بولمش ایدی. اوراده عقیده لرینی بربریلر آره سنده نشر ایتمش و بربریلر کمال حرص ایله قبول ایتمشلردر.

[*] ابو سعد مهلب بن ابو صفرة الازدی العتیکی در .

ع . ج .

حدود مصریه‌دن بحر محیط اطلاسی‌یه قادار اتساع ایدن بو قومك تحت اطاعته آلینماسی قان سیللرینه مال اولمشدی. استقلالارینی پك زیاده سومن بربرلر، خارجیلر ایچین، (روما) وَ (ایران) ایمپراطورلقلرینك آیلیقلی عسکرلریله ناخوشنودتبعه‌لرینه هیچ بکزمه‌مه‌ین باشقا بیر دشمن اولمشلردی. یتمش سنه‌لك بیر محاربه مقتضی اولمشدی؛ و حتی بو اوزون فاصله زمانیه‌دن صوکره‌ده اطاعت، حقیقی اولماقدن زیاده لفظی مراد اولمشدی. مع‌هذا درحال اسلامیق قبول ایتمشلردی و بو دین، بدایت‌دن اعتباراً اونلرك کافهٔ فعل وحرکتلری اوزه‌رینه بویوك بیر تأثیر اجرا ایتمشدی. بربرلر، متدین وخرافات پرور بیر قوم تشکیل و روحانیلرینی کور کورینه تجیل ایدرلر. فقط عینی زمانده حسیات دموقراطشعار ایله‌ده حیات‌داردرلر، خارجیلرك وعظ ایتدیکلری دین‌ده اونلرك عندنده حسن قبول کورمك لازم‌کلیردی خارجیلر، بربرلره، في‌الحقیقه تعدی‌کارلری اولان عرب والیلرك غیرمؤمن، اهل‌جهنم اولدوقلرینی و انتخاب عمومی ایله انتخاب ایدیلدیکی حالده هر بربرینك خلیفه‌اولابیله‌جکنی سویله‌یورلردی. بونا، بربرلرك حکومت متبوعه‌لرینه قارشی تمام اساسلی بیر کین ایله کینه‌دار اولدوقلری بیر صیره‌ده، خارجیلرك آفریقایه کلمش اولمالری

کیفیتده منضم اولیوردی، و بیر قیام‌عمومی ایچین هرشی آماده بولونیوردی . قیام ده کندیسنی جوق بکلتمه‌دی، بیر سجیهٔ دینیه و پولیتیقیه ایله مفطور اولان بو قیام‌عمومی تا ایسپانیایه قادار اتساع ایتدی. وَ آنجاق بك بویوك مشکلات ایله اطفا اولونابیلدی. حتی بو دوردن صوکره دخی خارجی‌لر فرقه‌سی آفریقاده موجود اولمایه دوام ایتدی و بیر چوق دفعه‌لر حکومت ایچین کندیلرینی خطرناك کوستردی.

خارجی‌لر، اساساً، (علی)نك طرفدارلری ایدیلر. شیعی لرده اونك طرفدارلری ایدی. بونکله برابر فکرلری بك مباین ایدی. پولیتیقه‌ده خارجی‌لرك فکری کندیلرینی دموقراط شعارلغه سوق ایتدیکی حالده شیعی‌لرك فکری مطلقیت‌اداره‌یه، أك أزیجی استبداده کوتورویوردی .

هرنه قادار بو ایکی فرقه اکثریا، شخصی اولان بیر مقصده واصل اولماق ایچین کندیلرینی قوللانمایه غیرت ایدن عرب رئیس‌لرك تحت‌اداره‌لرنده بولونیور ایدی ایسه‌ده، شیعی‌لر، بنه، قعرقابلرنده بیر مذهب ایرانی ایدی، حریتی سومن عرب عرقی ایله اطاعت ایرانیه آلیشمش ایران عرقی آرمسنده‌کی فرق ایشته اصل بوراده اولانجه وضوحیله میدانه چیقدی. پیغمبره بیر خلف انتخابی پرمنسیپی ایرانی‌لر ایچین

ایشیدیلمه‌مش و آکلاشیلماز بیر شی ایدی، اونلر آنجاق وراثت قاعده‌سنی طانیورلردی. مادام‌که پیغمبر ارکك اولاد بیراقمامقسزین وفات ایتدی دامادی (علی) اونا خلف اولماق وَ حاکمیت، عائله‌سنه موروث قالماق لازم کلیر فکرنده بولونیور لردی. بونا بناءً (علی) دن ماعدا بوتون خلیفه‌لر، یعنی (ابوبکر)، (عمر)، (عثمان) و خلفای امویه اونلرك نظرلرنده واجب الاطاعه اولمایان غاصب‌لر ایدی. حکومت و عرب‌لر حقنده حس ایتدیکلری کین بو فکرلرنده اونلری تأیید ایدییوردی. عینی زمانده خداوندلرینك زنکینلکلری اوزه‌رینه نظر استرقاب عطف یتمك دن خالی قالمایورلردی. بوندن ماعدا، حکمدارلرنده مادون الوهیتلرك انسانی کورمه‌یه آلیشمش اولدوقلرندن بو حرمت صنم پرستانه‌یی (علی)نك و احفادینك اوزه‌رینه نقل ایتدیلر. (علی)نك عرقندن اولان امامه اطاعت کامله؛ اونلرك نظرنده أك مهم وظیفه بوندن عبارت ایدی، بو وظیفه ایفا اولوندوقدن صوکره دیکر وظائف تأویل وترك اولونابیلیردی. اونلرك نظرنده امام هرشی ایدی، امام انسان صورتنده متجلی الله ایدی. اخلاقسزلقله مترافق بیر اطاعت اسیرانه، سیستملرینك اساسی ایشته بوندن عبارت ایدی.

شیعی‌لر مختلف مذهب‌لره انقسام ایدییوردی که باشلیجه

ایکی زمره‌یه جمع اولونابیلیر: معتدل شیعی‌لر، مفرط شیعی‌لر. بیرنجی‌لر [زیدی‌لر] بیر مذهب‌دنی‌دن زیاده بیر فرقهٔ سیاسیه تشکیل ایدییورلردی؛ بونلر، ساده‌جه، بالطبع اقتدار جسمانی ایله اتحاد ایدن امامت‌ك و (علی)نك زوجه‌سی کریمهٔ پیغمبری (فاطمه)نك احفادینه عائد اولدیغنه اعتقاد ایدییورلردی؛ حتی، بعض احواله، امام مشروع، بیر مدت ایچین، مقامنی بیر دیگرینه ترك ایده بیله‌سنی یاخود ترك ایتمه‌سی لزومنی قبول ایدییورلردی. او صیره‌ده بوتون عرب‌لری زیر حاکمیتنه طوپلاماق قولای اولمادیغندن (علی)؛ (ابوبکر)ك و (عمر)ك زمانلرنده بویله یاپمشدی. دییورلردی. مفرط شیعی‌لر بك ایرکن دن ظهور ایتمشلردر (عبدالله ابن صبه). سیستملرینك مؤسسی عداولونور. (عبدالله ابن صبا) عربستان جنوبی‌دن، یمنلی بیر یهودی مهتدی ایدی. الوهیت‌ك بیر شخص حالنده تجلی ایتمه‌سی (incarnation) فکری اك معتنا فکری اولدیغی کورونور. زیرا هنوز یهودی بولوندیغی وقت (یسوع)ی الله عد ایدییوردی. اداره‌سنی آچیق‌دن آچیغه تقبیح ایتدیکی خلیفه عثمان، اونی مدینه‌دن نفی ایتمشدی؛ او زمان، مصره کیتمش و اوراده، کتب مقدسه‌یه اطلاع عمیقی سایه‌سنده آز زمان ظرفنده بیر بویوك اعتبار قازانمشدی، خریستیانلر

(عيسا) نك بير كون عودت ايده‌جكنه قاصل اعتقاد ايديبورلرسه ، مسلمانلرده ، محمد [ص. ع.]ك بير كون عودت ايده‌جكنه شبهه ايتمه‌مه‌لرينى ، مصرده تعليم ابتدى ، و بو عقيده‌يى بير كون وطننه اعاده ايده‌جكنى محمد[ص.ع.]ه اللهك تأمين ايتديكى بير آيت (قرآن) اوزه‌رينه بنا ايديبيور دى . (*) بوندن باشقا اللهك ، بر يوزينه كوندردیكى عموم پيغمبرلرك بير معينه ، ياخود وزيره مالك اولدوقلرينى ادعا ايديبيور ايدى ، محمد [ص . ع.]ك وزيرى (على)دن باشقا بير كيمسه دكلدى ، وفاتندن صوكره محمد [ص. ع .]ه خلف اولماق ده اونك حقى ايدى. « بنابرين،(عثمان) ، مشروع بير خليفه دكلدر . مطاع اولمايه حقى يوقدر . غاصب مقام خلافت اولماديغى قبول اولونسه بيله ، نصب ايتديكى فنا والىلر جهتيله خلافته غير لايقدر . بناءً عليه اونى خلع ايتمه‌لى‌در.»بيوردى. معلوم‌دركه(عثمان) يالكز خلع اولونمادى، حتى قتل اولوندى، وَ (عبدالله ابن صبا)

[*] سوره ٢٨ ، آيت ٨٥ : مسلمانلره نظراً، بو سوره محمد [ص . ع]ه،[(مكه)دن [مدينه]يه هجرتى انشاسنده وحى اولونمشدر . [حاشيهٔ مؤلف]

مؤلفك بحث ايتديكى آيت شودر :

ان الذين فرض عليك القرآن لرآدك الى معاد الخ:

ع . ج .

بو مسئله‌ده بويوك رول اوينادى . (على) نك زمانده بو اميرك آينمى او قادار ايله‌رى واردىردى ، كه (على) بى خدا اعلان ايتدى نيته‌كيم وقتيله (يسوع) ايچين بويله يايمشدى . (على) ، بويله دايجه عرض اخلاص‌لرى قبول ايده بيله‌جك درجه‌نك يك زياده فوقنده عاقل بير آدم ايدى ؛ (عبدالله صبا) بى منفياً (مداين) ، كوندردى و أك زياده متعصب طرفدارلرندن بير قاچنى احراق ايتـديردى . بونا رغماً يهودىء مهتدى فـكرنده ثابت قالدى وَ (على) قتـل اولونديغى وقت ، (على) نك أولمه‌ديكنى ، بير قسم الوهيتك كنديسنده قرار كير بولونديغنى ، كنديسنى ضبط و تسخير ايتمك ممكن اولماديغنى ؛ « رعد » كنديسنك سسى وَ برق ، بلاسى اولديغنى ، تكرار روى ارضه عودت ايده‌جكنى و شيمدى مظالم ايله ناصل طولو ايسه او زمان ارضى عدالت ايله طولدوراجاغنى بيان ايتدى . (على) نك عودتنى بلا فائده بكله‌ين طرفدارانى ، بونكله برابر ، بو قسم الوهيتك (على) نك نسلندن كلن امام‌لره منتقل اولديغنى عـلاوه ايتديلر .

هر نه قادار بو مذهب هر طرفه انتشار ايتدى و پك زيا ده جوغالدى ايسه‌ده ، نفس‌الامرده ، خلافت امويه‌يى ايلك

دفعه تهلكه يه دوشورن و (مختاريون) ياخود طرفداران مختار تسميه اولونان شيعيلر بونلردن عد اولوناماز. بونلر بير جرأتكار، قورناز و وجدانسز بير سرسربنك أللنده بير آلت ايديلر . (مختار) هر فرقه يه منسوب اولمشدى ؛ صره سيله خارجى اولمشدى ، اهل سنت اولمشدى . او زمان تعبير ايديلديكى وجهله ، (زبيرى) يعنى (مكه)ده ادعاى خلافت ايدن (عبدالله ابن زبير)ك طرفدارى اولمشدى . و نهايت شيعى اولمشدى . بو دائمى دكيشمه لرى حقلى كوسترمك ايچين تقلب خدا عقيده سنى ايجاد ايتمشدى . اونا كوره بو تقلب علمه اولديغى قادار ارادته ده راجع ايدى ، بير حالده كى الله دونكى كون بيلديكى ، ايسته ديكى ، امر ايتديكى شيئك بوكون عكسنى بيلير ، ايستر ، امر ايدر . بو مختار ايچين پك قوللانيشلى بير عقيده ايدى . چونكه ا كثريا استقبالدن خبر ويريبوردى ، سويله ديكى حيقماديغى وقت ، الله فكرنى دكيشديردى ديه رك دائما ايشك ايچيندن چيقا بيليوردى. بو عقيده اوقادار قولايلقله مظهر رغبت اولدى كه مسلمانلر آره سنده بيله بيكانه قالمامشدى و حتى محمد [ص . ع .] بيله، يرلرينه ديكرلرينى قويماق اوزره (قرأن)ك بعض آيتلرينى اللهك فسخ ايتديكنى بيان و التزام ايده رك

بو عقیده‌یه حوالهٔ سمع اعتبار ایتمشدی .

(ایران) ولایتلرنده ، (علی) نك و اوغوللرینـك بد بخت حاللرینـه قارشی درین بیر رقت و تأثر حـکمران اولدیغندن ، مختار (حسین)ك موتی انتقامنی آلماق ایچـین چالیشدیغنی اعلان ایتدی. (علی)نك دیکر بیر اوغلو (ابن حنفیه) بی امام طانیـدی . بو ذات ، معقول ، مخلص ، و صوك درجه‌ده جسارتسز بیر آدم اولدیغی ظن اولونور. هیچ اولمازسه ، بیر فرقه رئیسی اولاراق علـناً میـدانه چیقمادي ؛ واقعا بعضـاً مختاری قائم مقام اولماق اوزره طانیردی ؛ فقط دیکر احواله کندیسنه اونك منسوبیتنی رد ایدردی ، بیر صـورتله که (مختار) آنجاق کندی کندیسنك مأموری ایدی ، کندی کندیسـنه مربوط بولونماق جهتیله ، بو حال اونك ایچین بالطبع خوش ایدی. (ابن زبیر) فرقه‌سنی اولدیغی قادار اموی‌لری‌ده چوروتمه‌یه چالیشیردی. بیرنجی‌لرك یعنی (زبیری)لرك آلندن عراقك پایتختی اولان کوفه‌یی ضبط ایتـدی. دیکرلرینی یعنی (اموی‌لری) (خازر)نهری سواحلنده (موصل) ك پك قریبنده یاپدیغی بیر محـاربه‌ده مغلوب ایتـدی [٦٨٦] مظفریتنك بیر قسمنی عساکرینك حیوانلغنه مدیون اولدی . (اموی)لرك اردو

سی اوزه‌رینه یورومزدن اول کندی عسکرلرینه « اگر مظفر اولورسه‌کز عون خدا ایله مظفر اولاجاقسکز . لاکن مصیبت‌دن امیدسزلکه دوشمه‌یکز ، زیرا بانا وحی اولوندی ، عندالاقتضا الله ملکلرینی امدادکزه کوندره‌جك ، اونلرك کوکرچین‌لر شکلنده بولوکلرك تام یانندە اوچدوقلرینی کوره‌جکسکز.» دیمشدی . معمانك آناختاری شو ایدی که عسکره رفاقت ایتمه‌ین کوفه‌ده قالمش اولان مختار صمیمی دوستلرینه بو شهرك کوکرچین خانه‌لرندن کوکرچین‌لر آلدیرمش و محاربه فنا بیر نتیجه ایله نهایت بولاجاغندن قورقولمایه باشلادیغی وقت کوکرچین‌لری اوچور ماق امرینی ویرمشدی . کوکرچین اول امرده ، امن و سلامت جانبه باقماسنی مختاره اخطار ایده‌جك ایدی . ثانیاً معلوبیتی مظفریته تحویل ایچین اولانجه قوتلرینی صرف ایتمه‌یه خرافات‌پرور عسکرلری تحریك ایده‌جکدی. پلان تماماً موفق اولدی. شیعی‌لر بدایت محاربه‌ده بوزولدی‌لر ، فقط کوکرچینلر قوی ویریلدیکی وقت «ایشته ملکلر!» دییه‌رك یکی بیر جسارت ایله محاربه‌یه کیردیلر و عینی زمانده. اموی‌لرك عسکرلرینك بیر قسمی، دیکر بیر سببله چکیلدیکلرندن محاربه‌یی قازاندیلر.

فقط مظفریت‌لری چوق زمان سورمه‌دی. ایرتەسی سنه

(۶۸۷) مختار ترك حیات ابتدی واموی لر محافظهٔ غالبیت ایتدیلر. فقط بنه شیعی لرك وقت وقت سلاحه صاریلمالرینی ومذهبلرینك کیتدیکجه آرتماسنی منع ایده مه دیلر. ازجمله، عرب لرك یکدیکر لریله محارب بولوندیغی و بویوك بیر اغتشاش حکمران اولدیغی (خوراسان) ولایت ایرانیه سنده ایش بو مرکزده اولدی. عباسی لر [یعنی پیغمبرك عمجه سنك احفادی] فرصتدن کمال حرص ایله استفاده یه قویولدیلر ومرخص لر، ایرانی لری تحریك ایتدیلر. غایت ماهرانه بیرصورتده کندیلرینی علوی لرك مقامنه قویاراق، بو یومکده اولان شیعی لك طرفدارلغنی کندی منفعتلرینه موقع استفاده یه قویمایی بیلدیلر. مرخص لر هیچ بیراسم ذکر ایتمکسزین، پیغمبر عائله سندن بیر خلیفه یه صداقت یمینی ایتدیریورلردی؛ بونلرك ایچندن بك چوغی خالص شیعی ایدیلر و حقیقةً علوی لرك منفعتنه چالیشدیقلرینه اعتقاد ایدیورلردی. بونلرك الك ممتازی اولان ابومسلم دخی بو اعتقاده ایدی وآنجاق رئیس طانیدیغی کیمسه نك قورقاقلغی درکه اونا پلانتی دکیشدیرتدی. ازجمله علوی (جعفر صادق)ه آیده کی مکتوبی کوندرمشدی. «سزه کشف راز ایدییورم: سلالهٔ پیغمبری نك حاکمیتی آلتنده طوپلاماق ایچین خلقی حکومت امویه دن چویریییورم؛ اکر بنی تصویب ایدرسه نك

باشقا یاپاجاق بیرایشك قالماز. » لاکن جعفرك جوابی شومالده.
ایدی: سن بنم قفادارم دکلسین، زمان بنجه مناسب دکل‌درم.
بو وجهله امیدنده بوشه جیقان (ابومسلم)؛ (ابوالعباس)ه
توجه ایتدی . (ابوالعباس) اونك تکلیفاتی کمال حرارتله قبول
ایتدی. خاندان حکومتك کیفیت تبدیلنی حسن اداره ایجین،
اسمنی ذکر ایتدیکلری علوی‌لردن بیرینك، امامتی کذالك
اسمنی سویله‌دیکلری عباسی‌لردن بیرینه میراث براقدیغنی تعلیم
ایتمك دوشونولدی. فقط علوی‌لرك استعمال ایتمش اولدوقلری
واسطه باشقالری طرفندن‌ده موقع فعل و اجرایه قونولدی:
خلافتك عباسیلره عائد اولدیغنه دائر اثبات جیقارماق امایله
قرأنك معناسی تأویل و تغییر اولوندی؛ عینی مقصدله حدیثلر
تصنیع اولوندی؛ الوهیت امام عقیده‌سی وعظ اولوندی. بو
وجهله درکه عباسی‌لر تخت سلطنت یولنی کندیلرینه آچدیلر:
قیلیچ، خنجر و زهر متباقی ایشلری کوردی.

مبحث

٨

ايلك عباسيلر دورنده اسلاميت.

خليفه‌لر :

٧٥٠ ابو عباس السفاك	٨٠٩ الامين
٧٥٤ المنصور	٨١٣ المأمون
٧٧٥ المهدى	٨٣٣ المعتصم
٧٨٥ الهادى	٨٤٢ الواثق
٧٨٦ هارون الرشيد	٨٤٧ ـ ٨٦١ المتوكل

ايرانى‌لرك عرب‌لر اوزه‌رينه يعنى مغلوب‌لرك فاتحلر اوزه‌رينه حاكميتى ذاتاً چوق زمان‌دن برى حاضر لانيوردى ؟ بو حاكميت ، اعتلالرينى ايرانى‌لره مديون اولان عباسى‌لر تخته جيقديغى وقت تكميل اولوندى . بو حكمدارلرك قاعدهٔ متخذه‌سى عرب لردن اجتناب اوزره بولونماق ومنحصراً

اجنبی‌لره باخصوص خوراسانلی اجنبیلره اعتماد ایتمك ایدی .
اونلردن دوستلر دخی بیدا ایتمك بو قاعدهٔ متخذه احکامندن
ایدی . بنابرین سرایك اك ممتاز آدملری ایرانی‌لر ایدی .
مسعود (برمکی)لر بلخ آتشکدهسی ناظری اولمش اولان ایرانی
بویوك بیرعائله‌دن کلمه ایدی ؛ (المعتصم)ك فعال مابرید بیرکوز
دهسی اولان (آفشین) (ترانس اوقزیانا)ده (اوز روشنا) پرنس
لرینك نسلندن ایدی. واقعا عربلر میریلدانیور واسکی غالیت
نفوذیه لرنی اکتساب ایتمك ایسته بورلردی . (هارون
الرشید)ك اوغول‌لری (الامین) ایله (المأمون) ارهسنده ظهور ایدن
محاربه اساساً حاکمیت ایچین ملیت عرب وَ ملیت ایرانك
یکدیکریله اجرا ایتدیکلری مبارزهنك تجددندن باشقا بیرشی
دکلدی . لاکن عربلر یکیدن بیر عدم موفقیته دوشدیلر ؛
کندیلرینه یهالی اوطورمش اولماقله برابر یکیدن ایرانی‌لرك
تفوقنی تصدیق ایتمه‌یه مجبور اولدیلر بو عرق‌لرك دیکر عرقلر
طرفندن مغلوبیتنه مربوط اولان و بو مغلوبیتدن نشأت
ایدن تبدلات حکومتیه بکی‌دن منفعل سیرجی قالمایه مجبور
بولوندیلر. عربلرك اوقادار احرارانه اولان طرز رؤیتلری
برینه ، فی‌الحقیقه ، ایرانی‌لرك مستبدانه فکرلری قائم اولدی.
اهل سنت جامعنه کلیتجه ، عباسی‌لرك حاکمیتی اونا .

امویلرك حاکمیتنك اولدیغندن داها زیاده منحوس اولدی ،
وباشقا دورلوده اولامازدی ، امویلر ، عمومیت اعتباریله ،
دین حقنده لاقید اولمشلردی ، فقط اهل سنت اونلردن بك
آزینك یانده استناد بولمش ایدیسه ده ، ایکی شهر مقدس
تحت اطاعته آلیندیقدن صوکره هیچ اولماسه امویه‌نك
اکثریتی اهل سنته قارشی بیر خصومت مصممه کوسترمه
مشلردی . خلفای عباسیه وبونلرك اطرافنده کیلر بالعکس
اهل سنته علناً خصم ایدیلر ؛ خلیفه‌لر ؛ ملحد ، نیم شیعی ،
ورجال دولت داها فنا ایدیلر. حقلی یاخود حقسز اولاراق
(برمکی)لری حقیقتده آتش‌پرست وحتی منکرخدا اولماقله
اتهام ایدیبیورلردی. (آفشین)ك داها فنا بیر شهرتی واردی .
کوزدن دوشدیکی وخلیفه اونی کبار مأمورین عسکریه
وملکیه‌نك حاضر بولوندیغی بیر محکمهٔ عدلیه نك اوکنه
چیقاردیغی وقت ایکی خواجه‌بی قیرباجله دوکمکله متهم
طوتدیلر . (آفشین) هیچ انکار ایتمه‌دی : بو آدملر بیر
آتشکده‌یی جبراً جامعه تحویل ایتمشلردی وَ بو کیفیت ،
سکنهٔ شهر ایله عقد اولونان معاهده‌یه تجاوز اولدیغندن
اونلری لایق اولدوقلری وجهله جزالاندیرمغی سویله‌دی .
بیرده ، سرایندہ التونله واحجار قیمتدار ایله مزین بیرکتاب

ملحدانه حفظ ایتمکده اولماسنی ده مؤاخذه ایدییورلردی .
بونی عینی صورتله اعتراف ابتـدی « بو بیر کتاب درکه
اجدادم بانا تبرع وَ ، محتوی اولدیغی اخلاق صاف حسبیله ،
مطالعه‌سنی توصیه ایتمشلردی. تزیباتی اولدیغی کیبی براقدم ؛
ایچنده کی اخلاق دن استفاده ایتدم ؛ دین ایله توافق ایتمه‌ین
قسمنه کلینجه ، بونا هیچ دقت ایتمه‌دم . بناءً علیه بو کتابی
اوفوماقله اسلامیته مغایر حرکتده بولونمش اولدیغمه اصلا
ذاهب اولمادم . » دیدی ، آتش پرستلر بیله، وقتیله اوقادار
ذی قدرت ایکن شیمدی هردورلو معاونتدن محروم اولاراق
متروك بوآدمك علیهنده شهادت ایتمه‌یه کلدیلر وَ اوامر قرآنیه
بی اجرا ایتمه دیکنی اثباته چالیشدیلر . آتش پرستلرك شیخ
الاسلام مقامنده اولان باش راهب‌لری تعبیر دیکرله مُعبَد[*]لری،
که خلیفه‌نك سرایننده مقیم ایدی ، آفشینی . بوغولمش
حیوان اتی یمکله وبو دورلو أنك بوغازلانان حیوان أتندن داها
یوموشاق اولدیغنی درمیان ایده‌رك کندیسنی ده امتثاله تشویق
ایتمکله اتهام ایتدی. وبیرکون کندیسنه «عرب‌لرك بانا هرشیئی
یایدیرمالرینه راضی اولدم : زیتون یبدم ، دوه‌یه بیندم ،
نعلین کیندم؛ فقط بنی سنت ایتدیرمه‌یه ارضایه موفق اولامادیلر »

[*] ضم میم و تشدید با ایله .

دیدیکنی ده علاوه ایتدی. آفشین ایسه بو اتهاماتك دوغرولغنی انکاره جسارت ایتهدی یاخود انکار ایده‌مه‌دی؛ « بیر غیر مسلم شاهد اتهام کار اولاراق عرض وجود ایده مزو بو حال ایله حکومتك أك ذی نفوذ آدمنك سنتسز اولدیغی میدانه چیقیور » دیمکله اکتفا ایتدی. (اوز روشنا) ولایتی اهالیسنك کندیسنه خدا تسمیه ایتهلرینه قائل اولدیغنی ده انکار ایتمه دی « امیر لرینه بو اسمی ویرمك اونلرك عادتی‌در . بونی کندیلرینه یاغ ایتمش اولسه‌یدم اطاعتاری قالمازدی » دییوردی .

هرشی لایقیله تدقیق ومیزان اولونورسه (آفشین) کبی آدملرك مسلمانلر صره‌سنه قونولابیلمه‌سی بك شهه‌لی‌در. شوراسی بك دوغرودرکه عباسی‌لر، مسلمانلق‌دن معتمد، ادملری قادار. انحراف ایتمیورلردی وانحرافه میللری اولسه‌یدی منفعت کندیلرینی بوندن منع ایدردی؛ فقط اهل‌سنت اولماقدن اوزاق ایدیلر. از آن‌جمله غریب الطبع بوآدم اولان (المأمون) که کاه هوپپا بیرمستبد کاه اصیل و فطین بیرحکمدار کورونوردی. قرأنك امرلرینی بك سربستانه آکلاردی بو وجهله درکه علی‌ملاءالناس شراب ایچردی و (عمراول)ك ادخال ایتدیکی بیر نمازی لغو ایتدی. اهل‌سنت ایچین بالطبع مدار دهشت

واكراه اولان فلسفهٔ يونانيه‌نك مطالعه‌سنى اولانجه قوتيله ترويج ايدييوردى. مع‌هذا اسلاميتى ترك ايتمش ودين طبيعيى قبول ايتمش اولدينى ادعا ايديلديكى وقت يك ايله‌رى واريلمش اولور ظن ايده‌رم؛ داها دوغروسى او بيرمعتزلي ايدى كه يونا سربست بير تئولوجيا شناس، حريت‌پرور بير روحانى آدى ويريلير. فقط كنديسى كيبى دوشونه‌بيلر حقنده يك آز حريت‌پرور اولدى. بير امرنامه‌ده قرآنك مخلوق اولدـ يغنى اعلان ايتدى و بونده بو كتابك الهى‌المنشاء اولديغنك نفى وانكارينى كورمكده اولان اهل‌سنت بو عقيده‌يه قارشى عصيان ايتديلر. (المأمون)، بغداد قاضيسنه باش (تهنكيزيتور) لك باش اشكنجه‌جى‌لك ويردى وقرباجلاماق اصول جبارانه‌سنه مراجعت ايده‌رك، قرآنك من‌الازل موجود اولماديغنه اقناعه چاليشدى؛ «شرق‌ده اولدينى قادار غرب‌ده‌ده حكومات تاريخلرنده و دينك بى‌پايان دفعه‌لرله نظردقته چاريان بير كيفيت بوراده‌ده تكرار كورولور: اوكيفيت شودر، كه ارادهٔ جزئيه معاينه وانتخاب ذاتى اوزرينه مؤسس اولان بير سيستم بيله قوته مالك اولديغى آنده «پروزه لتيزم»، [يعنى سائرلرى كندى دين واعتقادينه الحاق ايتمك غيرتي] وتعصب دينى خصوصلرنده أك سنى استبداد ايله تسابق ايده‌بيلير» (*)

(*) Weil, Geschichten den Chalifen, II, p. 288.

کندیلری ایچین اوقادار پر خطر اولان بو زمانلرده، دینلرینك آرتق دین حکومت، دین رسمی اولمادیغی بیر صیره ده سنی لر اولکی کبی یوللرنده دوام ایدییورلردی. عقیده لری، اوزمانه کلنجه یه قادار اولدیغی درجه ده طار و محدود قالدی؛ حروف والفاظه کمال اهمیتله صاریلیورلردی؛ بوتون عرفانلری، بوتون علملری قوهٔ حافظه ایشی ایدی، قرأنی ولا یعد احادیثی ازبر بیلمك دن عبارت ایدی؛ بوده اویله بیر زمانده که خصملری معتزلی لرك عالمگیر اولمش اولان دینی، فلسفهٔ یونانیه تحت تأثیرنده کمال یاب اولیور. و سیستم شعار بیر جامعه تشکیل ایدییوردی. بونکله برابر پره نسیپ لرندن آیریلماقسزین اللرندن هر کلنی یاییورلردی ایلك عباسیلر دورنده دورت مذهب اهل سنت نشکلی کورولدی که بونلرك آره سنده کی تخلف نقاط اعتقادیه دن زیاده مسائل حقوقیه ده ایدی؛ چونکه مسلمان حقوقنك قرأن و احادیث اوزه رینه مبتنی اولدیغی معلومدر.

ینه بو دورده در، که احادیث جمع واعتنا ایله تدقیق اولوندی. اهل سنت سیستمنه داها زیاده صلابت ویرن بو ایکی کیفیت اولدی.

دورت مذهب مؤسسلرینك بیرنجیسی (ابوحنیفه) ایرانی الاصل ایدی، عراقده یشایوردی ۷۶۷ده وفات ایتدی؛

ایکینجیسی (مالك) ایدی، ۷۹۵ده وفات ایتدی؛ اوچنجیسی مدینه‌لی بویوك خواجه (الشافعی) ایدی، که محمد [ص.ع.] کبی قریش قبیله‌سندن ایدی، ۸۲۰ده وفات ایتدی؛ دوردونجیسی (ابن حنبل) در، که بغداده مشغول تدریس ایدی، هر نه قادار بو استاذلر احکام اساسیهٔ دینجه عادتا متحد الرأی ایدیلرسه‌ده الیوم حنفی، مالکی، شافعی، حنبلی ناملرینی طاشیان پیرولری فکر ذاتیلریله یکدیکرلرندن پك آیریلدیلر. حنبلی‌لر، الله حقنده پك بشرنما [*] بیر فکرایدینیر، صیقی، مساعده‌سز، اك کوچوك تفصیلاته دقت ایدر بیر مذهب تشکیل ایدرلر؛ دین نامنه، علی الخصوص عباسیلرك بغداده حکمرانلغی اثناسنده، متعدد قیاملره وجود ویردیلر؛ او زمان تهوله کیریپورلردی، شراب دستلرینی توکیورلردی، مغنیه‌لری دوکیولردی، موسیقی آلتلرینی قیریپورلردی. حنفی‌لر، اك حریت‌پرور مذهبی تشکیل ایدرلر؛ دیکر ایکی مذهب، مذهب حنفی ایله مذهب حنبلی آره‌سنده متوسط بیر موقع طوتار، واقعا مالکیلر صیقی ومشکل پسند اولماقدن واز کچمزلر.

داها یوقاریده احادیثی جمع ایدن بخاری‌دن بحث ایتدك. [۸۷۰ وفاتی] بو دخی بیر ایرانی عائله‌یه منسوب ایدی. بویوك پدرینك پدری اسلامیتی قبول ایتمشدی. بویوك اثرینه

[*] بشرنما Anthropomorphique

تشبث ایتمه یه سوق ایدن، حقیقته محبت اولدی. بالذات بخاری حکایه ایدر، دیرکه «رسول الله رؤیامده بانا کوروندی سینکلرینی قوغیوردم بانا اویله کلیوردی. اویاندیغم وقت بو رؤیانك معناسنی، تعبیر رؤیا ایله مشغول بیر کاهنه سؤال ایتدم. جواباً بانا «اوندن یاکلیشاقلری آییردلامالیسین» دیدی. کتابمك سبب تألیفی بویله اولدی. «اهل سنتك پك زیاده اعتبار ایتدیکی خصلت» یعنی قوهٔ حافظه یه أك یوکسك درجه ده مالك ایدی.

بیرکون [بغداد]ك مختلف اساتذهٔ محدثینی، بخاری نی امتحانه چکمك ایچین اتفاق ایتمشلردی: بنابرین تلمیذلرندن اون کیشی یی هر بیریسی اون حدیث انتخاب ایدوب راویلرینك اسملرینی تبدیل ایتمك، حدیثلرك متنلرینی طی وانبات دن صوکره بوحال مغشوشیتده بخاری یه قرائت ایتمك ایله توظیف ایتمشلردی. بو حدیثلری ایشیتدیکی وقت، بخاری، بونلرك کندیسنجه مجهول اولدیغنی فقط بونلره یاقین بعض شیلر بیلدیکنی بیان ایتدی. او زمان حافظه سنده سوزلرك متن اصلیلرینی همده راویلرینك اسملرینی اتمام وتصحیح ایتدی. قوهٔ تنقیدیه یه کلینجه، بوندن محروم اولمادیغنی ذاتاً کوردك. ایشنی پك بویوك اعتنا ایله اجرا ایتدیکنی ده تسلیم ایتمه لی در.

بو ايشى بير فريضهٔ دينيه كبى نظر اعتباره آليوردى . و ايكى دفعه آبدست آلوب نماز قيلماديقجه هيچ بير حديثى تحريراً ضبط ايتمهيوردى . بخارى‌نك تأليفندن ماعدا ، بو دورده احاديث بخارينك مجموعه‌سيله برابر أك ايسى عد اولونان مسلمك و ابو داوودك حديث مجموعه‌لرى كبى ديكر مختلف مجموعه‌لر وجود بولدى .

بو دورك اهل سنت علماسنك فعاليت و ثباتلرى حقيقةً حيرت وتقدير ايله كورولمه‌لى‌در . چونكه خايلى قهر وتضييق ، خايلى سوء معاملات كوردىلر . أفكار عموميه‌ده نه قادار عالى مقام اولورسه اولسونلر وَ بخارى‌نك بغداد ده درسلرى ٢٠٠٠٠ سامع طرفندن تعقيب اولونديغى حالده بو علماى اهل‌سنته عباسى‌لر ذره قادار حرمت ايتمزلردى . اونلره عادى مجرملره ايديلن معامله اولونيوردى . دورت مذهب‌دن بيرينك مؤسسى (مالك) بالاختيار اولمايوب جبراً يابديريلديغى ايچين عباسيلره بيعتك فرض اولماديغنى ، (المنصور) زمانىنده ، سويله‌مه‌يه جسارت ايتديكندن خايفه‌نك اقرباسندن اولان مدينه واليسى ، مالك‌ى حضورينه كتيرتدى ، قرباجله ضرب ايتديردى وَ بير قولغى يرندن چيقارتدى . (المأمون)ك دورنده اك زياده حرمت اولونان بغدادك ايكى تهئولوجيا شناس ، ابن حنبل ايله

(محمد بن نوح) قرآن مخلوقیتنی طانیماق ایچین ئه نکیزیسیون محاکمه‌سی حضورینه جیقاریلدیلر. رد ایتدیلر، خلیفه‌نك بولوندیغی (تارس) Tarse دن زنجیر بنـد اولاراق کوندریلدیلر. المأمونك موت فجائیسی، اونلری بکله‌ین عقاب‌دن بو دفعه قورتاردی؛ فقط کلن دور حکومتده، یعنی المعتصمك، سرایننده آتش پرست بیر راهب بولوندوران (آفشین) اسمنده‌کی کوزده‌سی مسلمان نامنه پك آز لایق اولان او خلیفه‌نك زمانننده، بیر ولی کیبی هر طرفده احترام اولونان (ابن حنبل) قرآنك مخلوقیتنی تصدیق ایتمه‌دیکی ایچین دکنکله ضرب اولوندی.

علی‌العموم اهل سـنت، بو سـوء معاملاتك ایچنده متوکل قالیورلردی. بو ایسه روح اسلامیته منافی‌ایدی؛ فقط، عباسی لره مقابل طوتاجاق کیمسه‌لری اولمادیغندن باشقا دورلو یاپامایورلردی. تمایل دینی‌یه اصلا مالك بولونمامش اولان اموی لری دوشونه‌مزلردی. یوندن ماعدا. عباسی‌لر اونلری همان کاملاً بیتیرمشلردی، اونلردن، قتل عام‌دن قورتولانلرده اورادن پك اوزاقده، ایبراطورلق‌دن آیریلمش اولان بیر مملکتـده، ایسپانیاده یاشایورلردی. بونکله برابر بعض کیمسه‌لر بیراشتیاق آتشـین ایله دولو اولدوقلری حالده نظرلرینی، باخصـوص عفیف و متقی (هاشم اول)ك زمان حکومتنده، ایسپانیا امویلری

اوزه‌رینه عطف ایدییورلردی. تخت خلفایی اشغاله یالکز بو حکمدارك لایق اولدیغنی و مسلمان حکمدارك غایهٔ کمالی کندیسنده وجود پذیر ایتدیکنی (مالك) بیان ایدییوردی. لاکن بو بیهوده بیر تمنی دن عبارت ایدی. (علوی) لره کلینجه اونلرله اهل سنت هیچ بیر زمان، هیچ بیر صورتله آکلاشامایورلردی. کندیسی ایچین هر طالب خلافت، عباسیلره مرجح اولان و عباسیلر طرفندن اوقادار غدارانه سوء معامله کورمش بولونان مالك؛ علوی لرك دعوای خلافتلرینی بیر درجه‌یه قادار التزام ایتدی ایسه ده سنی لرك اکثریت عظیمه‌سی، امیرلرینی تألیه ایدن بو شیعی لردن بحث اولوندیغنی ایشیتمك ایسته مه یورلردی؛ اونلره غیر مؤمن، اصنام پرست نظریله باقیورلردی. بو جهتله، ایچلرندن بیری (الواثق) کزمانده بورولی اوزه‌رینه آلدیغی کونه قادار علمای اهل سنتك، خلافت طلبنده بولونان بیر کیمسه‌سی یوقدی. خلیفه الواثق مسائل تئولوجیائیه‌دن زیاده حظوظات جسمانیه ایله مشغول ایدی، فقط بو مسئله‌لره عائد شیلرده معتزلی لرایله معتدل شیعیلرك رأیلرنجه حرکت ایدییوردی. بنابرین بونلرك پره نسیپ لری غالب ایدی وبو پرنسیپ لری چوروتمه‌یه چالیشانلر ایچینده، نه تئولوجیاشناس (احمد ابن نصر) بیرنجی موقع اشغال

ایدییوردی . معتبر بیر عائلهدن ایدی ، بویوك پدری عباسی لرك ایلك مرخصلرندن اولمشدی . اونك نظرنده خلیفه بیر غیر مؤمن ایدی ، اونی تختدن دوشورمك پلانتی قوردی . موفق اولدیغی حالده یا کندیسی خلیفه اولاجاقدی یاخود ، هیچ اولمازسه ، کندیسی وطرفدارانی یکی بیر خلیفه تعیین ایده جکلردی . پلان جـدی ایدی ؛ عوام قازانیلمشدی ، اشـتراك ایدن کیم اولورسه اولسون بیر آلتون آلماق محقق ایدی ؛ بوتون متفق لرك ، نفیر حالبناسنی متعاقب کوزلجه مسلح اولاراق بیرلهشهرك ، بغدادك قوهٔ محافظهٔعسکریهسی اوزهرینه بغتهً هجوم وَخلیفهنك خلع ایدیلدیکنی اعـلان ایده جـکلری کون تعیین اولونمشدی معین کوندن بیر کون اوّل اقشام ، متفقلردن ایکی کیشی محمد [ص.ع.]ك نهی ایتدیکی مشروبات مسکرهدن افراط ایله ایجدیلر وَ نه یاپدیقلرینی بیلمهیهرك وبریلن قراره مخالف اولاراق عصیان اشارتی ویردیلر دیکرلری ده سلاح آلمامش بولوندیلر . آسایشی اخـلال ایدنلری توقیف وشریك تهمتلرینك اسملرینی ویرمهیه اونلری جبرایتمك بولیس ایچین کوج اولمـادی . هرحالده آکلاشیلان . دعوا کار خلافت ته ئولوجیاشناسی جنایت سـیاسیه ایله اتهام ایتمك ایچین دلائل کافیه بولونمامش اولمالیدرکه اینش ته ئولوجیا دائرهسنده قالدی :

(احمد ابن نصر) . ازجمله قرآنه غير مخلوق نظريله باقديمى وجنتده اللهى اهل تقوى انسانلرك حقيقةً كوره جكلرينه اعتقاد ايتديكى ايچين بى ايمانلقله اتهام وَ اعدامنه حكم اولوندى. اولدورولدى و سر مقطوعى شويازيلرله تشهير ايديلدى : «يوباش ، بى ايمان ، ملحد عديد الاله احمد ابن نصرك در .»

عقيم قالان بو تشبث قيام . اهل سنت فرقه سنك عدم اقتدارينى بير دفعه داها كوسترمشدى . كمال صبر ايله اللهه توكل ايدهرك ، داها بختيار كونلرك ورودينه انتظار ايتمك دن باشقا چارهلرى يوقدى . فرقه ايچين شايان ممنونيت دركه انتظارلرى چوق اوزون اولمايا جاقدى ؛ ياواش ياواش عباسى لرك موقعلرى پك مشكل اولدى ؛ اولكى دوستلرى وطرفدارلرى اونلرى ترك ايتديلر ، عباسىلر ، نهايت الامر ، صوك استنادلرينى سنى لرده آرامايه مجبور اولديلر .

عباسىلر ، تابدايت دن برى ، بالذات كندى فرقه لريله ، كنديلرينه تخت خلافته كچرن وپك غير منجانس عنصر لردن مركب اولان ايرانىلرله آكلاشمايه ، اى كچينمه يه موفق اولامامشلردى. بونلرك ايچندن پك چوغى ، عباسىلر خليفه اولور اولماز عدالتك هرطرفده حكمران اولاجاغنه و آلتون دورينك يعنى دور سعادتك كله جكنه جداً اعتقاد ايدييوردى.

بو قناعت وجدانیه ایله ، بو اعتقاد ایله ایدی که کورکورینه اطاعت ایتمشلردی ، وَ خداوند امر ایتدیکی وقت ، قتل ایتمشلردی . زهراله مشلردی ، چونکه اونك بیر امری اونلر ایچین بالذات اللهك امری ایدی : مقصدك کوزللکی ، شعشعه‌سی ، وسائطی مشروع کوسته رییوردی : ابو مسلم ده بونلر عداد نده ایدی وَ دیکر هرکیمسه‌دن زیاده عباسی‌لرك تعالیسنه خدمت ایتمشدی ، فقط چوق کچمه‌دن کوزلری آچیلدی ؛ عباسی‌لرك حاکمیتی عدالت دورینی دکل ظلم وغدر دورینی آچمشدی . وَ متعصب‌لر ، کوردوکاری ایشك اللهدن دکل شیطاندن ، جهنم‌دن تصعد ایتدیکنی کوره‌رك یابدیقلرینه آجی ندامت کتیردیلر . بیرنجی اولارق ابومسلم ، اوزمان ، خلیفه (المنصور) ، شومکنوب غریبی ایصال ایتدی :

« پیغمبر عائله سندن بیر دلیل واردی ، که اللهك امر ایتدیکی دین وفرائضی بانا تعلیم ایده جکدی ؛ بن اونك شخصنده علمی ، حقیقتی بولدیغمه زاهب اولیوردم . لاکن اوبالذات قرآن واسطه‌سیله بنی خطایه سوق ایتدی ، چونکه حطام دنیا ایچین ، سعادت دنیویه ایچین قرآنی تغییر وتأویل ایدییوردی . قیلیجی چکمه‌یی ، قلبمدن هر حس مرحمتی طرد ایتمه‌یی ، خصمدن هیچ بیر اعتذار قبول ایتمه‌یی

وهیچ بیرخطایی عفو ایتمه‌مه‌می الله تامنه بانا امر ایدیردی.
بونلرك جمله‌سنی بایدم ، حاکمیته چیقاران یولی سز ، آچدم،
چونکه سزی طانیما یوردم ؛ لاکن شیمدی الله بنی خطادن
چیقاردی. شیمدی سنی لزومندن زیاده طانییورم ، شیمدی
ندامت واستغفار ایدییورم . مرتکب اولدیغم کافهٔ اعتسافاتمی
الله عفو ایتسین ، فقط الله بنی عفو ایتمزسه ، بنی دوچار
مجازات ایدرسه ینه اونك عادل اولدیغنی تصدیقه مجبورم .»

بالطبع ابو مسلمك وجودی قالدیریلا بیلدی، لاکن ابومسلم
(خراسان) ده بام باشقا بیر حرمت ورغبت قازانمش ایدی.
کندیسی کبی امیدنده بوشه جیقان طرفداری یك چوق
ایدی ٦٠٠٠٠ کیشی ابو مسلمك موتی انتقامنی آلماق ایچین
آیاقلاندیلر عباسی‌لرك اك متین استناد کاهلری أولمالری لازم
کلدیکی حالده شیمدی ، عباسی‌لره اك زیاده خصومت کوسته
رن بو فرقه‌یی تحت اطاعته الماق ایچین قان سیللری دوکمك
لازم کلدی .

بونلر، افکارهند - ایرانیه‌دن ملهم اولاراق حکمدارلرینه
خدا نامی ویرن داها زیاده ابدال متعصب‌لر ایدی ، مظفریت
مشکوك اولدیغی مدتجه عباسی‌لر . بونوع آیینی نظر مسامحه
ایله کورمشلردی، خداوند اولدوقلری زماندن اعتباراً آرتق

بوآینه کوز یوما مایورلردی، چونکه بو، عکسی تقدیر ده یالکز اهـل سنق دکل بوتون عرب عرقنی بك زیاد علیهلرینـه قالدیریردی . دیکر طرف دن ده ایرانی لرایچـین خدا اولماق دن امتناع ایتمکله ایرانی لرك روابط قلوبنی اخلال ایتمش اولیورلردی . فقط ایکی شق دن بیرینی انتخاب ایتمك لازم کلیوردی، وَ ، خلوص نیتلری بك قوی اولماقله برابر ایرانی لر، عرب لره فدا ایدیلدی . (اصفهان) شهری قربنده کائن (راوند) شهری اهالیسی ، عرض عبودیت ایتمك اوزره ، المنصورك نزدینه کلدیکلری وقت کیفیتی ، کندی زیانلرینه اولاراق ، اوکرندیلر . (راوند) لی لر (المنصور)ه اللهمز تسمیه ایدییورلردی و (مکه)والیسنده جبرائیلی، خاصـه اردوسی قوماندانده . حضرت آدمك روحنك منتقل اولدیغی بیر آدم کوردوکلری اعتقادنده بولوتورلردی . بونلرك عرض عبودیتلرینی رد ایتمکله اکتفا ایتمه دیلر ، رئیسلرینی محبسه آتدیلر . بودقیقه دن اعتباراً (المنصور) راوندی لرك نظرنده آرتق خلیفه دکلدی . حکمدار مشروع والله فکرلری اونلر ایچین یکدیکرندن آیریلامایان ایکی شی ایدی وَحکمدار، الله اولمادیغنی بیان ایتدیکی حالده کندیسنه بیر غاصب نظریله باقیلیر وخلع اولونماسی لازم اولوردی و درحال دخی خلع فکرینی تصمیم

ایتدیلر . حبسخانه‌یه کیتدیلر ؛ لاکن نظر دقتی جلب ایتمه مك ایچین بوش بیر تابوت آلدیلر . کویا بیر جنازه‌یی دفن ایتمه‌یه کیدییورلرمش کیبی تابوتی اوکلرنده کورتورتدیلر . حبسخانه‌یه واصل اولدوقلرنده محبسك قاپیسنی قیردیلر ، رئیسلرینی قورتاردیلر . بونی متعاقب خلیفه‌نك سراینه هجوم ایتدیلر . صوك درجه‌ده مشکل بیر دقیقه کچدی ! لاکن نهایت الامر ، مقدار کافی عسا کر یتیشدی وَ (راواند)لی‌لر طعمهٔ شمشیر اولدیلر . ایرانده اونلر کیبی درشونن ، وَ عباسی‌لری ، الله اولماق‌دن امتناع ایتدیکلری کوندن بری ، خلیفه‌طانیمایان بیکلرجه کیمسه‌لر واردی . ایشته بونك ایچین درکه بو خصوصده آز اعتنا کار اولانلر بو مملکتی ، تخم اختلالك پك فیضلی بیر صورتده ثمره دار اولدیغی بیر زمین بولدیلر .

فقط عباسی‌لر باشقالریله‌ده باخصوص ، مسلمان محررلرینك زندیق‌لر نام عمومیسی آلتنده یاد ایتدیکلری رافضی‌لرله مصادمه ایتدیلر . بونلر یا آتش پرست‌لر یاخوده دیکر ایران طریقت‌لرینك طرفدارانی وَازجمله مزدقی Mazdakittes ویاخود حرّ اندیش ایدیلر . عمومیتله مؤلفین اسلامه اعتماد ایدیله بیلیرسه ، مملکتك عربلر طرفندن فتحندن اول موجود بیر مذهب اهلی اولان مزدقی‌لر قادینلرك واموالك مشترك

اولماسنی وعظ ایدییورلردی . فرائض دینیه‌لرینی اجرا ایتدیکلری وقت محمدیلرله أکلهنیورلردی وَ با خصوص ایفای حج اثناسنده اجرا ایدیلن مناسك حقنده ایضاحاتی مطالعه‌لر سرد ایدییورلردی . نه آخرته اینانیورلردی ، نه‌ده اللهك وارلغنه ، یونا قارشیلق یوقدن ادیانه مشترکاً خاص وظائف اخلاقیه‌یه کمال اهتمام ایله رعایت ایدییور و باخصوص محبت همجنسی‌یی صورت مخصوصه‌ده اجرا ایدییورلردی . خالص حرانديش لره کلینجه ، یوقدن پیغمبرلری ، مقصدیکانه‌لری کندیلرینه بیر شکیمهٔ جسمانیه قازاندیرماق دن عبارت اولان ماهر حیله کارلر عدایدییور لردی وَدینك امر ایتدیکی وظائفه ، آحاد ناسی ضبط ایتمك ایچین ایجاد ایدیلمش لاکن حسن اخلاق وتربیه صاحبی بیر آدمك منقادی اولمایه مجبور اولمادینی وسائط نظریله باقیورلردی . مقام اقتداره کلمك ایچین هنوز اوغراشماقده اولدوقلری صیره‌ده عباسی‌لر بو آدملری تشجیع وَ حمایه ایتمشلردی ؛ بالآخره قاردائمی (الامین) ایله تخت سلطنت ایچین مجادله ایتدیکی صیره‌ده (المأمون) دخی بویله یاپمشدی ؛ فقط عباسیلری ، مفرط شیعی‌لرله قطع علاقه ایتمه یه سوق ایدن عینی اسباب ، دیکر لریله‌ده هیچ بیرمناسبت واشترا کده

بولونمامایه وحتی کندیلرینه احتیاجلری اولدیغی قهر وتضییق ایتمیه واردیرمشدی. بونك ایچین درکه بو نوع کیمسه‌لر حقنده حکم ویرمك اوزره (المهدی)، انکزیسیون شعار بیر محکمهٔ جزائیه تأسیس ایتمش وبو محکمه (هارون الرشید)ك عهد حکومتنك صوکنه قادار موجود اولمشدی . بو محکمه ، دوغروسی بودرکه ، حقسزلق وغدارلق نقطهٔ نظرندن خریستیان انکیزیسیونی ایله اصلا رقابت ایده‌مز ؛ مع هذا بیر چوق معصوملری زندیق ، اشتراکیون دن یاخود حرّ اندیش اولماقله اتهام واعدامه محکوم ایتدی .

بونك عاقبتی اولاراق ، تمایللرنده‌کی درجهٔ تباعد نه اولورسه اولسون ، عموم زندیقلر بیر حس مشترك ایله ، عباسی‌لره قارشی ائتلاف قبول ایتمز بیر کین و غیظ حس مشترکیله متحسس اولدیلر. بوتون بو دشمنلره علوی‌لر منضم اولیوردی. اوعلوی لرکه یرلرینه کچمه‌یی عباسی‌لر کمال مهارتله بیلمشلردی، عباسی‌لراولنلرك عقیده‌لرینی کندی شخصی منفعتلرینه اولاراق وعظ ایتمشلردی ، او علوی‌لرکه شیمدی خاندان حکومتك مؤسسی وخلفلری طرفلرنده کمال شدتله قهر اولوندوقلرینی کورمشلردی. (المأمون)یالکز ، بیر ائتلاف تشبثنده بولوندی، لاکن تشبث کیچ کلیوردی ونتیجه‌سز قالماق ممکن دکلدی.

بو وجهله درکه خلیفه‌لرك هر طرفده دشمنلری واردی . لایعد قیاملری باصدیرمایه مجبور اولدیلر . (علوی)لر دائمی عصیان اوزره ایدیلر، و عصیانلری ده نتیجه‌سز دکل؛ چونکه (عباسی)لرك آلندن ایکی بویوك ولایت آلدیلر: بیری (مغرب الاقصا)ده [شیمدی مراکش ایمپراطورلغی] دیکری (بحر خزر) سواحلنده اولان ولایت [طبرستان .]

اسلامیتك کوك صالادینی و عقاید بوددائیه‌نك ، کمال عافیتله محافظه اولوندیغی (خراسان) وَ (ترانس اوقزیان) دن‌درکه جوق کچمکسزین (ابو مسلم)ك کائی اولان جوقه بویاجیسی ، بیر ایشجی ظهور ایتدی . بو آدم (المقنع) یعنی نقابلی اسمی آلتنده معروف‌در، چونکه یوزندکی چیرکینلکك حاصل ایده‌جکی سوء تأثیری منع ایچین یوزینه آلتون‌دن بیر ماسکه طاقاردی . صوك درجه‌ده حیله‌کار و علوم طبیعیه‌ده صاحب ید طولی ایدی . بیر صورتله که داها اوللری معجزه کار بیر آدم عد اولونوردی . او زمان تناسخ و تجسد اله عقائد فوق‌الشیعیه‌سنی تعلیمه قویولدی: بو «سیستم»ه کوره ، الله ؛ متعاقباً (آدم)ك ، (نوح)ك ، (ابراهیم) ك ، (موسی) نك ، (محمد)ك ، (علی)نك ، علی‌نك اوغلو (محمد ابن الحنیفه)نك ، (ابو مسلم)ك شکلنده متجلی

اولمشدی ؛ شیمدی ایسه کندی شخصنده تجسم ایدییور دی . فرقه‌سی کثرتلی ایدی؛ خلیفه(المهدی)نك اوج اردوسی اونك طرفندن مغلوب ایدیلدی؛دورت سنه مقاومت ایتدی، وَ نهایت ، قلعه‌سنده صوك درجه‌یه کلدیکی وقت کندیسی و معیتی زهر ایله حیاتلرینه خاتمه چکدیلر،

عینی عهد سلطنتده ، وقوعه کلن مجوسی‌لرك، (جرجان) و (سوریای شمالی)مزدقی‌لرینك قیاملری آز تهلکه‌لی اولمادی . ایمپراطورلغك، ایچلرنده خلیفه‌نك اقربا‌سندن اولانلر بولوندیغی حالده الك ایله‌ری کلن آدلری بو صیره‌ده حرکت ك باشنده بولونیورلردی . . فقط جمله‌سندن زیاده امتداد ایدن عصیان (بابك)ك عصیانی اولدی. بیر چوق دیکرلری کبی هند ـ ایران عقیده‌لرینی عقائد شیعیه ایله امتزاج ایتدیرن بو بهادر قهرمان ، ایران ملیتنك بو بهادر قهرمانی تمام یکیرمی سنه عباسیلره قارشی قویه بیلدی و عباسیلر آنجاق ۲۵۰۰۰۰ عسکر فدا ایتدیکدن صوکره اونی دردست ایتمه‌یه موفق اولدیلر .

عباسیلرك، دائما مغلوب و هیچ بیر زمان مطیع اولمایان بو خارجی‌لرله هر طرفده و دائما محاربه ایتمکده بولونمالری ده علاوه اولونورسه انسان کندیسنه شو ایکی سوألی صوره

بیلیر بوتون بو دشمنلره قارشی بوحکمدارلرك پایدار اولمالری ناصل ممکن اولدی ؟ ثانیاً مستبدانه حکمران اولمقده ذاتاً تجربه آموز اولان و (ماکیاوه ل) دن اوکرهنه جکلری چوق اولمایان بو حکمدارلر. اوزرلرینه شوکتلرینك مؤسس اولاجاغی ایکی منفرد اساسی طانیمازدن اوّل کورجهسنه بجین دنهمه لرده ، بوقلامالرده بولوندیلر؟ فی الحقیقه اونلره لازم شی اوّلا ، (عرب)لرك . (ایرانی)لرك اسانلرینی آکلامایا جاق و تبعهنك افکار دینیه و پولیتیقیهسنه قارشی لاقید قالا راق کندیلرینی بسلهین افندیلرینك ألمرنده کور آلت اولاجاق اجنبی عسکرلر ، آیلیقلی عسکرلر ایدی . ثانیاً ایمانسز لری یاقلاق حقنه مالك اولماق ایچین کندیلری ایمانسز اولماق دن فارغ اولمالی ، جامعهٔ اهل سنته داخل اولاراق هیئت روحانیهسنده استناد آرامالی ایدی .

سوق ضروریات ایله. اولا عساکر اجنبیهیه مراجعت ایتدیلر. بو، طبیعی لازم ایدی: عربلر اونلرك هیچ بیر زمان مظهر اعتمادلری اولمادیقلری کبی ایرانیلرده اعتمادلرینی هیچ بیر زمان قازانامامشلردی. بونك ایچین آیلقله تورکلر و بربرلر آلدیلر؛ داها (المعتصم)ك دور حکومتنده بوتون خاصه فرقهٔ عسکریهسی و بوتون قوهٔ عسکریهنك نوّاسی بو اجنبیلردن

متشكل ايدى، بو دورده عددلرى ٧٠٫٠٠٠ كيشيه بالغ اوليوردى. لاكن بير مستبد، يالكز عساكر ايله حكمران اولامازه روحانيلر، خواجه‌لرده‌لازمدر. بو بيرحقيقت‌در، كه شاشقينلقلريله، عباسيلرك ايلك دوقوزى كورمه‌ديلر. بو كيفيت معتزلى و نيم‌شيعى عقيده‌لرينه مربوط قالمالرينى موجب اولدى. نهايت اونجيلرى (المتوكل) تخته چيقدى و اونكله. علماى اهل‌سنتك بيهوده اولاراق اوقادار اوزون‌مدت بكله‌مش اولدوقلرى كونك فجرى‌ده عرض‌ديدار ايتدى.

بزم افكارمزجه، (المتوكل)، غدار و خائن بير مستبد ايدى. اوغلو، ابتداى‌امرده، اعيان و اشراف طرفندن خليفه اولماق اوزره انتخاب ايديلمش‌اولان (الواثق)ك‌قارداشى ايدى. لاكن اوزون البسهٔ حكمدارى ايچنده بو چوجوغك بدلاجه بير اندام عرض ايتديكى كورولونجه، تورك محافظه فرقه‌سنك قوماندانى، (المتوكل)ى‌خليفه طانيتمايه‌موفق‌اولدى. يكى خليفه، برادرزاده‌سنى انتخاب ايتمش اولان وزيردن‌درحال انتقامنى آلدى. اونى‌حبسه قويدى، اونا هردورلو اشكنجه‌لر ياپديردى أك نهايت، وزيرى، داخلاً هر طرفى سيورى چيويلرله مجهز طار بير فورونك ايچنه قاپاتدى أك جانخراش بير صورتده اوراده ترك‌حيات ايتدى. سايه‌سنده (المتوكل)ك

تخته چیقدیغی تورك محافظه عساکرینك رئیسی داها زیاده مسعود بیر عاقبته مالك اولمادی. شکرکذارلق فضیلتی حکمدارلرده یك نادر اولاراق بولونور [*] و (المتوکل)ده تورك محافظه عسکری رئیسی (ایتاخ) علیهنده درین بیر کین بسلهیوردی، تمام شونك ایچین که اونا قارشی یك بویوك منتدارلغی واردی. بوندن باشقا (ایتاخ) تدبیرسزلكده ایتمش ایدی. خلیفهنك نزدنده بولوندیغی بیر اقشام، که هر ایکیسیده تحمللرندن زیاده ایچمشلردی، (المتوکل)، (ایتاخ)ی او قادار صیقدی، او قادار تحقیر ایتدی که نهایت (ایتاخ) صبرینی غائب ایدهرك خلیفهنك اوزهرینه آتیلدی. ایرتهسی صباح، عفو ایتهسی ایچین افندیسنه رجا ایتدی و، مقام اعتذارده، نه یاپدیغنی بیلهدیکنی سویلهدی. (المتوکل) بونی دوشونهدیکنی، خاطرندن چیقاردیغنی تأمین ایتدی: چونکه عینی زمانده مالیه و ضبطیه ناظری اولان و محافظهفرقهسنك معاونتنه کووهنه بیان بو ذی نفوذ مابینجی علیهنده هیچ بیر تشبثده بولونمایه جسارت ایدهمدی. بیر مدت صوکره، ماهرانه بیرصورتده، اونی مکهیه حج اجراسنه قراروبردیردی.

[*] بو خصوصده یك موشکافانه افکار عمیقه و تنبیهات علمیهیه مطلع اولماق ایچین قارئلر، [استبداد] عنوانلی اثر مترجمزك ٢٤٤ نجی صحیفهسنده باشلایان مبحثه مراجعت ایده بیلیر. ع. ج.

بو وجهله كنديسنى عساكردن آييرديقدن صوكره يولده توقيف ايتديردى. صوسزلقدن أولدوردى. [*] بالآخره موت طبيعى ايله أولديكنى ادعا ايتدى و خليفه، ادعاسنى تأييداً جسدنده هيچ ضرب و جرح علائمى كبى علائم تعدى بولونمادينى شاهدلره اعلان ايتديردى.

بونلرك جمله‌سيله برابر (المتوكل) نهايت درجه‌ده اهل سنت ايدى و صنف علماى دين، بو جهتله، بزم ياياجاغمزدن پك باشقا دورلو حكم ايديبورلردى. بير مسلمان مؤرخ، (على)يه بغضده بو خليفه‌نك بير آز پك ايله‌رى كيتديكى فكر نده‌در. چونكه پيغمبرك يكنى و دامادى اولماق حيثيتيله بو اميره پك تعظيم و حرمت ايديبورلردى؛ مؤرخ مبحوث « ديكر خصوصاتده أك اعلا خليفه‌لردن معدودايدى چونكه قرأنك مخلوقيتنه اينانمايى منع ايتدى » ديبور. [*] سنى ايدى: سنى اولدوقدن صوكره سرخوش، شهوت پرست، خائن، بير ديوظلم وغدر اولماستك نه اهميتى واردى؟ لاكن سنى دن داها

[*] تورك مؤرخلرينك بياناتنه كوره (ايتاخ)، خليفه‌نك امريله (اسحاق ابن ابراهيم) طرفندن « بغداد »ه جلب و حبس اولونمش و ٢٣٥ تاريخ هجريسنده محبسده وفات ايتمشدر. فقط (دوزى) نك ويردیكى خبر بزجه داها زياده معقول و مصيب كورونور.

ع. ج.

[*] ابوالفدا. — جلد ٢، صحيفه ١٩٠

زیاده ایدی: دینك طاهریتی ایچین آتشین بیرغیرت ایله متحرك اولدیغندن، باشقا دورلو دوشونلرك جمله‌سنی قهر ایتمه‌یه، اشکنجه آلتنه آلمایه و ممکن اولدیغی قادار قتل و افنا ایتمه‌یه صرف غیرت ایدیوردی. اولکی عهد سلطنتلرده عادتاً او تولمش بولونان و خریستیانلرله یهودیلره عائد اولان نظامات تکرار تجدید و تشدید اولوندی. اکتسا ایتمه‌یه مجبور اولدوقلری البسه، برتفصیل نظام آلتنه آلیندی. اجرا ایتدیکلری مأموریتلری غائب ایتدیلر. اثنای حاکمیت عربده، حکومتك کوز یوماراق انشاسنه مانع اولمادیغی کلیسالرینك اللرندن کیتدیکنی کوردیلر: اولدوقجه بوبوك اولان کلیسالر جامع‌ه تحویل اولونیوردی. کوچوك اولانلر، بیقیلیور و بو ملوث طوپراق اوزه‌رینه باشقا بیر بنا یاپیلماق تحت ممنوعیته آلینماراق عرصه‌سی خالی براقلیوردی. غیرمسلملرك ئه‌ولرینك قاپیلرینه ابلیسی مصور اولماق اوزره، آغاجدن مصنوع بیکلر جیویله‌یوردی. مزارلقلره بیله حرمت اولونمایاجاقدی: مزارلر بیقیلوب خاك ایله یکسان ایدیلدی، تاکه بیر خریستیانك و یا بیریهودینك مزاری، بیرسنّیك مزاری ظن اولونماسین.[*] اهل سنت اساس اعتقادینه مغایر اولان مسلمانلرك حالی داها

[*] ابن مسکویه — فنون آقاده‌میای قرالیسنك آل یازیسی کتابلرندن نومرو ۱۰۱ ، صحیفه ۱۶۹ — ۱۶۸

Ibn Maskowaih, man 101 de l'Académie royale des sciences, p. 168-169.

زیاده یمان اولدی ؛ سویله مکسزین آکلا شیلیر که قرآنك ازلیتنه اینانمایانلر قهر وتدمیر اولوندی . اهل سنتك اعزه سی اولان (ابوبکر) ، (عمر) ، (عثمان) و(عائشه) علیهنده مطالعه ده بولونان کیم اولورسه اولسون قیرباجله ضرب اولونور ودجله نهرینه آتیلیردی. مأمون زمانینده علی نك کمال و علویتنده تردد ایدنلر قانونك خارجنه چیقاریلیردی؛ لاکن شیمدی روزکارلر دلغالر دکیشمشدی: علی [ك . و] نك لهنده بیر سوز سویله مه یه جسارت اولونمایوردی . علمای لساندن مشهور بیرذاته علی [ك . و .] نك اوغوللرینی میبوقسه کندی اوغوللرینی مه داها عالی بولدیغنی خلیفه سوآل ایتمشدی ، اولادعلی یی مدح ایدهرك ومتوکلك اوغوللرینی مسکوت عنه کچهرك جواب ویرمشدی. بوندن خلیفه اوقادار غضبه کلدی که بیچاره یی تکمه آلتنده جیکنه یهرك اولدورومه یی تورك لرینه امر ایتدی .

شیعی لرك حج طرزنده زیارتنه کیتدیکلری مرقد حسین ی زیارت ایتمه یه آرتق مساعده اولونمایوردی . مسجد حسین هدم وَیرِی نارلایه تحویل اولوندی . تعصب وَنا صربستیٔ مذاهب صوك درجه یه واردی ؛ بیر حالده که پك یوکسك درجه ده تعظیم اولونان وجامعهٔ اسلامیه نك دیرکلری مقامنده بولونان ائمه بیله الحاد تهمتنه معروض اولماقدن قورتولامایوردی. احادیث نبویه یی جمع ایتمش اولان (بخاری) بیله حیاتنك صوك

اختیارلق کونلرنده اهل سنت اساس اعتقادینه مغایرت تهمتنه قارشی کندیسنی مدافعه ایتمه‌یه مجبور اولدی، معتزلی‌لر کیبی انسانك ارادهٔ جزئیه[*]سنه و (قرآن)نك مخلوقیتنه اعتقاد ایتدیکی اشاعه اولونمشدی .

سنی‌لرك مظفریتی مکمل ایدی و عکس عمل کمال عنف اینه اجرای شدت ایدییوردی ، یونکله برابر یالکز مادی ایدی، عقیده‌لری هنوز سیستمی بیرشکله، و بیر اساس علمی تسمیه اولونماسی مناسب کورولن شیئه مالك دکلدی، مناقشانده اهل سنت علمای دینی معتزلی‌لرله بوی اولچه‌جك بیر حالده دکلدی، لاکن بونده ده، بیر آز صوکره، مهم بیر تبدل قوعه کلدی، معتزله فرقه‌سنك اك مشهور اساتذهٔ علم دینندن بیریسنك

[*] « خلق الافعال للعباد » ابوالفداء — جلد ٢ ، صحیفه ٢٣٨ رایسکه Reiske کیبی ، قرءل Krehl دخی Zeitschrift der Deutsche Morgenländische Gesellschaft.

یعنی « آلمان جمعیت شرقیه‌سی مجموعه‌سی » عنوانلی جریدهٔ علمیه‌سنده موقوفه‌نك ٤ نجی جلدینك ٦ نجی صحیفه‌سنده (بخاری حقنده مطالعات) عنوانلی مقاله‌سنده ، بو خلق الافعال للعباد کلمه‌لرینك معناسی « کرك ایی کرك فنا کافهٔ افعال بشرك سببی الله‌در » دیمك اولدیغی فکر نده بولونیور . لاکن بو تمام اهل سنت‌ك قدر حقنده‌کی عقیده‌سی‌در . بوبله بیر سوز ایچین بخاری‌یه تهمت عطف اولونمازدی . (ابوالفدا) نك کلمه‌لری تماماً ضدینی افهام ایدر؛ استعمال ایتدیکی افاده، ا ده جزئیه‌یی افاده ایچین متخذ و مقبول تعبیردر. مثلا طابعی Careton اولان « شهرستانی »نك ٣٠ نجی صحیفه‌سنك اشاغی‌د ٥ نجی و ٤ نجی سطرلرینه مراجعت اولونسون .

یعنی (ابوالحسن الاشعری) نك[*] فرقه‌لرینه كچدیكنی كورمك بختیارلغنه سنی‌لر نائل اولدیلر. بو تبدیل مذهب او درجه بیر اهمیتی حائز اولمالی كه عنعنه بونی بیر معجزه‌یه عطف ایدر : « محمد [ص . ع .] ، اشعری‌یه رؤیاسنده كوروندی خطاده بولوندیغنی كندیسنه اقناع ایتدی ودوغرو یوله صوقدی [**]» دیرلر. لاكن تاریخ بزه بیلدیریبیورکه (الاشعری) نك تبدیل مذهب ایتمه‌سنك بیرنجی سببی قدر و عدالت ربانیه حقندكی فكر خصوصیسی‌در: فی‌الحقیقه بونلر معتزلی‌لرك اویغون كتیر مك ایسته‌دیكلری ایكی شی ایدی. زمانلرنك عقائدجه بیرنجی ته‌لوجیاشناسی عد اولونان ، خواجه‌سی (الجبائی) ایله (الاشعری) آره‌سنده بو مسئله اوزه‌رینه محاورهٔ آتیه جریان ایتدی :

اشعری ــ مثلا اوچ قارداش فرض ایده‌لم : بیرنجیسی مؤمن صادق ، عفیف و متقی اولسه ؛ ایكینجیسی كفر و معصیتله عمر كچرسه ؛ اوچنجیسی هنوز صبی ایكن وفات ایتسه ، یوم قیامتده بونلرك حالی ناصل اولور ؟

جبائی ــ بیرنجیسی جنتده بیر مقام عالیه نائل اولور ؛ ایكینجیسی جهنمك دیبنه كیدر ؛ جوجوق قورتولور . لاكن مؤمن و متقی قارداشنك مقامی قادار بوكسك بیر

[*] اشعری‌نك وفاتی ٩٤١ تاریخنده‌در .
[**] ابن عساكر ــ خط دست ٦٩٨ پاریس ، ١٠

مقامه نائل اولاماز .

اشعری — بالفرض چوجوق قارداشنك بولوندیغی مقامه چیقماق ایسترسه . بونا مساعده ایدیله‌جکمی ؟

جبائی — خایر ؛ اونا جواب ویریلمیر ، دینیرکه قارداشك بو مقامی احراز ایتدی ؛ چونکه او ، دفعات ایله اللهه اطاعتی اثبات ایتدی . بونی ایسه سن یاپمادك .

اشعری — یاچوجوق « بنده قباحت بوق ؛ سن بنی پك آز وقت معمر ایتدك بو وجهله اثبات اطاعت ایتمك ایچین بنی فرصت ووسیله دن محروم براقدك . » دیرسه ؟

جبائی — بو حالده قادرکل « اکرسانا داها اوزون بیر عمر احسان ایتمش اولسه یدم عاصی وجحیمه لایق اولاجاغکی بیلیوردم. سنی صبی اولاراق أولهیه محکوم ایده‌رك سنك ایچین اصلح اولانی یاپمش اولدم . » بوبورور .

اشعری — پك اعلا ! یاباالفرض ، غیرمؤمن ومعصیتکار اولان برادر « یاربی مادامکه اونی بکله ین عاقبتی بیلیوردك ، بانا مخصوص اولان استقبالی ده بیلمش اولمك لازم کلیر ، بنم ایچین ده اصلح اولانی نه‌دن یاپمادك دیسه ، جناب الله نه دیر ؟

جبائی — سن اغوای شیطانه قاپیلمشسین .

اشعری — اصلا ، فقط استاذك اشکی کویرونك اورته سنده طوربیور . »

بو محاورهنك جريانندن برى، اشعرى چوق زمان‌دن برى كندى مذهبى اوسش ولان مذهب معتزله‌دن ياواش ياواش اوزاقلاشدى و نهايت الامر رسما وعلناً مذهب معتزله‌يى ترك ايتدى ، بير جمعه كونى (بصره) نك جامع كبيرنده . طلبه سيله محاط وكنديسى كرسئ تدريس اوزه‌رنده بولوندىغى صره‌ده بيردن بيره بوكسك سسله باغيراراق « بنى طانيمايانلرينم كيم اولديغمى بيليرلر. بيلمه‌ينلره بنم اسمك اشعرى اولديغنى سويله‌رم . قرآن مخلوقيتنى وكوزلرمك ديدار الهى‌يى كوره مه‌يه‌جكنى وارادهٔ جزئيه قوتيله اعمال سيئه ايشله ديكمزى تعليم ايتدم. فقط شيمدى حقيقته رجعت ايتدم . خطالرمدن تبرئ ايدييورم ومعتزلىلرى رد ايتمه‌يى وعيب لرينى ميدان وضوحه چيقارمايى تعهد ايدييورم » ديدى .

سوزنده طوردى و اهل سنت سيستمينى ، دوستلرندن تعلم ايتمش اولديغى منطق اوزه‌رينه استناد ايتديره‌رك كندى سلاحلريله معتزلىلره قارشى قويدى . بدايتده سنىّلر ، بوينكى متفقه بويوك بير اعتمادسزلقله باقيورلردى . عقائدساف ايله لابس كوردوكلرى حالده بيله فلسفه‌دن قورقيورلر ايدى . دورت مذهبك اك طار و اك زياده سريستئ مذهب اصولندن محروم اولانى بولونان (حنبلىلر) فيلسوف سنىّيه . صورت قطعيه ده خصم بيله بولونيورلردى . اونا بو دنياده ، قانى ، من‌غير مسئوليت هدر اولونا بيلن بير كافر نظريله باقيورلردى.

اشعری وفات ایتدیکی وقت . مزارندن چیقاروب جسدنی یاقاق ایسته دیلر ، حکومت مداخله ویرنا ممانعت ایتمه یه مجبور اولدی . بالآخره تشبثلرینی تکرار ایتدیلر . (اشعری) نك مدفون اولدیغی یری طانیمیان بیر حاله قویماقدن باشقا بیرچاره بولونمادی: او زمان هنوز ذی قوت وکثیر اولان بیر فرقهٔ مذهبیه نك ، عقائد اهل سنتی عقل سلیم ایله اثبات ایدون دوشورمه یه غیرت ایتمش اولان آدم حقنده کی کینی بو درجه یه قادار بویوك ایدی ! فقط عموم سنی لر بوتنفره اشتراك ایتمه یوردی . و ، دوغروسی ، اونلرك مقصد ودعوالرینه (اشعری) نك ایتدیکی خدمت تقدیر وتسلیم اولونماق کرکدی. (اشعری) نك سیستمی ، علی العمیا قبول اولونمش افکاردن معرّا بیر امتحان فلسفی نك تضییقنه مقاومت ایده بیلیرمی ؛ یوسبوتون باشقا بیر مسئله در ؛ شوراسی هرحالده محقق درکه (اشعری) ، اصطلاحات اصولیهٔ فلسفه ایله آراسته ایدی . تقریباً معتزلیلر قادار حس تأثیر اجرا ایدیوردی ، مختلف فرقه لری بیر لشدیرمك مقصد ممدوحنی مقصد اتخاذ ایتمش ایدی و عقل ومحاکمه ایله توافق ایدر کبی کورونور ایدی داها فضله سنی اوندن طلب ایتمك ایسه حقلی اولمازدی (اشعری) نك سیستمنی قبول ایدن أئمه نك عددی ده کوندن کونه چوغالدی ، ونهایت او ، اودرجه اهل سنت عداولوندی که اونی هرچورو تمك ایسته اعدام ایله جزالاندیریلماسی لازم

كلن بير كافر نظريله باقيايردى . مؤمن فيلسوف، بيرولى الله كبى تعظيم اولوندى ؛ حتى اشعرى‌نك سيستمنك يكانه حقيقى سيستم اولديغنى كندیلرينه سويله مك ايچين پيغمبر محمد [ص . ع .] امتنك رؤيالرينه كيردى .

معتزلى‌لرك نفوذى ، بالعكس ، مرور زمانله كوندن كونه داها زياده آزالاراق كيتدى . قوة جسمانيه‌نك ضياعى [يعنى خليفه‌لرك آرتق مذهب معتزله‌دن اولمامالرى] اونلره اصابت ايدن فلاكتك بيرنجيسى اولدى ؛ اشعرى نك چكيامه‌سى ، ايكنجيسندن چيقماسى ايسه ايكينجى ضربه اولدى . بير مسلمان مؤلف ، « وقتيله معتزلى‌لر باشلرينى ديك طوتيورلردى ، لاكن الله . (اشعرى)يى كوندرديكى وقت اونلرك حكمرانلغى نهايت بولدى » ديبور . بونكله برابر معتزلى‌لر بيردن بيره ناياب اولماديلر و بلكه شيمدى دخى موجود درلر ؛ لاكن آرتق قوتلرى يوقدى ؛ اون بيرنجى عصردن برى بير نام ، بير شهرت قازانمش ائمه‌يه مالك اولماديلر . (اشعرى)نك سيستمى بالعكس دائما داها ايى تنظيم وترتيب اولوندى . اوقادار ايى ، كه صوك شكلنده ، يالكز عقائدى محتوى اولماقله قالماز ، فقط ئونتولوجيا [يعنى مبحث تكوين] وقوسمولوجيا يعنى[علم قوانين كائنات] الخ كبى تماماً فلسفى اولان مباحثى‌ده شامل بولونور .

[ختام جلد اول]

جلد اول ، تاریخ اسلامیت ، ك خطا و صواب جدولی

صحیفه :	سطر :	یاکلش :	دوغری :
١٤٠	٣	افکاریلر	افکاری
١٨	٢٠	معکب	مکعب
١٩	٨	صنعی	صنعتی
١٩	٩	صنعی	صنعی
٢٠	١٨	ابن قطیبه	ابن قتیبه
٢٣	٤	بنی میلتان	بنی ملکان
٣١	٥	دوغمشدر	مکدده دوغمشدر
٣٣	٣	زرع	حصاد
٣٣	٥	سوس	تمر الارك
٣٦	١٥	[ص.ع]	[ص.ع] ك
٤٣	١٩	نجی	١٦ نجی
٥٣	١٨	دیدینك	دینکك
٥٥	٧	بجی سطرك قیریلان کلمه‌لری :	دیبه باغردی؛ محمد
٥٩	٢	سی	نفسی ایچون
٥٩	٧	خصنده	آدم عمرنك شخصنده
٦٢	١٠	شاهالی	شاید اهالی
٦٨	٩	سیرلر	اسیرلر
٧٨	٩	او	اونا
٨٦	١	(اوس)	قطع
٨٩	١٥	احتیاط	احتیاطاط

١٠٦	١٧	ددی	كه ترددی
١١٧	٢١	تقدیر	تقدیم
١٢١	١٦	(شالمان) ی	(شارلمان ی)
١٣٨	٤	صوکره	صوکره محمد [ص.ع]
١٤٤	١٢	زیکنلکی	زنکیلکی
١٤٤	١٤	خستلقدن	خسته‌لقدن
١٦٦	٦	Lind	Kind
١٧٣	١٣	بو	بونا بیر یالانجیلق
٢٠٤	١١	قامنده‌زرشتی	اقسامنده زردشتی
٢١٨	١٥	معارف	معاف
٢٢٢	١٠	بیلمایور	یابیلمایور
٢٢٥	١٠	والی	والیٔ
٢٤١	١٥	حکم‌لله	حکم‌الله
٢٤٥	٦	« اسبونالیست »	« راسیونالیست »
٢٤٩	١	ابن خالدون	ابن خلدون
٢٤٩	١٢	تاتاری	تارتاری.
٢٥٠	١٤	مقابل	متمایل
٢٥٥	٤	الله اعلم جمالیسی	« الله » علم اجمالیسی
٢٨٤	١٤	بیوردی	دییوری.

دوقتور عبدالله جودت

تاريخ اسلاميت

جلد ثانى

(آمستردام) و (قوپنهاغ) فنون آقاده‌مياى قراليرى اعضاسندن، « اينستيتو دو فرانس » و مادريد آقاده‌مياى تاريخى اعضاى مخابره‌سندن ، (لايد) دارالفنونده پروفه‌سور

دوقتور ر . دوزى

نك

ESSAI

SUR

L'HISTOIRE DE L'ISLAMISME

عنوانلى كتاب‌مشهورينك بعض حواشى علاوه‌سيله ترجمهٔ كامله‌سيدر.

مصر

مطبعهٔ اجتهاد

١٩٠٨

مبحث
۹

.....

اسماعیلی‌لر

.....

سنی‌لرك عالیتی‌نه قادار مکمل کورونمش اولسه‌ده کندیلرینی تهدید ایدن تهلکه غائب اولمامشدی ؛ تهلکه یالکز محلی دکیشدیرمشدی . معتزلی لردن آرتق قورقاجاق بیر شی قالمامشدی ؛ فقط دیکر دشمنلر قالیوردی بونلرك یورولماق بیلمز سعی‌لری ، اهمیتی اصلا انکار ایدیله‌مه‌جك بیر موفقیت ایله تتویج اولوناجاقدی . شیعیلردن و شیعی اسمی آلتنده اسلامیته قارشی حسیات خصمانه‌لرینی کیزله‌ین لردن بحث ایتمك ایسته یورم .

اساسی شیلرده همان عموم شیعی‌لر متفق ایدی‌لر . حقیقت حالده ، قرآنی باشلرندن آتماق ایسترلردی ؛ فقط بو قادار جرأتکارانه بیر تشبثده بولونمایه جسارت ایده‌مه دیکلرندن ،

بو كتابى طريق مجازى ايله تفسير ايديبورلردى ، و اصول تفسيرلرينى حقلى كوسترمك ايچين بير روايت‌دن استعانه ايديبورلردى‌كه بو روايتـه نظراً پيغمبر [ص . ع .] ، «بز پيغمبرلر انسانلره، ادراكلرينه كوره، سوز سويله‌رز» (*) بو صورتله ، اوامر اسلاميه‌يى ، معاقله واسطه سيله بر طرف ايتمك وبو دينه بير طاقم عقائد اجنبيه صوقماق اونلر ايچين ممكن ايدى . فضله اولاراق ، امامتك يعنى، حاكميت جسمانيه‌نك، ناقابل حل وفك بير صورتده ذاتاً مربوط بولوندينى حاكميت روحانيه‌نك نسل علي‌يه عائد اولديغنه وامامك لايذنب(*) يعنى اصلا كناه ايشله‌يه‌مه‌يه‌جكنه اعتقاد ايديبورلردى ، و آرالرنده اختـلاف اولان نقطه آلتينجى امام اولان(جعفر صادق)ك اولادندن هانكيسنك امامته حقى اولديغى مسئله‌سى ايدى. (جعفر)ك بيرچوق اولادى واردى‌كه بويوكنك اسمى اسماعيل، ايكينجيسنك اسمى موسى ايدى ، كنديسـنه خلف اولماق اوزره (اسماعيل)ى انتخاب ايتمشدى. بونكله برابر بو پره‌نس، بالآخره بو شرفه كنديسنى غيرلايق قيلدى. شرف‌ده ضعيف

[*] (كلموا الناس على قدر عقولهم) سوزى مراد اولونيور صانيرم . ع . ج .

[*] Infaillibilité des Papes يعنى پاپلرك لايخطيلكى تخطر اولونور .

بير شرف ، چونكه علوى‌لر ، ديكر بير سلاله‌نك متصرف اولديغى بير حاكميته ، بير كشوره ادعاى حقوق ايتمه‌يه حصر نظر ايديبورلردى ، مسكرات‌دن بير ايچكى ايچمك جنايتى ارتكاب ايتدى بو سبب ومناسبتله دركه پدرى « اسماعيل بنم اوغلم دكل‌در ، بير شيطان اونك شكلنه كيردى . بانا خلف اولمايا جاق ، اونك حقنده‌كى فكرينى الله‌دكيشديردى ، امامتده بنم يرمه قائم اولماق اوزره ايكينجى اوغلم (موسى)يى انتخاب ايتدم » ديدى . لاكن شيعى‌لرك بير قسمى بو قرارى اصلا قبول ايتمه ديلر . « ايلك حكم أك ايسى‌در وَ تبديل فكر ايتمك اللهك شانندن دكلدر . قانونك معناى مخفيسنى بيلن هركيم اولورسه‌اولسون معناى ظاهريسنى تعقيب ايتمزسه جزايه چارپيلماز . امامك هربايدينى و هر امر ايتديكى حق‌در . بنابرين اسماعيل ، شراب ايچمكله اصلا كناه ايشله مش اولمادى » ديبورلردى . بو فرقه‌يه‌اسماعيلى‌لر آدى ويريلدى، اونلرده بو اسمى، بلا تنفر ، قبول ايتديلر . جعفرك ٧٦٥ تاريخنده وقوع بولان وفاتندن صوكره اكثريت (جعفر)ك ديكر اوغلى موسايى امام طانيديقلرى حالده اسماعيلى‌لر ، امامتك اولاد اسماعيله عائد اولديغنى ادعاده اصرار وثبات ايتديلر . لاكن شيعى‌لرك مساعى‌لرينك قلت موفقيتلرندن

بو پره‌نس‌لرك جسارتلری قیریلدیغی جهتله ، وهمان جمله‌سی سوء قصدلرله أولن اجداد لرینك فلاکتلرینی کندی اوزرلرینه‌ده جلب ایتمك ایسته‌مه‌دیکلری سبیله طرفدارلرینك تهلکه‌لی عرض عبودیتلرندن قورتولماق چاره‌سنی بولدیلر وَأك اوزاق ولایت‌لردن‌ا ولان (خوراسان) و (قندهار) ولایتلرنده کیزلندیلر .

رئیسلرینك بو فرارندن صوکره اسماعیلی‌لر مذهبنك محو اولاجاغی ظن اولوندی او صره‌ده جرأتکار ومهارتلی بیر ایرانی اونا باشقا بیر استقامت وتازه بیر حیات ویری ویردی .

بو آدمك اسمی (عبد الله ابن میمون) ایدی . بونك اجدادی بیری خالق نور وَ دیکری خالق ظلمت اولماق اوزره ایکی خدا قبول ایدن (باردسان) (*) مذهبنه منسوب اولمشلردی. صناعتی کوز حکیملکی اولان یدری بیر حراندیش ایدی احباسندن یتمش کیشی قربان غدری اولدیغی انکیزیسیون ك پنجه‌سندن قورتولماق ایچین [قدس شریف] ه التجا ایتمش

[*] باردسان Bardesane خریستیاناق رؤساسندن‌در ؛ ایکینجی قرن میلادیده سوریه‌ده یاشامش‌در . خریستیانلر عندنده رفض صایبلان یکی بیر مذهب ایجاد ایتمشدر .

ایدی . اوراده ملاءنا سده متقی وصالح بر شیی کوروندیکی حالده صورت خفیه ده علم سرائر Sciences occultes تدریس ایدردی . بویله بر پدرك تحت اداره سنده عبدالله ماهر بیرحقه باز ، حازق بر کوز حکیمی ، تهئولوجیانك وفلسفه‌نك کافهٔ اقسامنه ،بونون سیستملرینه بحق مطلع بر عالم اولدی . حقه‌بازلقده کی مهارتندن استفاده ایده رك ، ابتدای امرده کندیسنی بر پیغمبر اولاراق کچیرتمه یه چالیشدی ،فقط بونده موفق اولامادیغی جهتله‌داها واسع بر پلان تیفن ایتدی . اوپلان ده مغلوب‌لری وغالبلری عینی مقصدله چالیشدیرما قدی ؛ عموم مذهب‌لردن، کرك خراندیش ، کرك خرافات پرورلری ، مختلف درجهٔ دخولیه سی بولونان بر جمعیت خفیه ده بیرلشد بر مکدی ؛ مؤمنلری غیر مؤمنلرك حکمرانلغنه خدمت ایتدیرمك وغالبلری، تأسیس ایتدیکلری حکومتی تخریب ایچین قوللانمـاقدی ؛ نهایت الامر ، اطاعت منفعلانه یه آلیشیق ، تماماً متحد ، وموسم مناسبی کلینجه تحت سلطنتی بالذات کندیسنه اولماسه بیله اولادینه ویره جك کثرتلی بر فرقهٔ طرفداران تشکیل ایتمك ایدی .

بوپلان ك حیز قعله چیقار یلماسنده ، حیرت انکیز بر قورنازلق ، انسانلری طانیماق ، طبیعتلریی بیلمك خصوصنده

بويوك بيرتجر استعمال ايتدى . ظاهراً اسماعيلى ايدى ورئيسى اولمايان بو مذهبه بير رئيس وعد ايده رك ، بيرحيات تازه ويردى . بو ، امام مخفى عقيده سى ايدى . ديبور ايدى كه « دنيا هيچ بير زمان امام دن محروم قالمامش در وقالمياجاق در امامه كلينجه . پدرى وجدى كيم اولورسه اولسون كتديسندن اول امام اولمشدر ، امام ك أوغلى ده امام در . حفيدى ده امام در ، بوتون نسلى ده ، تاقيامته قادر امام اولاجاقلردر ، كنديسنه خلف اولاجاق بير اولادى دنيا يه كلمه ديكجه امام ك أولمه سى ممكن دكل در . لاكن امام هر وقت مرئى دكل در . هروقت كوزه كورونمز ؛ بعض كره ميدانه جيقار ، بعض كره مخفى قالير نيته كيم بعض كره كيجه ، بعض كره كوندوز اولور ، ميدانه جيقديغى وقتى . دينى مخفى قالير . بالعكس كنديسى مخفى قالديغى وقت دينى و اصحابى ، انسانلر آره سنده ظهور ايدر . زمان ابراهيمده ، كنديسنه ابراهيم ك عشر ويرديكى (ملكى سه ده ق) (*) امام ايدى . اسلاميتدن اول اولان دور ، زمان سرائر ايدى : امام لرده مخفى ايدى لر . على نك زماننده امام كشف ذات ايتدى ، امام بو پرەنس [يعنى حضرت على] ايدى ؛ امام لر اسماعيل ك زمانه قادر مرئى

[*] Melchisedech كتب مقدسه نك بيانانه كوره ابراهيم ك معاصر لرندندر . (سالم) قرالى و ذات اعلانك راهبى ايدى .

ع . ج .

قالديلر؛ فقط اوزمان دن‌بری اختفا ایتدیلر و تکرار کشف ذات ایده‌جکلری زمانه قادار مختفی قالاجاقلردر . »

بوعقیده سایه سنده ، عبد الله ، اسماعیلی لرك امیدینی اویانیق طوتیوردی ؛ فقط قعر قلبنده ، اونلری استحقار ایدییور ومقصدینه واصل اولماق ایچین آلات نظریله کوریبوردی ایلیکنه قادار ایراتی اولان (عبدالله)(علی) دن وَ انسالندن وَعلی العموم عرب لردن نفرت ایدییوردی . بك اعلا آکلایوردی که بیر علوی ، ایرانی لرك ایسته دیکی کبی بیر ایمپراطور لق تأسیسنه موفق اولسه‌یدی ایرانلی لر بیرشی قازانمایاجاقدی ؛ اوده ، علی نسلندن أللرینه هر دوشنی ، بلا مرحمت ، أولدورمه لرینی محرم دوستلرینه امر ایتدی . حقیقی معینلرینی شیعی لرده‌دکل ؛ زردشتی لرده،مانشی لرده ، حرّان ملحدلرنده ، وفلسفهٔ یونانیه طرفدارلرنده آرایوردی . یالکز اونلره اعتماد اولونابیلیردی ، یاواش‌یاواش صوك سوزی یعنی امام‌لرك،ادیانك، روحانیاتك اغفال وخیال اولدیغنی یالکز اونلره سویله‌نه بیلیردی . دیکر آدم لر ، عبدالله‌ك تسمیه سی وجهله شك‌لر بو ،عقیده بی ، آکلایاجاق حالده دکللردی . هر حالده اونلرك معاونتنه عدم تنزل کوسته ریبوردی ؛ « داعی » تسمیه اولونان میسیونه‌لرك نشر

ایتدیکی سیستمك مختلف درجه لری واردی . اساساً بودرجه لرك عددی یدی ایکن بالآخره دوقوز اولدی ؛ داها یوکسك درجه یه واصل اولامایان بیر کیمسه نك ، داها متواضع موقعده خدمت عرض ایتمه سنه هیچ بیر شی مانع اولا مایوردی . بوسیستم حقنده بیر فکر صحیح ویرمك ایچین بودوقوز مرتبه دن هربیرینه دائر بعض مخصوصاتی بیلدیرمك اقتضا ایدر .

بیرنجی درجه . داعی یاخود میسیونر کندینی صوك درجه ده متقی . دیندار بیر آدم کوسته ریر . مهم سوزلرله تجسس ومراقی جلب ایدر . شو یولده ملاحظه ده بولونور : « دین محمدی یك کوچ در ، یك اسرار انکیزدر ، آنجاق بیرنجی درجه دن بیر ملك ، یاخود بیر پیغمبر ، یاخوددہ قلبی الله طرفندن نورسبحانی ایله منور قیلینان بیرعبد مؤمن دین محمدی نك معنای حقیقیسنی آکلایا بیلیر ، آکلاته بیلیر . » بونی متعاقب نازك نقطه لر اوزه رینه سوأل لر کلیر : « حج اتناسنده کوچوك طاشلر آتمانك یاخود ، (صفا) ایله (مروه) آره سنده سرعتلی قوشمانك معنالری نه در ؟ جهانی یاراتماق ایچین الاهه نیچین آلتی کون لازم اولدی ؟ بیر ساعت ظرفنده خلق ایده مزمی ایدی ؟ — حوا ، آدمك بیر ضلعندن چیقاریلدی ،

سوزلرینك معناسی نه در ؟ — روحك نه شکلده در ؟ روحك نره ده در ؟، روحك نره دن کلمشدر ؟» الخ. بو مسئله لرك حلی کوسته ریلمه یوردی ، مقصد ، سامعینده ، حیرت ، شاشغینلق ، تردد تولید ایتمك دن باشقا بیرشی دکلدی ، لاکن داعی ، بعض کره بیر معنای مخفی ومجازی یه تلمیح ایدر ، بعض کره بیر ایضاحه باشلار صوکره تاتمام اولاراق براقیر ، بوصورتله مراق وتجسسی اویاندیریر ، مسئله نك حل وایضاحنی آکلاماق ایچین اصرار ایده جك اولورلرسه ، شویله جواب ویریر : « استعجال ایسته مز : دین پك قیمتلیدر ، سرائری . غیر لایق کیمسه لره تودیع و بو وجهله بیر اویونجاق ، یرمسخره لق موضوعی ایدیلمك مرتبه سندن چوق عالی در . الله قوللرندن بیرینه بیر وظیفهٔ رسالت تفویض ایتمك هر آرزو ایتدیکی وقت ، اوّل باوّل ، اوقولندن بیر عهد وپیمان علنی طلب ایتدی . » برهان اولاراق آیات قرآنیه ذکر ایدییورلردی . داها زیاده سنی بیلمك ایسترسه نك بزم آلمزه ووراراق وآك قطعی بیرصورتده عهد وپیمان ایده رك ، اسرار مزی فاش ایتمه مه یی ، هرکیم اولورسه اولسون علیهمزده بولوندیغی حالده کندیسنه معاونتده برلونماماینی ، یولمزه قویوقازماماینی ، بزه اصلا یالان سویله مه مه یی ، دشمنلرمزدن

هیچ بیریله علیهمزده اتفاق ایتمه‌مه‌یی متعهد اولمالیسین . » دیو
مخاطب عهد ومیثاق ایدرسه داعی اوندن بیرمقدار باره طلب
ایدر واونی اطاعت کورانه‌یه آلیشدیریر . عهد ومیثاق
ایتمکدن امتناع ایده‌جك یاخود عهد ومیثاق ایده‌جك وفقه
باره ویرمك ایسته‌مه‌یه‌جك اولورسه داعی اونی . روحندن
تولید ایتدیکی ترددلر ایله ترك ایدر .

ایکینجی درجه . فرقه‌یه ادخال اولوناجاق کیمسه ؛ قدیم
علمای اسلامك عقیده‌لرینی قبول ایتمکله انسانلرك غلط
ایتمش اولدوقلرینه وَ حقیقت الهیه‌یه یالکز اماملرك مطلع
بولوندیغنه اقناع ایدیلیر .

اوچنجی درجه . فرقه‌یه ادخال ایدیلنجکلرك ائمه‌یه عائد
اولاراق اعتقاد ایده‌جکاری شیلره دائردر . شیعی‌لرك « اون
ایکی‌لر فرقه‌سی » تسمیه اولونان شعبه سنده ادعا ایتدیکی کیبی
اون ایکی دکل یدی امام واردر (چونکه یدی عددی مقدس
در ، نیته کیم یدی سیاره ، یدی قات کوك ، یدی قات
یر وار) » شو ده علاوه اولونور : یدینجی امام اولان بز
افندیمز ، دینك معنای باطنیسنی بیلیوردی ، جناسلر
وبالذات جناس‌لرك معنای جناسی لرینه آشنا ایدی . بوتون
مذاهب شیعیه ایچنده یالکز بز اونك علمنه وارث اولدوق

بناءً عليه اونى يالكز بز تعليم ايده بيليرز .

دوردونجى درجه . يدى امام اولديغى كبى يدى ده پيغمبر واردر . بونلر اديان متقدمه‌يى الغا وَ اديان جديده‌يى يرلرينه اقامه ايتديلر ، بونلرك هر بيرينك بير معاونى بولونماق لازم ايدى ؛ بو معاونك ده ، عقيده‌يى نشر وتعميم ايدن بير معاونى واردى بو وجهله يدى يه قادار معاونك معاونى بولونوردى . بويدى شخص ، صامت لر تسميه اولونورلر ؛ زيرا ذاتاً موجود اولان بير دينه مربوط بولونورلر . دين مؤسسلرى ، بالعكس ناطق تسميه ايديليرلر . بو يدى صامت لرك زمانى ختام بولونجه يكى بير دين ادخال ايدن بير پيغمبر ظهور ايدر . بو وجهله درگه يدى ناطق واردر : (آدم) ، (شيث) وآلتى نفر ديگر صامت ايله ، (نوح) (سام) ، (١) (ابراهيم) (اسماعيل) ، (موسى) (هارون) ، (عيسى) (پيغمبر) ، محمد (على) ، ونهايت صاحب العصر (٢) (عبدالله) ، كه اشبانك معناى تصوفى وباطنيسنك نقابنى قالديردى هركس اونى تعقيب ، هركس اونا اطاعت ايتمه‌لى در . حقيقت حالده ، تمادى ايدن واحتياجات زمانه كوره تعديل

---

[١] بارانته‌ز ايچينده بولونان اسملر صامت لرك بيرنجيسنى اشعار ايدر .

[٢] صاحب العصردن مراد محمد ابن اسماعيل در .

اولونان بير وحى ، بير كشف فكرى ، داها يو قاريده سويله ديكمز وجهله پيغمبرك فكرى در ، فقط محمد [ص ، ع .] كندينك پيغمبرلرك صوكنجيسى اولدينى بيلديرمش اولديغى حالده ، بالعكس اسماعيللر محمد[ص . ع .]دن صوكره بير پيغمبرك كلمه سنى قبول ايدبيورلردى . ديمك اولوركه اسماعيلى لرك مذهبنه كيرن . دوردنجى درجه يه واصل اولونجه مسلمانلق دن چيقيوردى .

بشنجى درجه . احاديثك قيمتى قلماز ، آيات قرآنيه يه داها زياده قيمت اسناد ايديلمز ، محمد [ص . ع .] ك وتعيين ايتديكى فرائض وعادات ياقين زمانده لغو ايديله جك . حس ملى اوزه رينه اجراى تأثير ايدرلردى . تلميذ اكر ايرانى ايسه ، ايرانى لرك بوقادار بير تسليميت اسيرانه ايله ، دشمنلرى ، تضييق كارلرى اولان عرب لره اطاعت ايتمه لرى مؤاخذه اولونوردى . اكر تلميذ عرب ايسه ، كندى عرقنه عائد اولان حاكميتى ايرانى لرك غصب ايتديكلرى سويله نيردى ، حاكميت حقيقيه يه ودنيانك اموال و انعامنه عرب عرقنك حقى داها زياده ايكن ألنده بونلرك كولكه سندن غيرى بير شى بولونمادينى وشوكت ويسار كاملاً خصملرينك ألنده بولوندينى درميان ايدرلردى .

آلتينجى درجه. ياواش ياواش وپك بويوك احتياطايله، تلميذ نماز ، ذكاة ، اوروج كبى عادات دينيهٔ مفروضه يى اجرايه لزومى اولماديغى فكرينه واردير يلير. بوتون بومراسم تصويرات تمثاليه دن باشقا هيچ بيرشى دكلدر . بونلر، كنديلرينى پيغمبر ياخود امام طاينتان فيلسوف لرطرفندن درميان ايديلمش معمالردر ؛ بالذات كنديلرى بيله هب بو شيلره ، آحاد ناسى اطاعت آلتنده طوتماق وجمعيته فائده لى اولابيله جك يولده افعاله تحريك ايتمك ايچين بير واسطه دن باشقا بير نظرله باقماز لردى . بوعاداتى تأسيس ايدنلر هر حالده معقول كيمسه لر ، بويوك آدملرايديلر : اونلرك قانونلرى قطانت عميقه لرينه شهادت ايدر . لاكن، بونلر ، مثلا (افلاطون) وَ(آريستوت) كبى حقيقى فيلسوف لر قادار مرتبهٔ عاليه يه واصل اولمامش ايديلر. بونلر عقل وحكمتجه اديان مؤسسلرينى پك چوق كيريده براقمشلردر .

صوك اوج مرتبه نك واصل initié لرى جملهً عينى نتيجه يه واريولردى ، چونكه بوراده تماما ساحهٔ فلسفه اوزه رنده بولونيليوردى ؛ فقط ، غالبا ، بونقطه يه وصول پك آز كيمسه لره ميسر اوليوردى. اسماعيلى لر عندنده بويوك بير رول اجرا ايدن ميسيونرلر و سائر ذوات آشاغى مرتبه لرى كچمه

مشلردر. بوطریقتك مقصدی ده ذاتاً فلسفه نشریاتنده بولونماق دکلدی . استاد اعظم [یعنی عبدالله] ، سیستم ك سجیهٔ حقیقیه سنی آحادناس ده بیلدیره رك [یعنی حکمت حکومتك ایچ یوزینی کوسته ره رك] حکومتلر آلت اوست ایدیله بیلدیکنی فقط بیرحکومت تأسیس اولونامادیغنی آکلاماماق درجه سنده عالی درجه ده عقل ومحاکمه صاحبی ایدی : ذاتاً اونك ایسته دیکی ده بوایدی . تصورات حریصانه سنی حیز فعله چیقارمایه میسر اولماق ، سلاله سنه بیر تخت سلطنت تدارك ایتمك ؛ سیستمنك سرائرینی نشر دن زیاده ملتزمی اولان شی ایشته بو ایدی ؛ ادارهٔ امور موقعنده بولونانلرك بو طریقته داخل وسرائرینه واقف اولماسنی قبول ایدیوردی ، فقط تبعه نك ده واقف اولماسنی قبول ایتمیور ایدی ؛ چونکه ، مقصد سرت بیر دین، وصیقی وجائب اخلاقیه واسطه سیله تبعه یی بیر حال حرمت ورعایتده طوتماقدی .

میسیونرلر ، فضله اولاراق استاد اعظم ك کندیلرینه ویردیکی تعلیماته ومناسبتده بولوندوقلری اشخاصك درجهٔ افکار و عرفانینه کوره ، اعجاز کارانه بیر مهارت ایله ، بیك مختلف شکل آیرلردی. عادتا هرکسه کندی لسانی سویلر لردی . بدلا عوام ناسی ، کرامت یرینه کچیردیکلری ، حقه

بازلقله أله ايدر لردى ؛ منق كيمسه لرى ، طاقيماسنى بك ايى بيلديكلرى فضيت و غيرت دينيه كسوه سيله قازانيرلردى ، متصوفينى ، سرائرك تفسيرات اسرار انكيزيله ، مجوسى لرى ، اثنائى Dualiste لرى . فيلسوف لرى ، دفعةً مرتبهٔ عاليه يه جيقار اراق قازانيرلر ايدى . بوتون مذهب لر ، داهاايى بير استقبال اميدمبهمى بسله مكده اولدوقلرندن ، مسلمانلره ؛ مهدى نك ، يهودى لره مسيح ك ، خريستيان لره ؛ روح قدس ك ، پاراقلة (*) ك كله جكنى وعد ايدر لردى . همان دائما ميسيونرلر ، مقصدلرينه واصل اوليورلردى ، وبو وجهله دركه مختلف المذهب جماعت اشخاص غايهٔ حقيقيه سى بك آز كيمسه لرجه معلوم اولان بير تشبثه يد معاونتلرينى اوزاتديلر .

واقعا هنوز بطيئانه ايسه ده ، ايش ايله ريله يوردى . نهايتى كوره مه يه جكنى عبدالله بيليوردى ؛ (سوريا) ده (سلاميه) ده وفات ايتدى . لاكن بوشهرده قالان اوغلى احمد ، «استاداعظم» صفتيله اوناخلف اولدى . اسماعيلى لرك قرامطه نامى آلتنده معلوم اولان شعبه سى اونك زمانده ، (عراق) ده حصوله كلدى . (٨٨٧) بومذهب ك منشائى حقنده بروجه آتى روايت اولونور :

[*] Paraclet

استاد اعظم احمد ، داعی لرندن بیرینی، (حسین الاحوازی) بی (عراق) ه کوندرمشدی . اوراده (قرمط) لقبیله ملقب بیر همدان ه راست کلدی ، که اوکوز لریله بوغدای نقل ایده رك حیاتنی قازانیردی. اونا ، تعقیب ایده جکی یول حقنده معلومات صوردی . هرایکیسی ده عینی یره کیده جکلرینی آکلادیقلرندن برابر یوله قویولدیلر وقونوشمایه باشلادیلر . همدان دیدی که « ظن ایده رم که پك اوزاق دن کلیورسین ، پك یورغونسین، هایدی أوکوزمه بین » .

ـ « بونی یاپمام بانا سویله نیلمه دی . »

ـ « بوسوزدن استنتاج ایتمه لی یم که بیریسنك سانا ویردیکی اوامره کوره حرکت ایدییورسین . »

ـ « فی الحقیقه اویله . »

ـ « اوامری کیم دن آلیورسین ! »

ـ بنم وَ سنك ، خداوندمز اولان دن، بودنیانك وعقبانك خداوندی اولان دن . »

همدان بو سوزلرك معناسی بیر مدتجك بیر آز ملاحظه ایتدی وبول آرقاداشنی نظر دقت دن کیردیکدن صوکره سوزه تکرار باشلایاراق دیدی که :

ـ « بوتون بوشیلرك خداوندی یالکز الله در . »

- اویله‌در؛ فقط اداره‌بی، ایسته دیکنه تفویض ایدر . »

بیر لحظه سکوت ایتدیکدن صوکره همدان تکرار سوزه باشلادی :

« بانا یولئ صوردیغك قریه‌ده نه‌یاپاجاقسین ؟ »

« اوراده اقامت ایدن بعض کیمسه لره اللهك سرائرندن بیرینی کشف ایده‌جکم . بوکویه بول‌صو کتیرمك ، سکنه‌یی ژنکینلندیرمك ، اسارت دن قورتارماق ، افندی لرینك مالارینه کندیلرینی صاحب ایتمك امرینی آلدم . »

- « سن غریب بیر عالم وقدرته مالك کورونیورسین الله عشقنه رجایده رم بوعلمدن بانابعض شیلر اوکرت . »

- « بونی آنجاق بیر عهد ومیثاق ایله‌بانا باغلاندیغك وقت یاپابیلیرم . بوتقدیرده ، سانا ، سنك ایچین فائده لی اولاجاق بعض شیلر سویله‌یه بیلیرم .

همدان ، بوعهد ومیثاقی یاپمایه حاضر اولدیغنی بیلدیردی : اوزمان یولك کنارینه اوطوردیلر ، داعی، همدانك عهدومیثاقنی آلدی ؛ بونی متعاقب ، محمد [ص . ع .] طرفندن کله جکی خبر وبریان مهدی نك قریب الظهور اولدیغنی سویله دی . بوخبر دن مستغرق سرور اولان همدان داعی یی کندیسیله برابر خانه سنه کله‌یه واوراده بیرمدت وقت کچیرمه‌یه دعوت

ایتدی . « بنم برادرلرم ، احبام وار ، سانا کتیریرم ، مهدی یه دائر ، بنم تعهد م کبی تعهد آلتنه مع المنونیه کیررلر . » دیدی. اوته کی بونا راضی اولدی، و آره‌دن جوق کچمکسزین بوتون قریه تحلیف اولونمش ، عهد وپیمان آلتنه کیر مش بولوندی . کوندوزلری صائم ، کیجه‌لری نماز قیلماق ایچین قائم اولان وغدای یو میسنی باکمال تواضع ، ترزی‌لك ایده‌رك قازانان میسیونر حقنده هرکس پر حیرت وتقدیر ایدی . یابدیغی الیسه دخی بالذات کندیسی کبی اوغورلو اعتقاد اولونوردی ومقدس آدم . بعض کره ، کیجه‌یی خانه سنده امرار ایتمه‌یه تنزل ایتدیکی کیمسه کندیسنی پك مفتخر ، پك مظهر شرف حس ایدردی . بو وجهله ، آخر عمرینه قادار بو قریه‌ده یاشادی ، وآخر نفسنده ، تدریجاً بوتون سرائرینه مطلع ایتمش اولدیغی (همدان قرمط)ی کندیسنه خلف اولاراق انتخاب ایتدی .

داعی نك قریه یه صورت ورودی وهمدان قرمط ایله آشنالق پیدا ایتمه‌سی باشقا دورلوده روایت اولونور . اساس هر حالده عینی‌در ؛ لاکن بونا کافی درجه‌ده دقت اولونمادی وبوصورتله مذهبك-جیهٔ حقیقیه سی تمامیله دوغرو اولاراق آکلاشیلمادی. بیررول اجرا ایتمه‌یه کیمسه‌لرك عرب‌اولمایوب

(عراق)ده (سواد)ساكنلرندن يعنى (نبطى)لردن اولدوقلرى.
(عرق آرامى Race Araméenne)يه وزراع وا سراردن
متشكل اولوب عربلر طرفندن صوك درجه استحقار
اولونان بير قومه منسوب بولوندوقلرى نظر دقتدن دور
طوتولمامالى ايدى . بناء عليه بونلرك قيامارى ؛ اصلاحات
زمانينك « ژاق » (١) اغنه وكويلولرك غوغالرينه قياس اولونا
بيليير ، قيام مبحوث عنهك بير سجيهٔ دينيسى ياخوددە بير
سجيهٔ ضد دينيسى واردى ، نبطيلر اسلاميتى يالكز ظاهراً
قبول ايتمشلردى . اصحاب عرفان ، محررين ، علماء كافهٔاديان
سماويه يه خصم (راسيوناليست)لر ايديلر . علم زراعته متعلق
كتب نبطيه دن مستبان اولانده بودر . (٢) لاكن اسلاميته

[١] ١٣٥٧ تاريخ ميلاديسنده قرال (ژان)ك انكلتره ده
اسارتى اثناسنده فرانسه نك شمالنده و (ژاق بونوم) اسمنده بيرينك
رياستى آلتنده كويلولرك و چيفتجيلرك قيامنه رئيس عصاتك اسمنه
نسبتله ژاق‌لق Jacquerie دينيلير. بونلر وحشيانه اعتسافاتده بولو
تورلردى . شهرىلر زانكانله بيرلهشهرك اوكلرينى آلديلر .
ع . ج .

[٢] ازجمله Von Gutschmid ك Zeitschr der Deuts. morgenl. Gesells. عنوانلى مجموعه نك ١٥ نجى جلدينك
٩٠ : ٩٢ صحيفه لرينى اشغال ايدن مقاله سنه مراجعت اولونا .
ع . ج .

پك باغلى اولماماق وَ بودينك اوامر معروضه‌سنى پك كوچ بولماق ايله برابر آحادناس ، جاهل ، احمق ، خرافات پرور ايدى ؛ اساساً ، حركت فكريه ، باشليجه ، جمعيت موجوده عليهنه موجه ايدى . بير چوق زمانلردن برى استحقار اولونان نبطىّ كويلولرده ، بو جهانك نعميله متنعم اولماق ايسته يورلردى ، بنابرين هيچ بير كيمسه حصه آلماقسزين بوتون ثروت ارض كنديلرينك اولاجاغنى (همدان ـ قرمط) اونلره وعد ايتمشدى . بو وعد ، اعجاز كارانه تأثير حاصل ايتدى . (سواد)ك هر جهتده ميسونرلر حسن قبول اولونيوردى و بير چوق نبطىلر مذهبه داخل اولديلر . اموال اغنيانى عمومى يغمايه اوغراتمق بهمه‌حال خوشلرينه كيدن بدويلرك قبائل وحشيه‌سى كيريده قالماديلر . فقط پاره لازم ايدى . بو فقير آدملردن پاره قوپارماق هرنه قادار مشكل ايديسه‌ده ، (همدان قرمط) مشكلاتى غلبه ايده بيلدى . كوچوك بير ويركى طلبيله ، يالكز ارككلردن دكل قادينلردن وچوجوقلردن ده نفس باشنه بير كوموش سكه [غروش] طلبيله باشلادى . ويركى حسن رضا ايله ويريلدى ، بير مدت صوكره هرسن بلوغه يتشمش اركك دن بيرآلتون سكه ايسته‌دى . بونى استحصال ايتدى : يكديكرلرينه ياوديم ايديبولردى ،

أك زياده زنكينلر . فقيرلر ايچين تأديه ايدرلردى . اوزمان كنديسنه يدى عدد آلتون سكاقتضا ايتدى وبو يدى آلتون سكيى كنديسنه هر ويرنه ، استحضار ايتمش اولديغى لذتلى بير طعامدن ايرى فينديق بو يوكلكنده ويريردى . بو طعامك غداى اهل جنت اولوب سمادن امامه كونده يلمش اولديغنى سويلردى . آبدال اهالى بيوردى ، تأديه ايديبوردى ، نهايت قوموينزم Communisme ى يعنى اشتراكيون لغى ادخال ايتدى . مادامكه قريباً كرهٔ ارضك بوتون ثروت وَ سامانى كندى طرفدارلرينك اولاجاقدى ، شيمدى آللرنده بولونان جزئى مالك كنديلرنجه اهميتسز اولماسى لازم كلديكنى واستعمال عمومىيه خدمت ايتمك اوزره هركس مالنى اورته مالى ايتمهسى ايجاب ايتديكنى كوسته ريبوردى . بو دفعهده اطاعت اولوندى و أك فقيرلر بيله البسه وَ اسلحهيه مالك اولونجه ، داعئ اعظم [همدان قرمطك طاشيديغى عنوان داعئ اعظم ايدى] اولجه امر ايتديكى فرائضه رعايت ايتمه لرينه آرتق لزوم اولماديغنى اعلان ايتدى ؛ آرتق هيچ بير كيمسه نماز قيلماقله، اوروج طوتماقله مكلف دكل ايدى ؛ بالعكس هركس دشمنلرك اموالنى يغما ، دشمنلرى قتل ايتمكده حرٔ ايدى . ايكى دفعه سويلتمه ديلر : همان منفور

وهولناك ايشه باشلاندى قرامطه‌نك ، بوتون ولايته صاحديقلرى دهشت‌ناقابل تصويرايدى وَ بك چوق كيمسه‌لر، محضا يغمايه وقتل عامه اوغراماماق ايچين ، اونلره التحاق ايتديلر و ياهيچ اولمارسه اونلردن ايمش كبى كورونديلر.

فقط داها بير شى اكسيك ايدى: عند اللزوم تحصنكاه، ملجاء خدمتنى كوره‌جك بير نقطهٔ اجتماع ، بير قلعه لازم ايدى . بو احتياجك دفعى چاره‌سى بولوندى . داعىلر اجتماع ايتديلر وَ بو مقصدايچين ، خليفه‌نك حوزهٔ ملكنده بولونان (سواد)ك بير قريه‌سنى انتخاب ايتديلر . هركس چاليشمايه قويولدى ؛ بويوك طاشلر كتيرديلر ؛ آرادن چوق مدت كچمكسزين متين بير قلعه‌نك اعتلاسنه اولدينى كورولدىكه (دارالهجره) تسميه ايديلدى[٨٩٠] . بير مسلمان مؤرخ ، ديركه « بو دقيقه‌دن اعتباراً هركس اونلردن قورقدى واونلر هيچ بير كيمسه‌دن قورقماز اولديلر .

فرقه ، كيتديكجه داها زياده قوتلى اوليوردى، شيعىلرك ديكر شعبه‌سنك ، يعنى اون ايكىلر فرقه‌سى تسميه اولونان و (جعفر)ك ايكينجى اوغلى (موسا)نك سلاله سنى ائمه‌طاهريان شعبه‌سنك بيرچوق اعضاسى قرامطه‌يه التحاق ايتديلر . اون ايكينجى امامىلرى [محمد] تحت الزمين بير خيابانده غائب

اولمشدی . [٨٧٦] و عودتی بلا فائده بکلهمکده اولدوقدری جهتله، احوال مساعداولورا ولماز کندیسنی کوسته‌رمجك بیر رئیسی بولونان فرقه‌یه التحاق ایتمه‌یه بلاصعوبت راضی اولدیلر، هر طرفه داعیلر کونده ریلدی . بو نلردن بیری ابو سعید (*) عربستان شبه جزیره‌سنك شمال شرقیسنده کائن (بحرین) ولایتنی تحریك وتشویق ایله اشتغال ایتدی . بو راسی، عقیده‌نك نشرینه . (سواد) قادار بیر زمین مساعد ایدی . (بحرین) ، محمد [ص . ع .] دن اول بیر ایران ولایتی اولمشدی ، اهالیسنك بویوك بیر قسمی ، اسلامیتی قبول ایتمه مش اولان ایرانی لردن ، یهودی لردن ، خریستیان لردن متشکل ایدی ،(١) متباقیسی عربالاشمش نبطی لردن (٢) یعنی (سواد) لی قرمطه‌نك اقرباسی اولان قبائل دن تشکل

[*] تواریخ اسلامیه‌ده بو ذات (ابو سعید قرمطی) اسمیله مذکوردر و مذهب قرامطه‌نك موجودی کبی اعتبار اولونور . بحر فارس ساحلنده کائن (جناب) شهرنده تولد ایتمش اولدیغندن (حسن بن بهرام جنابی) اسمنك مسماسی ده بو ذاتدر .

ه . ج .

[١] محمد [ص . ع .] ك زمانده و بلکه صوکره‌لری دخی (بحرین)ك بیرقسم اهالیسنك دینی آیین فرسCulte de cheval ایدی . طابعی Gœje اولان Belâdzorı نك ٧٨ نجی صحیفه سنه مراجعت اولونا .

[٢] Nouveau Journal asiatique XV, p. 127.

ايديبيوردى . بو نسبطى لرده پك ناتام مسلمانلر ايدى لر. محمد [ص. ع .]ك وفاتندن صوكره اسلاميتى ترك ايتمكده بيرنجى اولمش ايديلر . آنجاق (عمر) زمانندده اونلر تكرار تحت اطاعته آلينمشلردى فقط هر حالده ، اسلاميت كنديلرنده كوك صالامشدى. بالعكس أك غريب افكار اوراده بير سهولت دخول بوليوردى ألويرركه ضداسلاميت اولسون (ابوسعيد)ك وعظ لرى ده پارلاق بير موفقيت ايله تتويج اولوندى . ايكى سنه ظرفنده (٨٩٩ — ٩٠١) بو واسع ولايتى يد تصرفنه آلدى . النلدن عراق ده قورتولمادى. بو پرهيبت دشمن اوزه رينه خليفه (المعتضد) ٠٠٠و١٠ كيشيدن مركب بيراردوكوندردى [٩٠٠] اردو مغلوب وسرداري اسير ايديلدى. (ابو سعيد) سرداري حضوريته كتيرتدى . حريتنى اعاده ايتدى فقط خليفه يه بيرتبليغده بولونماقله موظف قيلدى؛ (بحرين) ى استرداد ايچين بوتون مساعيسنك فائده سز اولاجاغنى خليفه يه بيان ايده جكدى . سردار ، خبرى ايصال ايتدى وا كتريسى ناقابل رد اولان وابوسعيد طرفندن درميان ايديلن اسبابى [بحرين لك ناقابل ضبط اولماسى اسبابى] ايضاح ايتدى. خليفه بوسربازانه لسانى ايشيدنجه تهورندن تيتره مه يه باشلادى ، سردار ، شبهه سز ، اردونك باشنه بالذات خليفه كچمجك ظن ايديبوردى ،

فقط حدتی کچدی بحرین قرامطه‌یله تجدید مبارزه ایتمه‌دی.
اقتدار سزلغنی لازم اولدینی قادار دن داها زیاده بیلیوردی.
«قطاما» قبیلهٔ بربریه‌سنده (شیمدیکی قسطنطین ولایتنده)
بولدینی استناد سایه‌سندمذهب کقواسی افریقای شمالیده داها
زیاده بویوك اولدی. اورایه، ابو (عبدالله اسمنده) جرأتکار
وقورناز بیرداعی کونده ریامشدی. اولا (قطاما) لرك
جوجوقلرینه قرائت تعلیم ایتمکله ایشه باشلادی، جوجوقلرك
ابوبن لرینك امنیت واعتمادینی قازانمایه موفق اولدی. اوزمان
ماسکه‌بی آتاراق کندیسنی شیعی اعلان ایتدی ومهدی‌نك مبشری
اولدیغنی سویله‌دی مقصد مقدس ایچین سلاحه صاریلدیقلری
حالده کندیلرینه بودنیانك وآخرتك کافهٔ اموال ونعمتنی وعد
ایتدی. اطاعت ایتدیلر وقبیله لری، قبائل ك أك کثیر واك
قوتلی اولانی بولوندینی جهتله آززمان ظرفنده پارلاق موفقیت
لرقازاندیلر. خلافت‌دن آیریلمش وبیر عصردن بری مؤسس
اولان (اغلبیون) ایمپراطورلغنی ییقدیلر. بو وقعه‌لراوزه رینه،
ورودی متنظر اولان مهدی کلمشدی. مهدی نك استاد کبیر
(سعید) ایدی که حقیقتده امراض عینیه طبیب متخصصی
(عبدالله)ك نسلندن ایدی وفقط کندیسنه علی [ك و] نك
ذریتدن بولونماق سوسنی ویریور و (عبیدالله) اسمی

وبر دیر یوردی . ۹۰۲ تاریخنه قادار ، سلفی کبی ، سوریه ده ، (سلامیه) ده اقامت ایتمشدی ؛ فقط بوصیره ده مخاطرات وخیمه بو محلی ترك ایتمه یه اونی مجبور ایتدی . طرفدارینك . بك مترقی بولدینی افریقایه تاجر قیافتنده گیتدی ؛ اورایه مواصلتنده ، مؤمن صادقلری طرفندن تخلیص اولونجه یه قادار بیرمحبوسیت گچیردی اوزمان اونی خلیفه اعلان ایتدیلر وبوصورتله (عبیدالله)فاطمیون خاندان سلطنتنك مؤسسی اولدی . (*)

کوز حکیمی طرفندن تنظیم اولونان ماهرانه پلان موفق اولمش دیمك ایدی: نسلی بیرتخت سلطنته نائل اولمش بولونیوردی. فقط (عبیدالله)وخلفلری مذهبك مقصد حقیقیسنی مخفی طوتدیلر . جونکه افریقاده ، فی الواقع ، قارشیلرنده کی قوم ، ایرانده اولدینی کبی بیر قوم متمدن دکلدی ، فقط قابابیر کروه ، ملاحظات فلسفیه دن هیچ بیرشی آ کلامایان وحکمدارلری اره ده صیره ده ، عقیده لرینه دائر بعض شیلر اظهار ایتدیکاری وقت حکمدارلرینك عقیده لرینی رسوای ایدن نیم باربارلرایدی. دیکر طرفده ، تبعه نك اعتقاد ایتدیکی شیلر، حکمدارلری ، حقیقت حالده . بك لاقید بیراقیوردی . نقطهٔ

[*] پیغمبر [ص . ع .]ك قیزی و علی [ك . و] نك زوجه سی فاطمه [ر . ع] نك سلاله سندن کلدیکارینی ادعا ایتدیکارندن بو خلفایه (خلفای فاطمیه) دینیلمش در .

معتنا، تبعه‌نك مطيع آلت ، صادق . كور اولماسى ايدى . بحرين‌ك قرامطه‌سى ، بالعكس ، فكرلرينى‌پك سر بستانه اظهار ايدرلردى . اونلر اوروج طوتمازلردى ، نمازقيلمازلردى؛ شراب ايچمك مأذون ايدى وَاقربالغك هيچ بيردرجه‌سى ازدوا جه‌مانع دكلدى. لاكن (همدان قرمط)ك وعظ ايتمش اولديغى « قومونيزم » ظن اولونمازكه (بحرين) ده موجود اولمش اولسون؛ بو مملكتك قرامطه‌سى مذهب‌ك أك يوكسك سرائرينه‌ده مطلع دكلدى ، حراندیش دكل ايديلر وَيايديقلرى شيلرى قناعت دينيه ايله ياپيورلردى ، بو قناعت، بواعتقاد نه قادار عجيب اولورسه اولسون. هرشيئى اداره ايدن بير الهى قبول ايدييورلردى ، قرأن اونلرك عندنده ده بير كتاب مقدس ايدى، فقط اونى تصوفى، ايهامى بيرمعنا ايله تلقى ايدييورلردى. كندى كنديلرينه منتخب، كزيده نظريله باقيور وكنديلرى كبى دوشونمه‌ينلرك جمله‌سنى قليجدن كچيروب بتيرمه‌يى بير وظيفه اعتقاد ايدييور لردى . رئيسلرى(ابو طاهر) ك بير شعرنده ، « بودورده عيسى‌نك يريوزنده ظهورايده جكى ، قرامطه‌نك اعمالنى تصديق ايده جكى وَيكى بيرنظام قويا جاغى» اعتقادينك درميان ايديلمش بولونماسى بزه غريب كورونه بيلير؛ فقط بو ،شوكيفيت ايله ايضاح اولونوركه اسماعيليلر الوهيت‌ك يدى دورده يدى مختلف اسم آلتنده يعنى (آدم) ، (نوح)، (ابراهيم) ، (موسى) ، (عيسى) ، (محمد) ، (محمد بن

اسماعيل) اسملری آلتنده تجسد ايده‌جکنی قبول ايدييور لردی وبو يدی ذاتی بير شخص واحد کبی يعنی الله کبی نظر اعتباره آلير لردی .

ابو سعيدك اوغلی ابوطاهر ۹۱۳ تاريخندن برى قرامطه‌نك رئيسی ايدی . بو آدمك اسمی ، فاطمی‌لرك تبعه‌سی اولان شيعی‌لر طرفندن بيله قدسی بير نفرت وکين ايله ياد اولونمادينی اصلا واقع اولمامشدی ؛ بو نکته برابر ابو طاهر ؛ خليفه عبيدالله ايله خفياً مناسبتده بولونوردی ؛ اونی حکمدار طانيردی ، ويرکی حاصلاتنك بشده بيرينی اوناويرير دی وَ مسلمانلری اوقادار شرمنده ورسوای ايتمش اولان اوحرمت شکنانه افعالی اوتك امريله اجر ايدردی . بو افعال ؛ حقيقةً مؤمنلرك باشلرنده صاچلرينی دبکلته‌جك بير صووتده ايدی . (عراق) دن مکه‌يه کيدن قافلهٔ حجاج بيردن بيره هجومه اوغرانيليور ومالاری يغما ايديليوردی . ارککلری وقادينلری اسير آليور واسرا کبی صاتيورلردی . اجرای حجی غير ممکن قيلماقله اکتفا ايتمه‌ين (ابو طاهر) ؛ ينه (عبيدالله)ك امريله ، مکه شهر مقدسی اوزه‌رينه يورودی ؛ مقصد مصممی ؛ مکه‌نك الك قيمتدار اشياسنی ، صوفومسلمانلر طرفندن « يريوزنده الهك صاغ ألی » تسميه اولونان (حجر اسود)ی آلماق ايدی ؛ بو وجهله اسلاميته آجی بير ضربه وورماق ايسته‌يوردی ؛ ۹۳۰ سنهٔ ميلاديه سنك شباط آينده

ایدی . بو دفعه قافلهٔ حجاج ، بلاموانع ، مکه یه واصل اولمش وعمراسم معتاده یه باشلانمش ایدی . قرامطه سنك باشنده بولوندیغی حالده (ابو طاهر)ك مکه یه دوغرو ایله ریله دیکی بیر دن بیره ایشیدیلدی . امیرمکه اوکنه جیقدی کندیسنه پاره تقدیم ایده رك رجعت ایتدیرمه به چالیشدی .فقط (ابوطاهر) پاره یی نه یاپاجاقدی بناءً علیه تکلیفی رد ایتدی. بونك اوزه رینه حرب باشلادی .مکه لیلر مغلوب اولدیلر. قرامطه شهره گیردیلر. دوغروجه معبده[مسجد الحرامه] گیتدیلر صوفو حاجیلرك خوف ودهشتلری ناقابل تصویر ایدی: آغلایاراق، دعاایده رك کعبه نك دیوار لرینه طیرمانیور لردی . قادینلر نه اولدوقلرینی بیلمه یه رك فریاد مدهوشانه لریله هوای نسیمی یی ایکله تیورلردی. فقط وحشی قرامطه لاینقطع ایله ریله یورلردی. اوکلرینه هر راست کلنی قیلیچ ضربه لریله أولدور بیورلر آیاقلری آلتنده جیکنه یورلردی ؛ (ابو طاهر) ایسه قرأن ك بیرآیتنه تلمیح ایده رك حاجی لره «سز حقیقةً أشك لرسکز ! مکه طوپراغنه هر واصل اولانك أمن وسلامتده بولوندیغنی ظن ایدییور سکز بومعهود أمن وسلامت شیمدی نره ده ؟نه یاپدیغمزی کوییور سکز . » دییه رك باغیر بیوردی .

بیر روایته کوره آلتی کون ، دیکر روایتلره کوره اون بیر یاخود اون یدی کون مکه یغما ایدیلدی . ارککلر وقادین لر اسرا حالنه ارجاع اولونارا ق قرامطه آره سنده تقسیم

اولوندی. تمامی تمامنه تعیین ایدیله مزسه‌ده أولنلرك مقداری عظیم اولماق كرك در . ٠٠٠ و ٧٠ كیشینك ترك حیات ایتدیكی (بغداد)ده حكایه اولوندی . فقط بو ، شبهه‌سز بیرمبالغه‌در . ٠٠٠ و ٣٠ كیشی‌نك مقتول دوشدیكندن بحث ایدن بیر مخطره دخی مبالغه‌لی عد اولونابیلیر . هرحالده ، « اسلامیته اصابت ایدن مصیبت لرك الك بویوكیدر » ، (١) یاخصوص كه ، نهایت شهری ترك ایتدیكلری (وقت حجر اسود)ی برابر كوتوردیلر. یكانه تسلی ، مقام (ابراهیم) تسمیه اولونان دیكر حجر مقدس، وقت وزمانیله امین بیر محله صاقلانیلابیلمش اولدیغندن (ابو طاهر)ك تحریاتندن قورتولمش اولمسنی دوشونمك ایدی .

مواد مقدسه‌یه قارشی بومدهش حرمت شكنلك دن دولایی مسلمانلرك غضب وحدتی اوقادار عظیم اولدی ، كه یاپیلان شیئك یابیلماسنه امر وبردیكی ثابت اولدیغی حالده ، ماجرایی تقبیح ایتمه‌یی خلیفه (عبیدالله) موافق حكمت بولدی ؛ ممكن اولدیغی قادار هرواسطه ایله هرطرفه نشرایدیلان بیرمكتوبده (حجر اسود) ك مكه‌لی لره اعاده‌سنی قرارمطه یه امر ایتدی . لاكن مكاتبات خفیه ده بوسبوتون باشقا لسان قوللانیلمش اولسه كرك در چونكه حجر اسود غاصبلرك یانده قالدی . اتخاذ اولونان مقصد ینه أالده ایدیله مه مشدی . حجه مانع اولاراق وَحجر اسودی قالدیراراق اسلامیته بیرضربهٔ مهلكه

[*] Chroniques de la Mecque, III, p. 162.

ووريلاجاغى اميد اولونمشدى ؛ فقط بونده آلدانيلمش ايدى. واقعاً مؤمنلرك غضب واضطرابى صوك درجه‌ده اؤلدى فقط الله كندیلرینی شدید بیر امتحانه چكمك ایسته‌یور ظن ایدییور لردی ، ایمانلری هیچ متزلزل اولمادی . مكه یه ، كیتمك ممكن اولدوقجه كیدییورلردی ، وهرنه قادار (حجر اسود) كعبه نك دیوارنده بولونمایور ایدی ایسه‌ده، ینه حجر اسودك موضوع بولونمش اولدیغی محلی آلمریله صیغایور وأوپیور لرایدی . بو وجهله امیدلری بوشه چیقان قرمطلر یاواش یاواش داها زیاده ملایم اولدیلر . ٩٣٩ سنهٔ میلادیه سنده ، بیرمعاهده عقد ایتدیلر كه بومعاهده مقتضاسنجه ، كندیلرینه دوه و آت باشنه بیر نرخ ویرملك شرطیله حجاجه ایلیشمه مه‌ی درعهده ایدییورلردی . اول امرده ، ویركی بیت‌المال دن تسویه اولوندی. فقط صوكره‌لری بالذات حجاج اوزه رینه تحمیل اولوندی . لاكن ویركی آغیر اولدیغندن حجاجك عددی ، بالطبع ، حس اولونور درجه‌ده آزالدی . طاشی یعنی (حجر اسود)ی تكرار آلده ایتمك داها كوچ اولدی . مقابلنده (قرامطه)یه مبالغ عظیمه تكلیف ایتدیلر. فقط قرمطلر « اونی بیر امره اتباعاً آلدق، [١]

[١] ازجمله امام (عبیدالله) ك امریله .

آنجاق دیکر بیرامره استناداً اعاده ایده‌رز» جوابنی ویردیلر. امری، نهایت اوچنجی خلیفهٔ فاطمیه (المنصور) دن آلاراق، (حجر اسود)ی اعاده ایتدیلر: یکیرمی سنه اونلرك تحت تصرفلرنده قالمشدی؛ مقابلنده ۲٤۰۰۰ دینار یعنی ۲٤۰٫۰۰۰ فرانق تأدیه اولوندی، کوموشك او زمانکی قیمتی نظر اعتباره آلینیرسه تقریباً ایکی میلیون فرانق ویریلدی دیمك اولور.

أبو طاهرك بوتون مدت حیاتنده، قرامطه (عربستان)ك (سوریا)نك (عراق)ك خداوندلری اولدیلر. بو خطه‌لرك والیلری یا بیر ویرکی ویرمك یاخود شهری غارته اوغراتماق شقلرندن بیرینی انتخابه مجبور ایدی. قرامطه ؛ ابو طاهرك وفاتندن صوکره ده قوتلرینی محافظه ایتدیلر ؛ فقط او أثناده مصره ده حاکم متصرف اولمش اولان فاطمی‌لرله بوزوشوب آیریلدیقلری آندن اعتباراً شوکت و نفوذلری سقوطه باشلادی. (۹٦۹) بو بوزوشما کیفیتی ایسه موجبات دینیه‌دن زیاده اسباب سیاسیه ایله واقع اولدیغی محتمل‌در.

بالعکس فاطمی‌لرك شوکتی داها عظیم اولدی وَ بونلرك زماننده اسلامیت بك اصلیت نما وَ بدایتده بو مذهب اربابنی تحریك ایتمش اولان طرز فکردن بك اوزاق بیر تکمل و

ترقی اکتساب ایتدی .

بو خاندانك التینجی خلیفه‌سی (حاکم) ٩٩٦ ده تخته چیقدی . او زمان آنجاق ١١ یاشنده ایدی . بو چوجوق پك عجیب بیر آدم اولمایه مخصص ایدی . خارجی یعنی شخص جسمانیسی بیله تحف ایدی و قورقو الهام ایدردی . ایری وَ اسمرمسی ماوی کوزلرینك کسکین نظرلرینه کیمسه تحمل ایده‌مزدی . قوتلی سسی تولید دهشت ایتمه‌یه کافی اولوردی . سجیه‌سی داها زیاده عجیب ایدی . بو (مصر) و (سوریا) حکمداری صوك درجه دونك و متلون المزاج ایدی . دیکر احواله خط حرکتی ، دلیلکی حقنده‌کی فکری نقض و تکذیب ایتمه‌سه ایدی افعالنك بعضلری نظر اعتباره آلیناراق بیر مجنون عداولونا بیلیردی .

طرز حرکت و اجراسنی بیر درجه‌یه قادار ایضاح ایتمك ایسته‌نیرسه ، حیاتنده کمال اعتنا ایله ایکی دور تفریق ایتمك اقتضا ایدر . ایکینجی دور ١٠١٧ سنه‌سنده باشلار ، بو هنکامده (حاکم) نك (حمزه) نك تأثیر نفوذینه مسخر اولاراق مفرط شیعیلرك عقائدینی کاملاً قبول ایتدی و تطبیق و اجراسنه قویولدی . بیرنجی دور ، بونا مقابل ، بوسبوتون ، باشقا بیر سجیه ده اولمشدی وَ ، بوتون مدت

دوامنجه، یعنی (حاکم) اوتوز ایکینجی یاشنه واصل اولونجه‌یه قادار ، دین ایچین بیر غیرت کورانه و ظالمانه اینه حیات‌دار کوروندی ؛ تبعه‌سی ایکی فرقه‌یه یعنی مصریلرك اکثریت عظیمه‌سنك سالك اولدیغی سنی‌لر فرقه‌سیله شیعی‌لر فرقه‌سنه منقسم اولدیغندن (حاکم) ؛ بونلردن کاه بیرینی کاه دیکرینی مظهر مساعده ایدردی . بعض کره تبعه‌سنی مراسم و عادات شیعیه‌یی تعقیبه جبر ایدردی ، بعض کره اونلره حریت کاملهٔ آیین ارزان ایدردی . بعض کره اجتماع‌لر تشکیل ایدیلیر ؛ اوراده اسماعیلیلرك عقائد سرّیه‌سی تعلیم اولونوردی . صوکره بو اجتماعلر قاپاتیلیر دی ، صوکره تکرار یکیدن آچیلیردی . بو بیرنجی دور اثناسنده بیر نقطه ده مطرد و منطقی اولدی : خریستیان وَ یهودی‌لری صورت بی رحمانه‌ده قهر ایتدی؛ مسلمان‌لرك بویوك بیر درجه‌ده جالب خجالتلری اولان بیر کیفیت اولاراق ، خریستیان‌لر وَ یهودی‌لر ، اولکی فاطمی‌لرك اداره‌لرنده بویوك بیر اقتدار و نفوذه مالك اولمش ایدیلر اکتسا ایتمه‌یه مجبور اولدوقلری خصوصی لباسلره عائد قانون‌لر مرعیته قونولدی وَ شدتلندیریلدی؛ هرنوع خسارانه صبورانه قاتلانمالری لازم کلیوردی؛ اوّلا معبدلرینك طاملری اوزه‌رینه کوچوك

جامع‌لر یاپیلدی بوراده بیر مؤذن مسلمان‌لرك نماز وقتلرنده اذان ویریردی، داها صوکره‌لری کلیسالری وسیناغوغ[*]لر هدم اولوندی .

او وقتلر، مسلمانلرك ده اشتراك ایتمکده اولدوقلری اعیاد خریستیانیه آرتق اجرا اولونامایوردی ، دین‌لرینی ردّ وانکار ایتمه‌یی ایسته‌مه ملك یولنه أولن بیرجوق قتیل(*)لر بولوندی. داهاچوق کیمسه‌لر قورقو سائقه‌سیله دین اسلامه کیردیلر وَ آبا واجداد لرینك دینی ترك ایتمك‌دن امتناع ایدن خریستیان ویهودی لرك باشقا مملکتلره کیتمه‌لرینه، حکمدارك، نهایت، مساعده ارزان ایتمه‌یه تنزل ایتمه‌سنه بیرنعمت نظریله باقیلدی: چونکه اولجه باشقا مملکتلره کیتمه لری ممنوع ایدی . حاکم، اونلری بوصورتله قهر ایتمه‌سنه اسباب محقه موجود اولدیغنه اعتقاد ایدییوردی وَ حتی بواسبابی ، عائد اولان کیمسه لره تبلیغ ایتدی . باخصوص بیرکون که عادتی وجهله کیجله‌یین دیشاری چیقمشدی ، اونلردن آلتی یاخود یدی کیشی‌یه راست کلدی . بونلر، عرض احوال ایتمه‌لرینه مساعده سنی

[*] معبد یهود : Synagogue سیناغوغ .

[*] قتیل ، Martyr کلمه‌سنك مقابلی‌در، موقعنه کوره شهید، قربان ، فدا ، کلمه‌لری ده بوکلمه‌نك معانی اولور .

ع . ج .

ایسته دیلر ، بو مساعده‌یی ویرنجه دیدیلر ، که : « سنك بزم حقمزده کی معاملهك ، پیغمبرك وعموم خلفاسنك اعمالیله قابل توفیق دکل . اونلر، معبـدلر مزی وماناسـترلر مزی یقمایه، الهك پیغمبرلر بزه وحی ایتدیکی کتابلری یرتمایه بزی اصلا مجبور ایتمه‌دیلر . شیمدی ایسه سنك امرکله یابیلان بوتون بوشیلردر؛ شرع موسی وَانجیل کتابلری مرهم یاخود صابون صارمق ایچین قوللانیلیر . سنك معامله‌ك اسلافکك معامله‌سنه‌نه سبیله بودرجه مغایردر، بونی سویلرسـه‌ك جوابکی کمال تعظیم ایله دیکله‌رز؛ فقط بزه ایضاحات ویرمك ایسته‌مز سه‌ك هیچ اولمازسه بزه مساعده ایتده باشمزی آلوب باشـقا بیرطرفه کیده‌لم . » (حاکم) ، واقع اولان طلبلرینه هیچ‌عدم ممنونیت کوسترمه‌دی . « یارین، کیجه کلکز ، بنی کورکز، وَ دیندا شلریکزك أك زیاده عالم اولانلرینی برابر کتیریکز » دیدی. سویله نیلن زمانده دیکردورت کیشی ایله برابر کلدیلر. اوزمان (حاکم) ؛ محمد [ص . ع .] ك ، وقت سعادتده ، یهود ونصاری رؤساسیله بیرمذاکره‌سی واقع اولدیغنی حکایه ایتدی . اونلره ، محمد [ص . ع .] رسالت قدسیه سـنك برهانلرینی درمیان ایتمشدی ؛ فقط اونلر شبهه وتردد لرینی بیان ایله معترض اولدیلر ، . محمد [ص . ع .] ، بونك اوزه

رینه ، بیرجزیه ویرمه‌لری شرطیله ، دینی قبوله کندیلرینی اجبار ایتمه‌مه‌یی وعدایتدی . آره‌ده صیره‌ده ، (حاکم) : حکایه ایتدیکی شیئك موافق حقیقت اولوب اولمادیغنی سامعلرندن صوربیوردی . موافق حقیقت اولدیغنی تسلیم ایتدیلر ؛ (حاکم) . سوزینه دوام ایتدی: محمد [ص . ع .] بومناسبتله اونلره شویله سویله‌دی « سز ، الله‌ك بانا توجیه ایتدیکی رتبهٔ بلندك بنده‌موجودیتنی تصدیق دن امتناع ایتدیکز ، وکتب مقدسه کنزده ورودی اخبار اولونان ذات ، بنم اسمك غیری بیر اسم ایله مسما اولاجاق وَ تقریباً دورت عصرلق بیرفاصله‌ٔ زمانیه‌دن صوکره کله‌جك دیدیکز یك اعلا! ورودینی بکله‌دیککز اودیکر ذات ك ورودینه قادار بانا جزیه ویرمکجککزه دائر بیرمعاهده عقد ایده‌لم . مادام که بومدت معینه نك انقضاسندن صوکره حاکمیت آلکزه کچه‌جك ، بن بیر یالانجی ، بیرساخته کارایسه‌م ، قهر وتعدامك انتقامنی بن دن آلیر سکز . اکر ، بالعکس ، مدت معینه نك هنکام انقضاسنده او دیدیکز ذات ظهور ایتمزسه ، او دورده حکمران اولاجاق حکمدار ، سزی بنم دینمی قبوله تکرار دعوت ایدر . اکر قبول ایدرسه کز ، تسلیمیت وانقیاد کز سزی قورتاریر ، عکس تقدیرده ، سزی بلاصحت اولدور تور ، معبدلریکزی بیقار ، کتب مقدسه

كزى تحقيرات عموميه‌يه اوغراتير، سزى وديكر غير مؤمنلرى بتيرير ، محو ايدر . »

(حاكم) ، سوزينه دوام ايله ، محمد [ص . ع .] ك هانكى زمانده تولد ايتديكنى هركس بيلير. عقد ايتمش اولدينى رابطهٔ تعهدى خالف لرندن هيچ بيرى بوكونه قادار قوپارمادى، فقط شيمدى ، كه حاكميت بانا ويريلدي وَ محمد [ص . ع .] طرفندن ارزان اولونان مدت منقضى اولدى اونكله اجداد كز آره سنده متحصل اتفاقى موقع اجرايه قويماق حقنه مالكم. ايده‌جك بيراعتراضكز وارمى ؟ »

مخاطب لرى ، جواب ويرمكسزين چكيلوب كيتديلر .

بو دورده ، بويله بيرعنعنه نك دوران ايتديكى كورولير. بوعنعنه ، اوروپا تاريخى معرفتيله كافى درجه‌ده معلوم اولان و شيعى لر طرفندن ده قبول ايديلديكى ظن ايديلن بيكنجى سنه Millénium عقيده سندن متولد كورونور ، زيرا ، بوتون خريستيانيت ك عودت مسيحك وقيام قيامتك بيكنجى سنه‌ده وقوعبولاجاغنه اعتقاد ايتمه‌سى كبى مذاهب شيعيه اربابى ده اوصره‌ده ، دورهٔ نهايتده بولونولديغنه وَصوك تشخص المهينك عن قريب واقع اولاجاغنه اعتقاد ايدبيورلردى .

فضله اولاراق، (حاكم)ك اداره‌لرى، بو حكمدارك رسمى

دكل « فاريقاتور » يني ويرمه‌يي اعتياد ايتمش اولان سني مسلمان وقايع نويس لرك كولونج كوسترمك ايسته ديكلري درجه‌ده كولونج دكلدي . (حاكم) ، زمانمنك پايانسز اخـلاقسزلغني شديد وبعض كره عجيب اوامر انضباط پرورانه ايله‌چوروتمه يه صرف غيرت ايتدي . بو مقصد ، مختلف احكام قانونيه‌ده مكرراً مصادف نظراولور ؛ حمام لره متعلق اولان احكامي ذكر ايده جكز . صاتماسني شـديداً منع ايتديكدن باشقا شراب اعمـال ايديان قورو اوزومك بيله دكانلرده مصادره ايديلوب ياقيلماسني امر ايتمـك درجه سـنده خصمي امانى اولديغي شراب حقنده‌كي احكامي بيان ايده جكز ؛ سطرنج اويونمه متعلق اولانى درميان ايده‌جكز ، كه (حاكم)ك زمانمده بونك اوينانماسي تحت ممنوعيته آلينمدي ، سطرنج تخته لري ياقيلمدي . بوندن استنتاج اولونوركه (حاكم) بونا غـير مشروع بير اويون ، بير قومار نظريله باقيوردي ، عمومى اكنجه‌يه ، تنزهه مساعده‌اولونمامايه باشلادي ، قادينلره عائد احكامه كلينجه ، اونلرك سوقاقلرده كـورونمه‌لري جزاى اعدام ايله منع اولوندي . بوصوك بنـد قانونى‌يي اراده‌نك بيانى‌وجهله ، نسوانك آچيق مشربلكلري مقتضى‌قيلمشدي. بو قانونلر وبوجنس‌ديكر قانونلر پك‌زياده‌سرت ، واستحصال

ایدیلمه‌سی آرزو اولونان مقصده اکثریتله آز مخصوص ، آز متوافق بولونا بیلیر . هرحالده شوراسی محقق در ، که (حاکم) ، بونلری یاپارکن بیر مقصد اخلاقیّ ودینیّ تعقیب ایدییوردی . وَ بیرواده‌یه قادار افعالی افکاربله اویغون بولونیوردی . کیف وهوسنه یاخود آنی تأثیراته پك زیاده ترك عنان ایتدیکی وَ ، بو وجهله ، بعضاً ، عدالتسز وَ ظالم اولدیغی واقع اولسه‌ده ، اني مسلمان ایدی ، هیچ اولمازسه شیعیجه ابی مسلمان ، متقی مسلمان ایدی . بیوده بیر دبدبه واحتشامه قارشی نفرتی وَ نفسنده‌کی تواضع انکار اولونماز . خطبه‌لرده نامنك أك بسیط بیر صورتده ذکر اولونماسنی ایستردی ؛ بونی طلب ایتمکله قالمایوردی ، داها ایسنی یاپدی: أل اویمك ، اوزنکیی یاخود طویراغی اوپمك کبی ، دیکر حکمدارلر حقنده مرعی تعظیم نشانه لرینی یاغ ایتدی . دائما اهالیسنك اره سنده بولونوردی هرشیئی بالذات کورور ، هرشیئی بالذات ایشیدیردی ، پیغمبر [ص . ع .]ك امر ایتمش اولدیغی وجهله غایت ساده البسه اکتسا ایدردی ، وَ ، بیر آنه دکل ، بیر اشکه بینردی ، بو کیفیت ایسه اصول تواضعه داها زیاده توافق ایدر ایدی . صوك درجه‌ده سخی ایدی. حتی بیر کون، وزیری بو سخایی پك فضله کوردی،

بونك ايچين ؛ فقرايه ، دول قادينلره ، يتيملره تعيين اولونان معاشاتى تأديه ايتمه‌دى ، وَ كيفيتى . بو قادار حسنات پرورلكك خزينه‌يى توكتديكنى بالعلاوه ، حكمداره عرض ايتدى ، وزيره وجه آتى اوزره و تحريراً جواب ويردى : « بوتون خوف ورجام ، حسنات محض اولان اللهدندر . ثروت و سامانلر اونكدر ، بر يوزنده اونلرك اداره كارلرندن باشقا بر شى دكلز . بناء عليه هر كسه ، تعيين اولونان شيئى ويرر ، و معينات‌دن بر شى آلى قويماق‌دن اجتناب ايت . » اطاعته مجبور اولان وزير ، او زمان ، اجانبه توزيع اولونان عطايا اوزه‌رندن تصرف ايتمك يولنى آرادى وَ ، حكمداره ، بو بابده بر لايحه تقديم ايتدى . فقط (حاكم) ، لايحه‌نك ظهرينه شويله يازدى: بر مملكتده، غريب،اجنبى اولاراق ياشاماق بر حال‌ذلت‌انكيزدر و فقيرلك آجى بر شى‌در.بوتون بوانسانلر اللهك عائله‌سى اعضاسندن‌در. چونكه انسانلرك جمله‌سنى او خلق ايتدى . بناء عليه رسم قديم وجهله تأديه ايتمه‌يه دوام ايت. تاريخ؛ اسلافمزك ويرمكده اولدقلرى شيئى بزم آلى‌قويديغمزى ،بزم كسديكمزى قيدايده بيلمه‌مه‌لى‌در . ايى عادت‌لره رعايت و دوام ايتمك فضيلتك بر قسمىدر . » تدبير ماهرانه بولماقده ده كيرى قالمايوردى .

مصرك فيض ويركنى ، سايه سنده متحصل اولان نهر نيلك فيضانى سرعت معتادەايله وقوعه كلمه يوردى ، بويله حالارده اكثريا واقع اولديغى وجهله بير خط ظهورى ملحوظ اولدى . هركس كنديسنه بير مقدار زخيره تدارك ايتمك ايسته يوردى وَ بوغداى تاجرلرى ، ايله ريده داها بوكسك بير قيمتله صاتا بيلمك اميديله ، بوغداى ايلرينى صاتماق ايستەمه يورلردى . أهالى ، بو حالدن پك زياده مشتكى اولاراق (حاكم)ەمراجعت ايتدى . ظاهرى بير تهديد ظالمانه سايه سنده . (حاكم) قيطلغى اورتەدن قالديردى « يارين چيقاجاغم . هرنەوى يوقلايا جاغم هانكى ئەوده بوغداى كورمز سەم صاحبنى آصديراجاغم ياخود قفاسنى كسديره جكم . » ديبوردى . ايرتەسى كون چيقدى وَ ارزاقسز هيچ بير ئەو بولنادى . خط قورقوسى ــ حقيقت حالده خط قورقوسندن باشقا بير شى يوقدى ــ مندفع اولدى هركسك مالك اولابيله جكى مقدار ارزاق ايچين بير حد اعظم تعيينى و كندى احتياجات شخصيه سندن فضله اولاراق هيچ بير كيمسه نك ارزاقه مالك بولونماماسنى آمر اولان بير اراده ايشى اكمال ايتدى .

ايكنجى وردە ، كه حياتنك ممولك اوچ سنەسنى حاوى در ،

(حاكم) ، مفرط شيعى لرك يوسبوتون تحت حكمنه كيردى .
(درزى) لرك نامنه مأخذ اولان درزى (*) اسمنده بيرتورك شرقدن مصره ، ياقين بير زماندن برى ، واصل اولمش بولونيوردى . الوهيت ك تجسدينه اعتقاد ايدن معهود مذهب اسماعيلينك بير ميسيونه رى ، بيرداعيسى ايدى . كنديسنى مستغرق نعم والطاف ايدن (حاكم) ك خدمتنه كيرمك بونك انسان صورتنده متجلى الله اولديغنى على ملاء الناس بيان ايتدى ، آدم عليه السلام ك روحنك على [ر . ء .] ه ، صوكره احفادينه واك نهايت (حاكم)ه ، منتقل اولديغنى اثبات ايچين بير كتاب يازدى وَ (قاهره)نك جامع كبيرنده اوقودى. لاكن بوحركت ، شديد بير حدت عموميه يى موجب اولدى وَ اهالى (درزى) يى پارچا لاماق ايسته دى : قاچوب باشنى قورتارمايه كوجلكله موفق اولابيلدى ، هوينى يغما ايتديلر . بوندن بير قيام عمومى نتيجه لندى كه اوچ كون دوام ايتدى و بو اختلال اثناسنده (درزى) طرفدارلر لرينك بيرچوغى هلاك اولديلر .

---

[*] (دوزى) بو اسمى درازى Drazi تلفظيله قيد ايتمش: ياكنديسنك يا فرانسزجه يه مترجمنك بير اثر سهوى اولسه كرك در . بو ذاتك (الشيخ محمد ابن اسماعيل الدرزى) اولديغى محقق در . (درزى) فتح دال ايله ترزى ديمك در ؛ فارسى در ؛ عربلر ، بو كلمه يى تعريب ايده رك ضم دال ايله (درزى) يازمشلردر . طائفهٔ دروز كتابلرنده بوداعى (نشتكين الدرزى) نامياه مذكور و معروف در .

ء . ج .

بالذات حاكم دخی عقیدهٔ جدیده‌یی قبول ایتمشدی وَ کندیسنه شکل بشره کیرمش الوهیت نظریله باقیوردی ، مع هذا ، بوندن (حاکم) ك دلی اولدیغی استنتاج ایدیلمك لازم کلزدی ، بویله دوشونمك ایچین اودورده اوندن اولکی دورلرده بو عقیده‌یی و بو عقیده‌یه مشابه دیکر عقیده‌لری قبول ایتمش اولان میلیونلرجه انسانلره مجنون نظریله باقماق ایجاب ایدردی . عصیاندن دوچار خوف اولاراق حاکم ، علناً ، درزی‌نك طرفنی التزام ایتمه‌یه جسارت ایتمه دی . اونا خفیاً پاره کوندردی ، عقیده‌سنی طاغلرده نشر ایتمك ایچین (سوریه) یه کیتمه سنی نصیحت ایتدی . بورایه موافقت ایده‌رك (سوریه) یه کیتدی وَ (جبل لبنان) ده «درزی» لر مذهبنك مؤسسی اولدی ؛ فقط درزی‌لر (درزی) نك نامنی طاشیماقله برابر (حمزه) یی و (حاکم) ك دیکر محیاتنی ده مؤسس دینلری طانیرلر . (حمزه) دخی اجنبی ایدی محتمل که ایرانی الاصل ایدی . (درزی) دن داها زیاده بختیار اولدی . غایت ایی تنظیم وترتیب اولونمش بیر اصول مرخصین واسطه سیله بیرچوق طرفدارلر قازانمایه موفق اولمش اولدیغندن ، (حاکم) ، ١٠١٧ سنه‌سنده الوهیت دعواسنی آچیق‌دن آچیغه نشر ایده بیلدی . بنابرین (حاکم) کندیسنی «علیم کل‌شئ» اولاراق

طانیمایه جهد ایه‌یو ردی . دائمـا غایت مکمل بیر «پولیس»ه بیر ضابطه‌یه مالك بولونمش ایدی، «آژانت» اولاراق یالکز اوکـکاری دکل قادینلرده استخدام ایدردی . قادینلر واسطه سیله حرم لرك سرائرینه واقف اولیوردی و ایشته قادینلری طانیدیغی ایچین درکه اونلره قارشی اوقادار شـدید قوانین یاپمشـدی . بوحقیقه‌لك احوال موجوده‌یه بناءً داها زیاده آرتماق ضروری اولمشدی . جورنالاری صباحلایین آلدیغندن (حاکم) بیرچوق کیشیلره ، کـندیلرینه نه‌واقع اولدیغنی، ثه‌ولرنده نه‌کـدیکنی حکایه ایده بیلیردی . بوصورتله ، خلق، أك کیزلی شیلرك اونابعنی (حاکم) ه معلوم اولدیغی ، زعمنی، بالطبع ، حاصل ایتدی . واونا الوهیته خاص مراسم تسبیح وتهلیـل اجرا اولونوردی . عموم مملکتلرنده و باخصوص ایکی بویوك شهر مقدس اولان (مکه) ومدینه‌ده ، که فاطمیون‌ـ ك حق حکمرانیلرینی تصدیق ایتمشلردی ،اثنای صلاتده (حاکم) ك اسمی تلفظ اولوندیغی وقت کمال تعظـیم ایله قیام ایدرلر ایدی . کـندیسی آرتق نه نمـاز قیلیـوردی نه اوروج طوتیوودی . باشقالری ایچین‌ده اسلامیت‌ك نماز ، اوروج ، زکاة ، حج کبی بعض فرائضی لغو ایتمشـدی ، چونکه اسماعیـلی لر ، قرآن‌ك کافهٔ احکام واوامرینی مجاز، کنایة تلقی

ایدر ، اوصورتله نظر اعتباره آلیرلردی ، بو وجهله درکه نمازك ، زکاتك ، حجك ، غیر مؤمنلره قارشی جهادك اونلرجه‌ه‌مدلولی ؛ علی [ر . ع] ونسلنه‌محبت واعداسنه و ازجمله (ابو بکر) . (عمر) و (عثمان) [ر . ع] حقلرنده صلح ناپذیر بیرکین‌وعداوت ایدی ، اوروج ؛ مذهبه ادخال اولونان کیمسه‌یه تودیع اولونان اسرار مذهب‌حقنده رعایته مجبور اولدینی . سکوت وکتومیت دیمکدی .

وقتیله مألوف وذوقیاب قهر اولان (حاکم) کافهٔ ادیانه قارشی‌یك حریت پرور اولمشدی . هنوز مفرط شیعی ایکن اجراسنی منع ایتمش اولدینی کافهٔ تشریفات ومراسم دینیه‌یی سنی‌لر تکرار ایفا ایده بیلمه‌یه باشلادیلر ، خریستیانلر وَ یهودی‌لر مبانئ دینیه لرینی تکرار بنا ایتمك مساعده‌سی استحصال ایتدیلر . کلیسالره وسیناغوغلره عرصه‌لری وباغچه‌لری اعاده اولوندینی کبی ،مرمر دیرکلری،طاشلری، آغاجلری دخی کیری ویریلدی . البسهٔ قارفه تلبس ایتمك مجبوریتی لغو اولوندی ، خلیفه ، غیر مؤمنلره قارشی حرب فریضه سنك‌نه عبسویلره ، نه‌ده موسوی‌لره آرتق تطبیق اولونمادیغی ورضای درونیسیله دینی ترك ایتمه مش اولانهر فردك دین اوّلنه رجعت ایده بیله جکنی بیان ایتمه‌یه قادار

ايله‌رى كيتدى . بونك اوزه‌رينه . تبديل دين ايتمش خريستيان لردن ، بير هفته ظرفنده ، آلتى بيك كيشى‌نك اسلاميتى ترك ايتديكى كورولدى . مهاجرلرينه كاينجه ، آقين آقين عودت ايتديلر .

خلاصهٔ كلام ١٠٢١ سنه‌سنك ابتداسنده ، (حاكم)، اسرار انكيز بير صورتده كوزدن نهان اولدى . صاپا بير برده قتل ايديلمش اولماسى محتمل‌در ؛ فقط اولديكنه اينانمايان بك‌چوق كيمسه‌لر بولوندى . (حمزه) دخى ، « (حاكم) انجاق ، انسانلرك معصيت‌لرى سببيله غائب اولدى» ديمك ايچين بير رساله ترتيب ايتدى . حالا بوكون . درزى‌لر . (حاكم)ك عودتى بكله مكده درلر ، شيمدى كلمزسه ، اونلرك فكر لرنجه ، دنيانك صوكنده كله جك در .

(درزى)لرك ، كندى كنديلرينه ويرديكلرى اسم وجهله توحيدى unitaire لرك ، دينى عجيب بير دين در . (*) بو دين (درزى) ، (حمزه) وسائره طرفلرندن وعظ ونشر ايديلمش‌اولان وَ قسماً (حمزه)نك اثر ذاتيسى بولونان بيرقاج كتابده جمع وحفظ اولوندى، بو دين، اسلاميتك بير مذهبى كبى نظر اعتباره آلينماماز ، زيرا (درزى)لرى . مسلمانلر

[*] وقتيله داها كثيرالنفوس اولان طائفهٔ دروزك بوكونكى مقدارى ٠٠٠و١٤٠ در.

دین قارداشی اولاراق طانیمادیقلری شویله دورسون (درزی) لر ده اسلامیته لغو ایدیلمش بیر دین نظریله باقارلر . یوندن ماعدا ، اسلامیت دن اوقادار آیریلمشلر در ، که حقیقت حالده اسلامیت دن خارجه چیقمشلردر . شیعیلره وَ اسماعیلی لره ؛ سنی لره کوستر دیکلری خصومت دن داها آز خصومت کوستر مزلر .

فقط « سیستم » لری نه قادار اصلی اولورسه اولسون ینه ، مذاهب اسلامیه عقیده سندن استعاره اولونمش بیر چوق عناصری حاوی در ؛ بو جهتله بوس بوتون مسکوت عنه کچه مه یز :

اونلرده ده اللهُ وحدتی ، معتقداتلرینك صف اولنی اشغال ایدر وَ اللهی معتزلی لرك ویردیکی معنا ایله تاقی ایدرلر ، یعنی اللهه ذاتندن آیری هیچ بیر صفت عطف ایتمزلر . ارادهٔ جزئیه عقیده سنه کلینجه بو خصوصده ده « معتزلیون » ایله بیرچوق نقطهٔ تماسلری واردر ، بیرده دیرلرکه الله اون کره انسان شکلنده تجلی ایتمشدر ؛ لاکن کندیلرنده اللهك تشخص ایتدیکی کیمسه لرك أسامیسی . بونلرعنده ، اسماعیلی لر عندنده اولدیغی کبی هیچ دکل در ، بونلرده بوسبوتون باشقادر . اونجی وصو کنجی دفعه اولاراق ، الله ؛ حاکمك شخصنده تجسد

ایتمشدر وَ وحدت ربانیه اعتقادینی ظفریاب ایدهرك وَغیر مؤ منلری جزالانریرماق مقصدیله حاکم انسانلرآرهسنده تکرار ظهورینه قادار باشقا تجسده ، باشقا تأنس Incarnation ه انتظاراولونمامالیدر . (حاکم) هرنه پایدیسهایی در. حکیمانهدر ، اعجاز نمادر : کافهٔ اعمالنی بر طرف ایدییور وبونلری مجازی بیر معنا ایله نظراعتباره آلاراق ، طور وحرکتندهکی اطراد سزلغی محق ومعقول کوستهرییورلردی ، قرآن واحادیث دخی بیر طرز متصوفانه symbolique ده تفسیر وایضاح اولوندیغندن بو بیر امر سهل ایدی . اسلامیتك عقائدی درزیلر عندنده مقبول دکلدر ؛ (حمزه) عقائد اسلامیتی دیکر یدی عقائد ایله اقامه ایتدی، منطقی بیرترتیب تعقیب ایتمکسزین مذکور عقائدی وجه آتی اوزره سرد ایدر: بیر نجی وأك بویوك وظیفه [فرض] ؛ دوغروسویله مك در ؛ ایکینجی وظیفه ؛ امنیت عمومیهیه نکهبان اولماقدر ؛ اوچنجی وظیفه ؛ ادیان متقدمهیی رد ایتمکدر ؛ دوردنجی وظیفه ابلیس لردن وضلالتده یاشایانلردن کاملاً آیریلماقدر ، بشنجی وظیفه اللهك بیر اولمش اولدیغنی وشیمدی بیر بولوندیغنی ودائما بیر اولاجاغنی تصدیق ایتمکدر ، آلتینجی وظیفه اللهك یایدیغندن خوشنود اولماقدر ؛ یدینجیسی ، کرك

سعادتده ، كرك فلاكتده اوامر الهيه انقياد ايتمكدر . بو فرقه اخلاقك صفوتنه وعالم ازدواجده عفت وصداقته پك بويوك بير اهميت ويرير .

شرقى اسماعيلى لرك ، تعبير ديكرله ، خشاشينك ظهورى بوسبوتون باشقا اولدى . بير حيد ودلر وَ قاتللر حكومتى تاسيس وبونى ايكى عصر مدت ادامه ايده بيلمش اولان بو فرقه يه قياس اولونورسه ديكر پونون جمعيات خفيه ، موفق اولامامش تجربه لر ، بد طالع تقليد لركيبى قالير.

اون بيرنجى عصر خلالنده . ابرانده (رى Rei) (*) شهرنده ، (حسن صباح) اسمنده بيرى ياشابوردى.(**) آتشين بير شيعى اولان پدرى « اون ايكيلر » مذهبنه يعنى اون ايكى امام طانيان فرقه يه منسوب ايدى . فقط كنديسنى

---

[*] (رى) ، ايرانك أك قديم ، أك مشهور شهرلرندندر. عراق عجمك منتهاى شمالنده كائن ايدى . خرابه لرى (طهران) ك ٥ كيلو متره جنوبنده بولونور . ملوك سلجوقيه نك پايتختى ايدى . مفسر مشهور(فخرالدين رازى) دخى بوراده دوغمشدر. «رازى» ، (رى) لى ديمكدر يعنى (رى)ك نسبتى « رازى » اولور. يونان قديم جغرافيونى آثارنده بو شهر (راجس) صورتنده مقيددر .

ع . ج .

[**] (حسن على الصباح) يمن امراسندن (يوسف حميرى) نسلندندر. متن كتابده مسطور احوالى كچيرمك دولت اسماعيليهٔ شرقيه نى تأسيس ايتمش و ٤٥ سنه حكمران اولمشدر. بو حكومتك نومسنى « قهستان » اهاليسى تشكيل ايتمشدى . ع . ج .

کاه ضلالت ایله ، کاه الحاد وعدم ایمان ایله اتهام ایدن خصمای طرفندن پك چوق قهر وعـذاب چکمش اولدیغندن ونفسنی بیر چوق مخاطره یه معروض کوردیکی جهتله اوزه رنده کی مظنونیت لکه سنی سیلمك اوزره اوغلی حسن‌ی « نیشابو » مکتبنه کوندردی ؛ اوصیره ده مکتبك باشـنده ، سکسان یاشنی متجاوز، عالمی واهل سنتلکی ایله مشتهر بیر خواجه ، بیر استاذ واردی (*) فقط أك زیاده اهل سنت معلملر دائما کندیلرینه بکزه‌مین طلبه ینیشدیرمز . بونك تجربه‌سی بو دفعه دخی یاپیلدی ؛ زیرا ، بو مکتب‌دن چیقان الك مشهور اوچ شاکردن ایکیسی صاف اعتقار دکل ایدیلر . بونلر صمیمی دوستلر ایدیلر ؛ اسملری ؛ نظام الملك ، عمر الخیامی و حسن صـباح ایدی . بیر تجیسی سلجوقیلر زمانـنده وزیر اعظملقده هنر ابراز ایتدی . ایکینجیسی أك بویوك ریاضیون دن بیری‌در ؛ پك پوکسك درجـه‌ده اعتبار اولونان (جبر) کتابی زمانمزده نشر اولوندی ؛ فقط فارسی لسانده کوچوك نظملر [رباعیات]ده یاپدی ، بونلرده ، وجدی لرك ومتصوف لرك عقائدیله اولدینی قادار عقائد قرآن ایله‌ده ، بی رحمانه بیر صورتده استهزا ایدر : کندیسنك « شرق وولته‌ری » لقبی بوندن‌در. اوچ شاکردك اوچنجیسنه کلینجه ، بو اسلامیتك

[*] بو استاذ ، (امام موفق نیشابوری) ایدی .

خصمنی امانی اولان خشاشین مذهبی تأسیس ایتدی .

نیشابور مکتبنده اکمال تحصیل ایدنلرك ، یالکز سعادت اخرویه‌یی کندیلرینه تأمین ایتمکله قالمایوب بو دنیاده ده‌موفق اولاجاقلرنده امین اولمالری عمومجه مقبول ومسلم بیر فکر ایدی. حسن، بیر کون، ایکی دوستنه بو فکری خاطرلاتدیغی وقت شو سوزلری‌ده علاوه ایتدی : «هر احتماله کوره ، بز لردن بیر یتز عالم اکابرده پارلاق بیر موقع احراز ایده‌جك، أك ایی قسمت کیمه دوشرسه دیکر ایکی آرقاداشنی‌ده سعادتنه تشریك ایده جکنه دائر یکدیکرمزه عهد ایده‌لم». بویله یاپیلدی، سنه‌لر کچدی وَ نظام الملك ؛ اوچ کیشینك موفق اولانی بولوندی. آز اهمیتلی مختلف مأموریت دولتده استخدام اولوندوقدن صوکره (آلپ آرسلان) زمانده دولت ك أك بویوك منصبنی یعنی وزیر اعظملق (*) مقامنی اشغال ایتدی . (نظام الملك) ك بانه کیدن ، اسکی دوستی عمر الخیامی[عمر خیام] اولدی . وزیر اونی أك بویوك حرمت واعزاز ایله قبول ایتدی ویریان سوزی اوکه . آجان او اولدی وَ[عمر خیام) ده بیر ناظرلق تقسیم ایتدی ، لاکن ریاضیّ [عمر خیام] بونی ایسته‌مه‌دی ، واشتغال علمیسنه ممانعت دن خالی راحت بیرمعیشت تأمینه کافی بول بیر ایراد ایسته مکله اکتفا ایتدی.

[*] وزیر اعظملق ، تورکیاده صدر اعظملق مقامی دیمك در.

ع . ج .

سویله‌مه‌یه حاجت یوقکه طلبی قبول اولوندی . بیر جسوق زمان صوکره ، زمان حکومتنده نظام الملك ینه وزیر قالمش اولان (ملکشاه) ك عهد سلطنتنده ، عمر خیام دن زیاده حرص وطمعی اولان حسن صباح دخی سرایه‌کلدی. اونوتمش کیبی کورونن وزیره سوزینی سرت بیرلسانله اخطار ایتدی. نظام الملك حسن صباح ك آرزوسنی اسعاف ایتدی . بویوك آیلیقلی بیر مأموریته قویدی که هرکون کندیسنی سلطان ایله تماسده بولوندوریوردی. حسن ،آره‌دن چوق‌کچمکسزین، حکمدار اوزه رینه بویوك بیر تأثیر اکتساب ایده بیلدی وَ بو تأثیری ، موقعنی آلماق ایسته دیکی وزیرك زیانناولاراق استعمال ایتدی . استقامتی حقنده شبهه وتردد حصوله کتیرمه یه چالیشدی، بیرکون. که ، سلطان واردات ومصارفات دولت ك بیر میزانی وزیردن طلب ایتمش وَ وزیر بونی یاپماق ایچین کندیسنه بیر سنه دن زیاده بیر زمان لازم اولدیغی جوابنی ویرمشدی ، حسن ، دیوان محاسبات‌ك عموم مأمورلری خدمتنه ویریله‌جك اولورسه مطلوب میزانی قیرق کون ظرفنده تسلیم ایتمه‌یی تعهد ایتدی. ملك شاه بو مدت‌ظرفنده مذکور مأمورلری (حسن) ك خدمتنه ترك ایتدیکندن میزان حقیقةً مهات‌معینه ختامنده اکمال اولوندی. نظام الملك

كوزدن دوشمك تهلكه‌سنى وقت وزمانيله كوره‌رك بوندن قور تولماق اوزره بيرواسطهٔ حيله كارانه‌يه مراجعت ايتدى. حكومتك بيرقاچ اوراقنى خفياً آشيرتمايه موفق اولدى. سلطان اوراقى مطالعه ايدركن منتظم اولماديغنك فرقنه واردى. حسن‌ى توبيخ ايتدى، حسن ايسه ماجرادن بى خبر اولديغندن ايضاحات ويرمه‌دى. اوزمان نظام الملك بو ابتداي غلبه‌دن اودرجه بير مهارتله استفاده ايتدى كه (حسن) كوزدن دوشدى. سراى‌ى ترك ايتمه‌يه، وقاننه صوصامش اولان وزيرك تحرياتندن قورتولماق اوزره صاقلانمايه مجبور اولدى. (اصفهان) ده ياشايان (ابو الفضل) اسمنده بيرذاتك خانه‌سنده بيرماجراء بولدى. سلطان ووزيرى حقنده شكايت وبددعا ايده ايده بتيره‌مه يوردى. بير كون «ألمك آلتنده ايكى صادق دوستم اولسه ايدى، بوتورك ايله بوكويلونك (*) حكومتلرينه نهايت ويريردم» ديمه‌رك باغيردى. صاحب خانه، حسن صباح ك چيلديرديغنه ذاهب اوليوردى. اولكاسى (آنطاكيا) دن، (كاشغر)ه قادار ممتد اولان ذى شوكت (ملكشاه)ه ايكى آرقاداش ايله هجوم ايتمك فكرينك دماغى خسته اولمايان بير آدمه كله‌بيله جكنه عقلى ايرمه‌يوردى. نه دوشونديكنى سويله مكسزين (ابو الفضل)، دوستنه صباحلاين واوكله وقتى مشروبات واطعمهٔ

(*) سلطان ايله وزيرنى مراد ايدييور.

مسكنه ويرمه يه باشلادى.. حسن هيچ بيرفكر بيان ايتمكسزين اوكنه كتيريله‌نى ايجيوردى، پيوردى.- يكيرمى سنه صوكره (الموته) قلعه‌سنه مالك بولوندينى وَ نظام الملك ، معاشلى خشاشينك خنجريله تلف ايديلديكى وبير آز صوكره وقوعبولان (ملكشاه)ك وفاتى متعاقب بوتون ايمپراطورلق طعمهٔ اغتشاشات اولدينى ، صره‌ده ، دوستنك أك صادق طرفدار لرندن بيرى اولمش اولان ابو الفضل كنديسيله برابر (الموته) ده اقامت ايديبوردى . بيركون، (حسن)، ابو الفضل ه ، «ه ناصل! ايكيمزدن هانكيمز دلى ايدى ، بنمى سنمى ؟ اصفهان‌ده بانا ويرديكك مشروبات واغدية مسكنه‌يه هانكيمزك داها زياده احتياجى واردى ؟ ايكى صادق دوست بولور بولمازسوزيمى ناصل يرينه كتيرديكمى كورويورسين ! » ديدى .

(حسن) هرنه قادار سنى اولان بير مكتبدن يتيشمش ايسه‌ده، او زمانه قادار ، «اون ايكى لر، اثنى عشر» فرقه سى اسماعيلى لرك هم‌ده آتشين لرندن اولاراق فالمشدى ؛ فقط اوصيره‌ده، قاهره لوجه سنده تعليم اولوندينى وجه اوزره سيستم» ه آشنا بير آدمله معارفه‌ده بولوندى . اونكله لاينقطع مناقشاتده بولونماقله برابر ، معاقلاتى اونا اويله بير درجه ده متمايل ايدى كه بيركون تهلكه‌لى بيرصورنده خسته دوشمشدى ، كندى

كندينه «بو آدمك عقيده‌سى حق در ؛ اونى تصديق ايتمك ايسته‌مه مه‌يه يالكز بنم تعصبم سوق ايتدى ، شيمدى ايسه حقيقته واصل اولماقسزين اولمك تهلكه سنده بولونيورم » ديدى . كسب عافيت ايديجه ، كنديسنى جمعيته قبول ايتديردى ، آردن چوق كچمه‌دن « سيستم »ك ، كافهٔ سرائرينه مطلع اولدى وَ بونى متعاقب ؛ بير داعى‌نك توصيه‌سى اوزه رينه ، مصره كيتدى . او زمان بو اولكانى اداره ايدن ، حكمدار ، فاطميون‌دن (مستنصر) اونى عزت واكرامه غرق ايتدى ، زيرا (حسن) ك بويوك هنر وذكاء صاحبى اولديغنى ذاتاً بيليورلردى ؛ فقط ، اثر تدبير اولماق كرك در ، حكمدار ؛ شخصنه ، حسن‌ى تقرب ايتديرمه‌دى . حسن مصرده تقريباً بير بوجوق‌سنه قالدى : اوصره‌ده تسلسل سلطنته دائر بير منازعه‌يه قاريشدى ، سر عسكرك خصومتنى اوزه‌رينه جلب ايتدى ، بربرستان [طرابلس غرب] سواحلنه دوغروا بادبان كشا اولان بير كمى‌يه اركاب اولوندى . دكزه چيقيلير چيقيلماز شدتلى بير فورطونه قوپدى ، بويوك بير حضور وسكون ايله فورطونه‌يى تماشايدن حسن صباح مستثنا . هركس مهوت خشيت ايدى . حضور قلبنك سيئى صوران بير يسنه « هيچ بير فنالغك بانا اصابت ايتمه‌يه جكنى مولامز (*) بانا وعد ايتدى »

[*] « اسماعيلى »لر « مولا » دن الله‌ى دكل . طريقت اسماعيليه‌نك استاذ كبيرينى مراد ايديورلردى . » فاس سلطانلرى ده كنديلرينه

جوانی ویردی . بیرقاچ دقیقه صوکره ، فورطونه سکونت بولدی وَ بو آندن اعتباراً کمیجیلر ، حسن حقنده اوقادار حرمت حس ایتدیلر که اونك خالص مریدانی اولدیلر . فقط غرب دن کلن روزکار کمی بی بربرستان ساحلنه دوغرو دکل سوریه سواحلنه دوغرو سوردی . حسن سوریه ساحلنه چیقدی ، (ایران) ه عودت ایتدی ، هر طرفده کندیسنه طرفدار طوپلادی ونهایت (الموته) (*) قلعه سنه واصل اولدی ؛ (الموته) قلعه سی ، (قزوین) ك شمالنده (رودبار) نواحیسنده موجوداللی آلتمش قلعه‌نك أك بویوکی وَ أك مستحکمی ایدی . خدعه وجبر استعمال ایده‌رك بوقلعه یی ۱۰۹۰ تاریخنده أله کچیردی و بو رامی اونك مرکز شوکتی اولدی ،

قاهره لوجه سنك أك کیزلی اسرارینه مطلع اولان حسن صباحك پره‌نسیپی « هیچ بیرشی دوغرو دکل‌در و هرشی

«مولا» دیدیرتیلرکه فرانسزجه Seigeur و Notre seigneur تعبیرلرینك تماماً معادلی‌در . ع . ج .

[**] (دوزی) ، بو اسمی ، Alamout شکلنده یازییور؛ معلم ناجی مرحوم (اسامی صحیفه ۱۱۹) ، [الموت] یازییور . شمس‌الدین سامی بك مرحوم [قاموس اعلام]ك ، (حسن صباح) فقره‌سنده (جلد : ۳ ـ صحیفه : ۱۹۵۱) الموته صورتنده قید ایدییور . (دوزی) ، حاشیه‌سنده بو اسمك بیری یووا دیکری قارتال دیمك اولان ایکی کلمهٔ فارسیه‌دن مرکب اولدیغنی و حقیقة قارتال‌لر بورادہ آشیان طوتمش اولمالری مناسبتیله بو اسمك ویریلدیکنی سویله‌ییور . ع . ج .

جائزدر » ایدی . مقصدی ایسه حکومت ایچنده بیرحکومت وجوده کتیرمکدی ؛ فقط حسیاتی علناً اظـهار ایده‌جك درجـه‌دن پك عالی بیر درجـه‌ده انسانلرك طانیوردی . انسانلرك احوال قلبیه لرینه اطلاعی بو درجه لردن پك‌زیاده یوکسك‌ایدی . حکمران‌لغك امام خلیفه‌ده‌بولونماسی وجوبی تصدیقده عالم اسلام متفق ایدی ؛ بو مقام هانکی سلاله‌نك حقی اولدیغنی تعیین خصوصـنده اختـلاف ایدییورلردی . بنابرین (حسن) بیر خلیفه نامنه حرکت ایتمه‌یه مجبور ایدی اونك یایدیغی‌ده بو ایدی . کندیسنه غایت‌تقوی پرور سوسی ویره‌رك . ظاهراً خلیفهٔ فاطمی‌المستنصرك ـ که قاهره‌ده مقیم ایدی ـ منفعتنه اولاراق مریدلر طویلایوردی . کندیسـنه هیچ بیر عنوان حکمداری ویرمـه‌یه‌رك ساده‌جـه طریقت‌ك « استاذ کبیری » اولماقله اکتفا ایدییور و کندیسنی «مولانا» یاخود « شیخ الجبل » (*) یعنی « طاغك اسـتاذ کبیری » تسمیه ایتـدیرییوردی ، فی الحقیقـه الیوم ، قبائل عربك یاخود طرق دینیـه‌نك باشـلرنده بولونان کیمسه‌لرك طاشیدیقلری « شیخ » اسمی‌نك معناسی رئیس یاخود اختیار

[*] قرون وسطـاده اهـل صلیب فرانسزلر ، بو اسمی Vieux de la montagne کلمه‌لریله ترجمه ایدییورلردی .

دیمك در ، چونکه، اکثریا، رئیس ، یاشلی بیر آدم اولور. اونك حکومتی ده،علی العاده بیر حکومت ، (فاطمی)لرك حکومتی کبی بیر حکومت دکلدی . فقط بیر طریقت بیر اخوت مذهبیه ایدی ،که کندیسنه مخصوص بیر قانون اساسیسی واردی . (استاذ کبیر) ك معیتنده (جبل) ایله (قهستان) وَ (سوریه)دن متشکل اوچ ولایتك والیلری داعیٔ کبیرلر بولونوردی، بو ولایتلرده جمعیت بویوك بیرقوت و نفوذه مالك ایدی . داعیٔ کبیرلردن صوکره « داعی »لر کلیردی، که علی العاده « میسیونر »لر، مطلع استاذلر ایدی. بونلری متعاقب « رفیق »لر کلیردی، که بیر اطلاع تدریجی سایه‌سنده استاذ اولماق یولنده بولونورلردی . « فدائی »لر بشنجی طبقه‌یی اشغال ایدرلردی: بونلر ، رئیسلرك مقرارتنك اجراجی‌لری ، کندیلری ده أولومی کوزلرینه آلمش أولدورو جی‌لر ، قاتل‌لر ایدی‌لر . غریبده اهل مذهبه assassins یعنی قاتل‌لر دینیلمه‌سی بو « فدائی‌لر »ه نسبتله‌در . «فدائی‌لر» ازجمله مستبدلری ، مذهبك خصماسنی أولدورمکله موظف ایدی‌لر . (استاذ کبیر) یاخود (داعیٔ کبیر)؛فدائی اولاراق قبول اولونمایه لایق ظن اولونان توانا واولوالعزم دلیقانلی‌یی بیر طعامه دعوت ایدردی، بزم کندیرمزه پك زیاده بکزر بیرنبات اولان خشیش‌ك تخمنی ویاپراقلرینی جینه‌ته‌رك سرخوش

ايدردى وياخود اونا بوخشيش ايله ترتيب اولونمش بير نوع مشروبات ايچيريرى . سرخوش اولدينى وبو نباتك حاصل ايتـديكى احتساسات لطيفه‌يى حس ايتمه‌يه باشـلادينى وقت دليقانلى ، (الموته)ده كائن ودورت طرفي يوكسك ديوار ايله محاط بيرباغچه‌يه كوتور وليوردى . بو باغچه‌حقيقةً بير بهشت شرقى ايدى ؛ اوراده هرشى درجـهٔ متساويه‌ده دلبر ايدى . شكوفه زار پارق‌لرك ، سايه دار خيابان‌لرك ، گللردن ياپيلمش كهواره‌لرك ، اوزوم صالقملرينك ، آقارصولرك اورتـه سنده ايران ويونان خاليلريله مزين هوادار صالون‌لر . چينى دن كوشكلر اعتلانمود اولوردى اوراده سياه كوزلو تازه كوزل قيزلر بولونوردى كه ، مستقبل فدائيـيه ، آيلديغى وقت آلتون ، كوموش ياخود بلور باردالرده آك نوشين وآتشين شراب‌لر تقديم ايدرلردى ، عينى زمانده قوشلرك زمزمه‌لرندن متحصل « قونسرتو » آلات موسـيقيه‌دن منتشر اصوات سامعه‌نوازه قاريشيوردى ، هرشى . نشئه ، صفا شهوانيت ، حظ اظهار واعـلان ايديبوردى . نهايت حظوظاتك تأثيريله دليقانلى ؛ سرسم اولوبجه ، استاذينك قالمش اولدينى صالونه كتيريليردى : كنديسنك بانندن اصلا آيريلماديغنى ، جنته يالكز روحاً كيتديكنى و دين و رؤساى دين ايچين فداى حيات ايتمه‌يه حاضر اولانلره مخصوص نعم وحظوظ‌ك يالكز بير جيشـنى سنى طاتمش اولديغنى استاذ ، دليقانلى‌يه تأمين ايدردى . بو وجهله

درکه باشدن چیقمش بوکنجلر ، کور آلت جنایت اولمایه حاضر بولونیور و سعادت سرمدیه‌یه نائل اولماق ایچین حیات دنیویه‌لرینی تهلکه‌یه قویماق وسیله‌سنی کمال اشتیاق ایله آرایورلردی . محمد [ص . ع .] ك (قرأن) ده مؤمنلره ایتدیکی و بیر چوق کیمسه‌لر ایچین کوزل بیر رؤیا یاخود بیر « سیمبول » یعنی بیر کنایه ، بیر تمثال تلقی اولونان وعدلر ؛ اونلر ایچین متنم اولمش بولوندوقلری حقیقیات اولیوردی ؛ بو دقیقه‌دن اعتباراً جهدلرینك غایتی بیرقاچ ساعت ك ذوق زائلنی سعادت سرمدیه‌یه تحویل ایتمك اولیوردی .

« فدائی »لر خشیش استعمال ایتمه‌لری مناسبتیله « خشاشین » تسمیه اولوندیلر ؛ فرانسز اهلی صلیب ك آغزلرنده بوکلمه Assassin اولدی فرقه‌نك اسمی بو کیفیت‌دن صادراولدیغی کبی Assassin کلمه سنك قاتل معناسنده اولاراق استعمالنك وجهی‌ده بودر .

آلتینجی طبقه‌ده « لاصق » لر بولونوردی ؛ غالبابونلر ، بیر کون فدائی اولمایه مخصوص کیمسه لردی. نهایت یدینجی طبقه‌ده دنیوی‌لر، مؤمن‌لر، اهالی، آحادناس بولونوردی.

مراتب دخول ، دیکر اسماعیلی‌لرك سیستمنده اولدیغی کبی ایدی ، یالکز شو فرق واریدی که (حسن) بو مراتب ك عددینی عدد ابتدائی اولان « یدی » یه ارجاع ایتمشدی . فرقه‌نك قوتی باشلیجه ایکی اساس اوزه‌رینه مستند ایدی :

مستحكم قلعه‌لره مالكيت فدائى‌لرك تعصبي . هر أللرندن كلديكى يرلرده، خشاشين ، مستحكم قلعه‌لرى أللرينه كچيريبور و طاغلرده باشقا يكى قلعه‌لر بنا ايديبورلردى ؛ اورادن ، متعاقباً ، اووه‌لره حاكم اوليورلردى . فدائى‌لرك تعصبنه كلينجه ، حدسز ايدى ، طريقتك دشمنلرينى أللدورمكله بك كوزل بير ايش كورمش وجنتى قازانمش اولدوقلرينه اعتقاد ايديبورلردى . والده‌لر ، اولادلرينك ضلالتنه اشتراك ايديبوردى . بو وجهله دركه : بيركون، بو فدائى‌لردن سكيز كنج ، جمعيتك اك ذى قوت خصمى اولان (موصل)اميرينى أللدورمك مأموريتنى آلمشلردى . درويش قيافتنه كيرمش اولدوقلرى حالده ، اميرى جامعده بكله‌ديلر و اوزه‌رينه هجوم ايتديلر . امير ، زرهى ايله محافظه اولوندىغندن بير مدت كندى كنديسنى مدافعه ايتدى و بو جانى‌لردن اوچنى يره سردى لاكن محافظلرى امدادينه يتيشمزدن اول مهلك بير ياره آلدى وعينى كونده بو ياره‌نك تأثيريله وفات ايتدى بر حيات قالان جانى‌لر اهالى طرفندن پارچه پارچه ايديلدى . يالكز بير دانه‌سى قاچوب قورتولدى . بو قورتولان فدائى‌نك والده‌سى ابتداده ، موصل اميرينك أللدورولديكنى وسكيز فدائى‌نك هلاك اولمش اولديغنى ايشيتمشدى . بر مسرت اولاراق يوزينه دوز كون سوردى ، اك كوزل البسه‌سنى كيندى ؛ فقط اوغلنك عودت ايتديكنى كورونجه صاچلرينى

كسدى، يوزنى قارارتدى، اوغلنك شهيد اولاراق أولمەمش اولديغنه بو درجەيه قادار مكدر اولمش ايدى . جمعيت طرفندن اجرا اولونان جنايتلر صوك درجەده كثيردر . كرك مسلمانلر كرك أهل صليب ارەسنده اك كزيده آدملر بونلرك قربانى اولدى، بعض كره كنديلريله مناسبات دوستانەده بولونمالرينه رغماً اهل صليب رجال كزيدەسى معاف طوتولمادى. جمعيتك خصماسنى اصول افناسى ، ذاتاً يكى بيرشى دكلدى . بالذات محمد [ص . ع .] ، استثناءً أولماقله برابر ، بو وجهله ذاتاً حركت ايتمشدى (*) و ، اون آلتينجى عصرك تاريخيله بر آز آشنالغى اولان هرفرد بيلير كه « خشاشين » لك « سيسته م » ى اوروپاده ده تطبيق اولونمشدر. فقط جمعيتك مقصده وصول ايچين واسطەسى بوندن عبارت دكل ايدى . فخر الدين رازى نك قصه سندن اكلاشيلان بودر . بو فقيه و تەئولوجيا شناس ، حسد ايدن كيمسەلر ، اسماعيلى لرك مذهبنه صورت خفيەده سالك اولديغى شايعه سنى چيقار مشلردى ؛ بونك ايچين ، بير كون (رازى) (رى) شهرنده كرسى يه چيقدى اسماعيلى لرك مذهبنه سالك اولانلرى لوم

[*] صحيفه (٩٥ : ٩٧) يه مراجعت اولونا .

وتوبیخه بوغدی و اونلر علیهنه أك شدتلی بیر جوشغونلقله استعمال لسان ایتدی . استاذ کبیر ، درحال بیر فدائی کوندردی . بو فدائی طلبهٔ علوم‌دن کیچی کورونه رك یدی آی خواجه‌نك درسلرینه مداومت ایتدی، فقط آلدیغی امری ایفا ایتمك ایچین فرصت بولامادی . نهایت ، خواجه ، مطالعه‌خانه سنده یالکز اولدیغی بیر وقت فرصت بولمایه میسر اولدی . فدائی قاپی یی قاپایاراق ، (رازی) یی یره آتدی و خنجری کوکسنه دایادی . (رازی) «بانا نه یاپماق ایسته یورسین ؟ » دیه‌سوأل ایتدی . « قارنکی و کوکسکی پارچالاماق ایسته یورم » دیدی . (رازی) « نیچین ؟ » دیه صوردی، فدائی « چونکه علی ملاء الناس، کرسی اوزه‌رنده اسماعیلی‌لر حقنده فناسویله دك » دیدی ، خواجه ، جانمه قیمامامسی ایچین کنج فدائی‌یه یالواردی ؛ آرتق هیچ بیرزمان اسماعیلی‌لر علیهنده فناسویله مه‌یه جکنه یمین ایتمك ایسته‌دیکنی سویله‌یوردی. فدائی جوابا . « بونك نه دیمك اولدیغنی بیلیرم؛ بن کیتدیکدن صوکره یمینکك‌سنی مقید قیلمادیغنه دائر بعض قورنازجه تأویللر ، بولاجاقسین » دیدی . خواجه ، بونی یاپمایاجاغنه ویاپدیغی تقدیر ده هر جزایه راضی اولدیغنه دائر الله یمین ایتدی . فدائی او زمان « سنی اولدورمك ایچین

امر آلمامشدم، یوقه سنی اولدورمکده تأخر ایتمزدم» دییه‌رك (رازی) یی قوی ویردی . سانا سویله مه‌یه مأمور اولدیغم سوزلر ایشته شودر دیدی: «حسن ك اوغلی محمد(*) سانا سلام سویله‌یور وقاعه سنده کندیسنی زیارت ایتمه‌کی رجا ایدییور . سنی اوراده الك بویوك عزت واکرام ایله قبول ایده‌رز . استاذ کبیر دییورکه آحاد ناسك احقیجه نطقلرینی استحقار ایده‌رز ، نظر اهمیته آلمایز . فقط سن که بیر مشهور خواجه سین ، سن بزی تحقیر ایتمه‌مه لیسین ، چونکه سنك سوزلرك قلبلره کیرر و بیر صناعتکارك طاش اوزه‌رینه یازدیغی حرفلر کبی قلبلره حك ونقش اولونور . » رازی ، جواباً (الوت) ه کیتمه‌می غیر ممکن اولدیغنی فقط بوندن صوکره قاعه‌نك صاحبی علیهنه آغزندن بیر کلمه چیقمایاجاغنی سویله‌دی وَ او زمان فدائی کمرندن ۳۰۰ دوقه چیقاردی و « ایشته سنك تخصیصاتك ؛ مجلسك قراری وجهله ، هرسنه بو مبلغی آلاجاقسین؛ خدمتجیلرك ایچین ایکی فات یمن لباسی ده براقیورم» ییه‌رك (رازی)نك اوکنه قویدی. درعقب فدائی کوزدن نهان اولدی . خواجه لباسلری و آلتون ی آلدی وَ ودورت یاخود بش سنه منتظماً بومبلغی اخذایتدی، اوزمان

[*] محمد ثانی بشنجی استاد کبیر .

دن اعتباراً (رازی)نك اسماعیلی‌لر حقنده‌كی حال و نظری بوسبوتون باشقا اولدی . اوّللری ، معروض اعتراض بیر نقطه‌نك عرض واتیانی كندیسنی ، اسماعیلی‌لردن بحث ایتمه‌یه هر سوق ایتدیكجه « دینسزلر بوبابده نه دیرلرسه دیسینلر ، الله اونلره لعنت ایتسین ، قهر ایتسین » یولنده ادارهٔ كلام ایتمك معتادی ایدی . لاكن تخصیصاته نائل اولدیغی زمان‌دن بری ، اسماعیلی لردن بحث ایتمك مناسبتی كلدیكجه دائما « اسماعیلی‌لر بوبابده نه‌دیرلرسه دیسینلر » كلام موجزینی قوللانماقله اكتفا ایدردی . تلمیذلرندن بیری بوطرز افاده‌نك تحولی أسبابنی صوردیغی وقت (رازی) شوجنابلی جوابی ویردی : « اسماعیلی‌لر تلعین اولونامز ، چونكه اونلرك دلیللری یك‌مقنع وَ قاطع‌در »

اسماعیلی‌لر ، خارجاً مسلمانلردن فرق اولونمازلردی ؛ حتی شرعك قواعدینه یك صیقی اولاراق رعایت ایدرلردی . فرقه‌نك مؤسسی اولان (حسن)ك تحت اداره سنده . كیمسه شراب ایچمزدی . بوتون‌خشاشین نمونهٔ تقوی ایدی‌لر ، حتی (حسن) اوقادارسرت داورانیوردی ایدی‌كه (الموت)ده فلاونه چالمش اولان بیر شخصی نفی مؤبده محكوم ایتدی . رؤسانك‌ده خانه‌لرنده اصلا قادین بولونمازدی ، بكارحالنده

یاشارلردی . فقط مرور زمانله بو تقوی. منقطع اولدی . استاد کبیرلرك. کندیسنه مرید طوپلادیقلری امامك ظهور نده، اوامر شرعیه‌یی اجرادن کندیلرینی عفو ایده جکنه اسماعیللر قانع ایدیلر . فقط امامك ورودی بوش بره بکلندیکندن (حسن ثانی) ناشر ومبشرلك رولنی ، بکله نیلن امامك رولیله دکیشدیرمه‌یی کوزینه آلدی. احوال مساعد ایدی، فرقه‌نك قوتی ، مختلف ولایتلرده پك بویوك بولونیوردی ؛ (حسن)ك پدری و ددەسی ده(حسن)دن اول استاد کبیر اولمشلردی ، بو وجهله بوعائله‌نك حکومتنه آلیشمشلردی (*) اسماعیلی لرك سیستمنه درینندن درینه مطلع اولان وَ یکی عقیـده‌لر علاوه ایتمش بولونان (حسن) دخی حلمی ، بلاغتی ، علمی سببلریله پك محبوب ، پك محترم ایدی . بو بویوك آدمی آتمابی کوزینه آلدیرا بیلیردی وَ اویله‌ده یاپدی . فقط دفعـةً دکل تدریجاً یاپدی ١٦٤٠ سـنه‌سنك یازنده وَ بیرنجی کونندن اوتوزنجی کونته قادار اوروج طوتمـاق فرض اولان رمضان آینـده (الموت)ك دیوارینك اوکنده فسحت نمود اولان اووده بیر کرسی قوردوردی ؛ فقط عادت اسلامیـه‌یه مخالف

[*] (حسن)دن صوکره ، فرقه‌نك مؤسسی اولان سلاله‌نك هیچ بیر اعضاسی استاد کبیر اولمادی؛ خلفی (بزرك امید) اولدی،

اولاراق، مكه جهتنه وضع ايتـه‌دى . متعاقباً امتى رمضانك ١٧ نجى كونته دعوت ايتـدى ، اوكون كرسى‌به چيقدى ، امام‌دن ، خفياً ، شومألده بير مكتوب آلديغنى سويله‌يوردى: امام ابواب رحمتى سزه، واجـداد كزه آچدى؛ سزه مغفرتى كونده‌رييور ، سزى خادمينى اولاراق انتخاب ايدييور وَ سزى منتخب اولاراق آليور . زحمتلى اولان فرائض شرعيـه‌نك اداسندن سزى عفو ايدييور وسزى «بعث»ه ايصال ايدييور [اسماعيلى‌لر ، بعث كلمه‌سنى امامك وعتيده سنك ظهور ايتديكى كونى افهاماً قوللانيرلر] اسـتاد كبير بونى متعاقب سفره‌لر قوردوردى وخلقى اوروجلرينى بوزمايه‌دعوت ايتدى . كمال ممنونيتله اجابت ابديلدى . بيديلر ، شراب ايچديلر ، متعدد موسـيقار لردن مركب بير اوركسترا ترنم ساز اوليوردى . بو دوردن اعتباراً دركه رمضان آينك « عيدالبعث » تسميه اولونان ١٧ نجى كونى خشاشينك بير يوم عظيم مسرتى اولدى وسنه لرينك ايلك كونى تشكيل ايتـدى . اوامر قرآنيه‌يه ملغا نظريله باقيلدى ، بير حالده كه نماز قيلمايه ، اوروج طوتمايه آرتق احتياج يوقدى وهركس شراب ايچمكده، دوموز آتى يمكده مختار ايدى . بولغو . اهل سنت اولان مسلمانلرى صوك درجه شرمسار ايتدى ، بناءً عليـه قرون وسطانك ،

ذاتاً پك آزمطلع اولان عیسوی وقایع نویس لری استنا ابدیانمجه، خشاشینی بزه طانیتدیران یالکز اهل سنت در . مع هذا ، اهل سنتك ، یاپماقده اولدوقلری کیبی، خشاشینی شتم وتکفیر ایتمه‌یه حقی وارمی‌در ؟ بو بابده تردد اولونا بیلیر . هر حالده اهل سنت دن بیری شو سزاوار دقت سوزلری سویلر : (١) « اسماعیلی لر ؛ بیر کوندوز وبیر کیجه ظرفنده بش دفعه الله عبادت ایتمه‌یی صرف لفظی مراد بیر امر کیبی تلقی ایدرلر ، اونلرك عقیده سنجه انسان قلباً دائما الله ایله برابر اولمالی وروحی دائما الله متوجه بولونمالی در ، حقیقی نماز ، حقیقی عبادت ایشته بودر دیرلر » هیچ شبهه یوق عبادتك بو طرز تفهم وتلقیسی اهل سنتك تماماً میخانیکی اولان آیین لرندن ، آلا بیلدیکنه ، آیریلیر . فقط راست اندیش وقعه نویسلره بعض کره مستور قالان بو جنس اشعارات ؛ اسماعیلی لرك کتلهٔ عظیمه‌سنده بیر جمعیت حر اندیشان‌دن زیاده بیر مذهب تصوفی کورمه‌یه بزی سوق ایدر ، متعدد اولمایان رؤسانك حسیاتی ده نه اولورسه اولسون .

بیر آز سوکره (حسن ثانی) ، امام اولدیغنی وامام نسلندن یعنی فاطمیون مصردن کلدیکنی ادعا ایتدی. بوادعانی

---

[1] *Djowaïni,* dans le *Journal asiat.* VIe série, XV, p. 209.

اعتماد اولونور بير حاله قويماق ايچين مختلف ماصالر ايجاد ونشر اولوندى. پلان، موفق اولدى : (حسن) . طرفدارانى طرفندن امام طاينمدى وعقيدهٔ خشاشين ، (حسن) ك پاپمش اولديغى وجهله چوق مدت قالدى؛ لاكن مسلمانلرى اوقادار، شرمسار ايتدى كه استاذ كبير (حسن ثالث) اسلاميتى تكرار احيا ايتمكى هم ده أك صيق، أك آز مساعده كار شكلنده احيا ايتمكى موافق تدبير بولدى؛ حتى، مذهبك مؤسسى طرفندن تأليف ايديلمش اولان كتابلرى وطريقتك كيزلى قواعد نامه سنى، علماى ممتازهٔ اسلامك حضورنده ياقدى. دور اداره سنده جنايت دخى ارتكاب اولونمادى . بو نكله برابر هر خصوصده صميمى اولماسنده تردد اولونابيلير ؛ شوراسى هر حالده محققدر ، كه بالآخره ، (الموت) ك اثناى ضبطنده ، طريقت ك مؤسسنك كتابلرى تكرار بولوندى . بنابرين «ئوتودافه»(*) سنده (حسن ثالث) ك ياقديغى ياياقيورز ديديكلرى كتابلرك غيرى كتابلر ايدى ياخود اصل كتب اسماعيليه اولمايوب بونلرك قوپيه لرى ايدى . بوندن باشقا ، وفاتندن صوكره ، فرقه، اسكى عقيده سنه عودت ايتدى وايكى عصره

(*) Auto da fé ايسپانيولجه بير تعبيردر: وقتيله «انكيزيسيون» جمعيت يسوعيه سنك ويرديكى احراق بالنار جزاسى . ع . ج .

یاقین بیر مدت پایدار اولدوقدن صوکره ، آنجاق مونغول‌لرك رئیسی اولوب (الموت) قاعه‌سنی فتح وضبط ایدن (هلاکوخان)ك ضربه‌لری آلتنده هرطرفده شوکتنی غائب ایتدی . بنه اسماعیلی‌لر بیر فرقهٔ مذهبیه اولاراق موجود اولمایه دوام ایتمشلردر وَالیوم (ایران)ده ، (سوریه)ده بونلردن بولونور ؛ فقط اسماعیلی‌لر ، شیمدی ، یونون دیکر فرقهٔ مذهبیه‌لر کبی درلر : حاکمیته هیچ بیر طلب وادعاده بولونمازلر ، وحتی وقتیله مالك اولمش بولوندوقلری شوکتك یادی بیله اونلرك حافظه سندن سیلینمش کورونور .

مبحث

۱۰

مذهب صوفیون

اهالیده ، داها زیاده دربن بیر حیات دورنی نمایاب اولدیغی آندن اعتباراً هر مملکتده تصوف Mysticisme ه تصادف اولونور : فقط تصوف أك زیاده شرقه مخصوص در وَ هنددہ اولدیغی درجه ده توانا اولاراق هیچ بیر طرفده شکوفه دار اولماز . انساندہکی ادراك لایتناهیت ، هندوینی لایتناهیته مستغرق اولمایه سوق ایدر ، بیر درجهٔ کامله ده . که متناهی‌لك وخصوصی‌لك اونك ایچین نایاب اولور ؛ بونتیجه یه واصل اولماق ایچین نظرینی یالکز بیر نقطه یه رکز و کندیسنی بیر عطالت تامه یه ترك ایدر .

صوفیونلق ، علی‌العاده ، مثبت بیردینه مربوط بولونور ،

فقط بعض مذهب تصوف واردر ، که دینه دیکرلرندن داها زیاده اویغون کلیر . بعض تصوف‌ده واردرکه حسیاتی داها زیاده اویاندیریر وتصوف مستنتجك . ملاحظه ایله واصل اولدینی عقیده‌لره داهازیاده توافق ایدر . بو ایکی خصوصده قرأن . تصوف ایله امتزاج ایده‌جك طبیعتده دکلدر . روحك حیاتی تکمل یاب وَ أنسانی . قلبنده ، جناب حق ایله توحد ایتمه‌یه تحریك ایده‌جك یرده ، سایه سنده لطف سبحانی‌یه لایق اولامز لازم کلن بعض اعمال دینیه وافعال اخلاقیه امر ایتمه‌یه انحصار ایدر. قرأنك قطعی حکملری دخی تصوفه‌انکل اولور . بو کتاب، الله حقنده دیمزکه جهانده‌در، دیمزکه ، الله انسانلرك روحنده‌در . اسلامیت ایمان بالله‌ی یعنی الله ایله جهانك صورت صریحه وقطعیه‌ده تفریقی قبول ایدر و بوخصوصده موسویتدن داها زیاده ایله‌ری کیدر. بونا ، شونی‌ده علاوه ایدیکمزکه صلحانك و اهل‌معاصی‌نك انجاملرینی تصویرنده‌کی وضوح وقطعیت ؛ متصوفك . فنا فی‌الله (*) سیستمیله بو دین قطعی المفادی تألیف ایتمه‌سنه مانع اولور .

تصوف . تاریخ‌اسلامیتده ینه آز اهمیتلی بیر بر اشغال ایتمز.

[*] L'absorbtion de l'individu en Dieu.

محمد [ص . ع .]ك عقيده‌سنك بعض نقطه‌لرى تصوفه آزچوق اويغون كليوردى . مثلا : اهل ايمانك ، آخرتده رؤيت الله‌نائل اولاجاقلرى وعدى ، حيات جاويدانى‌يه قياساً بو حيات فنابذيردن مغمومانه بحثى بو قبيل دندر . بوندن باشقا ، اكر (قرآن) : پك آز تصوفى محتوى ايسه، حديث، نقصانك يرينه كچمك ايچين حاضردر . متصوف‌لرك درميان ايتديكارى افاده‌لرك بيله موثوق اولماماسى بحثمز ايچين آز اهميتلى‌در : زيرا نهايت ، اونلر بويوك مجموعه عد اولونان مجموعه‌لره قبول اولونمشدر وبناءً عليه افادات مبحوثه معتمد بهلكه مالك‌در . محمد [ص . ع .]ه عطف اولونان جمل حكميهٔ آتيه‌ده ، بو عنعنيات تصوفيه دن مثال‌لر بولونور : نماز قيلديغى وقت دركه مؤمن‌أك زياده‌الله قريب بولونور . — الله محبتى يوز قسمه تقسيم ايتدى ، دوقسان دوقوزينى كنديسى ايچين آلى قوبدى بيرينى انسانلره ويردى، انسانلرده نه محبت بولونورسه بولونسون ، يالكز او بير قسم محبت ايله آره لرنده سويشيرلر . — پيغمبر ديركه بنى كورن آدم بختياردر، چونكه او ، اللهى كورور . بنى كورمش اولان كيمسه‌ني كورنده بختياردر . — الله ديركه عباد الله‌دن بيرفردى سودبكم وقت اونك كوزى ،

قولاغی ، آغزی اولورم. بیرحالده که بنم واسطه‌مله کورور ، بنم واسطه‌مله ایشیدیر ، بنم‌واسطه مله سویلر . — الله ، بیر تخت اوزه‌رینه اوزانیر کیبی مؤمن‌لرك قلبی اوزه‌رینه اوزانیر . — اولادی ایچین والده‌نك حس ایتدیکی شفقت ومرحمت‌دن داها زیاده بیر شفقت ومحبتله الله مؤمنی‌سور . — الله دیرکه یر ، کوك بنی آکلاماز فقط مؤمنمك قلبی بنی آکلار . »

تصوف ادعا اولوندیغی وجهله هرحالده صدر اسلام دن می صدور ایتمشدر؟ بوخصوصده‌حقلی اولاراق تردد اولونابیلیر، زیرا موقع بحث ومناقشه‌یه کتیریلن شواهد ، هنوز معتمدبه اولامایاجاق درجه‌ده تازه‌در. بوندن ماعدا شواهد مذکوره، اکثریتلری اعتباریله ، صوفی‌لردن صدور ایتمه‌در: صوفیون، مثلا علی [ك . و] و محمد [ص . ع] ی متصوف طوتاراق دائما صوفیونلغی ابتدای اسلامه قادار چیقارماقله اکتفا ایتمه‌یوب (ابراهیم) بیله‌صوفی ایدی‌دیه‌رك متصوفلکی قدمای انبیا دورلرینه ربط ایتمه‌یه چالیشیورلردی . هر نه‌حال ایسه ، مبحوث عنه مثون ، موثوقیت تاریخیه‌سندن زیاده شاعرانه معجزات‌لریله ممتاز کتابلرده بولونور (١) تصوفك ایراندن

[١] بو نقطه‌ده (دوساسی) ایله تماماً هم فکرم . [١٨٢١ ده Journal des Savants ده تولوق Tholuck'ك صو

کله‌مش اولدیغنه اعتقاد ایتمك داهازیاده طبیعی‌در ؛ فی‌الحقیقة، هندك تأثیری سایه‌سنده تصوف بو مملکتده ، فتوحات اسلامیه‌دن اول موجود ایدی؛ داها بو دوردن‌اول ،هرشیئك اللهدن صدور واونا تکرار رجعت ایتمه‌سی فکرلرینك ایرانده حکمران اولدیغی کورولیوردی دینیلمك ایسته نیلیور ایدی، که جهان بیر موجودیت خارجیه ومرئیه‌یه مالك دکل‌در ، هرموجود اللهدر، واللهك خارجنده هیچ بیرشی یوق‌در(۲)

فیت sofismus ی حقنده یاپدیغی اجاله مراجعت اولونا] و تولوق (Blüthensammlung aus derMorgenländischen Mystik, p. 34)

صوفیونلغك، درمیان ایتدیکی شمائلدن بعضلری، (ابن خلکان) کیبی شایان اعتماد مؤرخلرده بولونور دیه اعتراضده بولوندیغی زمان تخطر ایتمیورکه بو مؤلفك موضوع بحث اولان مقاله‌لری [(ربیعه) حقنده اولان کیبی] ، کتب صوفیوندن استنباط اولونمشدر .

[۲] کذالك (دوساسی) نك فکری بنه بو مرکزده‌در. داها صوك زمانلرده، ترومپ Trumpp، « آلمان جمعیت شرقیه‌سی مجموعه‌سی » عنوانلی مجموعهٔ موقوته‌نك ۱٦ نجی جلدینك ۲٤٤ نجی صحیفه‌سنده شویله دیبوردی :

« Dass der Sufismus ein *indisches* Produkt ist, darüber Kann Kein Zweifel obwalten, und, noch näher bestimmt ist der Sufismus ein speciell *buddhistiches* Erzeugniss.

که « صوفیونلغك هند محصولی اولماسی جای شبهه دکل‌در: خصوصی بیر اثر بوددائی اولماسی ایسه داها زیاده قطعی‌در » دیمك‌در .

ایلك متصوفلر حقنده متداول روایاته متعلق بعض معلومات ایدینمه‌مز بزم ایچین فائده‌دن خالی‌دکلدر ؛ چونکه بو روایاتی حقائق مثبته کبی قبوله تردد ایتمه‌ك ده روایات مذکوره سایه‌سنده ، متصوفینك بالذات ، فکرلرینه ناصل بر اساس تاریخی ویردیکلرینی تحقق پذیر ایده بیلیرز .

ربیعه اسمنده تقوی پرور بر قادین ، که قرون وسطاده حاجیلر ، بونك ، قدسك شرقنده بیرتپه اوزه‌رنده کائن مزارینی زیارت ایتمه‌یی معتاد ایتمشلردی ، صوفیونك قولنجه بو قادین أك قدیم متصوفین آره‌سنده بیرنجی . موقعی اشغال ایدر . اونا عطف اولونان اقوال وافعال ، تصوفی تخم حالنده یعنی احتساسی بر اشراقیتی (*) ، اشراقیت کبی متجلی بر متکمل قلبی محتوی بولونوربو وجهله درکه وجدوحال زمانلرنده «ای یویوك الله سانامشتاق اولان قلبمی آتش ایله یاق ، کول ایت!» دیه باغیریردی ، یاخود :

ای الله قلبمی سنك ایچین صاقلایورم و بنی کورمه‌یه کلنلره یالکز وجودمی براقیورم ؛ زائرلرمك رفاقتنده بولونان وجودمدر : قلبم معشوقله برابردر . »

مألنده منظومه‌لر یازاردی .

---

[*] Panthéïsme sentimental.

دوستلری اونا . تأهل ایتمه‌یی تکلیف ایتدیکلری وقت ، « أولنه‌لی وحیاتم اونك طرفنده مص اولونالی شیمدی چوق زمان اولدی » جوابنی ویرردی . دیکر بیرکون ، عبادت ایتدیکی صره‌ده‌اللهی کوروب کورمه‌دیکی سؤال اولوندیغی وقت « شبهه‌سز ، کورویورم اکر کورمه‌سه‌یدم عبادت ایتمزدم » جوابنی ویردی. اونا ، عیسویت تصوفنده تصادف اولونان بعض سوزلر دخی عطف اولونور : بیر خسته‌لق اثناسنده سویله‌دیکی شو سوز بو قبیلدندر : « قلبمك کزلی بیریاره‌سی بنی بیور، پارچالایور ، وجانمله بیرلشمه‌دیکجه بویاره التیام بولماز، یوم الحسایده‌مقصدمه‌دسترس اولونجه‌یه‌قادار اضطراب چکمه‌یه دوام ایده جکم . »

صوفیونك قولنجه، ربیعه، ازمنهٔ قدیمه‌ده‌کی وکندیلرندن عد ایتدیکلری (حسن بصری)،(شقیق بلخی) کبی رجال مشهوره‌دن داها زیاده عالی مقام ایدی . ربیعه بی ، خسته‌لغی زمانده ، بوایکی ذات کورمه‌یه کلمشلردی بو مناسبتله (حسن) اونا منشور مسجع اولاراق

ربنك کوندردیکی مصائبه صبر ایله تحمل ایتمه‌ین کیمسه ایمانندن مخلص دکلدر.

دیدی .

بونك اوزه‌رینه اونی تصحیح ایتمك ایسته‌یه‌رك شقیق دخی

عینی سجعی استعمال ایله ،

ربنی تماشا اتناسنده ویردیکی مصائبی اونوتمایان کیمسه ایمانندہ مخلص دکل در دیدی .

بوحکایه‌دن (ربیعه)یه متصوفین آره‌سنده بیرنجی مرتبه‌نی ویرمك آرزوسی پك آشکار اولاراق میدانه چیقیور وأك قدیم تصوف اسلامه ذاتنا اولماق ایچین ، صوفیونك بالخاصه بیرقادینی انتخاب ایتمه‌لرینی تحقیق ایتمك بیرصفت کاشفه‌اولدیغی قادارده سزاوار دقت‌در . بو حکایه‌نك، وبوجنس‌دن اولان دیکرلرینك همان‌همان هیچ بیر قیمت تاریخیه‌سی یوق‌در . مثلا، پیشوالرندن بیری یولونان وَ متصوفینك کندیسنه زیرده کی نوعدن بیانات عطف ایتدیکاری مشهور (حسن بصری) حقنده‌کی صورت تلقی‌لرندن یته بونتیجه چیقار: «اصفیا، وجد وحالده یدی یوز بیك‌سنه کچیره جکلر و ، جمال الهی تماشا سایه‌سنده ، وحدانیت طرفندن جذب ومص اولوناجاقلر .» حقیقت حالده اکر (حسن بصری) نك اهل سنتلکنی شبهه‌یه دوشورمك جائز اولسه‌ده ، بونکله برابر متصوف‌لرك نقطهٔ عزیمتلرندن غیری بیر نقطهٔ عزیمته ، باشقا بیر نقطهٔ ابتداره مالك اولدیغی انکار اولوناماز . پوقاریده سویله‌دك ، اونك ایچین، مخافة، تقوی‌نك جوهری در، دینی آکلاماقده‌کی طرز مظلم ومالیخولیائیسی ایشته بوندن‌در. متصوفین بالعکس

پك طبیعی اولاراق ، نقطهٔ محبت‌دن حرکت ایدرلر و خوف اوزه‌رینه استناد ایدنلره قارشی خصم‌بی امان کورونورلر . بیریسی متصوفلردن بیرینه « کیمه لئیم نظریله باقمالی‌در ؟ » دیه سوآل ایتدیکندن متصوف « یا خوف عقاب ایله یاخود امید مکافات ایله عبادت ایده‌نه لئیم نظریله باقمانی‌در . » جوابنی ویردی ، اونه‌کی « یاسن‌نه سبیله اللهه عبادت ایدیبورسین ؟ » سؤالنی علاوه ایتدیکندن متصوف « محبت ایله . » دیه جواب ویردی .

شیمدی تاریخك داها صاغلام زمینی اوزه‌رینه انتقال ایتدك . ۲۰۰ سنهٔ هجریه سنه دوغرو [یعنی ۸۱۵ سنهٔ میلادیه سنه دوغرو] ، (سعید ابن ابی الخیر) ك صوفیون مذهبنك مؤسسی اولاراق اعلان اولوندیغنی کورورز ، صوفیون تسمیه اولونمالری شونك ایچین دوکه بونلر یوك دن بیر لباس اکتسا ایدرلردی . فی‌الحقیقه صوف عربجه یوك دیمك‌در . (*)

[*] صوفی کلمه‌سی ایچین بیر چوق مناسبتسز منشاءلر بیان ایتدیلر؛ بزم قبول ایتدیکمز، دوغروسی اولسه کرك‌در. زیرا عجملر درویشلره یاخود صوفی‌لره (بو ایکی اسم اکثریا مترادف المعنی اولاراق قوللانیلیر) پشمینه پوش دیرلرکه یوك اکتسا ایدن دیمك‌در .

[حاشیهٔ مؤلف]

تصوف و صوفی کلمه‌لرینك اشتقاق حقیقتی روجه « صوفیا » کلمه‌سندن درکه علم ، فن دیمك‌در . بو بابده معلومات مفصله آلماق آرزو ایدنلر (فنون و فلسفه) عنوانلی کتابچه‌مزك ۱۸ : ۱۲ صحیفه‌لرینه باقسین . ع . ج .

بوقاریده کوستردك که بیرطرفدن ریبیت Scepticisme‌ك واینامازلغك اسلامیتی تاتمامندن صارصدیغی صیره‌ده ایکینجی قرن هجری بویوك بیر انقلاب دینی‌نك شاهد وقوعی اولدی ، دیکر طرفدن صوفیون‌لغك بویوك بیر قوت اکتساب ایتمه‌سی جهانه « الوداع » دینیله‌رك حیات تماشا وحیراتی‌یه تماماً وقف وجود ایدیلمه‌سی طبیعت احواله موافق ایدی . بو نکته برابر « لارهبانیة فی الاسلام » دیمش اولان پیغمبر [ص . ع .]‌ك منع قطعیسنه رغماً ایرانلی (ابو سعید) ، خوراسان‌ده بیر خانکاه تأسیس ایتدی ، اورایه ، کندیسی کبی دوشونانلری طویلادی وَ اونلره قواعد رهبانیه امر ایتدی . صوفیون‌نك ادعالری وجهله دینی وفلسفی بوتون سیستمك (ابو سعید) دن نشأت ایتدیکنی قبول ایتمه‌لیدر ، یوقسه بعض اوروبالی علمانك یاپدیقلری کبی بونی مشکوکمی عد ایتمه‌لی‌در (*) ؟ بوبابده نه‌یه قرار ویریلیرسه ویریلسین ، مذهب‌نك تقوی وتصوف صرف حدودی داخلنده اوزون مدت پایدار اولمادیغی تحقیق اولونور ، پایدار اولامازدی

[*] « حقیقته بك مقارن‌در ، که بو عقیده‌نك هیئت مجموعه‌سی ، مذهب‌ك مؤسسی اولان (ابو سعید) طرفندن نه تعلیم اولونمش و حتی نه‌ده خاطردن کچریلمشدر . »

دوساسی ـ « ژورنال ده ساوان ۱۸۲۱ صحیفه ۷۲۵

ده چونکه محمد [ص . ع .] ك پك زیاده سرد و بی آب عقیده سیله ، تصوف پك زیاده غیر متواقق ایدی ، دیکر جهتدن ، شیرین وشفقت خصال و پراحتساسات اولان « تصوفیت » ؛ کرك صرف تمایل ذاتیسی سایه سنده . کرك داها قدیم اولان ، « سیستم » ك تأثیریله «پانتـه ئیزم» ، « اشراقیـه » استحاله ایتدی . داها وقتیـله پك کوزل اولاراق دینیلمشدی که : « تصوف ده ، اساساً الهی اولان بیر سیستمك واصل اولاجاغی انتهانك پك پارلاق بیر مثالنی کورورز » انسانلرك اعمالندن کندیسنی دور طوتان لایغیر بیر مقـدر ، بیر تقـدیر ایله ، انسانلرك جهدلریني رد وابطال ایدن بیر الله واحـد فکر مجردی انسانلرك قلبنـده ، هیچ بیر شیئك دولدوراماياجاغی بیر بوشلق براقـاق لابد ایدی ، بو الله قلب انسانی یه پك بیکانه در ، قلب انسانیّ اوزه رینه هیچ بیرنفوذ اخلاقی اجرا ایتمز ، ازلده تعیین ایتدیکی مقـدرات ایله اونی [یعنی قلب انسانی] أولدورور . (*) بونك نتیجهٔ ضروریه سی شوکه

[*] دوزینك تشریح ایتدیکی « المقدر لایغیر » قضیه سی ، لیس للانسان الا ماسعی حکم جهد افزاسیله متناقض کورونور . مؤلفی کریدلی بیر تورك اولان [فراق] عنوانلی بیر قاجمه یه یازدیغمز مقدمه ده « قدر » ك حقیقتی ، طرز اجتهادمزجه شرح و ارائه اولونمشدر.

ع . ج .

قلب بشردخی اوندن ابا ایدەرك کندیسنه ینه کندی تصرف وآرام ویرمەیی دنەدی . بو وجهله درکه الوهیت حقنده کی فکری انحنانابذیر اسلامیتك الهی ومجردسیستمی آره‌سندن، اشراقی اولان تصوف ظهور ایتدی ، طبیعتەایندیرەرك اللهی کندیسنه چکدی اونی « ذات مطلق » فکر مجردینه استحاله ایتدیرەرك بو ذات مطلقك برجزئی اولمق اوزره کندیسنی اونکله معاین قیلدی . »

بو وجهله « پانتەئیزم »ه واصل اولان متصوفین ایکی شعبەیه آیریلدی . شعبه لردن بیرینك رئیسی ۸۷۵ ده وفات ایدن (بسطامی) . دیکرینك رئیسی ۹۰۹ ده وفات ایدن (جنید) ایدی .

فارس بسطامی . تماماً ، دوردنجی عصر خریستیانلرینك موسالیەن mossalien لری کبی بیر پانته ئیزم وعظ ونشر ایدییور ایدی ، که دین وحی اثر ایله ائتلاف ایتمەسی قطعیاً غیرممکن ایدی؛ هرنەقادار قرآنك تمایلی اللهی بشریلشدیرمك ایسەده ، هیچ بیر متصوف انسانك صمدانیتنی بوندن داها آچیق بیر صورتده افاده ایتمه مشدی . مثلا شوسوزلر اونك در . که ضبط وحفظ اولونمشدر : « بن قعرسز ، ابتداسز ، پایانسز عمانم . ــ انسانلر اللهه پرستش ایتدیکلری ظننده

بولوندوقلری وقت‌الله‌درکه کندی کندیسنه‌پرستش ایدر . »
دیکر مذهب عرض ایتدیکمز وجهله (جنید)دن نشأت
ایدییوردی ، هرنه قادار (بغداد) ده دوغمش ایدی ایسه‌ده
(جنید) دخی فارسی الاصل ایدی . فی‌الحقیقه بو مذهب عینی
سیستمی وعظ وتعلیم ایدییوردی ؛ فقط بونی غایت مدبرانه
افاده یدییور وعقائد اسلامی . اسلامیته طبان طبانه ضد
اولان فلسفی بیرسیستم‌ایله بك‌حیرت انگیز بیرصورتده امتزاج
ایتدیربیوردي.بوتیجه‌یه وارماق اوزره ، هر زمان وهر دین
ایچین‌اهمیتلی خدمتلرده بولونمش‌اولان بیر واسطه‌یه مراجعت
اولوندی : اصطلاحات‌متخذه محافظه اولوندی‌فقط بوسبوتون
بیر باشقا معنا ایله آلیناراق محافظه اولوندی . مثلا «توحید»
کلمه‌سی کیبی که اسلامیتده . وحدانیت الهیه دیمك‌در ،
متصوفین بو کلمه‌ی وحدانیت اشراقیه‌ی اشعار ایچین
قوللانیورلردی . تصوفك غایه‌سی . (جنید) طرفندن شو
وجهله تعیین ایدیلدی : نفسی احتراصاتك تحریکاتندن تخلیص
ایتمك ، ایدینیلن اعتیادات‌دن وازکچمك ، انسانلق طبیعتی
استیصال ایتمك . حواسه حاکم اولماق ، مزایای عقلیه
اکتساب ایتمك،حقیقته اطلاع طریقیله اعتلا ایتمك و حسنات
ایشلهمك . »

تابدايتدن اعتباراً صوفى لرك حالى بالآخره وداعًا اولديغى كبى اولدى! عقيده لرينى مدبرانه شرح وقيافتنى تبديل ايتديكارى وقت صوك درجه ده متقى نظريله كورولوروا اوليا كبى تعظيم اولونورلردى. عكس تقديرده قهر وتسلطه اوغراتيايور و بعض كره شهدا أولوميله ترك حيات ايدرلردى . اهل سنت مسلمانلرك صوفى لرحقنده نه دوشونه جكلرينى بيلمه ديكارى وقت دخى پك چوق واقع اولوردى . (حلاج) (*)ك مثالنده كوروان ده بو كيفيت در . فارسى الاصل وَ بير زردشتى نك حفيدى اولان بو سزاوار دقت ذات (جنيد)ك شاكردى ايدى ، ٩٢٢ تاريخنده شهيد ايديلدى . زمانمزده ، (حلاج) صوفى لرجه أك بويوك اوليادن اعتبار اولونور ، (حلاج)ك وفاتندن بيرچوق عصر صوكره بير اهل سنت محرر « بعض مؤلفلر اونى [حلاجى] كوكلره چيقاريرلر ، بعضلرنجه ايسه بير كافر ، بير ملحددر » ديبوردى . — ديكر بير محرر ايسه « معاصر لرينك حلاج حقنده فكرلرندەكى تخالف ، يهودى لرله خريستيانلرك (مسيح) حقنده كى فكرلرندەكى تخالف قادارديى ، » ديبور . وفى الحقيقه اميال مختلفه اصحابى اولان مؤلفلر طرفندن يازيلمش ترجمهٔ حالى مطالعه اولوندينى وقت ،

[*] (حلاج) ك اصل اسمى (حسن ابن منصور)در .

موضوع بحثك كيم اولدیغی تماماً معلوم اولمادیغی وبالتصادف عینی اسمده بولونمش مختلف شخص لردن بحث اولوندیغی ظننه دوشولور . علی العاده اهل سنت نظرنده (*) ، حلاج، هرشیدن اول ، کرك قوای رحمانیه کرك قوای جسمانیه ایله اتحاد ایتمش بیر سحار ایدی ! چونکه یاز موسمنده قیش میوه‌لری وقیش موسمنده یازمیوه‌لری کوسته رییوردی ؛ هرکسك خانه سنده ایشله دیکی شیئی میدان علنیته چیقارمانی بیلیوردی ؛ هرکسك أك صمیمی فکریی بیله تفرس ایدردی وألنی بوش اولاراق هواده اوزاتدیغی وقت پاره ایله دولو اولاراق چکردی ، وبوپاره‌لر ، بر معتاد « وقل الله واحد » [الله بیردردی] کلمه‌لرینی حاوی بولونوردی . بیرچوق نقطه‌لرده صوفی لرله تماسده بولونان معتدل شیعی‌لرده (**) بو حقه بازلقدن اصلا بحث یوقدر . اونلرجه ، حلاجك ، ذاتاً کندیسی طرفندن موقع عمل واجرایه قونولمش اولان عقیده‌سنك مدلولی شو ایدی که انسان کندیسنی امساك وچله یه‌ترك ایده‌رك ، هرذوق وحظدن کندیسنی محروم وجسمی

[*] ابن اثیر - (طبعهٔ « تورن‌به‌رغ » جلد ٨ ، صحیفه ٩٥ - ٩٢) ، ابوالفداء ذیلا ، (جلد ٢ صحیفه ٣٣٨ و متعاقبی)

[**] محیم Goege طرفندن طبعی حاضرلاتماقده اولان جغرافیون دن (بلخی) ایله (ابن حوقل)ه مراجعت اولونا.

دوچارعقاب ايدەرك ، ياواش ياواش اودرجه اعتلا ايدەبيلركه انسان اولبايه حتى ملائكه همتا اولماق ممكن اولور . طبايع بشريت دن هيچ بيرشى قالمابينجه يه قادار بوطريقده مثبات ايدەبلديكى تقديرده عيسى كبى انسان تجليكاه روح الهى اولور وَ بوحالده هر ايشله نيلن ايش روح الهى اولور ، بوندن باشقا شيخلر دېرلركه (حلاج)ك أولدورولمەسى سببى داهازياده ، جمعيتك أك يوكسك صنفلرى ايله حكمدارلر ومقربلرى اوزه رينه وباخصوص ، اويله كورونيور . اهل سنت هيئت روحانيەسى اوزەرينه اجرا ايتدبكى تأثير حيرت افزاده آرانيلمالى در . اهل سنت دن وسعت نظر اصحابى اولان وَ (غزالى) كبى فلسفه يه قارشى بعض مرتبه برودتى اولماقله برابر بيردين قلبى ايسته ين وعلماى اهل سنتك اكثريتنك قورو سفيلكيله قناعت ايتمه ين ذوات طرفندن حلاج حقنده فنا بيرحكم دەويريلمه مش در . حتى (غزالى) حلاجك آتيدەكى بياناتى بير نور مساعدله تنوير وشرح ايتمك ايسته مەيه قادار وارمشدر : ـ انا الحق [يعنى حقم . بن خدايم] » « بهشتده اللهدن غيرى بيرشى يوق در . » غزالى بوسوزلرى اللهه فرط محبت ايله تفسير ايدر . (غزالى)نك وعظيم الاعتبار ديكر علماى دينك نظرنده (حلاج) بير ولى ، بير شهيددر . اونجى عصرك أك عالم تەئولوجيا شناسلرى ، بالعكس ، ملحد وكفركو اولماقله

(حلاج)ك اولدورولمه‌يه مستحق اولديغى فكرنده ايديلر.(١) داها‌ى‌وار : (حلاج)ك أك بويوك حيرانلرى‌اولان صوفيلر بيله حلاج حقنده متحد الفكر دكل لردر . (٢) بونلردن بعضلرى (حلاج)ك خالص اشراقى بانته‌ئيست اولديغنده شبهه ايدر وَ بير « اشراقيت تسلسليه Panthéïsme numé-rique » ، بعض‌روحلرده الوهيتك ديتومتنى تعليم ايتديكى فكرنده بولونورلر.فقط أعاظم صوفيونك اكثريتنك فكرى بومركزده دكل‌در .

صوفيونك شهادت حلاجى طرز تصويرلريله ، اهل سنتك واقعه‌يى عادى بير حكايه صورتنده نقللرى مقايسه اولوناراق دركه متصوفينك حلاج حقنده پرورده ايتديكلرى حرمت عظيمه‌يه دائر بير فكر ايدينيله بيلير . اهل سنتك بوبابده ايتديكى حكايه شو وجهله در :

(حلاج) ، (بغداد) دن عودت ايتديكى وقت أولولرى ديريلتديكنى ، هر آرزوايتديكنى كنديسنه كتيره‌جك بير درجه‌ده خدمتنده جن‌لرك بولونديغنى حكايه ايتمكده تأخر

[١] ابن خلكان ـ Slane نك طبع ايتديكى ، ـ جلد ١ ، صحيفه ٢١٦ و متعاقبى .

[٢] صوفيون‌دن (فريدالدين عطار)ك (تذكرةالاوليا)عنوانلى كتابندن مستخرج ترجمهٔ حال حلاجه نظر اولونا .
(Tholuck, Bluthensammlung, p. 310-327).

ایدیلمه‌دی . خلیفه (المقتدر)ك وزیری (حامد) بوندن قیزدی و (حلاج)ی وطرفداراتی الله تسلیم ایتمه‌سنی حکمداردن طلب ایتدی . فقط باش مابینجی (نصر) . که حلاج حقنده پك توجهکار ایدی ، بونا مخالفت ایتـدی ؛ بونکله برابر (نصر)ك نفوذی وزیرك نفوذندن آز اولدیغی جهتله (حلاج) بعض طرفدارانیـله برابر توقیف اولوندی ؛ طرفداران حـلاج استنطاق اولوندوقلری وقت ، أولولری دیرباتدیکی ایچین استادلرینه الله نظریله باقدیقلرینی سویله‌مك‌دن چکینمه دیلر ، لاکن (حلاج) استنطاق اولوندیغی وقت ، « ادعای الوهیت یاخود ادعای نبوت ایتمك‌دن الله بنی صاقلاسـین . بن ، حق اجـل واعلایه عبادت ایدن بیر انسانم » جوابنی ویردی ، اوزمان وزیر ایکی قاضی ایله باشلیجه علمای دینی طوپلادی وحلاج علیهنده بیر حکم ویرمه‌لرینی طلب ایتدی . میدانده متهمیت براهینی بولونمادیقه ومظنون اعتراف ایتمه دیکجه بیر حکم ویرمـه‌یه جکلرینی جواباً سویله دیلر . امیدی بوشه چیقان وزیر (حلاج)ی بیر قاچ دفعـه یانه کتیرتدی ؛ مغفلانه سوأللرله اوندن ناصل اولورسه اولسون بیر فکر ملحدانه اعترافی قوپارمایه‌سعیی بیهوده اولدی . نهایت (حـلاج)ك کتابلرینك بیرنده بولدی ، که : حج ایتمك یسته‌مین وبعض موانع حیلولتیله موفق اولامایان کیمسه یونی باشقادورلو ادا ایده بیلیر : اعتنا ایله تنظیف اولونمش وباشقا

هر کیمسه‌یه مسدود بیر اوطه‌ده معتاد طوافی وحجك دیکر مناسکنی اجرا ایتمه‌سی لازم کلیر ؛ بونی متعاقب اوتوز نفر اطفال یتیمه‌یه اطعمهٔ نفیسه اطعام ایتمه‌سی وبالذات بونلره خدمت ایده‌رك هربیرینه بیرقات البسه و اون « درهم » اهدا ایتمه‌سی اقتضا ایدر . حلاج دییوردی که بونلرك جمله‌سنی یاپاقله حج قادار مبجل ولایقلی بیرعمله بولونولمش اولور(*) وزیر ، قاضی (ابو عمرو)ه بو فقره‌یی کوسترردی ، فقره قاضی‌یی‌پك صیقیوردی . (ابو عمرو) بو فکری زه‌دن استخراج ایتدیکنی (حلاج)ه صوردی . (حلاج) اوزمان (حسن البصری)نك بیرکتابنی ذکر واشهاد وفکر ینك اورادن مستخرج اولدیغنی درمیان ایتدی . قاضی « ای قانی هدر اولان کافر ، یالان سویله یورسین ، بحث ایتدیکك کتاب (مکه)ده علمادن بیرذات طرفندن بزه تفسیر اولوندی . سنك یازدیغك فقره اوراده یوقدر ! » دیه باغسیردی . حدت حالنده قاضی‌نك اغزندن قاچان « ای کافر الخ » سوزلرینه وزیر کمال حرص ایله صاریلدی وَ بیرحکم اعدام اصدار ایتمه‌سنی قاضی‌دن طلب ایتدی . قاضی رد ایتدی ؛ وبو معنا ایله

[*] منصور بردارك شو سوزلرینی ترجمه ایدرکن حلاج منصور قیمتنده بیر شاعر بلندك

ای قوم بحج رفته کجایید. کجایید.
معشوقه در اینجاست بیایید . بیایید .
فیاردی کوش جانده ایکه‌دی . ع . ح .

سویله‌مه‌مش اولدیغنی ایله‌ری سوردی ، فقط وزیر اصرار وحکم اعدامی استحصال ایتدی وحکم دیکر حاضر بولونان متشرعین طرفندن ده امضا اولوندی .

حکم اعدامك ناحق اولدیغنی منصور انا الحق کو بلافائده اثباته چالیشدی . « بنم قانمی دوکمه‌یه حقکز یوقدر ! بنم دینم اسلامیت در ، حدیث « ایمان ایده‌رم وَ بو بابده کتابلر یازدم ، که هرطرفده بولابیلیرسکز ، کرك ائمهٔ مذاهب اربعه‌نك (*) کرك دورت ایلك خلیفه‌نك علویتلرینی دائما تصدیق ایتدم . حیاتمك تخلیصی ایچین الله‌دن درکه استمداد ایدییورم ، » دییه فریاد ایتدی . اونی محبسه کوتوردیلر ؛ وزیر ، متشرع لرك فتوالرینی خلیفه‌یه ایصال ایتمه‌یه مسارعت ایتدی ؛ خلیفه ایسه حلاجك پولیس رئیسنه تسلیم اولونماسنی ، کندیسنه بیك قیرباج وورولماسنی وبو بیك قیرباج ضربه‌سیله هلاك اولمادیغی حالده بیك قیرباج داهاضرب اولونماسنی وبالآخره قفاسنك کسیلمه‌سنی امر ایتدی . لاکن وزیر بوامری حرفیاً تبلیغ ایتمه‌دی وجه آتی اوزره تعدیل ایتدی : « اکر (حلاج) ، قرباج آلتنده أولمه‌یه‌جك اولورسه اولا بیر أللی ، صوکره بیر آیاغی ، صوکره بیردیکر أللی ، صوکره بیر دیکر آیاغی کسیلسین ونهایت باشی کسیلمك جسدی آتشه یاقیلسین . »

حلاج ، حقنده ویریلان دهاش حکمی ، شایان حیرت بیر

(*) یعنی دورت مذهب مؤسسلرینك .

متانتله چکدی وَ جسدی احراق اولوندوقدن صوکره کولی دجله نهرینه آتیلدی. لاکن مریدلری حلاجك اولومنه اینانمادیلر ؛ اشکنجه وشهید ایدیلنك ، حلاج ه بکزه‌ین بیر شخص اولدیغنه وحلاجك قیرق کون صوکره تکرار ظهور ایده‌جکنه قانع ایدیلر . بعض کیمسه‌لر، حلاجه (نهروان) یولی اوزه‌رنده مرکب سوار اولاراق راست کلدیکلرینی « بنم قامچیلاندیغم وأولدور ولدیکم فکرنده بولونان احمق کیمسه‌لر کیبی اولمایکز.» دیدیکنی ایشیتدیکلرینی تأمین ایدییورلردی .

شیمدی صوفی‌لرك روایت ایتدیکارینی دیکله‌یه‌لم :

هرکس حلاجدن بحث ایدییوردی . اجرا ایتدیکی کرامتلر کورولمش ولایعد بیرجماعت اونا مرید اولمشدی ؛ باشقا دورلوده ناصل اولابیلیردی. بیر دفعه بیرحج اثناسنده دورتیوز صوفی ایله برابر صحرایی کچیوردی . بیرکون رفقاسی اونا « بیه جك هیچ بیرشی یوق ، آجز ؛ بزه ، قیزارتیلمش بیر قوزو لازم» دیدیلر حلاج ، جواباً «اوطوریکز» دیدی. اونلر اوطوردیغی وقت ، آلنی صیرتنه کوتوردی ، هر بیر ینه بیر قیز ارتیلمش قوزو ایله تازه ایکی کوچوك اکمك ویردی. بیدیلر ، صوکره خورما ایسته‌دیلر . « بنی سیاکه‌لیکز » دیدی . اطاعت ایتدیلر . اوقادار خورما دوکولدی که اونلری طویورمایه کفایت ایتدی. فقط رقیب‌لری وَدشمنلری ده واردی ؛ خلیفه‌نك نزدنده حلاجه افترا ایتدیلر وعلمای

بغداد اونك اعدامنه حكم ايتديلر ، چونكه «آنا الحق» دييوردى «هو الحق» ديمه‌سى كندىسندن طلب اولوندى . جواباً «نه وت اوكليت‌در ، الله هرشى‌در» ديدى . حلاجى محبسه قويديلر ؛ لايعد ذوات ، كندىسندن درس آلماق اوزره يانه كيدرلردى ، بيرسنه صوكره اختلاطدن منع ايديلديكى زمانه قادار بوحال دوام ايتدى . حبس اولوندينى كونك كيجه‌سى ، كلديلر زندانده كورمه‌ديلر ؛ ايكينجى كيجه‌نه كندىسنى نه‌ده زندانى بولماديلر ؛ اوچنجى كيجه اوراده ايدى . «نره‌ده ايدك» ديه كندىسنه صورولدى . «ذات اجل واعلانك يانده ايدم ؛ بو سببله بنى كورمه ديكز ، ايكينجى كيجه ذات اجل واعلا بنم يانمده ايدى ، يينه نه بني نه‌ده زاندانمى بولماديكز . بوكون قانونه انقياد ايچين بنى بورايه كوندردىلر ، كلكز وبنم حقمده اجراسى امر اولونان شى هرنه‌ايسه اجرا ايديكز .» ديدى .

كذالك روايت اولونور كه محبسه كوتورولديكى وقت اوراده آلتى يوز كيشى محبوس واردى . اونلره «سزى تخليص ايتمك ايسته‌رم» ديدى . — «نيچين كندى كنديكى تخليص ايتمه يورسين ؟» ديديلر . — بن زنجير الهى ايچنده يم ، وبنم بير رفيقم ، بير محافظ صادقم وار . زنجيرلرى چوزمك ايچين

بير . «زهست »م كافى در . » ديدى . فى الحقيقه، بير اشارت ايتدى، ديكر محبوسلرك زنجيرلرى دوشدى . «لاكن قابىلر قاپالى ناصل جيقاجاغز ؟ » ديديلر . (حلاج) ديكر بير اشارت ايتديكندن قابىلر آچيلدى ، وهركس صاووشدى كيتدى ، حلاج يالكز قالدى، سن نيچين صاووشوب كيتمه يورسين ؟» ديبه صوردىلر. «بنم بيرسرّم وار كه آنجاق بيرسرّى صاقلامانى بيلنه توديع ايده بيليرم . »جوابنى ويردى .

ايرتەسى كونى ماجرادن خبردار اولان خليفه «بو» آدم بير بلا جيقاراجاق ، آصسينلر شونى ! » ديبه حايقيردى ،

حلاج، « محبوسلر نرده؟ »ديبه صوردىلر. ــ «اونلرى تخليص ايتدم» ديدى . ــ « نيچين اونلرله برابر كيتمه دك ؟ » ديدىلر. ــ «الله بانا قيزغين در» ديدى (١)

خليفه اونك قيرباجلانماسى امرينى ويردى ، آلتى يوز قيرباج ووروللدى وهر ضربه ده ، « حلاج ! هيچ بيرشى دن قورقمه ! » ديين بير صدانك باغيرديغنى ايشيديليوردى .

دار آغاجنه كوتوروللديكى يولك اوزه رينه يوز بيك كيشى طوپلانمشدى . اطرافنه نظرينى كزديردى وَ « حق ! حق ! انا الحق ! » ديبه فرياد ايتدى .

بير درويش اونا « عشق حقيقى نه در ؟ » ديبه سؤال

(*) بو سوزلرك تلميح ايتديكى شى شو اولسه كرك در :

ایتدی . « عشق حقیقی نك نه اولدیغنی بوکون . یارین وَ او بر کون کورورسین . » جوابنی ویردی . [*] کنج بر دلیقانلی (حلاج)ه بابا بر شی تبرع ایت دیدی. (حلاج) چوجوغه شویله جواب ویردی! « بو دنیای دنی نك انسانلری خیرات و حسنات اجرا ایتمیه خواهشکردرلر سن بر جزؤ لایتجزاسی بوتون انسانلرك و ملائکك خیرات و حسناتنه معادل اولان بر شیئه یعنی حقیقی عامه مطلع اولمایه چالیش . »

دار آغاجی یولنده کیدرکن علی الدوام رقص ایتدی واون آلتی پارچه زنجیر طاشیاقده اولدیغی حالده آللرینی حرکات سروریه ایله تحریك ایتدی . بو « نه چشید یورومك ؟ » دیبورلردی . « عجایب ، قربان ایدیله جکم یره کیتمه یورمیم ؟ » جوابنی ویردی . بونك اوزه رینه معناسی زیرده مندرج ابیاتی اوقودی .

صوفیون فکرلرنجه ، (حلاج)ك اشکنجه کورمه سنی الله تجویز ایتمشدی . چونکه (حلاج) « اناالحق » دیمکله سر عظیمی فاش ایتمش اولیوردی. مالقولم Malcolm ك History of Persia عنوانلی کتابنك ۲ جلدینك ٤٠٠ — ٤٠١ صحیفه لرینه مراجعت اولونا .

---

[٢] « عشق حقیقی (الله ایچین) بوکون ، یارین . اوبر کون بنم باشمه کله جك اولان شیئه کمال توکل ایله راضی اولمالی در . » دیمك ایسته ردی .

دوستمی غدارلقله اتهام ایتمه !
مهمان‌دارك ، مهمانی حقنده یاپدیغی کیبی ایجدیکی ثی‌دن بانا ایچیر دی . [١]
وکاسه دور ایتدیکی صیره‌ده جلاد کوتوکنی و یالین قیلیجی کتیرتدی .
یازك صیجاغنده‌ازدرایله‌شراب ایچن کیمسه‌نك‌باشنه نه‌کلیر کور.[٢]

دار آغاجنك باصاماغی اوزه‌رینه آیاغنی قویدیغی وقت « انسان ایچین ایشته سمانك مردیونی » دیدی . بونك اوزه‌رینه کمرینی سمایه چکدی تیلسمانی آتدی . آلمرینی سمایه قالدیردی.یوزینی کعبه‌جهتنه‌چویردی، بیر قاچ سوزسویله‌دی. ناس (حلاج) ی طاشلادیلر ، هیچ بیر شکوا ، هیچ بیر تظلم کوسترمه‌دی . فقط (جنید) ك طابه سندن متصوف (شبلی) (حلاج) جامور آتدیغی وقت بیر آه جکدی ، « سانا طاش آتدیقلری وقت آه ایتمه‌یورسین ده نه دن‌جامور آتیلدیغی وقت آه ایدییورسین ؟ » دیدیلر.ـ « طاش آلانلرنه یاپدیقلرینی بیامه یورلر ، بو سببله‌بنی مکدر ومحزون ایتمه یورلر ، فقط ، (شبلی) یالکز جامور آتسه‌ده ، او ، کناه ایشله‌دیکنی بیلیر . » جوابنی ویردی . بیرآلنی کسدیلر.

[١] از جمله شوراسی معلوم اولسونکه اشخاصده انقسام ایدن حق مطلق ، خدای مطلق کندی کندیسنی فدا و قربان ایدر .

[٢] تبین جمله‌کوکبیه‌سنك اشارتی اولان دراغون یعنی اژدر دن مراد ، بوراده ، الله‌در ،

تبسم ايده‌رك « زنجيره باغلى بير كيمسه‌نك آلنى كسمك يك كوچ بير شى دكل‌در ، فقط بويوك همتأك يوكسك سمايه اعتلا ايدن خصائلى رفع وقاع ايده بيلمك‌در » ديدى [*] متعاقباً ايكى آياغنى كسديلر . تكرار تبسم ايده‌رك : « ايكى آياغم داها وار . بو ايكى آياقله ايكى عالمه كيديبورم ؛ الكزدن كليرسه كسكز . باقايم اونلرى . » ديدى . ايكى آلى كسيلديكى وقت، كسيك وخون فشان بيلكنى ياناقلرينه وقوللرينه سوره‌رك قانه بويادى . « بونك معناسى نه‌در ؟ ديديلر » بن ذاتاً چوق قان ضايع ايتدم شيمدى ياناقلرم صارارا جاق ؛ قورقودن . دهشتدن بكزمك قاچديغنه زاهب اولما كزدن قورقارم ؛ سزى ، ياناقلرم كلكون اولاراق ترك ايتمه‌يده ايسته‌رم . قويوقيرمزى رنك اركلكلرك رنكى‌در ديدى . ـ « نى پك ابى قوللريكى نجين قانه بويايورسين ؟ » ديديلر « آبدست آليورم . عشق حقيقى آبدستى قان ايله آلينير » (*) جوابنى ويردى .

[*] حضرت كمالك

« نه ممكن غدر ايله . بيداد ايله احداى حريت
چليش ادراكى قالدير مقتدرسه‌ك آدميت‌دن »

بيت بلنديني آكديريور .

ع . ج .

[*] يعنى : صرف حق اجل و اعلايه محبت ايله آبدست آلينديغى وقت قان ايله بيقانيليور .

كوزلرینی چیقاردیقلری وَ دیلنی کسمك ایسته دیکلری صیره ده بیر سوز داها سویلهیه بیلمك ایسته دی وَ احاد ناس کندیسنی طاش ضربه لریله أزمهیه دوام ایتمکده ایکن « الله اکبر ، بنی تعذیب ایتدیکلرینی کوره رك سن ، اونلرك بانا یاپدیقلری کیبی . اونلری ترك ورد ایتمه . سانا حمد اولسون ، چونکه سانا محبت سائقه سیله آیقلریمی ، أللریمی کسدیلر . باشمی تندن جدا ایده جکلری وقت دیداریکی کوره بیله جکمی امید ایده رم » دییه باغیردی .

صوك سوزلری : « یکانه نك مطلوب یکانه سی ، یکانه اولدیغنك اعلان و تصدیق اولونماسی در » (*) اولدی ،

صوفی لرك روایتلری بویله در . سنی لرك روایتلریله مقایسه اولونورسه حقیقت تاریخیه نك هانکی جهتده بولوندیغی حققنده

[قهریات] ك بیر یرنده

صولانیر خون خروشان ایله طوبای امل

دینیلمشدی .

---

* « حسب الواحد افراد الواحد » کلمه لرینك معناسی بودر ، یوقسه تولوق Tholuck ترجمه ایتدیکی وجهله

« Die Zahlen des Einen sind die Glieder des Einen ».

دینك دکل در . چونکه بونك معناسی یوق در . بو تماما سنی بیر عباره در . که پانتئاعتقاد اولانلرك آغزنده عنصر اساسی دن اولاراق « وحدانیت الهیه » معناسنی تضمن ایدر ، فقط بیر صوفینك آغزنده وحدانیت اشراقیه Unité panthéiste معناسنی احتوا ایدر . کتابمزك نجی صحیفه سنه مراجعت اولونا .

شبهه محافظه ایدیله‌من . شونی ده تسلیم ایتمه‌لی درکه افکار اشراقیه‌سی برطرف ، حلاجك عقاب وشهادتنك سببی حسیات اعتقاد شکنانه سندن زیاده وزیر (حامد)ك حلاجه قارشی بغض وکینی اولدی . صوفیلرك روایت ایتدیکاری بیرمنقبه‌در فقط بك شایان دقت بیر منقبه ، بیر حکایه‌در. بو شهادت‌دن، یاکلش یاخود دوغرو بیرچوق شیلر استنباط ایتدیلر وَ بو کیفیت شهادتك لسان حکایه‌سنه ، سنی‌لرك نظرنده منفور ، صوفیلرك نظرنده علوی‌اولان افکاری‌قویدیلر . حلاج ، بو وجهله ، صوفیونجه عقیده‌لرینك أك معتمد ذاتمالرندن بیری اولدی ، حلاجك مثالیله ، اولومك وَاك زیاده ظالمانه اولومك ، بیرصوفی‌یه واقع اولابیله‌جك مسعودیتلرك أك بویوکی اولدیغنی عیاناً کوستردیلر : فی الحقیقه، بو صورتله، روحی محبسندن، تن قفسندن ، (*) آزاد اولاراق عاشق ، چوق زمان‌دن بری مشتاق اولدیغی معشوق ایله [الله ایله] وصلت ابدیه‌یه مظهر اولیور . مسئله‌یی لایقیله عیان قیلماق ایچین ، تکمل تدریجیسی‌نك یاپدیغی‌وجهله «سیستم»ك هیئت مجموعه‌سنی اجمال ایتمه‌یه چالیشمامز لازم‌در ؛ تکمل تدریجیسی دییورز چونکه

---

[*] استاد اکرم
« عزمه حائلمی اولورمش بو چوروك تن قفسی »
دیمشدی . ع . ج .

دفعةً حصول بولماديني شبهه‌سزدر .

صوفيونجه ، جهان من الازل موجوددر ، جهان الله‌ك بير تجليسى‌در ، والله هرطرفده وهرشيده موجوددر. جوهر الهيسنك روح ربانيسنك تجلياتى كونشك نورينه تشبيه‌ايدرلر، كه اونلرك اعتقادنجه ، لاينقطع طاغيلير و مص اولونور . كنديلرنده لايموت اولاراق بولونان شيلرك مالكى اولان ذات ربانى طرفندن مص اولونماق كيفيتى دائما سرمايهٔ اشتياقلرى در. روح بشرى‌نك وكائناته منتشر جوهر حياتك الله‌ه عائد اولديني فكرنده درلر . اونلرك اكثرى ايچين مادهٔ حواس‌ك بير خيال باطلندن عبارت‌در: ماده انجاق نور الهى سايه‌سنده، اونى ادراك ايتمك اقتدارينى بزه ويرن جوهر حيات سايه‌سنده موجوددر ؛ حد ذاتنده ماده هيچ‌در .

مقصد حيات الله ايله توحد ايتمك اولمالى در ؛ بو مقصده ايسه استادسز واصل اولماق ممكن اولماديني كبي دفعةً واصل اولماق‌ده ممكن دكل‌در . بناءً عليه ، بير ديكرينك اداره‌سى آلتنده مختلف درجه‌لرى كچمك لازم‌در . بو درجه‌لرك عددى اكثريا اوچ عد اولونور ، واقعا داها زياده درجه تعداد ايدن مذاهب‌ده واردر . قانون تسميه اولونان ايلك درجه متصوف‌لرك عقيده‌سنه دخول‌در ؛ مريد داها ،

اسلاميتك ، تماماً اساس وسيعى اوزه رنده بولونور . قرآنك وحديثك كافة اوامرينى تماماً وحرفياً اجرا ايدر ، منتظماً آبدست آلير . نمازقيلار ، الخ ؛ اونك ايچين ، الله . بير فكر خارجى ، بير فكر مافوق الطبيعه در ؛ خلاصهٔ كلام بوايلك درجه نك زمانى اتناسنده مريد ، اهل سنت بير مسلمان قالديغى جهتله كنديسنه هنوز داخل مذهب اولمامش اغيار نظريله باقارلر ، بو زمان امتحان ، مديد تحت اداره سنه موضوع اولديغى استاذك كوردیکی لزومه كوره آز ياخود چوق امتداد ايدر .

ايكنجى درجه طريق ، « اصول » تسميه اولونور ، صوفى اوكره نيركه آيين ظاهرى بير كورونش دن عبارت در : ظاهريانه باغلانان عوام ناس ايچين تنظيم اولونمشدر ، فقط واقف اولان كيمسه ايچين قيمتى يوقدر ؛ اسلاميتك بوتون عقيده لرينى ترك ايتمه يى ده اوكره نير ؛ مراسم دينيه يه رعايت ايتمه يه آرتق احتياجى يوقدر ، چونكه « اعمال معنويه » ايچين « اعمال ماديه » دن فارغ اولمشدر ، باطنى اولان شى ايله ظاهرى اولان شى آره سنده حقيقةً بير حدود تشكيل ايدن بو دور ده كنج صوفى لر ، مطالعه وتتبع مذهبك موضوع اساسيسى تشكيل ايدن كتابلره ، مدوناته آليشديريلير . لاكن بو

درجه‌یه آنجاق حقیقةً بویوك بیر تقوی ، بیر فضیلت وثبات سایه‌سنده وصول ممکن اولور ؛ چونکه کندی حیثیت‌ذاتیه‌سنی ادراکه واطلاع اللهه واصل اولمایان ضعفانی ضبط واداره ایدن بو مراسم‌دن عفو ایتمك تهلکه‌لی اولور . بو سببله بو دور ، عینی زمانده، بیرچله دوری‌در ؛ الله ایله توحده واصل اولماق ایچین ، روح وقلبنی اشیای مرئیه‌دن قطع علاقه ایتدیرمه‌لی‌در . بونك ایچین‌اصول‌لر واردر ؛ اوروج طوتولور وسکوت وتنهائی ایچنده اویانیق طورولور ؛ صوفیونك «موت» تسمیه ایتدیکلری بی هوشی (*) یه واصل اولماق ایچین روحدن کافهٔ تفکراتی طرد وتبعید ایتمه‌لی‌در . بو وجهله ، بیر استغراقه واصل اولونورکه دائما دوام ایتمز ، موقت‌در وصوفی‌لر « حال » تسمیه ایدرلر : بونی عاشقك معشوق‌سنه وصلتی تمثالی ایله تصویر ایدرلر ، اکر بوحال اکثریا تجدد ایدر ودائمی اولورسه مقام ه واصل اولونمش بولونولور .

اوچنجی درجه «یقین» دوری‌در ؛ صوفی تماماً اطلاعه ، علمه واصل اولمشدر ، کندیسنه وقتیله فوق الطبیعه کورونن شی‌شیمدی بیرقطعیت بیر یقینیت ذاتیه کسب ایتمش بولونور . اللهی کندی نفسنده بولمش‌در ؛ الوهیت‌دن اولدیغنی بیلیر ؛

[*] بیوش Incoscient

کندیسنك « بن »لکی والوهیت یکدیکرینك عینی اولان فکرلر در. محمدیلرك صور کلامیه‌لرینی داها محافظه‌ایدر، فقط آرتق کندیسنی ایچین جامع ایله ، عیسویلرك کلیسالری یاخود هندولرك « دوال »لری آره‌سنده فرق یوق‌در ؛ جمله‌سنه عینی نظر غرور ایله‌باقار (*)

زمانلرك ومذهبلرك اختلافنه کوره درجه‌لرباشقا اسملرله ده‌تسمیه اولونمشدر ؛ لاکن اساس عینی قالیر .

صوفیون‌لغك عالم اسلام اوزه‌رینه اجرا ایتدیکی و زمانمز ده آزالماقدن زیاده چوغالماقده بولونان تأثیری بغایت بویوك در . مخیله‌نك بو دینی ، « کرك آز تکمل‌یاب اولانلرك و کرك أك زیاده متکمل بولونانلرك بوخولیاسی »آتشین‌شعرلرده .(*) معشوقه‌یه وصلتی و مستئ روحی ترنم ایدن همان عموم شعرای فرسك دینی اولدی . بو آثار خصوصی بیر لسان تمثالیه مالك‌در، بعض کیمسه‌لرك نظرنده پر حظوظیات‌در.

(*) مولانا جلال‌الدین رومی :
« ان صلاتی و سائره عباداتی لارائة‌الناس و لحفظ حدود الشرع ؛ لاحاجة‌لی لانی وصلت الی وطنی الاصلی »بویورکه « بنم نماز قیلمام و سائر عبادتلرم خلقه ارائه و حدود شرعی محافظه ایتمك ایچین‌در ، یوقسه بنم بونلره احتیاجم قالمادی . چونکه بن وطن اصلیمه واصل اولدم » دیمك‌در . ع . ج .

(*) مال قولم Malcolm

بعض کیمسه‌لرك نظرنده ده پر هیجان بیر تصوف ایله مالا مال‌در (۲)

بی‌پایان تورك وعرب شرقیلری بو نغمه‌لرك عکس صداسی در ؛ یالکز (ایران)ده ، (هند)ده و (جزائر هند) ده دکل ، مسلمان ایسپانیا دخی داخل اولدیغی حالده ، اك سنی مملکتلرده تصوف فرجهٔ دخول بولدی و نامتناهی‌نك بو خیالی فکرلری، اللهی بشر صورتند متصور اولان بیر دینك سالکلری آرەسنده کمال هیجانله حسن قبول اولوندی . صافدرونلق او درجه ایله‌ری کیتدی، که تصوفك أك مهلك خصم اسلامیت اولدیغی حقنده شبهه‌یه بیله دوشمکسزین ظاهریات ایله آلدانیلمایه کندیلرینی ترك ایتدیلر ؛ بیر چوق کیمسه‌لرایشك فرقنه واردیقلری وقت ایش ایش‌دن کچمشدی. عقیدهٔ محمدیه اعتقادی ایشیتدیریلمش ایدی و اونی تخلیص یاخود تعمیر ایتمك ممکن اولمادی .

[۲] پسیقولوجیاشناس بونك ایکیسنی یکدیکرندن تفریق ایتمز، تصوف‌ی حظوظیت Malcolm ایله بیراشدیرن قرابتی بیلیر و بو ایکی اسمك نه‌قادار چوق دفعه‌لر بیر و عینی شیئك ایکی مختلف اسمی اولدیغنه واقف‌در .

مبحث

۱۱

غربده اسلامیت

قرون وسطاده‌کی حالیله شرقدن غربه ، (مراکش)ه وَ (ایسپانیا)یه کچمك ؛ زمین دینی اوزه‌رنده آرام و سکونك حکم سوردیکی ، ایمان حقیقیٔ قدیمك محترم طوتولدیغی ، (بغداد)ده یاخود (ایران) ده تدریس اولونان جرأتکارانه « سیستم » لرك مجهول بولوندیغی ، بعضاً بیر حاجی اثنای سیاحتنده بو سیستملر حقنده سطحی معلومات اکتساب ایده رك مملکتنه عودتنده بونلره دائر بیر شی سویله‌دیکی وقت بیر دهشت قدسیه الهام ایتدیکی خطه‌لره کچمك اوزره منازعات وَ محاربات دینیه صحنهٔ بر شماتتی ترك ایتمك‌در . بو حاجی‌لر ایچین، حریت تفکر و حریت مناظره، شرقده متجلی اولدیغی

وجهله صعب الاحكام مشكلات دن ايدى . اونجى عصرده ، ايسپانيالى صوفو بير خواجه ، او زمان بوتون جهانده بك مشهور اولان (بغداد) شهر عظيمنى زيارت ايتمشدى . عو - دتنده ، متكلمين‌ك اجتماعلرنده بولونوب بولونادیغنى صوردیلر . حواباً « ایکی دفعه بولوندم ، فقط بير اوچنجى دفعه داها كيتمك دن بك اجتناب ايتدم . » ديدى . — « نچين ؟ » ديديلر . — شو جوابى ويردى : « نچين مى ؟ اينانير ميسكز ايلك بولوندیغم اجتماعده مختلف مذهب لردن سنى لر ، غير سنى لر بولوندوقدن باشقه غير مؤمن لر ، مجوسى لر ، « ماتهر يالیست لر ، ملحدلر ، يهودى لر . خريستيانلر ، حاصلى هر نوع غير مؤمن لر دخى واردى ؛ هر مذهب‌ك معتقد اولدیغى افكارى مدافعه ايله موظف بير رئيسى واردى . ، بو رئيس لردن بيرى صالونه هر كيرديكجه ، هر كس احترامكارانه آياغه قالقاردى . وَ رئيس اخذموقع ايتمديكجه كيمسه اوطورمازدى . آره‌دن چوق چكمكسزن صالون طولدى . و غير مؤمن لردن بيرى سوزه باشلايارق ، بورايه مناظره ايچين طوپلاندق ، سزك جمله‌كز بزم متخذ قرارلريمزى بزم موضوعلريمزى بيليور - سكز : سز اى مسلمانلر ، كتابكزدن مستخرج و ياخود پيغمبركزك معتمديق اوزه‌رينه مبنى هيچ بير دليل ايله بزه

قارشی مدافعه‌ده بولونمـایاجاقسـکز؛ چونکه بز سزك نه کتابکزه نه ده رسولـکزه اعتقاد ایتمه‌یورز ، بناء علیه هر بیریزه عقل بشردن، محاکمهٔ عقلیه‌دن استنباط اولونان دلائل ایله اعتقاد دینی‌مزی مدافعه ایده‌جکز .) دیدی . بو سوزلر عمومی آلقیش‌لر ایله قبول اولوندی ، فقط شـیمدی پك اعلا آکلار سکزکه بواجتماعه بیر دفعـه داها کیتمه‌یه هیچ خواهشم یوقدی بیر دیکرینی کورمه‌یه کیتمه‌می تکلف ایتدیلر . موافقت ایتدم: فقط یـنه بیر دفعه داها عینی رذالت ایدی . »

(صـلاح الدین)ك زمانندن بیر چوق سـنه‌لر صوکره (غرناطه)لی (ابن جبـیر) (شرق)ی زیارت ایتدی . هر کوردیکی شی کندیسنی صوك درجـه‌ده بهت ودهشـته دوشوریبوردی.ایکی بویوك شهرمقدس‌ك بولوندیغی (حجاز)ه کیتمشدی ، کیم بیلیر ناصل دریندن ایچنی چکه‌رك شونی یازدی : « حجازده دین یوق . » بیر چوق دیکر شهرلری‌ده طولا شمشدی . هر طرفده . مملکتلرك نقطهٔ نظر دینی دن اولان احوالی اوزه‌رینه باخاصه نظر دقتنی جلب ایده‌رك شو نتیجه‌یه‌واصل اولیور : « غرب‌دن‌غیری هیچ بیر طرفده آرتق مسلمانلق یوق ؛ دیکر هر طرفده موجود اولان الحاد

بوعدم اعتقاددر . « الاهك صورت مخصوصه‌ده تحت حمايه‌سنه آلديغى بير قاچ كيشى‌دن ماعـدا كيمسه‌يى استثنا ايتمه‌يور . حاجيلر اوزه‌رينه ويركيلر طرح ايدن و حج فريضه سنده ، بوش خزينه‌لرينى طولدورماق واسطه سـنمدن باشقا بير شى كورمه‌ين حكمدارلرى ، مستبدلرى عينى ضربهٔ تاعينه هدف ايديبيور ؛ حجاج اوزه‌رينه مقطوع ويركيى لغوايدن (صلاح الدين) يالكز اولاراق نظرنده عفو ولطفـه شايان بولونيور . لاكن بو منفرد حكمدارکه . يالكز ايدى . نه يازيك بيليردى ؟ شرقى دينه كتيرمك واسلاميتى تكرار قازانماق ايچين يالكز بير چاره‌وار : اوجاره‌ده ، (اسپانيا)نك‌و (مراكش)ك صاحبى اولان‌وعموم حكمدارلر آره‌سنده‌يكانه‌پاك‌اعتقادبولونان الموحدلر طرفندن فتح اولونماق ايدى (ابن جبير)ك آرزو ايتـديكى‌ده بودر ، وبو آرزوسنه صاحباى مصرك اشتراك ايتديكنى‌ده‌بزه روايت ايدر . حتى بير تـه ئولوجياشناس ، بيرخواجه ، غرب مؤمنلرى حكمدارينك قدومنى تبريك ايچـين غايت كوزل بير موعظه ترتيب ايتمشدى . لاكن نه‌قادر يازيق‌بو نطقى ، بو موعظه‌يى ايراد ايده بيلمك حالنده هيچ بر زمان بولونمادى !

(ابن جبير)ك حقى‌ده واردى . سويله‌ديكى سوزى مبالغه‌لى بير وطن محبتنك تحت الهامنده سويله‌مه‌يور ؛ بو بير حقيقت

قطعیه‌در ، وطنداشلری حقیقی اهل سنت . حقیقی اتقیا ایدیلر . شرقده قارینجه کیبی قاینایان بو ملحدلرك . یاخود بو غیر مؤمنلرك هیچ بیری ، وطنلرنده سویله دیکلرینی یاخود یازدیقلرینی غربده سویله‌یه‌مزلردی یاخود یازامازلردی . یالکز بیر اسم مشهوری أله آلیورز : بو وجهله در ، که (متنبی) دن صوکره صوك زمان شعرای عربنك اك بویوکی عد اولونان وَ ۱۰۵۷ ده وفات ایدن . (ابو العلاء) . کیبی بیر آدم تصور اولونامازدی ، شودورلو شعرلری نشر ایتمه‌یه جسارت اولوناجاقیر ، غرب دکلدی :

عجبت لکسری وَاشیاعه
وغسل الوجوه ببول البقر ،
وقول الیهود اله یحب
رسیس الدماء وریح القتر ،
وقول النصاری اله یضام
ویظلم حیاً ولا ینتصر ،
وقوم أتو من اقاصی البلاد
لرمی الجمار وَلثم الحجر .
فواعجبا من مقالاتهم
أیعمی عن الحق کل البشر .

ترجمه‌سی :

شاشارم کسرایه وَ امتنه وَاینك سیدیکیله یوزلرینی غسل ایتمه‌لرینه ؛

شاشارم یهودی‌لره‌که قان آقیتیلماسنی ویانیق أت قوقوسنی سون بیر الهه اعتقاد ایدرلر ؛

شاشارم نصارایه‌که اشکنجه آلتنه آلینمش وهیچ بیر طرفدن معاونت کورمکسزین حیاً صاب اولونمش بیر الهه اینانیرلر ،

شاشارم اوقومه [مسلمانلره] که چاقل طاشی آتماق وبیر قایا پارچاسنی[حجراسودی] أوپمك ایچین اوزاق مملکت‌لردن کلیرلر ،

بونه‌عجیب اعتقادلردر ! بوتون بنی بشر حقیقتی کورمك خصوصنده اعمامی درلر ؟ ....

زعمـوا انـی سـأبعث حیاً بعد طول المقام فی الارماس
واجوز الجنـان ارتع فیها بین حور وولدة اکیاس
ای شئ اصاب عقلك یامسـ کین حتی رمیت بالوسواس

ترجمه‌سی: بانا دییورسین که بیرچوق مدت‌مزارده یاتدیقدن صوکره تکرار دیریله جکم ، وَینه دییورسین که اوزمان بیر

روصه‌ده ، بیر باغچه‌ده ساکن اولاجاغم ، اورادہ نفیس یمکلر یه‌جکم، نفیس شرابلر ایچه‌جکم ، قره کوزلی حوریلر و دایر غلمان آرمغانده بولوناجاغم ،

فقط زواللی آدم دماغنکه نه‌درد عارض اولدی که بویله دلی صاچمالری سویله یورسین ؟

***

تاه النصاری والحنیفة ما هدت
و یهود هطری واتجوس مضلله
قسم الوری قسمین هذا عاقل
لادین فیه و دین لا عقل له

ترجمه‌سی : « حنیفه [یعنی مسلمانلر] : شاشیردی ، دوغرویولی بولمادی ، اهل یهود حیرته دوشدی ، تجوس ضلالتده قالدی . کرهٔ ارض اوزه‌رنده موجود بوتون انسانلر ایکی قسمه تقسیم اولوندی : بیر قسم صاحب عقل وبی اعتقاددر ، دیکر قسمی صاحب اعتقاد وبی عقلدر . »

بو شعرلر اولدوقجه معلوم اولدیغی حالده ، (ابو العلاء) هیچ بیر زمان دوجار تسلط اولمادی؛ بالعکس اونا پك تعظیم ایدرلردی . اك زیاده ذی اقتدار وصاحب اعتبار بیر چوق ذوات طرفندن بیر چوق نشانهٔ مودت آلدی وپك مترقی

بير سنده ارتحال ايتديكى وقت ، مزارى اوزەرنده لااقل سكسان دورت مرثيه اوقوندى ، (ابو العلاء) . اكر (قوردو)ده ياشامس اولسه ايدى اهالى اونى رجم ايدرلردى. (*)

بنابرين ، بو خصوصسده ، شرق ايله غرب آره سنده بويوك بير تضاد واردى؛ ايكى طرف اهالى سنك آره سندەكى فرق نظر اعتباره آلينيرسه بو تضادك ايضاحى قولاى اولور.

---

[*] (ابوالعلاء المعرى)نك حيات و آثارى بير درس معلى‌در. مجموعهٔ [اجتهاد]ك بيرنجى سنه‌سنك ايكينجى نومروسنده ، [معرى] حقنده اوزون بير مطالعه‌مز مندرج‌در. (اوقزفورد) دارالفنونده عربجه معلمى محيمز(پروفسور مارغوليوث)(معرى)نك مكتوبلرينى جمع و انكليزجه ترجمه‌لريله برابر نشر ايتمشدر . آلمانلرك مشهور [مەيەر له‌فزيقون]ى كه پك مكمل بير قاموس العلوم‌در ، [معرى] حقندەكى مقاله‌سنده، معلومات متممه آلينماجاق مرجعلرى كوسته‌ريور. فرانسه مستشرقلرندن پك كنج وفات ايدن G. Salmon غايت محتشم بير طبعده [معرى]نك بعض اشعارينى

UN PRECURSEUR D'OMER KHAYYAM

LE

POÈTE AVEUGLE

عنوانى آلتنده جمع و نشر ايتمش و كتابك باش طرفنه . معرى‌يه عائد ٤٩ بويوك صحيفه‌لك بير مطالعه‌نامهٔ مدققانه‌يى مدخل قيلمشدر. مصرده منتشر (الهلال) عنوانلى مجموعهٔ علميه‌نك محرر فاضلى وطنداشمز (جورج زيدان افندى) مجموعهٔ مذكوره‌نك ١٥ نجى سنه‌سنك ٤ نجى نومروسنده [صحيفه من ١٩٥ الى ٢١٦] [ابوالعلاء المعرى]يه ، دقيقه‌شناسانه بير مقاله تخصيص ايتمشدر.

ع . ج .

همان بوتون دین‌لرك بشیكی اولان (آسیا)نك اقوامی اسلامیتی قبول ایتدیكلری وقت ذاتاً اوزون بیر دور تكامل دینی كچیر مشلردی وَ بو آیین ، اونلرك عقللرینی ، خیال‌لرینی ، قلب لرینی خوشنود ایتمك ایچین پك آز یوكسك ایدی . كندی كندیلرندن هیچ بیر زمان هیچ ادیان‌جیقارمامش ودائما باشقا لرندن ادیان استعاره ایتمش‌اولان اقوام ایله مسكون آفریقانده وَ اوروپاده ایش بوس‌بوتون باشقا دورلو ایدی . مدنیته اجنبی ونیم باربار اولان بربرلره اسلامیت ؛ اسلامیتی قبول ایتدیكلری وقت ، بوكون اسلامیتك آفریقای مركزی صنم پرستلرینه اولدیغی قادار فائده‌لی اولدی . اسلامیت اونلرك سویهٔ عقلیه لرینك او درجه فوقنده ایدی‌كه بوكون بیله، بیر جوق عصرلر كچمش اولدیغی حالده مناسبات دینیه‌جه . محمد [ص . ع .] وَ اصحابنك ؛ زمانلرنده ، بولوندوقلری درجه‌دن پك‌مادون بیردرجه‌ده بولونورلر . بربرلر اوقادار صافدرون ایدیلر [وَ حالا صاف درون‌درلر] كه شارلاتانلرك أك بسیط حقه بازلقلرینی كرامت عد ایدرلردی . ماهر عرب جنرال لری‌ده بو صورتله بك جوق بربرلر مسلمان ایتدیلر . اسلامیتك نشأت الهیه‌سنه كلینجه ، هیچ بیری بو بابده شبهه ایتمه یوردی : اونلر كه هر روحانی ایچین درین بیر حرمت بسلهیورلردی ، خواجه‌لرك سوزلری خلافنده بیرسوز سویله

مه‌یه ناصل جسارت ایده بیلیرلردی؟ اسلامیت بربرلرده، باشقا هیچ بیر طرفده بولمادیغی بیر استناد بولنمشدی ؛ ایسپانیولار مستثنادر زیرا بونلر عقیدهٔ محمدیه ایچین کورکورینه غیرت واهتمامله‌رنده بربرلری کیریده براقیورلردی .

مسلمانلر طرفندن فتحی اثناسنده (ایسپانیا) بالفعل اولماقدن زیاده لفظی مراد بیر صورتده عیسوی ایدی ، یکی فکرلر ، یکی سیستملر اورایه دائما أك صوکره کیرر : بو وجهله‌درکه روما ایمپراطورلغی ولایتلرندن أك اوزون مدت «پاغانیزم» ، معتقد قالان (ایسپانیا) اولمشدی . (قونستانتین) خریستیانلغی دین حکومت قیلدیغی زمان (ایسپانیا) همان کاملاً ملحد ایدی ؛ سکیزنجی عصرك ابتداسنده ، مسلمانلر مملکتی فتح ایتدیکلری صیره‌ده ده‌قسماً هنوز ملحد ایدی، وَ، خریستیانم دینلرك ده دینلرندن پك آز خبرلری واردی. بوندن باشقا خریستیانلغی ، پك مساعد بیر منظر آلتنده طانیمایی اوکرنمه مشلردی.(ویزیغوت) ایمپراطورلغنده حقیقی خداوندلری پسقپوسلر ایدی : بناءً علیه مملکتی، روما ایمپراطورلرینك ایچنه آتدیغی حال بدبختی اصلاح ایتمکدن زیاده تشدید ایتمشلردی ؛ عددلری پك چوق اولان اسرائك و «سه‌رف» لرك حاللرینی ایباشدیرمك شویله دورسون داها زیاده فنالاشدیریورلردی . بو بدبختلرك ، بو جاهل‌لرك تعلیم

وتربیه‌لرینه اهتمام ایده جکلری یرده وقتلرینی اکراه انکیز بیرصورنده یهودیلری قهر وتعذیب ایتمه‌یه صرف ایتدیریبیور-لردی . بنابرین عیسویت ، قلبلره هیچ نفوذ ایتمه‌مشدی و بو کیفیت اسلامیتك انتشارینه کیمش بیر صورتده یاردیم ایتدی . بیرجوق معتبر ذوات اسلامیتی قبول ایتدیلر ؛ فقط ازجمله اسیرلر وَ « سه‌رف » لر آره‌سنه در ، که اسلامیت پك قولایلقله کیره بیلدی . چونکه (ویز یغوت) ایمپراطورلغی پسقپوسلرینك تاقی ایتدیکلری صورتده کی خریستیانلق‌دن داها زیاده ، آزادلقلرینی ترویج ایدییوردی . محمد [ص ع] ، الله نامنه سویله‌یه‌رك ، اسیرلرك حریتلرینی تکرار صاتین آلمالرینه مساعده ایتمشدی . بیر کوله آزاد ایتمك بیر امر خیر ، بیر ثواب ایدی و بو صورتله مختلف معصیتلرك مغفرتی استحصال اولونا بیلیردی . بوندن ماعدا اسیرلك ، عند الاعراب ، نه مشقتلی نه ده اوزون مدتلی ایدی . بیر قاچ سنه اسارت دن صوکره ، ازجمله اسلامیتی قبول ایدنلرك ، آزاد ایدیلدیکلری اکثریا واقع اولیوردی ، مسلمانلرك کوچوك چیفتلكلرنده ساکن اولان « سه‌رف » لرك یعنی دمیر باش کوله‌لرك ، مملوکلرك حالاری ده ایبلشمك دن خالی قالمادی : بونلر دوغرودن دوغرویه ، مزارع ،

جيفتلكجي اولديلر. ديكر طرفدن فتوحات، خريستيانلرك اسيرلرينه وكولهلرينه حر اولماق ايچين بك قولاى بر واسطه تدارك ايديبوردى. اسارتدن قورتولمالرى ايچين بر مسلمانك طوپراغنه التجا ايتمك و« لااله الا الله محمداً رسول الله » دعمك دن غيرى بر شى يانمالرى مقتضى دكلدى. بونلرى يابدبنى دقيقه دن اعتباراً مسلمان اولور وآللهك آزادلسى بولونوردى. اسارت زدهلردن لايعد نفوس بو واسطه يه مراجعت ايتديلر، آيين جديد، جمعيتك، از جمله آز عالى وأك زياده جاهل طبقه سى طرفندن قبول اولونماسى جهتله، دينلرى هانكى دين اولورسه اولسون دائما خرافات پرور ومتعصب اولان، بوقومده آيين جديد، باشقا پرده متصف اولماديغى بر سجيهٔ تعصب اكتساب ايديبوردى.

كرك ايسپانياده، كرك آفريقاده اقوام مفتوحهنك اسلاميتى صورت تفهملرى، بويوك بر اقليت تشكيل ايدن غالبلر اوزرينه اجراى تأثير ايتدى. اثناى فتحده بك لافيداولان عربلر، بربرلرك وايسپانيولرك تحت تأثيرنده دينه، ديكر مملكتلرده اولديغندن داها زياده قوتله تمسك ايتديلر.

بناء عليه شرقدهكى عينى تحولاتى، عينى منازعات اعتقاديه وفكريه يى عرض ايتمسنى بو دينك غربدهكى تاريخندن انتظار ايتمه مهلى در. بونكله برابر غربده هركس اهل

سنت جامعنك آغوشنده قالمادی . هر نه قادار آسیاده اولدیغی درجهٔ قوتله دکلسه ده غربده طرز رؤیتده تباعدلر ظهور ایتدی ؛ بوندن باشقاهر بویوك حرکت ، هر بویوك تحول بوراده قطعیاً دینی بیر سجیه کوستهریر وَدائما اسباب دینیه ایله تحصل پذیر اولور . اسلامیتك حقیقی تاریخی ده اوراده در . بو تاریخی بویوك خطلرله اجمال ایده جکز :

دین محمدك پك خصوصی بیر شکلی داها دوغروسی دین محمددن صدور ایتمش اولان یکی بیر آیین ی معاینه دن باشلامالیز ، بو یکی آیین (شمعون) ك احفادندن بری طرفندن ، شمدیکی (مراکش) ایمپراطورلغنك ولایات مرکزیه سنده تأسیس ایدیلمش وایکی عصردن زیاده پایدار اولمشدر .

داها یوقاریده [جلد اول کتابده] موضوع البحث خارجیلرك بویوك قیامنه اشتراك ایتمش اولان رؤسا میانده (طریف) بولونیوردی . یهودی الاصل اولان بو آدم ، (شمعون) قبیله سندن ایدی وایکی بربر قبیله سنك حاکمی ایدی (*) بدایتده همان دائما غالب اولان (خارجی)لر دخی نهایت الامر مغلوب ویریشان ایدیلدیکلری وقت (طریف) طمسنان Temsnan شهرینه کیتدی ، اوراده یرلشدی وَ

[*] ایسپانیایی ایلك استیلا ایدن بودر و طریفه Tarifa شهری حالا اونك نامیله بنادر .

اهالی طرفندن حکمدار طانیندی ، بو اهالی اهتـدادن اول غالبا (باقکوس)ه طاپیورلردی ، بو اسمك یرینه (الله) اسمنی کتیردیلر ، (طریف) ، کندیسی . أولونجه‌یه قادار مسلمان قالدی ، فقط کندیسنه خلف اولان (صالح) یکی بیر قرآن تألیف ایتـدی ، بو (قرآن)ی درحال ، مبدانه چیقارمانی موافق تدبیر بولادیغندن ، بو ایشی اخلافنه ترك ایتـدی . کندیسنك مهدی اولدیغنی ویدیجی حاکم تخته چیقدیغی وقت جهانی عدالتله دولدورماق اوزره تکرار کله جکنی تبعه سنه سویله دیکدن صوکره شرقه سفر ایتدی .

اوغلی (الیاس) ظاهراً مسلمان قالدی و آنجاق کوچوك اوغلی (یونس)(*) عقیدهٔ جدیده‌یی اعلانه جسارت ایتدی ، عقیدهٔ جدیده پك زیاده تعدیلاته اوغراتیلمش بیر اسلامیت ایدی. محمد [ص . ع .]ك انبیا طانیدیغی ذوات (صالح) طرفندن ده قبول اولوندی . فقط کندیسنك وکندیسندن صوکره تحت حاکمیته کچه‌چـك احفادینك ده پیغمبر اولدوقلرینی علاوه ایتمشدی. صیام ، بیر آی‌دن دیکر آیه نقل اولوندی. (رمضان) آیی یرینه ، صـیام ایچین رجب آیی آلینـدی ، بوندن باشقا هفته ده بیرکون اوروج طوتماق علاوه ایدیلدی ، بش وقت کوندوز ، بش وقت ده کیجه نماز قیلیناق لازم کلیوردی .

(*) یونس سکیزنجی عصرك نهایتلرینه دوغرو حکم سوریبور ایدی .

« عید اضحی » یعنی قربان بایرامی باشقا بیر کونده وباشقا بیر آیده یاپیلیوردی ، نمازك آبدسق وسائر مراسمی ، قسماً مسلمانلرکبکنه موافق ایدی وقسماً ایسه بالالتزام دکشدیریلمشدی. صلاة جمعه، جمعه کونی دکل پنجشنبه کونی صباحلاین ایرکندن قیلینیوردی ،

صلاته دعوت ایچین مؤذن یوقدی ؛ خروسك أوتمه سنه کوره تنظیم حرکت ایدییورلردی ؛ ضرورت قطعیه احوالی مستثنا . هیچ بیر حالده خروس ویاطاوق کسیلهمه دیکی کیبی یومورطهده یاپیلهمزدی . مکه یه حج ، بعد عظیم مناسبتیله بالطبع استثناءً اجرا ایدیلیوردی ؛ فقط حج الغا اولونمامشدی وَ بیر حاکم ، یعنی (یونس) بوفریضه‌یی ایفا ایتمشدی.زوجات مشروعه‌نك عددی شریعت محمدیه‌ده اولدیغی کیبی دورده حصر اولونمامشدی ؛ نه قادار بسله مه‌یه مقتدر اولونورسه اوقادار قادین تزویج ایتمه‌یه صاحب صلاحیت بولونولوردی : مثلا حاکم [محمد]ك قیرق دورت زوجه‌سی واردی . بونا مقابل‌ده ، شریعت محمدیه‌نك تجویز ایتدیکی وجهله اوطه‌لق نامیله جاریه‌لر استفراش ایتمك مساغ دکلدی ؛ اوچنجی بطنه قادار خاله زاده وعم زاده‌لرك بکدیکریله ازدواجی نهی اولونمشدی ، بیر مسلمان قیز ایله ازدواج ایتمك ویاخود قیزینی بیرمسلمانه تزویج ایتمك جائز دکلدی. قوانین‌پك سرت‌ایدی :

ارتكاب كذب ايدن كيمسه نفى ايديليردى ؛ جرمى ثابت اولان سارق اعدام اولونوردى ، زنا ايشله ين كيمسه رجم ايديليردى .

« قرآن صالح » بربر لسانده محرر ايدى ، سكسان سوره‌دن متشكل ايدى كه اكثريت اعتباريله هر بيرى بير پيغمبرك اسميله مسما ايدى . بيرنجى سوره (ايوب) سوره‌سى صوكنجى سوره (يونس) سوره‌سى ايدى . (ايوب) سوره سنك بير پارچه‌سى ترجمهٔ عربيه سيله محفوظ وبزه قادار واصل اولدى . ايشته بير فقره‌سى : « معمه ت [*] معمر اولديغى مدتجه ، اصحابى اولان ذوات طريق عدالتده يورودىلر . لاكن ارتحال ايتديكى وقت انسانلر بوزولديلر . رسول الهينك بولونماديغى بير يرده ، حقيقت بر دوام اولا بيليز . ديين ، يالان سويله مش اولور . »

هرنه قادار بعض اوامر . پك عرفى وآنجاق . دين قديم دن . تمكن اولديغى قادار فرقليلا شديرماق آرزوسيله ايضاح اولونا بيلرايسه‌ده. بعض‌لرى‌ده واردركه ، اداره اولونماسى لازم كلن جاهل ومتعصب قومك احتياجاتنه كوره اسلاميتى تعديل ايتمك نيتنى اظهار ايدر . بوندن ماعدا . دهمو قراط شعار حسيات لرى جهتيله دائما صعب الضبط اولان بربرلرى آره‌سنده حاكميتى اولادلريله دوام ايتديرمك؛ (صالح)ك

(*) بربرلر محمد[ص . ع .]اسمنى[معمه ت تلفظ ايدرلر.

آرزوسی بو ایدی . بو مقصدله اتخاذ ایتدیکی واسطه مکمل اولاراق اتخاب ایدیلمش ایدی . خرافات پرور بربر ، که روحانیلره کورکورینه عرض اطاعت ایدر ، بیر ولیه ، بیر نبیه داها زیاده اطاعت کوسته رير ؛ بناپرین (صالح) ، حکمدارلری نبیلره تحویل ایتدی وَ بو وجهله حاکمیتی أك صاغلام بیر تمل اوزمرینه قوردی ، واحتمال که اخلاقك بربرلر ارهسنده محافظه‌سی آنجاق بو صورتله ممکن اولاجاغنی دوشونیوردی ، یالکز باشنه بیر کتاب مقدس ، بو مقصده وصول ایچین کافی دکلدی وَ اونلره أك آز موافق اولان کتاب مقدس ایله محمد [ص . ع .]ك قرآنی ایدی: فی الحقیقه قرآن ، بربرلرك آکلایاماياجاغی بیر لسانده یازیلمشدر وَ ترجمه‌ده ایدیلمزدی . فضله اولاراق (صالح)ك دینی پك بی‌رحمانه بیر سجیه‌یه مالك ایدی ؛ بوخصوصنده خارجلر مذهبنك سیستمنی آکدیریر ، کرك پدری کرك (صالح) اولا بو مذهبه سالك بولونیوردی . (صالح)ك دینه کیرمك‌دن امتناع ایدن کیم اولورسه اولسون أولدورلمك لازم کایردی . بو وجهله‌درکه حکمدار(یونس)ك، ۳۸۷ شهر سکنه سی قیلیج دن کچیردیکی اوقونور .

بودینك (برغواطه) اسمی آلتنده یاد اولونان و ۲۰۰ر۰۰ سواری جیقارابیلن منتسبلری اوزون مدت ، قومشولرینك

سرمایهٔ دهشتی اولمشدر . اونجی عصرده، عساکرینی طویلا
ملق و بر سفر آجاجاغنی اعلان ایتمك حکمدارك عادتی ایدی
در حال مجاور اقوام حکمداره هدیه‌لر تقدیم ایتمه‌یه مسارعت
ایدرلردی . بو هدیه‌لر ، طویلا دینی عساکری مملکتلرینه
اعاده ایتمه سی ایچین حکمداره مقتضی مصارفی قاباتیردی .
نهایت ۱۰۳۰ سنهٔ میلادیه سنه دوغرو (بر غواطه) لر ،
بربر پرهنس طرفندن مغلوب و تکرار اسلامیتی قبول
ایتمه‌یه مجبور ایدیلدیلر . لاکن بنه قیام ایتدیلر ، و بالکنز
(الرابط) لر اونلری کاملا تحت اطاعته آلمایه موفق اولدیلر
بو صره ده درکه دینلری نحو اولدی ، محتمل که یدنجی
حکمدارلرینك عهد حکومتنده . (صالح) لك عودتی بلا
فائده بکله دیکلرینی کوردوکلری وقت دین لری ذاتاً متزلزل
اولمشدی .

اسلامیتی دکیشدیرمك مقصدیله بو یولده تشبثلرده ، ایسیانیاده
ده بولونولدی .

بو وجهله درکه دوقوزنجی عصرك نهایتلرینه دوغرو
(بادازون) و (مه‌ریده) خطه‌لرنده وقوعه کلن محاربات
داخلیه اثناسنده ، بیر دینك تحصل ایتدیکی کورولدی که
مسلمانلق ایله خریسیانلق آره سنده بیر موقع طوتیور و بو

ایکی آیین دن استعاره اولونمش موادی محتوی بولونیوردی. بونکله برابر بو خصوصده بزه تفصیلات صریحه ویرمامه‌یور و دین جدیدك یك قیصه بیرعمره مالك اولدیغی ظن اولونیور ایسپانیا دخی حرکات شیعیه دن خالی قالمادی، و آره ده صره ده اسکی عرب ریی لکنك اماره‌لری کورونوردی . لاکن بو حادثه‌لر سریع الزوال بیر طبیعتده ایدی ، (قوردو) اموی لرینك عهد حکومتنده بیر چوق دیکر حادثه‌لر واقع اولدیکه نظردقتی جلب ایتمه‌یه داها زیاده شایان‌درلر : اوده بیر طرفدن هیئت روحانیه‌نك مالك اولدیغی وَ بیرچوق دفعه‌لر سوء استعمال ایتدیکی نفوذ واقتدار ، دیکرطرفدن ایسه آحاد ناسك تعصبی در . فی الحقیقه اشراف اعراب منور الافکار ایدی وحکمدارلری ایچنده بیر چوقلری وار ایدی که باکمال موفقیت فنون ایله اشتغال ایدردی و خریستیان لره و یهودی‌لره اهمیتلی مأموریتلر ویرمکدن امتناع ایتمه‌یه‌جك درجه‌ده، واسع فکرلی ایدی‌لر ؛ فقط هنوز مملکتده پك کثیر النفوس اولان خریستیان‌لر ؛ اکثریتی اعتباریله اجدادلری خریستیان ایکن تبدیل دین ایتمش بولونان کیمسه‌لرك احفادندن متشکل عوام ناسك بیر چوق تحقیراتنه معروض بولونیورلردی؛ روحانی‌لر طرفندن تحریك

اولونان عوام ناس ؛ فلسفه‌نك ، آسترونوميانك مطالعه اولونماسنه ده قائل اولمايوردى چونكه بو علملره دينه ضد نظريله باقيورلردى . بناءً عليه فلسفه و آسترونومبا ايله اشتغال ايدن اعاظم ، اشتغالارينى عاناً كوسترمه‌يه جسارت ايده مه يور لردى و بو علومي خفياً تتبع ايدييورلردى . احتياط كار اولماقده يك حقلى ايديلر . چونكه بير آدمك « آسترونوم » ياخود فيلسوف اولديغنى اوكرند يكلرى كبى حكمدار كه داها هيچ بيرشى دن خبرى اولمازدن اول فيلسوف ياخود آسترونوم ى خلق ، رجم ايدر ياخود ديرى ديرى ياقارلردى . اهميتسز (هشام ثانى) نك وزيرى مشهور (المنصور) كه ، وزارتى ناصل آلده ايتديكى معلوم در . اونا كويشك بير مسلمان نظريله باقيور لردى. خفياً، فلسفه ايله اشتغال ايتديكنى سويله‌يورلردى . بو تهمت دن ، بو مظنونيت‌دن قورتولماسى لازمدى : بو مقصدله باقيكزنه واسطه‌يه مراجعت‌ايتدى : بوبوك بيرمتبحر اولان سابق خليفه (حكم ثانى) عظيم الاهميت وهر نوع آثارى حاوى بير كتبخانه تشكيل ايتمشدى . (المنصور) بللى باشلى خواجه لرى خانه سنه‌جلب ايتدى ، اونلرى كتبخانه يه كونوردى ، فلسفه‌دن، آسترونوميادن ودينك نهى ايتديكى

دیکر فنون دن باحث کتابلری یاقلاق فکرنده اولدیغنی سویله دی، وبو کتابلری بالذات انتخاب ایتمه یه اونلری دعوت ایتدی. خواجه‌لر بو مأموریتی بویوك بیر تهالکله قبول ایتدیلر. خواجه‌لر ایشلرینی بیتیر یجه ، (منصور) کتابلری آتشه آتدیردی ودین غیرتی کوسترمك ایچین بیر قاچ دانه‌سنی بالذات کندیسی یاقدی. بو وجهله کندیسنی اهالیه سودیرمه یه موفق اولدی وبالآخره دخی فیلسوفلرك خصمی وجامعك استادکاهی کبی کورونمه یه دوام ایتدی. خواجه لری اعزازه مستغرق ایتدی ، بعض کره مطلب اولسه‌ده خواجه‌لرك دیندارانه وعظ لرینی توکنمز بیر صبر ایله دیکلردی. حتی قرآنی خط دستیله استنساخ ایتدی. حسیات حقیقیه‌سی‌نه اولورسه اولسون، هرشی دن اوّل رجل دولت ایدی واداره ایده جکی قومی طانیوردی.

اون بیرنجی عصرك بدایتی، کرك افکار بولیتیقیه‌ده‌و کرکسه دینیّ فکرلرده بویوك بیر تحولك دوری اولدی. (امویه)نك پك متزلزل اولان شوکتی سقوط ایتمك اوزره ایدی. حال اجتماعیده بیر انقلاب ، قریب الظهور ایدی . دین دخی غیر منقطع هجومله معروض ایدی . داها یکی بیر زمانده .(المنصور)ك فیلسوف لره قارشی اتخاذ ایتدیکی تدابیر دخی ، خواجه لرك

مأمول ايتديكى نتائجي ويرمشدى؛ بالعكس حر انديش لرچو غاليوردى. غالبا بنه خواجه لرك ايچندن صدور ايتمش اولان بير مكتب وارايدى كه فكرينى غريب جناسلرله ستر ايده رك، كائناتك نامتناهى اولديغنى وبوندن باشقا ، حيله وجبرايله بيردين قبول ابتديريلمك ممكن اولسه ده عقل ايله هيچ بير زمان اثبات ايديله مه يه جكنى تعليم ايدييوردى. بير ديكر مكتب دخى طبيعيون دن مركب ايدى . براهين رياضيه ايله اثبات اولونماد يقجه دين ، ابنانمايا جاغنى بيان ايدييوردى ، بونا ايسه ميسر اولونامايوردى وبنابرين مكتب طبيعيون، مسلمانلغه بير دليلك نظريله باقيوردى . يالكز مسلمانلرى دكل خريستيانلرى ويهوديلرى دخى محتوى اولان بيراوچنجى مكتب «دين عمومى» نامى آلتنده لاقيدلكى وعظ ايدييوردى وعلم الجدله قارشى درين بير استخفافله متجز اوليوردى. ديبورلردى كه: «جهان؛ اديان ايله ، مذاهب ايله فلسفى مكتب لرله دولودر ، بونلر متقابلا بغض ونفرت اوزره درلر . كوركز خريستيان لرى! ملكى (*) ، نستورى يى چكمز ، نستورى لر يعقوبى دن استكراه ايدر ، وبيرى ديكرينى تلعين ايدر . مسلمانلرده: معتزلى ، كنديسى كيبى دوشونمه ينلرك كافه سنك غير مؤمن

(*) Melchite سوريه وعراق طرفلرنده خريستيانلغك بير مذهب مخصوصنه منسوب كيمسه. ع . ج

اولدیغنی اعلان ایدر، خارجی، کندی مذهبنك غیری مذهبك سالکلرینی قتل ایتمه‌یی بیر وجیبه کبی نظر اعتباره آلیر. اهل سنت بوسیستملرك هیچ بیریسنی طانیماق ایسته‌مز. یهودی لرده ده ایش بو مرکزده در. فیلسوفلر بیر درجه یه قادار یکدیکرلرینی آز اتهام ایدر لر فقط اونلرك ده آره لرنده وفاق آزدر. بو متعدد دینی وفلسفی سیستملرك هانکیسی حقیقتی احتوا ایدر دیه انسان کندی کندیسنه بیر سوآلده بولونسه بونلردن هر بیرینك دیکری قادار ایی اولدیغنی تسلیم ایتمك اقتضا ایدو. بوتون بو پهلوانلرك دلیللری عینی درجه ده قوتلی در، تمبیرآخرله عینی درجه ده ضعیف در؟ فرق یکانه شودرکه سلاح مناظره یی قوللانمایی بیری دیکرندن داها ایی بیلیر. اثباتلرلازمی؟ آرای مختلفه اصحابنك مباحثه ایتدیکلری اجتماعلره کیدیکز، فی الحقیقه اوراده نه کورولور؟ دون غالب کلن بوکون مغلوب در، قاهر یلمش در. بو اجتماعات عالمانه ده، طالع، حقیقی میدان حربده اولدیغی قادار متحول در، چونکه اوراده هرکس، هیچ بیر علمی اولمادیغی وهیچ بیر علمی اولامایا جغی شیلردن بحث ایدر.

بونکله برابر بو ریی‌لر هر شیئ خلق ایتمش اولان بیر

الله و محمد [ص.ع.] ك رسالتنه [illegible] يور لردى ، « متباقى شيلردوخرو وَ يا يالان اولا بيلير بونى نه تصديق ايتمك ايسته رز نه ده رد ايتمك ايسته رز ، بونى بيلمه يورز ، فقط نظر مزده مثبت اولمايان عقيده يى قبول ايتمه يه وجدانمز راضى اولماز . » ديبورلردى ، بونلر معتدللر ايدى ؛ ديكر لرى بيرخالقك وجود ندن غيرى هيچ بير شى قبول ايتمه يور لردى؛ الك ايله رى كيدنلر « الهك موجوديتى . خلقت عالم الخ مثبت دكل فقط عكسى ده داها زياده مثبت دكل در » ديبورلردى . بعضلرى ، ايچنده تولد اولونان دينك ظواهر ينى محافظه ايتمك لزومنى تعليم ايديبوردى . ديكرلرى ايسه يالكز دين عمومى نك وجوبنى تعليم ايديبور و « دين عمومى » اسمى آلتنده كافهٔ اديانك عقله موافق كلن احكام اخلاقيه سنى مراد ايديبور لردى .

امويه نك سقوطنده صوكره ايسپانيا نك بير چوق كوچوك قرالاق لره انقسامى كيفيتى فلسفه نك مطالعه سنه يك مساعد اولدى . ولايتلرك صاحبى كسيلن حكمدارلرك اكثريسى مدنيتده پك ايله رى كيتمشدى ؛ صناعات و فنون ى حمايه ايديبور لردى و وجدانك معروض قهر وتحكم اولماسنه اصلا قائل اولمايورلردى . كنديسى دخى فيلسوف

اولان بیر معاصر ، فلسفه نك هیچ بیرزمان بودورده اولدیغی قادار شوق وغیرتله مطالعه اولونمادیغنی بیان ایدر . روحانی لر بوکیفیته فنانظرله باقیور لردی . بو قولایلقله آکلاشیلیر . کمال اشتیاق ایله ، اورتودقس [یعنی سنت اهلی] حکمدارلر آرزو ایدییورلردی وَ ، اون بیرنجی عصرك صوکنده دعالری قبول اولوندی .

فی الحقیقه بوآراده افریقاده بویوك بیر تبدل حصوله کلشدی . عرب مملکتلرینی زنجی طوپراغندن تفریق ایدن صحرانك چولنده بربر عرقنه منسوب (صنهاجه) قبیلهٔ ذی شوکت ومحاربی یاشایوردی بیرچوق زمان دن بری ، اسلامیت بو قومك آیین غالبی ایدی ، هیچ اولمازسه ظاهراً ایش بو مرکزده ایدی چونکه تعقیب ایتدیکنی سویله دیکی دین حقنده پك آزشی بیلیوردی . فقط ۱۰۳۰ ده ، أمیر (یحیی)، حکومق اوغلی (ابراهیم) ه بعد التودیع ، ایکی شهر مقدسی زیارت ایتمك مقصدیله شرقه بیر سیاحت اجرا ایتدی . عودتنده بیرمدت (قیروان) ده قالدی وَ مشهور بیر خواجه نك درسلرینی کمال دقتله تعقیب ایتدی .

معلم ، کیم اولدیغی وبو خصوصده نه زمان معلومات ایدیندیکنی صوردی ، تبعه سنك هانکی مذهبه منسوب

اولدوقلرینی سؤال ایتدی . حکمدار «تبعه‌م بیر مذهبی دیکر مذهب دن تفریق ایده‌جك درجه‌ده معلوماتلی دکللردر » جوابنی ویردی . آره‌دن‌دخی چوق کچمکسزین بالذات قرآن دن وحدیث‌دن داها هیچ بیرشی بیلمه دیکی فقط عینی‌زمانده دینده‌صاحب‌اطلاع اولمابی شدتله آرزوایتدیکی آکلاشیلدی، بو آرزوی اطلاعنه ، اهالیسنك ده اشتراك ایتدیکنی تأمین ایدییوردی . مرشد صفتیله کندیسیله‌برابر کیتمك اوزره تلمیذلرندن ، بیریسنی ویرمه‌سی‌ایچین استاذه رجاده بولوندی، استاذ ، بو آرزویی اسعاف ایده‌مه دی ، زیرا هیچ برکیمسه چوك باربارلری آره‌سنده حیاتنی تهلکه‌یه قویمابی کوزینه آلدیرامایوردی. آنجاق‌بك‌بویوك‌زحمتله .مطلوب «میسیونه‌ر» یعنی مرشد بولوندی . اسمی (عبدالله‌ابن‌یسن) ایدی،

محل مقصوده واصل اولدیغی وقت (عبدالله‌ابن‌یسن) فرقنه واردی . که اهالینك‌اسلامیت حقنده‌کی معلوماتی کلمهٔ شهادت دن : « لااله الاالله محمداً رسول الله » دن عبارت ایدی . اوامر دینیه یه کلینجه بو خصوصده‌هیچ‌بیرشی‌بیلمه یورلردی واونلره اوامری تعلیم ایچین (عبد الله ابن یسن) بیهوده‌جهد وغیرت ایتدی ، اونی دیکله‌مه یورلردی ؛ بوکیفیت (عبدالله ابن یسن) لکجسارتنی اودرجه قیر دی که بونانکور تشبث ی

ترك ايتمك . بروزه‌سنى دوشوندى . اسلاميتك زنجى لر ارەسنده وعظ وناشرى داها زياده موفقيت بخش اولوب اولمايا جاغنى دنەمك ايسته‌يوردى ، فقط امير (يحيى) اونى ، بروزه سندن واز چيردى ، «مملكتمك ساحلنه ياقين بير آطه وار ، اورايه كيدەم ، عمرمزك نهايتنه قادار اوراده الله خدمت وعبادت ايدەم » ديدى . (عبدالله) تكليفى قبول ايتدى ؛ كنديسى ، امير، وديكر يدى كيشى آطه‌يه كيتديلر بير «رباط» يعنى مستحكم وَ عبادتكاران ايچين سكنى خدمتنى كورمك اوزره حجره‌لرى حاوى بير تكيه انشا ايتديلر . أميرك بو غريب حركتى حقنده . چولەپك چوق قيل وقال اولدى: جهنمك نارندن قورتولماق وجنته مستحق اولماق ايچين بودنيادن چكيلديكنى بيرى بيرلرينه حكايه ايدييورلردى. آرادن چوق كچمكسزين . تجسس ويامدامت ايله تحريك ايديلمش بير چوق كيمسه‌لر آطه‌يه دوكولديلر . (عبدالله) اونلرى تعليم ايتدى وَ آزبير زمانده اطرافنده ، قبيله‌نك آك ايله‌ريكان ذواتندن متشكل بيكلرجه تلاميذ كوردى ؛ (عبدالله) بونلره (مرابطين) [يعنى رباطده ساكن اولانلر] اسمنى ويردى ؛ بو اسمى ايسپانيالى خريستيانلرال موراويد Almoravide شكلنده تغيير ايتديلر . منتسبلرك عددى متمادياً آرتيوردى ؛ لاكن (عبدالله) حرب

مقدسی، جهادی اعلان ایدینجه یه قادار ، دیکرلرینی دین اسلامه صوقماق ایچین مصروف مساعی ثمرهسز قالدی . جهاد ، کمال موفقیت وحسن طالع ایله اجرا اولوندی ، جبر استعمالیله بربر لر فرائض دینیه یه رعایت ایتمه یه مجبور اولدیلر . لاکن دین اسلامی قبول ایدنلرك کچیردیکاری « وافتیز » ، تطهیر معاملهسی عجیب بر شیدی : دین اسلامه کیرنلرك هر بیری یوز عدد قیرباج ضربهسی ییوردی . آز زمان ظرفنده بوتون صحرا عرض انقیاد ایتمکله قالمایوب بر غیرت دینیهٔ متعصبانه ایله ده حیات دار اولدی . حقیقی امیر ، خواجه (عبدالله) ایدی ، حکمدارلری نصب ایدن او ایدی وَ خوشنه کیتمه ین بر ایشله کندیلرینی متهم قیلدیقلری وقت اونلره ایسته دیکی عددده قیرباج ضربهسی ووریوردی .

آز بر مدت صوکره (مرابطین) کشورکشا حالنده میدانه کیردیلر ، بر سیل خروشان کیبی ، (مراکش ایمپراطورلغی) نه یله یاد اولونان مملکتی استیلا ایتدیلر و (برغواطه) لری تحت انقیاده آلدیلر . علمای دین حقنده پك زیاده مکرم واحکام اسلامیه یه ، مثلا قرآنك امر ایتدیکی ویرکی دن غیری بر ویرکی طلب ایتمه یه جك بر صورتده اعتنا کار اولدوقلرندن ، مستبد اداره لرك ازمکده بولونمش اولدینی روحانیلری ،

اعالی نك اشـاغی صنفلرینی ، هر طرفده قازانیور لردی .

(بر غواطـه) لرله ایدیان بیر حربده (عبـد الله) أولمشدی . مزارینك اوزه رینه بیر جامع انشا ایتدیلر ، کوبا اجرا ایتمش اولدیغی کرامتلری هرکس یکدیکرلرینـه حکایه ایدر لردی وَ (عبد الله) مرابطین ایچین بیر « عزیز » بیر ولی اولدی بو نکله برابر (عبـد الله) قانونه دائمـا رعایت قطعیـه ده بولونمامشدی ؛ ویرکی لرلك وغنـائم حربك ثلثنی کندیسی آلمـاق اعتیادی ایدی ، حال بوکه قانون ، امیر لرك غنائم دن انجاق بیر خمس آنمالرینی قبول ایدر . لاکن کندیسی ده امیر دکلدی ، یاپدیغی شیئك بیر خواجه ایچین جائز اولدیغنی ادعا ایدییوردی . دیکر خصوص لرده قانونه رعایت ایدردی . بو وجهله در ؛ که چوله واصل اولدیغی و ارکلرك دورت دن زیاده قادین آلدیقلرینی و بعضـاً اون قادین آلمـایه قادار وارد یقلرینی کوردیکی وقت (عبد الله) پك صیقیلمش ایدی . بو سوء استعمالك شدتله علیهنه یورومشدی وَ بدایتده تصادف ایتدیکی مخالفتك باشلیجه سببی بو کیفیت اولمـاق کرك در . بالذات کنـدیسی ده هیچ بـیر زمان دورت دن زیاده قادین آلمادی .. شوراسی دوغرودرکه هر آیك نهایتنده زوجه لرینی تطلیق ودیکر دورت قادین تزویج ایتمك عادتی واردی ، فقط

بو مشروع بیرشی ایدی و طرز حرکتی بیر آز عجیب بولیور لر ایدی ایسه ده بوندن دولایی اونی تقبیح ایتمه‌یه کیمسه‌نك حقی یوق ایدی [*]

مرابطین ، بیر خواجه ، بیر ولی طرفندن اداره اولونمق وقدن صوکره بیر قادین طرفندن اداره اولونمدیلر . عرب لرده بوجنس بیر واقعه، اولدوقجه عجیب کورونوردی : بربر لرده ایش باشقا دورلودر . بربرلرده قادین ؛ عرب لرده اولدیغندن یك زیاده حر در، نسبةً یك زیاده‌حرمت ورعایته مظهر بولونورلر، داها زیاده نفوذه مالك درلر ؛ بربر لرك تحولات مهمه لرینك محرك وموجبی دائما یا خواجه لر

[*] خایر ! بیر مسلمان ارکك، کیف مایشاء زوجه‌سنی تطلیق ایتمك و دیکریسنی نکاح ایتمك حق . شرعاً موجود دکلدر. تطلیق ایده بیلمك ایچین موجبات شرعیه بولونمالی لازم اولدیغی کبی بیر دن زیاده زوجه آلماق حقی دخی شریعت اسلامیه‌مزده بك چوق شرائط و قیود ایله تقیید و اشکال اولونمشدر . [اجتهاد]ك ۱ نجی سنه‌سنك ایلك نومروسنك فرانسزجه قسمنده L'Esclavage des Musulmane عنوانلی مقاله‌مزك مطالعه‌سنی توصیه ایدرز .

هر حالده شوراسنی قید ایتمدن کچه‌میز، که دورت زوجه‌یی بولو نان بیر مسلمان، هانکی مذهبدن اولورسه اولسون، دورت زوجه سندن بیریسی و یا جمله‌سنی تطلیق ایتدیکی تقدیرده بیر دیکر دوردنجی قادین و یاخود یکیدن دیکر بیر ثلث دوزینه زوجه آلماق ایچین ، تاریخ طلاقدن اعتبارا اوچ آی اون کون بکلامه‌یه مجبور و بو مجبو ریت نص قرآن ایله مؤیدر . ع . ج .

یاخود قادین لر اولمشدر . شیمدی اونلرك اوزه رنده حکمران اولان (زینب) ایدی که بیر تاجرك قیزی و امیر (ابو بکر ابن عمر) ك زوجه سی ایدی. ذکی و هنرور اولان بو قادین ؛ جادی یاخود معجزه کار عد اولونیوردی . بونك اداره سی آلتنده — چونکه زوجی دکل، اداره ایدن کندیسی ایدی — صحاریده اختلال لرك قوپوب امیرك اورادهٔ موجودیتی مقتضی قیلدیغی زمانه قادار فتوحاته دوام اولوندی اویله باربار بیر مملکتده اصلا یاشامامش اولان (زینب) زوجه رفاقت ایتمك ایچین کندیسنده هیچ بیر آرزوحس ایتمه بوردی کافهٔ اسباب استراحت واحتشام ایچنده یاشامایه آلیشمش بیر قادین دن بو قادار فدا کارلق طاب اولونامایاجاغنی بالذات امیر دخی آکلامشدی. بوندن ماعدا مرابطلرك باشنده (زینب)ك قالماسی لازم ایدی چونکه مرابطین (زینب) ه پك مربوط ایدیلر. بناء علیه ایش شوصورتله ترتیب اولوندی: حکمدار. (زینب) دن آیریلدی و اونی ، زوجه اولاراق، یکنی (یوسف ابن تاشفین) ه ویردی و مرابطین اداره لرینی ده بونا تودیع ایتدی .

زینب عینی اقتدار ونفوذی محافظه ایتدی ، چونکه یکی زوجی دخی . عنان اداره سنی کاملاً کندیسنه ترك ایدییور

دی . بیر مدت صوکره ، امیر محاربده آسایشی اعاده وزنجی لرك هجومنی ابطال ایتدیکدن صوکره ، یکننی خلع ایدوب یرینه بیر دیکرینی اجلاس ایتمك فکر مصممیله عودت ایتدی ، چونکه یکننك شوکتی کندیسنی کولکه ده براقمایه باشلامشدی . لاکن (زینب) بونا رضا کوستر مه یوردی وکندیسندن زوجی نصیحت ایسنه دیکی وقت ، غایت کوزل هدیه لرله مستغرق ایتمکله برابر عمجه سنه جسورانه قارشی قویمایه زوجنی تحریك ایتدی . (یوسف) ، (زینب) ك رأینی قبول ایتدی . عمجه سنك استقبالنه کیتدی ، اونی کوردیکی وقت آتندن ایمه دی واونی پك باردانه بیرطرزده سلاملادی . (ابوبکر) اونا « نیچین بوقادار کثیر المقدار عسکر کتیردك؟» دیه سؤال ایتدی . ـ (یوسف) ، «خصمی أزمك ایچین» جوابنی ویردی . یکننك خلع اولونمایه راضی اولمایا جاغنی آکلادی ، قیمت دار هدیه لرینی قبول ایتدی ، یکننه بعض انتباه آور موعظه لر ایراد ایتدی ، متعاقبا محرایه عودت ایتدی واوراده ، زنجیرله ایتدیکی بر محاربه ده أولدی ، بو آرداق زوجه سی وفات ایدن (یوسف) ك قلمرو حکومتی (سه نه غال) دن (جزائر) ه قادار ممتد اولمشدی ، اوصرده ایدی . که (قاستیل) قرالی (آلتینجی آلفونس) ه آرتق

مقاومتەغیر مقتدر اولان ایسپانیا ملوکی (یوسف)ی امدادلرینه چاغیردیلر . تمنی لرینی قبول ایتدی وَ[١٠٨٦ده] (باداژوز) قربنده واقع (زلاجه Zallâca) محاربەسنده (قاستیل) لی لری بویوك بیر هزیمته اوغراتدی . متعاقباً (افریقا) یه عودت ایتدی ؛ دورت سنه صوکره (قاستیل) لیلر تکرار مسلمانلری تعقیب و تضییقه قویولدوقلری وقت، ینه امداده کلەسی ایچین دعوت ایدیلدی ؛ بو دفعه اعدایه بویوك بیر فنالق یاپتادی مسلمان ملوکه داها زیادەسنی یاپدی ، چونکه ایسپانیایه کوز دیکمشدی . بو متقی ذاتده [یعنی یوسفده] بیر ولی الله کورن اشاغی صنوف اهالی یه وداها زیاده اولاراق هیئت روحانیه یه (یوسف) استناد ایدەبیلیردی . (یوسف)ك یمینی ابطال ایدن ده هیئت روحانیه اولدی ؛ زیرا ایسپانیایه کلمزدن اول . ایسپانیا دەکی طوائف ملوك مملکتلرینی آلارندن آلمایا حاغنه یمین ایتمەیه مجبور اولمشدی . علما ، ویردیکلری بیر فتواده (اندلس) ملوکنك اخلاقسز وبی دین اولدوقلرینی وسوء مثاللریله اهالی بی افساد و الك مقدس شبلره قارشی اونلری لاقید . قیلدیقلرینی بیان ایتدیلر : اثباتی ده مراسم عمومیهٔ آینده حاضر بولونماقده کوستر دیکلری آز اعتنا ، غیر مشروع ویرکیلر طرح ایتمش اولدوقلری، وبونلرك لغوی ایچین

(یوسف)ك اخطارینه رغماً اغوایتمه دیکلری ظلم، واعتسافلرینه قتمر اولاراق، دین حقك بویوك دشمنی اولان (قاستیل) قرالی ایله اخیراً بیر اتفاق عقد ایتدیکلری، (*) بو وجهله مسلمانلر اوزه رینه اجرای حکومت ایتمه یه کندیلرینی غیر لائق قیلدیقلرینی ایله ری سوریبور لردی وَیوسف ك اونلره قارشی ایتدیکی هر تعهدك منفسخ اولدیغنی وبونلری درحال خلع ایتمك (یوسف)ك یالکز حق دکل وظیفه سی ده اولدیغنی بیان ایدییورلردی . بو فتوانك نهایتنده « حضور الله ده بو فعلك مسئولیتنی اوزه ریزه آلیورز. اکر خطا ایدییورسه ق عملمزك جزاسنی آخرتده چکمه یه راضی یز، وَسن، ای امیر المسلمین، سن بوندن مسئول دکلسین؛ فقط بز قطعیاً امینزکه، اکر سن (اندلس) ملوکنی کندی حالارینه براقیرسه ك مملکتمزی غیر مؤمنلره تسلیم ایده جکلردر . اکر بو فرضیه حیز فعله چیقارسه عطالتکك حسابنی الله ویره جکسین » دینیلیوردی

داها زیاده معتمدیت ویرمك ایچین بو فتوایی آفریقالی علمایه تصدیق ایتدیردی وَصوکره (مصر) لك و (آسیا) نك أك مشهور فقهاسنه کوندردی . هرنه قادار غرب ایشلرندن هیچ

[*] (یوسف) طرفندن تهدید اولونان (اندلس طوائف ملوکی) فی الحقیقه بو اتفاق عقد ایتمشلردی.

بیر خبرلری یوق ایدیسه ده بو علمای دین ، دنیانك بیر طرفنده ، حکمدار تاجلرینی امری آلتنده طوتان بیر هیئت روحانیه نك بولو نمامی فکرینه اوقدار حیران اولدیلرکه اندلس فقهاسنك رأینه اشتراکده تردد ایتمه دیلر .

اندلس ملوك صغیرهٔ اسلامیه سی طرف طرف خلع اولوندیلر ، آفریقا چولارینه نفی ایدیلدیلر یاخود صورت بی رحمانه ده اولدورولدیلر . بیر آزمدت صوکره (مراکش) حکمداری [چونکه بوشهری یوسف بالذات انشا ایتدیرمش وبایخت اتخاذ ایتمشدی] بوتون ایسپانیای مسلم اوزه رینه حکم ران اولدی . بوانقلاب ، علمای دین طرفندن ایقاع اولونمشدی وعملرندن ندامت . کتیره جك بیر حاله بولونمادیلر . (مرابطین) زمانندہ مسلمان هیئت روحانیه سنك اولدیغی قادار صاحب نفوذ بیر هیئت روحانیه نك بیر مثال دیکرینی بولماق ایچین (ویز یغوت) لرزمانندہ قادار چیقماق لازم کلیر . امیرلر ، باخصوص یوسف اوغلی وخلفی اولان وبوتون حیاتنده اوروج طوتماق دن باشقا همان همان هیچ بیر شی یاپمامش اولان (علی) علمای دینی عزت و اکرامه غرق ایتدیلر . علمای دین طرفندن تصویب وتنسیب اولوغادیقجه هیچ بیر شیء یاپمایور لردی . حکومت ، علمای دین طرفندن اداره اولونیوردی .

مأموريتلرى ايستهديكلرى كبى آلوب ويرن اونلر ايدى و فرصتدن استفاده ايدهرك ثروت عظيمه ادخار ايتديلر. تدبيرسز بير شاعر «كمال تقوى (!) ايله بوتون ثروت ارضى يوتان و صمان آلتندن صويوروتدورن بو مرائيلردن . بو قورتلر» دن بحث ايده بيليوردى . بونلر قادار تنك ، بونلر قادار متعصب كيمسهلر تصور ايتمك ده مشكل ايدى . بو يكى اهل سنتلر، اسكى اهل سنتكك ايكى تملى اولان قرأن وحدينده پك آز معلومات صاحبى ايديلر ؛ اسكيلرندن داها آزعالى بير مرتبه ده بولونيور ايديلر . ابى آشنا اولدوقلرى بير شى وارسه اوده (مالك) لڭ (*) تاميذ لرينك مدوناتى ايدى، بونا مقابل ده ، بو مدوناته لايخطى بير معتمديت عطف ايدييورلردى . اونلرك تهئولوجيالرى . حقيقت حالده ، حقوق شرعيه يه ايتجه دن ايتجه يه اطلاع دن عبارت ايدى، دينده بوندن باشقا بير شى ايستهين هر كيمسه كنديسنك كفر والحاد ايله اتهام ايديلديكنى كورووردى . بو وجهله دركه (غزالى) نك شرقده (احياء العلوم) عنوانيله نشر ايتمش اولدينى كتابى (اندلس) ده پك چوق منع اتشاتى موجب اولدى ؛ كتاب، الحاد ايله لكهدار اولدينى ايچين هيچ ده

(*) مذهب مالكى، كه مذاهب اربعهٔ اهل سنتدندر . غربده الك زياده منتشر و نافذ اولانى ايدى .

دکلدی، (غزالی) بوکتابده. مسائل حقوقیه‌دن ماعدا بیرشیله اشتغال ایتمه‌ین معاصر علمای دینی شدتله قیرباجلایوردی، دیندن، قلبیده حصه متداولاجاغی بیر مؤسسه یاپاق ایسته یوردی. فقط بوکیفیت، دوغرودن‌دوغرویه اندلس علمای دینك ضعیف جهتنه ووروماق ایدی، اونلردخی صوك درجه ده حدتلنمشلردی. (قرطبه) قاضیسی، (غزالی) نك کتابنی هر اوقومش اولانك کافر، ملعون اولدیغنی اعلان ایتدی، بیر فتوی اصدار ایتدی‌که بونکله، «غزالی» نك کتابنك کافهٔ نسخ، وجودەسنی احراق ایتمه‌یی امرایدییور دی. بو فتوی (قرطبه) علمای دینی وَامیر (علی) طرفلرندن تصدیق اولوندی. حکومتك بوتون مملکتلرنده (غزالی) نك کتابی یاقیلدی. کندیسنده بیر نسخه‌سی بولونان اعدام واموالی مصادره اولونماق جزا ایله تهدید اولوندی.

بو زمان یهودیلر وَخریستیانلر ایچین دخی بیر دور مصائب انکیز اولدی. بو دورده خریستیانلر یالکز (غرناطه) شهرنده کثیر النفوس ایدیلر. (غرناطه) نك مالك اولدیغی کوزل وقدیم بیر کلیسا، مسلمان هیئت روحانیه‌سنك ویردیکی بیر فتوی ایله تخریب اولوندی، وخریستیانلر هرصورتله قهر وَ تضییق اولوندی؛ بیر درجه ده که نهایت (آراغون)

قرالنك امدادینی ایسته دیلر. لاکن بو حکمدارك (اندلس) اوزه رینه سفری ، منتظر اولان موفقیتی ویرمه دی وَ خریستیانلر آغیر بیر صورتده تأدیب أیدیلدیلر. اکتریسی افریقایه کوندەریلدی و اوراده (ساله) و (مکناسه) (*) جوارنده اقامته مأمور ایدیلدیلر. اون بیر سنه صوکره عینی معامله تجدید اولوندی. بیر حالده که (اندلس) ده یك آز خریستیان قالدی.

ابتدالرده فنا اولمایان ادارهٔ مرابطین آرەدن چوق کچمکسزین آلابیلدیکنه برباد اولدی. جولك حیات سادکیسنه آلیشمش اولان صوفو بربرلر، بیر مدت صوکره بوکوزل ایسپانیا مملکتنك دیدبه‌لری آرەسنده، داها زیاده متمدن اولماقسزین، بوزوق اخلاقلی اولدیلر، زیرا (اندلس) مدنیتنك یالکز فناجهتلرینی آلدیلر. ایسپانیا، اونلردن بیر مملکت مفتوحه معامله‌سی کوردی و بونی منع ایچین حکومت کافی درجەده هیچ ده قوتلی دکلدی. هیئت روحانیه، یوکسك مأمورلرك زوجه لری ایله نفوذحاکمیتی تقسیم ایتمه‌یه مجبور اولمشلردی بوقادینلر

(*) Méquinez مغرب اقصاده، (فاس) ك ٦٠ کیلو متره غرب جنوبیسنده و ٥٠٠ متره ارتفاعنده کائن بیر شهردر. (یاقوت حموی) بو شهره دائر تفصیلات ویرر. ع. ج.

ایسه ادخار ثروتدن غیری بیرشی دوشونمه دیکلرندن حیدودلره بیله حمایه‌لرینی ارزان ایدییورلردی ،أل ویریرکه کندیلرینه پاره ویرسینلر ، بوسلطنت ده چوق سورمه‌دی وباعث وجودی اولان عینی وسائط ایله سقوط ایتدی : بیر مجدد طرفندن تأسیس اولونمشدی ، دیکر بیر مجدد طرفندن سربخاك ایدیلدی.

بو دیکر مجدد (محمد ابن تومرت) ایدی ، اخلاق نقطهٔ نظرندن حکم ایدیایرسه ، بیر نجیسندن داها ایی دکلدی ، فقط علمده اونی کچیوردی ، (مشموده) قبیله‌سنه یعنی مراکش لك (اطلاس) طاغلرینك ، دائما قوت وجسارت ایله ممتاز اولمش اولان اومدهش سکنه‌سنه منسوب ایدی ؛ (مرابط) لره دخی اودرجه معتد بیر مقاومت کوسترمشدی که لاینقطع هجمات متکرره ایله قوتلرینی کسر ایتمك ایچین، (یوسف) ، مراکش شهرینی اونلرك مملکتلرینك قربنده انشا ایتمه‌یه مجبور اولمشدی.

تا کوچوك یاشندن بری الك سودیکی اشتغال اولان مطالعهٔ قرآنده بولونمشدی ؛ دائما جامعده بولونوردی ، پك چوق موم‌لر یاقماسی مناسبتیله کندیسنه «ابوالانوار» لقبی ویریلمشدی (*) سن رشده واصل اولدیغی وقت ایفای حج ایتدی ،

(*) بوکون دخی آفریقاده اولیانك مدفنلری اوکنده موم یاقماق معتاددر .

متعاقباً (بغداد) ده كيتدى . (الاشعرى) مكتب فلسفهٔ سنيه سنك اساتذهٔ مشهورمسنك اداره‌سى آلتنده آتشين بير غيرتله تئولوجيانك مطالعه سنه قويولدى ، فقط ، هرحالده ، بو تشبث و غيرت ، علمه محبت اثرى اولماق دن زياده سائقهٔ حرص ايله ايدى ، زيرا بير مجددكبى ميدانه چيقماق وَ بو وجهله يكى بير سلطنت تأسيس ايتمك فكرينك ذهننده بك اركندن نمودار اولديغى كورونور .

آفريقايه عودتنده ، كنديسنه تعيين ايتديكى مقصد ووظيفه‌يى همان تعقيبه قويولدى . بو مقصد ايكى شيئى متضمن ايدى : اولا ، اخلاقك اصلاحنى توصيه ايدييوردى وَ بنابرين قانونه مخالف اولان هر شيئه كمال شدتله مقاومت ايدييوردى : ثانيا ، بالذات كنديسنك قبول ايتمش اولديغى (اشعرى) سيستمى مملكتنه ادخال ايتمك ايسته‌يوردى . غربك بودرجه ، كيريده قالمش اولان بو طويراغنده بوعقيده يه اوزمانه قادار بير عقيدهٔ الحاد انكيز نظريله باقمشلردى . قرآن و حديثدن ازجمله متضمن اولديغى « آنتروپومورفيزم » ايله باعث شرم‌ورسوائى اولان بعض فقره‌لر ، اشعرى‌لره امتثالاً ، (محمد ابن تومرت) ك صورت مجازيه ده تفسير وايضاحى حقنده ده عينى حكم ويريليوردى . بوندن

باشقا (محمد ابن تومرت) ك سيستمى صفات الوهيتك نفيى ده تضمن ايديبور ايدى: بو خصوصده اشعرى لرك سيستمندن آيريلمور و معتزلى لرك سيستمينه متوافق دوشيوردى .

انتظار اولونا بيلديكى وجهله ، مجدد ، كورونديكى هيمان هرطرفده بويوك بير مخالفته تصادف ايتدى . شراب كاسه لرينى وموسيقى آلتلرينى قيرمش اولديغى (بوژى) [*] دن سكنهٔ بلده اونى طرد ايتديلر . (تلمسان) شهرنده علم وبلاغتنجه عديلى بولونمايان بومنتق (٢) آدمى اهالى بالعكس بير ولى كبى تجيل وتعظيم ايديورلردى . شهرك قاپيلرى خارجنده بير جامعده اقامت ايدبيوردى . ظانشمش اولديغى بير آدمك غائب اولديغنك فرقنه بير كيجه واردى . بوآدمك نره ده اولديغنى صوردى ، جواباً حبس ايديلمش اولديغنى سويله ديلر . درحال شهره كيتدى ، شهرك قاپيسنى چالدى وايچه ريه براقيلماسنى طلب ايتدى . كيجه لهين شهرك قاپيسنى آجماق تماماً غير معتاد بير شيدى ، باشقا هيچ بير كيمسه يه قاپى آچيلمازدى ، فقط (محمد

(*) بوژى Bougie (جزائر) خطه سنده (قونستانطين) ولايتنك ليمانى در : (قونستانطين) دن ٢٢٦ كيلو متره مسافه ده در . اليوم ١١٠٠٠ نفوسلى بير شهردر . ه . ج .

[**] تلمسان Tlencen [جزاير]ك (وهران) ايالتنده و ١٣٠٠٠ نفوسلى بير قصبه در . (قاموس الاعلام) ١٦٦٧ صحيفه سنده بو شهر حقنده تفصيلات ويريز . ه . ج .

ابن تومرت) اودرجه بويوك حرمت واعتباره مظهر ايدى كه محافظ لر اونى مستثنا طونماقده تردد ايتمه ديلر ، شهره كيرنجه دوغروجه حبسخانه يه كيتدى . حبسخانه جى لر وعسكرلر اوكنه قوشدىلر . البسه سنك بير اتكنه تماس ايتمك شرفي ايچين يكديكرلرينى ايتيورلردى . طانيديغى محبوسى اسميله چاغيردى ، محبوس ، « بورادەيم » ديدى . (محمد ابن تومرت) : « هابدى چيق ، سربستسين » دييه جواب ويردى . محبوس ، حبسخانه دن چيقدى . زندانجيلر ، « اوزرلرينه قاينارصو دوكولمش كبى بير حالده » اوراده مدهوش وحيران اولاراق اونا باقيورلردى .

(محمد ابن تومرت) ، خلق اوزه رينه اجرا ايتديكى تأثيرات حيرت افزايه ، ديكر احواله ديكر بينه لر كوستردى . حكمدارلر دخى اونى قورقوتمايورلردى . بير جمعه كونى ، مراكش جامعنده ، مرابطلرك اميرى (على) يه ، بوتون خلقك اوكنده شدتلى بير تعذير ده بولوندى . ديكر بركون ، (على) نك همشيره سى (صوره) يه ، سوقاقده راست كلدى يوزنده ياشماق يوقدى ، چونكه مرابطين قادين لرى ياشماق استعمالنى عادت ايتمه مشلردى . بوكون دخى بربر قادين لرى ياشماق استعمال ايتمزلر ، فقط (قرآن) بوخصوصده صريح در (*) (محمد ابن تومرت) ، پره نسسى آچيق دن

[*] (قرآن) كريم ، متمدن ارككلرك ستر ايتديكى كافة اقسام اعضادن فضله اولاراق ، قادينلره صاچلرينى و كردنلرينى ستر ايتمه يى امر ايدر . كه بك معقول و مصيب در . ع . ج .

آجیغه وغیرنا زکانه بیر صورتده تقبیح ایتدی . پره نسس بو صورت حرکتی غیر مناسب بولدیغندن پرنسس‌ك را کب اولدیغی حیوانه، (محمد ابن تومرت) ، شاگردلرینك معاونتیله او قادار شدتلی ووردی که ، حیوان ، شدتله فیرلادی ونارین سواریسنی یره ووردی. (صوره) کوزلری یاشله دولو اولدیغی حالده، قارداشنك یانینه قوشدی، اوغرادیغی حقارتدن تشکی ایتدی . صوفو وضعیف (علی)، مجددی، ینه دوچار مجازات ایتمه‌یه جسارت ایتمه‌دی . عقیده‌سنك سنیتی معاینه ایده‌جك اولان بیر علمای دین هیئتنك اوکنده اثبات وجود ایتمه‌یه اجبار ایتمکله اکتفا ایتدی . مباحثه واقع اولدی ، فقط (محمد ابن تومرت) کبی فن مناظره ده ماهر بیر ذات ایله بوی اولچه‌جك بیر حالده اولماد یقلرندن ایش هیئت علمانك حبط اولونماسیله پایان بولدی . واقعا اوزمان ، علما ، بوناقابل تحمل آدمك وجود وعونه سندن ، أك بسیط بیر صورتده قورتولمایی حکمداره توصیه ایتدیلر ، فقط بو نصیحتی طوتامایاجاق بیر مرتبهٔ عالیه‌ده ناموسکار ایدی .

بیر چوق سرگذشتدن صوکره ، محمد ابن تومرت، نهایت، وطنداشلری اولان (ممتموده) لرك آره‌سنه عودت ایتدی . [١١٢١] مملکتلرنده بیر (رابطه) انشا ایتدی، وآره‌دن چوق

كچمكسزين ، اطرافنى ، بيرجوق تلاميذ ايله محاط كوردى ، كندیسنك آنا لساننده ، يعنى بربر لساننده كتاب لريازدى ، بو كتابلرده ، عقيـده‌سنى عرض وايضاح ايدييوردى . بو صره‌ده در ، كه حياتنك أك مهم‌دورى ، يعنى حريصانه‌پلانتى حيز فعـله جيقار دينى دور اولدى . بو نكله برابر مدبرانه ايله ريله يوردى : بدايت امرده اخلاق اصلاحاتى وعظ ايتمه‌يه انحصار ايتدى ؛ فقط انسانلرك اجبار ايديلمه‌يه جكنى و قانون‌كمه‌مك لازم كلديكنى عـلاوه ايدييوردى . نفوذى تزايد ايتديكجه داها زياده ايله ريسنه واريبوردى . مسـلمانلرك مسيحى اولان مهدى يه متعلق عنعنيـات دن چوق بحث ايدييوردى ، ورودينك قريب اولديغنى خبر ويريبوردى ، نهايت مهدى ، صاحب ظهورك كنديسى اولديغنى وَداماد پيغمبرى على [ك . و] نك نسلندن كلديكنى سويله‌دى . ذكاسـى وَ ، اكثرى زمانده وقوعه كلن ، اخبار قبل الوقوعى سايه‌سنده ، سوزينه اينانيلدى وكنديسنه صداقت يمينى ايديلدى ؛ بوقابا اهالى اوزرينه اويله بير نفوذ ومعتمديتى واردى ، كه اونلردن كورکورينـه بير اطاعت استحصال ايدييوردى . ديرلركه ، (محمدابن تومرت) تبعه‌سندن بيرينه پدرينى ، قارداشنى ياخود اوغلنى أولدورمه‌يى امرايتمش اولسـه ايدى امرى اجرا

اولونوردی . کندیسنی آنجاق بیر ولی کوسته ره رك درکه حکم ونفوذینی محافظه ایده بیلیوردی. بیرده بك ساده وفقیرانه یاشا یوردی ، دائما یاماللی بیر حرقه کیینیردی ، بیر قادینه اصلا تماس ایتمزدی. فقط اوبیر متعصب اولاراق کورولورسه آندانیلمش اولور : بو آدم خدعه کار بیر یالانجی ایدی . که مقصدینه واصل اولماق ایچین أك سفلی واسطه لره مراجعت ایتمشدی . مثلا ، طرفدارانیله برابر طاغده ، مرابط لر طرفندن تحت محاصره یه آلینمش اولدیغی بیر کون ، اودرجه قیطاق حاصل اولدی که بك چوق معتبر ذوات ، اعدا ایله بیر متارکه عقد ایتمه سنی طلب ایتمه یه قویولدیلر . بو مشکلاتی اقتحام ایتمك وعینی ضربه ده ، بو ایله ری کان کیمسه لردن قورتولماق ایچین باقیکزنه یایدی . محرم آدملری ایچنده (ابوعبدالله) اسمنده بیری واردی ، که (محمدابن تومرت)ك اداره سی آلتنده ، خفیاً ،تهلوجیاوحقوق تحصیل ایتمشدی، فقط خلقه کندیسنی دلی طانیتیوردی . (محمدابن تومرت) بیرکون هرشیئی اونکله مذاکره ایتدیکدن صوکره جامعه کیتدی . اوراده ایی کیینمش بیر آدم بولدی ، کیم اولدیغنی صوردی ، اونه کی (بن) وانشه ریج (طاغندن ابوعبدالله) جوابنی ویردی . بونك اوزه رینه (محمد ابن تومرت)

اهـالیه توجـه ایدهرك « بو آدم ، کندیسـنك (وانشهریچ) طاغندن (ابو عبد الله) اولدیغنی ادعا ایدییور ، باقکز. دوغرومی » دیدی. اهالی ، بعد التحقیق ، بو آدمك او آدم اولدیغنه قانع اولدی ، عینی زمانده ، مجنون اولاراق معروف وهرزمان پك پریشان لباسلی اولان بیر آدمك شیمدی بوسبوتون باشقا بیر قیافتده بولونماسنه پك تحیر ایدییوردی. محمد (ابن تومرت) دخی پك متحیر اولمش کیبی کوروندی و نه واقع اولدیغنی ابو عبد اللهه سؤال ایتدی . ابو عبد الله جواباً « بو کیجه سمادن بیر ملك اینـدی، قلبمی تطهیر ایتدی (*) وَ بانا قرآنی ، احادیثی، و معطا(*) یی وباشقا دیکر کتابلری تلقین ایتدی . » دیدی . او زمان (محمد ابن تومرت) ته اُولوجیـا و حقوق [فقه] اوزه رینه بعض سوآللرده بولوندی وَ اوتهکی واقـع اولان سوآللره تماماً دوغرو جواب لر ویردی . اهالی ، بویوك بـیر معجزه نك وقوع بولدیغنه بیر دقیقه شبهه ایتمـه دی وَ افکار بو صورتله حاضر لاندیقدن صوکره . (ابو عبد الله) الله تعالی بانا ؛ داخل جنت اولاجاقلری اهل دوزخدن تفریق ایتمه مـاعد

[*] نته کیم قلب پیغمبری دخی تطهیر اولونمشدی . جلد اول صحیفه . ١٦٦ — ١٦٧

[**] (مالك) طرفندن یازیلمش بیر فقه کتابی در .

بیر نور احسان ایتدی . اهل دوزخی اهلاك ایتمکدن سنره امر ایدییور ، سویله‌دیکم سوز لك حقیقتی اثبات ایچین : بورادن اوزاق اولمایان قویویه ملکلر ایندیردی : بانا اعتماد ایده بیله جککزه بو ملائك شهادت ایده جکلردر » دییه باغیردی . هرکس‌مان قویونك باشنه قوشدی . محمد (ابن تومرت) ، بیر دعا اوقودقدن صوکره « ای الاهك ملائکی! (وانشه ریچ) لی ابو عبد الله حقیقتی سویله یورمی ؟ » دییه باغیردی . قویونك قهرندن کلن بیر چوق صدا « ئه‌وت حقیقتی سویله‌دی » دییه جواب ویردیلر . فی الواقع ، (محمد ابن تومرت) محرملرندن بیر قاچنه ، قویوده کیز لنمه لرینی امر ایتمشدی ، زیرا قویو قورو ایدی وَ اونلر ویره جکلری جوابی بالطبع بیلیور لردی بو ایکینجی معجزه . خلق اوزه رینه ، بیر تحیسندن داهازیاده بیر تأثیر اجرا ایتدی . (محمد ابن تومرت) تکرار سوزه باشلایاراق « بوقویو طاهر وَ مقدس‌در ، چونکه اورایه ملکلر ایندیلر ؛ بالآخره ایچنه ناپاك بیر ماده دوشوب تلویث ایده‌مه‌مك ایچین بوقویو طولدورلسه ابی اولور » دیدی . هرکس قویویه طاش وَقوم آتمایه مسارعت ایتدی ؛ — بنابرین ، ملائك رولی یناو ایان زوالللی‌لر قربان ایدیلدی ، دبری دبری اونلری کومدیلر ،

فقط بو وجهله ، (محمد ابن تومرت) ، كوز بویاجیغلنی بالآخره فاش ایده بیله‌جك كیمسه‌لردن قورتولدی . وَ شیمدی كندیسنی ، مقصدینی اجرا ایده جك بیر حاله كوریوردی . تعیین ایتدیكی بیر كونده ، طاغك بوتون سكنه سنك ، قویونك یانده اجتماع ایده جكنی اعلان ایتدیردی . اوراده طویلاتیلدی . اوكون (ابو عبد الله) بعض اشیخاصی صاغ طرفنه وبعضلرینی ده صول طرفنه دیزدی ، صوكره ، تهلكه خاطر لرینه كلهین بیرتحیلری یعنی صاغ طرفنده بولونانلری كوسته ره‌رك « ایشته ملعونلر! » دییه باغیردی . صلحا فرقه‌سی درحال بونلرك اوزه‌رینه آتیلدیلر ، بچاره‌لری بیر اوجورومدن آشاغی آتدیلر . مقدارلری یدی بیك ایدی ، و بوكون «یوم التفریق» تسمیه اولوندی .

(محمد ابن تومرت) طرفندن استعمال اولونان واسطه‌لر نه قادار نفرت انگیز اولورسه اولسون تماماً موفق اولدی . موحدین (*) تسمیه اولونان تلمیذلرینك فتوحاتی آرتق كورمه‌دی ، زیرا ١١٢٨ ده وفات ایتدی ، فقط تلمیذلرندن أك كوزده اولانی اولان (عبد المؤمن) كندیسنه خلف اولدی

[*] (مرابطین)ك ضدی اولاراق (موحدین) تسمیه اولو نورلردی . چونكه مرابطین صفات الهیه‌یه معتقد اولدوقلرندن مو حدلرك نظرنده اونلر وثنی Polythéïste ایدیلر .

و أثرينه كمال موفقيتله دوام ايتدى ، بير حالده كه مرابطين ك تحت تصرفنده بولونمش اولان اراضىٔ وسيعه‌يى بير قاچ سنه ظرفنده فتح ايتدى

يكى خداوندلر ، يهودى‌لرحقنده سربستى ، مذاهب عدم تحمل جهتيله سلفلرينى كچديلر ، وبو خصوصده آلابيلديكلرينه ايلەرى كيتديلر . ١١٤٦ سنەسنده (مراكش) ك فتحندن صوكره (عبدالمؤمن) ، يهوديلرى وخريستيان لرى كتبرتدى وَمسلمان مؤلفلرك لايحه‌سنده شويله ادارهٔ كلام ايتدى : «اجدادكز پيغمبرك مرسليتنى انكار ايتمه ديلرى مى كتاب مقدسلرنده ورودى اخبار ايديلمش اولان رسول اولديغنه ايمانمقدن امتناع ايتمه ديلرمى ؟ كله‌جك اولان آنجاق بزم قانونمزى و دينمزى تأييد ايتمك ايچين كله جك ديمه ديلرمى؟ » «أهوت» ديديلر . اوزمان امير سوزه تكرار آغاز ايدەرك «يك اعلا ، اويله ايسه سزك بكله ديكمكز نرەده؟ بش يوز سنەدن زياده بكلتمه يه جكدى ، هانى نرەده؟ بزم دينمز ، شيمدى بشيوزسنەدن زياده بيرمدت دن برى موجود ، سزده ايسه هيچ بير پيغمبر ظهور ايتمەدى ، عدم ايمانكزده داها زياده مدت ثبات ايتمه‌كزه مساعده ايده مه يز . سزك ويركيلريكزه محتاج دكلز . يامسلمان اولماق ، ياأولمك : بونلردن

بیرینی انتخاب ایتمك سزك الكزدەدر ، دیدی . بونكله برابر بیر اوچنجی شقی اختیار ایتمكده اونلر مخیر براقیلدی ، كه اوده مالارینی صاتوب مملكتی ترك ایتمك ایدی . لاكن بو مخیریت دن استفاده ایدن یهودیلر پك آزبولوندی ، اكثریسی خانه لرنده مراسم دین یهوده صادق ومؤمن قالدیقلری حالده ، دین اسلامی قبول ایتمش كبی كوردوندیلر . نه یاپمالری لازم كلدیكنی پك اغلا بیان موحدین اونلری بوندن منع ایتمه دیلر ، زیرا نه قادار متعصب اولورلرسه اولسونلر ، بالآخره (پورتكیز) انكیزیسیونك اتخاذ ایده جك اولدینی مستكره وسائطه هیچ بیر زمان مراجعت ایتمه دیلر . خریستیانلرك اكثریسی اوزمان (قاستیل) قرالغنك پایتختی اولان (طولد) شهرینه التجا ایتدیلر ، و (موحد)لر (اندلس)ی فتح و استیلا ایتدیكاری وقت بو مملكتك خریستیان و یهودیلری دخی (قاستیل)ه آقین آقین كلدیلر .

بونلرك كافهسیله برابر (اشعریون)ك فلسفهٔ سنیه‌سی اوزرینه مؤسس و عناصر معتزلیه و شیعیه ایله مخلوط اولان موحدین سیستمی ، مرابطینك سرت و قورو اهل سنتلكی قادار تنك و عقل ایچین متلف دكل ایدی . بنا برین بیر نوع حرّ تكمله مخاصم دكلدی . بونا شونی ده علاوه ایدیكز كه

ایکینجی امیر (یوسف) ادیب و منورالافکار ایدی . فلسفه یه نفرت حس ایتمکدن پك اوزاق اولاراق ، مطالعهٔ فلسفه بی کمال حرارتله تعقیب ایدییوردی ، وَپك معروف اولان (حی ابن یقظان) اسمندهکی فلسفی رومانك مؤلفی، اندلس لی (ابن طفیل) کندیسنك أك صمیمی محرمی ایدی ؛ هر مملکتك الك مشهور علماسنی سرایه جلب ایدن او ایدی . (ابن الرشد) دخی بو علما ایچنده بولونیوردی و جلهسی سرای دن مخصصات مهمهیه مظهر بولونیورلردی . شبهه سز بیر چوق کیمسهلر ، فلسفهیه ارزان ایدیلدیکنی کوردوکلری حمایهٔ علنیهیه حیرت ایتدیلر ، فقط بالذات فیلسوفلردن زیاده حیرت ایدن کیمسه بولونمادی . مثلاً (ابن الرشد) ، (یوسف) ایله ایلك مصاحبهسنی شو وجهله حکایه ایدر : امیر المؤمنینك یانینه کیردیکم وقت کندیسنی (ابن طفیل) ایله یالکز بولدم . بانا « سماحقنده فیلسوفلرك فکرلری نه در ، سما من الأزل موجودمی یوقسه بیر زمان ایتداسی وارمی ؟ » دیدی . بو سؤال بنی دهشته غرق ایتدی ؛ بو سوأله جواب ویرمهمك ایچین بیر بهانه آرایوردم ، فلسفه ایله هیچ اشتغال ایتمه مش اولدیغمی سویله دم ، چونکه ابن طفیل ایله نه قونوشوب کوروشمش

اولدوقلرینی بیلمـه یوردم . محجوبیتمك سببنی آ کلادی ، بو سبیله ، موضوع بحث اولان نقطه حقنـده (ابن طفیل) ایله مباحثه‌یه قویولدی ، (آریستوت) ك ، (افلاطون)كْ و دیکر بوتون فیلسوفلرك بو خصوصده سویله دیکلرینی در میان ایتدی و ته ئولوجیا شناس لرك اونلره قارشی اولاراق کثیر دیکلری دلیللری ده صایدی . زمانلرینی منحصراً بو علمك مطالعه‌سـنه حصر ایدنلرك بیر چوفلرندن داهازیاده اصابتله بو علمده صـاحب وقوف اولدیغنی او زمان فرق ایتدم . بنی ده اوقادار کندی کیف و حالمه براقدی ، که بن ده بیان فکر ایتمه‌یه وقلسفه‌یه دائر بیلدیکمی کندیسنه کوسترمه یه باشلادم .»

بالآخره دخی ، ابن الرشد (یوسف) نزدنده دائما بویوك لطف ومساعده ایله محـاط اولاراق قالدی و (یوسف) ك طلبی اوزه رینه درکه (آریستوت)ه عائد شرحلرینی یازدی ؛ (یوسف) كْ خلفی اولان (یعقوب المنصور) دخی بدایتده (ابن الرشد)ك وَ اوزمانك دیکر فیلسوف لرینك حامیسی اولدی . بو نکله برابر سنی‌لك تکرار باشنی قالدیر مشدی ، هردورلو اینتریقه لروَافتراسایه‌سنده[چونکه افترا ، یك مهارتله ؛ وللانمش اولدیغی بیر سـلاح ایدی] سنی‌لر ، امیری کندی

أملنه، كندى طرفنه قازاتمايه. موفق اولمشدى . (ابن الرشد) (لوسه نا) يه نفى ايديلدى ؛ ديكر علما دخى سرايى ترك ايتمه يه مجبور اولديلر ؛ فلسفه مطالعه سى يساغ ايديلدى ، فلسفه دن باحث كتابلر ياقيلدى . بونكله برابر سنى لرك مظفريتى هنوز تمام دكلدى ، چونكه (يعقوب المنصور) تكرار تبديل فكر ايتدى ، اصدار ايتمش اولديغى ارادەلرى فسخ ايتدى ، (ابن الرشد) ى وَ رفقاسنى سرايه تكرار كتيرتدى . فقط بك آز زمان صوكره سنيت ، قطعى غلبه يى چالدى ؛ فيلسوف نر ، اسكى دلائل ايله سكوته ارجاع اولوندى: اونلرى ياقديلر وَ بير آز زمان صوكره آرتق فلسفه دن بحث ايديلمز اولدى. غرب، اول نه ايديسه شيمدى يينه او اولمشدى ، يعنى اهل سنتلكك أك قوتلى حصارى اولمشدى ؛ و بو حوالى نك مسلمانلرى كمال غرور ايله « مملكتمز ده أك كوجوك اعتقاد سزلغه مساعده اولونماز ، و هيچ بير طرفده كليسا يوقدر ، هيچ بير طرفده حاوره يوقدر » (*) ديبورلردى .

---

[*] هر نه قادار بك آز كليسا قالمش ايدى ايسه ده ، فى الحقيقه بويله سويله يورلردى .

مبحث

۱۲

تورك‌لر ، مونغول‌لر ، هند و چين

مبحث آتی‌یی کندیلرینه تخصیص ایده جکمز وهابیلرك سیستمیله بعض« سینقره تیزما» [*] مثلاری مستثنا طوتولونجه، اسلامیت‌ك داها تازه تاریخنده یکی سیستملر آراماق بیهوده اشتغال اولور. آحاد ناس، اسکی اهل سنتلکه اعتنا ایدیوری، حال بوکه داها زیاده معارف دید. کیمسه‌لر ، عقل ایله ایمان آره‌سنده بیرحدفاصل تشکیل ایدن(اشعری) سیستمیله اکتفا ایدیوردی. فقط ، اسلامیت ، مسلمان مملکتلرینی فتح ایدن اقوام‌آره‌سنده ده انتشارایتدی‌و، قسماً اوسون، جامع‌كأك محکم استنادکاهی اولانلر اونلر اولمشدر.

أك اول غربلی تورك‌لر . بونلره اسلامیتی قبول ایتدیرمك

[*] Syncrétisme بیر فلسفهٔ یونانیه سیستمی درکه مختلف سیستملری یکدیکرلرینه مزج ایتمکدن عبارت ایدی ع . ج .

كوچ اولمادی ، چونکه آتشین «پروزه‌لیتیزم» [*]ی و آخرنده وعدایتدیکی حظوظات شهوانیه ایله ، اسلامیت بو احتراصلی قومه ، ساکن وَا متغراقیّ بیر دین اولان «بوددا» دینندن چوق زیاده موافق کلیوردی . اثمار فتوحاتندن متنعم اولماق اوزره توقف ایتمش اولان عرب لرك اثر متروکاتنی ، اهتدا ایدر ایتمز ، «تورك» لردرك تکرار أله آلدیلر وَبلکه محمد [ص.ع] ك اصحابنی حیات‌دار ایدن شوق و هیجان دن داها زیاده آتشین بیر شوق وهیجان ایله ایشه کیر یشدیلر ، دینك. همده هیچ بیر سوز کوتورمز بیر اهل سفتلك ایله ، بهادر وناقابل مقاومت قهرمانلری اولدیلر .

آسیاده بك متعدد تورك حکومتلری تشکل ایتدی ، فقط هرحالده ، فتوحات ایله دکل ؛ غرب تورکلرنده ، تملکی کندیلرینی تحریص ایدن زنکین خطه‌لری استیلا ایتمك عادتی یوقدی ؛ مقصدلرینه واصل اولماق ایچین باشقابیر واسطه استعمال ایدرلردی ؛ ایچه‌ری صوقولورلردی ؛ حتّه یاخود قبیله رئیسی اولاراق کندی آدملریله برابر مسلمان حکمدار لرك خدمتنه کیررلردی. ایلك خلیفه‌لر ، آیلقله ، تورکلری

(*) Prosélytisme ـ سائرلری کندی دینته صوقاق و و تکثیر مذهب داشان غیرتی . ع . ج .

یانلرینه آلمشلردی . هر قیام تشبثنی باصدیرماق واستبدادی محکم صورتده تأسیس ایتمك ایچین بونلری استخدام ایدرلردی لاکن بو آیلقلی عسکرلر ، حکمدار مطلق ك ، ناقابل استغنا معینلری اولدوقلرینك فرقنه پك ایرکن دن واردیلر ، اونلرسز ، خلافت ك بیقیلاجاغنی آکلادیلر . خداوندلرینه امرلر ویرمه یه ، آرزولرینی اجرا ایتمه دیکلری وقت وجودلرینی قالدیرمایه . داها قوللانیشلی دیکر بیرینی تختمه چیقارمایه ، فرصت مساعد اولونجه یکی حکومتلر تأسیس ایتمه یه دخی قویولدیلر . ازجمله ، رئیسی بالآخره (هند)ی فتح ایده جك اولان (غزنه) حکومت تورکیه سی بو صورتله اعتلانمود اولدی . بو حکومتك مؤسسی (آلپ تکین) اولدی . (خوراسان) وَ (ترانس اوقزیانا) نك حکمدارلری (سامانی) لرك بوملوك قدیمی ، اهلیت وهنری سایه سنده ، افندیسنك حسن توجهنی اودرجه ایی قازانه بیلدی ، که نهایت الامر (خوراسان) والیسی تعیین ایدیلدی . بیر آز صوکره ، ٩٦١ تاریخنه دوغرو ولایتی غائب ایتدی بیر جیش کزیده ایله (هند وقوچ) طاغنی کچدی و (غزنه) شهرینی قبضه تصرفنه کچیردی . یکی حکومت ، آره دن چوق کچمکسزین ، اولا اودخی ملوك اولمش اولان تورك (سبکتکین) سایه سنده

ومتعاقباً اوغلی محمودك [محمود غزنوی‌نك] عمليه . توسع ايتدی . (سبكتكين) «برهمنی»لره و «بوددائی» لره سربستی تام آيين برا قشدی، فقط (محمود) امور مذهبيه‌ده آزحريت پرور كوروندی وصنعتلری قلديرماق ايچين دائما جهد ده بولوندی . ازجمله ، ١٠٢٥ ده هندولو اوزرينه صوك سفری معلومدر . بو سوق عسكری . (كجرات) ساحلنده (سومنات) اوزرينه اجرا ايديلمشدی . «شيوا» صنم كبيری بولوندیغی برادە بولونيوردی . بو صنم مخروط بر طاش ايدی كه قسم علويسی آلتونله واحجار قيمتدار ايله مزين ايدی . بر ليلر بونا اشفا ايتمك اقتداری عطف و استناد و هركون «غانژ» نهری صويی وه «كشمير» واديسی چيچكلری تقديم ايدرلردی . تجاوز كفر انكيزی منع وبرستيده‌لری اولان ساخته خدايی حمايه ايتمك ايچين ، لايعد بير جم غفير قوشمشدی ، فقط . محمد [ص . ع] ك عقيده‌سی ايچين بيرغيرت آتشينك حيات دار ايتديكی وبوندن باشقا بير غنيمت وفيره اميديله متحرك اولان تورکلرك دايری دهشت رشته بو جماعت آحاد مقاومت ايده‌مه‌دی . تورکلر ، قاداورايغينلری آرەسنده كنديلرينه بير يول آچديلر وشهری قبضه حاكميتلرينه آلديلر . (محمود) . «شيوا» طاشنك ايكی پارچه يه قيريلماسی امر ايتدی وبونلری (غزنه) پايختنه نقلی

ایتدیردی ، بونلر دن بیری (محمود) ك اوّلجه (تاكه سه ر)ده آلمش اولدیغی (ویشنو) هیكلنك یانده قونولدی ، دیكر بار چه سندن جامع كبیره ایشیك یاپیلدی . [*]

او زمان دن اعتباراً (هند)ایچین اسلامیت؛ سرای وَ حكومت دینی اولاراق قالدی. هند علومنك باشلیجه مركزی و برهمن لكك حقیقی (مكه)سی اولان (بنارس Bénarès) شهرینی اون ایكینجی عصر ده (محمد غوری) ضبط ایتدی او دخی اوراده صنم لری كسر ایتدی. مع هذا، علی الاكثر، سربستیٔ آیین اوزان اولونیوردی ؛ صنملر تكرار احیا اولوندی؛ (هند) لرك اورایه اجرای حج ایتمه لرینه مساعده ایدیلدی ؛ حتی شهرك اداره‌سی منحصراً یرلیلره تفویض اولوندی و بوندن باشقا ، كبر وعظمتی ، شوكت وقدرتی ، غیرت دینیه‌سی نه درجه‌ده اولورسه اولسون ، مأمورلرینه شهرك ایچنه كیرمه‌یه مساعده ایتمه‌یی هیچ بیر مسلمان فاتح خاطرینه كتیرمه‌دی. اهالیء هند ، اسلامیتی قبوله اجبار ایدیلمه یه‌جك بیر درجه‌ده كثیر النفوس وَ دینلرینه متمسك

[*] ١٨٤٢ ده « غزنه » انكلیزلرك ید ضبطنه‌كچدیكی وقت ، (محمود غزنوی) نك هنوز (غزنه)ده محفوظ بولونان غنائم فتوحاتی « سومنات » ، كوندیریلدی . انكلیزلر ، بو وجهله ، برهمنلری كندیلرینه جلب ایتمك ایسته‌یورلردی .

ایدی‌لر . هند مسلمانلرینك اکثریت عظیمه‌سی دخی یرلی دکلدی ، مختلف دورلرده (هند) لك خزائنندن حصه منـد انتفاع اولماق اوزره ، وطنلرینی ترك ایتمش اولان اومیلیونلرجه تورك‌لردن ، عرب لردن ، ایرانی لردن متشکل ایدی.

اسلامیت ، کرك اسـتملاك وفتوحات ایله کرك اوراده برله‌شن مسلمان تاجرلر واسطه سیله ، (جزائر هند)ه‌دخی داخل اولدی ، زیرا داها پك ایرکندن ، بو صولرده تجارت وکمی ایشلتمك عرب‌لرك و ایرانلی‌لرك آللرنده ایدی . (سوماطرا) آطه‌سنك سـاحل شمالیسی‌نك اهالیسی ، اون دوردنجی عصر بدایتنده (مکه) لی (شیخ اسماعیل) نامنده بیر ذات طرفندن دین اسلامه ادخال اولوندی . اللی سـنه صوکره ، بو خطـه‌لر اوزه‌رینـه حکمران حکمدار ، که (الملك الظاهر)نام و یاعنوان عربیسی طاشیوردی ، غیور واهل‌سنت بیر مسلمان ایدی : اکثریاعلمای دین‌ایله مصاحبت ایدردی وَ ، جامعـه ، تواضعاً ، یایان کیدردی . اطرافنده کی غیر مؤمنلر ایله حرب ایتدی و پیغمبر طرفندن مقنن جزیه‌یی ویرمـه‌یه راضی اولدوقلری زمانه قادار اونـلره راحت یوزی کوسـترمه‌دی . اوراده دخی « بوددیست » لر بولونان (جاوه) آطه سنده ، برهمن لکك «شیوانیزم» دینیان

شكلی بو دورده هنوز حكمران ایدی. فقط اون دوردنجی عصر نهایتنده ، جهانك بو قسمنده اوزمانه قادار ، موجود اولمش سلطنتلرك أك ذی شوكتی اولان «ماجاپاهیت» سلطنتنك شكوفه دار عظمت اولدیغی هنگامده ، مختلف ذواتك همتیله مسلمانلق دخی اورادہ انتشاـ ایتدی : بورادہ ایلك ناشردین ، «غرەزیك Gresig» [غردس سه] دەتمكس ایدن و پیغمبر [ص.ع] ك حفیدزادەسی اولان (زین العابدین» [١] ك نسلندن كلەن «مولانا ابراهیم» اولدی ، صوكره ، ناشردین ، نغامپەل [سورابایا] سونان [٢] ی «رادەن راهمات» وتلمیذی «رادەن پاتاح» اولدی ، كه بالاخره (دەماق) تسمیه اولونان « بینت عرع » ده بیر جامع انشا ایتدی ، بو جامع حالا بوكون ، (جاوه) لیلر آطه نك أك مقـدس بیر شیئی كبی باقارلر . بدایتـده قبول اسـلامیت اقنـاع ایله وقوع بولدی وَ مملكت ك اعاظمی بعض كرّه مرشدلری ، دین اسلام ناشرلرینی مظهر تسهیلات ایدییورلردی ؛ فقط مرور زمانله « شیوائیت » لرله محمدیّلر آرەسنده منازعات دینیه حصوله كلدی جهاد [حرب

[١] زین العابدین « ابوالحسن علی » شیعیلرك اون ایكی امامندن بیری در . علی [ك و]نك اوغلی حسین [ر . ع]ك اوغلی ایدی .

(٢) سونان Sounan هنده بیر عنوان رسمیّ روحانی در .

ع . ج .

مقدس] وعظ اولوندی. ١٤٧٨ ده مسلمانلر، (ماجاپاهیت) پایختنی ضبط ومحافظهٔ غالبیت ایتدیلر . « شیوائیت » لر ، دینلرینك الیوم دخی حکمران اولدیغی (بالی) یه التجا ایتمه یه کندیلرینی مجبور کوردیلر . (بورنه‌ئو) ده اسلامیتك آنجاق ١٥٥٠ تاریخنده نشر ایدیلدیکی ظن اولونور ، نشر ایدنلر « باله‌مبه‌رغ » دن کلن عربلر ایدی ، اسلامیت اوراده سکنه‌نك آحاد ناسی ایچین دکل، اکثریتی اجانب اولان ساحل لیلرك دینی اولدی ، بیر چوق جزائر هند ده دخی ایش بو مرکز ده اولدی . بو آره‌لق ، آسیا قطعه‌سنده پك مهم بیر تبدل حصوله کلمشدی . بو خصوصده ، یدینجی عصرك عربلرینه مشابه اولاراق ، اون اوچنجی عصر ده ، غیر معلوم صحرالردن بیر قوم خروج وَ وقتیله عربلرك ضبط ایتمش اولدیغی بلاد دن داها زیاده واسع بلده‌لر فتح ایتمك اوزره ظهور ایتدی . مونغول‌لری مراد ایدیورز. (چین) ایله (سیبیریا) آره‌سنده‌کی (آسیا) مائله‌سنك آز اهمیتلی بیر قاچ غیر منتظم جیوش بدویه‌سنك رئیسی اکثر مونغول قبائلنی بایراغی آلتنه طوپلامایه موفق اولمشدی . « جنکیزخان » ، چونکه موضوع بحث اودر ، آره‌دن چوق کچمکسزین شرق وغربك یلاسی اولدی . بیر کثرتلی سواری‌نك باشنده اولدیغی حالده ،

مونغول لرك جزيه كذار اولديغى «چين»ى استيلاوَ [نهر اصفر]ه قادار (*) نهب وتخريب ايتدى . محضا ديكر بلادى يغما وتخريب ايتمك اوزره، بير چوق غنائمى حاملاً چين ى ترك ايتدى. «ترانس اوقزيان» ى «خوراسان» ى ، «ايران» ى تحت اطاعتنه آلدى وَ ، متعدد اردولرينك بير قسمى «چين» ده محاربه يه دوام ايتديكى اثناده ، ديكر قسم اردولرى (ئيندوس) و (فراط) سواحلنى يغما ايدييور ؛ (قاره دكز)ك منتهاى شمالنه قادار كيديور ، (قريم) ك اوزه رينه دوشيور وَ روسيانك بير قسمنى نهب وغارت ايدييوردى . خلفلرى، (جنكيز)ك باشلا دينى ايشه دوام ايتديلر. (روسيا) ويركى يه ربط اولوندى ؛ (قراقووى) ياقيلدى ، (پولونيا) نك (مجارستان) ك يرلرنده يللر اسدير يلدى . «ارمنستان» ، «كورجستان» ، «آناطولي» تسخير اولوندى وَ مركز خلافت اولان «بغداد» ، بوتون «چين» ، «تيبت» و «هند» ك بير قسم اعظمى ضبط ايديلدى ، بير حالده كه ، «جنكيز خان» ك وفاتندن يارىم عصر صوكره ، بو بويوك كشور كشانك احفادى حالا همان بوتون آسيايه حكم ايدييوردى .

بو جهانكيرلر ، بو چاپولجيلر كه بوتون كرهٔ ارضه هجوم

[*] «نهر اصفر» ك چينجه اسمى «پيهو» در . ع . ج .

ایدیورلردی ، افکار دینیه خصوصنده‌یك آشاغی بیرمرتبهٔ تکامله بولونیورلر دی. بیر « ذات مطلق » ك موجودیتنی تصدیق ایدییور ، بو ذاته‌و سمایه «تکری»، نامنی ویرییورلردی، آبریجه کونشه، آیه، طاغلره، ایرماقلره‌و عناصره‌طاپیورلردی. اوکنده دبزجوکه‌رك وجنوبه توجه ایده‌رك کونشه عرض عبودیت ایدییورلردی، دیکر اجرام سماویه یه و ایرماقلره کلنجه ، ایجد یکاری شیئك بیر قسمنی ، بونلرك شرفنه اولاراق بره توکرلردی . الوهیتلرینی آغاج دن یاخود چکه‌دن معمول [اونغون] صورات (*) لر واسطه‌سیله تمثیل ایدر و بونلری قولوبه لرینك‌جدارینه تعلیق ایدرلر ایدی، بونلرك اوکنده رکوع ایدرلر وبونلرك آغزلرینه أت یاخود سوت سوره‌رك ، طعاملرینك نمونه‌لرندن تقدیم ایدرلردی . أولمك ، تماماً بو عالمده یاشانیلدیغی کبی یاشانیلان دیکر بیر عالمه‌چکمکدن در فکرنده بولونورلردی. افراط درجه‌ده خرافات پرور ایدیلر . خسته لقلرینی ،سوء تأثیراتنه‌عطف ایتدیکاری جنلری کرك قربانلر ذبحیله، کرکسه، عینی زمانده‌هم سحارهم رؤیا معبری، هم فالجی هم (آسترولوغ) هم‌ده طبیب اولان (قامس) تعبیر دیکرله راهب‌لرك شفاعتیله

[*] صورت

تسكين ايدرلردى . (قامس) لرك خدامه مالك اولدوقلرينى وماضى نك، حالك، استقبالك اسرار ندن قامس لرى بونلرك خبردار ايتديكنى زعم ايدرلردى . (قامس) لر . كلمات سحرانكيز تلفظ ايدەرك وبير دونبەلك اوزه رينەووراراق جن لرى دعوت ايدرلردى، ياواش ياواش جوشارلردى، اوزمان، عجيب صيچرايشلر cabrioles ايله و وبدنلرينــه هر نوع اكيلوب بوكولمك عذابى چكديرەرك كرامتلرينى ، كشف لرينى سويلرلردى . بير آز اهميتــلى هر شيده قامس لردن رأى صورولوردى . اونلره كوركورينه بير اعتماد أرزان اولونوردى و اونلرده بو اعتمادى محافظه ايتمــەيى بيليرلردى ، چونكه ويردىكلرى رأى وياخبر ، وقوعات ايله ثابت ومؤيد اولماديغى تقديرده ، هر شيئه رغماً لايخطيلك لرينى ريب وتردد انامدن مصون طوتماق صناعتنى بيليورلردى.

تكمل دينيده يك زياده عالى بير درجەيه واصل اقوام ايله بعدما تمــاسده بولونان (مونغول)لرك « شــامانيزم » تسميه ايديلن دينلرينه صادق قالمالرى محتمل دكلدى؛ لاكن مسئله هــانكى آيينى قبول ايده جكلرينى بيلمكده ايدى. قبول ايده جكلرى (بوددىزم) مى. اسلاميت مى، خريستيانيت مى اولاجاقدى؟ يوتون بو دينلرك هربيرى قبول اولونماق شانسنه مالك ايدى وَ

حتى يهوديلر، بو دفعه غايه‌نك دينلرنده‌قالديغنى كورمك دن نا اميد اولمايورلردى. موسويت، عينى جنس دن بير قومك، يعنى (خوزار) لرك دينى اولمامشمى ايدى؟ وَ (آرغون)ك زمان حكومتنده [١٢٨٤:١٢٩٠] دين داشلرندن بيرى، حكمدارك اولا طبيبلرندن اولدوقدن صوكره باش وكيل اولديغى وقت اميدلرى كيم بيلير نه قادار يرتاب وحرارت اولدى. آل ابراهيم، شوق ومسرتله طالمشدى، كندى قومى واسطه سيله تمجيد واجلال اولونماق ايچين دركه (يهوا)[*] يو آدمى آل ابراهيم احسان ايتدى ديبورلردى. دنيانك هر طرفندن يهودى جوقله لرك، بوياجى لرك، قوندره‌جى لرك وَ معاره باز لرك بو موسوى نك يانته آقين آقين كلديكلرى كورولدى. يهودىلر دولتلرينه ايرمشلردى؛ أك پوكسك مأموريتلرى أله ايديبورلردى، ثروت وسامانه مستغرق اولمشلردى، اونلركه بو قادار اوزون بير مدت حقارت زده لرآره‌سنده اك زياده حقارت زده ايديلر، بونلرك كافه‌سى (سعد الدولة) نك سايه سنده ايدى. ذاتاً ده بو عنوان افتخارى، مستحق اولان باش وكيلنه، حكمدار ويرمشدى. فى الحقيقه بو آدم پك چوق فطانته مالك. كوزل وخاطر نواز

(*) Jéhovah عبرانيجه الله ديمكدر. ع. ج.

معامله‌لی بیر صاحب دهاء ایدی. بوزوق اولان مالیه‌نك ساحهٔ هرج ومرجنه‌یك از زمان ظرفنده نسق و نظام صوقابیلدی؛ یوکسك مأموریتلی خرسیز لری ترصد آلتنده طوتار یاخود عزل ایدردی؛ رؤساء عسکریه‌مانع اولابیامکسزین عدل وحقانیتك حسن جریانه اعتنای تام کوسته ویردی ؛ علمایی ، شعرایی اطرافنه طویلار و اونلره سخا کارانه مکافات ایدردی؛ خلاصهٔ کلام، مونغول لرك بو زمانه قادار مالك اولدوقلری وزرانك الك نازك و الك مستعد اولانی ایدی . فقط مسلمان ار سویله نیوردی و بونده حیرت ایدیله‌جك هیچ بیر شی یوق ؛ غیر مشروع بیر صورتده وجزایه او غراماقسزین ادخار ثروت ایتمه لرینه مساعد اولان بو مأموریتلری او لاری اشغال ایدن اونلرایدی؛ لاکن بو آلتون‌دوری آرتق موجود دکلدی وبونا سبب بیر یهودی، بیر سفیل یهودی ایدی! سقوط ایتمه‌سی، أولمه‌سی لازمدی. بونك ایچین تعصب اویاندیریلدی. یهودی نك [سعد الدوله‌نك] وَ افندیسنك ، مسلمانلری قبول صنم پرستی‌یه اجبار ایتمك پروژه‌سنی حاضر لادیقلری وکعبه یی دار الاصنامه قلب ایده‌جکاری شایعه‌سی چیقاریلدی ؛ نه قادار غیر معقول اولورسه اولسون عزویات واقعه بعض مرتبه مسموع ومعتبر اولدی و تأثیرینی اجرا ایتدی : اصل اساس

بولیدی . دیکر طرفدن اختلاس و اعتساف لرینه پایان ویریان مونغول جنرال لری یهودیلره قارشی پر آتش حدت ایدی . بو احوال ایچنسده ایدی که (آرغون) خسته دوشدی . هم بیردرجه ده که سحرلنمش اولدیغنی وشفایاب اولا ماياجاغنی مقامس لر بیان ایتدیلر .(سعد الدوله)،سقوطنی ، قبل الوقوع کوربیوردی فقط منعنه مقتدر اولاماقسزین کوربیوردی . حتی افندیسی داها تسلیم روح ایتمزدن اول ، (سعد الدوله) ناخوشنود مونغول مأمورلر طرفندن توقیف واتلاف اولوندی . حالت نزعده اولان (آرغون) ، یاناغنك یانده کورمه دیکندن ، دوستی [سعد الدوله] حقنده معلومات صوردی ؛ ویریان قاچاماقلی جواب دن ، (سعد الدوله)نك باشنه کتیریلن مشیئتی تفرس ایتدی. مقتول وزیرك قارداشلرینی ودوستلرینی توقیف ایچین کافة ولایاته ساعی لر کوندیریلدی؛ اونلری محبسه آتدیلر. اوغول لری،قیزلری ، خدمتکارلری، مالاری کاملاً أللرندن آلیندی. سوینجدن عادتا دلی اولان مسلمان لر اوزمان،یهودی لره مدهش عذاب وعقاب اجراسنه قویولدیلر .

موسویت مذهبی رؤسانك مونغوللاره موسویتی قبول ایتدیرمك امیدلری،بالطبع نایاب اولمشدی؛ لاکن دیکر اوچ

دین‌دن هانکیسی غلبه چالاجاق ؟ بو پك یوکسك اهمیتده بر مسئله ایدی ، چونکه بو عظیم ایمپراطور لغك آیین رسمیسنك هانکی آیین اولاجاغی موضوع بحث اولدیغی زمان هیچ بر کیمسه لاقید قالامازدی . بو اوچ دینك روحانیلری دخی ، امرای قازاقلق ودینلرینی اونلره قبول ایتدیرمك ایچین یکدیگره رقابتکارانه بذل مساعی ایدییورلردی . خریستیان لرك چوق نفوذی واردی . مونغول‌لر بلاد اسلامیه‌یه هجوم ایتدیکلری اثناده ، خریستیان‌لرك مسلمان لردن کوردوکلری معاملهٔ تضییق کارانه جهتیله ، بونلرك معاونتـه استناد ایتمه‌یه جالیشمش وموفق اولمشلر ایدی ، شرق خریستیانلری دخی ، افندی لری اولان مغرور مسلمانلری بالمقابله چیکنمه‌یه بیـله جکلری زمانك وروديني ذاتاً اشتیاق ایله بکله یورلردی . بر چوق احوال امیدلرینی تأیید ایدییوردی . بو وجهله درکه حظوظات شهوانیه ومسکراتك سوء استعمالی صحتنی خراب ایتدیکی ایچین امور حکومتله اشتغاله غیر صالح اولان (بویوك خان قویوق) ك عهـد سلطنتنده بوتون اقتدار ، بوتون قوت ایکی خریستیان ناظرك الـنـده ایدی ، حتی بونلردن بری حکمداری تعلیم وتربیه ایده‌رك یتیشدیرمشدی . (قویوق)ك طبیبلری دخی خریستیان ایدی . مقربینی ایچنده ، (آناطولی) ،

(سوریه)، (بغداد) و (روسیا) کشیشلریله مالامال ایدی ؛ چادیرینك اوکنده بیر کوچوك کلیسا واردی که بوراده اقشام صباح «لیتورژیا» اوقونور ، قداسی آیینی اجرا اولونوردی و بو کلیسانك روحانیلری (قویوق)طرفندن آیایقلی ایدیلر، (قویوق) ك ، خریستیا نانی قبول ایدهجکی عموم آره سنده سویله نیردی ، شیمدیيه قادار خریستیان دینله کیرمهمش اولدیغنه تعجب اولونیوردی . دین عیسی ، ازجمله . قادینلر آرهسنه دخول ایده بیلمش ایدی ، وبیر ایمپراطوریچه دین عیسوی آیینی اجرا ایدییوردی. بناء علیه اوروپاده وباخاصه رؤسای روحانیهسنده، مونغولرلری تنصر ایتدیرمك ایچین بیر آرزوی شدیدك بولوتمامی هیچ موجب تعجب دکل در . تمام او صیرهده ایدی ، که کلیسانك أك عاصی اولادی اولان ایمپراطور (ایکینجی فرهدریق) پاپالغی پك تضییق ایتمشدی. همان همان ایکی سنه ظرفنده (سهن پیهر)صندالیسی بوش قالمشدی، (فره ده ریق)، انتخابی عادتا غیر ممکن قیلمشدی، بو کیفیت ایسه «به لیال[*]»ك اولادلری! نچین انتخاب ایتمهیور

(*) بهلیال Bélial فنیکهلیلرك صنمی. لسان عبرانیده مضر، فنا معناسنده اولان بو کلمه(تورات)ك دهای شری ، رئیس الجانی اقاده ایچین قوللاندیغی کلمهدر . بهلیال اسمی ، قدسی محررلرك قلملری آلتنه اکثریا کلیر: خصملری بهلیال اولادلریدرلر. بهلیال آیینی شیاطینك ، جنهملر حکمدارینك آیینیدر . محتملکه بهلیال . یعنی Baal الوهیتنك عینیدر . ء . ج .

سکز ؟ پاپاسز دخی ایشلرك یولنده کیده جکنی ظن ایدرمیسکز؟
« ود پاپا یرینه دیکر بیر عزیز الاعزه‌می ظهور ایده جك؟
یونك سیاسی نه اولاجاق؟ » دیه قاردینالرله یازماسنه مانع
اولمایوردی. مع هذا قاردینالرنهایت بیر پاپا انتخاب ایتمشلردی
(سینیالد فیاسقو)؛ (دوردنجی اینوسان) نامیله پاپالق تاجنی
تتوج ایتمشدی، فقط حقلی اولاراق ایتپراطور دن و (روما)
نك جمهوریت طرفدارلرندن قورقارقاراق ، قیافتنی
دکیشدیرمش اولدیغی حالده، وکیجه‌نك حمایهٔ ظلامی آلتنده (روما) بی
ترك ایتمشدی، متعاقباً، (آراغون) ، (فرانسه) و (انکلتره)
قرالرندن ملجاء طلبنده . بولوندی وجمله سندن ردایله مقابله
کوردی. « بویوك اژدری ازدیکدن صوکره ، بوکوچوك یيلا
نلری ده آیاغمك آلتنده چیکنه یه بیله جکم» دیه باغیردی.
نهایت، امنیت وسلامت اوزره بولوندیغی (لیون) شهرینه
واصل اولمشدی. امنیت و سلامت اوزره بولوندیغی دییورز.
زیرا بو شهر آنجاق اسماً آلمان ایتپراطور لغنك ایدی. بنابرین
١٢٤٥ سنهٔ میلادیه سنده منعقد مشهور « قونسیل »ی جمع
و بو « قونسیل» ده شکایتلرینی درمیان ایتدی. بو، سزی
متأثر ایتمه یورمی ای سز لرکه یولك اوزه‌رندن کچیورسکز!

باقكز ، بنم دردم كبى بر درد وارمى در كوركز !
(عيسى) ناصل بش جريحه ايله ياره لاندى ايسه بن دخى
بش قات اضطراب ايله مضطربم » (*) شبهه سز أك آز مدهشى
اولمايان صوكنجى اضطراب ، « عيسايه عبادت »
ايدنلرك جمله سنك خصم جانى اولان او ايمپراطور طرفندن
ايقاع اولوندى، مملكتنده عبادت وتقوايه مخصوص ماناستر
لر دكل، مسلمان شهرلرى تأسيس ايدييور؛ (ارض مقدس)
ايله اويغنايور و اونى مسلمانلره تسليم ايدييور ؛ خريستيان
اولان زوجه سنى مسلمان خادم اغالريله محافظه ايتديرييور،
اخلاق وعادات اسلاميتى مرعىّ و معتبر طوتيور و، عالم
خريستيانيتك بيرنجى حكمدارى اولديغى حالده،
(سارازين (Sarrazines) قادينلرندن بير « حرم » ،
ملك بولونماقدن حيا ايتمه يور » ـ فقط اونك بيرنجي
اضطرابى ،(مونغول)لردن كليوردى؛ خريستيان قانى دوكمك
دن فارغ اولمايه اقناع و، داها ايى اولاراق ، « يكانه ضامن
سلامت اولان دين حقيقى » يى قبول ايتمه لرينى وعظ ايچين
مبعوثلر اعزام ايدياميك لازم كليوردى (قونسيل) دينيان
مجلس روحانى نك اتفاق آرايله ويرديكى قرار بوايدى. مونغول لرك

(*) Lamentations, I, 12.

تنصر ایتمه لرنده، مقدس (روما) کشوری ایمپراطورینك، بو مستهزینـك، بو عاصی نك، بو مسلمانلك کندی طرفنی ترك ایتمه‌سنه قارشی، غالبا بیر تعویض بولیورلردی.

راهب لردن ایکی سفیر (خان) ایچین مکتوبلر ایله ایرانه حرکت ایتدیلر. او زمان حکمران اولان (قویوق خان) ایدی. راهب لره کوسته‌ریلن صورت قبول پك ده اویغون اولمادی. اونلره اوقادار آزطعام ویریلدیکه آجلقدن اوله جکلرینی دوشوندیلر. و مونغول جـنرال‌لری اونلره: « وای کیدی سزی! بزه تنصر ایتمه‌یی، سزلر وپاپا کز کیبی کوپك‌لر اولمـانی وعظ ایدییورسکزها؟ » دییورلردی؛ بوندن باشقا، وظیفه‌لرینی حسن نتیجه‌یه اقتران ایندیرمك ایچین مقتضی نبض آشنالق بو سفیرلرده هیچ ده موجود دکلدی، پاپانك خشین، آمرانه و قرون وسـطی دیوانلری اسـلوبنده محرر نامه‌لری. مونغوللری تنصر ایتدیرمه‌یه‌بك آز مستعد بیر یولده مرتب ایدی. بونکله برابر راهب‌لر، (روما) خریستیانلغندن فرقلی اولماقله برابر خریستیانیتك مونغوللر آره‌سنده انتشار ایتمش اولدیغنی تحقیق ایتـدیلر. بونك ایچین درکه، اکثریا، کندیلرینه خان طرفنـدن مبعوثلق سوسنی ویرن آسیا جهان گردلرینه قاپیلان اوروپا پاپا وحکمدارلری جسارتلرینی غیب

ایتمه‌دیلر و مونغوللره متعدد دفعه «میسیونه‌ر» لر کوندردیلر. مونغوللر ، قورناز (قره‌ده ریق) کیبی قارت ومستهزی کناهکار دکل فقط ، تبدیل دین ایتدیریلمه‌لری قولای صاف دل بیر قوم ایدیلر . حکایه‌سی بو وقایعه دائر اولان بیر راهب ، ایچنی چکه‌رك « هیهات . اکرالله ، (موسی) نك معجزاتی کیبی معجزه‌لر اجرا ایتمك اقتداریني بانا احسان ایتمش اولسه‌یدی آنجاق او زمان بلکه (خان) ی تنصر ایتدیره بیلیردم» دییور. مونغوللر حقنده یاکلش حکملر ویرییورلردی ، ایمان واعتقاد خصوصنده ، اونلره ، اوزه‌رینه هر ایسته نیان شی یازیلابیلن بیر لوحه نظریله باقماقده کرك خریستیان و (بودا) مذهبی راهب لری، کرك اسلام روحانی لری خطا ایدییور، آلدانیورلردی. مونغوللرك شامانیزم[*]ه حقیقی بیر میل وارتباطاری یوقدی ، بوراسی هیچ

[*] « بو مذهب ، سامویدلرده و (سیبریا)نك شرق شمالی قسمیله بحر محیط معتدله‌کی جزائر ملحقه‌سنده منتشر بیر مذهب اولوب بو مذهبه تابع اولانلر کونشده یولندیغنی زعم ایتدیکلری بیر آلهه و بیر چوق جن و ملکلره اینانور و بونلرك اك بویوکنه [شیطان] نامی ویریلر . [شامان] تسمیه اولونان راهب‌لری بیر آت قویروغی طاقارلر و کویا « جن »لری قوغمق ایچین بویونلرینه طبل آصوب آره صیره چالارلر و بیر طاقیم سحرلر یاپماق ادعاسنده بولونورلر »

— قاموس الاعلام —

شك وشبهه كوتورمز ؛ خرافات پرور ايديلر بو دخى قابل انكار دكل در . فقط بونلرك جمله سيله برابر ، ظن اولونديغندن داها زياده مستهزى ايديلر . بير (ميسيونه‌ر) ، اعتقادايده‌نك وكنديسنى تعميد ايتديره‌نك فوز ونجات بولاجاغنى وفقط ايمان ايتمه‌ينلرك محكوم لعنت و عقاب اولاجاغنى الله بالذات خبر ويردى . » ديديكى وقت حكمدار تبسم ايتمكدن كنديسنى كيرى آلامايوردى و (مونغول)لر استهزاكارانه أل چارپيور لردى: بير چوق دينلره مطلع اولمشلردى . وَ بو دينلردن هربيرى يكانه ضامن فوز ونجات اولان دين اولدينى ادعاسنده بولونديغنى بيليورلردى . بناءعليه دينلرك نه بيرينه نه ده ديكرينه ميل و ارتباطلرى يوقدى . اونلرك نظرنده دينلرك كافه‌سى متساوياً ايى ايدى . (جنكيزخان) ، اللهى تبجيل و تهليل خصوصنده طرزك اهميتى اولماديغى فكرنده ايدى ؛ هيچ بير دينى ديكرى اوزه‌رينه ، مهما امكن ، ترجيح ايتمه‌يوب عموم اهل كتاب‌ى عينى سويه‌ده طوتمالرينى (جنكيزخان)

[تورك تاريخى]عنوانلى كتاب نفيسك مؤلف فاضلى نجيب عاصم بك، تورك‌لرك « شامانيت » و « نسطوريت » و بوندن ده اسلاميته نقل ايله اوچ صفحهٔ دينيه كورمش اولدوقلرينى يازيپور .

— كتاب مذكور — جلد اول — صحيفه ٣٥

٥ . ج .

اخلافنه مصرانه وصیت ایتمشدی. (جنکیز خان)ك حفادی بو نصیحته توفیق حرکت ایتدیلر . مثلا ، (خان مانغو) خریستیانلرك، مسلمانلرك ، بوددائیلرك عبادتلرنده مع عائله حاضر بولونور. کافهٔ مراسم ادیانه اشتراك و هر دینك روحا نیلرینی لطف و نعمه مستغرق ایدردی . بیر قاتولك میسیونره ، (مانغو خان) ، « سرایده بولونان کیمسه لرك جمله سی عینی اللهه ، او ذات احد و ابدیه عبادت خصوصنده اك ایی بولدوقلری طرز ایله تعبد ایتمکده سربست اولمالی درلر » دییوردی .

(جنکیز خان) ك اخلافنه، خاندان حکومتلری طرفندن توصیه ایدیلمش اولان لاقیدلکی ترك ایتدیره بیلمك ایچین یالکز اسباب سیاسیه کافی درجه ده ذی حکم و قوت اولدی: وَ ، منحصراً درجهٔ معتنائیتلرینی نظر اعتباره آلسه ایدی یعنی اکثریتك دینی اولان بیر دینی مشمول نظر دقت ایتسه ایدی بنه اوج دیندن خریستیان دینی ایدی که (مونغول)لرك دینی اولمق شانسنه أك آز مالك بولونیوردی. همان بوتون آسیا قطعه سنی محتوی اولدیغنه نظراً تاریخ ك ضبط و قید ایتدیکی ایمپراطورلقدرك أك واسعنه صاحب بولونان « قبیلای» بیر دین انتخاب ایتمك خصوصنده بیرنجی اولدی.

شوکت و نفوذینك مرکز ثقلی بوددیسترك مملکتلرنده بولوندیغی جهتله بو دفعا مذهبنه کیردی. فقط بنه، امور دینیه ده حریت پرورلك خصوصنده اسلافندن کیری قالمادی؛ مأمورلری ایچنده خریستیانلر و باخصوص مسلمانلر واردی. خریستیانیتك بویوك بایرام کونلری بو مذهبك رؤساسی کتیر یردی، ایچیلرینی بخوردانله تعظیر ایدر و وپردی. اکثریا « دورت بویوك ... پیغمبر واردر: عیسی محمد [ص.ع]، موسی، وصومونار قودوم « سه قیامونی »، بونلرك دوردینی ده تجیل وتعظیم ایدهرم » دیردی.

هیچ بر عائلهٔ حکمداری یوقدر، که جنکیز خانك نسلی قادار، امور دینیه ده قوسموپولیت، جهان-وطن اولسون«*» سببی شو درکه ایمپراطورلق سراپا « قوسموپولیت » ایدی، مونغول لرك فتوحاتی. آسیا قطعه سنك منتهالرینی، دینیله بیلیرکه، بیری بیرینه یقلاشدیرمشدی. آلهن Alains و قیپچاق Keptchaks اردولری (تونکین) ده حرب ایدییورلردی و چین مهندسلری (دجله) نهری بوینده چالیشیورلردی. تاتو Ta-tou سراینده ایرانلی هیئتیون

(*) Cosmopolite کلمه سنی جهان-وطن وبشر-مات وصف ترکیبی لریله ترجمه ایدییورز.

ع. ج.

و ریاضیونك ماندارمن (*)لر ایله مسائل فنیه اوزرینه مباحثه ده بولونیورلردی : اون آلتینجی عصردن اول یکدیکرلرینی آنجاق اسماً طانییان یکیرمی بی متجاوز اقوامك آدملری. بو دورده ، عینی اوطه ده یازییورلر یاخود حساب ایدییورلردی . چینه مسلمانلرك بویوك هجرتلرینك ، مو نغول حاکمیتی زمانندن ابتدا ایمه سی ده بوندن در : بوندن اول ، از جمله تجارت سایه سنده ، چینه آز اهمیتلی مهاجرت اسلامیه واقع اولمشدی. مسلمانلر اورادہ یالکز مأموریت ملکیهٔ عالیه دکل یوکسك عسکری مأموریتلر دخی اشغال ایتدیلر. اون دوردنجی عصر اواسطنده (چین) ی زیارت ایدن مراکشلی سیاح (ابن بطوطه) [۲] دیر که

(*) ماندارمن Mandarin چینده معین بیر مرتبهٔ علمیه یی حائز . عالی و فاضل بیر صنف ممتازدر.

ع . ج .

[۲] (ابو عبدالله محمد ابن بطوطه) شرق وغربده مشهور و معتبر سیاحتنامه سیله معروف علمای اسلامدندر. ۷۰۲ سنهٔ هجریه سنده (طانجه) ده دوغمشدر . ۲۳ یاشنده سیاحته باشلایراق . ۲۵ سنه ظرفنده (مصر) ، (سوریه) ، (ایران) ، (جزیرة العرب) ، (تورکستان) ، (تاتارستان) ، [هند] ، [سرندیب] [ایسپانیا] ، [فرانسه] ، (سوماتره) و سائر جزائر بحر محیط ایله (سودان) و [صحرای کبیر] مالیدهٔ توسن تتبع و سیاحتی اولمشدر . الیوم الده موجود و اوروپا لسانلرینه مترجم بولونان سیاحتنامه سی . مختصری اولوب اصل مفصل سیاحتنامه سی غائبدر .

ع . ج .

مسلمانلرك اقامت ايتديكى خصوصى بير محله وار ، اوراده جامعلرى بولونور ، كنديلرينه اعتبار وحرمت ايدرلر. » امت چوغالتماق غيرتى ده كنديلرنده اكسيك دكلدى : ابوينلرى طرفندن ترك اولونان چوچوقلرى طوپلار ودين اسلاميتده تربيه ايدر ، يتيشديريرلردى.

مع هذا ، تك بير خداوند ايچين پك بويوك اولان بو ايمپراطورلق دورت حكومته منقسم اولدى ، و (ايران) ده سراى‌ك وحكومتك دينى‌هانكى دين اولاجاغنى بيلمك مسئله سنك بير دفعه داها درميان ايديلديكى كورولدى . ١٢٨٢ تاريخنده (تاجدار اوغول) تخته چيقديغى وقت خريستيانلغك غلبه‌چالاجاغنده امين‌بولوندينى ظن اولوندى . باشقا دورلوده اولا مازدى . بو حكمدار كنجلكنده تعميد اولونمش و اوصره‌ده (نيقولا) اسمنى آلمشدى . تازه حكمدار طرفندن بيرنجى دفعه نشر و (بغداد) هيئت حكومتنه خطاب اولونان خط همايون وجه آتى اوزره اولديغى كورولديكى وقت سقوط خيال ، عظيم اولدى : «تخته كچدك و بز مسلمانز . بو خبر خيرى (بغداد) اهاليسنه تبليغ ايديكز ! خلفاى عباسيه زماننده ، هرنه يه‌ممالك بولونمشلرسه كافه‌سنى آقادەميا [مدرسه] لره ومؤسسات خيريه‌يه اعاده ايديكز ؛ احكام شريعته

رعایت ایدیکز ، ای اهالئ بغداد، زیرا «پیغمبر صلی‌الله‌علیه وسلم ، اسلامیت یوم قیامتـه قادار لاینقطع مظفر وپایدار اولاجاق‌در » دیدی. بو خبر مستقبل بینانه‌نك صحتنه قناعت وجدانیه‌مز واردر . الله بیردر ، ابدی در . » تبعـه‌سنك اکثریت عظیمه‌سی محمدی‌ایدی، (ناجدار اوغول) دخی آرتق (نیقولا) تسمیه اولونمق ایسته‌مه‌دی و (سلطان احمـد) نامنی آلدی . بونکله برابر ، بوددا مذهبنه کیرمش اولان اقرباسی کبی امور دینیـه‌ده حریت پرور قالدیمی ؟ شرقلی خریستیان محررلر بو خصوصده اختلاف ایدرلر ، بیر سوریه‌لی محرر حریت پرور قالدیغنی ادعا ایدییور ؛ و حتی حکمدارك خریستیان لری صورت مخصوصه‌ده مظهر مساعده ایتدیکنی سویله‌یور ، ـ شهادتی ایرانلی مسلمانك شهادتیله توافق ایدن بیر ارمنی، بالعکس کرك احسان‌اعطاسیله کرك جبراستعمالیله بیر چوق مونغولاری ترك نصرانیت ایتمه‌یه مجبور وخریستیان کلیسالرینی و بوددا و شـامان مذهبلری معبدلرینی جامعه تحویل ایتدیکنی تأمیناً بیـان ایدر. هرنه اولورسه اولسون ، شوراسی محقق درکه (ایران) ك مسلمان مونغول‌لری، چینك « بوددیست » مونغولاری قادار حریت وجدان، یعنی امور اعتقادیه ده سربستی پرورلك کوسـترمك دن پك

اوزاق ایدی. بوددا مذهبنده یتیشدیریلمش و فقط (بایدو (Baïdou) تختنی مطمح نظر ومدارجدال ایتدیکی وقت، ایرانیلری قازانماق ایچین دین محمدیی قبول ایتمش اولان (غازان) قهر و تسلطه میل ایتمش ایدی؛ بوددیستلرك، و مجوسیلرك معبد لرینی، کلیسالری و حاورلری حاصلی جامع اولمایان کافهٔ مبانیء مقدسهیی تاراج ایتدیردی. ایرانلی بیر مورخ «بوتون ایام حکومتنده احکام اسلامیه یه بویوك بیر غیرت ایله رعایت ایتدی. بو کیفیت اثبات ایدرکه منفعتی اویله امر ایتدیکی ایچین دکل، اسلامیتی، قناعت وجدانیه ایله قبول ایتدی. بوندن باشقا، بو قادار ذی شوکت بیر حکمداری او حکمداری که ماضی اجدادی جهانی فتح ایتمشدی هانکی منفعت تبدیل دین ایتمیه سوق ایده بیلیردی؟!.... بوتون عسکرینه دین اسلامی قبول ایتدیردی...» دییور.

کورولیورکه مسلمانلر، (غازان) ك اهتدا سنك تماماً صمیمی اولدیغنه اعتقاد ایدییور لردی. لاکن شیعی می یوقسه سنیمی ایدی؟ سنی اولدیغی قادار دخی شیعی ایدی؛ زیرا ایکی فرقه دن هیچ بیرینی دلکیر ایتمك ایسته مدیوردی. «اصحاب رسول الله مزیتلرینی تصدیق ایده رم؛ اونلره تعظیم، اونلری

تبجيل ايتمه‌مك‌دن الله نبی اسیرکه سین! » دییوردی . بونده سنی دیمك ایدی. فقط علی[ك.و]نك علویت نسلنه صورت اعجازکارانه ده اقناع اولونماسی یالکز بیر دفعه یه منحصر قالمادی؛ فی الواقع، مختلف ایکی رؤیاده بیغمبر [ص.ع]ك علی و ایکی اوغلی حسن و حسین [ر.ع] ایله‌برابر نهایان اولدیغنی کورمشدی. محمد [ص.ع] اونا « اونلری أوپ و اونلره قارداشلرك نظریله باق » دیمشدی. بونك ایچین اولاد علی نك قربه لرینی دفعات ایله زیارت واحفاد لری اولان (سید) لری غرق احسان ایتمشدی.

شهه سز مونغول لرده اکسیك اولان خدعه دکلدی. اجایتو Oeldjaitou نك یاپدیغی ده بونك بیر اثباتیدر. نخته ، سنی اولاراق جیتمشدی؛ فقط شیعی اولمق مقتضای منفعتی اولدیغی زمان ده تمام صیره سنده بیر رؤیا کوردی بو رؤیا، کندیسیله برابر جنرالرینك وندما سنك مذهب شیعیه کچمه لرینی مؤدی اولدی.

دیکر بیر فاتح، [تیمورلنك] دور حاکمیتنده، بوتون مونغول حکومت‌لری بیر دفعه داها تکرار بیر لشمش بولونا جق و یالکز بیر ایمپراطورلق تشکیل ایده جکدی ؛ فقط وفاتنده تکرار آیریلدیلر. احفادندن یالکز بیری یعنی (بابر)

داها زیاده یایدار بیر ایمپراطولق، هند ستانده بویوك موغول ایمپراطورلغنی تأسیسه موفق اولدی. عهد حکومتنده هند موغول ایمپراطور لغنك شکوه و سعادتی اوج بالایه واران وبوخاندان سلطنتك اك مشهور حکمداری بولونان ایمپراطور (اکبری)[١٥٥٦–١٦٠٦] کندی متالیله کوسترديکه موغول لرك، امور دینیه ده کی اسکی حریت پرور لکی هنوز أولمه مشدر یاخود موغول لر فعلاً اولدقدن زیاده اسماً مسلمانلر دو [*].

بك متبحر بیر حکمدار اولان (اکبرشاه) . جمعه آقشاملری مسلمان علمای دینیله مباحثه ایتمه‌یی اعتیاد ایتمشدی . بو قونفرانس لر، اکثریا بوتون کیجه دوام ایدر دی . مختلف مذهب علماسی کندی فکر لرینی مدافعه وخصملرینه هجوم ایدرلردی . مناقشه و مباحثه ده اوقادار شدتله داورانیر لر ایدی که ایمپراطور شرمناك اولور و عینی زمانده اعتقادی متزلزل اولوردی. او وقت (هند) ده مرعی ومتعدد اولان ادیانك علماسنی اطرافنه طویلادی .موجود اولان بوتون «سیستم» لردن استعمانه ایده‌رك یکی بیر «سیستم» وجوده کتیرمه یه‌جهد ایتدی وشو نتیجه یه‌واصل اولدی: هر اعتقاد

[*] بو سوز ، فعلاً مسلمانلقدن چیقمش یالکز اسماً موجود اولان لفظی مراد مسلمانلغه راجعدر . ع . ج .

کندیسنی مدافعه ایدن علمایه مالك در ؛ هر قومك وحی اعزمسی ، معجزاتی واردر ، فنالق یاماق لازم اولماسی «پره نسیب »ی کافهٔ مذاهبجه مسلمدر ، عموم سیستملر درجهٔ متساویه ده حق در، بو جهتله بیر دینی ترك ودیکرینی قبول ایتمك ایچین سبب کافی یوق در؛ فقط داها آز شایان قبول اولان کیفیت؛ آنجاق بیك سنه لك عمری اولان افکار قدیمه‌یی ترك ایتمك در،

برهمن لرك اوزمان حائز اولدوقلری حرمت واعتبار ایشته بوندهدر . کیجه‌یی ، ایپراطور ، اونلرطرفندن خفیاً تعلیم اولونمایه حصرایدردی. اونلرك عقیده لرینه، باخاصه بعض اثرلرینی بوتون ادیانك محافظه ایتدیکنی سویله دیکی « تناسخ » فکرینك طهنه. طبعاً، متمایل بولونوردی. اوزه رینه صوفی لرك ده بویوك بیر تأثیری واردی ؛ بیر برهمن آیین شمس پرستی‌یی و آتشی و صوبی، طاشلری و آغاجلری ، اینکلری و حتی اینکلرك کوبره‌سنی تجیل و تمجید ایتمه سنی توصیه ایتمشدی. یکی سنه بایرامی منتظماً سر ایده احیا اولونورایدی بیر هفته ظرفنده ایپراطور متعاقباً، یدی سیاره یه مخصوص رنکارده هرکون یکی بیر لباس گیینیردی . طلوع شمسده و نصف اللیده، هندو لردن مأخوذ دعالر تلاوت اولونوردی.

اینکاره مقدس واینکلرك مایسلرینه طاهر نظریله باقیلماق ایچین امر ویریلدی. اوکوز اتی یمك یساغ ایدیلدی ؛ اوکوز آتنك صعب الهضم اولدیغی حقنده اطبا دن بیرر ابور استحصال اولوندی، دوموز آتنك اکلی جائز اعلان ایدیلدی.

مجوسی لر دخی نفوذ قازاندیلر. (کجرات) دن کلن بیر خایلی آتش پرستلر، بیر چوق کیمسه لری مذهب آتش پرستی یه صوقدیلر. بالذات ایمپراطور دخی بیر رادهیه قادار قانع اولمشدی، زیرا، سرایده کیجه کوندوز بیر آتش مقدس ایقاد و ادامه اولونماسنی وز بربنه امر ایتمشدی و یکیرمی بشنجی سنهٔ دوویهٔ سلطنتنك ذخولنده دین آتش پرستی نی علی ملاء الناس شهر آبین اجراسیله احیا ایتدی. ندماء بوتون بو اعماله اشتراك ایدییوردی، مخالفت یوقدی. فضله اولاراق قاضیء کبیر، مفتی و بالای باشلی علمای دین اسلام، « حقیقهً عادل اولان بیر ایمپراطورك تصمیمی قانون وشریعت قوتنی حائز در و ایمپراطور ایله علمای دین آره سنده اختلاف آرا هر حاصل اولدوقجه ایمپراطورك رأیی غالب کله لی در » یولنده بیر قراری تصدیق ایتدیلر.

مادام که بوقادار بویوك بیر اطاعت کلبانه یه تصادف ایدییوردی (اکبر) ك داعا ایله ری کیتمه سی جای تعجب دکلدی.

قديم اولان «لااله الا الله محمداً رسول الله» يعنى الله‌دن باشقا
اله يوقدر ومحمد رسولى‌در» دستورى لغو اولوندى و يرينه
«الله‌دن باشقا اله يوق و (اكبر) وكيلى‌در» دستورى اقامه
اولوندى . ممكن الحصول سوء استعمالنه قارشى تدابير مقتضيه
اتخاذ ايديلەرك شراب ايچمك قومار اويناماق مساغ طوتولدى .
اكبر ، اسلاميتك يالكز بيك سنه‌دوام ايله جكنه معتقد
اولديغندن وبو مدت منقضى بولونديغندن هجرت نبويه‌دن
اعتباراً سنه حسابى فسخ وكنديسنك تخته جلوسى تاريخندن
اعتباراً سنه عددلرينك حساب اولونماسنى امر ايتدى . آيلرك
عربجه آدلرى دكيشديريلدى واسكى فارسى تسميەلر تكرار
آلينىدى . كذلك مسلمان بايراملرى يرينه ايرانك اسكى بايراملرى
اقامه اولوندى . جمعه نمازى محافظه اولوندى فقط اختيارلردن
وفقيرلردن باشقا كيمسەنك جمعه نمازينه كلديكى كورولمەيوردى .
عرب لرك لسان وادبياتنى مطالعه ايتمك اشكال اولوندى ،
علم عقائدك وعلم فقهك تتبع اولونماسى منوع اولدى . «محمد»
اسمى بيله موجب انديشه اوليوردى ، آدلرى محمداولانلردن
بيرچوق كيمسه باشقا اسم طاقيندىلر . تعدد زوجات اصولى
لغو اولوندى ، كيمسه بير قادين‌دن زياده تزوج ايده‌مزدى ،
مكر كه تحت نكاحنده بولونان يكانه زوجه‌سى چوجوق كثيرمز

اولا ، بوحالده ایکینجی بیر قادین آلماق جائز ایدی . سنت ، انجاق اون ایکی یاشی اکمال ایتمش اولانلر اوزرنده اجرا اولونابیلیردی ، فضله اولاراق سنت اولوناجاق اولانك رضاسی ده مقتضی ایدی .

سنه‌نك لااقل آلتی آینده بالذات «اکبر» ك اغدیهٔ حیوانیه استعمالندن چکندیکی و اوکوزلره خاص ذبح ممنوعیتنی سلطنتك صوك زمانلرنده آت‌لره، دوه‌لره، قویونلره تشمیل ایتدیکی علاوه اولونورسه ، بوتون بو اوامرده اسلامیته قارشی ، اصولی بیر خصومتك وعینی زمانده . داها نجیب قیلمایه جالیشدیغی برهمن لکه بیر مرجعیتك تمایان اولدیغی تسلیم ایدیلمك لازم کلیر . اسلامیتی دفعةً قالدیرمایی پك تهلکه لی کورییوردی . بوندن باشقا بویله بیر حرکت کندیسنك امور دینیه‌ده حریت پرورلك «پروتستان» لرینه قارشی بیرعهد شکنلك اولوردی ، زیرا هرکس کندی دینی انتخاب ومعبدینی انشا ایتمك حقنه مالك ایدی ، فقط باشلیجه عقیده‌لرینی انکار ایده‌رك ، بو آیین مراسمی یکنمه‌یه‌رك ، احکام شریعتك اجراسنه موانع چیقارارق اسلامیتی یاواش یاواش محو ایدییوردی . مع هذا ، «اکبر» ك سیستمی ، کندیسنك وفاتندن صوکره پك آز زمان معمر اولدی . خلفی اولان اوغلی «جهانکیر»

بدایت امر ده پدرینك سیاستنی محافظه یه بعض مرتبه تمایل گوسترمشدی؛ فقط علی العموم کافهٔ ادیانه قارشی لاقیدانه بومیل محافظه‌کارانه ترك ایتدی. اوزمان، دینلرینه پك متمسك کورونه‌مش اولان هند مسلمانلری، ایسته دیکرلرینی سنی ولایه‌لرده تکفیر باشلادیلر.

اسلامیته بوقادار قوتلی مخالفت لر، انجق بیان یانه‌پك چوق دین‌لرك موجود اولدیغی هندستان کبی بر مملکتده ممکن اولوردی. بونك ایچین درکه بو انحراف‌لرك اشتقاقیچ بر طرفده وقوعه گلمدی، وحتی موضوع بحث واشتغالمز اولان دور تاسسنده در. که کرك سنی‌لرك کرك شیعی لرك اسلامیتی وکونکی شکل مستقر تلقی آلدی. اکثریتك دائما شیعی اولدیغی (ایران) ده. اون دوردنجی میجلمزده عرض وتشریح اولنده جکمز وجهله، بو مذهبك معتدل اولان سیاستی، ۱۵۰۰ ده سلطنت صفویه نك مؤسسی (اسمعیل) تخته جیقدیغی وقت، دین رسمیٔ حکومت اولدی. او زمان دن بری دین رسمی قالدی. «صفوی» لر شیعیته پك زیاده متمسك دیلر. بوتون عنوانلری ایچنده ینه‌اك زیاده اعتبار ایتدیکلری «ولی در علی» (*) عنوانی ایدی.

واقعا، دوغرودن دوغرویه سنیلیکی بیر اشدیرمك ایچین بیر

(*) یعنی علی‌نك قپوسنك کوبکی.

تشبث اجرا اولوندی. بو دنه‌مه‌یی پایان ده (نادر شاه) ایدی بو مشهور حکمدار بعض خصوصلرده (ایران)ك (اکبر) ی ایدی. خرافات منتشره‌یه درین بر نفرتی واردی. بو وجهله درکه بیر کون، (خراسان)ده (امام رضا) نك مدفون بولوندیغی و، اعتقاد عوامه نظراً حالا معجزه لرك حصول بولدیغی مشهده کلدی. معجزه‌لرك الك باشلیجه‌سی اورادهٔ اعمالك اکتساب نور بصر ایتمه لری ایدی؛ فقط درویش لرك اورایه کوندر دیکلری شخص‌لر معلول دکللر ایدی؛ بالعکس تمارض ایدییولردی. (نادر شاه) بو اشخاص دن بیرینی ولی الاهك [امام رضانك]. تربه سنك یانده‌بولدی. (نادر شاه). «نه‌قادارزمان‌دن‌بری اعمایسین؟» دیدی. «تمارض‌دن «ایکی سنه دن بری» جوابنی آلدی. نادرشاه «هیچ ایمانك بولونمادیغنه ایشته بر اثبات. اکر سن حقیقی بیر مؤمن اولسه ایدك شیمدی چوقدن شفا بولمش اولوردك. فقط بونا دقت ایت آرقداش. اکر عودتده سنی نور بصر دن محروم بولورسه‌م قفاکی کسه جکم» دیدی. بیر مدت صوکره حکمدار عودت ایتدی اوتهکی، اولانجه سوزشله تضرع ونیاز ایتمه‌یه قویولدی و بیر دن بیره کوزی آچیلدی. یادکار مقدس اولارق صاقلا مق اوزره خسته‌نك لباسنی خلق‌لجه لیمه بیرتارکن «کرامت! کرامت!» دیه فریاد ایتدی. حکمدار. تبسم ایده رك اعتقاد دن غیری بویله اولان بیرشی یوق در.» دیدی.

فقط اعتقاد کندیسنده ده همان همان یوقدی. واقعا دورت انجیلی لسان فارسی یه ترجمه ایتمك امرینی ویردی و حضورنده خریستیان علمای دینله دین یهود ودین اسلام علمالرینی مباحثه ایتدیردی، فقط بو دین خواجه لرینك جمله سنك افکاریله استهزا ایتدی. وَ الله عمر ویرسه کندیلرینك دینلرندن بیك قات داها ایی بیر دین تاسیس ایدجکنی سویله یه رك اونلری خانه لرینه کوندردی. کورولیورکه مسائل اعتقادیه اونا لاقیدی دن باشقا بیر شی الهام ایتمه یوردی. بونلره، مقاصد سیاسیه سنه دسترس اولماق ایچین وسائط دن باشقا بیر نظرله باقمایوردی. بو سببله درکه (ایران) دن (آفغان) لری وَ (تورك) لری طرد ایتمك مراد اولوندیغی وقت شیعیلرك تعصبی اوزه رینه شدتله اجرای تأثیر ایتمشدی، داها صوکره لری بو هیجان هند وآسیای وسطی حقنده ترتیب ایتدیکی فتوحات پلانلرینه کیردیکی وقت ایران جامعیسنه سنی جامعی بارییشدیر مایی دنه دی و ۱۷۳۶ ده شیعیلکی موا بیر اراده اصدار ایتدی: فقط موفق اولمادی؛ مساعیسی، ایرانی لرك دین قدیملرینه مربوطیتلرینه قارشی ثمره سز قالدی.

اون آلتینجی عصر بدایتنده اهل سنت جامعی. رئیسنی تبدیل ایتدی. اوزمانه قادار عباسیلر حائز خلافت ایدیلر. (بغداد) ك مونغول لرطرفندن فتحندن صوکره اونلردن بیریسی مصره فرار والتجا ایتمشدی. کندیسنه هیچ بیر قوة

جسمانیه ویر مکسزین مملوکلر سلطانی بوماتیجی‌نك ، صفت خلافتی ، پیغمبر وکیلیلکنی ، امیر المؤمنین لکنی طانیدی . داها اون آلتی نفر خانی خلیفه اولدی. فقط ١٥١٦ تاریخنده، تورکیا پادشاهی (سلطان سلیم اول) طرفندن مصرك فتحنده، بونلرك صوکنجیسی اسیر ایدیلدی ،ایستانبوله کوتورولدی. کندیسنك عفو ایدیلمه سنه وسربست بر اقیلماسنه مقابل عنوان خلافتی (سلیم اول) ه ترك ایتدی ، بودوردن اعتباراً درکه نسل نبوی‌دن کلدیکلرینی سویله‌ین (سکه) و (مراکش) شریفلری دخی داخل اولدینی حالده سنی اقوامك کافه‌سی تورکیا سلطانله . رئیس اسلامیت .بتعبیر دیکر ، امیرالمؤمنین نظریله باقارلر .

مبحث

۱۳

وهابی‌لر

جمی وخرافات پرور بیرچوق اقوام طرفندن قبول اولونان اسلامیت ، مرور زمانله کافهٔ ادیانك دوچار اولدیغی حال‌دن مصون قالمادی: فساده اوغرامش وَ ملزلشمش ایدی: هرنه قدار (قرآن) محمد [ص . ع] ك بیر فرد بشری‌دن غیری بیرشی اولمادیغنی اکثریا تکرار ایدرسه‌ده ، محمد[ص.ع] علی العاده بیر بشر ، بیر بنی آدم قالامامشدی ، ارتحالندن صوکره روحی جسدیله تکرار بیرلهشوب جبرائیل‌ك قیصیراغی (برق) اوزه رنده سمایه عروج ایتدیکنه دائر بیر اعتقاد عمومی حصل اولمشدی . «قادرکل» ك نردنده مؤمن امتنی حمایه وکندیسنه اونلری توصیه ایدییور دیورلردی . اسمی.استمداد اولونیور مش کیبی تلفظ اولونوردی.(مدینه) دهکی مرقد شریفی (مکه) دهکی بیت الله زیارت اولونوزکن کوسته ریان خلوص عبادتکارانه نك عینی بیر زهدوخلوص

ایله زیارت اولونیوردی . بویویوك « قدسیت سمات » ه، آز اهمیتلی بیر چوق اعزّه منضم اولمشدی. عالم اسلامك همان هر قریه‌سی ولی اللهنه مالك ایدی، شهر لرك ولی لری متعدد ایدی. آز چوق بیر شهرت زهد وصلاحه مالك بولونمش اولان بیر آدم وفات ایتدیکی کیبی، آز چوق مزین بیر تربه درونته دفن ایدیلیورلردی. مزارینك اطرافنده بیر قبه ویابیر مسجد انشا ایدرلردی، وَ ولی‌نك نزدالهیده کندیلری ایچین التماسده بولوناجاغنه اعتقاد ایده‌رك عبادتلرینی، ترجیحاً بو محل لرده اجرا ایدرلردی، اورایه، حجه کیدرکبی زیارته کیدرلردی. ذات تقوی پناهك شهرتی آر تدیغی، چوق معجزه‌لر یابدیغی تقدیرده -- زیرا هر نه قادار محمد [ص.ع] بالذات کندیسی معجزه یاپمانی بیلمه دیکنی بیان ایتمش ایسه ده، معجزاته اعتقاد چوغالیوردی -- مسجد توسیع اولونیور و ذات تقوی پناهك نامیله بنام بیر جامعه تحول ایدییوردی. ولی یه، اکثریا ولی‌نك اقرباسندن منتخب تربه دارلر، مأمورلر الخ. تعیین اولونیوردی، بیر حالده، که عائله سی اعضاسنده بیر مظنهٔ کریم، مالك اولماق پك منفعت آور اولیوردی. بزم فکرلر مزجه، کندیلرینه وقاتلرندن صوکره بو قادار بویوك خلوص واحترام عرض اولونان آدملر. بعض کره بو تجیل وتعظیمه غیر لایق ایدیلر. اکثریا بونلر مرائی لر، مامر حیله کارلر. یاخود مجزوب لر، آبدال لر ایدیلر، واقعا آبد الدره اللهك صورت

مخصوصه ده کوز ده لری نظریله باقیلیور ایدی. چوق کره لر — زیرا قونترول یوقدی وهرشی بر محلك سا کنلرندن بر قاچ کیشی نك رأینه باقاردی — ثه وت بر چوق کره لر، نه ایچین ولدیغی تامیله بیلمکسزین بیرآدم ولی اولاراق اعلان اولوندی. ع هذا قانونیکلره « عزیز » لرینه نه قادار مربوط ایسه لر مسلمانلرده « ولی » لرینه اودرجه مربوط ایدیلر. بونلرك تلبس ایتمش اولدوقلری لباسلردن بیرتیلان بز پارچه لرندن عبارت اولان مقدس یادکارلر یك بهالی یه صاتیلیوردی و بو پارچه لره، لباس صاحبلرینك مالك اولمش اولدوقلری او خصائص اعجاز کارانه اسناد اولونیوردی. هر سنه، بونون شهرده، بوتون قریه ده، خصوصی بر کونده، « ذات شریف » ك شرفنه بر شهر آیین احیا اولونوردی. قامپانیاده بعض محللرده، وقتیله صنم لره پاپیلدیغی کبی بعض «اعزه» نك مزار لرینه قربانلر ذبح ایتمك بیله عادت ایدی. محمد [ص.ع] ك بوبابده کی منعی نه قادار قطعی اولورسه اولسون، بینه مانا سترلر و آلایله تسئل ایدن راهب لر واردی [*]

بالعکس، نماز، آبدست، و اوروجدن باشقا احکام اسلامیت، بویوك تورك ایمپراطورلغنده یك فنا اولاراق مرعی الاجرا ایدی. صدقه طوپلامایه یك حریص

(*) لا رهبانیة فی الاسلام.

— حدیث شریف —

ع. ج.

ولونولیوردی: مغروراق پك زیاده ایدی: پیغمبر [ص.ع] ك توصیه ایتدیکی وجهله لباس ساده اکتسا ایتمه یه جك درجه ده آلایشه میال. بولونولیوردی: محمد [ص.ع] هرنه قادار حرام قیلمامش ایسه ده شدتله تقبیح ایتمش اولمامنه رغماً. جریردن لباس اکتسا اولونیوردی: ایلك خلیفه لره اوقادار جالب نظر بر صورتده مدار تمیز اولمش اولان، او، التزام حقده شدت، طرفدارلق دن ترك خصلتلرینه کاینجه، تماماً بوزوق بر داره آلتندهکی حکامده بو خصلتلردن اثر یوقدی. کذاره قارشی حرب ایتمك آرزوسی ضعیفلامش وحتی غائب اولمشدی. سرخوشلق دن وچاپقینلق دن داها بول برشی یوقدی. کندیلرینی بر سورو اخلاقسز قیزلرك بکله دیکی بلاد مقدسده بر چوق حاجیلرك حال وحرکتلری. حقیقةً صلاحدن ولان کیمسه لر ایچین دائمی بر سبب شرمساری اولیوردی. یهودیتك کوچوك همشیره سی. بو بویوك تحول اوزه رینه جرای تأثیردن خالی قالمایان بویوك همشیره سنك تعقیب ایتدیکی عین یول تعقیب ایتمش دیمکدی. و محمد [ص.ع] ایکی اسلامیتده دینی طاقیلمازدی نیته کیم قانوایکلکده [عیسی] کندیسنکدی بولامازدی. (لوتهر Luther) دیلردن بیری علیهنه قیام ایتمشدی (عبدالوهاب) دخی بر دیکری علیهنه آیاقلاندی.

بو مجددك ترجمهٔ حاله دائر آلده چوق تفصیلات یوقدر، بو کیفیت سزاوار اسفدر. فقط بو فقدان تفصیلاتك سبی

قولایجه آکلاشیلیر . زیرا کرك (عبد الوهاب) کرك (وهابی)لر ، شرق محرریلری معرفتیله دکل آنجاق اوروپالی سیاحلرك حکایه‌لری دلالتیله طانینیرلر (عبد الوهاب) ، ظن اولونديغنه کوره ، (نجد) ولایت غربیه‌سنده (الخوطه) ده متولد و (تمیم) قبیله‌سنه منسوب ایدی . [*] برچوق سنه‌لر (مدینه)ده تحصیل علم ایله مشغول اولدیغی و بوخصوصده وطنداشلرینك عدتی تعقیباً . شرقك باشلیجه ولایتلرینك مکتبلرینی زیارت ایتدیکی روایت اولونور . هرنه کوردی رهرنه ایشیتدی ایسه (سلامیت)ك تعلمدن بوزولمش اولدیغنی کندیسنجه مرتبه‌ثبوته واردیردی : اوزمان . (اسلامیت)ی صافیت اولیه سنه‌ارجاع ایتمك ایسته‌دی و بوبابده اجرای وعظه قویولدی ، فقط یکی «یستم»لر ، کرك شرقده ، کرك غربده عینی مشکلات ایله روی قبول کوردیکی جهتله مساعدی موفقیت ایله نتیجه‌لنه‌مدی . بر نجد . بیر اصلاح وعظ ایتمك ایچین (مکه) و (مدینه) محل ولایق ، ایی انتخاب اولونامشدی ، چونکه احوال

[*] [محمد بن عبد الوهاب]ك تاریخ حیاتنه دائر معلومات تامه حقیقة مفقوددر . استمزده موجود کوچوجوك [تاریخ وهابیان]فی وتدقیقلی بر اثرك اولزمدن محرومدر . [مالتا برون] . مشهور جغرافیای تارخی سنك عربجه یه ترجمه‌سنك [بلاد عثمانیه یاسیا] عنوانلی قصیده [صحیفه ١٠١] (عبد الوهاب)ك نجد قطعه‌سنده « الدرعیه » ه تابع « یانا » یحود « احا » سملی بیر کویدن نشأت ایتدیکنی یازیور . « معجم البلدان »ده [جلد ٣ ، صحیفه ١١٧] (حوطه)نك « حمص » یاخود (جبله) قضاسنده بیر کوی اولدیغی مذکوردر .

ع . ج .

قديمه‌نك محافظه‌سنده بوتون سكنه‌نك منفعت ماليه‌سى واردى.
بوسبيله ، (عبدالوهاب) وطننه يعنى (نجد) ولايتنك تشكيل
ايتديكى عربستانك اوبيوك يايلاسنه عودت ايتدى . عقيده‌سنك
اوراده داها زياده قبول كوره جكنى اميد ايديوردى ، زيرا
بويايلاده ساكن اولان بدوى‌لر دين‌ه‌پك آز آشنا وبوخصوصده
هر قلرينك عموميت افرادينه مشابه ايديه لرده‌ينه دائما ديكر
لرندن داها زياده‌دينداراولمشلردى و بوكيفيت احتمالاً شونك
ايچين ايدى ، كه مصفابير (سيستم) اتخاذ ايتديريله بيلمه‌لرى
اميداولونان مختلف مذاهبك مراسمنه بيكانه بولونيورلردى.
(عبدالوهاب)ك اميدى بوشه چيقمادى . (الدرعيه) ده،
شهرك آلكذى نفوذ آدمى اولان (محمدابن سعود) بيرنجى اولاراق
(عبدالوهاب) ك عقيده‌سنى قبول ايتدى وحتى دامادى اولدى؛
ديكرلرى ، ابن سعودك مثالنه امتثال ايتديلر .

عبد الوهابك عقيده‌سى هيچ‌ده يكى دكلدى؛ اسلاميت
ك ايچنه كيرمش اولان سوء استعمالاتى لغو ايتمك وَ (بدوى)
لر آره سنده نشر دين ايتمك ايسته يوردى ، زيرا بدوى‌لر ،
اسماً مسلمان اولمقله برابر، دين حقنده جوق بيرشى بيلمه
يورلردى وَ دينك امر ايتديكى وظائفه قارشى لاقيدبولو
نيورلردى. فقط (عبدالوهاب)ك حالى ديكر مجددلرك حالى اولدى:
كرك دوستلرى كرك دشمنلرى طرفندن ياكلش فهم وتلقى
اولوندى. دشمنلرى، تورك لرى ضلالت دينيه ايله اتهام ايدن

وَ پیغمبر [ص.ع] ه بالنسبه پك آز تعظیم وتقدیس کوسترن بر مذهب دن بحث اولوندیغنی ایشیده رك یکی بر دین ك تولد ایتدیکنه و (وهابی) لرك یالکز . متضال دکل کافر، غیر مؤمن ده اولدوقلرینه بالسهوله ذاهب اولا یلر . (عبد الوهاب) ك خصماسنك افکاری ، کرك شریف مکه طرفندن وکرکسه (وهابی) لرله تورك ایمپراطورلغی آرمسنده متحصل اختلافی تشدید ده ذی منفعت اولان (بغداد) ، (شام) وَ (قاهره) والیلری ، (بدوی) لرك او اعدای طبیعیسی طرفلرندن تأیید اولوندی . أك غریب فکرلر ، وهابیلر حقنده . اوروپا ده دوران ایتدی الیوم دخی ، وارث دین (قرامطه) صفتیله (وهابی) لرك توصیف ایدیلدیکی نادر دکل در . فقط بو تماماً یا کلش بر فکردر . فعل وعملاری ، بعضاً قرامطه نك افعال واعمالنی آ کدیریر ، فقط بوسبوتون باشقا مقصدله حرکت ومعامله ده بولونورلر وَ عقیده لرینك تماماً اهل سنتلکی ، قرأن وحدیث اوزه رینه مبنی اولاروب أك جدّی بر تورکك حق کورمه یه حکی هیچ بر شیئی محتوی اولمایان « علم حال » لرندن عیاناً استنتاج اولونور . (مصر القاهره) علمای دینی دخی (وهابی) لرك اهل سنتلکنی تصدیقه مجبور اولمشلردر . وهابی لرك مبعوث لرندن ایکیسی ، فی الحقیقه ١٨١٥ تاریخنده (قاهره) یه کیتمشلردی ، بونلردن بریسی ، عقیدهٔ وهابیانه یك زیاده واقف ایدی

(مصر) والیسی (محمد علی پاشا) مصرك باشلیجه علمای دینه عقیدهٔ وهابیه‌نی شرح وایضاح ایتمه‌یه اونلری دعوت ایتدی. متعدد قونفرانسلر عقد اولوندی ومناظره ده دائماً (وهابی) غالب کلدی. قرآن وحدیث ایله هر درمیان ایتدیکی قضیه قرآن وحدیثی کاملاً ازبر بیلدیکنی کوسته ریوردی. علمای (وهابی) لردهضلالات دینیه کشف ایدهمه دیکلرینی یازایتدیلر وبو بیان دخواهلرینه مخالف اولاراق واقع اولدیقندن شهادتلری داها زیاده قوت واهمیتی حائز ایدی. عقائده متعلق مختلف مدونانی حاوی اولوب بالذات (عبد وهاب) طرفندن ترتیب اولونمش بیر کتابی دخی مصرده آنشلردی. بیرچوق علما بو کتابی اوقودیلر. ویکی مذهبك فکاری بویله ایسه کندیلرینك ده بومذهبه منسوب اولدوقلرینی. اتفاق آرا ایله بیان ایتدیلر. حتیقی عقیده‌دن انحراف ایدنلر (وهابی) لردکل تورکلر ایدی وباخاصه اونلرك بدعتلرینه قارشی ایدی که بو اصلاحات کارلر. بو مجددلر قیام ایدییه ولردی. محمد [ص. ع.] اه اجرا ایدیلان آیین صنم پرستانه‌یه اعتراض ایدیوردی. اونلرك نظرنده محمد [ص. ع] مراد الهی‌یی تبلیغه مأمور بیر پیغمبر اولماقله برابر، بوندن ولایی دیکر افراد بشر کبی اولماقدن خالی دکلدی. اونك جسدی سایه جیقمش ویاق شمایله دورسون بالعکس، (مدینه) مرقد شریفنده دفن خاك ایدی. مراقد اولیایه عرض اولونان آیین ومراسم ده عینی

صورتله هجوم ایدیورلردی . حضور حمده بونلر السالرك
مدوی بولونديغی وك فضیلتلرك . اك مقبولرك بیله
رد ایده شفاعتده بولونامیاجاغنی وبناءعلیه اولیادن شفاعت
استمامك وذكارلرینه تعظیم ایتمك معصیت ایشلهمك ولازمی
بیان ایدیورلردی . وصل اولدوقلری هر برده اول باول
مسجدلری زاویه‌لری واولیانك مزین مقبرلرینی ، تربه‌لرینی
خراب ایتمك نیتلری ایدی . بونلر اسلامیتك «پروتستانیزم»
ك اصناف شکنلری ، پوت قیرنجیلری ایدیلر .

مذهبك مؤسسك ، اساسات عقیده‌سی ایشته بو ایدی ، فقط ،
حق لاکثر وقع اولدیغی وجهله ، ادراك ایدلری . هیچ اهمیتی
اولیان قصه‌لره ده اهمیت اسناد ایتدیلر ، و بو صورتله ، سیستم
لری حقانده ، خصمدرینه یا کامل فکرلر ویردیلر . اولیادن
استمداد بونلرك تعصبلری . هر شیدن اول البسه یه و توتون
استعماله هجوم ایدیورلردی . تورك حاجی لرینك تلبس
بتدیکاری مخالف ، نکلی وبهالی لباسلری نظر استحقار ایله
کورییورلردی ؛ پیغمبر [ص.ع]ك بویله لباسلر تلبس ایتمه ی
حرام قیلدیغی وبالذات پیغمبر [ص.ع]ك کندیلر ینك
لباسلری کبی اسبط بیر قماش گیندیکنی بیلیورلردی و طرز
لبسی تعقیب ایتمك ، اوامر اخلاقیه‌سنه رعایت ایتمك دن
دها آز لازم اولمادیغی اعتقاد ایده بولونیورلردی . بیر وهابی
دخی ، قوستومندن درحال طانینیر ایدی توتون استعماله کلینجه

بير چوق علمای تورك، بونك حرام اولديغنی، اساسات دينيه اوزه رينه استناد ايدهرك، محرر اتلرنده بيان ايتديلر . تورکيا ولايتلرينك بير چوق عالملری توتون ايچمزلر و مذاهب اربعهٔ اهل سنت دن بيری اولان (مذهب مالکی) بوعادتی پك زياده شايان تعييب عد ايدر. بو نقطه ده وهابی لرك عقيده سی، ديمك، که يکی دکلدی؛ بوندن باشقا، شرقده پك منتشر اولان نباتات مسکره ايچمك عادتی جوروتمك ايسته يورلردی. و بونا ايسه آنجاق تعميم ممنوعيت ايدهرك مبسر اوليورلردی تسبيح دخی منع اولوندی. اکثريا مسلمانلرك آلارنده بير تسبيح بولونور. پارماقلری آره سنده تسبيحك دانه لرينی، اکثريا هيچ بير شی اوقوما قسزين وحتی دوستلريله قونوشورکن، تدوير ايدرلر. بعض کره الله اسمنی ذکر ايدر ياخود هر دانهٔ تسبيحی جويرديکجه قيصه بير دعا اوقورلر. (عبد الوهاب) بو تسبيحلره بير خرافه علاوتی نظريله باقدی و استعمالنه آرتق مساعده ايتمه دی. اصلاحات دينيه خصوصنده کی حرص مفرطی، دوغروسی، بعض کره بعض اهميتسز اوفاق شيلری ده دائرهٔ شمولنه آليوردی. بو وجهله درکه مؤسس بر عادت موجبنجه مسلمانلر باشلرينی تراش ايدرلر وتيمارلرنده بير طوتام صاچ براقيرلر [*] اکثريسی بونا بويوك بير اهميت

(*) بو عادت همدانی لرده عمومی در. کردلرده و کردستانك بعض شهرلرنده ساکن و بيم منور تورکلار بيننده ده اکثريت اعتبا ريله مرعی در .

ع . ح .

عصف ایلر ایدی بونی آخوند عادت ایتمه دیکی ایچون بابار رقعه
بصاری ده یازدی، که روز قیامتده، پیغمبر [ص.ع]ك،
دیدارینی بو نیه پر جمله ایلدن طوتوب جنته گونده جکی
ذکر ایده بولونورلر. بو خرافاتی جوروتمك مقصدیله، مجدده
بو پرچمی رقابه مساعده ایتمه دی. دیگر طرف دن. قهوه
استعمالی ده یساق ایتمشدی دینه لری حقسزدر، یا کلش در،
اوروپالی بر سیاح، وهابیلر شهرینه قهوه ایچنلر و غیر
معدل بر درجه ده قهوه استعمال ایدنلر، دییور.

(درعیه) ده اصلاحات دینیه وعظ ایتدیکی زمان (عبد
الوهاب)ك، حمیری (عربستان) ده یکی بر خاندان
سلطنت تاسیسی یساق یتمده بولونمش اولمسی جای شبهه در.
نه (عبد الوهاب) نه ده (محمد ابن سعود) کافی درجه ده
ذی اقتدار دیکدی و بو فکرلك آخوق، عبد العزیز حیاتنده
یکن، میدانه چیقمایی کورور. لاکن بو فکر میدانه گلیر
گلمز، عبد العزیزین حقیقی بر سعادت اولدی. اوزمانه قدار،
بو نواحیده الیویلك حکومتلرك اجرای حکم ایتمشدی.
یکدیگرندن تماماً آیری ومستقل اولان شهرلر وکوی لر
یکدیگریله لایقطع محاربه ده ایدیلر؛ جاری اوراده اولان
آنجمن، الحکم لمناب، حکمی ایدی. بوندن ماعدا
بدوی قبیله لر متجاوزانه تعدیاتلری نتیجه سی اولاراق،
هلاکت علی الدوام بو حیاتی شوملی وسفك دمه ایدی. (عبد

العزیز) آنجاق بیك مشکلات ایله درکه دینی بوتون ولایتـه قبول ایتدیره بیلدی : فقط بونا موفق اولدوقدن صوکره ، (محمـد)ك خلفلرینك مالك اولمش بولوندوقلری حاکمیتی ، وطنداشلرینك استقلالانه ایصال خسار ایتمك تشبث محالنـده بولونماقسزین ، اونلری صلح ومسالمت اینجنده یاشامایه . دیکرلرك حقوق تصرفتـه رعایت ایتمه یه ، قوانینه منقاد اولمایه مجبور ایتدی .

بوعصرك [١٩ نجی عصر میلادی]نك بدایتنده . (وهابی)لر شوکتلرینك اوج بالاسنه واصل اولدیلر . عقیـده لرینی ، تقریباً اوتوزسنه‌دن بری نشر ایتمشلردی . بیرچوق مذهب داشلر یاپمشلردی . (نجد) ی فتح ایتمشلر وَ ، صوك بهارده چوله عودت ایتمك اوزره ایلك بهارده سورولرینی اوراده اوتلاتان بوبوك قبائل بدویه‌نك اکثریتی تحت اطاعته آلمشلردی ، فقط آنك یاقین ایکی ولایته یعنی شمالده (بغداد) ، جنوبده (حجاز) ولایتلرینه هنوزهجوم ایتمه‌مشلردی . کاروانلر راحتجه ایدیلمکسزین (شام)دن و (بغداد)دن (مکه) یه کیده‌بیلیولردی . اونه کورونورکه (وهابی) لرك شوکت متعالیه‌سی و دینلرینی نشر (خصوصنده کوسترديکلری جهد و غیرت (مکه)شریف ی (غالب)نك آنك اولی ، حسینی اویاندیردی . (حجاز) قبائلیله حدود حجازیه‌نك بیرچوق قیسملری (غالب) نك تحت حاکمیتنده یاخود هیچ اولمازسه تحت نفوذنده بولونیور

لردی وَ رئیس وهابیان (عبدالعزیز) ك بو قبائلی آلده ایتمك
ایچین صرف ایتدیکی مساعی یی (غالب) بلافتور وهیجان تحقیق
ورؤیت ایده مزدی . بونك ایچین درکه ۱۷۹۲ یاخود ۱۷۹۳
ده بدوی لرك طرزنده اونلرله چاریشمایه باشلادی : هرایکی
طرفده قیصه متارکه لرله تعقیب اولونان فقط طرفین دن هیچ
بربنه بویوك بیرشی ضایع واستحصال ایتدیرمه پن آنی هجوملر
دوام ایدییوردی . عینی زمانده (باب عالی) یی وهابیلر علیهنه
تحریك ایدییوردی . اونلری کافر کبی کوسته ریبوردی
و داها زیاده قوتلی اولدوقلری اوصره ده ، تورك حاجی لری
حقنده روا کوردوکلری معـامله (غالب)ك بو اتهامنی تأیید
ایدیورکبی کورونیوردی . وهابی لر ، دوقوز عصر اول
(قرامطه)نك یاپتش اولدوقلری کبی ، حد ذاتنده (حج)ی
تصدیق وقبول ایتمه یوردکلردی : بالعکس (حج) ه بیرفریضه
نظریله باقیورلردی ؛ فقط کندی مذهبلرینـه منسوب
وبنادیقلری ایچین نظرلرنده غیر مؤمن اولان ومراسم حجك
اثنای اجراسنده حرکات بی ادبانه لریله کندیلرینی شرمنـاك
ایدن اغیار مذهب طرفندن فریضهٔ حجك ایفا اولونابیلمه سنی
ایسته مه یورلردی ؛ یاخود بونامساعده ایتدیکلری تقدیرده
بولطفی بك پهالیه صاتیورلردی. کندی طوپراغی ده (وهابی)

لرك تجاوزلريله بى‌حضور اولمايه باشلامش اولان (بغداد) والیسنك لايحه‌لرى دخى مأل ومضمونجه (شريف مكه) نك لايحه‌لريله يكسان وعينى فكرك اثر الهامى ايدى . بنابرين (باب عالى) داورانمايه‌قرار ويردى وكنديسنى يالكز پاره‌سزلق دركه ١٧٩٧ يه قادار كيجيكديردى . نهايت سنهٔ مذكوره‌ده، عرب و تورك عساكردن مركب بير اردو (بغداد) دن (درعيه) اوزه رينه يورودى ، لاكن سفر ، بوشه كيتدى وبوندن، آلتى سنه دوام ايده‌جكى مقرر بير متاركه نتيجه‌لندى.

بو نشبث‌ك عاقبت بدبختى، آره‌دن چوق كچمكسزين هر طرف دن تورك‌لر اوزه‌رينه دوشن مصائب‌ك سبب ايتدائيسى اولدى، وهابى‌لر، بالفعل. عثمانلى لرى استحقار ايتمه‌يى اوكرتمشلردى. متاركه، آزبير زمان صوكره بوز ولدى: ١٨٠١ ده، «بغداد» جوارنده، شيعى ايرانيلرك‌أك بويوك حرم‌الاحرام‌لرندن بيرى يعنى محمد [ص.ع] ك حفيدى حسين[ر.ع]ك مرقدى بولونان و (بغداد) ولايتى شهر لرندن (امام حسين) بلده‌سنى ناكهانى باصديلر. بش بيك كيشى وهابى‌لرك قيليجندن كچدى حسين [ر.ع]ك تربه‌سى اوزه‌رنده اعتلانمًا اولان مسجد تخريب ايديلدى وَ (وهابى) لر كليتلى غنائم حرب ايله يوكلو اولدوقلرى حالده خانه لرينه عودت ايتديلر، كه بو

غنائمك نقلی ایچین ایکی یوز دوه لازم اولدی.

او زمان بوتون عالم اسلامده بیر خشیت ، بیر دهشت وغضب فریادی یوکسلدی. بو دفعه شیعیلر سنیلردن داها زیاده متأثر ایدیلر ؛

شاه ایران ، (بغداد) والیسنه عطالتی سببیله سنم وتوبیخاتی حاوی بیر مکتوب گوندردی . فقط داها فنای اولاجاقدی. ۱۸۰۲ سنهٔ میلادیه‌سنده درکه سوریه کاربانی صوك دفعه اجرای حج ایتدی. زیرا، ایرتهسی سنه وهابیلر حجازی ید تصرفلرینه گچیر دیلر. [مکه‌یی] محاصره ایتدیلر و عاقبت (جده) ده بیر ملجاء آرامایه مجبوراولان شریف مکه‌نك دایرانه‌مدافعه‌سنه‌رغماً، مکه‌یی ضبط ایتدیلر. دیکر احوالده یك مدهش، یك شدیداولان وهابیلر بو دفعه، شایان امتثال بیر اعتدال ایله حرکت ایتدیلر. أك اوفاق جبراستعمال اولوتمادی، عسکره لازم اولان شیلرك کافه‌سنك اثمانی همان تأدیه ایدییورلردی. (مکه) ایچین لو (وهابی) لرك بویوك بیر حرمتی واردی. جنه رال لری (سعود ابن عبد العزیز) اکر شهره هجوم ایتمش اولسه‌ایدی داها چابوق ضبط ایتمش اولاجاغنی فقط اراضیء مقدسه اوزه رنده ممکن اولدیغی قادار آزقان دوکمك ایسته دیکی ایچین بونی یاپمامش اولدیغنی

سويله يوردي. « پيغمبر[ص.ع] رؤيامده بانا كوروندى اكر مكه دن جبراً بر بغداى دانه‌سى آلرسه‌ك بو فعلكدن صوكره اوچ كون ياشا مازسين ديدى » ديبوردى. بونامقابل طواف اجرا اولونان محل اوزه رينه، كعبه‌نك اطرافنه (تورك) لرك بنا ايتمش اولدوقلرى دكانلرى بيقديلر. (مقام ابراهيم)ى ستراپدن، آلتون تل لرله ايشلنمش پرده يى قالديرديلر. اولياء تربه لرينى وعينى زمانده، محمد [ص.ع] ايله حفيد لرى (حسن) و (حسين) [ر.ع]ك و عم پيغمبرى(ابو طالب)ك وزوجهٔ پيغمبرى خديجه [ر.ع]ك تولد ايتديكلرى محل لر اوزه رينه پايلان قبابى تخريب و تالان ايتديلر. بو ايشله مشغول اولدوقلرى صيره ده (وهابى)لر « الله، انشا ايدنلره دكل تخريب ايدنلره مغفرت ايتسين » ديمك دن فارغ اولمايورلردى. آيينى، كنديلرينه آيين صنم پرستى كبى كورن (حجر اسود)ى دخى پارچالاديلر؛ پراتئلرى ايچين ، بلكه خليفه عمر الفاروق [ر.ع]ك.(حجر اسود) حقنده «والله! بيليورم كه سن نافع ومضر اولامايان بر طاش دن باشقا بر شى دكلسين و رسول الله [ص.ع]ك سنى أوپديكنى كورمه‌مش اولسه يدم بن ده اوپمزدم» ديمش اولان خليفه (عمر الفاروق) [ر.ع]ك معتمديتى درميان ايده بيليرلردى.

بناء علیه (مکه) لیلر (وهابی) اولدیلر ، فی الحقیقه اولکندن داها زیاده انتظام ایله نماز قیلمایه، ایبك لباسلرینی کیزلهمیه، و بعدما علی ملاء الناس توتون ایچمهمیه (مکه) لیلری مجبور ایتدیلری . خانه لرده بولونان ایران چوبوقلرندن تپه لر قادار پیپلر حاصل اولدی ، بونلر (سعود)ك اردوکا هنده احراق اولوندی وتوتون صاتماق یساغ ایدیلدی. سلطان ایچین دعای معتاد لغو اولوندی

آز زمان صوکره، ۱۸۰۳ سنه سنك تشرین ثانی آینده، رئیس مذهب (عبدالعزیز) نماز قیلدیغی صیره ده بیر ایرانلی طرفندن اولدورولدی ؛ بو ایرانلی نك اوچ اوغلی . (امام حسین) شهربنك اثنای ضبطنده وهابی لرطرفندن اولدورولمشدی . انتقام آلماق ایچین فرصت یولماق اوزره ، صورتاً یکی مذهبی قبول ایتمش کورونمشدی ، رئیس خدمتنه کیرمشدی ، امنیتی قازاتمایه موفق اولمشدی وخلاصهٔ کلام ،عاقبت مقصدینی آلده ایتمشدی . اونی یاقالادیلر و دیری دیری یاقدیلر ؛ فقط اونا بیر شهید نظریله باقان مسلمانلر آتشك اونا فنالق یاپامامش اولدیغنی و اونی، باشنی کسن جلاده تسلیم ایتمیه مجبور اولدوقلرینی حکایه ایتدیلر .

سعود [۱۸۰۳—۱۸۱٤] پدرینه خلف اولدی . کرك

بوتون عائله‌سنه خاص کوزللکله کرکسه درایتی، صوك درجه‌ده عدالت پرورلیکی، قوانینه اطلاع عظیمی و بلاغتی ایله شهشهه دار ایدر. بیرچوق سنه‌لردن بری عسکره قوماندا ایدن او ایدی و اداره‌سی آلتنده فتوحات دوام ایتدی. «مدینه» شهری عرض اطاعت ایتمیه مجبور ایدیلدی. سکنه‌سنه. «مکه»لی‌لردن داها آز حلم ایله معامله اولوندی چونکه «مدینه» لی‌لر تورکلره داها زیاده متمایل ایدیلر. نمازده حاضر بولونمالری ایچین پك شدتلی داورانیلدی. صباح نمازندن، اوکله و آقشام نمازندن صوکره جامعده یوقلامه اصولی اجرا ایدیلیردی؛ بوتون ارکك وبالغ سکنهٔ مدینه‌نك اسملری اوقونوردی، اثبات وجود ایتمه‌ینلر اك آغیر بیر صورتده جزالاندیریلیردی. اخلاقسزلغی، سوء شهرتیله معروف بیر لیمان اولان «جده» ده‌ده «وهابی»لر پك زیاده سرت کوروندیلر معتاد مؤذن لره بیریکی نوعده دیکر مؤذنلر علاوه ایتدیلر. بونلر قوجه مان صوبالرله مسلح اولدوقلری حالده، نماز ساعتلرنده «هایدی، نمازه، نمازه!» دیه باغیره راق سوقاقلری دولاشیرلردی. هر راست کلدیکلرینی اوکلرینه قاتاراق جامعه سوررلردی و ایشجیلر ایشلرینی تاجرلر دکانلرینی یوزی‌اوسق یرلرنده مجبور ایدیلیرلردی. مکه‌ده، مرقد پیغمبری دخی کران قیمت اشیای مزینه‌دن

تجريد اولوندى ، فقط مرقد پيغمبرى يى اورتن يوكسك قبه يى يقمايه وهابى لر بلا فائده اوغراشديلر : بوقبه پك زياده محكم يابيلمشدى و (مدينه) لى لر دشمنلرينك بو عدم موفقيتى ، باطنع بير مداخلهٔ ربانيه به عطف ايتديلر . بيرده وهابى لر دخى مدينه ده ، مسجد الحرامده اجراى حج ايديبورلردى فقط ، ديكر مسلمانلرك حجيله فرقلى اولاراق ، بالذات مرقد نبويده ، يئه مسجد الحرام درونده بولونان مرقد نبويده دكل . « سعود » مرقد نبويده اثناى حجده يابيلان تشريفات ومراسمك كافه سنى صنم پرستانه كورووردى وبناء عليه بونلرى منع ايتدى .

بوحكمدارك شوكتى ، مع هذا ، دائمه بويويه رك كيديبوردى (عربستان)ك قسم اعظمى اونا اطاعت ايديبوردى و آره ده مسيره ده (سوريه) اوزه رينه جرأتكارانه سوقيات عسكريه ده بولونيور و (شام)ك عادتاً قابيسنده بولونان كويلرى يغما ايديبور ايدى ، بونكله برابر (باب عالى) ، بى حركت قاليور ياخود بير نتيجهٔ قطعيه ويرمه مين تمايشلر اجراسنه انحصار ايديبوردى ، بلاد مقدسه يى استرداد ايتمك ايچين باب عاليده آرزوى صميمى اكسيك اولديغندن دكلدى ؛ فقط « شام »دن اجراى فعل ايديلديكى حالده هيچ بر شيئه موفق

اولوناجاغی، صورت معقوله‌ده امید اولونامایوری: (حجاز) ایله بو شهر اره‌سنده اتساع ایدن چول، کافی مقداردہ ارزاق ومهمات حربیه نقلی غیر ممکن قیلیوردی. اتخاذ اولونان مقصده وصول آنجاق (مصر)دن امید اولونا بیلیردی. بونك ایچین درکه ١٨٠٤ تاریخ میلادیسنده سلطان، (محمدعلی) ی مصر والیسی تعیین ایتدیکی وقت، ابلاغ وظیفه اولاراق، ایکی شهر مقدسی استرداد ایتمه‌سنی کندیسنه امر ایتدی. (محمدعلی) نك جانبه منت ایدی: اطاعت ایتمه‌یه‌جك اولسه ضربهٔ عزله معروض اولاجاغنی بیلیوردی؛ بوندن باشقا حرص ذاتیسی دخی کندیسنی ایله‌ری سوق ایدییوردی؛ زیرا (مکه) وَ (مدینه)نی استرداد ایتمکله، بوتون تورکیا ایمپراطورلغنده موجود پاشالر اوزه رینه کندیسی ایچین بیر فائقیت تأمین ایده‌جك وَ اوقادارشان وشرف قازاناجاق وَ نتیجةً کندیسنه هر تهلکهٔ عزل ك فوقنده نظربله باقابیله جکدی؛ فقط بیر چوق سنه‌لر علی الدوام احوال پك غیر مساعد اولدی؛ لاینقطع مملوك لرله غوغا ایتمه‌سی ایجاب ایدییوردی. آنجاق ١٨١٠ تاریخنده درکه اونلرله بیر معاهده عقد ایتدی: اوزمان کندیلرینی طوزاغه دوشورمه‌یه وَیرمش اولدیغی عهدأمانه خیانةً اونلری (قاهره) قاعه‌سنده قتل ایتدیرمه‌یه موفق اولدی. بونی متعاقب

بیاده طابورلری . (سویش) ده تجهیز اولونان بیر دوناتما اوزه رنده ١٨١١ تاریخ میلادیسنك تشرین اوّل آینده (ینبع) ه متوجهاً حرکت ایتدی، سواری‌لر ایسه، آلده ایدیلمش اولان بدویلر طرفندن راحتسز ایدیلمکسزین، براً سفر ایتدی. (ینبع) آلیندی. (مدینه) اوزه رینه واقع بیر ایلك دنه‌مه نتیجه‌سز قالدی وَ آنجاق ١٨١٢ سنه‌سنك اواخرنده فتح اولوندی. کندیلرینه سربستجه رجعت ایتمك مساعده‌سی ویریلمش اولان قوهٔ موجوده صورت ظالمانه‌ده قتل‌عام ایدیلدی، ایرته‌سی سنه‌نك بدایتنده (مکه) دخی آلده ایدیلدی. فقط (حجاز)، تورکارك آلنه کچمکله برابر، (وهابی) لرك شوکتی منکسر اولمامشدی؛ بیرچوق احوالده، تورکارك کوستر دکاری غدر وخدعه دن قیزمشلردی وَ دوز اووه‌لرده دائما اونلره غلبه چالیورلردی. پدری (محمد علی) طرفندن عسکرك باشنه کچیریلن (ابراهیم پاشا)، نهایت، ١٨١٨ ده وهابی‌لری (نجد) ه پوسکورتمه‌یه وَ (درعیه)دن بیاده یورویشیله دورت کونلك مسافه‌ده واقع مستحکم دارالحربلرنده محاصره ایتمه‌یه موفق اولدی. کاملاً تخریب ایدیلن (درعیه) شهری کیبی، دارالحرب مستحکم دخی هجوم ایله ضبط اولوندی . دارالحرب آلیندیغی صیره‌ده ، (سعود) نك اوغلی وَ خانی

(عبدالله) ، (تورك) لرك الله دوشمشدی ، ایستانبوله کوتورولدی ، بیر چوق عقوبات چکدیکدن صوکره اورادہ باشی کسیلدی .

بوندن دولایی (وهابی) لر فرقه‌سی ینه موجود اولماقله دوامنده بك سکته‌دار اولمایور و بعض کره (تورك) لره بیر تهلکه تشکیل ایده‌جك قادار ذی قوت‌درلر . فقط اتخاذ ایتدیکی مقصده ، یعنی اسلامیتده اصلاحات اجراسنه دسترس اولمادی ، و ذاتاً مراجعت ایتدیکی وسائط جبر و شدت ایله مقصده دسترس اولامازدی . کیفیت ظهوری شایستهٔ دقت ، جالب نظردر . فقط فرقهٔ مذهبیه بیر استقباله مالك کورونمه‌یور . (وهابی) لرك آك زیاده ذی شوکت بولوندوقلری بیر دورده (عربستان)ده سیاحت ایدن تبدیل دین ایتمش بیر (ایسپانیول) ك فقرهٔ آتیه‌یی یازدیغی وقت بك زیاده اصابت رأی کوسترمش اولدیغنی عاقبت احوال تصدیق ایتدی . « داها حریت‌پرور بیر سیستم طوتمق اوزره ، « پرمانسیب » لرینك شدتندن آرتق واز کچه‌لردی ، کندیلریی احاطه ایدن حکومتلرك موازنه‌سنده اکتساب اتمه لری ممکن اولان نفوذ حسبیله تاریخلری ، بیرکون ، بویوك بیر اهمیت براز ایده بیلیر . فقط ، عجددلری طرفندن امر

اولونان عنف و شدت مسلکی محافظه‌ده تعند ایدرلرسه، بعض مدنیت «پره‌نسیپ»لرینه مالك اولان اقوامه عقیده لرینی قبول ایتدیرمه‌لری همان همان غیر ممکن‌در، زمان اونلره کوسته‌رمه‌جك‌در، که تجار کاربانلرینك و حجاجك مناسباتی اولمادیقجه (عربستان)، یاشایاماز. او زمان، ضرورت اونلری دیکر ملتلره قارشی کوستردیکلری مسالك تعصب‌دن واز کچمه‌یه مجبور ایده‌جك و اجانب ایله تجارت، عادتا طبیعته مخالف اولان بیر تندی افکار دینیه‌نك فنالغنی، حس اولونماز بیر صورت ارائه ایله اونلره کوسته‌رمه‌جکدر؛ آتش اعتقاد آزار آزار صوئویاجاق‌در. ضعیف، جاهل یاخود بدبخت آدمك ؛ دائما استنادکاهی، تسلی و امیدی اولان اعمال خرافات پرورانه تکرار اجرای حکم ایتمه‌یه ابتدار ایده‌جك در. او دقیقه‌دن اعتباراً «وهابیت»ك اصلاحاتی، بیر چوق بیکلرجه تعصب دینی قربانلرینك قانی دوکدوکدن صوکره، نابود اولاجاق‌در. امور بشریه‌نك حزن انکیز قرارسزلغی بویله‌در. دیکر طرفدن، ظن ایده‌رم، که (وهابی)لر، چول ترینك ایچنده، قوة عسکریه‌لری ایله دکل فقط هر دیکر ملت ایچین ناقابل اسکان اولان مملکتلرینك طبیعتی ایله و کیزلنمك خصوصنده مالك اولدوقلری سهولت سایه‌سنده دائما

ناقابل غلبه قالاجاقلردر. (مكه)، (مدينه)، و بلاد ساحليه موقـتاً ، فتح اولونا بيلير [*] . فقـط ضجرت انكيز چوللرك اورتهسنده ، بسيط عسكرى قوت لر اوزون مدت دايانا بيلير لرمى؟ عسكر قوتيله طول مدت تحت اطاعتده قالا مياجاقلرى اعتقادينه بنى سوق ايدن شى ايشته بودر.»

(*) على بك ، بو سطرلرى. (مصر)عسكرى طرفندن مذكور شهرلرك فتحندن اول يازيلوردى .

مبحث

١٤

اسلاميتك حال حاضری

(محمدی)لرك يالين قيايجلری بوتون دنيـاني دهشـتله طولدوردیغی زمان ، بزدن پك اوزاقدر . غيرت دينيه‌لری حرارتی غائب ايتدی و لاقيدئ دينّ كيتديكجه آرتماقده در، كنديلرينه مسلمان اسمی ويرنلرك عددی ، هر حالده، آزالمادی: چونكه ايسپانيانك [اندلسك] ضايع اولماسنه ، (سيبريا)ده اسلاميتك توقف انتشارينه رغماً بو دينك دين داشلری (آفريقا) ده اولديغی كبی آسيای وسطی و جنو بيده ده تزايد ايتمكده‌در . بو ايكی قطعه‌دن ايكينجيسـنده [آسياده] ، مسلمانلق أك زياده منتشر دين‌در ، ديكرنده [آفريقاده] كيتديكجه بويوين بير نفوذ اجراسـندن بير آن

خالی قالماماقدەدر : اوروپاده ، (آسیا)ده ، (آفریقا)ده دین اسلامیت سالکلرینك عددی ٠٠٠و٠٠٠و١٠٠ [یوز میلیون] تخمین اولونماقدەدر .

(روسیا) وسیع ایمپراطورلغنده ایکی میلیون مسلمان وار. مسلمانلر اوراده ٥٤٨٣ جامعه و ٦٢٠ مدرسەیه مالکدر. تقریباً ١٥٠٠ کیشی آیین اسلام مأموریدر(. اورەنبورغ) ولایتنده (اوفا)مفتیسی و (قریم) مفتیسی بو مأمورین دینیلك باشندەدرلر.(تاتارستان)ده الك قوتلی دینی، اسلامیت اهل سنت تشکیل ایدر . کافهٔ ادیانك حمایهٔ قانونه مظهر بولوندیغی (چین)ده محمدیلر ینه خایلی چوق اولماق کرکدر . (*) (هندستان)ده ٠ یوز میلیون هندونك آردسنده یاشایان

(*) « چین »لی مسلمانلرك اکثری ، « چین »لك« یونان » ایالتنده ، « فرانسز »لرك تحت حکمنده بولونان « تونکین » حدود اوزەرنده ساکنلردلر ٠ بالذات کندیلرینك تخمینلرینه کوره عددلری ٣٠٠٠٠ الی ٤٠٠٠٠ عائلەدر. و جملەسی حنفی المذهب درلر٠ ١٨٥٥ تاریخنه قادار دوام ایدن اختلالاردن بری موقعلری تدنی ایتمشدر. « چین »ه اسلامیتی ادخال ایدن « السید الاجل شمس الدین عمر » درکه ١٢١٠ دن ١٢٧٩ تاریخ میلادیسنه قادار یاشامش و « جنکیز خان » ك خدمتنه کیرمدرك ١٢٧٤ دن ١٢٧٩ تاریخنه قادار « یونان » ایالتی والیسی اولمشدر . بو مملکتك مسلمانلری « شمس الدین » ایله کائن ضابطانك احفادیدر .

ع ٠ ج ٠

مسلمانلرك عددى ١٦ الى ٢٠ ميليون رادەسنده‌در ، بير چوق مذهبلره منقسم‌درلر. ذوات معتبره، سنى‌درلر (٢)؛ فقط ايرانى الاصل اولان اكثريت شيعى‌در ، كثرتلى صو فيون، « على الهيه » واردر؛ « على الهيه » طريقتى منتسبلرى على (ك . و)نك شخصنده تجسد الوهيته اعتقاد ايدرلر . (٣) تورکلرله مقايسه اولونورسه‌هند مسلمانلرى وظائف دينيه‌لرينى ايفا خصوصنده پك اعتناكار دكلار در و حتى مختلف عادات هنديه‌يى قبول ايتمشلردر ؛ فقط هندولردن كنديلرينى ممكن مرتبه اوزاق طوتار و اكثريا بويوك شهرلرده ، ليمانلرده و

---

[٢] « هند » مسلمانلرينك عددى، بوكون ، ٦٥ ميليونه قريب و « دوزى »نك سويله‌ديكينك خلافنه اولاراق اكثريت عظيمه‌سى يعنى تقريباً آلتمش ميليونى سنى‌در .

ع . ج .

---

(٣) (ابن حزم)ك ١٣٢٠ سنهٔ هجريه‌سنده (قاهره)ده طبع اولونان [كتاب الملل والنحل] عنوانلى كتابينك كنارنده مطبوع (شهرستانى)نك [كتاب الفصل فى الملل والنحل] كتاب معروفى « على الهى » مذهب و اعتقادى حقنده بروجه آتى بياناتده بولونور :

« [السبائية] اصحاب عبدالله بن سبا الذى قال لعلى(ع) انت انت يعنى انت إلاله فنفاه الى المدائن وهو اول من اظهر القول بالغرض بامامة على ومنه انشعبت اصناف الغلاة وزعموا ان عليا حى لم يقتل وفيه الجزء الهى ولا يجوز ان يستولى عليه وهو الذى يجئ فى السحاب

مواقع عسكريه‌ده اقامت ايدرلر ؛ اونلرك داخل مملكتده وَ كويلرده كترتلى اولاراق بولوندوقلرى نادردر . اخلاق نقطهٔ نظرندن باقيلينجه ، في الحقيقه كنديلرينه دون اولان واستعدادات طبيعيه د متفوق اولماقله برابر قوهٔ عقليه لرى نسبةيك زياده آز بولونان هندولرى ، مسلمانلر نظر استحقار ايله كوردرلر . كرهاً منقادى اولدوقلرى انكليز اشغالنه ، هندولردن داها زياده تهلكه لى دشمن درلر : سببى شودركه فى الحقيقه اونلرك دينى كنديلرينى ، طبعاً ، خدمتكار دكل حاكم اولمايى ايسته‌مه‌يه سوق ايدر ، و وقتيله سراى‌لك واردونك اك يوكسك مراتبنى احراز ايتديكدن صوكره ، استيلادن‌أك زياده اونلر دوچار اضطراب اولديلر ؛ زيرا ، ١٨٥٧ ده هندولرك قيامى ومسلمانلرك غير ممكن عد اولونمش بيرحال اولاراق ، هندولره النحافى كيفيتى آنجاق اسباب آتيه

والرعد صوته والبرق سوطه وانه سينزل بعد ذلك الى الارض فيملأ الارض عدلاً كما ملئت جوراً .... وقال يتناسخ الارواح وقت الموت والغلاة على اصنافها كلهم متفقون على التناسخ والحلول ... وهذا ابو كامل كان يقول بالتناسخ ظاهراً من غير تفصيل مذهبهم العلبائية اصحاب العليا ابن ذرام الدوسى وكان يفضل علياً على النبي [صل] وزعم انه الذى بعث محمد و سماه الهما وكان يقول بذم محمد زعم انه بعث ليدعو الى على فدعى الى نفسه ويسمون هذه الفرقة الذمية ومنهم من قال بآليتهم جميعاً ويقدمون عليا فى احكام الالهية ...

ایله ایضاح اولونور: بیر طرف دن، اهالیسی نصفاً مسلمان، نصفاً هندو اولان اوذ Oude [*] مملکت مستقله سی. کافهٔ معاهداته وعماً. ایپراطور لغه ضم ایتمه یی موافق مصلحت کورن والی نك عهد شکنلکی ، و ، دیکر طرف دن ده، انکلیز صنف متوسطنك اومعهود اعزه saints سنك تعصبی درکه هندولره جبراً تبدیل دین ایتدیرمك ایسته یوردی و شحم ایله طلا اولونمش فشنك استعمال ایتدیرمك ایسته یه رك هم هندولری هم ده مسلمانلری علیهلرینه تحریك ایتدیلر [۲]

الخ الخ »

[کتاب مذکور — جلد ۲ — صحیفه ۱۱۰] ع . ج .

[*] شرقی هندستان انکلیزیده، الیوم ، بیر ایالت در. مرکز حکومتی (لکهنو)شهری در . مقدار نفوسی ۰۰۰،۰۰۰و۱۲ در . [قاموس الاعلام] بو اسمی (اوده) صورتنده قید ایتمش ایسه ده دوغروسنك (اوذ) اولدیغی لدی التحقیق آکلاشیلدی .

ع . ج .

[۲] بو صوك فقره نك ابی آکلاشیلماسی ایچین ایضاحات آتیه نك تحشیه سنه لزوم کورولور: شحم ایچ یاغی ، دون یاغی دیدیکمز یاغ در . و بو شحم کله سنده هم شحم الخنزیر یعنی دوموزك یاغی هم ده هندولر ایچین مقدس بیر حیوان اولان اینکك یاغی معنالری، مهم بیر صورتده . مندرج در . بیرنجی معناسیله آلیندیغی حالده ، اهل اسلام ایچین خنزیر نجس عد اولوندیغندن بو حیوانك یاغیله یاغلانمش فشنك قوللانمایه مجبور ایدیلمك بادی عصیان اولیوردی . ایکینجی معناسیله آلیندیغی حالده هندولرجه مقدس بیر حیوانك یاغیله یاغلانمش فشنك استعمال ایتمك کندیلرجه کفر عظیم اولدیغندن بنه باعث عصیان اولیوردی .

ع . ج .

(افغان) لر اسلاميتی هنداهالیسندن آلدیلر. بو کیفیت ایسه، اونجی عصر اواخرنده، سلطان (محمود) [محمود غزنوی] ك پایتختی هندلیلرك نزدینه نقل ایتدیکی زمان دن بری در. لاکن (افغان) لر اسلامیته پك چوق خرافات صوقدیلر ومراسملرینك پك چوغنده اسلامیت دن آیریلیرلر. (سیخ) لره کلینجه، اونلرك دینلری پك خصوصی بیر سجیه یه مالك در. بودین، هندولرله مسلمانلر یکدیکرلرینه دیش بیله مکده بولونمش اولدوقلری صیره ده، ١٥٠٠ سنهٔ میلادیه سنه‌دوغرو (لاهور) شهرنده یاشایان (بابانانك Nanak) طرفندن تأسیس اولونمشدر. (نانك) ك مقصدی: وحدت ربانیه عقیده‌سی باشلیجه نقطهٔ معتناسنی تشکیل ایدن بیر نوع راسیونالیزم Rationalisme ده [بیر نوع دین عقلیده] ایکی عنصر مخاصمی بیر لشدیرمك ایدی. [*] بونك ایچین

[*] سیخ Sikh لر هندستانك باشلیجه (پنجاب) و (سند) خطه‌لرنده بولونورلر ؛ مجموع نفوسلری ٢٦٤٠٥٢ و ١٨٥٢ در .

LaRevue du Monde Musulman

یعنی مجموعهٔ عالم اسلام) عنوانلی و پك مفید و پر وثائق آیلق مجموعهٔ علمیه‌نك ٢ نجی سنه‌سنك ٤ نجی نسخه‌سنده [صحیفه ٤٨٦ الی ٧٢٢]

Les Sikhs de l'Inde et le Sikhisme

عنوانلی مقالهٔ معتنا « سیخ »لر و « سیخیت » حقنده غایت اطرافلی و غایت مدققانه معلوماتی محتوی در . مذکور مجموعه‌نك مطالعه‌سی تعقیب ایتمه‌یی شئون اسلامیه مدققلرینه پك صیقی توصیه ایدرز.

ع . ج .

درکه دینلرینك شکل ابتدائیسی اولان « توحید »ه عودت ایتمك ایچین صنم پرستلکی ترك ایتمه یی اونلره الحاح ابتدی و هندولره بك طوقونان اعمالی مثلا اینك بوغازلا مایی ترك ایتمك دن وازکچمه یه مسلمانلری اقناعه چالیشدی. کندیسنه بیر « آواتارا » یعنی خالك اوزه رینه نازل اولمش بیر اله، یاخود ویشنو Vichnou نك تجسدی نظریه‌یاقان سیخلری یاخود تلمیذلری. وفاتندن صوکره، صوفیت دن مقتبس عناصر ایله ده مخلوط اولان عقیده‌سنی تکمل یاب ایتدیلر سیخلرك کندیلرینه مخصوص کتاب مقدس لری دخی واردر، (آدی کرانت) بو کتابك الك باشلیجه‌سی در و هندلرك ومحمدی لرك کتاب مقدسلرینی قبول ایتمزلر : بالآخره، ازجمله، استاذ (غورو غووبند Gourou Govind)ك سایه سنده دینلری تشکیلات عسکریه ایله، صیقی صیقی بیرمناسبت ومربوطیت حالنه قونولدی. هر نفوذ ایتدیکی یرده برهمن لکك سقوطی لابددر، یکی دینداش قبولی، تفریق صنوف اهالی نك لغوی، اینك دن ماعدا هرنوع حیوان اتتك أکلنه مساعده اولونماسی، آیین لرك تشریفاتنك اجراسی، عموم ملتك خدمت عسکریه ایله مکلفیتی؛ بونلرك جمله‌سی برهمنلك ایله قابل ائتلاف اولمایان و « سیخ » لرك دینی، برهمن لره و هندولرك صنف عالیسنه بد قیلدیغی قادار اشاغی طبقهٔ ناس ایچین ده خوش وجاذب قیلان شیلر ایدی. بعض توافقات

ظاهریه‌یه رغماً بو دین، اسلامیت ایله خوش کچینمز. (سیخ) لر آره‌سنده یاشایان مسلمانلر، هر خاطره کلن صورتده تعجیز و تحقیر ایدیلدیکلرینی کورورلر. دوموز أنی یه‌مه‌یه مجبور ایدیلیرلر، جوجوقلرینی سنت ایتدیره مزلر. شریعت اسلامیه‌نك غیر طاهر نظریله باقدیغی کوپك وسائر حیوانات دن اکثریا مسلمانلرك جامعلرینه آنارلر، و پرغرور و تعصب سیخ لر، مسلمانلرك اوقات خمسه‌ده‌اذان اوقومالرینه مانع اولورلر.

اوروپالی‌لرك اورالرده تمکنندن بری، اسلامیت (جزائر هند) ده چوق انتشار ایتدی؛ تاجرلر، حاجی‌لر، قورصان‌لر و هر صنفدن دین غیرت کش‌لری سایه‌سنده هرکون ده داها زیاده منتشر اولماقده در. باش ومعیت اسملریله ایکی صنفه منقسم اولان خواجه‌لر اوراده کثرتلی‌در؛ بیر مرکز واردرکه اوراده بونلرك عددی ۸۵ کیشی‌یه بیرخواجه‌دوشر، خلق اوژه رینه نفوذلری بویوك در؛ غیرت وتعصبلری، باخصوص ایفای حج‌دن صوکره، نفوذلرندن آشاغی قالماز؛ محمدی‌لری اوروپالی لردن آییران فرقلرك محافظه‌سنه علی‌الدوام چالیشیرلر، مثلا، بو وجهله در، که «مالای» علم حال‌لرنده اوروپا لباسلری حرام قیلینیر. وَ، اوراده بیر چوق دفعه‌لر

على ملاء الناس نطقلرده ويك منتشر اولان محرراتده ، مسلمان اولمايان خداوندلر يعنى مال واراضى صاحبلرى عليهنه جهاد وعظ اولونمشدر . فقط هندفلرنكى اهاليسنك اكثريت عظيمه سنك دينى (شافعى لر مذهبنه كوره) اسماً اسلاميتك شكل سنيسى ايسه ده اهل سنت اكك اوراده يك مصفا اولديغى وعلى العموم اهالى يه ، دينلرى ايچين غيرت وتعسك ايله حيا تدار نظريله باقيلا بيله جكى ، حقلى اولاراق ، ادعا اولونامز . بيرچوق مراسم خرافاتكارانه ، اديان قديمه دن قالمش وتأبد ايتمشدر . بيرچوق اقطارده اسلاميت ظاهرى وسطحى بيرشى دن عبارت در : قومك روحنه نفوذ ايتمه مش در وآنجاق سنت اولونماقدن و دوموز أتى يمه مك دن عبارت در . ذاتا اطه لرك هنوز اك زياده مسلمان اولانى بولونان (جاوا) ده بيله وظائف دينيه نك اجراسنده ، عموميت اعتباريله اعتنا كار دكللردر وباخصوص يومى بش وقت نمازى اهمال ايتديكارى واقع اولور . بير مجدد (جزائرهند) ده پاپيلاجاق يك چوق ايش بولور وَ پادرى [*] فرقه سى بوعصرك

[*] پادرى Padri فلمنكجه Padre پدر كلمه سى در . راهب لره ، پاپاسلره ويريلن بير اسم در . [جاوا] اطه سنك قسم شرقيسنده (پروتستان) پاستورلرى ده بويله تسميه اولونورلر . بوبواسم بدايتده يالكز اساتذهٔ دينه ويرديليردى . فقط آره دن چوق چكمكسزين اونلرك آدملرينه ده تشميل اولوندى .

[١٩ نجی عصرك]، ابتدا سنده (سوماطرا) ده بیر اصلاحات اجرا سنه تشبث ایتدی بیـله . روایت ایدیلیرکه (مکه) ، وهابی لرك أللنده اولدیغی بیرصره ده ١٨٠٣ ده اجرای حج ایتمش اولان (سوماطرا) لی اوچ کیشی طرفندن بو فرقه‌نك یعنی وهابی لرك عقیده‌لری قبول و (سوماطرا) ده کمال موفقیتـله وعظ و نشر ایدیلمش. فقط بعضاری ، (پادری) فرقه‌سنك وهابی‌لر فرقه‌سـندن متحصل اولدیغنك مثبت بولونمـادیغی فکرنده بولونورلر . ناصل اولورسه اولسـون هر ایکی فرقه هیچ اولمازسه تقاطر تماسه مالکدی یکدیکرینه تماس ایتدیکی نقطه لر واردی . (پادری) لردخی قرآن و حدیث احکامنك تماماً مرعیتی خصوصنده اصرار ایدییورلردی ، بو احکامه رعایت ایتمه ینارى‌پك شدتله جزالاندیرییورلری ، حتی بعض کره اعدامنه قادار واریبیورلردی. تنبول ، توتون وآفیون استعمالنی منع ایدییورلردی . دیشلره جـلا ووورمایه مسـاعده ایتمه یورلردی . (مالای) لرك پك سودیکی بیر اکلنجه اولان خوروس دوکوشـدورمه‌یی وقومار اویونی نهی ایدردی و اسلامیته مخالف اولان عادات قدیمه‌یی لغو ایتمه یه چالیشیردی. علامت ممیزه اولماق اوزره اوزون وبیاض بیر لباس اکتسا ایدرلردی. ایچلرندن بیرچوقلری بیر أللنده بیر تسبیح دیکر أللنده بیر قیلیچ طوتاردی. بوصوککی خصوصلرده کورولیوکه، وهابیلردن آیریلیرلردی، فقط اطاعت ایتمـك

ایسنده ینلر. کیم اولورسه اولسون اوزرلرینه، حرب مقدس آچرلردی. طبیعت و صنعتك متساویاً تحکیمنه تأثیر اجرا ایتمش اولدوغی و روحانی لرك ومتشرع [فقیه] لرك محل تحصیل وتعلملری اولان (بون جول Boujol شهری سوقیات عسکریه لرینه مرکزی اولدی؛ بیر چوق شهرلری خاك ورماده قلب ایتدیلر. بیکلرجه دشمناری ازجمله صنم پرستلکاری و مردمخوارلقلری یعنی انسان آتی یمه لری جهتلریله کندیلرینی حیوانات مشابه سنده طوتدوقاری (باق)لر آره سنده بیکارجه دشمنلرینی قتل عام ایتدیلر، ۱۸۲۱ ده (هوالاندا) ایله مصادمه یه کیردیلر و آنجاق ایکی سنه دن زیده بیر مدت محاصره دن صوکره (بونجول) ۱۸۳۷ ده ایکینجی دفعه اولاراق فتح اولوندی. اوزمان دن اعتباراً (پادری) لرك شوکت سیاسیه لری منکسر اولدی؛ هرنه قادار (سوماطرا) نك اوته سنده بریسنده (پادری) مذهبنك بر قاچ سالکاری بولونورسه ده، ینه دینیله بیارکه بو تشبث صلاحات دخی وهابی لرك تشبث اصلاحاتی کبی و تقریباً عینی اسباب دن دولایی بی نتیجه، بی موفقیت قالمشدر.

اوچ یوچوق عصردن بری ایرانك دین رسمیسی اولان معدل شیعیت بیر چوق نقاط اساسیه ده اسلامیتك شکل سنیسیله توافق ایدر؛ هرنه قادار ایرانیلر، ایلك اوچ خلیفه دن صدور ایدن ویاخود ایشارینه کلمین بعض روایاتی رد

ایدر و بونلرك سنی‌لر طرفندن رد اولونان بعضلرینه ده موثوق نظریله باقارلرسه ده حقیقتده بو ایکی مذهب قرآن و حدیث اوزه رینه مؤسس در. بوناری اساساً یکدیکرلرندن آیران فرق عظیم شودرکه شیعی‌لر، علی [ك.و] نك، پیغمبر [ص.ع]، خلف اولماسی لازم کلدیکنی ادعا ایدرلر. دیرلر. که علی [ك.و] نك بوخلفدکه حقی واردی، زیرا ایلك اول دین اسلامه کیر دیکی ایچین دینده أك قدملی او ایدی، محمد [ص.ع] ك عم زاده‌سی ایدی، و، فضله اولاراق، کریمه سنی ده تزویج ایتمشدی؛ و بـیر ده پیغمبر [ص.ع] خلقی اولاراق اونی صورت مخصوصـه‌ده تعیین ایتمشدی.» شیعی مؤلف‌لر — و تاریخی شبهه‌سز، اونلر قادار تعشیش ایدن اصلا دنیایه کلمه مشدر — بو تعیین حقنده سزه بك چوق تفصیلات حکایه ایتمه‌یی بیلیرلر. حتی بو تعیین‌ك وقوع بولدیغی کوندن‌ده خبرلری واردر :ذی‌الحجه‌آینك ۱۸ نجی کونی ایدی، هرسنه، بوتاریخده وقعه‌یی تخطراً بیرشهر آیین‌اجرا ایدر، بایرام ایدرلر. بنابرین، اینتریقه لریله ، علی [ك.و]نك خلافتنه مانع اولانلر ، پیغمبر [ص.ع] ك بیلدیردیکی مراد الهی‌یه مخالفت ایتدیلر ؛ تعبیر دیکرله (ابوبکر)،(عمر) ، (عثمان) [ر . ع] ودیکر بوتون خلیفه‌لر غاصب‌لر ایدیلر ، داها دوغروسی تخت خـلافتی جالمشـلردی . علی [ك.و]نك اولاد واحفادی خلف اولماق لازم کلیردی ، و ، بوخصوصـده ایرانی‌لر ، (اون ایکی‌لر)

نامی آلتنده معروف مذهب قدیمك رأینده درلر ، اون ایکی امام طانیرلر ، داها بوقاریده سویله دیکمز وجهله ، بونلرك صوکنجسی اولان (محمد) ٨٧٩ ده بیر یر آلتنده، اسرار انکیز بیر صورتده غائب اولدی . دنیانك صوکنده «مهدی» صفتیله تکرار کله‌جك اولان «امام مخفی» بودر .

کورولیور که شیعیلرك اکابر دینی ، اعزه سی ، سنی لرك اکابر دینندن ، اعزه سندن آیری درلر و سنی لرك اعزه سی، اکابر دینی شیعیلرنز دنده حسن شهرته مظهر ، دکللردر . (ابوبکر) ، (عمر) و (عثمان) [ر. عنهم]، لعنت ایدرلر. (عایشه) (ر . عنها) حقنده پك چوق فنالقلر بیلیر وحکایه ایدرلر . دورت مذهب اهل سنتك مؤسسلرینك «أئمهٔ اهل سنتك» تعلیماتی علناً تقبیح ایدرلر . دیرلر ، که «بوامتاذلر» یاکلش وملحدانه‌چوق فکرلر نشر ایتمدیلر ، و اونلرك بیانات متناقضه‌سی ایله بیر دین یاخود ایمانه انسانلری سوق ایدن حکمت مصلحت، تعقیب آلایش جهان ؛ بو خلیطهٔ مستعجبه‌یی قبول ایدنلری ایچندن چیقیلماز بیر شبکهٔ مشکلانه صوقاق لابددر ، حقیقته واصل اولماق ایچین یالکز بیر طریق‌ك بولوندیغنده اکثریا متفق الرأی بولونولور ؛ فقط بوحالده پك آشکار درکه اکر حنفی‌لر یاخود دیکر اوچ مذهب‌دن بیریسی مصیب ایسه قالان دیکر اوچ مذهب‌ك مطلقا مخطئ اولماسی لابد اولور . بو، کویا ته‌بؤلوجیا شناس‌لرك ، متشرع‌لرك پك متأخر بیر

دورده درمیان ایتمه‌یی کیفاری ایسته دیکی شیلره اعتماد ایتمکدن ایسه، بزه اللهدن ، رسولدن و مرسلیتی اثناسنده . « یعنی وقت سعادتده » پاشایانلردن کلن شیئه اینانماق داها مرجح دکلیدر ؟ » ایشی داها زیاده حس اولونور ، داها زیاده عقله کیرر قیلماق ایچین قصهٔ آتیه یی حکایه ایتمك دن متلذذ اولورلر : شیعی متشرع لردن فقهادن بیری . بیرکون (جنکیزخان)ك حفید زاده‌لرندن (سلطان خدا بنده)نك نزدینه چاغیریلدی . حل اولوناجاق مسئله؛ اوچ دفعه تطلیق ایتمش اولدیغی بیر قادینی ، اوّلا بیر باشقاسنه زوجه اولماقسزین ، حکمدارك تکرار آلابیلوب بیله‌مه‌یه‌جکی مسئله‌سی ایدی . دورت مذهب اهل سنتك ائمه‌سی حاضر ایدی . شیعی بروجه معتاد پاپوشنی ، قاپیده براقاجاغی یرده، قولاوغنك آلتنه‌آلدی . بوغریب حرکتنه چوق کولدیلر و بو حرکتنك سببنی کندیسندن صوردیلر . جواباً دیدی که « بزم عائله‌مزده بیر عنعنهٔ تاریخیه واردر . بو روایت منتقله‌یه کوره، « ابو حنیفه » نك تلمیذلرندن بیری ، زمان سعادتده (یعنی حضرت پیغمبر [ص . ع]ك پاشادینی بیر زمانده) پاشا یان اجدادمزدن بیرینك پاپوشلرینی چالمش . » بوتون حاضرون کولمك‌دن قاتیلدی و حنیفه ، سیستمنی پیغمبر (ص . ع .)ك ارتحالندن آنجاق بیر عصر صوکره ترتیب ایتمش اولدیغنی شیعیه ایضاح ایتدیلر . — « او حالده خرسیز بیر

مالکی اولماق کرکدر . » — بو یکی بدلالفه داها زیاده کولدیلر . جونکه (مالك) . (ابو حنیفه) دن داها تازه یدی . — « ای اویله ایسه ! بو خرسیز ، بیر شافعی اولاجاق » — فقط شافعی مالکیدن داها یکیدر . — قیزغین کورونن شیعی . اما تحف ! اویله ایسه او بیر (حنبلی) ایدی آرتق بوندن واز کچیرتمزسکز » دیه باغیردی . . . فقط (ابن حنبل) آنجاق هجرتك ایکینجی عصرنده یاشادی . — شیعی کویا یکی اوکرندیکی هب بوشیلردن بك متحیر اولمش کبی کو زونه رك او زمان « اویله‌ها ! اکر سزك بوتون دیدیککز دوغرو ایسه ، رأیلرینی بزه قانون اولماق اوزره قبول ایتدیر مك ایسته‌دیککز بوتون بو اولیا ، بوتون بو ذوات مقدسه پیغمبرمزدن او قادار چوق صوکره یاشامشلردرکه ، افندیلر ، پیغمبرك اسر یاخود نهی ایتدیکی شی حقنده بز لایقیله تتبع ایتمش اولدیغمز وقت اونلر بزدن داها مفصل معلوماته مالك اولمامشلردر . » بونی دیدیکدن صوکره یرندن قالقدی ، کیتدی : فقط (سلطان‌خدابنده) اولجه دیکر بیرینه تزویج ایدیلمکسزین زوجهٔ مصاقه‌سنی تکرار آلا بیله‌جکی فکرنده اولوب اولمادیغنی آکلاماق ایچین شیعی خواجه‌نی جاغیرمایه مسارعت ایتدی . شیعی جواباً « اکر بو پك صوك ، تاریخلری پك تازه ذوات مقدسه‌نك افکارندن داها زیاده ذی حکم هیچ بیر مقتدایه مخالفت ایتمزسه بن بونده معصیت

کورمم ، دیدی . بو حکمدن پك محظوظ اولان سلطان اونك فکرینه توفیق حرکت ایتدی و شیمی اولدی .

شیمی‌لر ، أئمهٔ اربعهٔ اهل سنت علیهنده ، ازجمله ، اك سربستی اولان و الله حقنده اك قابا بیر فکر ایدینن (ابو حنیفه) علیهنده هر نوع اتهاماتده بولونورلر . بو وجهله درکه بو امامارك بیر نجیسی اولان (ابن حنبل) ك ، بالتسخین کئولی بیر آز تخر ایتدیریلمك شرطیله شراب‌ك شربنی و ، خورما یاخود قورو اوزوم ایله مستحضر بیر نوع شراب اولان « نبیذ » ك استعمالنی تجویز ایدهرك قرآنك معنای واضحندن آیریلدیغنی ادعا ایدرلر . حنبلی لره کلینجه ، شیمی‌لر دیرلر ، که : اونلر الله‌ی قیوریق صاچلی و باشندن کوکسنه قادار غیر مادی واشاغیسی یوموشاق بیر ماده دن اولان بیر وجود کبی تصویر ایدرلر . حنبلی بیر کتاب دن فقرهٔ آتیه‌یی استخراج ایدرلر : « قادر کل ك بیرکون کوزی آغرییوردی ، و ملائك سبینی صوودوقلری وقت ، اثنای طوفانده دوکمش اولدیغی کوزیاشلرینك وفرتندن متحصل بیر التهاب اولدیغنی سویله دی » شیمی لرك درمیان ایتدیکاری بو اتهام‌لر و عینی نوع دن بیر چوق دیکر اتهامات نه درجه‌یه قادار موثوق در ؟ بو ، حکم و تقریر ایده‌مه‌یه جکمز بیرشی در . زیرا وقتیله فرقه‌لری ازجمله (بغداد) ده پك کثرتلی اولان و بوکون عادتا منطقی بولونان حنبلی لرك کتابلری اوروپاده صوك درجه ده نادر

در. اولا بیلرکه أك بی امان عدولری بولونمش اولان وکندیلرینی غیر مؤمن کبی کوسته رن حنبلی لر ایچین کین وغیظ لرندن ملهم اولاراق، حنبلی لردن زیاده مذاهب ملحدهیه عائد شرم انکیز افکاری، تغلیظاً حنبلی لره اسناد ایدیبورلر. بن هر حالده، صورت قطعیه ده بونی تصدیق ایتمه یه جسارت ایده‌م، زیرا، شیعی اولمایان بك زیاده شایان اعتماد بیر مؤرخ قدیمه نظراً [*] خلیفه (الراضی) داها اونجی عصرك اواسطنده، بیر اعلان رسمیسنده اونلری مؤاخذات آتیه‌یه مخاطب قیلمشدی: «چیرکین وناپاك یوز کنزك روی رب العوالمه و غیر طاهر لباسکزك اونك لباسنه بکزه‌یکنی ادعایه جسارت ایتمك‌دن حیا ایتمه‌لی ایدیکز، قیزار مالی ایدیکز؛ آللردن، پارماقلردن. آیاقلردن آلنون تللر ایله ایشلنمش نعلین دن قیور حیق صاچ دن بحث ایتمك و اونك ایچین [رب العوالم ایچین] سمایه چیقیور، ارضه اینیور دیمك یوزکزی قیزارتمالی ایدی!»

بوندن باشقا، شیعی لر محضا شیعی لرك عادتلرینه مخالف عاده‌تلر ادخال ایتمك مقصدیله آداب صلاتی تعدیل ایتمش، داها باشقا نقطه‌لرده ده احکام سنت دن آیریلمش اولماق ایله ائمهٔ اربعهٔ اهل سنتی مواخذه ایدرلر. بوتون بواسبابه بناءً

[*] ابن الاثیر، جلد ۸ : صحیفه ۲۳۰ ، طبع (تورن‌به‌رغ)
Ibn-al-athir, VIII, p. 230, éd. Turuberg.

شیعی لر : (ابو حنیفه) ، (مالك) ، (شافعی) ، (ابن حنبل) سمدری
ایچین نفرت و استکراه حس ایدرلر ، وبو ائمه یه اویانلره
شایان لعنت مقصابین نظریله باقرلر .
آداب شیعیه دخی سنی ترك آداسندن ، بیرچوق خصوصلرده
آیریلیر . (عربستان) دحجه کیتمك عادتلری یوقدر و
بوعادتلری اولماز ده . زیر (مدینه) ده ، بوشهرك حامی
ایچنده مدفون (ابوبکر) و (عمر) (ر . ع .) ایچین حرمت
کوسترمه یه مجبور درلر بو ایسه براز حرمت ایتمه یه کتدیلریه
جواز ویرمامه دیکی ایچین دکل در : زیرا ، فی الحقیقه ، عقیده
لری ، که ، — بو کیفیت اوتوتولماماليدر — اوزون بیر مدت
دن بری تضییق وقهر آلنده طوتولمش بر فرقهٔ مذهبیمك
عقیده سی در ، تهلکه حالنده اعتقادلرینی کیزلامه یه وحتی
کندی دینلری ولمایان بر دین ایله ، موقتاً ، عمل ایتمه یه
جواز ویرر : فقط بو ، مساعده ، غرورلرینی عصیان ایتدیرن
بیر مساعده در ، اولمز ایچین « ابوبکر » و « عمر » (ر . ع .) ی
تجیل و تقدیس ایتمك ، حاس بیر پروتستان ایچین « پاپه مك
« مول » ، « نی ویتك مجبوریتدن داها کثیر بیر شی در .
« عربستان » ده قالانلره مجبور اولدوقلری معامله دخی هیچ خوش
دکلدر . بیر قاچ سنه اول سیاح « بورتون Burton » بولندن

[٥] (١) La mule du Pape : پاپه نك بینمه اولدوردی حیوان
رسمی طاقی قوندوره .

قافلهٔ حجاج ایله کلش اولان تقریباً اون ایکی بیك کیشی‌نی «مدینه»ده کورمشدر. سیاح مومی الیه دیر، که جامعه کیرمك ایسته دیکلری وقت قاپیجی‌لر، کفر ایده‌رك اونلری توقیف ایدییور وهر بیرندن بش غروش دخولیه ایسته یورلردی. حالبوکه دیکر مسلمانلار جامعه سربستانه کیره بیلیر. زوالیلار! جمله‌سی، «شیراز»ده کی سیمای شهلوندانه لرینی غائب ایتمشاردی؛ بیچاره‌لری مسکینانه صارقیق ایدی. هیچ کیمسه‌نك یوزینه فارشی قارشی‌یه باقمایه جسارت ایده‌مه‌یورلردی؛ آرتق هیچ بیری سر پوشنی بیراز طرافته باشنه کیه‌مه‌پوردی. عائلکی صنف ومرتبه‌دن بولونورسه‌بولونسون بیر «عجمی» بیر عرب‌ك یاخود بیر تورك‌ك یولی اوزه‌رنده بولوندیمی. بوتون حاضرون طرفندن ایشیدیله‌جك درجه‌ده جهراً سوکوب صایاراق، شدتله بیر طرفه ایتیلیوردی. «زیارة» مراسمنی اجرا ایتدیکلری و باخصوص «مقتدر اولدیغی حالده تلویث ایتمکله هر شیعی‌نك مکلف اولدیغی (؟) (ابوبکر) و (عمر) (ر.ع) ك مرقدلرینه و (فاطمه) (رضی‌الله‌عنها) نك مدفون اولدیغی ظن اولنان محله یاقلاشدیقلری وقت بوتون نظرلر اونلری تعقیب ایدییوردی. اورایه واصل اولدوقلری وقت، شبکهٔ رسول الله (ص.ع) ك اوکنده دعا ایتمکدن صوکره، غروپلر تشکیل ایدییورلردی؛ ایچلرندن بیری، فاطمه (رضی الله عنها) نك حیاتنه، مصائبنه وحزن انکیز وفاتنه دائر بیر

قصه بی اوقوپور ودیکرلری خلجانلی بیر دقتله دیکله یوردی. بعض کره غلیان حس وهیجانلری، ضبط ایده مه‌یه‌جکلری درجه‌ده شـدید اولیوردی . « ای فاطمه ! بدبخت قربان ! افـوس ! » تهلکه‌یه رغماً ، بلا اختیار دوداقلرندن بوشانان فریاد ایشته بونلر ایدی ، کوزیاشـلری ، صاقالای یاناقلری بوینجه آقیوردی و شهقه‌لر عضله‌لی کوکسلرینی قابارتیوردی . بوختین بولداشلرك ـ بلکه صحرالرك بوطاغلی یاخود وحشی إلات Ilât (*) لرینك ـ کاه چوچوقلر کیبی اغلادیغنی کورمك کاه ده بودرجه قابا . بودرجه اکراه انکیز وعینی زمانده بودرجـه صحیح وحقیقی اولان بو اضطرابی کیم ایتمه‌ی هیچ بیر وجهله اندیشـه‌لرندن کچیرمکسزین « هیسته ریا » زده لر کیبی آچی فریادلر قوپاردیقلرینی ایشیتمك غریب بیر تماشا ایدی که حقنده نه فکرده بولونا جاغمی بیلمه یوردم. منفورلری «عمر» (ر . ع) ك قرب مرقدندن کچدیکلری یاخود دعا ایدیورکو

[١] إلات ایرانده تورکان قبائلندن‌در . رئیسلری « إلخانی » تسمیه اولونور . شاهه بعض عسکر ویرلر . بونلر ایکی قسم‌در بیر قسمی ایرانی‌الاصل، دیکر قسمی تورکی‌الاصل‌در . ایرانی إلات لرك رؤساسی وراثةً تسلسل ایدر . تورکی الاصل اولان إلات‌لرك رئیسی شاه انتخاب ایدر . « إلات »لر حقنده مفصل معلومات Encyclopædia Britannica عنوانلی انکلیزجه « محیط‌معارف »ك ١٨ نجی جلدینك ٦٢٧ نجی صحیفه‌سنده و ٣ نجی جلدینك ٢٠ و ٦٦١ نجی صحیفه‌لرنده بولونور.

ع . ج .

روندوکلری وقت یا و بلسانه نظرلر ! پرتقدیس وتجیل اولان دوداقلرینی ، قلبلری نه اعتقادله تکذیب ایتمز ! وجدانلرنده. فیروز (*) ی ناصل مقدس اعلان ایدرلر وقتل ایتدیکی آدمك مزاری اوکنده اونك [فیروزك] روحی ایچین ناصل حضور وسلام مناجات ایدرلر کورمه‌لی ! فقط . صویالر و طاش‌لر ، واکثریاده چاقلر و قیلیچلر ، احتراصلرینی ضبط ایتمك صنعت مشکلتینی اونلره اوکرتمشدر . و . یالکز قاشلرینی حسدله چاتاراق ، کوزلرینی شریرانه صاغه‌صوله چویره‌رك وآغزعضله‌لرینی تقلص ایتدیره‌رك در ، که‌روحلرنده جوشان شدتلی فورطونه‌یی میدانه اورورلر . اکثریاغضبلرینی سوزلرله بیر آز تخفیف ایتمك ایچین بیریول بولمایی بیلیرلر. شیعی نك یاللدن کچرکن بیر مدینه‌لی «عمر [ر . ع] ایچین دعا ایت ، خنزیر ! » دیه باغیریر . فقط ایرانلی عربچه یی آنجاق آزبیلیر ، کندیسنی عربچه‌دن همان بیرشی آکلامازکیبی کوسته ریر و « صلی الله علیه ! » یعنی الله اونی تجیل ایتسین دیه‌جك یرده خطالی بیر عباره ایله‌صاف دلانه بیر صورتده

(*) « فیروز » عمر ر . ع]ی اولدورن ایرانلی در .

(صلاه‌الله!) یعنی (الله اونی قاوورسین)(*)دیر . (السلام علیك یاعمر !) دییه‌جك برده «السلام علیك یاحمار ! » دیمکده تعند ایتدیکی ایچین بر ایرانی‌نك أوله یه‌دوکولدیکی حکایه‌سنی ایشیتدم .

بناءعلیه (عربستان)ده‌اجرای حج ایده‌جکلربنه، کندی مقدس اکابرلری اولان (علی) [ك.و] ایله اوغوللری (حسن) و (حسین) [ر.ع] نك مرقد لرینی زیارت ایتمه یی ترجیح ایدرلر. واقعا بو مرقدلر دخی توركیه‌نك اراضیسی اوزه‌رنده و (بغداد) ولایتنده بولونور ؛ فقط تورکلر، بو مراقد شریفه‌یه ایرانی لرك مالی کبی باقارلر و مواظبت متقیانه وزاهدانه لرنده کندیلرینی تعجیزایده جك هیچ بر شی واقع اولماز. علی[ك.و.] نك مدفون بولوندیغی «امام علی» یاخود ﴿ مشهد علی ﴾«***» شهری اسیانك أك غیر منبت اووه لرندن بیری اوزه رینه مبنی در؛ فقط داماد پیغمبری نك مرقد شریفی اوزه رینه ایرانی‌لر طرفندن انشا ایدیلن

[*] ازجمله نار جحیمده؛ داها زیاده وضوح ایچین (بورتون) ك سوزلرینی شرح و تفصیل ایتدم . چونکه (بورتون) عبارهٔ عربیه‌یی قید ایتمه‌یور ، ملعبهٔ لغظیه‌یی ایضاح ایتمیور .

[**] مشهد Locus martyrii بر شهیدك اولدورولدیکی یاخود دفن ایدیلدیکی یر دیمکدر .

و منارەلری وقبه شکلنده طاوانلری آلتون یالدیزلی باقیرله مستور بولونان جامع صوك درجه مشعشع ومحتشم در. ﴿ کربلا ﴾ صحراسنده، دلفریب کوچوك اورمانلرله محاط (امام حسین) یاخود (مشهد حسین) اهمیتلی، چوق نفوسلی بیر شهردر؛ بوراسی فرس و تورك ارباب جرائمنك ملجائیدر. بوراده دخی منارەلری و جامعك قبه شکلنده طاوانلرینی ستر ایدن. آلتون یالدیزلی باقیر لوحەلر ٥٠٠٠٠٠٠ « بش میلیون » غروشه مال اولمشدر و ﴿ وهابی ﴾ لرك یونلر اوزه رنده بر اقدیقلری آثار تخریبات چوقدن بری نابود ایدلمشدر [*] اغنیا، قدسی ذاتك مزاری یانده دفن اولونمق امتیازینی یك فاحش فیئاتله صاتین آلیرلر. اثنای زیارتده طوپراق بیله یك تشنه مشتری بولور زیرا تماماً «روما» ده « سان پیه ترو San Pietro [in Montorio] »نك چاقیل طاشلری گبی بوطوپراق دخی خواص اسرار انگیزه مالك در. ایرانلرك دخی ، کندی مملکتلرنده، جماعتله زیارته گیتدیکلری بیر براری واردر: بو محل ﴿ خراسان ﴾

[*] « وهابی »لر. بدایت امرده، مذهب باقیر لوحەلرینی. صوم آلتون ظن ایتمش و لوحەلری سوکوب آلمایه قویولمشلردی : فقط یاکیلدیقلرینی آکلادیلر و اضاعهٔ وقت ایتمهمك اوزره طاوانی تخریب دن فراغت ایتدیلر .

ك مركزى اولان ﴿ مشهد ﴾ ده ﴿ امام رضا ﴾ نك مرقديدر آكلاشيلماسى قولاى اسباب دن طولايى، ايران شاهنك مظهر تشويق وتسهيل ايتديكى زيارت أك زياده بو در. اون ايكى امام دن بيرى اولان ﴿رضا﴾ حزن انكيز بير عاقبت ايله تكميل انفاس ايتدى. خليفهٔ عباسى ﴿ المأمون ﴾ كندى خاندانيله خاندان على آره سنده بير ائتلاف حصوله كتيرمك ايسته يه رك، قيزينى زوجه اولاراق اونا [امام رضايه] ويرمش و كنديسنه ولى عهد تعيين ايتمشدى؛ فقط بوصورتله عرب فرقه سنى كنديسنه قارشى اغضاب ايتمشدى. بير قيام وهلة ظهور ايتدى و خليفه، تيزدن آكلادى كه ائتلاف بوليتيقه سنى محافظه ايتديكى تقدير ده، « عراق »، « سوريه »، « مه زو پوتاميا » و ايمپراطورلغك كافهٔ ولايات غربيه سى ألدن كيده جك و اوزمان كنديسى ده ايرانى لرك بير اسيرلرندن باشقا بيرشى اولمياجاق. بناء عليه، بودرجه سالب حضور اولمش اولان ولى عهدندن، كنديسنه زهرلى كوزل اوزوم يديرته رك قورتولمايه مسارعت ايتدى. ايرانى لرك، خاندان على يى سرير حكومتده كورمك خصوصنده پرورده ايتديكارى أميد منطقى اولمش ديمكدى و « المأمون » ك قربان اهاتى اولان ذاتك اونلرايچين مقدس اولماسى طبيعى ايدى. مع هذا اونك مرقدينه عرض اولونان

بویوك مراسم تعظیمیه‌یك قدیم کورونمز ؛ آنجاق « صفوی » لر زمانندن بری باشلادیغی ظن اولونور . « مشهد » شهری ﴿ صفوی ﴾ لرك ایام حکومتنده بنا اولونمشدر ، غایت وسعتلی ایسه‌ده شهرك نفوسی آزدر . و « اوزبك » لر و « افغان » لر بیر قاچ دفعه تخریب ایتمشاردر ، فقط بیر صیره قبه لردن ومناره لردن متشکل اولان تربهٔ رضا آك بویوك شعشعه واحتشام ارائه ایدر . داخلنده هرشی آلتون واحجار قیمت دار ایله مستور در . خدمتنه یدی یوز کیشی مأموردر . بال مومندن معمول بیرچوق شمعه لر اوراده لاینقطع یانار و بك چوق نجبای ایران واردر ، که امام رضانك جوار مرقدنده ، خواب ابدی لرینی اویوماق ایچین بیر یر الده ایتمك لطف وامتیازینی بك بهالی صاتین آلیرلر .

بوندن باشقا ایرانی لرك ، نائل درجهٔ اهمیتده اعزّ سی واردرکه اونلرك تربه‌لرینه احرای حج ایدرلر . (تورکیا) ده اولدیغی کبی هر قریه‌نك بیر « مقدس » ی . بیر زیارتگاهی واردر ، همان جمله‌سی امام زاده [شریف] ایدیلر . بالخاصه (بحر خزر) جنوبنده کائن نواحی درکه اولیا مراقدینی کثرتله محتوی بولونور . (گیلان) اورمانلرنده اوقادار چوق درکه (مازندران) اهالیسنك لسان محلیلرنده شو ضرب مثل

زیارتدر: « (کیلان) لیلرك هربویوك آغاجنك آلتنده بیر درویشك مزاری واردر . » . (امام رضا) نك همشیره سنك مدفون بولوندیغی (قوم Koum) کبی بلاد مقدسه ده یاخود (شیراز) قرینده ، (امام زاده اسماعیل) قریه سی کبی مقدس قریه لرده یاشاماق بویوك بیر امتیازدر : اورالرده ، فی الحقیقه، ویرکیدن وخدمت عسکریه دن معاف بولونولور .

شیعیلر، مراسم دینیه لرینك بیرچوغنده سنی لردن آیریلیرلر: آبدستلرینی باشقا دورلو آلیرلر ، نماز قیلدیقلری وقت الارینی اونلرکبی طوتمازلر وسنی ترك دخی احیا ایتدیکی ایام مخصوصه دن غیری داها بیرچوق یوم مخصوصلری واردر . « یوم مخصوص محرّم » بو ایام مخصوص نك أك باشلیجه سی واك زیاده شایان دقت اولانی در . یوم مخصوص محرّم دینیلیر . چونکه سنه ابتداسنی تشکیل ایدن محرم آینك ایلك اون کونده اجرا اولونور . بو یوم مخصوص . ایرانك اك زیاده سودیکی شهید اولان حسین [ر . ع] ك شهادتی تخطراً هرسنه اجرا ایدیلیر وبناءً علی هذا ماتمی بیر یوم مخصوص در . ایلك کون سوقاقلرده کیمسه بولونماز ، هرکس خانه سنده قالیر وعائله سیله اجرای ماتمله مشغول اولور . کندی کندیلرینی هردورلو ذوق واحتشامدن محروم طوتارلر . یومو شاق یاصدیق ویاموق

میندر یرینه ، خانه‌نك زمینی اك قابانوع دن کلیم سترایدر ، سفره‌ده اطعمهٔ نفیسه بولونماز : سفره‌یه آرپا اکمکندن ، پرینج وخوددن باشقا برشی قونولماز ، هر نوع زینت دن تجرد اولونور . یوم مخصوصك مدت دوامنجه خضوع وماتم لك خارجی علامتلری ایشته بونلردر .

ایکنجی کون سوقاقلر تکرار جانلانیر ، فقط (حسن) وَ (حسین) [ر.ع.]لك آبده لرینی فوج فوج زیارته کیدنلر دن غیری کیمسه‌یه راست کلینمز . بو آبده‌لر ، (مام حسین) شهرنده کائن تربهٔ حسین شکلنده در ، بو آبده‌لر یا « امام واره » ده یاخود بیر زنکینك خانه سنده بولونور . « امام واره » ماتم محرمه مخصوص اولاراق یاپیلمش دلنشین بیر بنادر ، بالمی باشلی هر عائله نك کندی « امام واره » سی واردر وَ بونی ، اکثریا ، عائله رئیسنك دفننه تخصیص ایدر .

محرم یوم مخصوصنده اجرا اولونان مراسم ماتم ، شدید بیر تأثیر حصوله کتیریر . فروزان اولان بیکارجه شمعه‌لر ، هر طرفه یاییلان آلتون وایشله مه‌لر ، رنکارنك بایراقلر ، اسمر یوزلری تأثیراندوه ایله ، طانینماز بیر حاله کلن صاقالی وصاریقلی آدملرك اوزون دیزیسی ، بونلرك کافه‌سی سحر انکیز وحقیقة شرقی بیر صحنه تشکیلنه اشتراك ایدر . تشریفات ماتم کونده

ایکی دفعه اجرا اولونور، جماعت أك زیاده اقشام نوبته کیدر. آبده نك اوکنده بیر آز داها یوکسك بیر محل بولونور. مطنطن قیصه بیر خطبه ده ایکی امامك صورت ارتحالارینی تخطر ایتدیرمك اوزره خواجه بو یوکسك یری اشغال ایدر. اردده صره ده یوکسك نوحه لرله آغلار؛ حاضرون صوك درجه رقت وتأثر ایچنده بولونور؛ بعضلری درینلدن ایچنی چکر. نهایت، بوتون جماعت، اندوه والم بلااختیار میدانه چیقیورکبی، (حسن)،(حسین)اسملرینی تلفظ ایدر؛ عینی زمانده هرکس کندی کوکسنی دوکر. اولا. بواسملر [حسن! حسین! اسملری] آهسته آهسته تلفظ اولونور، صوکره علی التدریج. بوتون بنا احتراصی فریادلرله طنین انذار اولونجه یه قادار قوتلی اولور. اون دقیقه صوکره بیر خموشیٔ عمومی حاصل اولور؛ او زمان سرینله تجی مشروبات تقدیم اولونور؛ حتی سیغاره ایچه بیان ممتاز ذوات واردر. بو فاصله دن صوکره، عبادت تکرار باشلار؛ مرثیه لرله نهایت بولور و جماعت، املاره مناجات وغاصب خلیفه لری تلعین ایده رك داغیلیر.

مأتم محرمك بشنجی کونی ده نظر دقته آلینمایه لایق در. سیاح (قنایتون Knighton سکنه سی (حسین) (ر.

ع .)ك سنجاغنك معدنی قبضه سنه مالك اولا وقلری ادعا
سنده بولونان (لوكنرو Lucknow بلدهٔ هنديه سنده بو
مراسمك ناصل اجرا ايديلديكنی حكايه ايديبور، بوكون
مطنطن آلای والای ايله، بووقت قوللانديقلری سنجاقلری،
قبضهٔ مبحوثك حفظو، طامی اوزه رنده بيرصيرينك باشنده
تشهير ايديلديكی و « دركاه » ديئيان بنايه كوتورورلر.
(قيايتون) ديبور. كه اولا: قوشوم طاقمی كوموش دن آلتی
يلخود سكيز فيل كورونوردی، كه بونلرك سواريلری، تقديس
ايديله جك سنجاقلری طوتيورلردی. متعاقباً، ماتم طوتمايه
مأمور اولوب اوزه رنده، جويريلمش بير پايه آصيلی ايكی
قيليج بولونان سياه بير چوخه يی حامل بللی باشلی ذوات
كليوردی، صوكره پرنسلرله برابر بالذات حكمدار كليوردی
حسين (ر.ع.) شهيد ايديلديكی وقت راكب اولديغی آتك
تسميه اولونديغی وجهله « دلدل » آدنده كوزل، بم بياض
بير محاربه عرب آتی تعقيب ايديبوردی؛ آياقلری و بوكرلری
اوقلرله مستوركيبی كورونوردی؛ عرب لرك قوللانديغی يولده
بير صاريق، ياى و اوق قيايغی ايله اكرك اوزه رينه آصيلی
بولونيوردی؛ ظريف بير ايشلهمه ايله مزين بللهمه حيوانك
قاركيبی بياض دونيشله لطيف بير تضاد تشكيل ايديبوردی،

طاقه صوم آلتون دن ایدی، آتك یانی صیره، غایت کوزل کینیمش وآلارنده . (تیبت) اوکوزی قویروقلرندن معمول یاپازه لرطوتان خدمتکارلر یوروبورلردی. صوکر، حکمدارك کتیبهٔ اتباعی، سواری محافظلرو الك نهایت خلق کورولیوردی. سنجاقلر «درکاه»ك ایچندن کچیریلیو و مقدس قبضه نك اوزه رنده طوتولیوردی؛ قدسیلشدیرمك بوندن عبارت در. سه ره مونیاه بوتون کون دوام ایدر، زیرا، یکی دن فوج فوج انسانلر لاینقطع کلیر. علی العاده ٥٠٠٠٠ سنجاغك تقدیس اولوندیغی تأمین اولونور.

ماتم سه‌ره مونیاسی اولان محرم یوم مخصوصنك عینی زمانده بیر دوکون بایرامی اولماسی خایلی موجب حیرت در ؛ بو ولیمه شنلکی محرم آینك یدنجی کونی ، (حسین) [ر . ع .]ك «کربلا »ده شهید اولدیغی کون رسم ازدواجلری اجرا اولونان . أك سوکیلی کریمهٔ حسین (ر . ع .) ایله عم زاده‌سی (قاسم)ك ازدواجلرینی تخطراً اجرا اولونور . آلای ، مراسمك موضوعنه کوره داها زیاده شمشه‌ایله تزیین اولونان (امام بارا) یه کیجه کیدر . «سوواره» نك داها ابتدا ایده بویوك تهاجم موجود در ؛ متجسسلر کروهی مشعشع حاضرلقلری کورمك ایسترو تفنك سسلری دوکون آلاینك تقرب ایتدیکنی

خبر وبرمه‌دیکچه بوراداں آیرلمانی خاطرینه کتیرمز. لاکن اوزمان بیله ینه‌بکلرلر و محافظلر، اونلری صوپاوقامجی ضربه لریله معبددن قوغمایه مجبور اولورلر.

قانی‌لر قاپاتیلدیغی وَ اورتالق صوصدورولدیغی وقت، دوکون آلانی یاقلاشمش بولونور. باشده. مسلح آدملرك صیره‌لری آرەسنده، دوکون هدیه‌لری کوتورولور. مکلف صورتده کیتمش خدمتجیلرك آلارنده، طاتلی‌لر، قورومیوه‌لر، کوزل دەتلرو یاسمین چلنکلرله طولو کوموش تپسیلر بولونور. عینی زمان هوافشنکلری آتیلر. دوکون عربه‌سی هدایانی تعقیب ایدر، اکثریا بوعربه سرایا کوموش قابلی بولونور و مشعل کشلرله تشیع اولونوز. بونی متعاقب دوکون آلاینك متباقیسیله بیر موزیقاجیلر طاقمی کلیر. مسرت نعره‌لری آتاراق معبدك صالونی دور ایدیلیر و هدایا. آبدهٔ ماتمی‌نك یانه وضع اولونور.

مشعشع دوکون آلانی «امام بارا» یی دور ایدر ایتمز. بیرنجیسیله تضاد تام تشکیل ایدن بیر ایکنجی آلای تقرب ایدر: بو کتیبه پی تشکیل ایدن کیمسه‌لر ماتم لباسیله‌درلر ونظر لرینی زمینه رکز ایدرلر. (قاسم)ك ازدواج ووفاتی عینی کونده واقع اولمشدی. زیرا (کربلا)ده (حسین)ك یانندە

وورولمش. تسليم روح ايتمشدى و بوسبيله درکه عيد ازدواجى، درعقب جنازه آلايى تعقيب ايدر، مرحوم نشانلى نك مدفون بولوندیغی مزارك عينى بير مزار، بير آل تسكره سى اوزه رنده كتيريلين، كريه نك آدملر مزارك اطرافنى آليرلر. مختلف محللرده، تسكره، (قاسم) ك ايشلهمه لى صاريغنى، قيلجنى، يايغى و اوقلرينى حامل اولان آت ايله تعقيب اولونور. آنك اوزه رنده بير شمسيهٔ حكمدارى و بير (آفتابى) ياخود تمثال خورشيد طوتولور. جنازه آلايى دخى صالونى دور ايتديكدن صوكره، على العاده قافلهٔ ماتم باشلار. فقط بو آره ده بير آز اوتده ميدانده مراسمك ديكر بير قسمى جريان ايدر، كه آحادناسك داها ذوقنه موافق در. ذكور و اناثدن و هرسنده، بى آرام و شكورولتوجى اشخاصدن مركب بيرجم غفير اوراده اجتماع ايتمش بولونور. اكثريا دوكونلره ترافق ايدن پاره توزيعنى بكلرلر. بو خصوصده قوللانيلان خدمتجيلر، اهالى يه، بير چوق كوچوك كوموش پاره آتارلر. بويله شيلرده سخاكار اولمق و كوچوك معصوملره باقماق مسلمانلرك عادتى در. كيفيت نه قادار، آز اينانيلا بيلير كورونورسه كورونسون، بونوع دن بير يوم مخصوصده (لوقنو) لى بيرنواب ك، صدقه، مفروشات

فیل وآت طاقملری الخ ایچین ۷٫۲۰۰٫۰۰۰ فرانق صرف ایتمش اولدیغی (قنایتون) تأمین ایدر . بیر دفعه قوللانیلان اشیا بیر داها استعمال اولونامازلر ؛ بیر یوم مخصوصندن صوکره بوتون اشیا فقرایه توزیع اولونور ؛ بیرحالده، که یوم مخصوص محرمی بویوك بیر هیجانله کورملرینه آیاق طاقمنك بك زیاده حقلری واردر .

فقط تصویر ایتدیکمز بوتون سه‌ره مونیالر . بونلره ختام ویرن سه‌ره مونیسایه قیاساً هیچ بیرشی دکلدر . حسین [ر . ع] ك ارتحالی تمجید اولوندوقدن صوکره جنازه احتفالاتی وتدفین قالیر . جنازه احتفالاتی ایچین بویوك حاضر اقلر یاپیلیر . تدفین‌ده کینیجه عصرلردن بری در ، که بوامر ایچین هر بویوك شهرده ، حریم حصارك خارجنده ، هرنقطه‌سی ، دشت کربلایه مشابه بیر اووه حفظ ایدیلیر . حسین [ر.ع.] میدان محاربه‌ده وفات ایتدیکی ایچین ، سه‌ره مونیایه بیر سجیهٔ محاربانه ویرمه‌یه چالیشیلیر ؛ بایراقلر تموج ایتدیریلیر . تفنك ، وطبانجه آتیلیر . قالفانلر یکدیکرینه چارپیلیر . موکبك ترتیبی بروجه آتی در : اولا . فیللره راکب آدملر طرفندن تحریك اولونان تقدیس ایدیلمش بایراقلر ؛ صوکره بك آهنکلی اولمایان ماتمی هوالر ترنم ایدن موسیقارلر طاقیمی ؛ متعاقباً قیلیجی کوتورن و صاغ و صولنده ،

اوزه رنده سیاه ایپك‌دن کوچوك بایراقلر متموج کیبك بوینوزی دلیله مزین کیمسه‌لر، صوکره، ایکی خدمتجینك یده‌کده کوتوردوکلری « دلدل »، اوچنجی اوکه کچر و کو نش‌لك تمثالی کوتورور : بیر دیکری شمسیهٔ حکمداری بی آت اوستنه طوتار. بو هیئت آلتون وکوموش عصالرله مسلح خدمه ایله محاط در . دیکرلری، اللرنده کوچوك ومثلثی الشکل یشیل بایراقلر اولدیغی حالده تعقیب ایدرلر. حسین (رع)ك زرهی، صداریغی، الخ، اکره باغلی در . صوکره بخوردان صالالایان آدملرکلیر، خطبهٔ مأتمیه اوقویاجاق‌خواجه تعقیب ایدر، خواجه یه. یالین آیاق وباشلری صمان وغبار ایله مستورماتزده لرجم غفیری رفاقت ایدر. نهایت ایچنده (قاسم)ك نشانلیسنك جنازه‌سی بولوندیغی مفروض عربه ایله برابر آبدهٔ ماتم. دوکون هدایاسیله تپسیلر. صوکره، کویا محاربه ایچین طاقیملانمش دوه‌لر و فیل‌لر کورونور. توزیع اولوناجاق اکمك وپاره ایله یوکلو اولان دیکر فیللر صونك قافله اولاراق کلیر. خط موکبك بوتون طولنجه لاینقطع سلاح آتیلیر و وقت وقت تماشا کرلرك کتلهٔ کثیفه‌سندن « حسن! حسین! » فریادلری طنین انداز اولور. دفنه مخصوص اووه یه. بوصورتله‌مواصلت ایدیلنجه بونك ایچین قازیلمش اولان حفره یه میوه‌لر، چیچکلر، عطریات‌و دیکر

قیمت در هدایا کیی تفرعاتیله برابر آبدهٔ ماتم ایندیریلیر.

ایام مخصوصهٔ محرم مناسبتیله (ایران) و (هند) ده هر اقشام اجرا اولونان تیاترو تصویراری دخی پك شایان دقتدر. دراما صناعتی (ایران) ده پك قدیم در و. مملکت‌ك (اسکندر کبیر) طرفندن فتحندن اول موجود اولدیغی ظن اولونور.

تیاترونك فهرستی، فارص (*) لری و تعزیه لری یعنی احفاد محمد (ص ع)ك تاریخ شریفلرینه مستند اولان و بعض کره یونان فاجعه لرینی و خریستیانلق عالمنك قرون وسطاده «میستهر» لرینی یعنی دینی موضوعلر اوزرینه مبنی تیاترو لرینی آکدیران دراما لری محتوی بولونور. تکمللرینی (صفویون)ك سرایندہ اکتساب ایتمش و بو ذوات مقدسه نی آقتور واسطه‌سیله تشخص ایتدیردیکی ایچین. اماملره واحب الایفا حرمته منافی کورن بعض بوریتهن [یعنی اینجه أیوب صیقی طوقویان] منلالرك مخالفتنه رغماً بو درامالر ایرانك هر صنف خلقی اردسنده پك زیاده معروف ومنتشردر.

بو اویونلرده، هرکس، هیچ بر پاره تأدیه ایتمه‌سنه احتیاج اولماقسزین بولونابیلیر. بویوك آدملردن، ذوات‌دن بری

[*] فارس Farce بیر فصلدن عبارت کوچوك و اکلنجه‌لی قابا قومه‌دیا».

کافهٔ مصارفی اوزه‌رینه آلیر . شاعره وآقتورلره تأدیه ایدر، اونلره یربولدورور وکندیلرینه پك محتشم بر صورتده معامله ایدر : چونکه ، ایرانلی‌لرك نظرنده ، خلقه بیر تیاترو اویونی ویرمك بیرعمل خیردر : بو وجهله ثواب قازنیلیر وَ اهالیی‌به درس عبرت ویریلیر . بو مقاصد تقوی پرورانه‌یه بعض کره ، آزعالی ملاحظه‌لر ، حسابلرده قاریشیر ، اغنیا بووجهله ، خلقك اوزه‌رینه نفوذ دینی وبولیتیقیلرینی آرتیر یرلر ، مجوهرلرینی ، قیمت دار قماشلرینی ، و اوانیٔ سیم وزرلرینی اورته‌یه چیقارارلق بووجهله ، عطش تفخرلرینی تسکین ایتمه‌یه بیر فرصت بولورلر ، صحنه‌اوزه‌رنده کورولن اشیا بیر چوق میلیونلق قیمتده‌در ، بیر حالده ، که (پاریس)لك (غراند اوپه‌را)سنك زینت و احتشامی طهران اهالیسنك نظرنده فویا و خیرجیك قالیر .

تیاترولر دائما آچیقده، کروانسرای‌لرده، جامع‌لرك یاخود زنکین اصحاب املاك خانه‌لرینك واسع حولیلرنده ویریلیر . جسیم بز قطعه‌لری سیرجیلری کونشدن و یاغموردن محافظه ایدر . تیاترونك اجرا ایدیلدیکی موقعه ناظر اولان خانه‌لرك بالقونلری، شهنشینلری زادکان ایچین حفظ اولونور. زمینده اکثریا تفریق اولونمش بیرقسمده ، قادینلر اوطورورلر ،

هر کسك برابر کتیرمسه‌یه مجبور اولدیغی بیر کوچوك سره اوزه‌رنده اخذ موقع ایدرلر ، داها یاقه‌ریده ارککلر. ایرانلیلره مخصوص طرزده یعنی دیز چوکمش اولارق بولونورلر . حضرونه علی الدوام ، سرینلیه‌جکی مشروبات تقدیم اولونور .

دخول : یایم دوزینه کابالك چوجوقلرله برابر کان «روزه خوان» یعنی دیباجه اوقویان ایله باشلار . اگر روزه خوان ، کنیا وقع اولدیغی اوزره ، امام نماندن ایسه ، بریشیل صاریق صارار وعینی رنکده بیر قوشاق باغلار .[*] اگر ساده بیر منلایسه بیاض صاریق صارار ومنلکتك دیکر منلانی کبی کیینیر . روزه‌خوان کیرر وکرسی‌نك اوزه‌رینه اوطورور . بیر قاچ دقیقه دوشونور ، سمایه دوغروباقار، بیر آه‌چکرك کوزلری یاشله‌دولارو ، هیجقیراراق شوسوزلری سویلر :

« ای قارداشلرم ، ای همشیره‌لرم ، جان قولاقلریکزی ویریکز ، غصه‌ناك اولکز ، صیجاق کوزیاشلری دوکمکز ! اونوتمایکزکه عائله‌پیغمبر [صلی الله علیه وسلم] لك فلاکتنی تخطر وتفکر ایتمك بزه بیریول آچارکه بزی بهشتلك قاپیسنه

(*) یشیل ، یوتون شرقده احفاد [علی]نك رنکیدر.

ایصال ایدر . [*] معلومکز اولسون، که عتبهٔ قدسیه یه نظراً ، بیرکون سوکیلی اوغلی (امام حسین) ك صاچنی طاراركن ، طاراقده ، قضاءً قوپاریلمش بیر صاج تلنی (فاطمة الزهرا) کوردی وَ آجی کوزیاشلری دوکدی . آه ! قارداشلرم، همشیره لرم ، کیفیت نه قادار اهمیتسز کورونورسه کورونسون، سویله دیکم شیئه قولاغکزی ، قلبکزی ویریکز . بیر تك صاج ! نسوان ك أك عفیفی [فاطمة الزهرا] . یونی .... »

(بوراده ، روزه خوان آغلامایه باشلار .)

« .... طاراقك دیشنده قالمش کوره رك آجی کوزیاشلری دوکدی . افسوس ! فلاکتلرك فلاکتی ! صاچلریکزی یولکز أنلریکزی صیقکز ، کوکسلریکزی دوککز ! سسم کسیلیور ، اضطراب بنی أولدوریور ... »

(بوراده روزه خوان ، بیر حرکت تومیدانه ایله صاریغنی بره آنار ، کوملکنی بوقاریدن آشاغی یه قادار بیر تاروَ صاقالنی چکوب یولمایه باشلار . همان عموم ناظرون اونی تقلید

(*) مصائب اهل بیتی تخطراً اك زیاده اخلاص و صمیمیتله متألم و دردمند اولان و بو ألم علویی بی أك ساده، أك ناوذ، أك درین، أك یوكسك بیر لسان شاعریتله آغلایان فضولی نك مرثیه سندمكی:

هر مد آه کیم چکیلیر اهل بیت ایچین
مفتاح روضهٔ در دارالسلام در .

بیت دایری بوراده طبیعی التخطر در . ع . ج .

ایدرلر . شهقه‌لر علی التدریج شماتت انکیز اولور و مدهش بیر فریاد ایله نهایت بولور).

« تك بیر صاچ تلی ! اقامتکاه بهشتیسنك اوستندن ، فاطمه اوغلنك عینی سوکیلی باشنی کسیلمش کوردیکی وقت اضطراب مادرانه‌سنك آجیانی نه درجه‌ده اولدی آرتق حکم ایدیکز... »

(بوراده . حاضرونك تلمینات ونوحه‌لری روزه‌خوانك سسنی ستر ایدر)

جماعتم ! ایشته بویله اولمالی : بیر کوز یاشی ویرکیسی ، تمام ، مصیب‌در ، الله مکافتنی ویرسین . (امام حسین) ك باشنی ایتلرك بیر مزراغنك باشنه طاقیلی کوردیکی وقت ، کریمهٔ محترمهٔ پیغمبریمك حس ایتدیکی الم واضطرابك فکر وتصوّریله ، قلبکزی ، بیرپارچه شکر صوایجنده ناصل أریرسه اویله‌جه ، براقك کوزیاشلری حالنده أریسین ، آقسین ! »

روزه خوانك نطقی بعض کره بیر ساعت دوام ایدر . موضوع بحثی کونا کون طرز لرله تحویل ایدر . صوتی ، قوت ، لری شخصنك مثالی ، نطقندن داها زیاده فصیح اولور ، داها زیاده افهام وتبلیغ ایدر . حاضرونك ألمی عمومیتله صمیمی اولدیغی قادار ده شماتت انکیز در ، فقط هر روزه خوان بو ألم واضطرابی اویاندیرمایه موفق اولماز و بویله اولدیغی وقت روزه خوانلردن بعضلری واردر . که قیزار و خلقه آلابیلدیکنه کفر و شتم ایدر ، بعضلری داها لین

و سائطه مراجعت ایدر. « محترم حاضرون، اکر کمال صمیمیتله آغلایاما یاجق درجه ده معصیت ایچنده خشین وسنك دل اولماقله بدبخت ایسه کز آغلایور کیی کور ونکز»دیر.

قیصه بیر استراحت دن صوکر پیه س، باشلار. بونده قاریشیق اینتریقه لر آرامالی در: تعزیه، هرکسجه معلوم حکایهٔ معروفه دن آیریلماز و مقدس ذ تلرینك فلاکتلری اوزه رینه حاضرونی رقت لندیرمك و یو مصائب‌لك فاعللری علیهنده کین الهام ایتمك دن عبارت اولان مقصدینه دوغرودن دوغرویه کیدر. مع هذا عجازانکیز بیر تأثیر حصوله کتیریر، زیراشیعی‌نك قلبنده بعض تلاری اهتزازه کتیریر و اوراده، هر شیئك فوقنده عزیز و مقدس اولان حسیاتی اویاندیریر. موضوع بحث اولنك ایچین معلومدر، فقط، او یکی ابداعات طلب ایتمز، عینی پیه سی یوز دفعه کوره بیلیر آل ویریرکه نظم، کوزل اولسون. شرقلی‌نك، تعزیه لرینی نه بویوك دقت واحتراص ایله دیکله دیکی حقنده، بزم شمال مملکتلر مزده بیر فکر ایدینمك پك کوچ اولور. واقعا، « تعزیه » لرده بعضاً، درام صناعتی استادینك بیله یازمش اولماق دن صیقیلما یا جاغی درجه ده کوزل صحنه لر واردر؛ فقط بزم نظر مزده، بالخاصه فکر دینی‌نك تجاسی اولماق قیمتنی حائزدر. بزم ایچین صناعت، نقطهٔ نظرندن نظر اعتباره آلینمدینی تقدیرده خریستیانلرك ماناستری ذوق سلیمه‌زی جریحه دار ایدر، زیرا، احوالی

بك چيلاق، بك چيك اولاراق كوسته ريز وبناء ترين فرانسز «رومانيتك Romantique» مكتب ادبيسنك محصولارينى ارائه ايدر، فقط شيى بوبايده باشقا دورلو حكم ايدر، ايتلنك، عادتا. ثناى صمدانى [*] سى اولان بو درام ديكر پيەس لرك جمله سنده داها زياده اونى متأثرو مبتهج ايدر.

تياترو، يازك أك شدتلى صيجاغنده بير دشتى كوسته ريز، حسين، شهيد دوشمش، عائله سى اسير ايديله رك (يزيد)ك عسكرلرى طرفندن كتيريليور؛ آلاى، دوه وآت اوزه رنده اولاراق صحنه ده كورونور. اسيرلر انجام بد فرجاملريتى ترنم ايدرلر (زيرا بو قسم ترنم ايديلمك لازم در). جلادلرى بى أمان در.

ابن سعد (جنه رال) — عسكرلر. آرقادشلر، بوكونكى قوناغمز هنوز اوزاق در و كونشك اشعه سى تحمل اولونامايا جاق؛ درجه ده، يورا ده حيوانلرمزدن اينه رك صوثوق صوايچمامز وبير آز استراحت ايتمه مز موافق تدبيردر. جادير لريكزى قوركز؛ بوتون كيجه اردوكاهمز بو ير اولاجاق. شمر (ايكينجى قوماندان حسين ى شهيد ايدن) — باش اوسته، اى امير. عسكرلر! طوروك اوراده! جادير لر يكزى، قوركز، ديكله نكز. بو اسرايه كلينجه. اونلر ايچين هيچ مرحمت يوق. دالداسز، كونشك اوكنده قالسينلر.

زين العابدين (حسينك اوغلى. هنوز چوجوق) —

[*] ثناى صمدانى Apothéose

هیهات. لر خالم، آرتق طاقتم قالمادی! قاووروجی بیر حمایی یاقوب بتیریبور هیچ بیر چاره بولامازمیسین، خاله، سوکیلی خاله؟

زینب (حسینك همشیره‌سی) — سوکیلی چوجوق سنك ایچین نه یاپابیلیرم. الله توکل ایت. مناجات ایت: بو، سنی راحتلاندیریر.

سکینه (حسینك قیزی، هنوز چوجوق) — خاله، صیجاق‌دن وصوسزلقدن بوکالیورم. بوصحراده بیر قاچ دامله صو بولونمازمی دیرسین؟

زینب — کل، سینه‌مك اوزه‌رنده راحت ایت چوجوغم! کوزیاشلریکی سیل. کوزیاشلریکك آقدیغنی کورمه‌یه تحمل ایده‌مه‌یورم. هیهات! کوزمك یاشلرندن باشقا سانا ویره‌جك صویه مالك دکلم.

سکینه — بونه صوسزلق! بیر دامله‌صو ایچین نه ویرم. ای خاله، بابام محل شهادتنه کیتدیکی وقت، نه قادار کوزیاشلریله، نه قادار رجالرله بنی‌سنك صیانت‌واهتمامکه ایصمارلادی. سوکیلی پدر! اوکیتدی وبنم سسمدن غیری کیمسه‌م یوق، اوح! رجا ایده‌رم بانا ایچه‌جك بیرشی ویر.

زینب — بدبخت چوجوق. سنی بویله عذاب ایچنده کورده‌مه‌یورم. دیکر هیچ بیر کیمسه ایچین یاپمایاجاغم شیئی سنك ایچین یاپاجاغم: آب‌رو دوکه‌جکم، ابن سعدك یانه کیده‌جکم. الله بزی ترك ایتمز. نره صو و کولکه ویریر.

(ابن سعدك چادیری آلتنه کیرر)

ابن سعد : بنی دیکله ! بیر لحظه اولسون حقوق مقدسهٔ محمده رعایت ایت ! بز اونك احفادی یز . سن دیمك عرب دکلسین ، زیرا نره ده ؟ سنك شرف وحیثیت ، صداقت حسیاتك نره ده ؟ فقط شیمدی کوسترکه سن عربسین ، حقمزده عاطفت ایت .

ابن سعد (مستهزیانه) - بندن نه طلب ایدیورسین باقالم اصیله زینب ؟ بانا بیر پره نسسك زیارتی شرفنی تدارك ایدن نه در ؟ سانا عرض ایده بیلمم ممکن اولان خدمتی بیلدیر . محتاج اولدیغك شیئی سویله .

زینب - ایسته دیکم بزه آجیا کدر . کولکه سز . صوسز . کونشك شدت حرارتی آلتنده عطش دن مضطر بز . خیرحیك البه لی شوزواللی چوجوقلره باق ، حمی لری وار . أولیورلر . بو یوك یدرم پیغمبره احتراماً مرحمته کل .

ابن سعد - عاصی امامك همشیره سی ! صورت قطعیه ده بیل ، که بنم طرفمدن حقارت وعداوت دن باشقا بیرشی کورمه یه جکسین . کونشده قاورول . ایسته دیکك کیبی فغان ایت . آغلا .

زینب - ملعون ایمانسز ! کندیم ایچین سن دن هیچ بیرشی ایسته مه یورم . بالکز شوزواللی یتیملر ایچین بر آز مرحمت ایت !

زینب دلخراب اولاراق چکیلیر کیدر - بیر ساعی کلیر . حسینك

طرفدارلرينك جوارده بولوندوقلرينى كيجه‌لەيين وهلة اردوكاهي باصماق واسرايي آلماق نيتنده اولدوقلرينى جنرال‌ه خبرويرير . جنرال ، (شمر)ى چاغيرير ، رأيني صورار . شمر ، جنرال ، هيچ اندیشه ايتمه شوطاغك آرقاسنده بير مستحكم خريستيان ماناستری واردر ؛ كيجه‌يى اورادە كچيريرز ، ديو .

اورايه مواصلت اولونور و ماناستر طرفندن قبول ايديليرلر. أولدورولن عاصيلرك باشلرى حفظ ايتمك اوزره ، باش‌راهب‌ه تسليم اولونور .

باش راهب ، حسين‌ك باشنى مزراقدن چيقاريركن — سبحان‌الله ! بوكوزل باش بانا ، يكى آچيلمش بير لاله تأثيرى اجرا ايدييور . كيمك باشى اولسه‌كرك ؟

حسين [ر . ع]ك باشى ، (قران)ك آيت آتيه سنى عربجه اوقور : ولاتحسبن الله غافلا عما يعمل الظالمون (*)

باش‌راهب — آه ! اللهم! اني ايشيتدمي ؟ پردهٔ اهنكداری ارض وسمانى طنين‌انداز ايدن بو سس نره‌دن كليور ؟ رؤيامى كورييورم؟ فقط اويانغم .

حسين‌ك باشى — « وسيعلم الذين ظلموا اى منقلب

---

[*] سوره ١٤ ، آيت ٤٣ - معناى شريفى: ظن ايتمه‌كه الله، ظالملرك ايشله‌ديكلرى عمل‌دن غافل‌در .

يقابون » (*)

باش راهب — قارداشلر ، قوشكز ، كلكز ! سويله يكز بانا. بوسسى ايشيتديكزمى بولحن متظاهانه ، نره‌دن كليور ؟ سماوندن مى؟

بير راهب — خاير ، محترم باش راهب اولحن متظاهانه. بو سر مقطوعك اغزندن كليور. دوداقلرى حركت ايديبور، انجيلك معنـاسى معجزينى بزه تفسير ايديبور... فقط خاير، ايشيتديكم قرأنك آيتلرى در .

باش راهب.— باش ! الله عشقنه بانا جواب ويرا هانكى آدمـك روحنك ايدك؟ صولمش كل،سنى كيمك باغچه‌سندن طوپلادىلر. نجات ايدى‌نك نورى‌سنك ياناقلرك‌دن اشعه بار اولبور. (موسا)نك ياخود(عيسا)نك بير معجزه سيميسين؟

باش. — بن شـهيد كربلايم؛ آدم حسين‌در ، قادين لرك اك ايسى بنى‌دوغوردى، پدرم (على) در بويوك‌پدرم (محمد) [ص.ع] در. مملكتم (مدينه) شهريدر؛ مرقدم (كربلا) قوملرى در.

باقكز شيمدى! زمان قديمك نبى‌لرى نبيه‌لرى،ولى‌لرى وليه لرى، جمـله‌سى كليور؛ ايشته فاطمة الزهرى و مريم،

---

[*] سوره ٢٦ ، آيت ٢٢٨ . — معناى شريفى: ظالم ايشله مش اولانلر كندىلرينك حالى نه اولاجاغنى بيركون اوكره جكلردر .

ایشته (حوا) نك دائما و حتی دنیا یه اوغوللر کتیردیکدن صوکره بیله با کره باك قالان یکانه ایکی قیزی. جمله‌سی نك ده شهید ایچین بیر کلام اخـلاص و رقتی وار و ایجلرندن بیر چوقلری قاتللرینی تلعین ده ایدییورلر. باش راهب بو منظره یه مقاومت ایده مه یور « بنم مناجات کمتریمی قبول ایت، ای ظاالملرك قیلیجی آلتنه دوشن شهید! خریستیان راهبی « ئه‌تول » ندن (۱) واز کچیورم ، دینکی قبول ایدییورم . » دیه باغیر ییور . و تکرار ایتمه‌سی ایچین باشك دیدیکی سوزلری سویله یور: « اشهد ان لا له الا الله و اشهد ان محمداً رسول الله و علیاً حبیب الله . »

(ایران)لی ایچین بویله بیر درام شعر دکل‌در . فقط تاریخ در . بیر مخیله اثری دکل‌در ، محض حقیقت‌در . کوردیکی. ایشیتدیکی شیلرك کافه‌سی اولیه‌جه واقع اولمشدر، باشقا دورلو هیچ دکل‌در. هیچ بیر شی علاوه اولونمامشدر و هیچ بیرشی طی ایدیلمه‌مشدر . « غلط حس » اونك ایچین مکمل‌در . انجاق سیرجی صفتیله بیر درام اوکنده بولوندیغنی دوشونمز : اون ایکی عصر اول وقوعه کلن وقعه‌نك. کوزلری اوکنده جریان ایتدیکی کورور . بو جهتله (حسین)ك قاتلی (شعر)ك رولی کیبی رول‌لر واردر، که آقتورلری بویوك تهلکه‌لره

(۱) ئه‌تول Etole خریستیان راهبلرك اجرای آیین اثناسنده بویونلرینه طاقدیقلری بیر زینت رهبانیه‌در. ع . ج .

معروض قیلار (طهران)ده اون ایکی سنه اقامتی اثناسنده فرانسه تیاترو بیه‌سلرینی صورت خصوصیه‌ده تدقیق و مطالعه ایدمرك بونلردن اوروپایه زنگین بیر قوله‌قسیون کتیرمش اولان (شوجقو Chodzko)، پرنس [امام حسین‌ك] باشنی کسمك ایچین آکیلدیکی بر صیره‌ده ، تماشا کراندن بری طرفندن آیلان بیر طاشك تأثیر ضربه‌سیله صول کوزینی غائب ایتمش بیر آقتوری طانیدیغنی حکایه ایدر . (موریه Morier)دخی (طهران) ده اثنای اقامتنده ، تماشا کران ، (حسین)ك وفاتنك ، تصویراً اجرا اولوندیغنی کوردوکاری اثناده حدت و غضبلرینی حیز فعله چیقارماق احتیاجنی حس ایتدیکلرینی و بنابرین (یزید)ك ضابطان و عسکرلری رول‌لرینی اجرا ایدنلر اوزرینه بیر طاش طولوسی یاغدیر دیقلرینی حکایه ایدر . (موریه)، علاوة « بو شخصلرك رولی بیاجاق آقتورلر بولماق او قادار کوچ‌در‌که (یزید) اردوسی عسکرلری صفتیله صحنه‌یه چیقمق ایچین جبراً بیرقاچ (روس) اسرسی طوپلانیلدی » ، « قاتاستروف » (١) دن صوکره سرعت ممکنه ایله صاووشدیلر (٢) بعض تماشا کرلر ،

[١] قاتاستروف Catastrophe دامیه . مصیبت معناسنده اولان بو کله تیاترو اصطلاحنده ، درامك صوك وقعه‌سی دیمك‌در .

[٢] یه (موریه) حکایه ایدرکه جوار بیر قریه‌ده ، (حسین)ك قانی روانی اولنیان بیر آقتور ، روانی او قادار جدی‌یه آلمشدرکه شهیدك روانی اولنیان آقتورك باشی ، حقیقه ، کسمشدر .

کوکسلرینی شدتلی یومروقلر ایله دوکمك ازمکله کتفا ایتمیه‌رك. آلنلرینی خنجرلریله پارالارلر. آیین محرمك بوتون مدت دوامنجه وحشی و تعصبی بیر احتداد حکمران اولور، بوتون کیجه سوقاقلرده قوشاقلرینه قادار جیپلاق. هواده صوپالر صالالایان، طراشلی باشلرندن قان و تر آقان و چیلغین بیر جذبه ایله ای (حسن)، ای (حسین) ای شاهان شهداء دیبه فریاد ایدن آدملره تصادف اولونور. شیعی‌لرك و سنی لرك یان‌یانه یاشادیقلری (هند)ده شیعی‌لر دیکرلرنده، تقدیس کرده‌لرینك قاتللرینی کورور و کمال تهوره له دوچار هجوم ایدرلر. آیین محرمك زمان احیاسی، هند حکومتی ایچین دخی دائما مشکل، بحرانلی بیر دمدر. آیین محرّم، شیعی لرك، عموم غیر مؤمنلره و باخصوص خریستیانلره قارشی پرورده ایتدیکلری کینی آولدیریر و انکلیزلره قارشی بالسهوله بیر فرصت قیام اولا بیلیر.

شیعی‌لرك سنی‌لره قارشی، بو آشتی نابذیر کین و خصومتلری پك غریبدر. چونکه، ایکی فرقه‌نك نظریات مهمهٔ دینیه‌ده اختلافلری یوقدر. اهمیتسز شیلردهو یدی‌نجی عصرك تاریخنی نظر اعتباره آلمیاق طرزلرنده یکدیکرلرندن آیریلیرلر. بوکون دینیله بیلیرکه بوندن اون ایکی عصر اول. محمد (ص.ع) ك خلفلری (علی)، (حسن)، (حسین) (ر. ع) اولاجاقلری یرینه (ابوبکر)، (عمر)، عثمان (ر.ع)ك خلف اولمالرنده نه اهمیت نه وار؟ بوزمان بزدن شیعه‌دی پك اوزاقدر و

وزمان‌دن بری دنیایك دكیشدی . و بیرده امام‌لر اینچین بو پایانسز تعظیم‌نه قادار عجیب‌در ! هرفردك طرز رؤیتندن متولد اختلاف هركسده موجود در . كرك ایمانسین كرك وجدانسده رد ایتسین ، طرز رؤیتی اسلامیت‌دن به قادار بعید اولارق آبریلیرسه آبریلسین ینه هیچ بر زمان بر یرالی ، امامك حقیقت بیرصورتده موضوع بحث اولدیغی ایسته‌مز . (قونت‌دو غوبینو Cte de Gobineau) یه‌عزم ملكتمزده ، هرشی وهركس ، بویوك محذور اولماقسزین ذم اولونابیلیر ، فقط امام لرله ، قونوشولان ذاتك زوجه‌سی مستثنادر . بو نقطه‌لرده انسان كندیسنه مهلك عداوتلر تولید ایده‌بیلیر . » دیورلردی . دیمك كه بو ، صرف ملی بیرتحسس در ، یونكه برابر (حسن) و (حسین) [ر . ع .] اینچین اجرا ایدیلن صنم پرستلك‌نه غریب در ! (حسن) (ر.ع) بر شن ذات ایدی ، كه خلافته اولان حقوقنی ، (معاویه) یه‌فوق العاده یوكسك بر تخصیصات مقابلنده صاتمش اولدیغنه‌پك‌ممنون ایدی ، اوزمان دن بری ، اكثریا ، پك غلبه‌لك اولان حرمسرا ینه جكیله‌رك (مدینه)ده فرخنده بر حیات‌كچیردی ، و باكمال استراحت ، حلول اجلیله ، یاتاغنده وفات ایتدی ؛ زیرا (معاویه) طرفندن تسمیم ایدیلمش اولدیغنه‌دائر ایرانلی‌لرك فكری ، (اموی)لری بر منظر مسكره آلتنده كوستر مك اینچین ، نشر ایدیلمش اولان و حقیقته مخالف لابعد تضیعات‌دن

در. (*) حسين (ر . ع)ه كلينجه بى طرف تاريخ اونده . يمانى نقض و امنيت حكومتى اخلال تهمتلريله كنديسنى متهم قيلمش حريص بير دربدر دنغيرى بيرشى كورمز . بونكله برابر شيعى لرك تعصبى ، هر حالده (علوى) لرك تاريخيله دكل (ايران) ك تاريخيله ايضاح اولونور . علوى لرك دعواسى اسارت آلتنه دوشمش (ايران)ك دعواسى اولدى و . بوعائلهنك فلاكتنده (ايرانيلر) كندى اجدادلرينك فلاكتنى كورورلر . عرب حاكميتنه قارشى كين وخصومتلرينك سوقيله ايرانى لر ، قهر و تضييقه اوغرايان فرقه اولان علوى لرك طرفنى التزام ايتديلر . بو كين ، بوتون عصرلردن ، بوتون تبدلات سياسيه دن صوكره معمر اولدى ، حالا شيمدى . كه عرب عرقى صحنهٔ تاريخده چوقدن برى نايابب اولدى ، يينه اوخصومت ايلك كونده اولديغى كبى آتشين در ؛ وعينى خصومت . عرب لرك ازلى تعقيب ايدن واونلره وارث اولان ديكر بوتون اقوامه ، عرب لردن . نقل اولوندى . عالم اسلامك ايكى بويوك مذهبنك ، ايكى بويوك قسمنك آره سنده كى اوجوروم ناقابل مرور در وهيچ بيرشى اونى طولدوراماز ؛ بيرشيعى نك نظرنده بير غير مسلم ، بير سنى دن داها آز منفور در وعينى وجهله بير سنى ايچين ده بير

[١] وايل Weil ك Geschichte der Chalifen يعنى (تاريخ خلفا) عنوانلى كتابنك ١ نجى جلدينك ٢٦٧ الى ٢٦٩ صحيفه لرينه مراجعت اولونا .

نیبی‌لک زیاده کراه انکیزدر . هیچ اولمازسه بعض سیاحلرك
دکریه کوره . بعض جهتیله نیبی وسیلك یکدیکرلرینه
دیمه بیله حکمی یوقدر . ازجمله (فرازر Fraser) یو
دکرمدر ، اونك رایجه . بورك لردها زیاده آجیق یورکلی
و دها زیاده سرتدر ، ایرانلیلر دها زیاده ساختمه درلر .
(فرازر) درکه بیری بیر آرسلاندر ، کیمسه اوزه ویه
آیلیر و بیر ووروشده اولمیورور . دیکری قایلان یاخود پیلان
در . که آویه واصل اولنجیه قادر سوروتور و آویی اطرافه
دقت ایتمدیکی بر آنده یقالار و مهلك بیر صورتده ایصیریر .
هر حالده بورایك مصیب اولوب اولادیغنی بیلمك بیر مسئله در .
شو جهت دائما محقق درکه بورای عمومك رأیی دکل در و یونوع
دن ولان حکملر ، بعض کره ، سیاحلرك ایتدیکلری
تصادفلر وتصادفات کندیلرله معارفه پیدا ایتدیردیکی
شخصلره ، اوزون مدت مقیم اولدقلری محلاره کوره اولور .
(فرازر) . ازجمله ، « آجیق یورکلی بیر غیر مؤمن اطرافدن
قطعیاً زیارت اولونامایان (مشهد) دکی مشهور دانی اوزه رینه
بنای فکر ایدیبور کورونیور . اکثر سیاحینك حسیاتی شودر ،
که امور دینیه ده ایرانیلرینی لردن دها زیاده حریت بروز درلر .
بالطبع بوقاعده نك استثنالری واردر . اولا ، عمر [ر . ع]
حقنده ، کین ، عمومی وناقابل غایه در . مال قول Malcolm
در ، که « بیرکون . بك ذکی وبك معتدل بیر ایرانی به (عمر)

[ر . ع]دن بحث ايدييوردم ،وخليفه‌لرك آلك بويوكى كبى مدح ايدييوردم . بانا اعتراض ايتمه‌دى ، وبانا « سويله ديكارك جمله‌سى دوغرودر فقط ، عنـد الحساب ، يئه بير سك دن باشقا بيرشى دكلدى » جوابنى ويرمكله اكتفا ايتدى . بيرده ، ايرانك قسم حنوبيسنده تعصب ، قسم شماليسنده اولديغندن داها بويوكدر .جنوبده ،بك چوق خواجه‌لرو صنف روحانى دن ولمايان بعض كيمسه‌لر ، حالا ، خريستيان لره بير عرق ناپاك نظريله باقارلر . بير خريستيان‌ه تماس ايتمك بد بختلغنه اوغرا ديقـه‌لرى وقت ، بوتون وجودك والبسه‌نك صويه غطس اولونماسندن باشقا،طهارت اوليه لرينى كنديلرينه اعاده‌ايده‌جك بيرشى يوقدر . (قور ـ پورته ر Ker-Porter) ديـر ، كه « يونا مقابل ، شماله بوكيبى افكار باطله اوقادار غير معلوم در ، كه ، بك آز استثنا برطرف.اوطوروب بير قايدن سزكله يمك يمه‌ين ردايده جـك هيچ بير ايرانلى بولونماز . » بويوك خواجه‌لرله مادون خواجه‌لرك طرز رؤيتلرى آره‌سنده بير خايلى فرقك بولوندينى‌ده ظن اولونور . بويوك خواجـه‌لر سر بستئ اعتقاده نادراً غير مساعددرلره مكركه منافع دينى تهلكده كوره‌لر . جاهـل اولدوقلرى نسبتده طفره فروش اولان بريكلر بالعكس، ايرانلى لرك ، ديكر دين‌دن اولان آجانبه ابراز ايتمه‌يى سوديكلرى مخالصتدن واونلره رابكان ايتديكلرى مسافر پرورلك دن دائما صيقيلير ، شرمسار اولورلر . ايشك

کتلهٔ ناسه متعلق جهتنه کلینجه ، کویلو خاق صوك درجه ده خرافات پروردرلر ، هله بیر قاچ ولایتك کویلولری ، امساك وعبادتده ثبات ایده رك ، کرامتلر ایشله مك خصلتلرینی هر فردك آلده ایده بیله جکی فکرنده بولونورلر. فقط شهرلرده داها منور بولونورلر ، بیر چوق سیاحلرك رأیلرنجه اوراده فعلاً اولماق دن زیاده اسماً مسلمان درلر ایرانلی لرك اوقادار خواهشله دیکله دیکلری « فارس » لردخی ، ایرانلی لرك مقدس شیلر حقنده نه قادار چوق آز حرمتلری اولدیغنی اثبات ایدر. ایران تیاترو سنك « قاره کوز » ی اولان « کلش پهلوان » (**) بویوك بیر مهارتی ، بیر تارتوف (*) در . قهرمانی بولوندیغی پیسه می لرك بیرنده ، بیر خواجه نك بانسه کیمدر. مسلمانلرك اك زاهدی ، اك صالحی صورتنده کورونور ، متصل ایچنی چکر ، دعا ایدر ، (قرآن) دن آیتلر اوقور. خواجه بویله بیر زیارتجی

[*] کلش ، صاچیز ، کل دیمکدر . کل لك اونك صفت تمیزه سی در . نیته کیم پولیشی نك Polichinelle ك صفت تمیزه سی ده « قابور » اق در . — بو « فارس » ك تحلیلنده ، تعزیه لرك تحلیل و توصیفنده بایدیم کبی ، Alexandre Chodzko نك ١٨٤٤ سنه سی توز آیتك ٢٥ نده چیقان La Revue indépendante ده مندرج Le Théâtre en Perse عنوانلی و پك زیاده شایان اعتنا اثری تعقیب اولونمشدر .

[**] تارتوف Le Tartufe (مولیر) ك بش فصللی منظوم

نك اوكنده عقانى باشنه طوپلاماق لزومنى حس ايدر. برابر اوراد اوقومايه باشلارلر. كمال شوق وسوزشله دعا ايدرلر. كلش پهلوان عقائد دينيه دن بحث ايدر؛ رؤساى دين اسلامه و احاديثه آشنادر؛ حكايه سويله مه‌يى بيلير؛ منقبه‌لر نقل ايدر؛ خواجه‌لرك چوق وارداتى اولماسى لزومنى اثبات ايدن ماجرالره صورت مخصوصه‌ده اهميت ويرير. خواجه پرحيرت وتقديردر؛ فقط ايش بوقادارله يتمز (ايران) ده هركس آز چوق شاعردر. زهاد مسلمينه خاص اطعمهٔ نفيسه سيله، مشروبات سماويه‌سيله، دلبر حورى لريله اذواق بهشتى ترنم ايدر. خواجه حيران. بو ايكى زاهدمن بهشتك، داهما شيمديدن، مقدم حظوظنى حس ايدرلر؛ تسبيحى و قرآن ى آلارندن دوشورورلر. دانس ايدرلر، ادارهٔ اقداح ايدرلر، مست اولورلر، يره دوشرلر. — اوروپاده، راهب‌لر حقنده بوقادار شديد بيرهجوه، دين رسمى حكومته قارشى بوقادار

بير قومه‌دياسى‌در [١٦٦٧] فرانسه صحنه‌سنك شهنامهٔ آثارى‌در. (تارتوف)، كه بيه‌سك قهرمانى‌در، شايان حرمت كسوهٔ خارجيه آلتنده صاقلانيلان فسق وفساد اخلاقك تعبير ديكرله رياكارلغك الى الابد اغوزجى قالاجاق‌در . بو قومه‌ديانك بير چوق فقره‌لرى ضرب مثل حكمنه گچمشدر .

Nous vivons sous un prince ennemi de la fraude. معمراى أك مشهور اولانلرندن‌در، كه « بز قاچاقجيلغك، خرمزلغك دشمنى اولان بير حكمدارك عهد حكومتنده ياشايورز » ديمك‌در .

ع . ج .

ابصیرجی استهزالره سس چیقاریامایان بیر صحنه وارمی در دیه انسان کندی کندیسنه صوره بیلیر [*] لاکن، بو خصوصده ایرانده بویوك بیر حریت حکمران در: یوکسك صنفلرك خارجاً، وظائف دینیه لریی ایفا ایتمکله برابر دینلری حفظنده، هم ده اوروپالی سیاحلری غرق حیرت ایدن بیر استقلال ایله، معاقبه ده بولونورلر. احفاد محمدینك مقدسیتی مدافعه ایدن بیر قاچ خواجه نك بولوندیغی بیر مختلط جمعیتده یوکسك موقعلی بیر ایرانلی، - کیفیتی کوزیله کورن بیر شاهدك، میرالای (مال قولم)ك روایتنه کوره - بونلرك جلهسی کوزل در، ایی در، و داها ایی بیلمه‌ین خرافات پرور احمقلر ایچین ایی یابیلمشدر، نقط بن سیاحت ایتدم، اوقودم و بیر چوق دفعه سید[١] دن بیر کوپکه و یهودیدن بیر ملکه راست کلدم. «دیه باغیرمشدر. بوسوزلر، بوبختی اورتایه سورن مبارك

[*] (طاباره‌ن)ك اورته اویونلرینك بو سرباستلکه یاقلاشاجاغنده شبهه‌لریم: و (رابله Rabelais)ك أك زهرلی بجتلری بونك یانده کل صوبی قالیر.

de Gobineau, Trois ans en Asie, p.236

(طاباره‌ن Tabarin)، ١٧ نجی عصر بدایتنده (پاریس) ده بك مشهور بیر مضحك، بیر عبدالرزاق ایدی. ع. ج.

[١] یاخود احفاد محمدی.

آدمك زيانه اولاراق حاضر وندهٔ آشكار بر خوشنودی يی، موجب اولمشدر . ايران لی لرك امور مذهبيه ده حريتسز لكندن و تعصبندن الك زياده باحث سياح اولان (فرازر) دخی، قاعده كبی باقـديغی شيئه چوق مستقالر بولوندیغنی تسليم ايدر. (فرازر) ديبور كه فی الحقيقه، جمعيت ايرانك، مختلف صنفلرينك آره سنده، بويوك مقياسـده اولاراق بير فكر اجتهاد والحاد حكمران در. اصيللر، تاجرلر و چوق سياحت ايتمش اولانلر آره سنده فكر اجتهاد والحاد اصحـابنه مثال لر بولدم. بويوك شهرتلی مختلف خواجه لربله ده معارفه پيدا ايتدم، بونلره، بالعكس، دين خصوصـنده حريت پرور نظريله باقيليوردی. فقط اعتمادلری قازانـديغی وقت آينلرينـه هيچ مربوط اولمـادقلرينی بيـان دن چكينمه يورلردی. حر انديشلر و عقيده دن، عادات مفروضه دن آيريلمايی خوش كورنلر، اكثريا «صوفی»، «متصوف» ياخود «درويش» تسميه اولونورلر و بو نوع متعصبلر، صوك زمانلرده بك چوق آرتمقله قالمايوب ، معتقدلرك شكايت ايتديكلری «ريبيت Scepticisme» ك ده مفتخريتنه ده چوق ياردیم ايتدی. هرحالده بوتون ريجالری صوفی اسميله ياد ايتمك اسمی سوء استعمال اولور. ايجلرنده على العاده بك فوقنده ذكی اولانلرك بعضاری، دينلرينـك حقله غير موافق كورمه ديكلری اقسام عقيده سنه متمسك قالمقله برابر عقله بك غير مألوف قسملرينی ترك ورد ايتمه يه

قادار وارمشلردر. بعضلری وحدت الهیه دن ماعدا هرشیی انکار ایدرلر. بعضاری «آخرت» ابنانمامایه قادار ایله ری کیدر لر. بو وجهله، لایعد بیر مقداردہ افکار و مذاهب وار، لاکن صوفی لك بونلرك جملهسندن زیاده اولاراق بعض شیی محتوی در، صوفی، اعتدال دمله معاقله وحساب ایدن بیر فیلسوف هیچ دکلدر، صوفی حقیقی مسلمان دن داهازیاده متهیج و متعصب خصاتی کوسته ریر، فقط اونی حیات دار ایدن بوسبوتون باشقا بیر شی در.»

(فرازدر) لك بوفقرهسی بزی، زمانمزك ایران متصوف لرندن بحث ایتمهیه سوق ایدییور. ناقابل رد بیر حقیقت در، که اسلامیت، مربوطیت ظاهریه لری وحسیاتی اولان «اشراقیت Panthéïsme لری ایله، اونلرك دینه حس اولونور ضربه لر ووردیلر؛ هم ده، بوتون معاقله لریله فیلسوف لرك هیچ بیر زمان یاپامایاجاغی درجهده محسوس ضربه لر ووردیلر. ایران خواجه لرینك صوفیون علیهنده اعلان حرب ایتدیکلرینه، کورولیورکه، حیرت ایتمه مهلی در. باخصوص ۱۷ نجی عصرك نصف اخیری اثناسنده در، که قورقواری شدید اولدی ۱۷۷۷ده واقعا بیر معتقد مخلص طاینان وفقط نه بالذات کندیسی تقوی پرست نهده باشقالرینه قارشی، امور اعتقادیهده سرباستی شکن اولمایان (کریم خان) لك عهد حکومتنده، (هند) دن (میر معصوم علیشاه) اسمنده بیر صوفی (شیراز) هکلدی

وَ اوراده آز بیر زمان ظرفنده ۳۰۰۰۰ مرید طوپلادی .
دوچار خوف وتلاش اولان علمای دین ، پایتخت دن ، اجنبی
خواجه‌یی طرد ایتمه‌یه بوملایم حکمداری اقناع ایتدیلر ، فقط
بو توسل ، استادك شهرتی چوغالتماقدن باشقا بیر. نتیجه ویرمه
دی . دیکر بیر عهد حکومتده ، ۱۷۸۲ ده ظالمانه بیر قهر و تسلط
واقع اولدی ایله‌ری کلن صوفی‌لر وصوفی‌اولمایان بیر قاچ کیشی نك
برونی وقولاقلرینی کسدیلر ، چونکه جلادلغی اجرا ایده جك
اولان عسکر اهل ایقاعی ، غیر مؤمن لردن فرق ایتمه‌یی بیلمه
یوردی : بویوك بیر خواجه نك تشویقی اوزه رینه محبوب القلوب
استاد صوفی ، بعض متعصبلر طرفندن قتل اولوندی . بوتون
بو تدبیرلر بویوك بیرشیئه یارامادیغندن ، پنه بالانتیجه اولاراق ،
۱۷۹۷ ده صوفی‌لر ممالك ایرانیه دن قوغولدی (مال قولم) ،
نظراً ، ایرانده ۱۹ نجی عصرك بدایتلرنده بونلرك عددینك
ایکی اوچ یوز بیك کیشی یه بالغ اولدیغی ظن اولونیوردی ،
قطعیته بالذات کندیسی . تخمین ایتمك ممکن اولمادیغی و شیمدی
مقدار نفوسلرینی بومقدارك پك چوق فوقنده فرض ایتمك ایچین
اسبابك موجودیتی نظر دقته عرض ایدیور . همده بالذات
صوفی‌لر آرد سنده یکیرمی قادار مذهب موجوددر که بونلرك هر
بیرینك خصوصی اسملری واردر ، بو فرقه لردن بعضلرینی

یك اخلاقسز اولماقله اتهام ایدرلر؛ تصوف Mysticisme یه شهوانیت Sensualité‌ك یاقین اقربالغی دوشونولورسه اتهام واقعه حیرت ایتهمك لازم کلیر. بو وجهله درکه، علی روایة، قادینلرك واموالك مشترکیتی وعظ ایدن بیر فرقه واردر. دیکر مذهب، هرکسك سوء خلق دیدیکی شیی فضیلت ترجیح ایدر؛ دیکر بیر اوچنجیسی حال حاضردن حصه یاب ذوق اولمانك نعمت اقصی اولدیغی فکرنده‌در وآخرته اینانماز. دیکر بیری ده، محبت جسمانیه‌یی ، محبت صمدانیه یه واصل اولمق ایچین کچیلمه‌سی لازم بیر کوبری عد ایدر. «صوفی» لرك دشمنلرندن یعنی خواجه لردن صدور ایدن بو بیاناتك یکندن دوغروسنی سچمك غیر ممکن در. هر حالده محقق درکه (ایران) ده صوفیت اسلامیتك ایچنه ایشله مشدر، اسلامیتی ایدن ایی‌یه کیر مشدر. مع هذا، بوکون «صوفی» تسمیه اولونانلرك جمله‌سنك، حالا، بیر مبحث سابقده توصیف ایتدیکمز، او متصوف «پانته ئیست»لر. اشراقی لر اولدوقلرینه ذاهب اولمامالی در. بو، صوفی لرك أك آز بیر قسمی ایچین صحیح در. بیر آز اول ذکر ایتدیکمز (فرازه‌در)ك سوز رندن ، ذاتاً استنتاج اولونابیلمشدر. که «صوفی» کلمه‌سی «حرانديش» کلمه‌سیله مترادف المعنی اولمشدر؛ و «دو غو

بینو، بونا صورت مخصوصه ده شهادت ایدییور: دییور، که «شهر لرك سکنه‌سی آره‌سنده بزم «بورژووازی Bourgeoisie» تسمیه ایتدیکمز صنفه منسوب اولان هر آدمك یعنی حکومت مأمورلرینك، تاجرلرك، باشلیجه ارباب حرفتك جمله‌سی صوفی عد اولونابیلیر؛ فقط بو اشخاص صوفیونك عقیده سندن پیغمبر [ص.ع] ایله ماهتاب ایتمك حریتندن باشقا بیرشی قبول ایتمه یورلر. «توحید» و تمجید لرینه کلینجه بونی اویالارلر. «صوفی» تعبیرندن «بزم بیر آدم حقنده افکار فلسفیه محبی در» دیدیکمز وقت آکلادیغمز شیی آکلامالیز. بو نکته، مبحوث آدمك معین هیچ بیر دین قبول ایتمه دیکی اشعار اولونور. اسلامیت دن بعض شیلر قبول ایدن صوفیلر بولونور. (محمد) [ص.ع] اونلرانجه‌ین، بك بلند بیر ذات در، بلکه ده (جبرائیل) ایله حقیقةً بیر قاچ ملاقاتده بولونمشدر؛ فقط. بو حالده، (جبرائیل)ك سوزینی هر دفعه ایی آکلامامش در و کتابی [قرأن] آنجاق بیر چوق تصحیحات اجرا اولوندوقدن صوکره ایی در» صوفیون، اصلا ماتهریالیست [مادیون] دکل درلر؛ فوق الطبیعه شیلره؛ خبر وشرجن لرینه، فال‌لره، جادیلغه ینه اعتقاد ایدرلر. ینه (دوغوبینو) دیر که «بوتون

ادیان ثابته ایچین بك زیاده سرت آدملر کوردم بونکله برابر نسخه‌لر له مستور ایدیلر.» حقنی سویله مه لی، ایرانی‌لر بك شاعرانه بیر قوم در خارقه‌نما شیئه محبت اونلرده همزاددر. زمانمزك اك عجیب دینلرندن بیرینك اونلر عندنده قولایلقله ناصل بیر حسن قبول کوردیکنی ایضاح ایده بیلمك بو کیفیت در. کندی کندیلرینه وبردیکلری صفت وجهله، «اهل حق» عقیده‌سندن بحث ایتمك ایسته یورم؛ بونلره (عرب) لر و (تورك) لر «نصیری» و (ایرانی) لر «علی الهیه» دیرلر. بوعقیده اسلامیته اجنبی اولماقله قالماز فقط اسلامیته قطعیاً خصم‌دردە، اهل‌حق، فی الواقع، ظاهراً مسلمان درلر، فقط جامعه، ممکن اولدیغی قادار آز کیدرلر، قطعیاً لازم کلمه دیکجه نماز قیلمازلر، محمد [ص.ع] ه دوغردون دوغرویه بیرخادع، و خریسنیانلره، بوبابد بك یاکیلدیقلری حالده، نیم دین‌داش نظریله باقارلر. بعض نقاط اساسیهٔ دینیه‌لری، واقعاً قدیم مذاهب اسماعیلیه‌یی وصوفی‌لری آکدیریر، فقط، (دو غوبینو) نك اجمال ایتدیکی وجهله، بونلرك سیستملری ذاتاً، اوقادار ضد اسلامیت درکه بیر تاریخ اسلامیت‌ده اونلردن بحث ایتمك اقتضا ایتمز. بو مؤلف‌دن صوکره، یالکز شونی نظر دقته عرض ایده‌جکزکه (ایران)ك اهالیسنك ایکی خمسی بومذهبه

منسوب در . عمومیتله ،(دو غوبینو) اوچ سنه ، سفارت کاتبی صفتیله اقامت ایتدیکی مملکت ك یعنی ایران ك مسلمانلغنی طانیدیغم سیاحلرك هیچ بیرینك یاپتادینی درجه‌ده فنا کوسته ریبور ، رد آمیز بیر ضیا ایله تنویر ایدییور . «ایرانك مسلمان هیئت روحانیه‌سی . عمومیت عظیمه‌لری اغتباریله ، ملته الهام ایتدیکاری استحقار وکینه‌لایق درلر . کوردیکمه نظراً ، شو اعتقادده یم که بو حرمت اولونمامایه بوندن داها زیاده مستحق اولماق ممکن دکل در . بیر حقیقت قطعیه اولاراق قبوله اولونابیلیر ، که آغزلرنده کلام زهد وتقوی طولاشان یکیرمی ایرانلی دن اولسه‌اولسه یالکز بیرکیشی سویله‌دیکنه اینانیر . » دییور .(انکلتره) نك(ایران)ه یاپدینی صوك محاربه اثناسنده کچن بیر وقعه بی‌ده حکایه ایدییور . (طهران) حکومتی .بوتون ممالك ایرانیه نك عموم جامعلرنده حرب مقدس [جهاد] وعظ ایتمه‌یی امر ایتدی . بو قرار شوخصوصیتی کوسترردی ، که بونك ایلك فکری بیر مسلمان دن دکل ، فقط (شیخ شامل) و (عبدالقادر) ك مثالاری خاطرنده اولان بیر ارمنی قاتولیك دن کلدی . بیك مشکلات ایله قرار ویریلدی بیرچوق رجال دولت .اهالی نك آیاق طاقیمنی آیقلاندیرمامنی فنا وپك خطر انکیز بولیوردی ؛ بعضلری بویله بیر واسطه نك

استعمالی مارباز یاخود کولونغ کورسیوردی . المعلوماتلری ،
مسعت ریسه‌لیه تهیج ایتمك ایچین حافظه‌ی آك حقیقت
بر استعداد اولدیغنه اینانیارق ، تدبیر منحدی بی سود
کورمك تهیج ایدیبوردی . رغماً علی هذا ، بنه نهایت قرار
قصی ویریلدی . باحرار وجهه‌لك مقدس وعظ ایدیلهجك ،
به ایچون ! انکلیزلری بوراده کلمدن منع ایتمك ایچون ؟
ایچون قهوه‌خانه‌لر ؟ وندم زمانه قادر مزمار ؟ انکلیزلرك
ارمونی وار ، صرفیات یاپارلر ، پیشن یاپه ویرورلر ،
زمده فعالیق ! انکلیزلری ایسه‌مدن کیتسین غوغا ایتسین ،
اولاری کیم توقیف ایدیور . فقط بزی راحت براقسینلر ،
دیبورلردی . آك بیوك اندیشه ، عوام خلقك سلاحلاندیغی
شهری طولاشدیغنی کورمکده ایدی . دکللرك ، حمله
لرك یاپمه ایدیلهجکی ، هر طرفده جنایتلرك ایشلهنه
جکی تصور اولونیوردی : فقط بیرفکر دین هیچ بر
کیسه‌ده قطعیاً یوقدی .

حکومتك کوندکی عواملسه کلنجه تدبیر متخذه
لری لأقیدیه‌لقدی ، موجب انتحارلری اولان بر
درجه‌یه کلن درجاده آکلادیلرکه اکر متهیج کورونهجك
اولورسه درحال عادیه میدانه سوق اولونهجقلر ، القید

هیچ بیر حالده ، یغما ایتمه یه براقیلمایاجاقلر . بناءً علیه صورت مطلقه ده بی طرف قالمایا قرار ویردیلر .

بك آز حرب جویانه اولان بو احوال و استعداد آره سنده ایدی ، که یوم معین حلول ایتدی . علی الصباح ، با فرمان عالی چارشی قپاندی . بوتون اهالیٔ اسلامیه جامع شاهی یه دعوت اولوندی . اوراده طوپلانان جماعت عظیم ایدی ، بیر کره کیریلدیکدن صوکره ، تدابیر متخذه سایه سنده ، آرتق چیقیلامایوردی . جامعده حاضر بولونمسی لازم کلنلرك ، خانه لرنده یاخود سوقاقلرده قالمامالریه ده دقت اولوندی .

بو وجهله محبوس اولان خلق ، زحمتنه ، عجم طرزنده یعنی بك چوق شاقالر ، آلایلرله ، صبر ایدییوردی . صدر اعظم و اکابر دولت وعظده حاضر بولوناجاق ایکن کندیلرینی بکلتدیکلرندن ، بیر منلا کری یه چیقدی ، جماعتی اشغال ایتمك مقصدیکانه سیله بیر تبلیغات احضاریه ده بولوندی . موضوع اولاراق نمازك فوائدینی بولدی و چوق نماز قیلمانك یکانه واسطهٔ کسب ثروت و غنا اولدیغنی اثباته صرف غیرت ایتدی . منلا « بویوك تاجر اولماق ، محصول دار ، ایی ترلاره مالك اولماق ، واسع بیر معیشت الده ایتمك ایستر

میکنز ؟ یورولماقسزین ذکرلرك عددینی تکثیر ایدیکنز .
هرشی میزه بوطریق ایله کله جك «دیه باغیریبوردی . و بونك
اوزرینه ترجمهٔ حال اولیادن . بودنیاده موفق اولماق ایچین
منحصراً اونه کی دنیـا ایله مشغول اولماق لازم کلدیکنی
اعتراض نابذیر بیر صورتده اثبات ایدن بیر چوق سیر واعمال
ذکر ایدیبوردی.

فقط (طهران) اهالیسینك مزاجی بوکون تقوی پرورانه
دکلدی. هر دقیقـه بیر صـدای مستهزی، واعظك سوزینی
کسیوردی و کورولتویه قهقهه لره نهایت ویرمك واعظ ایچین
غیر ممکندی بیری. «مادام که سن، هیچ چالیشماقسزین زنگین
اولماق اسراریله واقفسین، ناصل اولیور، که دائما فقیرلك دن
شکایت ایدیبورسین؟» دیبوردی. جماعتك دیکر بیر کوشه سندن
«ای، امین اول که او، شهرده میخانه جیلر بولونجه وقتنی
ناز قیلماقسزله غیب ایده جك قادار احمق دکلدر» جوابی
ویریلیوردی. صدر اعظمك کلدیکنی ونطق افتتاحی نك بیر
آز صوکره باشلایاجاغنی سویله یه رك، واعظ، کرسی دن
نهایت اینه بیلینجه یه قادار شماتت بیر آتش استهزایایمی آره
سنده دوام ایتدی.

سه رمونیانك متباقیسی بیر آز داها زیاده مراعات ادبله

کچدی فقط أك کوچوك بیرنتیجه بیله حاصل ایتمه دی: هیچ بیر شـهردن. هیچ بیر کوی دن بـیر کوکالی نك چیقدیغی کورولمه دی.

(ایران) حقنده یازمش اولانلرك صوکنجی لرندن بیری و۱۸۵۵ دن ۱۸۵۸ تاریخنه قادار (ایران) ده اقامت ایتمش اولان (دو غوبینو) نك بیاناتی تماماً دوغرو ایسه. اسلامیت، ایرانده، دفن ایدیلمه مش اولسه ده أولمش دینیله بیلیر. شوئی تکرار ایتمه لی یزکه، ایرانی لرك لاقیدلکنی، بو درجه قوتلی رنکلرله، اونك قادار، هیچ بیر کیمسه ترسیم وتصویر ایتمـه دی: ممکن درکه مبالغه ایدییور، فقط نه سبیله مبالغه ایده جك اونی ده کورمه یورم ، اولابیلیرکه شهرلری بك زیاده وکویلولری بك آز نظر اعتبـاره آلمشدر، زیرا اهالی نك بو ایکی صنفی آره سـنده، مثلا فرانسه ده دخی، موجود اولان اوبیوك فرقك موجود اولدیغی کورونیور؛ فقط سویله دیکرینـك نصفنی دوغروقبول ایدهرك، — و بو نصف ایچـین، دیکر سـیاحلر دخی اوقادار سویله یورلر — شونتیجه یه واصل اولونور، که (ایران) ده اسلامیتك موقعی پك سفیل در.

بویوك تورکیا ایمپراطورلغی، عناصر مختلفه وغیر متجانسه دن متشکل اولان اهالیسیله برابر، شیمدیکی حالده سنی لکك

باشليجه مركز يدر . بو قاريده سويله ديكمز وجهله، سلطان خليفه لرك خلقي اولماق صفتيله. دينك رئيسي در، امير المؤمنين در. ديكر هيچ بير مملكتده، تورکيـا مـالكنده ، اولديغي قادار، آيينك شعشعه و احتشامي يوق در. مختلف ولايت لرك جامع لري لايعد در. يالكز (شام) بلده سي ٤٦٤ر٧٤ نفوسدن متشكل سكنهٔ اسلاميه سي ايچين ٣٠٠ دن زياده جامع ي شامل در، بك بويوك اولانلري ده بومقداردە داخلي در: (سوريه) نك جامع لري بوتون ديكر جامع لر آره سنده ممتازدر. (قدس) ده كائن (جامع عمر). جامع مكه [مسجدالحرام] دن صوكره الك مقدس اولانی در و مسلمان اولمايان هيچ بير كيمسه بو ايكي «حرم»ه، بو ايكي محـل اقدسه دخول ايده من. ديكر جامع لر ايچين ايش بو مركزده دكل در. واقعا دوغرودر، بير خريستيانك ياخود بير موسوی نك جامعـه كيرديكي نظر ناخوشنودی ايله كورولور. [١] فقط قانون بونی منع ايتمز و حكومتك بير رخصتيله جامع لر زيارت ايديله بيلير؛ بو وجهله در، كه خريستيان لر، ايستانبول (آياصوفيـا) جامعنی زيارته كيدرلر، قاهره ده، خانه سنده مقيم اولديغي كيمسه نك تعليماتنه

[١] (قاهره) ده ، حتى اوبله جامع لر واردی، كه ، اوكندن نه بير خريستيان نه ده بير موسوی چكه مزدی . فقط (فرانسه) نك « معمر » اوزه رينه سفرندن بری ايش دكيشدی .

كوره حركت ايدرسه، هر اوروپالى هر ايسته ديكى جامعى زيارت ايده بيلير، فقط (مكه) نك خاك مقدسى اوزه رينه، بير مسلمان والى، بير غير مؤمنك آياق باصماسنه ناصل مساعده ايده مزسه قدس جامعنه كيرمه سنه ده اويله جه مساعده ايده مز. بو حال بير كفر عظيم مدهش اولور: اهالى بويله بير رخصته رعايت ايتمز وغير مسلم، جرأتنك قربانى اولور.

قدس جامعى، وقتيله سالومون معبدينك [مسجد سليمانك] مبنى بولونمش اولديغى محلده بولونور . عمر [ر . ع]ك عهد حكومتنده كاملا انشا اولونمامش در و بالعكس مختلف دورلرك انشا أتمدن متشكل در ، كه بونلر واقعا تماماً عينى ذوقده دكللردر فقط بنه بير هيئت آهنك دار تشكيل ايدر . بدايت امرده ايكى معبد طابنيلا بيلير : «الاقصى» [تعبير اصحله مسجد الاقصى يعنى مكه ده كى مسجده يعنى مسجد الحرامه نسبةً ياقين مسجد] و « الصخره »[*]، يعنى قايا، بو مسجد بويله تسميه اولونمشدر، زيرا اورته سنده «صخرة الله» بولونور، بو صخره قبر مزيعطراق بياض بير مرمر اولماق كركدر و بك يوكسك بير قدسيتى حائز بيرشى نظريه كورولور ؛ في الحقيقه دنيا خلق اولونالى دن برى يونك اوكنده در ، كه

[*] خليفه (الوليد) طرفندن انشا اولونمشدر .

بوتون پيغمبرلرك . بوتون ملائكك نماز قيلمايه كلديكلرى كورولور . بوندن ماعدا ، هركون نوبتلرى دكيشديريلن ٧٠٠٠٠ ملك دن متشكل بير كتيبه محافظه ايله صورت دائمه ده محاط در . محمد [ص.ع] باشى وبويونى كوزل بيرقادين باشى وبويونى اولان قانادلى قيصراق يعنى (براق) اوزه رنده مشهور سياحت ليليه سى [معراج] اثنا سنده بورايه دركه كلمشدر ؛ كنديسنى حرمتله سلاملا ديقدن صوكره موقع شرفى كنديسنه ترك ايتمش اولان ديكر پيغمبرلر ومـلائك ايله بوراده دركه محمد [ص.ع] نماز قيلمشدر . قايانك اوزه رنده توقف ايتديكى وقت حرمت وتعظيم تأثريله بال مومى كبى يوموشاق اولدى ؛ قـدم شريف پيغمبرى نك اثر انطباعى حالا موجوددر ؛ بو انطباع كورولهمن جونكه ياليزلى معدن تلاردن معمول بير قفسله مستور در ، فقط مخصوص پاپيلان بير دلينك واسطه يله اونا تماس اولونابيليير ، تماس اولوندبغى وقت مباركلنمك ايچين أل يوزه وصاقاله سورولور . بنى اسرائيل ك وصايای عشره يى حفظ ايتديكلرى صندوق[*] ك صخره نك آلتنده اويولمش بير كمرك ايچنده بولوندبغى ده روايت اولونور.

مرتفع بير محـل اوزه رنده كائن جامع بير مثمن تشكيل

[*] Arche d'alliance

ایدر ، آللی ایکی پنجره‌سی وارد ؛ دیوارلری داخلاً بیاض‌در . و قبه اون آلتی ستون اوزه‌رینه موضوع‌در . خارجاً دیوارلرك اشاغی قسملری مرمرله و . قسم علوی‌لری بیاض ، صاری ، یشیلیمتراق وباخصوص ماوی کره‌میدلرله قاپلانمشدر . بونلرك اوزه رنده . آلتون یازیله محکوك احکام قرآنیه اوقونور . مختلف رنکده کره‌میدلرله مستور قبه‌نك ارتفاعی دوقسان قدم‌در قطری قیرق قدم‌در .

بوتون شرقك أك محتشم بنالرندن بیری اولان قدس جامعندن صوکره داها آز کوزل اولمایان شام جامعی ذکر اولونابیلیر . هرنه قادر بوجامع قدس جامعی قادار بویوك بیر قدسیتی حائز اولاماسه‌ده ینه بیر سجیهٔ مقدسیته مالك‌در . زیرا ، بیر عنعنهٔ اسلامیه‌یه کوره . دنیانی محاکمه یه چکمك ایچین عیسی نزول ایده‌جکی وقت ، بوجامعك منارەلرندن (منارعیسا) نك اوزه‌رینه اینه‌جك ؛ متعاقباً معبده کیروب ، مسلمانلری ، خریستیانلری . یهودی‌لری اطرافنه طوپلایاجق . جمله‌سی طوپلانمش اولدیغی وقت الله‌ك کتاب کبیرنده ، مؤمنلرك اسامیسی اوقوناجاق و یهودی‌لر . خریستیانلراوزمان کمال فتور ایله ، آکلایاجاقلرکه « کتاب حیات » ده . دفتر اعمالده یالکز مسلمان اسملری مقیددر .

جامعك مختلف قسملرنده و جوارك خرابه‌لرنده اوچ دورك

اسلوبلری آشکار بیر صورتده طاپینیر ، زیرا بناء آیین سلامه تخصیص اولونمازدن اوّل بیری بیرینی متعاقب مجوسی ارك معبدی و خریستیان کلیسامی اولمشدر . یونان - روما اسلوبنده کی قسمك (روما) حاکمیتی زمنی محصولی اولدیغی طاش اولونور . عینی محلده . دها قدیم اولاراق دیکر بیر معبدك بولونمامی هیچ ده غیر محتمل دکلسه ده ، هیچ اولمازسه (سامچوقی) لر زمانه متقدم دکل در . خریستیان کلیسالغی ، دوردنجی عصرده اولدیغی کورونور ، (سمن ژان بابتیست)ده[*]تبرع ارلونمشدی . (شام)ك مسلمانلر طرفندن فتحنده ، قسم غربی خریستیانلرك آلتنده قالاراق قسم شرقی معاهده ایله ترك وتسلیم اولوندی . [١] مع هذا ، مرور زمانله ایشلر بومنوال اوزره قالامازدی ، خریستیانلر مسلمانلری تعجیز وشرمنداك ایدییورلردی . واقعا صوت باند ایله اوقومالری ودعا ایتمه لری ممنوع ایدی ، لاکن ممنوعیته رعایت ایتمه یور لردی ، ٧٠٥ ده نخشه چیفار چیقماز (ولید) ، کندی نصفلرینی [یعنی معبدك نصف غربی] ترك ایتمه لرینی تکلیف ایتدی . تعویض اولاراق عظیم الساحه بیر قطعهٔ اراضی ایله دورت کلیسا ویر ییوردی ؛ فقط خلیفه نك تکلیفی رد

[*] St Jean Baptiste

[١] باشقا یرلرده ده مثلا « قرطبه » ده ده عینی صورتله حرکت اولوندی .

اولوندی، اوزمان، اوڭه مسلمانلرله عقد ایتدیکلری متارکه نامه‌یی کندیسنه کوسترمه لزیمی طلب ایتدی. کوستردیلر، قرائت اولوندیغی وقت فرقنه‌واریلدی، که هنوز خریستیانلرك ید تصرفنده اولان و (سه‌ن ژان) کلیسا سندن داها بویوك بولونان (سه‌ن توماس) کلیسا سی، [«سه‌ن توماس» قاپیسی نك خارجنده، چایك قربنده کائن «سه‌ن توماس کلیسا سی] ذکر اولونمامشدر. خلیفه، «بو کلیسایه حقکز یوق در. آلوب جامع یاپاجاغم» دیدی. او زمان خریستیان لر یومشادیلر و «سه‌ن توماس» کلیساسنی محافظه ایتمك شرطیله، «سه‌ن ژان» کلیسا سنك، کندی اللرند. بولونان نصفنی ترك ایتدیلر.

جامع دلبر بیر اسلوبده یکیدن انشا اولوندی، بر معتاد، (ایستانبول)ك معمار و صنعت کار لرینه مراجعت اولوندی، زیرا صحرا اولادلری انشا آت دن بیرشی آکلا مایورلردی، کذالك (سوریه)ده (ایسپانیا)ده معمارلر دائما روم ایدی. نه‌پاره، نه زحمت اسیر کنمه‌دی. (ولید)ك، جامعه بش میلیون دن زیاده «دوقا» [*] صرف وتخصیص ایتدیکی مروی در. مرمر و قیرمزی صماقی مرمر، (ایسکندریه) دن کتیرتیلدی. بیرچوق مصارف اختیاریله، (سوریه) نك دیکر شهرلرنده یشیل مرمردن وغرانیت‌دن ستون لرآرامایه

[*] قیمتی اون، اون ایکی فرانق بینده متخلف بیر نوع آلتون سکه‌در. ع. ج.

کیدیلدی . دیوارلرك قسم علویسی و قبه‌نك وجه داخلیسی، خورمالقلر ویوونقال باغجه‌لری آرەسنده (مکه) ، (مدینه) و (قدس) بلدهٔ مقدسه لرینی ترسیم وتصویر ایدن موزائیق لر، رنکارنك طاش وسائره ایله قابلاندی. متعدد خصوصی حجرهٔ عبادت لر . آلماس لر و دیکر بوتوك احجار قیمت‌دار ایله تزیین ایدیلدی ، کمرلرنك بوتون اطرافنده آلتون دن معمول آصمه دالاری حلقه‌سی واردی . بوتون طاوان آلتون ایله ایشلنمش نقرلردن متشکل ایدی وخالص آلتون‌دن آلتی یوز قندیل . بنه آلتون‌دن معمول زنجیرلرله آصیلی ایدی

بیر مسلمان مؤلف دیرکه (جامع امویه) نك انشاسی اکمال اولوندیغی وقت بوتون دنیاده بولندن داها کوزل ، داها ظریف . داها زنکین بیر بنا بولونمادی .» مع هذا ، بوتون بوحشم ودارات‌دن ، بوکون چوق بیرشی قالمامش بولونیور ؛ الوان وازهار قاقمالریله مزین پارکه‌لر همان‌همان نابسوددر ؛ غرابت‌وصوماقی مرمر ستونلر حالا پرلرنده در ومستعرض معبرده‌دیوارلرك موزائیق لرینك پارچه‌لری انقاضی کورونور؛ فقط آلتون واحجار قیمت دار چوقدن بری کوزدن نهان اولمشدر. جامع ایکی دفعه تأثیر آتش ایله خراب اولدی: اولا ۱۰٦۸ ده «فاطمی» لرك طرف‌دارانی اولان شیعی لر ایله سنی لر آرەسنده متحصل بیر نزاع مناسبتیله. ایکی فرقه بوغاز بوغازه کلشلردی؛ جامعك جوارنده بولونان بیر خانه یانغینه

وبريلدى، آتش جامعه سرايت ايتدى و يانغينى سوندورمك ايچين صرف ايديلن غيرت ثمره‌سز قالدى: كافهٔ تزيينات محو وتباه اولدى. بنا يكيدن انشا اولوندى؛ فقط ١٤٠٠ ده (تيمورلنك)، (شام) ى ضبط ايتديكى وقت تكرار ياقدى. معاصرلرى بو وقعه‌نك اسبابى حقنده متفق دكللردر. بعض ذواته كوره جامع از قضا آتش آلمش و يانغينى توقيف ايتمك ايچين، تيمورلنك، ألدن كلن هر شيئ، بلا فائده، ياقمشدر. (شام)ك حسين فتحنده فاتحك [تيمورك] اسيرى بولونمش اولان و جامعك حشمت وداراتندن شوق وهيجانله بحث ايدن (باويه‌را)لى (شيلت‌به ركه Schiltberger)، نظراً، توابعيله جامعه كيردبكى حالده اورادهٔ امن وسلامتده قالاجاغنى قاضئ شامه (تيمور) سويله مش. بونك اوزه رينه اوكك. قادين وچوجوق اولاراق اوتوز بيك كيشى جامعده طوپلانمش ايكن تيمور جامعك ديوارلرى اطرافنه دهشت انكيز بير مقدار ده اودون يغديرمش، اودونه آتش ويردير مش. اكر بو روايت صحيح ايسه كنديسنك اسمنك، وقتيله كنديسنى Tamerlau يرينه Tanbrûlant تسميه ايدن فرانسه ده اولديغى كبى تلفظ اولونماسنه بو مونغول مستحق در. [*]

[*] تيمورلنك اوروپا لسانلرنده اسمى «تامه‌رلان» در. فرانسزلر ايسه ياقمق Brûler فعلنك اسم فاعلى اولان Brûlant كلمه‌سيله بير وجه شبه بولاراق «تام برولان» اسميله «تيمورلنك»ى تسميه ايدرلردى. «دوزى»نك كنايه‌سى بو كيفيت لفظيه اوزه‌رينه مبنى در.

اوچنجی بیر روایتـه کوره (تیمور) ك اردوسـنده بولونان (خراسان)لی شیمی‌لره، سنی لر غرضاً، جامعی آتشله مشلردر. بیر قاچ سـنه صوکره (مصر) سلطانی طرفندن تکرار انشا ایدیلدی.

شیمدیکی حالده مربع بیر بنـادر. طولی ۱۵۱ متره‌در، عرضی ۱۰۰ متره در؛ قبه‌سی ظریف در، اوچ مناره لی‌در؛ بونلردن بیریسی موجود منار لرك أك قدیمی اولماق محتمل‌در؛ فی الحقیقه، جامعی ایلك دفعه انشا ایتدیرن (الولید) زمانندن قالمادر و، انشا یه، جلوسندن آز بیر مدت صوکره باشلادیغی معلومدر.

سلسلهٔ مراتب، (تورکیا) ده پك تمـامی تامنه تنظیم اولونمشدر. سلطان دینك ریاستنده در، فقط قوهٔ جسمانیه‌یی نا صل، صدر اعظم‌ه عادتا تسلیم ایدرسه اقتدار روحانیسنی ده پایتخت مفتیسی [فتوی امینی] ایله شیخ الاسلام‌ه تفویض ایدر. بو عنوان وبو عنوانی طاشییان لرك نفوذ واقتدار عظیملری، (استانبول)ك (محمد ثانی) طرفندن فتحی تاریخندن باشلار. شیخ الاسلام رئیس حکام در، لا کن بالذات کندیسی نادراً حکـم ویرر، اکر ایش پك مهـم وَ باخصوص دینـه عائد اولورسه و حکم ایتمه سنی سلطان قطعیاً امر ایدرسه حکم ویرر. نفوذی پك بویوك در؛ حقنده ده پك درین حرمت بسلمه نیر. صدر اعظم دن صوکره او بیر نجی تابع در وَ یکی

بیر سلطان تخته جیقدیغی وقت قیلیچ قوشاتان او در. اوروپالی لرده رسم تتویج نه ایسه. تورکلرده ده قیلیچ قوشاتماق سهره موتیاسی او در. شیخ الاسلام و صدر اعظم قید حیات ایله نصب اولونورلر؛ فقط تجربه کوسترمش درکه بالخاصه اونلرك منصبلری قادار تبدلاته معروض هیچ بیر منصب یوق در. بو ایکی یوکسك مأمور هر شیده وتماماً متوافق ایسه‌لر. اوزون مدت پایدار اولابیلیرلر؛ عکس حالنده بونلردن بیرینك سقوطی ضروری اولور.

شیخ الاسلام، معیتنده حقیقی بیر جیش مأمورینه مالك در. بونلر دورت قلمه منقسم در. بیرنجیسی، وقف اولاراق جامع لره و مدرسه‌لره تبرع اولونان اموالك اداره‌سنه نظارت ایدر؛ بك واسع بیر دائرهٔ فعل واجرایه مالك اولان ایکینجیسی، حکام دین وَ قوانین حقنده کندیسنه تقدیم اولونان بوتون لایحه‌لری تدقیق ایدر؛ اوچنجی سی مهردارلق قلمی در، که شیخ الاسلام لك دائرهٔ عائدیتنه داخل دیپلومالر، بیوروللری لر، الخ ایشلری بوراده کورولور. دوردنجی قلمده فتوالر یازیلیر. بوصوك قرارلر ایکی نوع در، یاحقوق عمومیه‌یه یاخود حقوق خصوصیه‌یه عائد اولور. حقوق عمومیه‌یه عائد مسائل، بالطبع، آنجاق حکومت طرفندن عرض اولونابیلیر. بویله مسائل حقنده آنجاق حکومت استفتاء ایده بیلیر. حکومت صلح وحرب یاخود یکی نظامات حقنده الخ فتوا

امینك رأیی صورار هرحالده . بونی یاپمایه حکمداری هیچ بیرشی مجبور ایتمز . وذی قدرت حکمدارلر «فتوی امینی»نك رأیی هیچ صورمامشلردر دینیله مزسه ، هرحالده پك نادر اولاراق صورمشلردر . سلطان بونی یاپدیغی وقت ضعفندن، دیناً و یاخود ده پك مهم بیر شبئه تشبث اولوناجاغی ویاخود بویوك بیر تبدل وقوعه کتیریله جکی ایچین یاپار ، زیرا . بویله بیرحالده بیرفتوی سلطانك قرارینه فتواسز حائز اولامایاجاغی بیر قوتی ویریر . افراده ویریلن . فتوالره کلینجه ، هرکس، بو وجهله عقائده ، آیین اخلاق و شرایعه عائد نقطه لرده کسب یقین ایتمك اوزره . طلب ایده بیلیر . فتوالرا کنزیا دعوالری منعه یاخود فیصالنمایه یارار . مفتی کندیسنه واقع اولان سؤالره «الجواب : اولور .» یاخود «الجواب: اولماز.» کله لریله جواب ویریر باخوددسبب وموجب ذکر ایتمکسزین پك قیصه بیر رأی ویریر . تردد حالنده «الله اعلم بالصواب» یعنی داها دوغروسنی ، داها ایسنی الله بیلیر » عبارهسنی علاوه ایدر . مفتی نك وارداتی پك بویوك دکل در ، زیرا سنوی آلدیغی پاره ۱۲۰۰۰ فرانقی کچمز ، علمیه ، قضائیه و بویوك شهرلرك کوچوك مفتی لرینه متعلق نصب و تعیینلردن عظیم استفادهلر ایدر . بو مأمورین شرعیه نك دائرهٔ اجرا وصلاحیتلری کوچوك اولاراق ، فتوی امینك دائرهٔ نفوذ واجرا سنه بکزر .

آیین مأمورلری بش صنفه تقسیم اولونور وَ عائداولدوقلری صنفه کوره «شیخ» ، «خطیب» ، «امام» ، «مؤذن» و «قیوم» اسملریله یاد اولونورلر ؛ هرحالده اوروپای تورکی‌ده ایش بویله‌در ، زیرا ، دیکر جهتلرده ، مثلا (مصر) ده بعض فرق واردر : شیخلر ، جامعلرك واعظ دائمیلری درلر : هرجامعك کندی شیخی واردر ، که هر جمعه ادای صلاتدن صوکره وعظ ایدر ؛ اکثریا موعظه‌لرینی قرائت ایدرلر . اخلاق ، عقائد ، وآیین مسائلندن بحث ایدرلر ، فقط مختلف فیه نقطه لره دائر مناقشاته بك نادراً کیریشیرلر . بونلرك أك زیاده صاحب غیرت اولانلری ، الك یوکسك موقعده اولان ذواتی وحتی سلطانك ایفای وظائفه دعوت ایمکدن سیئاتلری ، اسراف ودیدبه‌لری ، عدالتسزلکلری و شنیعه‌لری علیهنده آغزلرینی آچوب کوزلرینی یومماق‌دن قورقمازلر . خریستیان خطبایه بکزه‌مه‌مك ایچین «زهست» یاپمایی تجویز ایتمزلر .(*) هفته‌لك دیکر کونلرنده ده وعظ اولونور ، فقط وعظ لرك عددی هر جامعك حجت تأسیسی ایله تحدید اولونمشدر . خطیب لر جمعه نمازینی قیلدیریرلر ، امام هرکون لك بش وقت

[١] بو « زهست » لاز خواجه‌لرده رحله یوسروقلامایه منحصر قالیر . « زهست » نطق وبریرکن و یا علی‌العاده مباحثه و مشافهه اثناسنده ، افادهٔ لسانیه‌یه معین و قوت بخش اولمق اوزره ، طبعاً و یا التزاماً . أل و قول و سائر اعضا ایله اجرا اولونان حرکت دیمکدر . ع . ج .

تازیق قیلدیرور . موذن لر نماز ساعتلرنده اذان اوقورلر ، قیوملره کلینجه اونلر جامعك خدمتجیلری درلر . خواجه‌لر خصوصی‌البسه اکنسا ایتمزلر ، مرتبه لرینه کوره تخلف ایدن شکل دستار لریله ، صنف روحانی ، [خواجه‌لر] افرادی صنف غیر روحانی افرادندن تمیز ایدرلر . (*) بعض ولایاتده ازجمله (مصر)ده خواجه‌لر ، اوروپانك صنف رهبانیسی کبی جمعیتك بیر صنف خصوصیسنی ده تشکیل ایتمزلر . وَ . اوراده، آیلقلری اوقادار جزئی. هرآی ، مثلا آلتی سو، [آلتمش پاره] درکه باشقا بیر صورتله تأمین معیشت ایتمه یه مجبوردرلر ، بناء علیه عینی زمانده عطارلق . مکتب خواجه‌لغی یاخود تاجرلك ایدرلر ، منتظم مشغولیتی اولمایانلر ، ذوات خصوصیه‌نك خانه‌لرنده ، آیلقله قرآن اوقومایی درعهده ایدرلر .

(تورکیا) ده اوتوز ایکی باشلیجه طریقت واردر. هربیرینك کندیسنه خاص ومؤسسی طرفندن معین اصول وارکانی واردر؛ البسه لرینك فرقلریله ده یکدیکرلرندن تمیزاولونورلر . بوتون ایمپراطورلغك هر طرفنه صاچیلمش اولان و هر بیری، بیر شیخ [بیر پوست نشین]ك اداره‌سی آلتنده اوتوز، قیرق درویشی محتوی بولونان تکیه‌لرده تقوی پرور کیمسه

(١) دوزی کتابنی قیرق سنه اول یازمش‌در . بو نقطه اونوتولمامالی‌در . ع . ج .

لرك عطيه لرى وتبرع لرى سابه سنده على العموم زنكين درلر، فقط درويش لر اوراده يمك ويا ناقدن باشقا بير شى آلمازلر. طعام ايكى ونادراً اوچ قاب دن مركب اولور. هركس حصه سنده بر، فقط اوچ ويا دورت كيشى برابر طعام ايتمك ممنوع دكل در، متأهل اولانلره خصوصى بر اقامتخانه ويرليور، فقط هفته ده ايكى ويا اوچ دفعه باخصوص «سماع» لرينه ذكرلرينه تقدم ايدن كيجه تكيه ده ياتماق مجبوريتلرى واردر، البسه لرينى و ديكر محتاج اولابيله جكلرى شيلرى درويش لر كنديلرى تدارك ايتمه يه مجبوردرلر، بو جهتله ايچلرندن چوقلرينك بير صنعتى واردر [*] بير درويش كندى كنديسنى كچيديره مه ديكى حالده كنديسنه اقربادن اكابر ياخود شيخى طرفندن باقيليرلر، زيرا عموم اهل طريقت، سئله نظريله باقيليرسه ده مع هذا هيچ بير درويشك تسأل ايتمه سنه مساعده اولونماز. «بكتاشى» لر يالكز استثنا تشكيل ايدرلر، اونلر منحصراً صدقه ايله باشاماق شرفيله عد ايدرلر. [١] درويش لر هيچ بر عهد ايله مقيد دكلدرلر. ديكر بر طريقت، كچك ياخود حتى طريقت حياتى بوس بوتون ترك ايده رك

(*) واقعا «مصر» ده چوق درويش لر واردر، فقط همان جلهسى تجارتله، زراعتله ياخود بير صنعتله مشغول اولورلر و منسوب اولدقلرى طريقتك مراسمنه آنجاق بك نادر اولاراق اشتراك ايدرلر.

(١) «دوزى» بكتاشيلر حقنده ويردبكى بو حكمده آلداتمايو

ایشلرینه کان بر مسلکی اختیار ایتمك تماماً کندی‌لرندەدر. فقط بو حریتی استعمال ایدنلری ایچلرنده پك آزدر. هر بیری، منسوب اولدیغی طریقته. مادام الحیات صادق قالمایی بر وظیفهٔ مقدسه عد ایدر. شیخلر، طریقتك ایله ری کلنلری طرفندن، تکیه نك یاشلی درویشلری میانندن انتخاب اولونور و شیخ الاسلام بونلر اوزه رینه بر نفوذ غیر محدود اجرا ایدر.

بو درویش لرك حیاتی قادارذکا ایچین قاتل بر شی تصور ایتمك کوچ در. همان عموم طریقت لرك اصولی، امر ایدرکه هر درویش ایلك یدی اسماء الله‌ی هرکون بر چوق دفعه لرذکر ایتسین. اسملر وجه آتی اوزره ذکر اولونور: لااله الاالله ٢ یاالله. ٣ یا هو. ٤ یاحق. ٥ یاحی، ٦ یاابد. ٧ یاقادر، بوندن ماعدا کونك مختلف ساعتلرنده بعضا یالکز بعضا آرقاداشلریله برابر دعا اوقو ماسنی ده استلزام ایدر. فقط طریقت لرك بر چوغنك خصوصی رقصلری واردر، بو رقص [*] لر تکیه نك، بواستعماله مخصوص بر اوطه‌سنده

ایسه بز، بکتاشیلر حقنده‌کی فکرمزده آلدانیورز. بزم بیلدیکمزه و طانیدیغمز بکتاشیلره کوره اونلر پك علوّ جناب و عزت نفس صاحبی عالی نظر، و حالبوکه فیلسوف جانلردر. ع. ج.

[١] رقص‌دن مراد، ذکر و اثنای ذکرده سوق جذبه وتنبه ایله اجرا اولونان حرکات رقصیه‌در. ع. ج.

یاپیلیر. بو صالون صرف اخشاب دن و غایت ساده در، مکه جهتنده کی دیوارك اورته سنده بیر نوع آشیان بولونورکه. معابد عیسویه نك اوتهل Autel لرینه معادل‌در، بونك اوکنده اکلثریا بیر سجاده یاخود بیر قوبون یوسق بولونور، شیخ بورایه اوطورور آشیانك [محرابك] اوست طرفنده طریقتك مؤسسنك اسمی بولونور. بعض صالون لرده کلمهٔ شهادت و «بسم الله الرحمن الرحیم» کلمه لرندن متشکل ایکی اوحه دخی بولونور. اکثر تکیه لرده شیخ یدی «اسماء الله»ی ذکر ایدرك باشلار. متعاقباً (قرار) لك مختلف آیتلرینی آغیر آغیر تلاوت ایدر و هر طور قیده، حلقه واری اوطورمش اولان درویشلر «الله» یاخود ده «هو» یه غیریرلر. بعض طریقت «قول» [شعبه] لرنده، دیرسك دیر که طوقوناجاق درجه ده یان یانه دیزجوکرلر و موزون بیر صورتده باش و بدن حرکاتی اجرا ایدرلر؛ دیکرلر قول ده. بدنی صاغدن صوله صوله دن صاغه صاللارلر یاخود ده اوکه وارقه یه دوغرو تحریك ایدرلر، اوطورورکن باشلانیلان بو حرکاته آیاقده ده ودائما موزون اولاراق محزون چهره یله، کوزلر قاپالی یاخود کوزقاپاقلری اینیك بولوندیغی حالده دوام اولونور. صوکره حرکت زیاده لهشیر. باخصوص (رفاعی) لرك «قزه رسیس» لری درکه نظر دقتی جلبه شایان‌در. بونون «رقص» اونلرده اوچ صحنه‌یی شاملدر و مجموعی

اوچ ساعتدن زیاده امتداد ایدر. اوّلا، بوتون درویشلر، محرابك اوکنده اوطورمش بولونان شیخه عرض خلوص ایدرلر. اك زیاده یاشلی اولانلردن دورت درویش اولا تقرب ایدر، صیره ایله شیخی اوپرلر. صوکره بولردن ایکیسی صاغنه، ایکیسی صولنه اوطورورلر. دیکرلری بیر نوع پروسه سیون [۱] تشکیل ایدرلر، قولاری قاووشوق و باشلری اوکه اکیلمش اولدیغی حالده ناله ریله لر. طریقت مؤسسنك اسمی محرر اولان لوحه‌نك اوکنده هرکس آیری آیری درین بیر «رکوعه وارمش» [بیر حرکت تعظیمیه] اجرا ایدر. صوکره ایکی آلاینی یوزلرینه و صقالارینه کوتورورلر. شیخ‌ك اوکنه دیز چوکرلر. آلنی احترامکارانه اوپرلر، و، وزمان، صالونك اورته‌سنده نیم دائره تشکیل ایدن قویون یولرینه قادار آغیر آغیر یورویه رك، کیدرلر. بونی متعاقب هپ بیر آغزدن تکبیر کتیریر و قرآنك ایلك سوره‌سی اولان «سورهٔ فاتحه» نی تلاوت ایدرلر. بو بیتریلمز شیخ، «لااله‌الاالله» عبارهٔ سنی یك أدا بیرصورتده اوتومایه باشلار و بونی تکرار دن فارغ اولمازه بونا جواباً درویشلر، آلاینی یوزلری، کوکسلری، بطنلری ودیزلری اوزه‌رینه کوتوره‌رك وَ لاینقطع بیر طرفدن دیکر طرفه صاللاناراق «الله!» دیرلر. ایکینجی صحنه، شیخ‌ك صاغ طرفنده

(۱) پروسه‌سیون Procession بیر بیری آرقه‌سندن یورویون آدملر هیئتی.
— قاموس —

بولونان اختیالردن بیری طرفندن ترنم اولونان نعت پیغمبری ایله باشلار . بومدت اثنـاسنده درویشلر ، بودفعه اوکه آرقه یه صاللاناراق ، علی الدوام ، الله ! دیـه باغیریرلر . بیرجیرك ساعت صوکره آیاغه قالقارلر ، دیرسکاریله یکدیکرلرینی ایترلر . وجانبی حرکت اجرایدرلر ، صاغ آیاق دائما پرنده قالیر ، صول آیاق ، دائما حرکت ایدر . فقط وجودك جهت حرکتنه مخالف بیر جهتده حرکت ایدر . « یاالله ! » و « یاهو ! » دیه باغیریرلر ، کیمی ایچنی چکر ، کیمی هیچقراراق آغلار ؛ بت بکنز اوچمش ، یوزلری ترله مستور بیرحالده ، کوزیاشی دوکرلر وکوزلرینی قاپالی طوتارلر . بیرقاچ دقیقهٔ آرامدن صوکره اوچنچی صحنه باشلار . شیخك صاغ طرفنده بولونان دیکر بیر شیخ ، بیر الهی ــ که اکثریا ، صلاح وتقوی ایچنده اولمش بیر شیخ طرفندن انشادایدیلمش وفارسی العباره اولور ــ ترنم ایتدیکی صیره ده ، درویشلرك حرکتلری داها شـدید اولور ، ویاواشلانماق ایچین أك مرعی الخاطر اولانلردن بیری آره یه کیرر ومثال امتثالیله اونلری آتشلندیریر . یکی بیرآرامدن صوکره دوردنجی صحنه باشلادیغی وقت ، درویشلر صـاریقلرینی آتارلر ، بـیر حلقه تشکیل ایدرلر ، قوللرینی یکدیکرینـك اوموزلری اوزه رینـه قویارلر و بو حالده ، آباقلرینی وقت وقت یره ووراراق یاخود ، بیرلکده صیچرایاراق صالونی مطرد آدیملرله دور ایدرلر . بو صحنه اثنـاسنده

أك زیاده یاشی اولانلر. که شیخك صاغ طرفنده بولونورلر. یکیکری متعاقب صلهلر اوقورلر. دیاقه‌لر، وهاهوهای‌لری کیمسه یوکسه‌لیر وغایت جسیر کیمسه یه. بیر جیغلیق یه منقلب اولور. یورولمه‌یاشلار کورونجه‌کلری وقت شیخ دائره‌نك ایچینه کیرر. اورنه ایرنده احد موقع ایدر و عمرلری تزیید ایچین اونلرك حرکتلرندن داها شدید حرکتلر اجرا ایدر. صوك صحنه انعکاسنده درویش لرك ضعف واهتزالاری بر نوع حالت استغراق. اولورکه او زمان قیزغین دمیر آلنه تحمل ایدرلر فی الحقیقه محرابده وشیخك صاغ طرفنده بولونان دیوارده. بیچاقلر و سائر اوجی سیوری آلتلر آصیلی‌در. دوردنجی صحنه دن صوکره ایکی درویش یو دمیر آلت لردن سکیز ویا دوقوز دانه‌سنی آلیر قیب قیرمزی اولونجه یه قادار آتشده قیزدیریر. شیخه تقدیم ایدر، شیخ بعض دعا اوقودوقدن وطریقتك مؤسسندن استمداد ایتدیکدن صوکره قیزغین دمیرلرك اوزه رینه بیر قاچ دفعه أوفورور، اونلری آغزینه یاقلاشدیریر صوکره، درویش لردن. أك زیاده اصرار ایله طلب ایدنلره تسلیم ایدر. درویشلر. برهیجان اونلری یاقلارلر. بیرنوع حظ وشهوتله تماشا ایدرلر، بالارلر. ایصیریرلر. آغزلرنده صوئوتورلر. قیزغین دمیرلردن آلده ایده‌جکلری دیوار ده آصیلی بیچاقلر اوزه‌رینه آتیلیرلر

شدتله ، دیواردن چکرآلیر یانلرینه . قوللرینه . کوکسلرینه ، هیچ بیر اضطراب علامتی کوسترمکسزین ووروللر

وقا نظراً ، جنت دینیه‌نك درویشلرده اولدیغی قادار هیچ بیرطرفده داها زیاده قوتلی اولمـادیغی ظن اولونابیلیردی ، باخصوص که بورقص[ذکر]لر هفته‌ده بیر وَیاایکی دفعه منتظماً اجرا ایدیلیر ؛ فقط بوظنده یك آلدانیلیردی ؛ درویشلرك اکثریتسنك جنت حالنده متعصب‌لر اولدوقلری کورونمه‌یوردی داها دوغروسی بونلر قورناز حیله‌کارلر درلر . که رقص وذکر لرینی تماشا ایتمه‌یه قوشان خالق کوزنده کندیلرینی مقدس ، کرامت صاحبی کوسترمك ایچین لازم کلان تدبیری اتخاذ ایدییورلر و حرقه وجرحـه‌لری . کوروندوکلرندن داها آزتهلکه‌لی قیلماق ایچین رجتـه‌لره مالك اولدوقلری تخمین اولونیور . یکیرمی دورت ساعت صوکره ندبه لری همان همان بللی اولماز ؛ ذاتاً بشنجی صحنه‌ده شیخ جریحه‌لر اوزه‌رینه اوفلهمش وصالیا ایله طلا ایتمش ، دعالر اوقومش ، و خسته‌لره سریع بیرشفا وعد ایتمش در ، فی الحقیقه موجب حیرت بیر درجه قیصه بیر مدتده شـفا یاب اولورلر ، وَ بالطبع ، بونلرهپ کرامت‌لر در . انکار اولونامازکه بو درویش‌لر ذاتاً اوسته درلر . (لان Laue)کروایت ایتدیکنه کوره . بو وجهله درکه یالکز بیر

پانتالون كيينمش اولان (قاهره) لى بير درويش «پروسه سيون» اثناسنده، قاطران وزيتون ياغيله مملو بير اويوق خورما آغاجى پارچه‌سنى قولتوغنده طاشيايى عادت ايتمشدى. آلولر كوكسنك، صيرتنك، باشنك اوزه رنده پيلان واری صاللاناراق اوزانبوردى كنديسنه ايراث الم ايديبور كيبى كورونمه يوردى.

«مولوى[*]»لر طريقتنك بير رقصى واردركه كنديسنه خاص در. كوزلر يومولمش و قوللر هوايه قالديريلمش اولديغى حالده صول آياقلرينك پارماقلرى اوزه رنده دور ايدرلر. فقط بو «أقزه رسيس» لردن باشقا درويش لرك باشقا «أقزه رسيس» لرى ده واردر. بعضلرى و ردركه ساعتلرجه عبادت ايتمك، مراقبه يه طالماق وزره حجره لرينه قاپانيرلر؛ ديكرلرى لاينقطع «هو!» ياخود «الله!» ياخوددده «لااله الاالله» دييه‌رك كيجه‌لرى كچيريرلر. اويقويه طالماماق اچين يك راحتسز وضعيت لرآليرلر: آياقلر برده، الريزلر اوزه رنده، عنق و باجاقلر اوزه ندن بيرقايبش كچمش اولديغى حالده

[*] «مولوى» كلمه‌سى طريقت مولويه‌نك مؤسسى و «مثنوى» صاحبى (مولانا جلال الدين رومى) نك مولانا لقبندن مأخوذدر.

ع. ج.

اوطورورلر، یاخود، صاجلرینی طاوانه مربوط بیر ایپه باغلارلر. بو نوع استغفاره «چله» دیرلر.[*]

درویش لره بك حرمت اولونور، هر صنف دن و حتی اك یوكسك موقعلی ذوات هیئت درویشانه منسوب اولابیلیر و عالم كبارده یاشامایه ینه دوام ایده بیلیر. اونلر ذاتاً خریستیانلرك ده كمال سهولتله قبول اولوندیغی رقص لرنده حاضر بولونورلر، حتی بعض كره ذكره اشتراك ایدرلر و كندی خانه لرنده طریقتده مستعمل دعالری اوقورلر. هرنه قادار كندیلری ایسته مز لرسه ده، درویشلره مبزولاً صدقه ویریلیر. محاربه زماننده اونلر داها زیاده قیمت دار اولورلر. هر پاشا یاخود بك حربه كیدركن اونلردن بیر یاخود ایكی كیشی یی یانه آلیر كوتورور؛ باخصوص بیر محاربه دن اول بوتون كیجه یی دعا ایله كچیریرلر؛ بوحالده ده صفلری طولاشیر، دین ایچین حرب یاخود ترك حیات ایدنلر ایچین

[١] تورکجه ده مستعمل چله كلمه سی اساساً فارسیدر. « اصلی » « چهله »در. قیرقلق، « قارانتنه » دیمكدر؛ قیرق كون دوام ایدن دیكر شیلردن باشقا، درویشلر علی الدوام طلوع شمس دن غروب شمسه قادار اوروج طوتاراق حجره لرنده كچیردیكلری قیرق كون قیرق كیجه یی ده افاده ایدر »(قارانتنه)كلمه سنك منشائی و (چهله) ایله مناسبتی حقنده تتبعات، (دیاربكر) ولایتی مطبعه سنده طبع ایدیلن (قوله را) عنوانلی رساله مزده بولونور.

ع. ج.

پیغمبر [ص.ع] ك وعد ایتدیکی سعادتی خاطرلاتیر و صابطان ونفراتی ایفای وظیفه یه ترغیب ایدرلر، داهاسی وار. لوای شریف، مخاطره ده بولوناجاق اولورسه اثنای محاربه ده، بعض کره درویشلر مأثر قهرمانی دخی ابراز ایدرلر.

شیخ لرك اکثریسی رؤیالری دخی تعبیر ایدر، و کرامت لر کوسته ریرلر. سحرلر، دعالر، و بو نوع دن دیکر وسائط ایله عینی جنسدن دیکر داهابیر چوق شیلر بر طرف جسم لك وروحك بوتون خسته لقلرینی اشفا ایدرلر. سارق لری کشف ایدرلر.

مع هذا، منوّر الافکار تورك لر، درویش لره چوق اهمیت ویرمزلر. فی الحقیقه درویشلك لرایچندن بیرچوغی بوتون اعمال دینداریانه لریله برابر، سرخوشلغك، چاپقینلغك نمونه لری درلر. بوسفاهتلرده اك زیاده ایله ری کیدن سیاح درویش لردر. اوروپانك، آسیانك، افریقانك بوتون مسلمان مملکتلرینی دولاشیرلر. بعضلری بوسیاحق، صدقه طوپلاماق اوزره، رئیس لرینك مریله اجرا ایدرلر. بعضلری سوء حرکتلری سببیله تکیه لرندن دیشاری یه آتیلمشدر، فقط درویش قوستومنی محافظه ایتدیکارندن شهردن شهره دیلنمه یه کیدرلر. بیر اوچنجی نوع، تورکیا ده، الخ. کندیلرینی اهل سنت کوسته رن (هند)لی (ایران) لی اجنبی درویش لری محتوی در. تورك لر، اونلره، بالطبع،

آنجاق پك آز اعتبار ايدرلر، زيرا بونلر، عموماً، تدبيرسز دولاندريجى درلر، كه صدقه ايسته‌مز لر فقط، داها دوغروسى بالذات كنديلرينك تعيين ايتديكى مقدار ده پاره يى قوپاريرلر. [*] هركسچه مرعى قواعد نزاكته رعايت ايتمه يه كنديلرينى غير مجبور عد ايدن خصوصى بر نوعده صوفى لر اولان « قلندرى » لرى دخى بونلرميانه ادخال ايتمه‌لى در، اونلرجه هيچ لازم اولماديغى ايچين نماز قيلمازلر، اوروج طوتمازلر، زيرا قابلرمز الله ايله برابر اولسون ديتيشير ديرلر، منهى اولمايان حظوظات ايله متلذذ اولمايى سورلر. داها زياده خطر انكيز اولان شودر، كه بير چوق رجال دولتى از جمله (سلطان بايزيد ثانى) يى قتل ايتمشلر در. [*] و اونلرك

[*] « موريه » بير (هند شرقى) قومپانياسى ايلچيسندن يوز غروش طلب ايدن بير درويش‌دن بحث ايدييور. بو ميلغك اعطاسندن امتناع ايديلمش اولديغندن قاپى‌نك ياننه يرلشمش و ايكى سنه اوراده قالمشدر. بير حالده كه نهايت مدير اولدن، قورتولمق ايچين مطلوبى ويرمشدر.

(*) « بايزيد ثانى » اوزه‌رينه بير قلندر، خنجر بدست هجوم ايتمشده؛ ياننده بولونان مشهور « اسكندر پاشا »نك سايهٔ شجاعت و حمايتنده، پادشاه، خنجردن قورتولمشدر. بايزيد ثانى، (سليم اول) طرفندن منفياً (دميتوقه)يه كوندريلركن يله (سليم‌اول)ك امرى و موسوى بير دوقتورك آلى ايله تسميم ايديلمش؛ مسموما وفات ايتمشدر. سلطنت عثمانيه تاريخ نى طرفنك ويردكى معلومات بو صورتله مضبوطدر.

ایچنده بر چوق قانلی دین محاربه لرینه سبب اولمش و بونک
ساحه (مهدی) لر ظهور ایتمشدر.

درویش لر، آداب عجیبه لریله عقیدهٔ ولیهٔ پیغمبریدن
بك چوق تباعد ایدیلمش ولدیغنه بنه خدمتی کورمیلرلر.
دیکر بعض کره همان همان عینی درجه ده بر دیکر بنه ده
سنهٔ مریهٔ محمدیه نك بعض موسملرنده، سوزده سنی لرك،
فی یومنا هذا اجرا ایتمکده اولدقلری وشریعتك امر ایتمه
دیکی اعیاد دینیه در.

محرم آینك عشری لر ایچین بویوك بر موسم عظیم ماتم
ولان ایلك اون کونی سنی لرك نظرنده پك صورت مخصوصه
ده مقدس اعتبار اولونور. سنه نك ایلك اون کونندهموسوم
اولك یلدیقلری کبی بوموسم اثناسنده درکه اك زیاده صدقه
ویریلیر. قادین لر [هیچ اهمیت ویرمه مصرلی قادین لر] کیجه
لری بعض کیمسه لری زیارت ایتمك ایچین حرملرك بر زماندن
استفاده ایتدیکلرینه اعتقاد ایدرلر، جن بعض کره بر
صوطاشیدیجی [سقا] یه افتده کلیر. یاناق وطه سنك قاپیسنی
چالار. وطه نك ایچریسنده بولونان «کیمدر بو؟» دیه
صوردقده وقت، جن «بنم، سقای قریه یی نردیه بولشالیم؟»
در. اوته کی «کوپ بوشسالت کیم یلیر کیمکله ایشی وار،
بزی اسقالرك کیجه کلمك عادتاری یوقدر» دیر. صباحلین قالقدیغی
وقت کوبی آلتونله طولو بولور. بعض کره ده، جن بر قاطر

شکلی آلیر : آلتونله طولو ایکی طوره کثیریر ، صیرنده بیر اولوقفاسی بولونور . بوینده . کوچوك چنغراقلر کچمش اولان بیر ایپ واردر ؛ زنکینلتمه یه کلدیکی کیمسه نك اوطه سنك اوکنده ایی صاللار . اوطه ده کی آدم دیشاری چیقار ، اولوباشنی آلیر ، طوربه لری بوشالتیر اونلری صمان ویاباشقا بیرشی ایله طولدورور . ساخته قطرك اوزه رینه قویار و « یوروای مبارك » دیر . مع هذا ارککلر بو خرافاته کولرلر .

محرم آینك اونجی کونی مقدس در . زیرا (آدم) و (حوا) جنت دن قوغولدوقلرندن صوکره ، ایلك دفعه [١] بوکون یکدیکرلرینی بولدیلر . نوح سفینه سندن بوکون چیقمشدر ، حاصل کلام (حسین) شهید اولاراق بوکون ارتحال ایتمشدر ؛

---

[١] منقبهٔ اسلامیه دیر ، که (آدم) و « حوا » جنت اعلادن طرد اولوندوقلری وقت ، (آدم) ، (سیلان)ه و (حوا) ، بالاخره [حده] شهرینك سنا ایدیلدیکی محله هبوط ایتمشدر . فقط [آدم] کعبه نی بنیاد ایتمه یه کیتمك امریله آلدیغی وقت زوجه سنی جبل [عرفات] قرینده بولمشدر .

— حاشیهٔ مؤلف —

سیلان Seylan یزم [سرندیب] دیدیکمز آطه در . اوروپا لسانلرنده بو نام ایله ذکر اولونور . بو اسم (معجم البلدان)ده ده مذکور و بناءً علیه اسلام جغرافیونلرنجه ده غیر مجهولدر . شو قادار وارکه [یاقوت حموی] (سرندیب) بو اطه ده در دیبور ، بو ایکی اسمك مسمالرینك بیر و عین قطعهٔ ارضیه اولدیغنی بیلمه یور کورونیور .

ع . ج

زیرا بوفکر یالکز شیعیلرك فکری دکل در . سنی لردخی تماماً بورأیده‌درلر. بیر چوق مسلمانلربوکون اوروج‌طوتارلر بعضلری بوکونه‌تقدّم ایدن کونده‌ده اوروج طوتار .بوکون، باشلیجه(قاهره) ده بویوك شعشعه‌ایله احیا اولونور . چونکه (حسین)[ر ع]ك باشنك،(قاهره)شهرینك أك مقدس‌جامعنده (٢) مدفون اولدیغنی ادعا ایدرلر . بو مناسبتله کلیتله جامعه کیدنلر بالخاصه قادینلر وباشلیجه اصناف وآحادناس قادینلری درلر؛ و ارکلرك بوکونده‌جامعه کیتمه‌لری قادینلرجماعتنك آرهسنده بولونماق ذوقیله محظوظ اولماق ایچین‌در دنیلدیکی (قاهره)ده اکثریا ایشبدیلیر . جامعلرده بیله . درویشلرك رقص لرینه باشلادیقلری کورولە بیلیر .

«مولدالنبی» بایرامی سنه‌نك اوچنجی آیی اولان ربیع الاول‌ده دوقوزکون دوقوزکیجه احیا اولونور ، اوچنجی کوندن اون ایکینجی کیجه‌یه قادار مسلمانلرك طرز حسابنجه اون ایکینجی کونه تقدم ایدن کیجه‌یه قادار دوام ایدر ، (مولد النبی) بایرامنده ، تنویرات . پروسه سیون لر ،رقص لر کورولور . فقط ازجمله (سعدیه) درویشلرینك « دوسه » [أزیلمه] تسمیه ایتدیکلری درکه نظر دقتی جلبه شایان در .

---

[٢] [جامع الحسنین]ده یعنی ایکی حسن[حسن و حسین] جامعنده ایرانلیلر اونی زیارت ایتمك ایسته‌مزلر ؛ ذاتاً بیر چوق سنیلرك جای شبهه بولدوقلری بو عنصریه ایرانیلر اینانمازلر .

بیرشاهد رای العین دیبور . که بو درویش لردن یوزدن فضله‌سی. ممکن اولدیغی قادار بیری بیرینه صیقیشیق اولاراق بره یاتارلر . صیرتلری یوقاریده ، قوللری جبهه‌لرینك آلتنده متصالباً موضوع بولونور ، متصل « الله ! الله ! » دیرلر . صوکره، باشلیغندن طوتاراق ایکی کیشی‌نك کثیردیکی بیر آتمه راکب اولدیغی حالده شیخ کلیر . بونلر آتله. طوپراق اوزه رینه یوز دوستی یاتمش اولان درویشلرك اوزه رندن کچرلر و بعضا هر بیرینك باشنی ، یاخود آیاغنی چیکنرلر . هر درویش . کندیسنی فی الحقیقه بیردفعه ارك آیاقلرندن بیریله ، بیر دفعه آرقا آیاقلرندن بیریله ووران آتدن ایکی ضربه یر ، فقط بوندن هیچ بیر کیمسه یارالانماز : چونکه بیرکون اول درویشلر و شیخ بعض دعالر وقومشلردر . اکر بویله یاپامش اولسه‌لردی . بعض دعا اوقومامش اولانلرك باشنه کلدیکی کبی باشه رینه بلا کلیردی . کیفیت‌ده کرامت نظریله باقیلیر و (سعدیه) درویشلرینك هر شیخی بو اقتدارمملك در . مؤسسك ایلك خلفی . هیچ بیرینی قیرمامسنزن شپشه یه‌نلرینك اوزه‌رندن آتله کچیوردی (لان) . « بوخصوص اچین آتك نعلسز اولدیغنی ادعا ایدن کیمسه لر واردر فقط بوفکرك ثابت اولمادیغنی تحقیق ایتدم اعتقادنده یم » دیر .

« مولد نبی » عیدندن بش یاخود آلتی هفته صوکره، (مولد حسین) عیدی اون بش کیجه اون دورت کون ثنا

سنده. و تقريباً عينى وجهله فقط «دوسه» سز اولارق اجرا اولونور. صوكره يدنجى آيك يعنى رجب آينك اواسطنده على [ك.و] نك كريمه‌سى (زينب)ك مولدى كليور. متعاقباً (معراج نبوى) عيدى كليركه يته «دوسه» ايله مترافق بولونور. بوندن باشقا، آز اهميتلى اولياناك مولدلرى دخى تجيل واحيا اولونور؛ بو صورتله هر نه قادار شيعى لرك «محرم» لرى قادار آتشين اولماسه ده، سنى مسلمانلرك ده بايرام لرى اكسيك دكل در.

تورکيا ده، دينك وظائف خارجيه سنى كمال اهتمام ايله ايفا ايدرلر. نمازقيلينديغى وقت بير جامعده بولونمش اولان (اوروپا) لى لرك جمله سى ايفاى فريضهٔ صلاتده كى جديت وعظمته متحير قالمشدر در. (لان) ديركه: جامعه مسلمانلرك انظار و وضعيتلرى، بير زهد هيجان پرور دكل فقط بير تقواى ساكن ومتواضع كوسته ريور. كرك دينداشلرى آره سنده، كرك كنديلرى كيبى دوشونه بيلرله اثناى مكالمه لرنده هر كون كوستر ديكلرى غرور وتعصب، معبده كيرر كيرمز نابود اولپور كيبى كورونور. خالق ايله بنك عبادتنه تماماً مستغرق اولپور ايدنله بيليرسكز. متواضع و ايشلنمش كتاهك ندامتيله معذب كورونورلر. فقط تواضعى تقليد ايتمكسزين وسيمالرى بير جبرى، بير صنعى افاده آلماقسزين بويله اولورلر. «صوم رمضان فريضه‌سى مؤمنلرك اكثريت عظيمه‌سى طرفندن، كمال اهتمام

ایله. ایفا اولونور. ودیکر کافهٔ وظائف دینیه دن دها زیاده معتنا عد اولونور. زنکینلردن. اوروج طوتماق وظیفه سنی اجرا ده مسامحه ایدنلر دخی کیزلی یرلر واوروج بیوردیغی اسملرینك بیلنمه سنی ایسته مزلر. فی الحقیقه بو فریضه نك ایفاسی باخصوص رمضان یازه تصادف ایدرسه، شبهه سز زحمتلی در: مثلا حزیران آینده ایسه (مصر)ده، اون آلتی ساعت بیر چیرك بیر مدت اثنا سندن بنك دن، ایچمك دن. توتون ایچمك دن. نفیه چکمك دن امساك ایتمك لازم کلیر؛ اوروج، اکثریا. ضعیف کیمسه لر ایچین مهلك در؛ مع هذا بو فریضه نك ایفاسنه قطعیاً رعایت ایدیلیر. بیر چوق خسته لر ایچنده. حیاتی قورتارماق ایچین اوروجی بو زماق ایسته ین بیر دانه سی بولونمشسه اونك ده کوجلکله بولونمش اولدیغی (بورتون) حکایه ایدر.

کونده بش وقت نماز دخی اولدوقجه اطراد ایله قیلنیر. تورك لردخی غایت مکمل بیر قوم مصلی در؛ فقط اونلر عبادتلرنده. کله نك معنای بلندیله، چوق دین آرامامالی در، و باشقا دورلوده ناصل اولابیلیردی؟ کونده بش دفعه. معین ساعتلرده. ذاتاً پك بی نمك اولان وجامع لسانده یعنی عربجه اولدیغی ایچین معناسی بك ده فهم اوونمایان دعالری اوقومایه مجبور بولونولدیغی حالده عبادت قلب دن کله بیلیرمی. قلبی، مخلص، ایچه ریدن کله ناصل اولابیلیر؟ تورکلرده. نماز

وظائف یومیه دن در، کندیلکندن آکلاشیلیر، که بو وظیفه ایسه کیمك، ایشی یاپماق. طعام ایتمك، واویوماق وظیفه‌لری کبی انفا اولونور. تعامل قدیم تعقیب ایدیلیر. نه حالده بولونولورسه بولونولسون وحال‌نه قادار غیر مساعد اولورسه اولسون نمازقیلینیر. بیر شخص، آز نازك بیرحکایه نقل ایدر، وصیره ده مؤذن اذان اوقومایه باشلار، حکایه یی نقل ایدن، حکایه یی کسر، نمازینی قیلار، حکایه سنه، قالدیغی یر دن باشلار. بیر تاجر، یالان سویلر، آلداتیر، صوکره نمازقیلار، صوکره کذب واغفالنه دوام ایدر. بیر پاشا، بعض مظالم وحشیانه یاخود بیر جنایت اجراسنه دائر امرلر ویر مکله مشغول بولونور، اذان اوقوندیغنی ایشیدیر، متأنیانه، سجاده سنی یایار صاقالنی صیغار، آسوده اولدیغی قادار محتشم بیرسیما ایله نمازینه باشلار نماز قیلینیدیقدن صوکره تعلیمات ظالمانه‌سنی ویرمه یه دوام ایدر، چونکه نمازی ایله وجدانك هیچ بیر علاقه‌سی یوق در [*]، وهیچ بیر کیمسه یه نده موجب

---

[١] [ابوالعلاء المعری]نك شو آجی و کسکین خطابه‌لری بوراده شایستهٔ تخطر و تأمل‌در :

یا ظالماً عقد الیدین مصلیاً
من دون ظلمك یعقد الزنار ؛
أتظن انك للمحاسن کاسب
و خبیی امرك شرة و شنار !
. . . . . .

حیرت بیرشی کورمز: هیچ بیر کیمسه عارلانماز، هرکس مطلوب زمانلرده نمازینی قیلار و یو نکله هرشی اولمش، بیتمش اولور.

مع هذا. بو فریضه نك ایفا سنده بك فضله دقتلی بولونماز لر. (لان) دیپورکه «قیاساً سویله سهدیکی حالده (مصر) ده بش وقت نمازینی بعض کره وحتی اکثریا ترك ایتمه ین بك آز کیمسه واردر و هیچ نماز قیلمایانلرده چوق در.» (مصر)ی هرکس دن زیاده طانبدیغی محقق ولان عیبی مؤلفك تأمینه کوره، قادینلر دخی عینی حالده درلر. قادین لرك جامعده جماعتله نماز قیلمالرینی پیغمبر [ص.ع] منع ایتمه دی، فقط اونلرك جامعده موجودیتلرینك اذهان رجالده بادی تشوش اولماسندن احتراز اً هرکونکی بش وقتلرینی خانه لرنده قیلمالری مرجح در دیدی. هم ده، قادین لرك جامعه قبول اولوندوقلری بیر چوق ممالکتلر، وقتیله، وارایدی. ارکلرك آرقه سنده خصوصی موقعلر اشغال ایدییورلردی. وبعض خطه لرده یاخود بعض شهرلرده، مثلا (مدینه) شهرنده حالا بویله در. لاکن شیمدی، قادینلر عمومیت ایله جماعتله نمازده بولونماپورلر. (قاهره) ده بش بوسرکزده در، بوراده ایسه

معناسی: ای نماز قیلارکن آل باغلایان ظالم. سنك ظالمکك سایه سنده «زنار» باغلانیور. سن محاسن ایشلهدیککی می ظن ایدییورسین؟ سنك امور باطنیهك شرت و عاردر» دینك در. ع. ج.

تار قیلدیغی هیچ واقع اولمایان یك آز کیسه واردر.
حجه کیدنلرك عددی یك آزدر و بریسی ایکی حج ایتمزسه تعییب ایدیلمز.

خرافات پرورلك یاکز قادینلر آره سنده دکل — بر نمونه سنی ذکر ایتدك — ارککلر آره سنده ده یك عمومی در. جن لره اعتقاد دین اوزه رینه مبتنی در: فقط داها یله ریسه کیدیلیر و نسخه لر، طلسملر طاشینیر. بونك ایچین قرآنك کوچوك قطعه نسخه لری، یاخود قرآنك نسخه یه مخصوص آیت لری. یاخود اللهك دوقسان دوقوز اسم یاخود صفتی. یاخود یدی اصحاب کهفك، کوپکلرینك اسملری استعمال اولونور خسته لقلره دوا، یاخود مضادسم اولاراق ایچنده قرآنك بعض فقره لری یاخود کلمات سحریه محکوك بولونان بیرمعدنی قویه دن بیرپوتره صو آلیر، پیغمبر [ص. ع]ك مرقدینك غباری زمزم قویوسنك صویی. کعبه نی ستر ایدن وهر سنه تجدید اولونان پرده نك کوچوك پارچه لری طلسم خواصنه مالك اعتبار اولونور. ذی حیات ولی لر، اکثریا مجذوب لر در، تهلکه لی اولانلری حبس ایدرلر؛ تهلکه لی اولمایانلر. کلینجه اونلر سوقاقلری دولاشماقده حرّ براقیلیر وکندیلرینه الله کوزده لری، سوکیلی قولاری نظریله یاقیلیر، اونلرك عقللری نزد ربانیده در. پر اوستنده یالکز قسم جسمانیلری بولونور، شهرت قدسیتلرینه اصلا خلل کلمکسزین،

احكام دينيه خلافنده . كيف مايشاء ، حركت ايده بيليرلر ، زيرا ، ذات غير جسمانيلرينك تماماً مستغرق زهد وتقوى اولديغنه اعتقاد ايتديكلرندن ، احتراصلرينى ضبط ايدهمه ديكلرينى ده قبول ايدرلر. بعضلرى چيل چيپلاق طولاشيرلر ، بعضلرى هر رنكده پارچه لردن ديكيلمش بير خرقه كيينير. صمان ياخود دوكولمش صمانله قاريشيق قيريلمش جام پنلرى واردر . صدقه ايله كچينيرلر واكثريا كنديلرى طرفندن طلب واقع اولماقسزين صدقه آليرلر .

اوليايه اينانماماق . الهك موجود ينده ياخود قرأن ك الهى المنشاء اولديغنده شبهه ايتمك قادار آغير بير شيدر . اوليا هرنوع كرامت ، معجزه لر ياپارلر . مرتكب اولماديغى بير جنايت ايچين ، اونلردن بيرينك قفاسى كسيلديكندن ، قانى ، طوپراغك اوزه رينه ، عرب حروفاتيله، شو كلمه لرى يازدى : « بن بير ولى اللهسم ، و شهيد اولاراق أولدم » صوك زمانلرده (قاهره) ده ياشاماقده بولونمش اولان ديكر بير « ولى » اوتوز سنه اوطه سنده قالمشدى و اورادە. دمير بير زنجير ايله ديوراه باغلانمش ايدى. وقت وقت اويوماق ايچين كيى اورتونوردى، فقط بو تسترى متعاقب اورتوبى قالديرديقلرى وقت، هيچ بير كيمسه يى آرتق بولمايورلردى. ديكر خصوصلرده عقل سليم دن محروم اولمايان كيمسه لر بو نوع بونوع حكايه لرى تكرار وقبول ايدرلر : بونلره كولونه جك

یاخود بو خصوصده بعض تردد اظهار ایدیله جك اولسه بویوك بیر رذالت ه میدان ویریلیر .

اکثریا اولیانك مزارلرینه کیدیلیر . . هفته‌ده معین بیر کون ، کوبك حامیسی [ه‌ولی‌ه] بیر دفعه زیارت اولونور . اوزمان ، اکثریا ، فقیر سیاحلر ایچین ، مزارك یانده اکمك یاخود بیر اوفاق پاره وضع اولونور ؛ قربان ذبحی دخی ، هله (مصر)ده ، نادر دکلدر . بیر خسته‌لقدن شفا بولونورسه یاخود بیر ارکك اولادی اولور یاخود ، صورت مخصوصه‌ده آرزو اولونان دیکر بیرشی آلدمایدیلیر ایسه فلان ولی‌یه بیر کچی ، بیر قوزو ، یاخود بیر قوبون قربان کسیله جکی عهد ایدیلیر . دیلك قبول اولونجه اوذات شریفك مزارینك یانده ، موعود حیوان ذبح ایدیلیر ، آنی سه‌ردمونیاده هر بولونماق ایسته‌ینه توزیع اولونور . بوندن باشقا هر سنه اولیانك یوم ولادتلری شهر آیین ایله احیا اولونور : قرأن تلاوت ایتمك ایچین مکتب خواجه‌لرینه پاره ویریلیر ؛ درویشلر جلب اولونور ، بونلر رقص‌لرینی [ذکرلرینی] اجرا ایدرلر ؛ جوارده اقامت ایدنلر قاپیلرینه لامبه‌لر آصارلر . کیجه‌نك بیر قسمنی توتون ایچه‌رك ، قهوه ایچه‌رك ، حکایه جیلری دیکله‌یه‌رك کچیریرلر . بو عیدلر بعض کره بیرچوق کونلر امتداد ایدر . وبونده حاضر بولونمایه

بویوك اهتمام ایدرلر ، زیرا ، یوم ولادتنده بیر ولی نك مزارینی زیارت ایتمك یالکز اوغور کتیره جکنه اعتقاد ایتمزلر ، بو وظیفه یی ایفاده تکاسل ایتدیکلری حالده بیر فلاکته دوچار اولاجاقلری فکرنده ده بولونورلر ، بناءعلیه تهاجم زوار بعض کره صوك درجه ده بویوك اولور . (طنطه) ده (احمدالبدوی) نك یوم مخصوصنده ، قاهره دن و مصر سفلادن آقین آقین کلن و مقدارلری سنه نك صوك آینده (مکه) ده کورولن حجاج قادار کثیر زواره تصادف اولونور : بو نکله برابر بو ولی نك ولادت شنلکی سنوی اوچ دفعه دن آشاغی دکل در! اکثریا ، بوشنلکه بویوك پازارلر ، چارشولر و آحاد بایراملری ده ربط ایدرلر . لاکن شیمدی ذکر ایتدیکمز شنلك ، عجیب بیر سوء موتیاپی دخی محتوی در ، بونك مزاحمی بیر اشکاك صبر و تحمل چکر . بو اشك ، بیر مقدس لری (احمد البدوی) اولان شناوی درویش لر طرفندن تربیه اولونمشدر. شنلك کونی اشك کندیلکندن جامعه کیرر و مزارك اوکنده طورور ، درحال ، اونا تقرب ایده بیلنلر یانلرده کیلری ایتدیکدن صوکره ، نسخه یاپماق اوزره اشك دن بیر قاچ قیل قوپاریر ، بیر حالده که زوالللی حیوان نهایت الامرآل کیبی چیپلاق ، تویسز قالیر .

اسلاميت‌ك تورکیاده حال حاضرینه دائر سویلدیکمز شیلرك بیر بویوك قسمی ، مصرك جهت غربیه‌سنده اوزانان مسلمان مملکتلرینه تطبیق اولونور . بو خطه‌نك بلدهٔ مقدسه‌سی (قیروان) در واقعا غربده پایخت اسلامیت اولماق مرتبه‌سنی غائب ایتدی وشیمدی (تونس) امارتنك انحاق ایکینجی درجه‌ده بیر شهریدر ؛ فقط بو کیفیت ، (عربستان)ك ، (مکه)و (مدینه) ایله ، ارض (فلسطین)، (قدس‌شریف) ایله مفتخر اولدیغی قادار آفریقانك‌ده (قیروان) ایله مفتخر اولماسنه مانع اولماز . مقدسیت جهتیله بوتون عالم اسلامك دوردنجی شهری در و (بك) طرفندن بیر رخصت مخصوصه ومحرره‌یی حامل اولماقسزین اورایه کیرمکده جسارت ایده‌جك هر خریستیان، هر یهودی ، متعصب خلقك آلنده هلاك اولماق لابددر [*] یوکسك بیر سورك نظردن کیزله‌دیکی بویوك جامعك اوچ قاتلی ومربع بیر قلعه‌سی واردر ، بونك اوزه‌رنده مرکزی تشکیل ایدن بیر قبه‌واردر . قاوون شکلنده یدی یاخود سکیز قبه بنانك دیکر اقسامنی ستر ایدر . جامعك داخلی پرحسن و احتشامدر ، قیمت‌دار یادداشت مقدسلری و ازجمله آفریقا فاتحلرینك سلاحلرینی

---

[*] شیمدی بالعکس اولدی . فرانسزلر، (تونس)ه کیردیکدن صوکره « قیروان » جامعنه دخول سربستیینی اشتراط ایتدیلر سائر جامعلره کیرمزلر .

حاوی در . فقط اونلره قادار وارماق ایچین — زیرا مذکور اسلحه بیر کوشه‌ده ، قوتلی بیر دمیرپارماقلغك آرقه‌سنده بولونور — یکدیکری یانه ، مثلث شکلنده موضوع اوچ-تونك آره‌سندن کچمك لازمدر . بو-تون لره عائد و منوّر مسلمانلرك استهزا ایتدیکلری بیر افسانهٔ عوام واردر : حقیقی بیر مؤمن نه قادار شیشمان اولسه بو ستونلرك آره‌سندن کچمکده زحمت چکمز ؛ فقط بیر غیر مؤمن ، بیر کناهکار (بوایکی کلمه بین الاسلام مترادف المعنادر) بو ستونلرك آره‌سنده کچمك ایسته‌سه ، نه قادار ایچه‌ده اولسه ینه بوستونلر اونی صیقار ، هلاك ایدر .

مراکش ایمپراطورلغنده، مفتی، تورکیاده اولدیغی کبی خواجه لرك رئیسی در. خواجه لر طرفندن انتخاب اولونور فقط انتخاب حکمدار طرفندن تصدیق ایدیلمك اقتضا ایدر؛ مفتی مراکش شهرنده اقامت ایدر. قاضی‌لری تعیین ایدر، و ویردیکی حکملر ایچین نزد حکمداریده استئناف اولونامز ، زیرا همان دائما دینه هیئت دینیه‌یه عائددر . اوندن صوکره نمازه ریاست ایدن امام‌لر کلیر. خطیب جمعه وعظنی ویرر؛ (ورّاق) هرکون قرآن‌دن بیر قاچ صحیفه اوقور.

ظن اولونمازکه، (افریقا)نك شمالنده، تورکیاده اولدیغی

قادار بايراملر بولونسون، لاكن ولىلر. «منزوى»لر اوراده بك بول در و دين غيرتى، «شهريار معظم»ك ايمپراطورلغنده اولديغى قادار متين در. مع مافيه افريقاى شمالىيى اسكان ايدن ويكديكلرينه هنوز بك خصم اولان ايكى قوم عرب‌لر ايله، بربر ياخود اليوم بك غيرموافق اولاراق «قابيل Kabyles» [قبائل] تسميه اولونان ايكى قوم آره سنده بير فرق تأسيس ايتمكدر . « بك غير موافق اولاراق » ديورز زيرا قابيل كلمه‌سنك اصل ومصححى اولان قبيله كلمه‌سى فرانسزجه tribu كلمه سنك مدلولندن باشقا بير معنايه دلالت ايتمز. افريقا عرب‌لرى خصوصات دينيه‌ده تورکلره بك زياده يكزرلر، لاكن بربرلرده ايش هيچ ده اويله دكل در. بربرلر جهالت مطلقه‌ايچنده درلر، قرأنى بيلمزلر وذاتاً قرأنى آكلايامازلر. زيرا على العموم منحصراً بيلديكلرى لسان بربرجه‌دركه عربجه دن مأخوذ بير قاچ كلمه بر طرف لسان عرب ايله أك جزئى بير مشابهتى بيله يوق در [*] امور دينيه ده كى

[*] قرأنى ترجمه ايتمك تماميله سنيانه دكلدر. مسلمانلرك ، هله نزم كتب مقدسه ترجمه‌لرمز كيبى . قرأن ترجمه‌لرى يوقدر . اولسه اولسه سطرلر ارەسنده ، متنك كاملاً و يا قسماً ترجمه‌لرينى حاوى طبعه‌لر بولونور . مع هذا ، قرأنك (جاوه) لسانينده بير ترجمه‌سى طبع و نشر اولوندى .

معلوماتلری اکثریا: « لااله الاالله محمداً رسول الله » کلمهٔ شهادتنه منحصر در. نادراً نمازقیلارلر، غسلی و اوروجی اهمال ایدرلر وَ بلافتور راقی ایچرلر [*] حتی، فقیرلری، ایرانی دوموزأنی یمکدن اجتناب ایتمه ین لربیله واردر دییورلر. یالکز رؤسا، مرابطین، وطلبه اوامر دینیه یی تعقیب ایدرلر. بناء علیه، بربرلرك علمی، عالم اسلامك دیکر بیر اوجنده بولونان (مالای) لرك علمندن داها بویوك دکل در. بونلر کیبی اونلر دخی احکام قدیمهٔ حقوق تعامليه لرندن، قوانین قرآن ایله توافق ایتمه ین بیر چوق شیلر حفظ ایتمشلردر. (مالای) لر کیبی حلیم وصبور بیر قوم اولمایه بدل (بربر) لر، مغرور، حریته عاشق، محاربه یه مشتاق درلر و عموم مسلمانلرك اك زیاده متعصب امور دینیه ده اك زیاده حریت ناپذیر اولانلری درلر. خریستیان لره قارشی کین اونلر آره سنده اولدیغی قادار هیچ بیر طرفده شدید دکل در، بیر خریستیان أولدورمکله صورت محققه ده جنتی قازاندیقلری و حجه

[١] هر حالده، قابیل[قبیله] بربرلرینه عائد خصوصاتده مقتدایه اولان جنرال (دوماس Doumas) ك تأمینی بو مرکزده در. فقط (مراکش)ك(اطلاس) طاغی بربرلرنده ایشك باشقا دوولو اولدیغی ظن اولونیور ؛ زیرا (هوست Host) ایچلرندن کیم اولورسه اولسون آغزی شراب ویا راقی قوقان بیر(بربر)ی بلا سؤال و جواب بیر قورشونده أولدورورلر » دییور .

کیتمك قادار ثوابلی بیر عمل ایشله دیکلری فکرنده بولونورلر. مرابطلری حقنده‌کی تعظیملری اینانیلمایاجاق بیر درجه یه واریر. بوتون حیاتلرینی محرومیت لره، تمویت وجوده [*] و زهـد وعبادته حصر ایدن مرابطلر، بیر فرانسز محررك دیدیکی وجهله، نظرلرنده ملائك ایله انسانلرارهسنده بیرموقع متوسط اشغال ایدن شهدای ذی حیات درلر، اهالینك مصارفیله یاشـارلر، مشترك اقامتخانه [زاویه] لری تعمیر اولونور وَ کندیلری بونلرله هیچ مشغول اولمـاقسزین کافهٔ حوائج لری تدارك اولونور. بوتون آرزولری اجرا ایدیلیر، اونلره صو، اودون، ارزاق کوتورورلر. اعانه طوپلاماق ایچـین کویلره جیقدیقلری وقت، مرکس اوکلرینه قوشاراحتیاجلرینی صورار، کندیلرینی هدیه لره مستغرق ایدر. امور جسمانیـه اونلرك نصایحنه کوره فصل اولونور، ایکی قبیله آرهسنده بیر منازعه می ظهور ایدییورسه، یالکز اونلر [مرابطین] مداخله ایتمك، آرهلرینه کیرمك حقنه مالك درلر. بیر رئیس می انتخاب ایدیلمك، بومقـام ایچـین اك زیاده مناسب کوردوکلرینی اونلر [مرابطین] درکه اهالی یه تقدیم ایدرلر، «اجماع امت» [٢]

[*] (موتوا قبل ان تموا)نك معنای عالیسنی یاکلش آکلامانك آثار غافلانه‌سندندر . ه . ج .

[٢] اجماع امت L'assemblée populaire

لری اداره ایدرلر، [اونی یعنی رئیس نامزدینی] ایسته ینلرك جمله‌سی فکرینی درمیان ایتدیکی وقت بیر قرار اتخاذ وَمنادی واسطه سیله قرار واقعی اعلان ایدرلر. طاغده، بیر مرابط امر ایده‌جك اولسه بیر بربز اوز اولادینی بوغازلار. (جنرال دوماس) دییور که « حیدودلرك صویماق ایسته دیکلری بیر بیچاره طرفندن استمداد اولونان اسم الله [الله عشقنه، یاپما! تضرعی] اونی حمایه ایتمز، محترم بیر (مرابط)ك نامی اونی قورتاریر .

قاپتان (قه‌نه دی Kennedy) دیر، که بیر مرابط اولدیکی وقت، قدسیتی، دفن اولوندیغی محله انتقال ایدر. جنازه آغاجدن مستعرض واوزه‌ری نقرلر و سائر مزینات ایله محاط برصندوقه ایچنه‌یاتیریلیر، جمله‌سی سیاه وقیرمزی رنکده بولونورلر. زیرا بورنکلر مقدس لون لردر، تابوتك اوزه‌رینه خارجی بیاض آلجی ایله مستور و اوزه‌ری بیرقیه ایله‌مستور مربع بیر یاپاپیلیر. متوفی، فوق العاده حائز شهرت بیر ولی ایدیسه مزاری اوزره رنده مختلف قربانلر کسیلیر. که جوارك مرابطلرندن تربه یی منتظم طوتمایه مأمور اولان بیر مرابطك منفعتنه یارار. بو تربه‌لر ایچینا کثریا، بوتون جوارك أك کوزل والك ایی موقعلی بیر محلی انتخاب اولونور: بیرچایك

یاخود کوچوك بیر دره نك كنارنده بوستانلرله محاط بوكسك بیر قایا اوزه‌رینه مبنی اولور. یاخود اوزق دن كورولمه‌جك بر صورتده، بیر طاغك میلی اوزه‌رینه انشا ایدیلمش بولونور، بو تربه‌لر، منظره‌نك وقسمنه سجیه‌و لطافت بخش ایدر. نری كورمه‌یه جكلری، تنهـا ایرلرده بو تربه لردن بیر چوغنك داخلنه كیردكـ زیرا بیر خریستیانك بو مقدس محلاره دخولی كفر عظیم ایله سیان در ـ بو مرقدلرك تنظیمنده هیچ بیر طرفده بیر فرق بولنادق. تخالف یدن یالكز بویوكلك در. دعا ایتمك، كندیلری، یاخود تشبثلری ایچـین تیمن، تقدیس ایسته ین اهل ایمانه بو تربه‌لر دائما آچق در.»

ایرانی لرده اولدیغی كبی بربرلرك ده «ولیه» لری واردر، زیرا ذاتاً بیر منـاسبت واقعـه ایله سویله دك، بربرلرده قادین، عرب لرده اولدیغندن داهـا زیاده حریت وحرمته مظهر بولونور. بو و جهله در كه (بجایه) شهری، علم وتقوا سیله شهرتكیر بیر قادین اولار (لهللا[*]غورایا) نك (قبه) سنه مالك در.

---

[*] لهللا غورایا Lella Gouraya بربر لسانده «لهللا» كلمه‌سی پرنسس‌لره و ولیه‌لره ویریلن عنوان‌در؛ بو وجهله‌درك «سیدت وبه‌رژ» ه یعنی مریم (ع) ه ده «لهللا مریم» دیرلر.

منقبه یه نظراً ، مزاری اطرافنده طوپلانان مخلص شاکرد لرینی تدریسه دوام ایتمك اوزره ، وفاتندن صوکره ، تکرار کلمش ایمش .

« قبه » لر دخی زاویه لرك متفرعاتندن در . بیر زاویه ، باشلیجه بیر جامع دن ، بیر « قبه » دن ، متحصراً قرآن اوقونان بیر اوطه دن ، مطالعهٔ علومه مخصوص ایکینجی بیر محل دن ، مکتب ابتدائی لك ایدن بیر اوچنجی اوطه دن ، شاکردان و طلبه نك اقامتنه مخصوص بیر خانه دن . ونهایت ، سائله و سیاحین ك قبول و اسکانه مخصوص بیر سکنادن ، متشکل اولور ، بعض ده ، مرابطك جوارنده مدفون اولمق نعمتنی استرحام ایدنلره مخصوص بیر مزارستانی مشتمل بولونور . بناء علیه « زاویه » ، هیئت عمومیه سیله بیر دارالفنون دینی و بادهوا بیر لوقانطه [عمارت] در و خریستیانلرك مناسترلرینك قرون وسطاده کی حالارینه بك مشابه در . مکتب ابتدائی علی العموم بربر یاخود عرب اطفالنه آچیق در . بعض ابوینلر ، قبیله لرك کوچوك مکتب ابتدائیلرینه مراجعت ایتمکدنسه ، اولادلرنی بك اوزاق یرلره کونده ریرلر . هرجو حوق ایچین تأدیه اولونور و بو صورتله چوجوق مؤسسه نك حسابنه اولاراق اطعام ، اسکان و الباس اولونور . کلمهٔ شهادتی شرائط

اسلامی، یاریم دوزینه دعاء. و قرآنك بعض آیتلرینی ازبرلر. جوجوقلرك اکثری تحصیللرینی داها ایله ری کوتورمزلر. بعضلری فضله اولاراق، اوقومایی یازمایی و بوتون قرآنی اوکره نیرلر، او زمان قبیله لرینك طالبه‌سی[*] اولور و کوچوك مکتبلر آچارلر. تحصیل عالی تئولوجیانك وحقوق [فقه]ك کافهٔ شعبانندن ماعدا صرف و نحو عربی یی، هندسه‌یی حساب‌ی، علم هیئت‌ی، واصول نظامی شامل در. صوفو کیمسه لرك کندیلکلرندن ویردیکلری هدیه‌لر سایه سنده، زاویه لرك وارداتی عظیم در، زیرا باشنه بیر فلاکت کان یاخود الله دن بیرشی ایسته ین کیمسه‌لر اورایه زیارته کیدرلر و یو مناسبتله ویرمه یه مقتدر اولدوقلری قادار ویریرلر.

شمالی (آفریقا) ده درویش‌لر دخی واردر واونلرك میستیسیزم [تصوف]ی اولدوقجه عجیب در ده. بو وجهله در، که تلمیذینی منوال آنی اوزره وایلکه ایصال ایدن بیر مرابط یاخود درویش واردر: تلمیذینی، انجاق جزئی بیر حرکتده بولونابیلمه‌سنه، کوجلکله آیاقده طوره بیلمه‌سنه مساعد طار بیر حجره یه حبس ایدر. اغدیه‌سی، قیرق کون

[*] بربرلر طلبه کلمه‌سنی طولبا Tolba تلفظ ایدرلر که طالب کلمه‌سنك جمعی در. انکلیزجه‌ده Scholar کلمه‌سی کبی هم طالب علم هم عالم معنالرینی متضمن در.

على التدريج تنقيص اولونور و بير انجيرك حجمنى كچمه يه جك درجه يه واردير يايور . بو رياضت سايه سنده كنديسنه غيب بين لك كلور . يكيتجى بير قوة بصره بير باصرهٔ جان اكتساب ايدر . رؤيا كورور . ونهايت استديله كنديسى آره سنده بير علاقهٔ نصه فيه تأسس ايدر : هر ايكيسى ده عينى خياله ، عينى خيال حسه مالك بولونورلر . آفريقاى مركزيده اولديغى قادار اسلاميتك داها زياده موفقيتله منتشر اولديغى هيچ بير خطه يوقدر . بنابرين صنم پرستلك دفع ايديلمش وزنجى لر آره سنده هيچ اولمازسه بير آز مدنيت تأسس ايدييور ديمك در . فقط تأسف ايديلمه لى در . كه اسلاميت ورايه ، الك زياده حريت تاپذير وكين افكن سجيه سى ايله انطباع كير اولديغى نواحى دن كليور . زنجى لر ، فى الحقيقه ، اهانى طبعاً عينى استعداد ايله قبوله وارمشلردر ، و آفريقانك مركزينه كيرمش اولان نادر سياحلر اهالئ وثنيه آره سنده ، اسلاميتده بولونانلر آره سنده اولديغندن زياده حسن ارادته وصميميته راست كلمشلردر .

نهايت اسلاميتك مهد ظهورى اولان ومقدس ايكى بلده سى سايه سنده اسلاميتك مركزى ، مابه دوام ايدن بو بولك شمه جزيره يه كليورز اون دوقوزنجى عصرك بدايتنده مكه و مدينه ده وهابى

لرك ارتكاب ايتديكلرى تخريباتك آثار نابود اولمشدر . أك مقدس اشيا اولان (حجر اسود)، كه (وهابى) لر تخريب ايتمك ايسته مشلردى، تكرار محلنده بولونيور ؛ پارچه‌لرى كمال اعتنا ايله طوبلانمش وكوموش دن بير پرواز ايله صاريلمشدر . مع هذا ، هرنه قادار ينه‌چوق ايسه‌ده ، حجاجك مقدارى سنه‌دن سنه‌يه آزاليور و ، برچوق ديكر دلائل اولماسه ايدى يالكز بو كيفيت اسلاميتك بير دور انحزال وانحطاطه كيرديكنى كوسترمك ايچين كفايت ايدردى . لاقيدلكك ترقيسى ، و سفرك اقتضا ايتدبرديكى مصارفك تزايدى ايله . مدت عمرنده هيچ اولمازسه بير دفعه مكه‌يه اجراى حج ايتمه‌نى فرض قيلان[*] حكم قرآنى ايفادن ، محمدى‌لرك قسم اعظمى شيمدى ابا ايدييورلر . بيرده قاعدهٔ حج مذاهب اهل سنتك مؤسسلرى طرفندن تعديل اولوندى . عقيده‌سى آفريقاى شماليده حالا غالب اولان (امام مالك) ، پياده اولاراق سياحت

[*] فريضهٔ حجك موضوع بلندى ، آغلاناجاق حالدر ، بير چوق اركان دينيه‌مزك موضوعلرى كبى تغيير و افساد اولونمشدر . حج هر مسلم متمول و مقتدر ايچين فرضدر . كتاب المهذه « حج البيت من استطاع اليه سبيلا » بويورولمشدر . اموال يتيمى غصب ايده‌رك پاره‌سيله حج مصرف دوزن خواجه‌لر طانيرز . تسئل ايده‌رك ، اوته‌كينه بريكمنه آب رو دوكه‌رك ، خاق تعجيز ايده‌رك عويلانان پاره ايله حجه كيتمك فرض دكل فرضك صدى‌در .

ایتمه یه مقتدر اولان . و بوله اکمکی قازاندیه مقتدر اولان هر شخص اوزه رینه حجك فرض اولدیغنه قرار ویرمشدر ، لاکن مذهبنه تورکلرك سالك بولوندوقلری (ابوحنیفه) دها ایله ری کیدهرك ایفای حج ایچین بیر دیکرینی توکیل ایتمه یه جواز ویردی . وکیلك مصارف راهیی کندیسنی کوندهرن طرفندن درعهده وتسویه اولونور ، فقط بو حالده بیله ، یالکز بیر آدم کوندرمك و یالکز بیر وکیلك پاره سنی ویرمك ایچین بیر قاچ کیشی بیرله شهرك ، قاعده نك بیر درجه یه قادار ، کاهی اجرا ایتدن قورتولمالی بیلیرلر .

(تیفلیس) شهرنده منتشر (مثلا نصرالدین) مجموعهٔ مصورهسنك ۳ نجی سنه سنك ۳۷ نجی نسخه سی بیر لوحهٔ مضحك و بکا انکلیزی محتوی در . آلتنده شو عباره محرردر « حجه کیتمك نیتم وار ، الله رضاسی ایچون بر قاچ قپیك پول بولی [پاره سی] احسان ایله (ترکستانده) » مقصد حج یالکز لمس تراب و رمی حجردن عبارت دکلدر . مقصد جلیل شریعت ؛ زیارت قبر رسول الله و اشیای مقدسه ایله برابر . اقدس مقدسات اولان حقوق عبادالله ك تأمینی و بونون حمایه ظلمه نك وظلمك تقلیل و الغاسی و اقطار عالمده کی اهل اسلامك احوال اجتماعیه و مدنیه لرینك معاینه و مذاکره سی ایچین بیر شورای مسلمینك انعقادینه وسیله و سهولت بخش ایتمك در . یوقسه بیر شاعر ایرانی نك

زاهد بره کعبه رود کین ره دینست
خوش میرود اماره مقصود نه اینست

نالهسی ایکلر طورور .

ع . ج .

حجاجك عددينك تناقصى ايضاح ايچين ، لاقيدلك دن ، يول زحمتندن وسفرك موجب اولديغى مصارفدن باشقا ديكر اسباب موجوددر . (عربستان) ده ايرانيلرله كوسته‌ريان عداوت قبولدن ذاتاً بحث ايتدك ، بو كيفيت نظر اعتباره آلينيرسه ، اونلردن ، بلاد مقدسه‌يى زيارت ايدنلرك بوقادار آز اولديغنه حيرت ايديلمز ، وداها دوغروسى ، معروض اولدوقلرى تحقيرات و مهالك كنديلرينى بو جهتدن بوسبوتون روكردان ايتمه‌ينلرك هنوز بولوندىغى خايلى عجيب كورولور . قسم اعظمى‌ينه شيعى اولان عربستان شرقى ايچينده عيش شى نظر دقته آلينير . فقط ديكر بير شهر داها ، (جزائر) واردر ، كه اهاليسى ايچين ، هرنه قادار اهل سنت و متمسك دين اولسه‌لرده ، اجراى حج كوچ وتهلكه‌لى اولمشدر . انكليزيا باشليجه شو واقع اوليور ، كه (جزائر) لك فرانسز عسكرلرى قافلهٔ حجاجه قاريشيورلر ، چونكه دريدوكى سويور ياخود بير مسلمان آرقاداشه رفاقت ايتمه‌يى آرزو ايديبيورلر . ديكرلرى كيبى احرام تلبس ايديبيورلر ، مراسم حجه اشتراك ايديبيور و (حجر اسود)ى اوپيورلر . بونقطه‌يه قادار هرشى بولنده ، فقط خارج العاده بيرشى پايديقلرى وقت فرانسزلر صوصمايى بيلمزلر : بمض كرده ، شهرده ، تحمل ايده بيله جكلرندن زياده راقى

بولدوقلری واقع اولور ؛ خلاصه کندی کندیلرینی ، عاقبت ، میدانه چیقاریيورلر . بو وجهله ، خریستیانلرك ، اراضیٔ مقدسه‌یه کیرمکله قالمایوب ، مناسك مقدسهٔ حجه ، عادتا استهزاءً اشتراك ایده‌رك تحقیر مقدساتی دها آغیر قیلدیقلرینك فرقنه مسلمانلر واردیلر . بوسبب ، فرانسه‌نك تبعهٔ مسلمه سنه قارشی مسلمانلری اعتمادسز قیلدی ؛ اونلری همان ، تبدیل قیافت ایتمش فرانسز تلقی ایدییور وحقلرنده اونا کوره معامله‌ده بولونیورلر . مثلا بیر قاچ سنه اوّل ، (قونت دو غوبینو)نك (جده)ده اقامتی اثناسنده ، (کعبه)ده دعالرینی اوقودیغی صیره‌ده (جزائر)لی بیر مسلمان ، کوندوزك اورته‌سنده خنجرلندی : کندیسی بیر فرانسز ظن ایدیلمشدی.

بوکیفیته شونی ده علاوه ایدیکزکه ، وقتیله خلفانك پاپدیقلرینه مغایر اولاراق ، زمانمزده رؤسای دین ایفای حج خصوصنده کندیلرینی نمونهٔ امتثال قیلماقدن فارغ اولمشلردر . بیرنجی عصر هجریدن نهایتلرینه دوغرو خلیفه (سلیمان)لك حجه کیدرکن یالکز اشیاسنی نقل ایچین دوقوز یوز دوه آلدیغی زمانلر باشقا زمانلردی ؛ یدینجی عصر هجریده بیر خلیفه‌نك والده‌سنك ۱۲۰۰۰۰ دوه‌لی بیر کاروان ایله (مکه)یه واصل اولدیغی زمانلر باشقا زمانلردی . بوزمانلر ابدیاً کچدی ؛

(ایستانبول)ك سلاطینندن هیچ بری . شیمدی یه قادار ایکی حج ایتمه‌دی .

بوسببلر ودها دیکر اسباب حاجیلرك عددینی پك زیاده آزالتدی ، فقط بو فریضه نك ایفاسنه ویروك بر همیت ویرن وحیاتنده بر قاچ دفعه بوفریضه‌یی ایفا ایدن ذاتلر هنوز چوق بولونمقده‌در . ازجمله از متمدن وچوق اوزاقده قالمش اقوامدن درکه بر صوفو کیمسه لره تصادف اولونور : «تورك» لرده‌دو ، «بربر» لرده . «مالای» لرده ، «زنجی» لرده .

(مکه) لی لر ، (مدینه) لی لر اسلامیته پك متمسك درلر . حسبةً لله دکل ؛ حج سایه سنده یاشارلر ؛ فقط اکثریتله [عربستانه نسبةً] اجنبی المنشاء اولدوقلرندن . حد ذاتنده اونلر عربلر عداد نده تعداد اولونامازلر .

شیمدی ، باقلم ساحللرده ، شهرلرده یاخود جوارده اقامت ایتمه‌ین حقیقی عربلر نه حالده در ، دنیانك بر نصفنده اسلامیتی نشر ایتمك ایچین وقتیله اردولرینی میدانه چیقاران بدوی لر نه حالده در یا قالم .

ایرانی لرایچین ، مصیب اولارق ، بوده دفتره بر اوانسون دیه رك اسلامیتی قبول ایتدیلر دینیلدی ؛ عینی اصابتله عرب لر حقنده ادعا اولونا بیلیرکه بالذات کندیلرینك اسلامیته علاقه لری اولماماق شرطیله اسلامیتی تبلیغ ایتدیلر . کندیسنه

مسلمان صفتی ویرن هیچ بیر قوم یوقدرکه عرب لردن داها آز مسلمان اولسون، ازمنهٔ عتیقه نك لاقیداکی موجود اولماقدن فارغ اولمادی و اونلر موحد درلر، ایشته او قادار. (وهابی) لر اونلری داها زیاده متقی قیلمایه بیهوده یالتندیلر. دوغرودن دوغرویه وهابی لرك نظارتی آلتنه موضوع بعض قبائلی واقعا جزا قورقوسی یاخود حس منفعت وظائف دینیه یه داها منتظماً رعایت کارقیلدی، فقط بو مجبوری بیر معاشات ایدی و مذهب جدیدك شوکتی منخسف اولور اولماز، بدوی لر رخاوت معتاده لرینه تکرار دوشدیلر. داها سی وار: مجددلرله هیچ بیر مناسبتلری اولمادیغی داها زیاده کوسترمك ایچین نماز قیامانی بوسبوتون ترك ایتدیلر. بدویلرة «محمدك دینی هیچ بیر زمان بزه مخصوص، بزم ایچین یاپیلمش اولامادی: دین محمد ده غسل وآبدست امر اولونیور، فقط مادام که چولده صویمز یوق بونلری ناصل یاپارز؟ صدقه لرویرمك لازم؟ رمضان آینده اوروج طوتماق لازم، فقط بو امر بزه عائد اولونجه، فضله در، زیرا بوتون سنه اوروج طوتیورز. الهه عبادت ایتمك ایچین مکه یه گیدیلمه لی، مادام که الله هر طرفده موجوددر، مکه یه گیتمه یه نه لزوم وار؟» دیرلر.

عرب لر دائما بو وجهله دوشوندیلر و محتمل که دائما ده بویله دوشونه جکلر. و بونکله برابر الیوم یوز میلیون انسانك مسالك بولوندیغی دین بو قومك ایچندن ظهور ایتمشدر.

بو دین ایچین مقدر اولان انجام نه در؟ یالکز ایران ده دکل، فقط، مثلا (مصر) کبی ظاهراً آك متدین مملکتلرده ده آثار انحطاطی کورمك قولای در. بو مملکتی اوقادار ایی طانییان و (مصر)لی لرك جوهر دینیلری اوزرینه دفعات ایله عطف مقال ایدن مؤلفدهدر، که فقرهٔ آتیهیی بولورز:

« هر شیئه رغماً تسلیم ایتمه یه مجبورم که، دین، دیکر مملکتلرده کی دینداشلری آره سنده اولدیغی کبی کندیلرینك [مصری لرك] آره سنده انحطاط ایدییور. مسلمانلرك دائرهٔ محرمیتنده یاشایان، اونلرك ایچلرینی حکه رك: دنیانك صوکی یاقیندر! جهانده اعتقاد قالمادی دیدیکلرینی اکثریا ایشیتیر. »

بو علائم دن اسلامیتك قریباً أوله جکی استنتاج اولونا بیلیرمی؟ شرقی یك ایی طانیمایان بیر چوق کیمسه لرله برابر، اسلامیتك بربنه خریستیانلغك حکه جکی ظن ایدیامه لی می در؟ آره لرنده کی اختلاف نه قادار اساسی اولورسه اولسون بنه، (عیسی) نك یو بوك بیر پیغمبر اولدیغنی تصدیق ایدن اسلامیت دینی دکلیدرکه فی الحقیقه خریستیانلق ایله الکزیاده نقاط تماسیه عرض ایدر؟

کندم جواب ویره جکم یرده، مسلمان مملکتلرنده طول مدت یاشامش اولان ذوانك فکرلرینی ذکر ایده جکم ایشته بیر قاچ شهادات:

(بنغال) دارهٔ ملکیه‌سی مأمورلرندن (موير) ك فکری: (١)
«محمدیلکك داها صاف بر آیینه یول آچدیغنی تخیل ایدنلر
بر خیال بد طالعك قربانی درلر. اوزرلرنده حکم سوردیکی
اقوامی نورحقیقت دن تجریده داها زیاده خاص سیستم ایجاد
ایدیله مزدی. عربستان وثنی. دیکر اقوامده کچن حوله نظراً،
حیات روحانی ایچین اویاندیرمله بیلیردی و (عیسی) نك دینی قبول
ایتمیه واردیر یلماق ممکن اولوردی؛ عربستان محمدی، باصرهٔ بشری
نك کوره بیلدیکنه نظراً، (انجیل) ك تأثیر فیض رسانه
مسدود در. — بو مملکتلر ایچین، داها ابی کونلرك طلوعنك
حالالمه پاش اولماسندن تردده دوشمه مه لی بز: فقط بوندن
دولایی ماضی نك و حالك تاریخلری نه داها آز دوغرو نه ده
داها آز أسف انکیز در.»

هندستان سابقاً انکلیز اردوسی ضابطانندن (قونت
دو واررون) کری: [٢]

«مختلف مذهب‌لر اصحابنك ایسته‌دیکلری اشکال دینیه
آلتنده (لیزل) [جناب الله] ه عرض پرستش ایتملرینه

(1) The life of Mohamet, IV, p. 321

[٢] L'Inde Anglaise avant et après l'insurrection de 1857, 3me édition, II, p. 176.

[٣] بو فکره و بعض فکرلره نه مؤلف، نه ده مترجم اشتراك ایتمیور. مقصد هر ناقوس‌ك سسنی دیکه‌مك اوکرنمك در. حدت و هیجان حقیقی مسلمانه جسبان دکل در. ع. ج.

قورنی حریت پرور لکندن دولایی هند انکلیزی حکومتی افتخار ایدر، و شهنشه مزحقلی اولارق افتخار ایدر. عقائد انجیلیه یك اهالی محلیه ارمنه نشریله اشتغالده التزام اتدکی بطانت عاقلانه سیله خلق مباهی در. مع هذا یارم عصردن بری بوتون بطانت ممکنه بوتون تأنی ممکن ایله، بو قادر متدین بیر حکومت و قادار کتب مقدسه اشتراء طبع و اشر ایتمش اولان « میسیونر » لر البته بیر شی حصوله کتیرمشلردر. شیمدی، نقصه اظر دیقتی دن، ۱۸۵۷ تاریخندهکی هندستان نه حالده در اونی تدقیق ایدهلم.

سنی یاخود شیعی یکرمی میلیون مسلمانله مشغول اولایا جاغز اولار هر مملکتده عینی حالده درلر، خریستیان دینده کیمه لری، هیچ بیر زمان اولمادیغی درجه ده بعید و غیر محتمل در. بو وجهله بلکه، حقیقتك داها زیاده قریبنده بولونورلر. نور سماوی اونلره بصفاً کشف اولوندیغی وقت بیر ظلمت مطلقه یه آلیشمش کوزلر ایچین مالك اولدیغی عینی شعشعه و جاذبه یه، اونلر ایچین [مسلمانلر ایچین] آرتق مالك دکل. قانونسامهٔ دینلرنده، (منجی) [عیسی] نك اخلاقیاتی و بعض کره سوزلرینی عیناً محتوی اولان و دهای بشرك روح الهیه تقربی ممکن اولدیغی قادار، انجیلنه تقرب ایدن بیر قاچ صحیفهٔ علویه وار، یونکله برابر، ابذال اولونان بوتون جهد و غیرتك اولارق اوه سنده بیر یك

خریستیان حصوله کتیردیکی ظن ایتم . »

***

« ایران سفیری میرآلای (مال قولم) ك فکری : (١)

« مملکت [ایران] بیر چوق میسیونرلر طرفندن زیارت ایدیلمکله برابر خریستیانیت هیچ بیر زمان ایرانده هیچ بیر روی قبول کورمه‌مشدر . »

***

« ایران سفارت کاتبی (قونت دو غوبینو) نك رأیی (٢) :

ایرانده موجود اولدوقلری اوزره . اعتقاداتك هرج و مرجلیکی . عجیب مالغامالری ، همملری . انهزالاری لوحه سنی ممکن اولدیغی قادار سریع اولاراق و أك بویوك خطوطیله ارائه ایتدم . بعض کیمسه‌لر ، خریستیانیتك بو ساحهٔ هرج و مرجه مظفراً داخل اولاراق بوتون کسبات‌لردن استفاده ایده‌رك ، بعدما هیچ بیر دین محاینك آرتق اشغال ایده‌مه‌یه‌جکی بیر اریکهٔ حاکمانه اوزه‌رینه او طوراجغی زمانك اوزاقدن اولمادیغنی استنتاج ایده بیلیر . ارادات الهیه‌نك ظهوری نرص اولوبیان شیلری برطرف ایده‌رك و منحصراً محتملات بشریه اوزه‌رینه معاقده‌ی یوروتارك

(1) The History of Persia, II, 425.

(2) Trois ans en Asie, p. 370.

کوردیکم و کوسترمك ایسته‌دیکم صحنه . بانا بو ملاحظه‌نك [یعنی خریستیانیت‌ك اسلامیته بیر کون غلبه ایده‌جکی فکرینك] عکسی بیك کره الهام ایتدی . بیقمش اوصانمش اولان بوتون بو مخیله‌لرك بیر کون کلوب ده عافیت‌دار ، متبت ، معین بیر دینه واردیریلماسی دشوار کورورم . ظن ایده‌رم که اکر خریستیانیت تأسس ایتمك و معمر اولمق ایچین روما امپراطورلغی اهالیسندن باشقا اقوامه محتاج اولسه ایدی شکایت و تظلمده حقلی اولور و وقتی کلدیکدن صوکره کلمش بولونوردی . قاتولیك‌لکی طوتان و اولا و دائما عالم‌شرقیده قوم کبی قاپلیان طریق دین ضلالتلرینی غربده اولدورن بربارلرك فعال و کنج وجدانلری‌در . تحولات دائمیه ایشمش . تردد ایده تطابق ایتمش اولان و بك قدیم زمان لردن بری دنیاده مدافعه و محافظه اولونا بیلمش بوتون بو افکار بیغینلرینی متمادیاً کوزی اوکنده سریلمش کورن عقللر بو پانوراما دن یورولا بیلیرلر و یورولمالری لابددر ، و بیر دفعه تردده لفت ایتدیکدن صوکره تردد انجدن کندیلرینی جیقارامازلر . — ظن ایده‌رم که (ایران)ه منتقل عیسویت ، اولسه اولسه ، دین ظاهری اولمق خدمتنده اسلامیت‌ك یرینه قائم اولابیلیردی . بو ایسه نه کندیسه لایق بیر رول اولوردی ، نه ده ثمره‌دار بیر رول . — اعتقادی فکرلردن ایتدیکاری استهلاك حیرت

بخشا ، بو فکرلردن متحصل اولوب مالك اولدوقلری بی شکل فقط دیو اندام بیغین. هیچ بیر شیئك سوپوره‌مه‌یه‌جکی و بو عرصه اوزه‌رنده برینی هر منفرد و مکمل عقیده‌نك اخذ موقع ایتمه‌سنه مانع اولاجاق اولان بیر فضلات دیبوبی تشکیل ایده‌جك‌در. بو هیچ بیر « پیلاتی » (*) محکمه قاپیلامایان ، فقط بونا مقابل ، اورایه انشا ایدیلمه‌سی مراد اولونا جاق بوتون بنالری یوتا بیلن بیر نوع بطاقاق‌در .»

***

شیمدی ، بیر مسلمانك خریستیانلق حقنده‌کی فکری اوکره نیلمك آرزو اولونورمی ؟ بویوك پدرینك پدری هنوز خریستیان بولونمش اولان و اون بیرنجی عصر اندلسلی عرب مؤلفلرندن (ابن حزم) دن ایشته بیر صحیفه : «بنی بشرك خرافاتنه ، اعتقادات باطله‌سنه هیچ بیر زمان حیرت اولونمامالی در . أك کثیر النفوس و أك متمدن اقوام دخی اعتقادات باطله‌دن قورتولامازلر . خریستیانلره باقکز! : اوقادار چوقدرلرکه حسابنی انجاق الله بیلیر . کزیده عالملری وفرط ذکا ایله ممتاز حکمدارلری وار . بوکیفیت‌یله اوچه معادل اولان بیر وحدته وارمش شخصك آنجاق بیر شخص واحد

[*] Pilotis صویك ایچنده و یا کویشك اراضیده آتیلا جق تلی تسویه ایچین یره قاقیلان ایری تل قازیقی .
— قاموس فرانسوی —

تشكيل ايتديكنه، اوچ شخص دن بيرينك پدر ، ايكينجيسى نك اوغول ، اچنجيسنك روح اولديغنه ، يدرك هم اوغول اولديغنه هم اوغول اولماديغنه ، بر آدمك الله اولديغنه وَ الله اولماديغنه ، هر خصوصده (مسيح)ك الله اولديغنه فقط بنه الهك عينى اولماديغنه ، من الازل موجود اولان ذاتك خلق ايديلديكنه ابتدا لرينه مانع اولماز . مذهب لرى آره سنده (يعقوبى) تسميه اولونان وعدداري يوزبيكلره بالغ اولانلر «خالق»ك قاچيلانديغنه دوكولديكنه ، خاچه كريلديكنه ، اولدورولديكنه اعتقاد ايدرلر ، و حاصل كلام ، مدبر ندن اوچ كون آشاغسنده ، دنيانك محروم فالديغى زعمنده بولونورلر . »

بوندن سكز عصر اول ، صوك درجه ده سنى بر مسلمان بويله ملاحظه ده بولونيوردى ، دبندا شلرى حالا بويله ملاحظه ده بولونيورلر . كندى دين لرى موضوع بحث اولماديغى وقت خريستيانلق دن زياده (ووليه ر Voltaire) ه قريب درلر .

شرقده اسلاميتك يرينه قائم اولاجاق ديكر بر دين نك تحصل ايتمه سى احتمالى ده همان همان بوقدر . محمد [ص ع] صوكنجى پيغمبر ، خاتم الانبيا اولديغنى سويله يوردى . بونده اصابت ايتمش كورونور . يكى اديانك تحصل ايده بيله جكى زمانلر . آرتق كچمشدر ، اكر تأمين اولوندبغى قادار توابعى حقيقة وارسه ، «اهل حق» سيستمنك (ايران) ده اسلاميتى خلع ايتمه سى ممكن در . فقط بو سيستم تمام ايشته اودرجه

درین دن درینه ایرانی اولدیغی ایچین درکه ، کافهٔ احتمالاته کوره ، دیکر مسلمان مملکتلر اوزرینه هیچ بیر تأثیر اجرا ایتمه یه جکدر .

بنابرین اسلامیتك قورقاجاغی تهلکه لی بیر رقیبی یوقدر ، و ایش بویله اولدیغی حالده ، فی یومنا هذا بیر جوق کیمسه لرك اونا و پردیکاری مدت عمردن بك چوق اوزون بیر مدت معمر اولاجاغی شیمدیدن سویله نیله بیلیر . اسلامیتك کوستردیکی علائم هبوطی اصلا کیزله مه دم . بونا مقابل اولاراق ، نظر دقته عرض ایتمه یه ده مجبورم که اسلامیت مهلك بیر فلاکتی مطفرانه جکدی . سالکاری خریستیانلره حاکم اولماق و خریستیانلره محکوم اولماق اسلامیتك شانندن اساستدن در . بناءً علیه نفوس مسلمهٔ کثیره نك حاکمیت خریستیانیه آلتنده دوشه جکی کون اسلامیت مدهش بیر ضربه آلمش اولاجاقدر . بو صورتده بو فرضیه حسز فعله چیقدی ، انکلیزلرك ، فرانسزلرك ، روسلرك هولاندالیلرك عصای شوکتی آلتنده میلیونلرله مسلمانلر باشایور و اسلامیتك قیامته قادار فائقیت وتفضله ملك اولاجاغنه دائر محمد [ص ع] ك وردیکی خبری واقعات تأیید ایتمش بولونیور . فقط دین اولماق اعتباریله بو کیفیت دن اسلامیت نصاب ولونیورمی ؟ مسلمانلر مسلمانلقدن چیقدیغی ، هیچ ده اویله دکل ؛ اسلامیت ، یالکز مبحوث مملکتلرده محافظهٔ موجودیت ایتمکله قالدی ، فقط ، اوروپالیلر

یرلشدیکدن صوکره حتی (جزائرهنـد) ده پك چوق توسع ایتدی : که هنوز پك چوق حیاته مالك اولدیغنـه دلیل در . بوندن باشقا ، بیرده ذوات منورهنك یاخود حتی عموم صنوف جمعیتك طرز رؤیت وتلقیسی نه اولابیلرسـه اولسون ، دین اونلر اوزهرینـه استناد ایتمز ، فقط کتلهٔ انام اوزهرینـه استناد ایدر . کتلهٔ أنام ایسه تمام محمدی درلر .

اسـلامیت داها چوق مدت دوام ایده جکمی؟ بوسوأله دیکر بیر سوأل ایله جواب ویررم: قاتو لیکلکه اوزون بیر مدت وعد اولونیورمی؟ عقیدهلرینك آرهسنده اوقادار اساسی اولان فرق نه درجه یوبوك اولورسه اولسون ینه تاریخلری، تکاملری و حال حاضرلری نقطهٔ نظرندن بوایکی دینك عرض ایتدیکی مشابهت عظیمه، حیرت بخش در. قرون وسطاده هر ایکی دینده تقریباً عینی مسئلهلر شدتله منازع فیه اولدی. هر ایکیسنده ده، بو جـدال آتشینی قورقونج بیر سکون تعقیب ایتدی و ایمان، عقلی بوغدی، هر ایکیسی ده اصللرنده کی حالللرینك غیری بیر حاله کیردی، هر ایکیسنده سادکی ابتدائی یه ارجاع ایتمك تشبثی رفضه ایله نهایت بولدی، عزیزلر، کرامت لر، «پروسه سیون» لر، حج وزیارت لر، تماماً خارجی آیین اوروج، ماکنه واری اجرا اولونان سحره مونیالر، ماناستر لر، دیلنجی راهب لر، هر ایکیسنده بیر موقع مهم اشغال ایدرلر، هر ایکیسی ده آحاد ناسك آکلامادیغی بیر لسان دینی یه مالك،

زیرا لاتینجه قاتولیکلرك قسم اعظمنجه نه قادار آکلانیلمایان بیر لسان ایسه عربجه ده مسلمانلرك اکثریت عظیمه‌سی ایچین اوقادار آکلاشیلماز بیر لسان در؛ هر ایکیسنده رئیس دین متمادیاً تهلکه ده‌در و آنجاق. بعض دول معظمه نك منافعنه اویله موافق دوشدیکی ایچین تختنده طورور، واقعا بیر ملکتده دیکرندن بالطبع داها زیاده ایسه ده هرایکی دینده ده، ذوات منوره جامعه [هیئت روحانیه یه] غیر صادق، غیر مؤمن اولدیلر: کورکز (فرانسه) پی و (ایسپانیا) پی، (ایران) ی و (مراکش)ی. بناءً علیه قاتولیك الکك سقوط قریبنه اینانان کیمسه ، اسلامیتك سریعاً متقرب فناءاولمامسی عقلهیاقین بولنمالیدر. فقط (ماقولای) ایله برابر قاتولیك لك حقنده بویله دوشونمه‌ین‌لر، بو مؤرخك درمیان ایتدیکی ملاحظاتك تقریباً عینی اولان ملاحظاته بناءً اسلامیت ایچین محفوظ استقبال حقنده بوسبوتون باشقا دورلو حکم ویریر. کندیسنه اکثریا واقع اولدیغی اوزره. اکر بیر آزفضله کسکین رنکلر انتخاب ایتمه مش اولسه یدی دیردك که اکر (نوومل زه‌لاندا) نك معهود سا کنی عظیم بیر صحرانك اورته سنه (تامیز Tamise)نهری سواحلنده (سه‌نپول)لخرابه لرینی ترسیم ایتمه یه کلدیکی وقت، قاتولیکلك، بوتون قوتنه مالك بولونمایه مستعد ایسه، اسلامیت ایچین ده ایش عینی اولاجاق در: او

دورده حالا ، مؤذنلر ، لايمد منـاره لرك بالاسـتدن
« لا اله الا الله »
بداسـيله اللهدن غير الله اولماديغنى اعـلان ايدهجكلردر.

ختام

ختام ترجمهٔ تاريخ اسلاميت : ٧ كانون ثانى ١٩٠٩
بدأ ترجمه : ٦ شباط ١٩٠٩

مصر

تكمله

صوك قيرق سنه ظرفنده اسلاميت

برنجي نظر

عالم اسلامك اسباب انحطاطي

صدر انسانيتده نمايان اولان ديني عقيدهلر، ايچنده ياشاديقلري محيطه وكندیلرینی احاطه ایدن احواله غیر مربوط بیر موجودیته مالك دكللر در. تولد ایتمزدن اول، سجیهٔ مستقبله لری، كندیلرینی قبول ایده جك اقوامك عرف وعاداتنه، تشكیلاتنه، استعدادینه موافق بیر حال آلیر. بیر كره تولد ابتدیكدن صوكره، بواقوامك تكمل تاریخیسنی تعقیباً تكامل ایدرلر. یعنی، آره یه كیره جك واقعهلر و اقوامك اجنبیله ادامه ایده جكلری مناسباتك تأثیری آلتنده على الدوام تعدیل اولونورلر.

بو قانون سوسیولوجیانی نك أك زیاده جالب نظر نتیجه سی بعض كره كندیسندن نشأت وانفصال ایتدیكی دین ایله هیچ

بر مناسبت و مشابهتی قالمایاجاق درجه ده ایله ری سورولن « رفضـه » لر اعتزال لردر. محیطلرك واحوال خارجیه نك تأثیرینی اصول اسلامه آزچوق مخالف مذهبلر ظهور ایتدرمه یه حصر ایتدیردیکی کورولن « تاریخ اسلامیت یازماقده تجربة قلم » نده [تاریخ اسلامیتنده] (دوزی) نك پك کوزل افهام ایتدیکی ایشته بو کیفیت در. حتی بو بحث اوزه رینه لزومندن زیاده تفصیلاته کیریشمش و نوعی سنی اسلامیت اولماق لازم کلن عقیدهٔ دینیه اوزه رینه عینی محیطات واحوال خارجیه نك تأثیری مسئلهٔ سنه همان هیچ تماس ایتمه مشدر.

مع هـذا بو تأثیر غیر قابل انکار در. حال حاضرده (روسیا) ده کی (تاتار) لرك اسـلامیتی مراکش عرب لرینك اسلامیتندن آیریلیر. (مصر) اسلامیتی (چین) و (جاوا) اسلامیتنك عینی دکل در. شبهه سز اساس اعتقاد. هرطرفده عینی در. او اعتقاددینی یه سالك اولان قوم لرك عقلیت [*] ی بر چوق نقطه لرده بر یکدیکنه لك ابراز ایدر، که مذهب سنی سالکلرینك جبهه سنه باصیلمش خاتم اسلامیت کبی در. بو نکله برابر، تخلف. اکثریا بویوك در. پره نسیب باشقادر، تطبیق واستعمالی ینه باشقادر.

اسلامیتك نمایاب اولدیغی محیط لرك تأثیری، تابدایتده کندیسنی حس ایتدیردی. عرب لر آره سنده ظهور ایدن

[*] عقلیت Mentalité کلمه سنك مقابلی در.

و اونلرك عقليتلرينه و ابتدائى احتياجلرينه كوره يجيلمش اولان اسلاميت عربستانك خارجنه نقل اولونور اواونماز درحال دهشتلى تعديلاته اوغرادى. يكديكرينى متعاقب كنديسنى قبول ايدن سوريه لى لر، ايرانى لر، مصرى لر، تورك لر، هندولر، بربرلر، اسلاولر، زنجى لر، پولى نه ز (جاوه لى) لر و (چين) لى لر كيبى يكى اقوام ايله تماسنده، اكثريا كندى أساسيله ناقابل توفيق بير چوق عادات وافكار قبول ايتمه يه مجبور اولدى. بير دين، ديكر دينك يرينه، آنجاق اونا بويوك مساعده لر ياپماق شرطيله، قائم اولابيلير. مثلا، پيغمبر (ص.ع.) رهبانيتى صورت مطلقه ده تخلف ناپذير؛ شديد افاده لرله منع ايتمشدى. « خريستيانيت » لك و « بو ددائيت » لك تأثيرى اسلاميته، واسع بير صورتده بوبومش بير رهبانيت ركنز وادخال ايتدى. فى يومنا هذا، بعض يرلرده اهالئ مسلمه سحرباز شيخ لرى تقديس ايدرلر، او يرلرك اهالئ مسلمه سى كه عيسوى اولان اجدادلرى لاعلى التعيين بير عزيز متصوفه، كنديسى ده بير الوهيت شركيه نك يرينه قائم اولمش اولان بير عزيز متصوفه بير آيين دينى اجرا ايدرلردى. آيين اعزّه [تعظيم اوليا] و آيين مقابر، نصرانيتك اسلاميته ديكر بير هبهٔ ارثيه سى در. آلتى عصر ظرفنده، مقتدر رؤساى روحانيه و متعمق متفكرلر واسطه سيله تنقيح وتنظيم اولونان

تئولوجیای خریستیانی . تئولوجیای اسلامی‌نك تشكلنه پك قوتلی یاردیم ایتدی . دین جدید اوزه‌رینه تمغالرینی باصان، یالكز بلاد مفتوحه‌واقوام مغلوبه‌نك فكرلری ومعاملات دینیه‌لری اولمادی، اونلرك عرفانلری ، تشكیلات سیاسیه‌لری، واخلاق اجتماعیه‌لری دخی عینی فعل وتأثیرده بولوندی . یونان قدیم . «فلسفه»ده . «تاریخ» ده . «ریاضیات»ده ، «طب»ده ، «علم هیئت»ده دسترس اولمش اولدیغی نتائجك بر قسمی عالم سلامه تبلیغ ایتدی . (أوقلیدی)، (بطلمیوس)، (جالینوس)، (آرسطوطالیس) مسلمان دارالفنونلرنده استاد اولدیلر. آرسطوطالیس مكتبنك اصولی «معتزله». كبی بعض مذهبلرك تكاملی اوزه‌رینه بر تأثیر حقیقی اجرا ایتمكله قالمادی . اسلامیت عنصریه‌نك ، اوزمانه قادار حصوله كتیریلمش ترقیات عقلیه‌یه تطبیقی اوزه‌رینه‌ده بر تأثیر بلیغی اولدی . بو تطبیق ایسه (ابوحسن الاشعری)نك اثری‌در . (بزانس)لك و (ایران)لك تشكیلات بولتیقیه‌سی ، بیم بدوی وحكومت براندازانه بر استعداد ده بولونوب تشكیلات مذكوره‌نك مرعی الاجرا بولوندیغی بلادی استیلا ایدن قومه عمان دوغرودن دوغرویه تطبیق اولوندی . خلیفه‌لر متبوع مطاق و مؤمنلر تبعهٔ مطیعه اولدیلر. «عامل»لری

[illegible] . عرض . مطلقاً سرایده اکی اولدیغی معلوم اولمامله دوام ایتمیور . شایان حیرت بر اصول معامله در که اکثر حکومتلرده بولونمیور . حر مخابره لری بیاض جاریه لر ایله طولدوریلیور . خدمتده یه حاده آغالری تخصیص ایدیلیور . عرشی حق یافته قادر دکشدی .

مساعدلرك شرائط حیاتیه سندهکی وقوعی بو تعدیلات ، معلوم اولدیغی اوزره عقیده دینیه یه قویاً مربوط شریعت مدنیه بنسان تامنی ممکن اولدیغی قادر . ثمره [ص . ع] - کتیردیکی اساسلر اوزرینه اوطوران بوبولا اتباعك سعی واجتهادینی اقتضا ایتدیرمدی . مع هذا ، اسلام . وضع ایتمش اولدیغی اصول اوزره ابتداء حرکت ایده رك ، اوغرادیغی تعدیلاته رغماً وبعضاً بو تعدیلات سیئه ، اصول مذکوره نك متضمن اولدیغی مقدرات تاریخیه یی تعقیب ایتمش .

وطن حدودینی ، تاحدود بر صورتده توسع ایدیریلی ، بوتون مشارکت دینیه نك حدیسه قادر سوریوردی . بونه بر اثرك ایدراق وحکمیت شاملری نه اولا بیلیردی ؟

تقسیم اعمال ، میکانیکیت بولدیغیمز حقیقی بر بردسب در . خریستیانلغك قوتی ، خریستیانلغی تشکیل ایدن و

هر بیری مستقل و اکثریا یکدیکرینه ضد سعی و غیرتلرله کسب عمران ورفاه ایتمش اولان مملکتلرك قوتلری اوزه‌رینه مؤسس در. مشارکت دینیه ، هر زمان مشارکت منافع دیمك دکل‌در . دیندا شلری اولماقله برابر قانونیکلره قارشی (تورك) لرله اتفاق ایدن (بیرنجی فرانسوا) و (پروتستان)لرله اتفاق ایدن (قاردینال ریشلیو) بو متعارفه‌نك قیمتنه آشنا ایدیلر. اسلامده حقیقةً ملی حرکات پك نادر اولاراق ترسیم ایتمشدر . بوتون جماعت اهل اسلام اوزه‌رینه حکومت جسمانیه اولان خلافت بیرچوق کیمسه‌لرك حرص وطمعنی جلب ایتدی. خلافته فضله اهمیت عطف اولوندی . بوندن، بیر غبار اقوام ایچنده دائمی شورش وقیامتلر نتیجه‌لندی.

اسلامیت‌ك «پره‌نسیپ» ی ایله، اولسه اولسه بیر تشکیل ، بیر اداره یاپیلابیلیردی : او اداره ایسه باشنده ، قید حیات ایله منتخب ومنافع عمومیه‌یی درعهده ایتمش بیر خلیفه‌بولونان، بیر چوق کوچوك حکومتلردن مرکب بیر نوع « جمهوریت عالم اسلام » اولوردی. عرقلر اردسنده‌کی ضدیت ، رؤسانك حرصلری . اهالینك تربیه واحضارنده‌کی نقصان قرون وسطای نصرانی‌نك دخی أمنی اولمش اولان بو أملك حیز فعله چیقماسنه مانع اولدی. یازیق که اسلامیت بوندن وازکچمك

جسارتنده بولونمادی و مضطربی اولدیغی بعض عالل اجتماعیه، تسابق و مبارزه‌لری ایله هیئت مجموعه‌لری، مسلمانلر طرفدن تعقیب اولونان مقصد و هوم دن البته داها بی اولاراق محکم ملیت‌لر تأسیسه جالیشمایه مانع اولدی.

مسلمانلرده وطن‌ك حدودی بك بعید ایدی، عائله نك حدودی ده اوزاقدی، عائله‌نك حدودی قبیله نك حدودی ایدی، حالبوکه قبیله، بیر تشکیل بدوی در.

چولده، حکومتسز بیر جمعیتده « شخص »ك مدافعه‌سی ایچین معجزه نما اولان قبیله اصولی حکومتلی بیر مملکتده تهلکه لی اولور. کثیر الافراد اولان قبیله، بیر هیئت ده، بیر فرقه یه منقلب اولور. و حاکمیتی آلنه کچیرمك ایچین کافی درجه ده ذی قوت اولدیغی وقت بونی یاپماقدن تأخر ایتمز. حکومت امویه و حکومت عباسیه بو وجهله تأسس ایتدی.

بلاد مفتوحه یه، قبیله‌لر جلنده یایلان عرب لر، یینه یالکز حیات بدوی ایله قابل ائتلاف اولان تعدد زوجاتی، مع الأسف کندیلریله برابر ادخال ایتدیلر. تعدد زوجات ده ویریان اتساع نتایج خسران انکیز ویردی. بو اتساع، خارق العاده اولدی. عربستانده یرلی لر، باخصوص وقت جاهلیتده، عمومیتله پك عدید الزوجات دکللردی. قادینلر بول دکلدی.

دائی زاده وعمجه زاده اولان قیز وارکسکار یکیکرلریله از دواج ایدیبورلردی. قبل الاسلام تاریخ عرب، کوزل زوجه لر انموزجلرینك اسملرینی وغایت ممتاز زوج وزوجه لرك خاطره لرینی حفظ ایتمشدر بو زوجیت ممتازجه نك اك ایی مثالی پیغمبر [ص.ع] ایله خدیجه [ر.ع] در. فتوحات، مسلمانلرك شهوانی اشعال ایتدی رؤسا، حقیقی حارهٔ نسوانه مالك اولدیلر؛ علی [ك.و] سکسان دفعه ازدواج ایتدی. اسیر لرك بیع وشراسی بویوك بیر مقیاسده اجرا اولوندی. اره دن چوق چکمکسزین. عائله قیزلری. صورت مخصوصه ده ارکدکلرك ذوقی ایچین تربیه اولونمش دلبر یونان و ایران اسیره لری آلینماق اوزره ترك ایدیلدی. سوء اخلاق. بو وجهله، سریعاً تعمم و « تردی » یی تسریع ایتدی. حر وعائله دن اولان قادینلر بو حال دن متضرر وحیثیت دن، فقط بغیر حق، ساقط بولوندی عالم دن تفریق اولوندی. یوزی قالین بیرپچه ایله اورتولدی، آزچوق قیمتلی بیرمجوهر کیبی معامله کوردی، بالذات حیثیت وحقوقنی بیلمه سی ایچین مقتضی اولان جهالت ایچنده طوتولدی قادینك منقاد ایدیلدیکی اصول معیشتك تأثیری چوجوقلرك تربیه سی اوزه رنده عکس انداز اولدی. کندیلرینی والده لرندن قولایجه آیرمان کیف مایشاء طلاق سیستمی ایله

چوجوقلرك اكثريسى والده لرينى طانيمادقلرى. والده لريسك آغوش شفقتنده قالماق طالعنه مظهر اولانلرى ده قادينلك تدريجاً داهما زياده درجه شن جهالتى سبيله والده لرندن آنجاق پك آز استفادهٔ عقليه ده بولنورلرايدى. چوجوقلرك تربيه سى، تابدايتده، خدمتكارلره براقيلدى، بركره بويوينجه جامعلرده بر تحصيل كورورلردى، كه عرض ايده جكمز اسباب ايله، اوده سويه سى حيرت انكيز برصورتده آشاغيلاندى.

فى الحقيقه، آره دن چوق كچمه دن حكومت مطلقه نك كسب قوام ايتمه سى دين الاهك ورسولنك مدافعه سى امرنده علمانك كوستردكلرى غيرت جاهلانه وغير عاقلانه، بوتون تحقيق سربستانه يى، بوتون مناظره يى و بناء عليه مؤمنين طرفندن خصملرينك اعتراضلرينه جواب ويرمك ايچين هر جهدى تعطيل ايتدى. و، كندى كندينه سويله نيلديكى وقت اوزون مدت سويله نه مه ديكندن توقف اولوندى. علوم الهيه وبشريه نك ايصال ايديلمش اولديغى نتائجك مجموعى آلتنه بير جيزكى چكيلدى. وبير جمع، بير «يكون» يابيلدى و بويكون لايتحول وانتهائى اعلان ايديلدى. كرك خريستيان كرك مسلمان قرون وسطانك حالت عقليه سى بو مركز ده اولدى. عرب لر واسطه سيله (فرانق) لره نقل اولونان ومتنده نه عرب لر

نه ده (فرانق) لر طرفندن مطالعه اولونمایان آرسطوطالیس
ك حقنده كی تخیل بو ایكی عالمده، هم عرب لر عالمنده هم
(فرانق) لر عالمنده مظهر فائقیت اولدی. (آرسطوطالیس)
ك عقیده سی كرك مدرسه لر كرك رهبان مكتب لری
تدریساتنك قسم متممی اولمایه واصل اولدی. آره دن چوق
كچمكسزین، اوصاندیرمجه یه قادار عینی شی تكرار اولوندی.
آكلاشیلمایان بعض كلمه لرك ایضاحی اوزه رینه شرحلر، شرح
لر اوزه رینه تعریفات یاپیلدی و فكر بوشنه ایشله دیكندن
عبثیاته بوغولدی. (رابله Rabelais) نك كتابنك بیر
فصلنده، بیر قرون وسطی كتبخانه سنك كتابلرینه وبردیكی
كولونج عنوانلر عربجه دن ترجمه ایدیلمش ظن اولونابیلیر.

بو عنوانلر، فی یومنا هذا عالما عندنده بوبوك بیر مرغوبیتی
حائز اولان مدوناتك طبیعتنه او درجه یه قادار موافق در.
بیزانس علماسنك، تورك استیلاسندن قاچارق اوروپا ده تعلیم
ایتدیكلری معارف یونانیه سایه سنده عالم غربك بوباطاقلق
دن ناصل قورتولدیغی معلوم در. بو معارف، بولتیقه جه و
احوال اجتماعیه جه ذاتاً قوتلی اولان ملتلر ایچین یكی بیر
غدای حیات اولدی.

عقلا وبدناً آز فعال اولان و « وطنی سومك » ك انسانه

ویردیکی محرکات نجیبه دن ذاتاً محروم بولونان جهان شرق [*] تکمل عقلیسنده، بالعکس، بلاعکس العمل، توقفه اوغرادی. و سیر عقلیده بیر توقف دائما، کیریله مك معناسنی متضمن اولدیغندن عالم اسلامده بیر « کیریله مه » وقوعه کلهمك ممکن اولامازدی. مونغول استیلای دهاشیله

---

[*] واقعا « حب الوطن من الایمان » حدیث شریفی موجوددر فقط مسلمانلرك قانلرنده ، قلبلرنده دکل اطرافی یالدیزلی چرچوه لی لوحه لرنده موجوددر و بز مسلمانلر وطنه مسلمانلرك حاکم و صاحب اولدیغی بر معناسنی دکل تولد اولونان مملکت یاخود ده دین اسلامك بولوندیغی بر معناسنی ویریبورز. بیر چوق هند حکومات اسلامیه سی، [جزائر]، [تونس]، [فاس]، [زنکبار] الخ اهالی سی کندیلرینی حالا بیر وطنه صاحب زعم ایدرلر و بز تورکلر « ملتم نوع بشردر وطنم روی زمین » دیرز. ایرانلر

« بند ذکر بپای دلت از وطن منه
بیرون نه رفتن از قفس آسمان بسست »

دیرلر . وطن ، انسانك حر و حقوق انسانیه سنه صاحب اولدیغی یردر که « وطن محبتی » ده بویله بیر خاك حریت و سعادتی سومك داخلی و خارجی تعدی کارلره قارشی مدافعه ایتمك در، بو خاك مقدسك مرکز عمران و سعادت اولماسی یولنده مال و جانی فدا ایتمك دن چکینمه مك در. بزم تورکیامز ۳۳ سنه متمادیاً پیلدیز حکومت خائنه سنك پنجهٔ قهر و اهانتی آلتنده تخریب و ترذیل ایدیلدی . وطنمز بیر ظالمك کیف و استبدادی یولنده پارچه پارچه اولدی ؛ یاریسی ألدن کیتدی. بزم محبت وطنیه مز، غیرت ملیه مز اویانمامق ایچین بیر ثالث عصره محتاج اولدی !

ع . ج .

و(اندلس) عربلرینك اوروپادن اخراجیله بو « کیریله مك » تسریع ایدلمش اولدیغی حالده وقوعه کلدی. ممالك اسلامیه نك فوق العاده بیوکلمکی عالم خارجینك بو عکس العملنی دعوت ایتمشدی. عکس عمل عنیف اولدی، وَ، قبل الاکمال، اثرینك پیقیلدیغنی کورن جهان اسلامك سعینی، اوزون بیر مدت ایچین کسر ایتدی. اصحاب پیغمبری نك، فتح جهان فکرینی، کندی حسابنه، تکرار تعقیبه باشلاماق تشبثنده بولونان بیر مات یعنی تورکیا، پك اوزاغه کیتمه دی. ارکندن طوعاً و یا کرهاً، ملل جدیده طریقنه داخل اولدی. شو قادار وار که تربیهٔ عقلیه سنی، زمانمنك « ایسقولاستیك » وقورومش مدرسهٔ اسلامندن استنباط ایتمك بلاسنه اوغرادی و ترقیسی بو سبیله، جدی بیر صورتده اشکال وتقیید اولوندی. موفق اولامامش اولماق وعالم غرب قارشیسنده دون بیر وضعیتده بولونماق دلکیر ایلکنك تزیید ایتدیکی انحصار دینی [*] ایله حیات دار اولان شرق عالمی، غرب عالمیله مناسبات عامیه سنی قطع ایتمدی. بو، صوك فلاکت اولدی. اوروپا مملکتلرنده کی اکتسابات فنیه مسلمانلرده غیر معلوم قالدی وفرقنه واردیقلری

(*) Exclusivisme religieux.

زمان اومکتسبات فیه بی رد و تزییف، واردیلر. بو ایسه قیصه بیر زمانده انحار ایتمك ایدی.

ایکنجی نظر

اون دوقوزنجی عصرده اوروپا و اسلامیت

اون دوقوزنجی عصر، انسانیتك ترقیسنده مهم بیر مرحله کوسته ریر. معظم بعث بعد الموتلر، معظم تولدلر عصری در. (فرانسه انقلابی) نك جهانه ووردیغی صدمهٔ مدهشه، فکر لرك، جهد لرك افراد و اقوام آره سنده اصلاحی تسریع ایتدی. بوره، صنعی و سال دیده تشکیلاتی آلدی کوتوردی، بویوندورقلری قیردی، امیدلری اویاندیردی. اولوش طن اولونان لسانلر ادبیاتلر، ملتلر تکرار تولد ایتدیلر. آمه ریقا جمهوریتلری، آلمانیا، یونانستان، مجارستان، ایتالیا، بالقان حکومتلری حق موجودیتلرینی اعلان ایتدیلر. مقصد لریه واصل اولماق ایچین علی العموم اوچ دور دن کچدیلر. بیرنجی دور، قوتلی بیر تربیهٔ شخصیه ایله تأمل ایدیلمش اولان حاله کندیسنی شایان قیلماق دن عبارت ایدی. حسیات ملیه ووطن پروورانه یی قوتلندیرمك، معارفی تکمیل ایتدیرمك، انسانلرك سجیه لرینی تشکیل ایتمك، جهانه حزم و آسایش

تأمیناتی ویرمك لازم كلیوردی.

ایكینجی دور قهرمانانه ایدی . سعیسز هیچ بیرشی الده ایدیامه دیكندن ، خصمای خارجیه یه قارشی عزم وجسارتله مبارزه ده بولونماق بو دور ده ایدی .

اوچنجی دور ، امر واقعی صورت صمیمیه و قطعیه ده تصدیقلریله اوروپا هیئت دولیه سنه داخل اولماقدن عبارت ایدی . بو اك قولایی در ،فی الحقیقه، تعداد ایتدیكمز شرائط آلتنه قونولان حقوق صریحه نك ایركیج مظفر اولماسی ۱۹ نجی عصرك فتوحاتندن در .

(فرانسه انقلابی)نك خدمتی، یالكز دسترس اولوناجاق مقصدلری كوسترمه یه انحصار ایتمه دی.اومقاصده ایصال ایدن وسائطی ده تدارك ایتدی . (فرانسه انقلابی) نك ملهملرینك فكرلری ملل غربیه ایچین بولتیقه ده بیر انجیل جدید اولدی. صوك یوزسنه ظرفنده بویوین اقوام دائما فرانسه یه اظهار شكران ایتدیلر و بو اقوامی تقلید ایتمه یه حاضرلاناناز فرانسه یه دوغری انظار متعلمانه عطف ایدییورلر .

اقوام اسلامیه نه یاپیورلر ؟

باشقالرینه وضع اولونان شرائط اونلره ده درمیان اولونیور، فقط مذكور شرائط داها شدتلی در . اقوام اسلامیه نك

ایشی حسیات وطنیه ومليه‌یی یالکز تحکیم دکل بو حسیاتی ابداع ایتمك‌در . اقوام اسلامیه‌نك آحادناسی آرمسنده اوقوریازار اولمایانلرك نسبتی عظیم‌در . کندی دینداشلری اولمایانلر حقنده‌کی وضعیت‌فکرلری‌فنادر ، عرض ایتدیکلری حزم وصلاح تأمیناتی متانت‌دن محروم‌در . نتائج تدقیقات شیمدیدن هیچ‌بیر حکم‌قطعی‌ویرمه‌یه مساعددکل در . ساده‌جه اثبات ایدرکه اقوام اسلامیه هنوز تکاملرینك ایلك مرحله سنی قطع ایتمه مشلردر . اصل ایش بو مرحله‌یی قطعه باشلادیقارینی بیلمك در . ظن ایدەرم بو ابتدار ، هیچ اولمازسه بعض اقوام اسلامیه ایچین جای شبهه دکل‌در .

اوزون مدت غرب‌دن آیری قالمش ویوقاریده سویله‌دیکم وجهله بو آیریلقده قالمایه دوشکون اولان اقوام اسلامیه‌نهایت بو عزلت‌دن چیقدی . اوروپانك سیاسی ، تجاری وعقلی اتساعی ، بوتون بونقطهٔ نظر لردن‌پك ضعیف اولان بو شرقه دوغرو اجرای تأثیر ایتدی .

اتساع بولیتیق ، شبهه‌سز ، شرقلیلرك خوشنه گیتمه‌دی : مملکتلری مبارزات بین المللده داوخدمتی کوروتوردی . اجنبی استیلالرینك اجرا اولونماسنده سهولت اوّلا ملوك اسلامك نظر دقتنی جلب ایتدی ، اونلر آکلادیلر که بو

استیلای آجانب دن مصون قالمسای ایچین الك ایی واسطه ، مسلمانلرده بولونمایان قابلیتلری اوروپالی لردن اکتساب ایتمك در . مملکتلرینه اوروپادن معلملر کثیر تدیار و تحصل علم ایچین اوروپا یه کنجلر کوندردیار . غربك تشکیلاتی شایان اتخاذ بولدیلر . بو اولیت معقوله ده بولونان حکمدارلر . فکر حکومته بالغا مابلغ مظهر و اوروپا هیئت دولیه سنه داخل اولمایه ذاتاً چوقدن بری آرزومند اولان تورك قومنه منسوب ایدی . (سلطان محمود) وَ مصر والیسی (محمد علی پاشا)، خلقلری طرفندن دوام اولونان اصلاحات مهمه کشاد ایتدیلر .

قوانین شرعیه دن مدنیت حاضره ایله آرتق قابل تألیف اولمایان بعضلرینی بنه ، شریعتك «تتغیر الاحکام بتغیر الازمان» دستورینه توفیقاً ، موقع تطبیق دن قالدیراراق حکومات عصریه نك ورودینی حاضر لادیلر . بو وجهله درکه قاضی نك صلاحیتی طلاق ، نکاح ، میراث مسائلنه حصر اولوندی . بو وجهله درکه محاکم ، مجلهٔ احکام عدلیه ، مجلهٔ احکام جزائیه اسکی تشکیلات شرعیه نك یرینه قائم اولدی . دوائر حکومت ، تکلیفات امیریه ، عسکریه ، اوروپا اصولی اوزره تأسیس اولوندی ، [*] شرق قوستومی تلبس ایتمك دن فراغت اولوندی . وسائط

[*] بو تحولات و تجددانك هیئت مجموعه سنه نظامات جدیده نامی ویریلدی . ع . ج .

نقليه‌نك سرعتى شرق ايله غرب آره‌سنده تمامى چوغالتدى .
تورکيا ايله‌دول معظمه آره‌سنده کى روابط سياسى ، «قونغره»
لره سلطانك وکيللرينك قبوليله تقويه ايديلدى . دوستلق
و اتفاق معاهده‌نامه‌لرى امضا اولوندى . قونغره قرارنامه‌لرينك
بسمله‌سى مقامنده اولان دستور خريستيانى قرارنامه آلتنه
بر مسلمانك امضاوضع ايده‌بيله‌جكى بولنده تعديل اولوندى .[*]
صنايع وتجارت ايچين اوروپا سرمايه‌لرينه ، اوروپا صنعت
کارلرينه‌ومهندسلرينه تورکيا ايمپراطورلغنده کنکيش بر ساحهٔ
فعاليت آچيلدى . عينى روابط منافع اقتصاديه تورکيا ايله
اوروپا آره‌سنده کسب قوت ايتمکده‌در . خلاصه ، مملکت
اکثريسى فرانسزلره عائد بر چوق مکتبلرله طولدى .
و بوايکى عالم آره‌سنده ، وقتيله منقطع اولان مناسبت اعاده
اولونمشدى . مدنيت جديده‌نك تأثير فيض رسانى ، محصول دار
فقط چوقدن برى قورومش طوپراقلر اوزه‌رنده ، کشاده
بيکلرجه قنالر واسطه‌سيله ، کنديسنى حس ايتديريوردى .

---

[*] (پاريس) قونغره‌سنك تاريخ وقوعى اولان ١٨٥٦ سنه‌سنه
قدار قرارنامه‌لرك باشنه بسمله مقامنده Au nom de la Sainte-Trinité
يازيليوردى . بو تاريخدن اعتبارا Au nom de Dieu Tout - Puissant
کلمه‌لرى يازيلمايه باشلانيلدى .

حکمدارلردن صوکره اهالی اویانیورد . تشکیلاتك اصلاحاتنه. افکار و عاداتك اصلاحاتیله دوام ایدیلدی. بونلرك تکمللرینی. جمعیت بشریهٔ حاضرهنك اوچ مفهوم Concept اساسی سی میانده تعقیب ایدهجکز ، او اوچ تمل: حریت شخصیه، قادینك آزادلی وَ وطن فکرینك تشکلی در.

تکمل، فکر بشرینك سیرینه علی العاده ریاست ایدن اصولی تعقیب ایدییور. ترقی. عمومیته، نتیجه سی اولدینی ایکی قوهٔ مترکبه ایله وجود بولور. قوتلردن بری قوهٔ مسرعه در. بو قوهٔ مسرعه: یکی فکرلر، کشفیات داهیانه، تمایلات قوام وحتی بعض کره خیالات خام یاخود تماملی مربوطیت مفرطهٔ قلبیه لر در. دیکر قوهٔ مترکبه ، قوهٔ مؤخره [یعنی کیریلهتن قوت] در . فضله صلابت کسب ایتمش اعتقادلر، وجائب دینیه حکمنی آلمش عادتلر ،افکار باطله .تعامل قدیم، ملاحظه سز کینلر، بعض کرده مقتضیات حکمت و فطانتك امهال اجراسی و محافظهٔ حال حاضر سوق طبیعیسندن متولد مقاومت بو قوهٔ مؤخره یی تشکیل ایدر . جمعیات غربیه ده بو ایکی قوت پك کوزل بیر موازنه حصوله کتیریر . مسرع اولان قوت غربده پك بویوك بیر حریته مظهردر .جمعیات شرقیه ده ایش بویله دکلدر . کیریلهتیجی اولان قوت شرقده

اك بويوك قوت‌در . اومعلوم‌در : عالم اسلامی عالم نصرانیت‌دن عصرلرجه آیری طوتان قوت یوقوت‌در . بوکون‌که، آرتق حائز حکم دکل‌در، بیر تکامل ترسم ایتمش اولان مسائل مختلفه ده رقیبینك اجرا ایتدیکی تأثیری تعدیل ایده‌رك حکمنی اجرایه ینه چالیشماقده‌در .

بو رقیب اوروپا تأثیری در ، عقیده ایله اولماقدن زیاده منال ایله اجرای فعل ایدر ، زیرا شرقده یاپماق ، سویله‌مك‌دن داها قولای‌در . شایان ممنونیت درکه ، تأثیرات مذکوره ، احوال زمان طرفندن اولدوقجه حاضرلانمش بیر زمین بولور .

شیمدی جامعهٔ اسلامیه‌نك تجدده دوغرو تکاملنی تعقیب ایتمك ایچین انتخاب ایتدیکمز اوچ فکرك نه حالده بولوندوقلرینی کورهلم .

حریت شخصیه ، حریت وجدانیه‌ده صورت کامله‌ده حیز فعله چیقار . حریت وجدانیه مسلمانلر آره‌سنده خایلی ترقی ایتدی . مرتدلر، یاقین زمانه کلینجه قادار ، یالکز کندیلرینه عائد بیر فعل‌دن دولایی حیاتلرینی غائب ایدرلردی . بوکون بو آرتق ممکن دکل‌در . شرقده خریستیانلرك ویهودیلرك معروض اولدوقلری غدر وتضییق همان کاملاً اورته‌دن قالقمشدی . فقط مسلمانلر دهشتلی بیر کبر وعظمت محافظه ایتمکده‌درکه کندیلرینی ، دیکرلرینك کوهرلرینه فائق بیر

کوهردن مخلوق اولدوقلرینی ظن ایتدیرمه یه واردیریر .[*] کرك بودنیا ده کرك اوته کی دنیاده الکانی موقعلری کندیلرینه صاقلامایه بوقاداره قادار آلیشمشلردر ! نار جحیمه مخصوص مخلوقاته رعایت ایتمه یه نه لزوم وار فکرنده بولونیورلردی . زیرا بو فکر غیر مسلملری حقنده کی استحقارلری قوتی ، اوزون مدت طاشیمان بویوندورق ایله روحلری کسر ودماغلری تضییق ایدیلمش اولان غیر مؤمنلرك مذلتدن استنباط ایدییوردی . اوروپالیلرله تماسه کلدیکدن صوکره مسلمانلر آکلادیلرکه بیلدیکلری خریستیانلره نسبةً باشقا طاوده خریستیانلر وارمش ؛ و شرق خریستیانلری دخی سجیه قوتی کسب ایتدیلر . حاصل کلام ، مسلمان مملکتلری اقوام غیر مسلمه طرفندن فتح اولوندی و فلاکت مربیلك رولنی ایفا ایتدی [**] اولا . کوستردی که انسان ، فائقیتنی انسان اوزه رنده سوء استعمال ایتمه مه لی در . زیرا بیرکون کله بیلیرکه دونکی غالب دخی مغلوب اولور . درسی اکمال ایتمك ایچین اوروپالیلر شرقلیلره کوستردیلرکه بیر مملکتك حاکمی اولماقله برابر اومملکتده کی دینه حرمت ورعایتده بولونماق ممکن در . بناءعلیه حریت وجدانیه اسلام طوپراغی اوزه رنده

[*] بنی آدم اعضای یکدیکرند که در آفرینش زیك کوهرند

— سعدی —

[**] ضیا پاشا مرحوم : « عالمده فلاکت ده مربی بشردر » دیر .
ع . ج .

کوك صالدی. فقط آز صاغلام ارتباطلری وار . بعضارینك فکرنجه حریت وجدانیه . اعمال دینیه‌نك اجراسنده‌کی تکامل‌دن ابتدار ایدر . فی الحقیقه صلاة و صوم پك چوق مصلی وصائم غائب ایتدی . مع هذا بونلر اعتقادلرینی غائب ایتدیلر دینیله‌مز . آلدیقاری حریت باشقالرینه براقدیقلری حرتی تصدیق ایدر . ذهنلرینه بیر ادراك دینی انتباهی کلمه‌جك اولورسه اونلرله یاننده قازانیلان اعتماد ضایع اولور . دیکرلری ایچین بو حریت وجدانیه ، بیر «پره‌نسیب» علویتنه صعود ایدر . اسلامیتك ، امور دینیه‌ده . اساساً ، حریت پرور اولدیغنی اعلان ایدرلر . فقط بو حریت پرورلکی . قرآن واحادیثك تعیین ایتدیکی حدود ایچنه صوقارلر . بو ایسه ناکافی‌در . مع هذا شرق اذکیاسی آره‌سنده اوروپا عاداتنك انتشاری امور دینیه‌ده‌کی اسکی حریت ناپذیرلکی تفکراً بسیط بیر حریت ناپذیرلکه و زهاد اسلامه اوروپا صنف رهبانی منسوبلری نمایش وروشنی ویرمه‌یه ارجاع ایدر. بو اعتراض قبول ایتمز بیر ترقی‌در.

بونی متعاقب ، جمعیت حاضرهٔ اسلامیه‌ده قادینك رولنی معاینه‌یه کیورز. بوراده دخی واقع اولان ترقی ناقابل انکاردر. تعدد زوجات عادتی کیتدیکجه آزالیور . بیاض ویاسیاه جاریه لرك استفراشنك باقین زمانده یالکز خاطره‌می قالاجاق . طلاق اجراسی قلیل الوقوع اولدی . تورك عائله‌لری قیزلرینی

زوجه‌سنی تطلیق ایتمش اولان ارککلره کوجلکله ویریبورلر. خلاصهٔ کلام، زوجلر زوجه‌لرینه داها زیاده رعایت ایله معامله ایتمه‌یه باشلادیلر. کندیلری کبی تربیه وتعلیم کورمش رفیقه‌لره مالکیتك هر نقطهٔ نظردن مفید اولدیغنی آکلایورلر و اونلری باواش باواش کندی سویه‌لرینه چیقاریورلر. قادین‌لردخی کوزلرینی آچدیلر وَ حیثیتلرینه حرمت ایتدیرمه یه کافی قوت ویرن بیر تربیهٔ عقلیه واخلاقیه اکتساب ایتدیلر.

فقط بوندن اولکی نقطه‌ده اولدیغی کبی بو نقطه‌ده‌ده وقوعه کلن ترقی ایکی تمایل متباعدك قوهٔ محصله‌سی نتیجه‌سی در. بعض ارککلر ایچین تربیهٔ عصریه‌یه مالك قادین مرجحیتی اوقادار آرزوبخش درکه یولی طائفهٔ نسانك تربیه وتعلیم ایله سویهٔ عقلیه‌لرینی یوکسلتمك‌دن ایسه ، زوجه‌لرینی یاخود «مه‌ترەس» لرینی اوروپالی نسوان آره‌سندن انتخاب ایتمه‌یی ترجیح ایدییورلر. دیکرلری —بکی جنس خواجه‌لرصنفی— قادینی تربیه وتعلیم ایتمه‌یی ایسته یورلر فقط برقع و انفراد اصولنی محافظه ایتمك ایچین اصرار ایدییورلر.

وطن فکری ، تماماً اوروپادن کلمه‌در. اسلامده ، بك متباعد ایکی وضعیت فکریه واردی، وطن فکری یونلرك آره‌سنده اخذ موقع ایتدی. مذکور ایکی وضعیت فکریدنك بیری عربلره تمیزبخش اولان قبیله وبی حکومت‌لك فکری‌در یاخود بیکارچه سنه‌دن بری هر یوبوندوروغه تحمل ایتمش

اولان بعض شرق عرقلرینك توكل و تسلیمیتی در. دیكر وضعیت فكریه «پان ایسلامیزم» : «اتحاد اسلام» در . بیرنجی حسیات اوزه رینه عرض تفصیلات بی لزوم در. «پان ایسلامیزم» مكلینجه:

١ بوتون دنیاده كی اسلامارك یالكز منافع دینیه ده دكل [چونكه بویك شایان تحسین اولوردی] فقط منافع بولیتیقیه واجتماعیه ده اشتراك و تعاونی .

٢ بو هیئت عظیمهٔ اسلامیه یه ، اقلیت اسلامیه نك مقیم اولدوقلری مملكتده خداوند قالمالرینه یاخود تكرار خداوند ومالرینه مساعد اولاجاق بیر شكیمه تأمین ایتمك .

٣ بو نتیجه یه واصل اولماق ایچین. مفسد اخلاق صورتنده كوسته ریلن اوروپا مدنیتندن قاچماق و نشر دین اسلام ایتمك. فقره لریله خلاصه اولونور. (*)

پلان ، تماماً خیال خام در ، و أك كیریده قالمش حكومات

---

[*] اوروپانك مفكره اسلامیه اوزه رینه تأثیری او قادار بلیغ در كه كندی عالمنده اولان بو پلانك ترتیب و احضارینه معاونت ایتمشدر. ظنمه كوره (شیخ كدوای) اسمنده بیر هندلینك بوسبوتون باشقا بیر معاده اولاراق اورته یه آتدیغی و بالاخره كندیسی طرفندن ترك ایدیلن *Panislamismc* كامه سی فیض بولدی بس بللی ، تقریباً عینی لسان ایله متكلم و عینی عرقدن اولان ایسلاو ، لاتین یاخود جرمن لری ، منافع مشتركه لرینی مدافعه و یا تكمیل یاب ایتمك ایچین طوپلایان حركات عظیمه نك مثال امتثالی مسلمانلری « پان ایسلا میزم » « سوق ایتمشدر . بو وجهله درك اوروپا غزته و روماناری مدنیت اوروپائیه علمنده بولدوقلری افكار غریبه یی جمع ایدرلر .

— حاشیهٔ مؤلف —

اسلامیه بیله بو پلانی تعقیب ایتمه‌مشدر . فضله اولاراق اسلام ایچین پك مضردر . زیرا بیر ملتك ترقیسنی ، اك سریع السیر سفینه‌نك سرعتی اك بطیء السیر سفینه‌لرك سر عتنه توفیق اولونان بیر دونانماده اولدیغی کبی . دیکر ملتلرك کیفنه تابع قیلیور . حقلی اولاراق اندیشه‌یه دوشور دیکی جهان غرب‌ك جهان شرق ایله موجود روابطنی تکرار قطعه چالیشیور .

بو ایکی تمایل متباعد یکدیکرینه یاقلاشدیقجه ، شدت و قوتی آرتیراجاق اولان وطن فکرنده بیرلشه‌جکلردر . بو فکرك [وطن فکرینك] تولد ایتمش اولماسی ذاتاً بویوك بیر نتیجه‌در . او قادار غیر معلوم ایدیکه بو فکری بیر مسلمان لسانده تبلیغ ایچین بیر کلمه‌یی معنای موضوعندن چیقارماق لازم کلدی . بونکله برابر وطن فکری ایشك اساسی‌در . بو فکر ، تکملنی ، قوتنی ، آثارنی آنجاق دیکر فکرلر تکملرینی ، قوتلرینی ، اثرلرینی اکتساب ایتدیکی وقت اکتساب ایده‌جك‌در ، او زمان وطن فکری ، بنیانی تتویج ایده‌جك‌در . [*]

(*) « اتحاد اسلام » ك مدلول معقولی حقنده‌کی فکر مخصوصمزك خلاصه‌سی (هرکول دیامانتوپولو *Diamantopoulo*) افندینك اخیراً

Le Réveil de la Turquie

یعنی (تورکیا انتباهی) عنوانیله فرانسزجه نشر ایتدیکی کتابك ۲۵ و ۲۶۰ نجی صحیفه‌لرنده مسطوردر . ه ج .

دیمك که قطع اولوناجاق مرحله واضح صورتده تعیین اولونمش در : (فرانسه انقلاب کبیری) درسلرینك اقوامه کوسترديکی خطی تعقیب ایتمك . اوروپالیلاشاراق اونلره تمثل ایتمك . بو حرکتك باشلادیغنی تحقیق ایتمك . فقط ایش هر طرفده بو مرکزده اولماقدن اوزاق در . یالکز تورکلر جمعیت اوروپائیه یه کیردیلر . دیکر اقوام اسلامیه . کندیلرینی اوزاق طوتیورلر و اوروپالیلرك ، تورکلر ده اوروپالیلر ایچنده داخل اولدوقلری حالده ، اجرا ایتدیکلری یاخود اجرایه مدعو اولدوقلری وصایته محتاج درلر . (فرانسه) و (انکلتره) ؛ حیات روز مره لری شهادت ایتدیکی اوزره ، کندیلکلرینه ترك ایدیلدیکلری تقدیرده ، بیر چوق عصر حال وحشتده قالاجاق اولان اقوامی عهدهٔ تمدینلرینه آلمشلر در . بو اقوامك ، حیات ارتجاعیلرینه قارشی کوسترديکلری کورجه سنه ارتباطلری بیلهٔ عمومی اعتقادلرینك و طفلانه خرافه لرینك ، اصلا تفریق ایتمك ایسته مه دیکلری عادات مستحسنه و مضره لرینك هیئت مجموعه سنه رعایت لزومی سببیله بو اقوام آره سنده مدنیتك توسعنی بك مشکل قیلمشدر . وظیفه سنده ، بو ایکی حکومت غربیه دن داها ایی هیچ بیر کیمسه موفق اولامازدی . قولایجه اطفا اولونا بیله جکی یاخود انهزال ایله أوله جکی نواحیده دین اسلامك نفوذینی تحکیمه دوام ایتدیلر . شمالی افریقا سکنه سنك

مقدار نفوسنی چوغالتدی، رفاه و سعادت‌مادیسنی آرتیردی، سکنه‌سنك معلومات علمیه‌سی تزاید ایتدی. نیجه عصرلردن بری مادیّ ، معنویّ ، اخلاقیّ اك بویوك فقر و سفالت ایچنه مستغرق اولان او فسیح عربستان خطه‌سنده ده عینی خدماتی ایفایه تورك‌لر مدعودرلر .

اوچنجی نظر

اصلاحات دینیه

بیر چوق عصرلردن بری ایچنده یاشانیلان مدنیتدن آیری بیر مدنیتك قبولی بلا تدقیق اولماز ، احتیاجاتنه ، اصول اساسیه‌سنه ، مقدراتنه ، مدنیتك ناصل تطبیق ایدیله‌جکنی انسان بیلمك لازم‌در . تطبیقك وسائطی آراماق و انتخاب ایتمك مقتضی‌در . بو تدقیق و معاینه . قبل التطبیق اولاماز. تطبیق ایله عینی زمانده اجرا اولونور . فقط تحقیق و معاینه صورت عاقلانه‌ده اجرا ایدیلیرسه تطبیقده راهبر و مسرّع اولور .

هجرتك ایلك عصرنده ظهوریني بیان ایتدیکمز حادثه بو کون دخی واقع اولاجاق‌در . بو کون کیبی ، او زمان دخی اسلام ، بیر مدنیت فائقه‌نك قارشیسنده بولونیوردی. اسلام بو مدنیت فائقه ایله تعدی ایتمه‌یی بیلدی . عقیده‌یه عائد دستورلری . مراسم دینیه‌یی . عائله‌نك و حکومتك

بير تفهم مخصوصى احضار و اعطا ايتدى . بونا قارشيلق كندى عقيده‌لرينه تطبيق اولونمش بير تئولوجيا ، احتياج اتباعيلرينه موافق بير تشكيل پوليتيقى ، و بو يكى احوال حياتيه‌سنه داها زياده اويغون طبايع اخذ ايتدى . او زمان پاپيغى ، اسلام ، بو كون ده پاپا بيلير كورونور ، مكر كه ملكات حياتيه‌سنى غائب ايتمش اولا .

اسلامك اوغرامايه باشلاديغى و دوام ايتمه‌يه مدعو بولوندىغى استحالات اجتماعيه و سياسيه ، اعتقاداتنده ، اساسنده اولما سه‌ده اعتقاداتك طرزنده صورت تفسير و تطبيقنده ديكر بير استحاله ايله ، بالطبع ، مترافق اولاجاق‌در . بو ايكينجى استحاله ، دستورلرنى ، آنجاق بيرنجى استحاله ختامه ايرنجه بولاجاق‌در . بو ، فلسفهٔ تاريخك قانونيدر : استنتاجاتى وقوعاتدن آلير .

اعتقاداتده بو تعديلاتك تفرسى وَ بو تعديلاتك تنظيم ومجراريتك احضارى فوائدى و بلكه احتياجى علماى اسلامى ذاتاً مشغول ايتمش‌در .

فى الحقيقه اكر اقوام اسلاميه ، بويكى حيات ايله قديم ايمانلرنى ناصل ائتلاف ايتديره بيله جكلرينى رهبر دينى لرى طرفندن كوسته ريلمكسزين كندىلرينى اوروپا ليلا شماق جريانينه ترك ايده حك اولورلرسه بو ايمان باطماق تهلكه‌سنه اوغرار . ديكر طرفدن ، فائضله باره اقتراض ايتمك كبى جمعيت

حاضره نك مبنای اساسیلرینی تشکیل ایدن وبونکه برابر عقائد اسلامیه نك نهی ایتمکده اصرار ایتدیکی تشکیلات واردر. مؤمنلر طلب ایدییورلر. علما جواب ویرمه ملك ممکن اولمایان بیر حاله قونولمشدرلر: یا بیر عمل حیاتی بی مشروع قیلمالی، یا قومی هلاك اولمایه یاخود دینی اهماله ایتمه یه محکوم ایتمه لی.

مسئله موضوع در. صورحلی کیتدیکجه جوغالیور. صور حل دن بیر چوقلرینی کشف ایتدیکندن دولایی غربه شرق ینه شکر کذار اولاجاق در. فی الحقیقه اللی سنه دن بری مستشرقلر اسلامك مصادرینی آرایوروتکمیلنی مطالعه ایدییورلر. بونی حقیقت تاریخیه کشف ایتمك مقصدیکانه سیله یاپیورلر. آرلرینك اوروپالی قارئلره تقدیم ایده بیله جکی فوائد عملیه بالذات شرقیلرك عینی تتبعاته حصر ایتدیکلری آثارك فوائد عملیه سنه هیچ بکزر جهتی یوقدر. فقط بو مستشرقلرك هر زمان متفق الرأی اولمامالری، اکثریا تاریخ تحریر لرینك اختلافندن منبعث در. ینه مستشرقلرك متفق ومشترك بولوندوقلری بیر چوق استنتاجلری واردر. علمای عقائد اسلامك بونی بیلمه ملك ایسته مه لری هیچ بیر شیئه یارامازلر. علم اوکنده انسان کندی کوزینی باغلامازلر، قیمتسز دلیل لری براقاراق یرینه دیکر دلائل اکتساب ایده بیله جك بیر صورتده، انسان کندیسنی ده عالم قیلمالی در. استاذ عقائد عالم [متفنن] اوزه رینه دائما غلبه ایده جکندن امین در. چونکه اثبات مدعاسنده

مافوق الطبیعه یی [کرامت ی معجزات، الخ.] ایشه مداخله ایتدیره بیلمك کبی. علم وفن اربابی اوزه رینه بیر فائقیته مالك در فقط بو فائقیته بدل. اهل علم دین، ممکن اولدیغی قادار تاریخی منطقی وَ معقولیت ی کندی طرفند، بولسه لر هرحالده داها ایی در.

عیسویت دخی حر و بی غرض وعوض ارلان تفحص فنی نك اوکنده عینی امتحانلری کچیردی. اسکی اصول تفسیرینی ترك ایتمه یه واوزمانه قادار محکم ظن ایتدیکی دلائل دن واز کچمه یه مجبور اولدی. فقط آنجاق بوسایه ده درکه عیسویت نجات بولیور. مستشرقلرك اسلام حقنده بك کثیر اولان تاریخی، فیلولوجیائی، و آرخه ئولوجیائی آثارلری اسلامك اساس لرینی، انسال متتابعه نك بویوك بیر قسم علاواتندن آیبردی. بنیان ابتدائی عیان کورونمه یه باشلایور، و مواد انشائیه سنك قارشیسنده اکثریسنك منشائی تعیین اولونابیلیور. (یونان) مرمر ستونی، (حجاز) طاشندن یاخود مدینه نك (حره) طاغی لاوندن تفریق ایدیله بیلیور. السنهٔ قدیمه نك وادبیات لرینك، آبده لرك ویازیلرینك، ادیان سامیه نك مطالعه لری، واخبار تاریخیه نك مدققانه مقایسه سی، بو اشتغالاتی ایسته یه رك اهمال ایدن مسلمانلرك، حقنده هیچ بیر فکرلری یولونمایان کشفیاتده بولونمایه مساعد اولدی. مادام که اونلر اجبن اعتقاد اتده بیر تعدیل احتیاجی کندیسنی کوسترمشدر

و مادام که بیر چوقلری بو احتیاجی آکلامشدر ، اوروپا علماسی طرفندن اسلام حقنده ، اهمیتلی اولاراق ، یازیلمش اولان شیلرك جملهسنه مطالع اولمالری بجه قطعی اللزوم کورونور. اولا. تتبعات عمیقهایله. مستشرقلرك استنتاجلرینك، یونلری بیرکون اوقویاجاق اولان عامهٔ مسلمینه سلمه السلام درمیان اولونماسنه مانع اولابیلیرلر ،

ثانیاً ، حاضر لانمافده اولان تعدیلاتی ایمان اسلامك منافعنه کوره تنظیم ایتمك ایچین ، ککیش بیر مقیاسده اولاراق یوندن [اوروپا علماسنك اسلام حقنده یازدیقلری نتائج تحقیقاتك مطالعه سندن] استفادهایده بیلیرلر .

في الحقیقه ، شیمدیيه قادار ، نمایلات اصلاحات کارانه کوستهرن علما ، عنعنهلرینك دائرهسی ایچنده قالمشلردر . واقعابونلر ، جوارلرنده کی اقوام عصریهیه بیر نظر عطف ایتمدیلر و بو اقوامك فائقیتلرینی ، مسلمانلره ممنوع بعض اعمالدن استنباط ایتدیکلرینی آکلا دیقلرندن. اعمال مذکوره یی مسلمانلره جائز قیلماق ایچین بو عنعنایانده واسطه آرادیلر. فقط ، مثلا (غولدزیهر (Goldzieher)ك بوبابده کی آثارینی مطالعهایتمك زحمتنده بولونمش اولسهلر غیر صحیح اولماق جهتیله آتاجاق اولدوقلری بیر چوق احادیثك موجودیتی اونلری صیقیور . حدیثلرك صحتلرینه حکم ایتمك ایچین ، مثلا زمانمنك کندیسنه ویردیکی وسائطدن باشقا وسائط مالك

اولمایان (بخاری) نك تدقیقاتنه رهبر اولمش اولان یره نسبپلره انحصار ایتمك عقله وترقیٔ علمی مفهومنه تماماً مخالفدر . بو ، اوقادار دوغرودر ، که بك نادر بعض کیمسه لر ، اهتمام تام وخلوص نیت ایله مرتب حدیث مجموعه لرنده موجود احادیثك صحیحلرینی غیر صحیح لرندن صورت قطعیه وجدیده تفریق ایتمکده کی مشکلاتی بیله رك اسلامیتی یالکز احکام قرآنیه حصر وارجاع ایتمك اوزره احادیثك جمله سنی بیردن آتمایی تکلیف ایدرلر . بونلرك نظریه لری متن ناسخ ومتن منسوخ تفریقنك لغویله اکمال اولونور . بویله بیر اصول دینی اتخاذی تقدیرنده نتائج مهمه انتاج ایدردی که شونلر اولوردی : یش وقت نمازك ایکی وقت نمازه ارجاعی ، وحدت زوجه ، برقعك لغوی ، قرآن مفسرلرینك «آیت السیف» یاخود فلان فلان آیتله نسخ اولوندیغنی سویله دیکلری وغیر مسلملر حقنده لطفکارانه اولان بعض آیات قرآنیه احکامنك موقع فعل وتطبیقه قونولماسی .

بو فکری اورته یه قویان ، (قاهره) ده ، (طره) حبسخانه لری طبیبی دوقتور (محمد توفیق افندی صدقی) در . کندیسنك علمای دین رجالندن بولونماماسی ، اجرای فعلنه ، شیمدی یه قادار مانع تشکیل ایتدی ، فقط بو بیر اشارتدر ، که امور دینیه نك ، شیمدی یه قادار ، بالصنعه ، مأمور صلاحیتداری اولمش اولان کیمسه لرك آلتدن بیر کون بك اعلاجیقابیه

جکمی کوسته‌ریر . ذاتاً بیر چوق ذوات غیر علمیه [یعنی خواجه صنفندن بولونمایان بیر چوق کیمسه‌لر] مسائل متفرعه حقنده نشریات فعالانه ده بولونمشلردر بعضلری حریت نسوانی وعظ ایتمشلردر. (قاسم امین بکك کتاب مشکورینه مراجعت اولونا[*]) دیکرلری؛ عقیدهٔ عنعنیه‌لری، فائضله اقراضی صورت مطلقه‌ده منع ایتمه‌سیله اقوام اسلامیه‌نك تکملنی اشکال ایدنلرك ادامه ایتدیکلری آغیر زنجیرلری قیرماق ایسته‌یور. فقط بونلرك جمله‌سی. بومسئله‌لر اوزه‌رینه بیان حکمده بولونماق ایچین کندیلرنده کافی درجه‌ده مقتدائیت ونفوذ حس ایتمه دیکلرندن، کلهٔ نجاتی تلفظ ایتمه‌لرینی تضرعاً علمایه توجه ایدییورلر. بوندایه جواب ویرنلر هنوز بك آزدرلر. بونلرك أك معروفلری (جمال الدین افغانی) و (شیخ محمد عبده) در. هر ایکیسی ده وفات ایتدی. بونلرك عقیده‌لرینه دوام واونلری (المنار) مجموعه‌سنده مدافعه ایدن یالکز (السید شیخ محمد رشید رضا)در.

بوآدملرك ایشلری جسورانه اولدی. ترقی. فن، و، بونلرك غیر مسلملرله مناسبتلری حقنده دین داشلرینك فکرلرینی

---

[*] (تحریر المرأة) و (مرأة الجدید) عنوانلی عربجه بو ایکی کتاب احکام قرآنیه و احادیث صحیحه اوزه‌رینه مستنداً یازیلمش اولدیغی حالده متعصبین کروهنك شدتلی هجمات منطق بر اندازانه‌سنه معروض اولمشدر. (تحریر المرأة) دوستلرمزدن اصمعی بك طرفندن تورکجه‌یه ترجمه ایدیلدی، طبع اولونیور. ع . ج .

دکشیدیرمك ایچین آلمرندن کلمی یایدیلر. (الازهر) جامعنك باشنه کچیرلن (شیخ محمدعبده) (ازهر) ، تدریسات عصریه ادخال ایتمه‌یی دنه‌دی. حساب وجغرافیانك بعض دروس ابتدائیه‌سیله اکتفایه مجبور اولدی. ویردیکی تفسیر قرآن درسلری، «جهاد» کبی تشکیلاتی داها زیاده وانسانیت‌کارانه بیرصورتده ایضاحلرله سامع‌لرینك تعصبلرینی تنقیص ایتمه‌یه معطوف اولدی شرقلیلرك واوروپالیلرك عادتلرینه متعلق مختلف مسائل حقنده مشهور فتوالر ویردی. تجددات واصلاحاتی، خصومتلری، موتی تسریع ایتمش اولان رفقاسی آره‌سنده آزحسن قبول کوردی.

بو مجددلرك قصورلری. کندیلری تربیهٔ عصریه آلماقسزین تربیهٔ عصریه طرفداری اولمالری اولدی. تمایلات جهتیله عصری اولدوقلری حالده، اسکی ستوق [*] دن فکرلر سچمکله اکتفا ایتدیکلرندن، محافظه ایتدیکلری اصول Méthode جهتیله اسکی قالیورلردی: دائما دلیل استقرائی، معلومدن استخراج اولوناجاغی غیرمعلومك وضعی. شو نقطه‌دن حرکت ایتدیلر، که ابتدائی اسلام (ابو بکر) و (عمر) [ر.ع] زمانلری اسلامیتی) شیمدیکی اسلامیت‌دن داها زیاده

---

[*] انکلیزجه بیرکلمه‌درکه مغازه‌ده و یا بیاسه‌ده موجود مال دیمك‌در. مجازاً مادی و معنوی اشیای مخزنه و محفوظه معناسنی تضمن ایدر. ع. ج.

صاف ایدی، اوزمانکی قوهٔ اتساعیه‌سنی درحال تکرار بولماق ایچین، حال ابتدائیسنی احیا ایتمك کفایت ایدر. صوکره قرآن وسنت طرفندن مصدق اولمایان عادات ناس اوزه‌رینه غوغا آچدیلر.

بلا شودر، کهاسلامیتك ایلك واعظاری دخی بو عاداتی استیصال ایده‌مه‌دیلر. مثلا پیغمبر [ص.ع] مزارلر اوزه‌رنده دعا ایتمه‌یی و کندیسنی‌ککندن باشقاسنك شفاعتنه اینانمایی منعه بلاثمره چالیشدی، (بحر محیط اطلاسی) دن (بحر حزر)، قادار بوتون مسلمان ممالکتلری تربه‌لرله دولودر، که مطلقا عبدلرله حیات‌دار حقیقی حج‌لرك مرکزی اولمشدر. قرآنك، سنتك، محمد [ص.ع] ك، مراسم دینیه کبرای مؤسسینك تعلیماتی، بو عاداتی قالدیرمایه کفایت ایتمه‌دی. ابعاد وازمان آره‌سنده، قدرت فوالطبیعه‌یه مالك اشخاص اسرار انکیز، اعتقادات وآیینك قوراقلغی، لطیف جناس‌لر و زنده‌رنکلر ایله اقامه‌ایتدیلر. حسیات دینیه‌یی خارجده مجلی پذیر ایتدیرمك سوق طبیعیسی، که روح بشردن آیریلماق بیلمز، بوراده انکشاف واجرا میدانی بولدی. (محمد عبده) مکتبی طرفندن جورو تولمه‌یه چالیشیلدیغی حالده، بوسوق طبیعیی‌نك هجومه قارشی وضع ایتدیکی قدرت مقاومت آکلاشیلا بیلیر. بو مقاومت ناقابل اقتحام‌در وَ شرائط رقاء وترقی ایچنده وضع ایتمك‌دن باشقا اندیشه‌لرده بولونماق قصورلرینی میدانه چیقاریر.

داها زیاده جسور علماء «معتزلیه» یی تکرار شکوفه دار واحیا ایتمه‌یی دنه‌یورلر . فقط ، بونلردخی اسکی اصوله باغلی بولوندوقلرندن ،دوشونمه‌یورلرکه ، معتزلیه، بیر شکلی اولمش اولان «راسیونالیزم» ،زمانك فکرلرینه‌توافق ایتمك لازم‌کلن بیر نظریه‌در وَ یکی بیر «معتزلیه» آرتق (المأمون)زمانندهکی «معتزلیه» اولاماز .

حقیقت حالده ، اسلامك ، علمای اوزه‌رینه قوره‌جاغی امیدی آزدر . علمای اسلام فنون جـدیده‌دن صرف نظر ایدییورلر ، فنون جدیده دخی علمای اسلام‌دن صرف نظر ایدییور . دین‌اسلام رجالندن اولمایانلرك[طبیبلرك ، آووقات لرك ، اقتصادیونك] حسب‌اللزوم ، «تهٔولوجیا» زمینه ناصل کیردیکلرینی کوردك.اکر علما اوکه‌چکمه مکده تعنداید‌جك اولورلرسه‌اونلر [طبیبلر، آووقات‌لر الخ] درکه اسلامك صور اعتقادیه دستورلرینی ویره جکلردر.داهاشیمدیدن‌علوم ، نه (الازهر) کیبی بویوك تشکیلات دینیه مکتبلرینك نه ده علماسنك انحصاری آلتنده دکل‌در . بو کیبی مؤسسات دینیه‌نك یانده دیکر مکتب‌لر یاپیـلدی . جامع کرسی‌لری ، آرتق .فکرلرك یکانه‌موزعلری.یکانه‌مربی‌لری‌دکل ؛ کتاب‌لر، جریده‌لر ، خلاصهٔ کلام مطبوعات ، بو اوروپا مؤسسه سی ،

علمانك نفوذینی خایلی دن خایلی یه آزالتدی . علما حقنده حالا احترامکار اولان مطبوعات اونلری باغه لرندن چیقمایه دعوت ایدییور . صوك زمانلرده ، بیر مسلمان غزته سنده، صفت مابه التمیز ایله متصف بیر مقاله اوقودم ، بو مقاله ده ، جمعیت عصریه نك جریان حیاتیسی اوکنه علمانك وضع ایتدیکلری مشکلات دن قیزمش اولان مؤلفی ، بیر مسلمان « لوتهر » ك ظهورینه دعا ایدییوردی . بن ده، (شیره نکه ر)ك آلمانیسنه اول یازمش اولدیغی بیر صحیفه یی تکرار اوقوماق دن کندیمی منع ایده مه دم و بو صحیفه یی بوراده استنساخ ایتمك ایچین مساعدهٔ قارئینی مأمول ایده رم: « ایمان ظواهر شمول، تضییق استبداد و تأثیر ایران، مسلمانلرك روحنی ، چوق سورمه دن، دکیشمه یردی . فکر اهمال ، عزمك برینه قائم اولدی . میستیسیزم [تصوف]، « الله » ادراك منورینی مظلملشدیردی و چاپقین تقوی فروش لر قهرمانلره خالف اولدیلر . بو تنبه وهبوط عصبی دخی حکومات اسلامیه یی خرابیته سوروکله دی. « میستیسیزم » دن و آیین اولیادن ؛ اصحاب پیغمبری نك حیات حقنده مالك اولدوقلری فکرلره بیر عودت ، فکر عملی لرینك فعالیته قونولماسی « رهفورماسیون » دن [لوتهرك اصلاحات دینیه سندن] داها زیاده دواملی

نتائجه ایصال ایده بیلیردی. عرب‌لر بیر «لوتهر» دن باشقا هیچ بیرشیئه محتاج دکللردر. الله ویرمده بوکتاب وهندستانده احادیث ناصل ترتیب ونشر اولونمـاق لازم کلدیکنی ارائه مقصدیله واقع اولان مساعیم اوروپا ایله شرقك ائتلاف ایدهجکی زمان بو نتیجه‌نك حصولنه یاردیم ایده!» [*]

بو «لوتهر»ك بیر مبشری کلدی، بومبشر (شیخ محمد عبده) ایدی. حقیقی «لوتهر»لك کلمه‌سی ایچین، علمًا صنفنه منسوب اولماق کرکدر. کیم اولاجاق؟ نفوذی کوندن کونه بویومکده اولان اومطبوعاتدن بیر آدمی؟ بن داها زیاده ظن ایدهرم، که بو، بوتون بیر دورك، شرائط واحتیاجات اجتماعیـه‌نك مطالعه و ادراك منورینـك بیر خدمت مشارکتده بیرلشدیر دیکی بوتون بیر زمرهٔ متفکرینك اثری اولاجاقدر. فقط بیر آدمك یاخود بیر نسلك بواثری حصولهکلهجكدر. اثر ذاتاً باشلامشدر.

شیمدی، که استنتاجات مثبته درمیان ایتدك، بیر خولیا ایله ختم کلام ایتمه‌مه قارء مساعده ایدر. جملهسی مضر اولمـایان دینی طریقتلر آرهسنده، مدنیتك کوزل بالی تقطیر اولوناجاق

* Sprenger, Das Leben und die Lehre des Mohammed (vol. I. p. 458).

آری قووانی خدمتنی کوره‌جك بیر دانه‌سی بولونابیلیر. طریقت‌لر، قانون اسلامك شدتندن اصلا راحتسز دکللردر: اکثریا شیخ‌لك تعلیماتی بالذات دین عنعنی‌نك تعلیماتنه تقسیم‌ایدر و یرینه قائم اولور، طریقت‌لر انسانلری داها ایی بیر استقباله دعوت ایتمش اولان مسیح فکرینك استحاله‌سی اولان مهدی فکرینك محصولی‌در.

مسیح ظهور ایتدیکی وقت، یهودیلرك انتظار ایتدیکلرندن بوسبتون باشقا چیقدی؛ یهودیلر «مسیح»ی کندیلری کبی متعصب، محدودالفکر و «بنی اسرائیل» ایچین ملتلره قارشی حرب ایتمکله وظیفه‌دار بیلیورلردی. اوبالعکس، وطنداشلرینه یاپدیغی کبی، عینی قانون محبتی وعظ ایتمك ایچین ملتلره آغوشنی آچدی. عرقلرك ودینلرك ائتلاف و تشارك ثمره‌دارینی مهرله‌مك اوزره شیمدی یه قادار هیچ بیر کیمسه‌نك یاپمایه جسارت ایتمه دیکی «ژه‌ست»ی یاپماق ایچین، آوانیلان «لوتهر»ك، خورما آغاجلری آره‌سنده بنا اولونمش او بیاض قبه‌لرك آلتندن، یارین چیقمایاجاغنی کیم بیلیر؟

ختام تکملهٔ «تاریخ اسلامیت»

۲۰ شباط ۱۹۰۹ بهواش — مصر

فهرست «تاریخ اسلامیت»

جلد ثانی

فهرست « تاریخ اسلامیت »

جلد ثانی

دوقوزنجی مبحث

اسماعیلی لر

شیعی لر اره‌سنده تفرقه . ـ عبدالله بن مأمون وسیستمی . ـ قرامطه . ـ فاطمی لر . ـ حجر اسود ابو طاهر طرفندن قالدیریلدی صوکره اعادهٔ یرینه قونولدی . ـ حاکم . ـ دروزی لر . ـ باطنیه . (خشاشین) . ـ حسن صباح . صحیفه: ۳۳۷

اونجی مبحث

مذهب صوفیون

اسلام و تصوف . ـ ربیعه . ـ ابوسعد ابن ابی الخیر ؛ صوفیونلغك مؤسسی . ـ (بسطام) و (جنید) ك مذهبلری . ـ اهل سنتجه ، معتدل شیعی لرجه و صوفی لرجه شهادت حلاج منصور . ـ صوفی لرك سیستمی . ـ عالم اسلام اوزرینه اجرا ایتدیکی تأثیر . صحیفه: ۴۰۸

اون بیرنجی مبحث

غربده اسلام

نیچون غرب. هل سنت در . — بر غواطه، شرایع وقرآن صالح. — ایسپانیا ؛ اون بیرنجی عصر میلادی . — مرابطین؛ (عبدالله بن یسن) (زینب) ؛ (یوسف بن تاشفین) . — ایسپانیاده مرابطلر . — موحدین ؛ (محمد بن تومرت) ؛ موحدلرك تعصبی ابن رشد . — اهل سنت ملكك مظفریتی. صحیفه: ٤٤١

اون ایکینجی مبحث

تورك‌لر ، مونغول‌لر ، هند و چین

غربلی تورکلر . — محمود غزنوی . — جزائر هند ، سومطرا ، جاوا ؛ بورنه‌ئو . — جنکیزخان . — مونغول‌لرك دین ابتدائیلری . — یهودی الاصل وزیر سعد الدوله . — لیون « قونسیل » ی — ایرانده راهب‌لر . — قوبلای ، « بوددا » دینی قبول ایدییور . — چینده اسلامیت ، « تاجدار اوغول » مسلمان اولیور . — اکبر وسیستمی . — معتدل شیعیلك ایرانك مذهب رسمیسی اولیور . — نادرشاه . — تورکیا سلطانی هل سنت جامعنك رئیسی اولور. صحیفه: ٤٩٤

اون اوچنجی مبحث

وهابی‌لر

.....

اسلامیت تردیٔ ایدییور . مجدد عبد الوهاب و سیستمی . — وهابی‌لرك شوكتی . — امام حسین‌ك آلینماسی . — مكه ومدینه‌نك آلینماسی . — مصر عسكری ایكی شهر مقدسی استردادایدر . — وهابی‌لرك حال حاضری . — اونلر حقنده علی بكك فكری .

صحیفه : ٥٣١

اون دوردنجی مبحث

اسلامیت‌ك حال حاضری

....

روسیا . — تورکستان . — چین . — هند . — افغانلر . — سیخ‌لر . — جزائر هند . — ایران . — شیعیت . — ائمهٔ اربعهٔ اهل سنت حقنده شیعیلرك ویردیكلری حكم . — عربستان‌ده كائن حضرت (علی) حضرة (حسن) و (حسین) ك مرقدلریله خورا سانده كائن مشهدی واهمیتجه كوچوك دیكر مرقدلری حج وزیارتلری . — ایام مخصوصهٔ محرم . — ماتم نمایشی . — ائمه‌یه عرض ایدیلن حرمت وتجیلك حكمتی . — ایرانی‌لرنه درجه‌یه قادار متعصب درلر . — صوفیون . — اهل حقیقت . —

حرب مقدسه دعوت اولوندینی زمان طهران اهالیسی . ـ تورکیا . ـ قدس وشام جامعلری . ـ سلسلهٔ مراتب . درویش لر . ـ بایرام لر . ـ وظائف دینیه یه ناصل رعایت اولونور . ـ خرافات . ـ اولیاء . ـ افریقای شمالی . ـ قیروان . ـ سلسلهٔ مراتب . ـ بربرلر . ـ مرابطلر . ـ قبه لر . ـ زاویه لر . ـ افریقای مرکزی . ـ عربستان . ـ (مکه) و (مدینه) . ـ حج . ـ بدوی لر . ـ اسلامیت ك یرینه خریستیانلق کچه جکمیدر . ـ اسلامیت داها چوق زمان پایدار اولاجاقمی ؟ صحیفه : ٥٥٥

تکمله

صوك قیرق سنه ظرفنده اسلامیت

عالم اسلامك اسباب انحطاطی

ماضیه ارجاع نظر . ــ مدنیات قدیمه ایله تماسدن اسلام ابتدائیه منطبع تعدیلات . ــ جمعیات مقیمه ده تشکیلات بدویه : قبیله ، تعدد زوجات ــ وطن فکرینك معدومیتی . ــ علم مجمل دینی ، علم مجمل حکومتی اکریلتیر . ــ استبداد حکمداران و استبداد مأمورین دینیه اسلامك تمو عقلیسنی طوردورور وبالنتیجه عالم غیر اسلام ایله علاقه سی منقطع و یاواش یاواش دوچار ضعف اولور. صحیفه: ٦٨٥

ایکینجی نظر

اون دوقوزنجی عصرده اوروپا و اسلامیت

اون دوقوزنجی عصر و فرانسه انقلاب کبیری . ــ ملیتلرك اویانماسی . ــ شرق اوزه رینه انعکاسی . ــ حکمدارلر اسلام مدنیات غربیه یی مملکتلرینه ادخال ایدرلر . ــ یکی فکرلره یول لر آچیلر . ــ مسلمان مملکتلرنده بو فکرلرك تولدلری و بو یومالری اساسیه : حریت وجدان . قادینك آزادیسی

وطن ... تكامل ايتديكلرى محيط: قاريت دينيه، مدافعين دينية عصريه، اوروپالى قادينلرله ازدواج، پرلى قاعيدلر ايچين اصول مشوريت و عزات ... ميل حكومت پر اندازى و اتحاد اسلام ... اقوام اسلاميه‌نك تكاملك ايچى اوروپا ايله شهادر. مدنيت عصريه‌ى قبول ايتمه مكده عدا ايدن اقوام وپولر وريمه اقوام غيرمسلمه، وياخود اقوام مسلمهٔ متمدنه طرفندن اجرا ايديلن وصيتلك. صحيفه ٦٩٨

اوچنجى نظر

اصلاحات دينيه

و تكامل كندينى ادراك ايتمه‌لى و كندى كندينى اداره ايدهرك سرعتايلشمك وسائطى آرامالى در. ـ اسلاميتك مصادر تاريخيه‌سنى بيلمك لزومى. ـ مجددلر: جمال الدين افغانى، شيخ محمد عبده، السيد شيخ محمد رشيد رضا، دكتور محمد توفيق صدقى، اونلرك خطالرى: قبل التدقيق زعمده متقرر بير شيدر ال ده كوره جميتى، قانون دينى مسئله اولاراق، اصلاح ايتمك ايسته پورلر. ـ پوبك صدى درمكه فائده‌لى كورونور: جمعيت اسلاميه حيات تازه ويرمك ايچين قبول دينيه ياخود ساده جه، بو قانونك شرح و تفسيريه اصلاحات

٤٣٨	١٩	incoscient	inconsc ient
٤٤٠	١٣	ايشيتديريلمش	آشيندير يلمش
٤٤٢	١	الاقحام	الاقتحام
٤٤٥	٦	متنبى	متنبى
٤٤٧	٦	ماهدت	ماهتدت
٤٤٧	٦	حنيفه [يعنى مسلمانلر] نصارى	
٤٤٧	٧	دوغرو	حنيفه يعنى مسلمانلر دوغرو
٤٦٢	١	ويرمشدى	ويرمه مشدى
٤٦٢	١٣	متجر	متميز
٤٧٣	١٨	آينده	آيينده
٤٨٧	١٨	يناوايان	اوينايان
٥١٦	٧	وبردى	أوبردى
٥١٧	١	رياضيونك	رياضيون
٥٢٢	٥	(اكبرى)	اكبر
٥٤١	٣	تيه	تيه
٥٤٥	١٥	ايجين لو	ايجين
٥٥٧	١٣	ابن حازم	ابن حزم
٥٦٤	٩	تقاطر	نقاط
٥٧٥	١	ياو	ياو
٥٨٠	١١	مخصوص	مخصوصه
٥٩٥	٥	جمله سنده	جمله سندن

٥٩٨	٨	باشلر	باشلری
٦٢٣	١٣	دلينك	دليك
٦٣٤	١٧	كچك	كچەرك
٦٥٢	١٠	ايتمەمی	ايتمەدی
٦٦٠	٤	لربيله	قبيله‌لربيله
٦٦٠	١٠	صور	صبور
٧١٢	٣	طلب	سؤال

قرينه ايله آكلاشيلان بيرچوق سهويات ترتيبيه خطا صواب جدولنه ادخال ايديلمه‌مشدر. (مصر)ده مرتب لرمز تورکچه بيلمه مه‌لری نظر ملاحظه‌يه آلينماق معذور کورولسون،

ع. ج.

3 1761 05353134 9